A KATHOLIKUS

EGYHÁZJOGTAN

KÉZI KÖNYVE,

KÜLÖNÖS TEKINTETTEL

MAGYARORSZÁG JOGI VISZONYAIRA.

HARMADIK UJONNAN ÁTNÉZETT ÉS BŐVITETT KIADÁS.

IRTA

KAZALY IMRE,

váczi egyházmegyei áldozár, s a váczi püspöki papnöveldében az egyházjog és egyháztörténelem ny. r. tanára.

I. KÖTET.

VÁCZ, 1882.

NYOMATOTT SERÉDY G. SIKETN. IPARINT. KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.

ELŐSZÓ.

Egyházjogtanom jelen kiadásánál főleg és első sorban a némelyek által még mindig kifogásolt irályt ohajtottam kifogástalanná tenni. — Továbbá a sajtóhibákból származott helytelen idézetek kijavitására is kiváló gondot forditottam s e czélból a műben előforduló összes idézeteket egybevettem a kútforrásokkal. — De ezenkivül egyéb lényeges változtatásokat s módositásokat is eszközöltem a mostani kiadásban. Nevezetesen az egyházjogtan irodalmáról szóló §-t tetemesen megbővitettem; az egyházat érdeklő legújabb polgári törvényeket az illetékes helyeken a szövegbe igtattam; egyik jegyzetben (I. köt. 280. lap) Knauz Nándornak a királyi kinevezésre vonatkozó legújabb s a régi jogászokétól elütő vélekedését megismertettem; a házasságról szóló részletet a magyarhoni protestans és görög nem egyesültek házassági törvényeinek rövid elősorolásával gazdagitottam stb. Végre mivel müvem ez idő szerint már több papnöveldében tankönyv gyanánt használtatik: a nyomatást is némileg megváltoztattam, a menynyiben a kevésbbé lényeges és ezért iskolai használatnál esetleg kihagyható részeket apróbb betükkel szedettem.

Váczon, Gyertyaszentelő Bold. Asszony ünnepén 1882.

A szerző.

TARTALOM.

BEVEZETÉS.

I. FEJEZET.

Az egyházjog fogalma.

	Lap
1. §. A jog fogalma általán véve	1
2. §. A jog felosztása	4
3. §. Az egyház és egyházjog fogalma	5
4. §. Az egyházjog különféle nevei és felosztása	6
5. §. Az egyházjog mint tudomány	7
6. §. Az egyházjog tudományának hasznos és szükséges volta	8
7. §. Az egyházjogtan segédtudományai	9
8. §. Az egyházjogtan rendszeres felosztása	10

II. FEJEZET.

Az egyházjog forrásairól.

9. §. A jogforrások fölosztása	11

A) Az egyetemes jogra vonatkozó irott jogforrások:

10. §. A sz. irás	12
11. §. Az egyetemes zsinatok határozatai	13
12. §. A pápák általános rendeletei	—
13. §. A sz. atyák iratai	14

A) A részleges egyházjogra vonatkozó irott jogforrások:

14. §. A concordatumok	15
15. §. A pápák részleges rendeletei	17
16. §. A részleges zsinatok határozatai	18
17. §. Az egyházi ügyekre vonatkozó polgári törvények	—

C) A nem irott jogforrások:

Lap
18. §. A hagyomány 18
19. §. A jogszokás (consuetudo) 19
20. §. Egyéb irásba nem foglalt jogforrások 21

D) A rendszeres törvénygyüjtemények.

21. §. Átnézet 21

I. A régi egyházjogra vonatkozó törvénygyüjtemények.

22. §. Az apostoli Constitutiok és Canonok 22
23. §. A keleti egyház gyüjteményei 23
24. §. A nyugati egyház legrégibb gyüjteményei 25
25. §. Kisded Dénes (Dyonisus Exiguus) gyüjtemenyei . . . . . —
26. §. Afrikai és spanyolországi latin gyüjtemények 26
27. §. Az ál-izidori gyüjtemény 27
28. §. A frank királyok Capitular gyüjteményei 32
29. §. Egyéb gyüjtemények a IX-ik századtól XII-ikig . . . . . —

II. Az újabbkori törvénygyüjtemények.

30. §. Gratian Decretuma 33
31. §. Az u. n. öt Compilatio 36
32. §. IX. Gergely ügylevelei 37
33. §. VIII. Bonifácz és V. Kelemen ügylevelei 38
34. §. A külkalandozók (Extravagantes) 39
35. §. A canontörvénytár 40

III. A legujabbkori törvénygyüjtemények.

36. §. A trienti zsinat határozatai 41
37. §. A Cong. Concilii Trid. joghatóságáról és a vaticani zsinatról . . 43
38. §. A bullariumok 46
39. §. Az apostoli iroda szabályai . . . . . —

IV. A magyarországi jogforrások.

40. §. Az egyházi közjog érvénye Magyarországban 47
41. §. A magyarországi részleges jogforrások 49

III. FEJEZET.

42. §. Az egyházjogtan irodalma . . . . . —

ELSŐ RÉSZ.

Az egyház alapitására és szervezetére vonatkozó alaptételek.

43. §. Átnézet 59

I. FEJEZET.

Az egyház alapitása, külismervei és rendeltetése.

Lap

44. §. Valódi egyházat J. Krisztuson kivül senki más nem alapithatott . 59
45. §. Jézus Kr. Valósággal alapitott egyházat 60
46. §. Krisztus egyházának ismertető jelei . . . . . —
47. §. Az egyház czélja és annak elérésére vezető eszközei . . . 61

II. FEJEZET.

Az egyházi elöljáróság hatalmi köréről.

48. §. Minden egyházi hatalom Krisztustól származik 62
49. §. Krisztus teljhatalma tanitói, papi és kormányzói hatalomra osztható föl —
50. §. Krisztus hármas tisztét az apostolok örökölték 63
51. §. Péter apoltol Krisztus által az egyház fejévé rendeltetett . . . 64
52. §. Péter apostol, mint az egyház feje teljes mérvben örökölte Krisztus hármas tisztét 66
53. §. Az apostolok jogutódainak szükséges volta 67
54. §. Az apostolok jogutódaiul a püspökök tekintendők 68
55. §. Egyedül a püspökök jogutódai az apostoloknak 69
56. §. Péter apostolnak, mint az egyház fejének jogutóda a római pápa . 70
57. §. Különbség az egyházi rend felvételéből eredő és az egyház joghatósági hatalom közt létező különbség 71

III. FEJEZET.

Az egyház kormányformájáról.

58. §. Krisztus az ő egyházának monarchiai formát adott 75
59. §. Nevezhetjük-e az egyház kormányformáját mérsékelt aristocratiának? 77
60. §. A római pápa mint ilyen, minden földi hatalomtól független . . 78
61. §. Az egyházi hierarchiáról 82

Függelék.

62. §. Az egyház valóságos jogi társaság 84
63. §. Az egyháznak, mint társulatnak alapjogai 85

MÁSODIK RÉSZ.

Az egyház belszervezetéről vagyis alkolmányáról.

64. §. Átnézet 87

I. FEJEZET.

A világi hivekről.

(De statu laicali.)

Lap

65. §. A papi rend és a világi hivek közti külömbség 88
66. §. Az egyházba való belépés vagyis a keresztség felvétele körül megtartandó egyházi szabályok 89
67. §. Az eretnekeknek és szakadároknak az egyházba való visszatéréséről 92
68. §. A laicusok egyházi jogairól 93

II. FEJEZET.

A papi rendről.

69. §. A hajkorona (tonsura) 95
70. §. Az egyházi rend fogalma és fölosztása 96

I. SZAKASZ.

A felszentelés kellékei.

A) **A felszentelő részéről.**

71. §. A hajkorona és az egyházirendek kiszolgáltatóiról 97
72. §. Az elbocsátó levélről 100

B) **A felszentelendő részéről való kellékek.**

73. §. A képtelenség és szabálytalanság általán véve 102
74. §. A felszentelésre képtelen egyének 103
75. §. A szabálytalanság fogalma és felosztása 104
76. §. A hiány-szabálytalanságok . . . . . —
77. §. A bűn-szabálytalanságok 114
78. §. A szabálytalanság eredményei 119
79. §. A szabálytalanság megszünése 120
80. §. A felszentelési czim 122

II. SZAKASZ.

A felszentelés közelebbi körülményei.

81. §. A papjelöltek megvizsgálásáról (Scrutinia) 125
82. §. Az egyházi rendek felvételére való előkészület, a felszentelés ideje, helye s a fölszentelések közti időközök 126

III. SZAKASZ.

A felszentelés eredményei.

83. §. Az egyházi rend hatálya általában 129

Lap
84. §. A papság jogai és kiváltságai 129
85. §. A papság kötelmei 136

III. FEJEZET.

A hierarchiai fokozatokról.

86. §. Átnézet 146

I. SZAKASZ.

A papi joghatóságról.

87. §. A pápai jogok felosztásáról általában 147
88. §. A pápának, mint az egyház legfőbb tanitójának jogai 149
89. §. A pápának, mint az egyház legfőbb papjainak jogai 152
90. §. A pápának, mint az egyház legfőbb kormányzójának jogai . . 153
91. §. A pápa tiszteleti jogai 159
92. §. A pápai székhez kapcsolt egyházi méltóságok 161
93. §. A pápa világi fejedelemségéről . . . . . —

II. SZAKASZ.

A pápa kormánysegédei.

94. §. A bibornokok 164
95. §. A római curia 168
96. §. A római curia személyzete 169
97. §. A consistorium 171
98. §. A bibornoki congregatiók . . . . . —
99. §. Az igazságügyi hatóságok 174
100. §. A kegyelemügyi hatóságok 175
101. §. A római curia kezelési hivatalai 177
102. §. A pápai követek . . . . . —
103. §. Az apostoli helynökök 180

III. SZAKASZ.

A pápai joghatóságban részes püspökök.

104. §. Miért engedélyeztek a pápák némely püspöknek a többi fölött joghatóságot? 182
105. §. A patriarchák 183
106. §. Az exarchák 184
107. §. A primások 185
108. §. A metropoliták vagyis érsekek 186
109. §. Az érseki diszjelek 189

IV. SZAKASZ.

A püspöki joghatóságról.

110. §. A püspökök hatalmi köre általán véve 192
111. §. A megyés püspökök részleges jogai és kötelmei 194
112. §. A püspökök kiváltságai, tiszteleti jogai és diszjelvényei . . . 199
113. §. Kivételek a püspöki joghatóság alól. A kisebb praelatusok . . 200
114. § A kisebb praelatusok tiszteletjogai. A magyarhoni kisebb praelatusok 203

V. SZAKASZ.

A püspöki segédek.

115. §. A püspöki segédekről általában 205

I. Az összes egyházmegye kormányzatában résztvevő püspöki segédek:

A) A káptalanok.

116. §. A káptalanok eredete és történeti kifejlődése 206
117. §. A káptalanok jelenlegi szervezete 209
118. §. A magyarországi káptalanok szervezete 210
119. §. A tiszteletbeli és számfeletti kanonokok és a praebendatusok . . 211
120. §. A káptalanok jogai általán véve 213
121. §. A káptalanok jogai, midőn a püspöki szék be van töltve . . . —
122. §. A káptalanok jogai, midőn a püspöki szék nincs betöltve . . 215
123. §. A káptalanok jogai, midőn a püspök megyéjének kormányzásában akadályozva van 218
124. §. A káptalanoknak, mint testületeknek önkormányzati jogai . . 220
125. §. Az egyes kanonokok kötelmei és tiszteleti jogai 221
126. §. B) A püspöki közhelynök 223
127. §. C) A püspök-segédek (Coad. epp.) 226
128. §. D) A püspöki sz. székek 228

II. Csupán némely püspöki teendőkben segélyt nyujtó személyek:

129. §. A) A czimzetes vagy fölszentelt püspökök 228
130. §. B) A mesterkanonok és hittanárok s a poenitentiarius kanonok . 231
131. §. C) Az oldalkanonok és a püspöki iroda személyzete . . . 232

III. A megye egyes részeiben működő püspöki segédek:

132. §. A) A főesperesek 233
133. §. B) Az alesperesek 234

C) A plebánosok.

134. §. A plébániák keletkezése és a plébániai hivatal történeti kifejlődése 236
135. §. A plébánia hivatal a jelenlegi jog szerint 237
136. §. A plébánosok jogai és kötelmei 239

Lap

137. §. A helyettes lelkészek 248
138. §. A segéd plébánosok és segédlelkészek 249

Függelék.

139. §. A tábori papság 252
140. §. A hierarchiai fokozatokból származó elsőbbségi és engedelmességi törvények 255
141. § A görög kath. egyház hierarchiája 258

IV. FEJEZET.

Az egyházi hivatalok- és hivatalnokokról.

A) Az egyházi hivatalokról általán véve.

142 §. Az egyházi hivatal fogalma és az egyházi hivatalok felosztása . 260
143. §. Az egyházi hivatalok felosztása 262
144. §. Az egyházi hivatalok megváltoztatása 264
145 §. Az egyházi hivatalok megszüntetése és visszaállítása . . . 266

B) Az egyházi hivatalok betöltése.

146. §. Az egyházi hivatal betöltésének fogalma és törvényes kellékei . . 267
147. §. A nagyobb egyházi hivatalok betöltése általán véve 271
148. §. A canonjogi választás (electio) . . . . . —
149. §. A pápa választás 275
150. §. A fejedelmi kinevezés. A királyi kinevezés Magyarországban . . 278
151. §. A kérelmezés (postulatio) 282
152. §. A nagyobb javadalmasoknak canonszerü megerősitése és ünnepélyes beigtatása 284
153. §. A püspöki fölszentelés; az apátok és prépostok megáldása . . 286
154. §. Általános tudnivalók a kisebb javadalmak betöltéséről . . . 287
155. §. A lelkészi javadalmakat elnyerni ohajtók megvizsgálásáról (examen concursuale) 288
156. §. A szabad adományozás (collatio libera) 292
157. §. A káptalanbeli hivatalok betöltése . . . . . —

A kegyuri jogok.

158. §. A kegyuri jogok eredete és történeti kifejlődése 294
159. §. A kegyuraságnak a jelenlegi jog szerinti fogalma és felosztása . 297
160. §. A kegyuraság alanya 298
161. §. A kegyuraság megszerzésének különféle módjai 301
162. §. A kegyurasággal összekapcsolt jogok és kötelmek 306
163. §. A kegyuri jogok megszünése és elvesztése 313
164. §. A kétes kegyuri jogok bebizonyitása; s a kegyuri ügyekbeni illetékes bíróság 315
165. §. Az egyházi hivatalok betöltésének rendkivüli módjai . . . 316
166. §. A kisebb javadalmasoknak hivatalbani megerősittetése és beigtatása 317

C) Az egyházi hivatalok megüresedése.

Lap
167. §. 1. Jogi uton keletkezett hivatal megüresedés 318
168. §. 2. Lemondás által támadt hivatal megüresedés 319
169. §. 3. Javadalom csere. 4. Áthelyezés által keletkezett hivatal megüresedés 322

D) A javadalmasok kötelmei.

170. §. A zsolozsmázás 325
171. §. A helyben lakásra vonatkozó kötelezettség 326
172. §. Az egyházi hivatalok összhalmazásának tilalma 329

V. FEJEZET.

Némely egyházi intézetekről.

A) A szerzetes rendek.

173. §. A szerzetes rendek fogalma és felosztása 332
174. §. Új szerzetes rendek alapitása és új klastromok keletkezése . . 335
175. §. A szerzetes rendbe való felvétel. Az ujoncz év. A szerzetes fogadalmak 336
176. §. A szerzetes rendből való kilépés 342
177. §. A szerzetes rendek belszerkezete 347
178. §. A szerzetes előljárók jogai és kötelmei 348
179. §. Az egyes szerzetesek kötelmei 350
180. §. Az összes szerzetes rendek jogai és kiváltságai 354
181. §. A nőszerzetesek 357
182. §. A szerzetes rendekhez hasonló Congregatiók. A tertiariusok és confraterek 359
183. §. A testvérületek 361

B) Az egyház befolyása a jótékony és tanintézetek alapitására és igazgatására.

184. §. A jótékony intézetek 363
185. §. A tanintézetek 365
186. §. A magyarországi tanügy 370
189. §. A papnöveldék 380

BEVEZETÉS.

I. FEJEZET.

Az egyházjog fogalma.

1. §. A jog fogalma átalán véve.

Tárgyalandó tudományunknak: az *egyházjogtannak* fogalmát szabatosan meghatározandók: előbb az általános értelemben vett *jognak* fogalmával, végokával s különféleképen való felosztásával kell megismerkednünk.

Jognak általános értelemben véve, *isteni vagy emberi szabványon alapuló oly igény mondatik, melynél fogva valamit megtehetünk vagy elmulaszthatunk; avagy pedig másokat valaminek megcselekvésére vagy elhagyására kötelezhetünk.*

A jognak *végoka* az emberiségnek végczéljával áll szoros összeköttetésben. Az ember a kinyilatkoztatás tanuságakint (Máté. V. 48; Jakab. I. 12.) a végre teremtetett, hogy Teremtőjének megismerése, tisztelete és szeretete által, ugyanannak végtelen tökéletességét lehetőleg megközelithesse s ennek jutalmául földi létét az örök boldogsággal cserélhesse fel. E végczél elérésére Isten többféle tehetségeket s eszközöket adott az embernek. Ily eszköz a többi közt a *társasági ösztön*, mely szerint t. i. az emberek nem egymástól elkülönitve, hanem együttesen ohajtanak élni, s vállvetve iparkodnak végczéljukat előmozditani. — De mig egy részt a társas élet a végczél megközelitését nagy mérvben elősegitheti: más részt az emberi természet romlottsága folytán ugyanannak kárára is válhat. Ha az együttesen élő emberek közül mindenki azt cselekszi a mi neki tetszik, ha mindenki csak saját érdekeit tartja szem előtt: akkor a társas élet folytonos rendetlenséget, örökös harczot szül, mely végczélunk elérésére is zavarolag hat. — Szükséges volt tehát, hogy midőn Isten társas életre utalta az embert, egyszersmind a társadalmi rend fentartásáról is gondoskodott légyen. Szükséges volt, hogy vagy maga alkosson,

vagy mások által alkottasson bizonyos szabványokat vagyis törvényeket, melyek a társas életet élő embereknek egymáshoz, de sőt magához a társadalomhoz való helyes viszonyait meghatározzák. S Isten valóban is alkotott ily törvényeket, s azok alkotására a társadalom főbbjeinek is hatalmat adott. S e törvények összege, s az azokon sarkaló igények neveztetnek jognak. Tehát a mondottakat egybevetve következőkép lehet a jogról tüzetesebb fogalmat nyujtanunk:

Tárgyilagos értelemben véve jognak nevezzük a társadalmi rend fenmaradását biztositó s ekként végczélunk megközelitését is előmozditó isteni vagy emberi törvények összegét.

Alanyilag véve pedig a jog isteni vagy emberi törvényeken alapuló igény: társadalmi létezésünknek s végczélunk megközelitésének eszközeit szabadon használhatni; s egyszersmind kötelezettség embertársaink hasonnemü igényei iránt tisztelettel lenni.

1. *Jegyzet.* A *jognak* szónyomozati értelmére nézetünk szerint nagy súly nem fektethető; mert a jog fogalmának jelölésére használt szók, a nyelvek különfélesége szerint más és más oldalról, s többnyire csak tökéletlenül fejezik ki az általuk jelzett fogalmat. Igy p. o. a latin *jus* szót némelyek a *jubeo*=parancsolok igéből, vagy a *jussus*=parancsolt igenévből származtatják, s szerintük a *jus* szó a törvényhozó parancsát jelenti; mások ismét ugyanazon szót a *justitia*=igazság szóból származtatják, a mely szó t. i. a cselekedeteknek a törvényekkel való összhangzását jelenti. (Lásd *Aichner:* Comp. Juris Eccl. p. 1.) Ez utóbbi származtatáshoz hasonlit a német *Recht* szó is. A magyar nyelvben pedig a *jog* szó valószinüleg a *jobb* (*jobb kéz, jobb kéz felül levő*) szóból alkottatott, mert t. i. valamint a *bal* szóból g képzővel *balog* származott: ekkép látszik alkotva lenni a *jog* szó is; s valóban a régi iratokban a *jog* szó, *jobb kéz* értelemben fordul elő, igy p. o. a müncheni vagy tatrosi codexben olvassuk: „Ne tudja a te balod, mit teszen te *jogod*." (Lásd Czuczor-Fogarassy Magyarnyelv szótára III. k. 265 lap.) E szerint tehát a magyar nyelvben a *jog* tulajdonképen *jobb felül levőt*, s azért *helyes, rendes* és *törvényes dolgot* látszik jelenteni.

2. *Jegyzet.* Az ujabbkori vallástalan és atheus jogtudósok s bölcsészek a jog fogalmának meghatárzásánál Istennek még csak nevét sem akarva emliteni: a jog végokának megjelölésénél a mienkétől eltérő különféle feltevésekkel állnak elő. Ők ugyanis nem a Teremtő akaratában, hanem egyebütt keresik a jog alapját. Igy p. o. Hobbes állitása szerint a jog ama természetes igényen alapul, melynél fogva szabadságukban áll létünk fentartására bárminő eszközöket felhasz-

nálni. Puffendorf a társadalmi rend szükségességében; mások az emberek önkénytes szerződésében; ismét mások a józan ész követelményében vélik a jog végokát fellelhetőnek. Amde a feltevések egyikét sem lehet elfogadnunk. Hobbes vélekedése ugyanis társadalmi rend helyett: örökös harczra vezérel s törvényes társadalmi viszonyok helyet az ököljog uralmát lépteti életbe. A többi feltevéseknél pedig a kérdés lényege marad megfejtetlenül; mert igen természetes, hogy Istentől eltekintve: soha sem leszünk képesek kielégitő magyarázatot adni sem a társadalmi rend szükségességéről, sem a szerződésen alapuló törvények jogosultságáról, sem a törvényeket sürgető ész igényének helyességéről. — Hogy ha ellenben ama vélekedés mellett maradunk, hogy a jognak végoka Isten akaratában rejlik: egy részt minden kifogáson felül álló magyarázatot nyerünk a jogi rend szükséges voltáról, más részt rendithetlennek találjuk az alapot, melyen a törvények szentsége s kötelező ereje nyugszik. Ugyanis ha akként vélekedünk, hogy Istennek, ki az embert társas életre utalta: a társadalmi rend fentartásáról is gondoskodnia kellett: akkor egészen természetesnek találandjuk a rend-alkotó törvények szükségességét. S ha törvényeket a Teremtő akaratából származó szabványoknak tekintjük: akkor az azokon gyökerező igényeket és kötelességeket is sérthetlenek itélendjük.

3. *Jegyzet.* A *jog* fogalmát nem kell az *erkölcsi törvények* fogalmával összezavarnunk. Ugyanis az erkölcsi és a jogi törvények a következő pontokban különböznek egymástól: a) Az erkölcsi törvények az embernek *összes*, azaz mind Isten, mind önmaga, mind pedig embertársaihoz való viszonyait rendezik: ellenben a jogi törvények csak az embereknek egymáshoz való viszonyait szabályozzák. b) Az erkölcsi rendből kifolyólag Istennek, mint törvényhozónak csak is *jogai* s nem egyszersmind *kötelességei* vannak az emberek iránt; s megforditva az embereknek az Istennel szemben csupán *kötelességeik* lehetnek, de *jogaik* nincsenek; ellenben a *jogi rend* azt hozza magával, hogy mind a *törvényalkotó előljáróságnak*, mind pedig az *alattvalóknak* egymással szemben meg legyenek a maga jogaik és kötelességeik. c) Az erkölcsi törvények mind *külső*, mind pedig *belső* cselekedeteinket szabályozzák; de a jogi törvények csak *külső* tevékenységünkre vonatkoznak. d) Az erkölcsi törvények megtartása csak lelkiismeretbeli kötelesség, s ezért a *szabad akaratra* van bizva; ellenben a jogi törvények megtartására a polgári előljáróság *kényszereszközök* és *büntetések* alkalmazása által is rászorithatja az embereket. (V. ö. Dr. Csiky Gergely „*Kath. Egyházjogtan*“ 2. §.)

2. §. A jog fölosztása.

Az általános értelemben vett jog kétféle lehet, u. m. *természeti* (jus naturale) és *tételes* (j. positivum).

I. *Természeti jognak* az ember természetéből önkényt és szükségkép származó törvények összege neveztetik, melyeket minden öntudatra ébredt ember, mások oktatása nélkül, csupán saját esze által is megismerhet. A természeti jogról melynek létezését a pogány bölcsek, mint Seneca [1]) s Cicero [2]) is megvallják, — Sz. Pál apostol [3]) ezeket irja: „*A pogányok, kiknek kijelentett törvényük nincsen, a természettől vezéreltetvén, ama törvényben foglaltakat cselekszik . . . . . kik ugyanez által mutatják, hogy a törvények rendelkezése szivükbe irva vagyon.*“

A természeti jog a fentebbi meghatározás szerint: 1. *isteni eredetü;* mert az emberi természetből önkényt folyván nem származhatik mástól, mint természetünk alkotójától vagyis Istentől; 2. *szükségképeni*, mert midőn Isten olyannak alkotta az emberi természetet, mint a minő: szükségképen, azaz végtelen igazságosságának és szentségének elengedhetlen követelményekint érvényre juttattá ama természet lényegéhez tartozó törvényeket; 3. *változhatlan*, mivel az emberi természet lényegileg mindenkor azonos maradván, a belőle eredő szabványok sem eshetnek változás alá; 4. *az emberi ész által* is megismerhető, s ezért annak nem tudása nem igazolható; ámde az eredeti bünből származott értelmi homály még sem engedi, hogy az ember isteni segitség nélkül a természeti jog teljes ismeretére jusson; 5. *minden másnemü jog bizonyos értelemben a természeti jogból ered*, mert bármely törvény csak ugy lehet czélszerü s érvényes, ha az emberi természet igényeit szemmel tartja.

II. *Tételes jognak* nevezzük az Isten, vagy a társadalmi törvényhozók szabadakaratából származó törvények összegét. E szerint tehát a tételes jog kétféle u. m. *isteni* és *emberi;* a mint t. i. vagy az Istentől, vagy az emberektől ered.

Noha az isteni tételes jognak ép ugy mint a természeti jognak

---

[1]) „Est ergo (nempe jus naturale) a Deo, tamquam auctore naturae impressum inditumque cordibus nostris, per quod secundum dictamen rationis practicae actus humanos liberos ad bonum justumque dirigimus (Epist 65. ad Lucinum).

[2]) „Legem non scriptam, quam non didicimus, non legimus, verum ex ipsa natura hausimus, accepimus, expressimus; ad quam non docti; sed facti, non instituti, sed imbuti sumus“ (pro Milone).

[3]) Rom. II. 14—15.

Isten a szerzője; de azért e kétféle jog közt lényeges különbség vagyon. Ugyanis a természeti joghoz tartozó törvények szükségképeniek és változatlanok: ellenben a tételes isteni jog szabványai az Isten szabad akaratából erednek, s noha emberi hatalom azokon változtatást nem tehet, de Isten azokat igazságosságának és szentségének sérelme nélkül megváltoztathatja és módosithatja.

Az emberi tételes jog szintén kétféle, u. m. *polgári* és *egyházi*. A társadalomban élő emberek ugyanis két különböző, u. m. a polgári és egyházi hatalom kormánya alatt állnak. E hatalmak mindketteje czéljainak foganatositására törvényeket alkot; s a polgári törvények összege, melyek t. i. a társadalmi külső rend és béke fentartására s a földi jólét előmozditására irányulnak, polgári jognak neveztetik. [1]) Az egyház által alkotott törvények összege pedig egyházi jognak mondatik; de hogy erről kellő meghatározást adhassunk: előbb magát az egyházat kell ismernünk.

3. §. Az egyház és az egyházjog fogalma.

Egyháznak Krisztus Urunk által alapitott ama társulat mondatik, melyet az ugyanazon ker. hitvallás, s ugyanazon szentségek közösségében élő, s Krisztus által rendelt törvényes elöljárók, főkép pedig a római pápa igazgatása alatt egyesült emberek gyülekezete képez.

Ezen meghatározásából kitünik: 1. hogy csupán *csak egy valódi egyház létezhetik;* 2. hogy az egyház *külső és látható társulat*, mely 3. *a polgári társulatoktól lényegesen különbözik.*

Minthogy az egyház látható és külső társulat: ennél fogva valamint egyéb társulatokban a külső rend fentartása bizonyos szabályokat igényel: ugy az egyházban is szükségkép kell szabályoknak létezniök, melyek az egyház tagjainak egymáshoz s az illetékes elöljárósághoz való viszonyát; valamint az egyháznak, mint társulatnak egyéb társulatokhoz való törvényes állását rendezzik. S valóban már Krisztus Urunk maga is alkotott több ilyetén szabályokat, s ezen kivül az által rendelt elöljárók is éltek a rájuk ruházott törvényhozói hatalommal.

E szerint az *egyházjog* nem egyéb mint *a Krisztus Urunktól avagy az általa rendelt egyházi elöljároktól származó ama rendszabályok összege, melyek egy részt az egyházi elöljáróknak alattvalóikhoz, s*

[1]) A polgári jognak egyik neme az u. u. *nemzetközi jog*, vagyis azon törvények összege, melyeket főkép a müveltebb nemzetek egymással való érintkezéseik alkalmával szem előtt szoktak tartani; minő p. o. a követek sérhetlensége, hadviselés joga, a harczban megsebesültek ápolása, békekötés, fegyverszünet stb.

ez utóbbiaknak egymáshoz való kölcsönös viszonyait; más részt pedig az egyháznak, mint külső társulatnak egyéb társulatokhoz való törvényes állását meghatározzák.

4. §. Az egyházjog különféle nevei és felosztása.

I. Az egyházjognak különböző jellegei szerint különféle elnezései vannak, u. m.

1. *Szent jog* (jus sacrum), mely elnevezés onnét származik, mert az egyháznak alapitója Krisztus Urunk, továbbá az egyház czélja és eszközei mind szentek.

2. *Isteni jog* (jus divinum); mivel az egyházi törvények egy része isteni eredetü, más része pedig a sz. irás szavaiból, s az egyház hitczikkelyeiből leszármaztatott következéseknek tekinthető.

3. *Canon jog* (jus canonicum); a görög *κάνον* szótól, a mi tulajdonkép zsinórmértéket, átvitt értelemben pedig *rendszabályt* jelent. Az egyházi törvények ugyanis régi időktől fogva [1]) nem *νόμος* hanem *κάνον* szó által jeleztettek s ezért azoknak öszfoglalatja is *canonjognak* neveztetett. Azonban a jogtudósok canonjog nevezet alatt rendszerint nem csak tisztán egyházi, hanem más, az egyházi fegyelem körébe vágó polgári törvényeket is értenek; s e szerint a *canonjog* tágább értelmü szó, mint sem az *egyházjog*.

4. *Pápai jog* (jus pontificium); mivel a legtöbb egyházi törvény az egyház fejétől és legfőbb törvényhozójától, a pápától származik, s mivel bármely egyházi törvény csak akkor lehet általános érvényü, ha a római pápa által alkottatott, vagy általa megerősittetett.

II. Az egyházjog különlélekép osztható föl; és pedig:

1. *Eredetére* nézve vagy *isteni* vagy *emberi*, a mint t. i. vagy Krisztustól vagy az általa rendelt előljáróságtól származó törvényeket foglal magában.

2. *Anyagát tekintve* megkülönböztethető a *köz-* és *magánjog* (jus publicum et privatum); az előbbi az egyházi előljáróságnak hatásköréről szól; az utóbbi pedig az egyház egyes tagjainak egymáshoz való viszonyait szabályozza. A közjogot némelyek ismét fölosztják *belső* és *külsőre;* belső alatt értvén azon törvényeket, melyek az egyház belszerkezetére; külső alatt pedig azokat, melyek az egyháznak egyéb társulatokhoz való külső viszonyaira vonatkoznak.

3. *Terjedelmére* nézve az egyházjog vagy *egyetemes*, mely az

[1]) Körülbelül a VIII-ik századtól kezdve.

összes egyházra nézve kötelező erővel bir; vagy *részleges* mely csupán egyes nemzetek vagy tartományok különleges törvényeinek összfoglalatját képezi.

4. *Az időre nézve pedig: régi, új* és *legujabb* jogot szokás megkülönböztetni. A régi joghoz az egyház alapitásától kezdve a XII-ik század közepéig, vagyis Gratian Decretuma kiadásáig szerkesztett törvényeket számitjuk. Az ujabb jog korszaka pedig Gratian idejétől, azaz 1150-től kezdődik, s a canontörvénytár (corpus juris can.) befejezéseig tart. Az ezen idő után alkotott törvények, különösen pedig a trienti zsinat törvényei legujabbaknak mondatnak.

5. §. Az egyházjog mint tudomány.

Minthogy az egyházban kezdettől fogva léteztek törvények: azért a tárgyilagos értelemben vett egyházjog az egyház alapitásával egykorúnak mondható. Ellenben az egyházjognak alanyi és rendszeres ismerete vagyis az *egyházjog-tudomány* (juris scientia) későbbi eredetü. — Eleintén ugyanis csekély lévén az egyházi törvények száma: azoknak tüzetes tanulmányozására ki sem gondolt. De a törvények megszaporodtával: egyes tudós férfiak, azokat egybegyüjteni, illetőleg a különféle időben és helyen alkotott egyházi szabványokból *törvénykönyveket* szerkeszteni igyekeztek. — Még későbbi időben a törvénytudósok a törvények egyszerü egybegyüjtésével meg nem elégedve: a tövények értelmezésére is kiterjeszkedtek. Végre ujabb időkben a törvény anyagának czélszerü felosztás és tudományos rendszer mellett való tárgyalása által, a többi theologiai tantárgyaktól külön vált *egyházjog tudomány* vagyis *egyházjogtan* [1]) megalapitóivá lettek. [2])

A jogtudósok a jogtudomány anyagának rendszeresitésénél háromféle irányt vagyis módszert szoktak követni. Az első módszer *gyakorlatinak (methodus practica)* neveztetik, s oda irányul, hogy tökéletesen előtüntettessék a jelenleg érvényben levő törvények lényege

[1]) Az egyházjogtan kifejlődésénél három korszakot lehet megkülönböztetnünk u. m. a) az egyház alapitásától a XII-ik századig terjedő *atyák korszakát* (aetas Patrum), mely alatt a hittudósok a törvényeket a többi theologi tantárgyakkal kapcsolatban, s csak mintegy alkalmilag tárgyalták; b) a Gratian idejétől kezdődő *scholasticusok korszaka*, midőn t. i. a theologusoktól külön vált canonisták már nem csak a törvények egybegyüjtésére, hanem egyuttal azok magyarázására is gondot kezdtek forditani; s c) a XVI-ik századtól fogva napjainkig terjedő *ujabb korszak*, vagyis a tudományos rendszernek behozata az egyházjogtan körébe.

[2]) A jogtudománynyal nem kell összezavarnunk a *jogeszélyességet* (*jurisprudentia*), vagyis azon ügyességet és jártasságot, mely szerint az elméleti törvényeket gyakorlatilag alkalmazni tudjuk.

és összege. A második módszer, mely *történetinek* mondatik, legfőkép arra czéloz, hogy megismertesse velünk a törvények keletkezését, és ama változásokat és módositásokat, melyeket a törvény szenvedett, mignem jelenlegi kifejlettségébe jutott. A harmadik vagyis a *bölcsészeti* módszer pedig a jelenleg érvényben levő törvényeknek az általános értelemben vett jog fogalmával s az egyház czéljaival való összhangzatát iparkodik kimutatni.

Eme háromféle módszer gyakorlati alkalmazása és használatára nézve meg kell jegyeznünk, miszerint nem helyes eljárást tanusit azon jogtudós, ki kizárolagosan csak az egyik vagy másik módszert követi, mert főképen a két utóbbi módszernek egyedüli szem előtt tartása folytán könnyen tévutra juthat. Ugyanis ha valaki csupán történelmi szempontból tekinti a törvényeket azon tévedésbe eshetik, hogy valamennyi törvényt egy bizonyos korszaknak igényeihez ohajta alkalmazni; mint p. o. némely protestáns jogtudós, ki az apostolok idejében létezett egyházi fegyelmet korunkban is mérvadónak akarja tekinteni; vagy nehány tulzó katholikus canonista, ki az egyház részére jelenleg is vindicálni szeretné ama jogokat, melyeket a középkorban az akkori korszellemből kifolyólag gyakorolt. A bölcsészeti módszernek kizárólagos követése szintén hibába ejtheti a jogtudóst, ha t. i. csupán a bölcsészet szabályaira ügyelve megfeledkezik arról, hogy az egyház isteni eredetü, s mint ilyenek alkotmányos szerkezete nem bölcsészeti elméleteken vagy primát nézeteken, hanem positiv isteni törvényeken alapszik.

Ennél fogva tehát legczélszerübb a három módszert egybefoglalni, s a jogtudományt akkép rendszeresiteni, kogy kifejtve a jelenleg érvényben levő jogot, egyúttal annak történeti kifejlődése is előtüntettessék, s az egyház isteni alaptörvényeinek szem előtt tartása mellett, az is lebizonyitassék, hogy a fönnálló törvények az egyház eszméjével és czéljaival összhangzatban állnak.

6. §. Az egyházjogtannak hasznos és szükséges volta.

Hogy az egyházjogtan általában véve minden ker. hivőre nézve hasznos tudomány, kitünik onnét, mert az egyház törvényeinek alapos ismerete megtanit bennünket az egyházi törvényhozók eszélyességére és mély bölcsességére; elénk tünteti ama csodás összhangzatot, mely az egyházi hitczikkelyek és törvények közt létezik: s mig ez által egy részt elménk élesül s itélő tehetségünk tökéletesedik, más részt az egyház iránti tiszteletünk és szeretetünk növekszik. De továbbá az egyházjogtan nem csupán hasznos, hanem egyszersmind szükséges

tudomány is; mert valamint a polgári társadalomban minden műveltebb polgár arra törekszik, hogy az állam törvényeit megismerve saját jogainak és kötelmeinek tudatára jusson; úgy az egyház hiveinek is érdekükben áll kellőleg ismerni az egyházi törvényeket, hogy egyházi jogaik élvezetében csorbát ne szenvedjenek, s egyházi kötelmeiket pontosan teljesithessék.

Ha pedig általán véve minden ker. hivőre nézve hasznos és és sok tekintetben szükséges az egyházi törvények kellő ismerete: kétszeresen hasznos és elkerülhetlenül szükséges az egyházi papjaira nézve az ezen ismeretet közvetitő tudomány vagyis az egyházjogtan. A pap ugyanis hivatalbeli kötelmeit, különösen pedig a lelkipásztorkodás terén előforduló teendőit kellőleg csak úgy végezheti: ha az egyház törvényeit tökéletesen ismeri s ha azokhoz lelkiismeretesen alkalmazkodik. És a mily bizonyos, hogy az egyház törvényeiben járatlan, s ezért nem az egyház canonai hanem saját egyéni belátása szerint működő pap gyakori botlásoknak, van kitéve: ép oly igaz, hogy az egyház szabályait folyton szem előtt tartó lelkipásztor a botlás veszélyeitől mindenkor ment lesz; s úgy a modern állam ellenében, mely mindinkább nyirbálni ohajtja az egyház jogait; mint az álliberalismus áramlatával szemben helyesen bátran és sikerrel küzdhet az egyház érdekei mellett. Ép ezért az egyház minden időben megkivánta, hogy papjai az egyházi törvényeket kellőleg ismerjék s már a negyedik toledoi zsinat meghagyta, „*Sciant igitur sacerdotes scripturas ss. et canones, ut omne opus eorum in praedicatione et doctrina consistat*“ [1]) — „*Nulli sacerdotum liceat canones ignorare.*“ [2])

7. §. Az egyházjogtan segédtudományai.

Az egyházjogtannak rendszeres tárgyalása szükségkép megkivánja, hogy a jogtudós olykor-olykor másnemü tudományokat is, melyek tulajdonkép az egyházjogtan keretéhez nem tartoznak, igénybe vegyen. — Eme tudományok az *egyházjogtan segédtudományainak* neveztetnek, melyek háromfélék lehetnek, u. m.

1. *Hittaniak*, ide tartoznak: a) A *sz. irás magyarázásának tudománya* (Exegesis), mivel t. i. az egyház alapitásának történetét és alkotmányi szervezetét a sz. irási könyvekből tudhatjuk meg: azért a jogtudósnak a sz. irás magyarázatához is értenie kell. b) *Dogmatica*, mert az egyházi törvények nem egyebek, mint a hitczikke-

[1]) C. 1. D. 38.
[2]) C. 4. ejusd. D.

lyekből származott következtetések: tehát az egyházjogtanban a *dogmákat* is ismernünk kell, hogy megérthessük az egyházi törvényeknek czélját. c) *Egyházi régészettan* (archeologia ecclesiastica), melynek segélyével sok egyházi intézménynek eredetét s czélját meg lehet magyaráznunk.

2. *Történetiek*, vagyis a) *Az egyháztörténelem*, melynek nyomán az egyházi törvények eredetét és kifejlődését kellőleg megismerhetjük, s megérthetjük az okokat, melyek következtében vagy az egyes törvények vagy pedig az összes egyházi fegyelem lényeges részei különféle változásokon mentek keresztül. b) *Egyházi földrajz, statistika, időszámitásban (chronologia)* és *okmánytan (diplomatica)*.

3. *Jogiak;* és pedig: a) A *jogbölcsészet*. Ugyanis a bölcsészeti elvek, melyek a polgári törvényhozás terén irányadásául szolgálnak: az egyházjogtanban is szem előtt tartandók; csak hogy arra kell vigyáznunk, nehogy ezen elvek alkalmazásában az egyháznak Istentől nyert tanaival ellenkezésbe jőjjünk. b) A *római jog;* mivel az egyház a római birodalomban keletkezett és terjedt el: a rómaiak jogi viszonyai és szabványai az egyházi törvénykezésre nagy befolyást gyakoroltak s ép ezért valamint a régi egyetemeken nagy szorgalommal tárgyalták a római jogot: ugy annak ismerete mai nap is hasznos az egyházjogtudósokra nézve. c) A *germán jog*. Minthogy ugyanis a római császárság visszaállitása óta a franco-germán birodalom fejedelmei és népei szoros összeköttetésben voltak a római pápával; s minthogy eme birodalomban a fejedelmek vallásos érzülete s a feudalis rendszer folytán az állam és egyház között barátságos egyetértés és szoros érdekegység létezett: ezért a *germán hübérjog* és *perrendtartás* nem csekély befolyást gyakorolt az egyház intézményeire. d) A részleges egyházjogra nézve az egyes országok *köz-* és *magánjoga* szintén segédtudományul szolgál.

Végre mivel sok egyházi okmány *görög* vagy *latin* nyelven van szerkesztve: magától érthető, hogy a jogtudósnak eme két nyelvet is kellőleg kell ismernie; főleg pedig azon törvénykezési szólásmódokat, melyek s középkorban keletkeztek, s a melyek által sok régi görög és latin szavaknak újabb értelem adatott, — szükséges tudnia.

8. §. Az egyházjogtan rendszeres felosztása.

Az egyházjogtan anyagát a régi jogtudósok IX. Gergely pápa ügyleveleiből vett eme vers szerint:

„*Judex, judicium, clerus, connubia, crimen*“ [1])

[1]) A *judex* czim alatt az egyházi törvényhatóság hatalma; a *judicium* ro-

öt részre osztották fel. Minthogy azonban ezen felosztás nem volt helyes és czélszerü: később a *Justinian-féle Institutiokban* előforduló felosztás, mely szerint a jog anyaga három részletben, u. m. *de personis, rebus et actionibus*, tárgyaltatik,[1]) fogadtatott el. Az ujabb korban pedig számos jogtudós az egyházjogot *köz-* és *magánjogra* osztá fel.[2]) A legujabbkori jogi munkákban azonban majd minden szerző saját egyéni felfogása szerint más és más felosztást követ.

Mi az egyházjogtant *öt részre* osztjuk föl. Az első részben a *egyház alapitására és szervezetére vonatkozó alaptételekről;* a második részben *az egyház belszervezetéről vagyis alkotmányáról;* a harmadik részben *az egyházi élet igazgatásáról;* a negyedik részben *az egyháznak, az állam és más vallási társulatokhoz való viszonyairól;* az ötödik részben pedig *az egyház vagyon-jogáról fogunk szólani.*

Mielőtt azonban a tulajdonképeni egyházjogtan tárgyalásába bocsátkoznánk: a különféle jogforrásokat kell megismertetnünk, s a jogirodalomról is röviden megemlékeznünk.

II. FEJEZET.

Az egyházjog forrásairól.

9. §. A jogforrások fölosztása.

Az egyházjog anyagát tartalmazó *jogforrások* kétfélék lehetnek, u. m. *irottak* és *nem irottak;* s mindkét nemü jogforrások ismét vagy az *egyetemes*, vagy a *részleges* jogra vonatkozhatnak.

Az egyetemes egyházjogra vonatkozó irott jogforrások a következők: 1. az *ó és új szövetségi sz. irás;* 2. az *általános zsinatok határozatai;* 3. a *pápai általános rendeletek;* és 4. a *sz. atyák iratai.*

A részleges jogra vonatkozó irott jogforrásokhoz számittatnak 1. a *concordatumok;* 2. a *pápák részleges rendeletei;* 3. a *nemzeti, tartományi s megyei zsinatok határozatai* s 4. némely *egyházilag szentesitett polgári törvények.*

A nem irott jogforrások, melyek egyaránt vonatkozhatnak az

vatában a törvénykezési eljárás; a *clerus*-félében a papságra vonatkozó jogi ismeretek; a *connubia*-félében a házasság; a *crimen* czim alatt az egyházi bűntettek tárgyaltattak.

[1]) A *personae* rovat az egyház alkotmányáról; a *res*-féle az isteni tiszteletről és az egyházi vagyonról; az *actiones*-féle a törvénykezési eljárásról szólott.

[2]) Ezen felosztásról már előbb (4. §.) szóltunk.

egyetemes és részleges jogra, a következők: 1. a *hagyomány*; 2. a *jogszokás (consvetudo)*; 3. a *nevezetesebb jogtudósok tekintélye*; 4. a *törvénykezési szokás (usus forensis)*; 5. a *törvénykezési eljárás (stylus curiae)*.

A) *Az egyetemes jogra vonatkozó irott jogforrások.*

10. §. A sz. irás.

A *sz. irás* nem ugyan a legbővebb, de a legszentebb kútforrása az egyházjognak. Azonban az ó és új szövetségi sz. irás könyvei nem egyenlő módon tekinthetők az egyházjog forrásainak. Ugyanis, a mi illeti az ó szövetségi sz. irást, ebben mint tudjuk, háromféle u. m. *erkölcsi*, *szertartási* és *birói* törvények fordulnak elő. Az *erkölcsi* törvények, minthogy azok jobbára azonosak az örök érvényü *természeti jog* törvényeivel, — mai napig is érvényben vannak, s Krisztus Urunk eme törvényekre vonatkozólag mondá: „*Nolite putare quoniam veni solvere legem aut prophetas; non veni solvere sed adimplere.*“ [1]) De a *szertartási* törvények, miután ezek csak a jövendő Messiást előábrázolták, — Krisztus eljövetelével elveszíték érvényüket, s azért azok nem csupán *holt (leges mortuae)*, hanem egyszersmind *haláltszülő (mortiferae)* törvényeknek mondhatók; mert ha valaki azokat mai nap megtartja, bünt követ el, mintegy megtagadván azt, hogy a megigért Messiás, Krisztus személyében már megérkezett. A *birói* törvények pedig, melyek csupán a zsidó nép társadalmi viszonyaira vonatkoztak, szintén elveszték érvényüket, s *holt* törvényeknek tekinthetők.

Ezek szerint tehát az ó szövetségi sz. irás tulajdonkép nem is kútforrása az egyházjognak; mivel azonban az egyház némely ó szövetségi törvényeket canonjai közé fölvett, p. o. a gyilkosság, vérfertőzés s egyéb bünökre vonatkozó büntetéseket [2]); s mivel az egyház alkotmánya némi tekintetben hasonlit az ó szövetségi egyház alkotmányához, mert p. o. valamint az ó szövetségben a zsidó papság külön osztályt képezett: úgy az új szövetségben is különbség létezik a hivők és papok közt; s valamint az ó, úgy az új szövetségi papság közt is bizonyos fokozatok léteznek: — ezért az ó szövetségi sz. irás könyvei némely egyházi törvények és intézmények czéljaink kellő megértésére igen hasznosak. De meg kell jegyeznünk, hogy azon törvények és intézmények, melyeket az egyház az ó szövetségből átvett,

[1]) Máté V. 17.

[2]) V. ö. Exod. XXI. és XXII.

nem mint ó szövetségiek, hanem mint az új szövetségi egyház törvényei és intézményei birnak érvénynyel.

Sokkal nagyobb és lényegesebb haszna van az egyházjogban az új szövetségi sz. irásnak; ugyanis ezen sz. könyvekben foglaltatnak az egyház *alapelveit* és *alkotmányos szervezetét* meghatározó isteni törvények. De ezenkivül egyéb törvények is fordulnak elő az új szövetségi sz. irás könyveiben, a melyeket t. i. az apostolok, mint az egyháznak Krisztustól rendelt törvényes előljárói alkottak. [1])

11. § Az egyetemes zsinatok határozatai.

Minthogy az egyházban Krisztus Urunk rendelete szerint a római pápa s a püspöki testület tagjai tekintendők legfőbb törvényhozókul: ezért eme törvényhozók gyülekezetében, vagyis az *egyetemes zsinatokon* hozott törvények, az egyházjognak egyik legfontosabb forrását képezik. Az egyetemes zsinatok határozatai kétfélék, u. m. *dogmaticaiak* és *fegyelmiek*. A dogmaticai határozatok *(canones)* mihelyt a római pápa által meg lettek erősitve, azonnal érvénybe lépnek, s minden ker. hivőre nézve kötelező erejüek, és azokat többé megváltoztatni nem lehet. Ellenben a fegyelmi törvények *(decreta)* érvényéhez a pápa megerősitésén kivül, azoknak *kihirdetése (promulgatio)* is szükségeltetik; s e rendbeli törvényeket a változó helyi és idő körülmények szerint módositni és változtatni lehet.

12. §. A pápák általános rendeletei.

Az egyetemes zsinatokon kivül még az egyház feje a római pápa is alkothat általános érvényü rendeleteket. Az ilyetén rendeletek *tárgyukra* nézve vagy *dogmaticaiak*, vagy *fegyelmiek*. Az egyházjogtanban főleg ez utóbbiakkal fogunk foglalkozni. *Külalakjukra* nézve pedig a pápai rendeletek vagy *bullák* vagy pedig *brevek*. A *bulla* a legfontosabb egyházi ügyekre vonatkozó diszes alakú pápai kibocsátvány, mely nem papirra, hanem pergamentre iratik régi góth, vagy pedig oly forma gall betükkel, minők a pápáknak Avignonban való székelése alkalmával használatban voltak; továbbá a bulla szövegében az irási jelek *(interpunctiones)* mellőztetnek s a helyes irásra sem fordítatik szoros figyelem. Eme pápai iratok közönséges latin nyelven szoktak szerkesztetni, de hajdanában a keleti egyházhoz me-

[1]) Hogy az új szövetségi sz. irásban előforduló törvények közül melyek *isteniek*, s melyek *apostoli eredetüek*, — a *Hermeneutica* és *Exegesis* nyomán tudhatjuk meg.

nesztett bullák néha görög nyelven irattak. — A bulla minden felirás nélkül a pápának nevével s az ismert egyszerü czimmel: „*Servus servorum Dei*“ kezdődik; s a pápa csak azon bullák alá szokta nevét irni, melyek a bibornoki consistoriumban adatnak ki, s a melyek ennélfogva *consistorialis bulláknak* neveztetnek; egyéb bullákat pedig csupán az apostoli iroda kiadó hivatalnokai irnak alá. A bullának leglényegesebb része az *ólom* vagy néha *arany-pecsét*, mely selyem vagy kender zsineggel [1]) a bullához füzetik. Eme pecsét előrészén sz. Péter és Pál apostol mellképe látható, hátsó részén pedig a bullát kiadó pápa neve olvasható. Ha a pápa megkoronáztatása előtt adna ki bullát: a pecsét hátsó része üresen hagyatik, s az ily bullák *fél bulláknak (bullae dimidiatae)* neveztetnek. A bullapecsétnyomó a Vaticanban egy külön hivatalnok *(Praeses plumbi)* által őriztetik s a pápa halála után az első bibornoki ülésben a kamarás bibornok által összezúzatik, s az új pápa ujabb pecsétnyomót készitett magának.

A *breve*, rendszerint kisebb fontosságu egyházi ügyekben adatik ki, s ezért kevesbbé diszes irat, mely közönségesen használatban levő cursiv betükkel, papirra vagy néha fehér pergamentre iratik, s a szövegben az irási jelek s a helyesirás szem előtt tartatnak. A brevék nem láttatnak el ólom pecséttel, hanem az u. n. *halász-gyürüvel (annulus piscatoris)* pecsételtetnek meg. Mivel a bullák kiállitása költséges, azért sokszor a fontosabb ügyek elintézése is breve által történik. Egyébiránt XIV. Benedek pápa „*Gravissimum*“ czimü bullájával tüzetesen meghatárzá, melyek a breve alakban elintézendő ügyek.

13. §. A sz. atyák iratai.

Noha a sz. atyák iratai tulajdonkép csak a hit és erkölcs dolgaira vonatkozólag tekinthetők kutforrásoknak: mindazáltal a fegyelmi ügyekre nézve is bizonyos tekintélylyel birnak. Néha ugyanis sz. atyák egyház fegyelmi dolgokról is említést tesznek. Ily esetben különbséget kell tennünk: vajjon az illető sz. atya valamely általános érvényü egyházi törvényről szól-e; avagy pedig az érintett fegyelmi ügyre nézve csupán egyéni nézetének ad kifejezést. Az első esetben a sz. atyáknak mint sz. életü férfiak tanusága teljes hitelt érdemel; az utóbbi esetben azonban csak akkor szolgálhat a sz. atyák nézete

[1]) A pecsét akkor függesztetik selyem zsinegre, ha a bulla által valamely kegyadomány, p. o. privilegium, adományoztatik; a kender zsineg pedig akkor használtatik, ha a bulla az igazság kiszolgáltatására vonatkozik.

zsinórmértékül, ha olyas ügyről szólnak, melyre vonatkozólag az egyház részletes törvényt nem alkotott.

B) *A részleges egyházjogra vonatkozó irott jogforrások.*

14. §. A Concordatumok.

Concordatumoknak a pápa, mint az egyház feje s valamely ország világi kormánya közt létre jött olyatén szerződések neveztetnek, melyeknek erejével az illető országban az egyház és állam közti kölcsönös viszony szerződés alakjában szabályoztatik.

A concordatumokról a következőket kell megjegyeznünk: 1. Hajdanában az egyes országok püspöki kara is köthetett a kormánynyal concordatumot; de napjainkban e jog egyedül a pápát illeti meg. 2. Az alkotmányos országokban a concordatum érvényéhez az országos képviselő testület beleegyezése is megkivántatik; főkép azon ügyekre nézve, melyek felül az ország törvényei értelmében a kormány csak a képviselő testület befolyása mellett intézkedhetik. 3. A concordatumok tárgyát régibb időkben legtöbbnyire az illető ország kormánya s az egyház közt fenforgó vitás ügyek eldöntése képezte; de az ujabbkori concordatumokban többnyire a következő pontozatok fordulnak elő: a) az egyház és állam közti viszony szabatosan meghatározása; b) a pápa által a polgári kormánynak engedélyezett egyházi; s viszont a polgári kormány által az egyháznak adományozott polgári kiváltságok elősorolása; c) a szerződő felek közt netalán létező vitás kérdéseknek elintézése. 4. Mivel a concordatumok az egyházi és polgári előljáróság közt létesült szerződések: azért azoknak egyes pontjai részint egyházi, részint pedig polgári törvényekül tekinthetők; s a mennyiben egyházi törvények: más velük ellenkező törvényt vagy jogszokást hatályon kivülivé tesznek; a mennyiben pedig polgári törvények: az illető ország polgári hatóságát és alattvalóit azoknak lelkiismeretes megtartására kötelezik; és e szerint a concordatum szabványainak áthágói polgárilag is megbüntethetők. 5. A concordatumok kétoldalú szerződések, s ennélfogva azokat egyoldalulag és önkénytesen sem az egyház, sem az állam meg nem változtathatja, el nem törülheti, hanem azoknak módositása, vagy épen eltörlése csak kölcsönös egyezmény útján eszközölhető. [1])

1. *Jegyzet.* A *régibb concordatumok* közül megemlitendők: 1. A *vormsi concordatum*, mely 1122-ik évben az investiturai visszaélések megszüntetése czéljából II. Kalixt pápa és V. Henrik német császár közt jött létre. 2. A *frankfurti concordatum*, melynek erejével IV.

[1]) V. ö. Aichner 31. és 32. lap.

Jenő pápa 1447-ben a német fejedelmeknek, a baseli zsinat határozataira vonatkozó némely követelményeit megerősittette. 3. Az *aschaffenburgi concordatum*, (helyesebben *bécsi*), mely V. Miklós és III. Frigyes közt 1448-ban az adományozási ügyek rendezése végett köttetett. 4. A *X. Leo* és *I. Ferencz* franczia király közt 1516-ban létesült concordatum, mely által VII. Károly pragmatica sanctiója megszüntetve lőn. 5. A *régi spanyol concordatum*, melyet 1552-ben VII. Kelemen V. Károlylyal kötött. — A nevezetesebb *ujabb concordatumok* pedig a következők: 1. A *két franczia concordatum*, melyeknek egyikét VII. Pius 1801-ben I. Napoleonnal, másikát pedig ugyanazon pápa 1817-ben XVIII. Lajossal kötötte. 2. Az *ujabb spanyol concordatumok* u. m. XII. Kelemen és V. Fülöp közt 1737-ben; XIV. Benedek és VI. Ferdinánd közt 1745-ben; s végre IX. Pius és II. Isabella közt 1851-ben létesült concordatumok. 3. A *nápolyi concordatum*, mely VII. Pius és I. Ferdinánd közt 1818-ban jött létre. 4. A *németalföldi concordatum*, melyet XII. Leo I. Vilmossal 1827-ben kötött. 5. A *bajor concordatum*, mely 1817-ben VII. Pius és Miksa József közt létesült. 6. Az u. n. *bullae circumscriptae*, melyek az illető államok által elfogadtatván, concordatum jelleget nyertek. Ezen bullák a következők: a) VII. Piusnak „De salute animarum“ czimü bullája (1821), mely által a *poroszországi* egyház viszonyai rendeztettek. b) Ugyanazon pápa „Provida solersque“ (1821) s XII. Leo „Ad dominici gregis custodiam“ (1827) bullái, melyek a *felső rajnai* egyházak ügyeire vonatkoznak. c) XII. Leo „Impensa RR. PP. sollicitudo“ bullája (1824) a *hannoveri* egyház ügyeit illetőleg. — 7. A *schweitzi concordatumok* (1824 és 1828). 8. A *portugalliai concordatum* (1842). 9. Az *amerikai concordatumok*, melyeket IX. Pius legujabban Guatemala (1852), Costarica (1853), Nicaragua (1864), St. Salvador (1864), Ecuador (1862) köztársaságokkal kötött. 10. Az *ausztriai concordatum*, mely IX. Pius és I. Ferencz József, mint Ausztria császára közt 1855-ben létre jött.

2. *Jegyzet.* Ismeretes dolog, hogy az ausztriai concordatumnak érvénye Magyarországra is kiterjesztetett s ezért annak szabványai alkotmányunknak 1867-ben történt visszaállitásáig mind az egyházi, mind pedig a polgári hatóság által hiven megtartattak. Minthogy azonban ezen concordatumot I. Ferencz József nem mint magyar király, hanem mint Ausztria császára kötötte a pápával, s más különben is ő felsége még akkorában nem lévén magyar királylyá koronázva, sem pedig hazánknak jogellenesen megszüntetett képviselő testülete a concordatum megkötésére nézve beleegyezését nem nyilvánithatá: ennél fogva önkénytelenül is azon kérdés merül fel: vajjon jogszerü

volt-e hazánkban a concordatumnak életbeléptetése? s ha igen vajjon az Ausztria részéről történt egyoldalú, tehát törvénytelen felbontás után — a szigoruan vett jog szempontjából még mindig fenmaradt-e hazánkban a concordatum érvénye?

Ezen jogi kérdésre nézve teljesen elfogadjuk hazánk kitünő jogtudósának Porubszkynak vélekedését.[1]) Ő szerinte ugyanis különbséget kell tennünk az ausztriai concordatumnak *egyházi* és *polgári érvénye* közt. Mint *egyházi törvény* teljes joggal lőn a concordatum hazánkban is életbe léptetve, s szigoruan vett jogi szempontból egyházilag ma is érvényesnek tekintendő mert: a) az annak megkötése előtt tartott püspöki értekezletekre 1853-ban az akkori herczeg-primás Scitovszky, a kalocsai és zágrábi érsekek: Kunszt és Haulik Bécsbe meghivattak, s a conferentiáról jegyzőkönyvet vittek; b) miután pedig a concordatum megköttetett, annak tartalmát hazánk több püspöke, p. o. a csanádi, s győri (Simor) püspökök, s a zágrábi érsek pásztori leveleikben a papsággal tudatták; c) a concordatum megkötéséért az ausztriai püspöki karral egyetemben a magyar főpásztori kar is 1856. ápr. 12-én és jun. 12. ő felségének köszönetet szavazott; sőt d) az esztergomi és kalocsai tartományi zsinatok (1858) egyenesen elfogadták és érvényesnek nyilvánitották a concordatumot; e) az Ausztria részéről való egyoldalú feloldás s a magyar országgyülés által hozott ellenkező törvények legkevésbbé sem tehették egyházilag érvénytelenné a concordatumot, mert az egyházi törvények érvénye a polgári hatóságtól nem függhet. A concordatumnak egyházi érvénye ellen az elévülést sem lehet felhozni, mert IX. Pius pápa az 1868-ik évi jun. 22-én tartott allocutiojában Ausztriának önkénytes eljárás ellen ünnepélyesen tiltakozott, s a birodalom valamennyi, tehát hazánk püspökeinek is szivükre köté: „velint omnem in Ecclesiae juribus tutandis et in *eadem conventione* propugnanda impendere operam.“ — Ellenben *polgári érvénye* a concordatumnak hazánkban nincs, mert a magyarhoni ministerium, valamint az országgyülés annak megkötésére vagy érvényére vonatkozólag beleegyezését soha sem nyilvánitá, sőt azt ignorálja, nem létezőnek tekinti.

15. §. A pápák részleges rendeletei.

A pápák egyes egyházi elöljárók avagy egyes hívek folyamodására igen gyakran *részleges rendeleteket (rescripta)* szoktak

[1]) Hirneves canonistánknak e tárgyra vonatkozó vélekedéséről a hozzá intézett privát kérelmünk folytán, privát uton értesültünk, s az itt felhozott adatokat tőle nyertük.

kibocsátani, melyek által nem csak egyes személyek, hanem egész testületek, vagy részleges egyházak jogait és kötelmeit meghatározzák.

Az ilyentén pápai rendeletekről a következőket kell megjegyeznünk: 1. Tárgyukra nézve lehetnek vagy *kegyadományok (res gratiae)* p. o. ha valakinek előjog vagy javadalom engedélyeztetik; vagy *igazságügyiek (res justitiae)* p. o. ha pörlekedők közti ügy intéztetik el. 2. Nem csupán azon esetre szolgálnak zsinormértékül, mely a rendelet kiadására alkalmat nyujtott, hanem más hasonnemü esetekre nézve is irányadókul tekintendők.[1]) — 3. Sokszor előadhatja magát azon eset is, hogy a pápa egyes személyek folyamodványa folytán általános rendeleteket bocsát ki; s ekkor a rendelet nem csupán a kérvényezőre, hanem az összes egyházra nézve kötelező erővel bir.

16. §. A részleges zsinatok határozatai.

A *részleges zsinatokon* szintén alkottatnak *fegyelmi határozatok*, melyek azonban csak is az illetékes területen birnak érvénnyel. A törvényhozó testület, mely ily nemü határozatokat alkothat, ugyanazokat ismét el is törülheti, vagy módosithatja. Néha azonban az ily részleges zsinatok határozatait különös kérelem folytán a római pápa is megerősiti s ez esetben csakis ő másithatja meg azokat.

17. §. Az egyházi ügyekre vonatkozó polgári törvények.

Olykor-olykor a polgári hatóság is szokott egyházi ügyekre vonatkozó törvényeket alkotni. Az ily törvények egyházi szempontból csak a következő esetekben tekinthetők érvényeseknek: 1. ha azok az egyház részéről is szentesitést nyertek; 2. ha általuk csupán csak valamely egyházi törvény erősittetik meg; vagy 3. az egyház részére engedélyeztetik valamely kedvezmény; 4. ha általuk az egyházi személyeknek, mint polgári egyéneknek jogai vagy kötelességei határoztatnak meg, p. o. ha az egyházi javak törvényszerü szerzése szabályoztatik.

C) *Nem irott jogforrások.*

18. §. A hagyomány.

Hagyomány (traditio) alatt oly tant vagy intézményt értünk, mely kezdetben nem volt irásba foglalva, hanem csak élő szóval lőn kihirdetve és tovább terjesztve, noha későbbi időben irásba foglaltatott.

Az *egyházi hagyomány* kétféle lehet, u. m. *isteni* és *emberi*.

[1]) Lásd c. 19. de sententia. (II. 27.)

Isteni hagyománynak az mondatik, mely magától Krisztus Urunktól, avagy az apostoloktól, mint a sz. Lélek által sugalmazott férfiaktól eredt. *Emberéinek* pedig a pusztán emberektől származott hagyomány neveztetik. Ez utóbbi ismét kétféle u. m. *apostoli* vagy *szoros értelemben vett egyházi hagyomány*, a mint tudniillik valamely irásba nem foglalt intézmény vagy közvetlenül az apostoloktól, mint az egyház előljáróitól, vagy az ő utódaiktól, a régi egyház-főnököktől veszi eredetét.

Az isteni hagyományok, miután a kinyilatkoztatáshoz tartoznak, meg nem változtathatók; az apostoli és egyházi hagyományok pedig szintén nagy tiszteletben tartandók, de azért a helyi és idő körülmények szerint változás alá eshetnek.

19. §. A jogszokás (consvetudo.)

I. *Jogszokásnak valamely község gyakori cselekményei folytán, s az illetékes egyházi törvényhozó beleegyeztével érvényesült törvény mondatik.* A jogszokás *érvényére nézve* vagy *általános*, vagy *részleges*, *(partialis)* vagy *különleges (specialis;)* a mint t. i. vagy az összes egyházban; vagy valamely országban, egyházmegyében; avagy pedig valamely külön testületben, p. o. káptalanban vagy zárdában bir érvénynyel.

A *törvényre való tekintettel* a jogszokás vagy *törvény szerinti (secundum legem)* ha t. i. nem egyéb, mint magának a törvénynek gyakorlata; vagy *törvényen kivüli (paeter legem)* ha valamely hiányzó törvényt pótol; vagy ismét *törvényellenes (contra legem)* ha általa valamely törvény vagy egészen eltörültetik *(abrogatur)* vagy csak módosittatik *(derogatur)*.

A törvényszerinti jogszokásnak azon hatálya van, hogy megmagyarázza a törvényt; mert a régi közmondás szerint „*Consvetudo est optima legum interpres.*“ A törvényen kivüli jogszokás pedig azon terület lakóira nézve, hol el van terjedve, új törvényt alkot. Végre a törvényellenes szokás, mint neve is mutatja, a már létező törvényt vagy egészen eltörli, vagy pedig csak részlegesen szünteti meg annak érvényét, vagyis módositja a törvényt. S végre bármely jogszokásnak azon hatása lehet, hogy tisztességes szinezetet ad *(cohonestat)* olyatén dolgoknak, melyek azelőtt botrányosaknak látszottak.

II. A jogszokás érvényéhez bizonyos kellékek igényeltetnek. Ugyanis.

1-ször. A jogszokást létesitő *község részéről* megkivántatik, hogy a) tökéletes vagyis törvényhozó hatalommal ellátott község legyen,

azért p. o. valamely család nem alkothat jogszokást, mert nem képez teljes községet; b) a jogszokás a község nagyobb és józanabb részétől származzék; c) ama cselekmények, melyek által a jogszokás létesült, *gyakoriak, nyilvánosak, szánszándékosak (voluntarii)* legyenek; s különösen ez utóbbi szempontból szükséges, hogy ne tudatlanságból vagy hibából, azaz a törvény nem ismeréséből eredjenek a cselekmények, mert ellenkező esetben bármily huzamos ideig tartó szokás érvényes jogszokássá nem válhatik.

2-szor. A mi magát a *jogszokást illeti* szükséges: a) hogy ne ellenkezzék a természeti vagy pedig a tételes isteni joggal; b) hogy általa olyasmi meg ne engedtessék, a mit az egyházjog egyenesen tilt, vagy kárhoztat; c) ne ellenkezzék a józan ésszel; d) bünre ne szolgáltasson alkalmat; e) az egyházi fegyelem megrongálására ne vezéreljen, minő szokás lenne p. o. ha valamely püspök a római pápa joghatóságába vágó cselekvényeket gyakorolna.

3-szor. Bizonyos *időtartam* is kivántatik ahhoz, hogy a jogszokás törvényerőre emelkedhessék. És pedig a törvényen kivüli jogszokásnak érvénybe lépéséhez a legtöbb jogtudós szerint legalább is 10 év szükséges. A törvényellenes jogszokásra nézve némelyek 40 évi időtartamot kivánnak, de mások e részben is elégségesnek tartják a 10 évi időt; — ismét mások a 10 évi időt csak akkor vélik elégségesnek, ha a jogszokással ellenkező törvényt az illető község soha el nem fogadta.[1])

4-szer. Bármely jogszokás érvényéhez az *illetékes törvényhozónak beleegyezése* is megkivántatik. — A pápának, mint az egyház legfőbb törvényhozójának — az általános jogszokások érvényéhez szükségelt beleegyezése háromféle lehet u. m. *valóságos, hallgatag* és *törvényszerinti*. Valóságos (consensus experssus) akkor, ha nyilt szavakkal helyesel valamely jogszokást. Hallgatag, ha valamely általa jól ismert és minden akadály nélkül helytelenithető jogszokásról semmiféle nyilatkozatot nem téve: azt mintegy hallgatagon jóváhagyni látszik. Törvényszerinti, ha ismeretlen ugyan előtte a jogszokás, de mivel az minden törvényes kellékkel bir: joggal feltételezhető, hogy a pápa a jogszokást megismerve: nem fogná attól megtagadni valóságos vagy hallgatag beleegyezését.

Jegyzet. A törvényerőre emelkedett jogszokás háromfélekép

[1]) A *törvényszerinti jogszokás* érvénybe lépésre nem kivántatik meghatározott idő; mert e nembeli jogszokás magának a törvények gyakorlatában állván, minél előbb létesül, annál inkább megerősiti a törvényt.

veszitheti el érvényét: 1. ha vele ellentétes törvény alkottatik; de megjegyzendő, hogy az *általános* törvény csak az *általános jogszokást* törli el, s nem a *részlegest*, ha csak a törvényben eme záradék: *„nulla consvetudine obstante“* elő nem fordul; azonban a *részleges* törvény megsemmisiti a *részleges jogszokást*; 2. római pápa egyenes ellenmondása által a *részleges jogszokás* is megsemmisül; 3. minden érvényes jogszokást, más vele ellentétes jogszokás szintén érvényen kivülivé tehet.

20. §. Egyéb irásba nem foglalt jogforrások.

I. *A jelesebb törvénytudósok nézetei.* Valamint a polgári törvénykezésnél oly esetekben, midőn a törvény vagy hiányos, vagy kétes értelmü, vagy pedig ha bizonyos ügyekre nézve nem létezik törvény: a jelesebb törvénytudósok nézetei szolgálnak irányadásul: hasonlókép az egyházi törvénykezésnél, az emlitett esetekben a kitünőbb egyházi jogtudósok véleményére kell tekintettel lennünk. És pedig a régi canonisták szerint a jogtudósok *általános (communis)* véleményét mindig el lehet fogadnunk, annál inkább a *legáltalánosabb (communissimus)* vagyis oly véleményeiket, melyekre nézve mindannyian egy értelemben vannak. Azonban a jogtudósoknak bármily általánossakká vált nézeteit mindannyiszor mellőznünk lehet, valahányszor azokat kellő érvekkel megczáfolni képesek vagyunk.

II. *Törvénykezési szokás (usus forensis.)* Ha az egyházi törvényszéknél egynemü ügyekben ismételten egyforma itélet hozatik: ez habár nem szab is elénk törvényt, de a törvénykezésben nagy fontossággal bir; főkép pedig a *Rota Romana* legfőbb forumnak itéleteit lehet mindenkor mérvadokul tekintenünk.

III. A *törvénykezési eljárás (stylus curiae)*, vagyis azon törvénykezési módozat, mely szerint az egyházi perrendtartásban elő nem irt ügyek végeztetni szoktak, p. o. annak meghatározása: miképen kell a keresetlevelet benyujtani, vagy miképen idézendők meg a peres felek. — Eme szabványok csak is az illetékes területre nézve birnak érvénynyel.

D) *A rendszeres törvénygyüjtemények.*

21. §. Átnézet.

Az imént előszámlált jogforrásokban ugyan az összes egyházjognak anyaga benfoglaltatik, de mivel az egyes okmányok a joganyagot csak részletesen, s rendszer nélkül tartalmazzák: ezért

a jogtudósok másnemü okmányokat is alkottak, a melyekben t. i. a joganyag többé kevésbé öszpontosittatott és rendszerbe hozatott, s ezen okmányok *törvénygyüjteményeknek*, vagy *törvénykönyveknek* neveztetnek.

A törvénygyüjtemények a szerint, a mint a régibb vagy ujabb vagy legujabb jog anyagát tartalmazzák: *régi*, *uj* és *legujabb*-koriaknak neveztetnek; s az alábbiakban eme felosztás szerint ismertetjük meg az egyes gyüjteményeket.

I. A régi egyházjogra vonatkozó törvénygyüjtemények.

22. §. Az apostoli constitutiók és canonok.

A legrégibb törvénygyüjteményekhez két ál-apostoli mü, t. i. *az apostoli constitutiok és canonok* tartoznak.

Az *apostoli constitutiok* 8 könyvből állanak, melyek közül a 6 első az egyház szerkezetéről, különféle dogmaticai és erkölcsi tárgyakról, a gnosticusok és ebioniták eretnek tanairól szól; a 7 és 8-ik könyv pedig liturgiai dolgokat tárgyal.

Az *apostoli canonok*, melyeknek száma kezdetben 50 volt, s később 85-re szaporodott, Pál apostol leveleiből és az apostoli constitutiokból vett eszméket tartalmaznak s ezen kivül némely III. és IV-ik századbeli zsinatok határozatait sorolják el.

Régi időben azon vélemény uralkodott, hogy e két törvénygyüjteményt kevéssel a sz. Lélek eljövetele után, Marcus János anyjának házában az apostolok közmegegyezéssel alkották, később pedig midőn az apostolok már a világra szétoszlottak, római Kelemen bocsátá azokat nyilvánosságra.[1]) Hogy azonban e két törvénygyüjtemény nem származhatik az apostolok idejéből, azt eléggé bizonyitja már azon körülmény is, miszerint az apostoli sz. atyák és irók előtt ismeretlen volt. De különben is több érvet fel lehet hoznunk, melyből czáfolhatlanul kitünik, hogy a kérdésben forgó két gyüjteménynek szerkesztői nem lehettek az apostolok. És pedig a mi illet az *apostoli constitutiokat*, azokban az apostoloktól semmiképen sem származható anachronismus fordul elő; ugyanis a 8-ik könyv 4-ik fejezetében az állittatik, hogy eme constitutiokat a 12 apostol — sz. Pál és a 7 dia-

[1]) Eme véleményt megerősitni látszik az apostoli canonok következő czime: *„Canones ss. Apostolorum, per Clementem, a Petro apostolo Romae ordinatum episcopum, in unum congesti.“* — és ugyanazon gyüjtemény zárszavai: *„quae vobis Eppis per me Clementem in libris octo nuncupatae sunt, quas omnibus publicare non oportet ob quaedam arcana, quae in se continent.“*

konus jelenlétében — alkotta; már pedig tudjuk, hogy a 7 diakonusok egyike: sz. István Pál megtérése előtt vértanui halált szenvedett. Továbbá ugyanezen constitutiokban sok téves, az arián és macedonian tanoknak kedvező hittani tétel is olvasható. — Hogy pedig az *apostoli canonok* sem származhattak az apostoloktól, onnét bizonyos, mert számos oly névről és tárgyról p. o. cantor-, lector-, hypodiacon-, parochia-, tartományi zsinat-, az egyházi és püspöki javak elválasztásáról tesznek említést, melyek az apostolok korában teljesen ismeretlenek voltak. Továbbá e canonokban a husvéti idő megtartására, s az eretnekek keresztelésére nézve határozott szabályok olvashatók, már pedig ha eme szabályok az apostolok által létesitették vala: az emlitett két ügyre vonatkozó heves viták alkalmával, azokra okvetlenül hivatkozás történt volna; ámde a történelemben ilyetén hivatkozásnak semmi nyomát sem találjuk.

Minthogy tehát az előszámlált érvek kétségtelenné teszik a két gyüjteménynek az apostoli idők után való keletkezését: azért az apostoli constitutiokat a trullai zsinat nyiltan elvetette; a nyugati egyház pedig azokat a XV-ik század előtt nem is ismerte. — Az apostoli constitutiok már az V-ik században apocryph műveknek tartattak, később azonban a kisded Dénes törvénygyüteményébe felvett 50 canon törvényerőre emelkedett; sőt a jelenlegi canon-törvénytár (corpus juris canonici) példányaiban Gratian decretuma után függelék gyanánt valamennyi canon olvasható.[1])

Ha pedig kutatjuk a két *ál-apostoli* irat valódi korát és honát: a tartalom és a jogkritikusok itélete nyomán azon meggyőződésre jutunk, hogy az apostoli constitutiok 6 első könyve valószinüleg a III-ik század vége felé keleten készült és legelőször Arábiában és Aethiopiában lett *didascalia* név alatt ismeretessé. A 7 és 8-ik könyv csak a következő század elején csatoltatott az előbbi részhez. — Az apostoli canonokról pedig az a vélemény, hogy Syriában az V-ik század közepe lettek szerkesztve.

23. §. A keleti egyház gyüjteményei.

A keleti tartományokban a IV-ik századtól kezdve igen gyakoriak lévén az egyetemes és részleges zsinatok: az azokon alkotott canonokból lassankint többféle gyüjtemények készültek. Legrégibb ilyetén gyüjtemény nyomára az V-ik század közepén, a chalcedoni (451) zsinat actáiban akadunk, hol ezeket olvassuk: „*Aëtius sumpto*

[1]) A canon-törvénytárban a canonok száma a két utolsónak egybevonásával 84-re szállittatott.

libro, legit canonem" s ismét „*e codice legit.*"[1]) E törvénygyüjtemény, mint a jogitészek vélik, a *niceai* egyetemes és az *ancirai, uj-caesareai* és *gangrai* részleges zsinatok canonait tartalmazta.[2])

A VI-ik században *Scholasticus János*, antiochiai áldozár készitett egy rendszeres vagyis tárgy szerinti s 50 czimre osztott törvénygyüjteményt, melyben az egyetemes és részleges zsinatok fegyelmi határozatai, az apostoli canonok és sz. Basil 3 canon-levele foglaltattak. — Később ugyane szerző, már mint konstantinápolyi patriarcha *nomo-canon* czimmel egy ujabb müvet is kiadott, mely az előbbi gyüjteményben előfordult canonokon kivül, Justinian császárnak egyház fegyelmi ügyekre vonatkozó törvényeit is elősorolta.

A VII-ik század végén a *trullai zsinat* (692) rendelete folytán egy ujabb törvénygyüjtemény látott napvilágot.[3])

A IX-ik században ismét Photius konstantinápolyi patriarcha szerkesztett *syntagma* és *nomo-canon* név alatt az összes görög-egyházjogot magában foglaló két törvénykönyvet,[4]) melyhez később *Zonoras* (1120), *Balsamon* (1170) stb. commentárokat irtak.

E két utóbbi gyüjtemény, főleg pedig Photius müvei a keleti egyházban köztekintélyre jutottak. De nem igy nyugaton, hol a trullai zsinatnak, a latin egyház fegyelmével több tekintetben ellenkező canonai[5]) soha nem érvényesülhettek; s hol Photiusnak törvénykönyvei sem fogadtattak el, mert azokban a III. konstantinápolyi zsinatnak (mely Photiust méltóságából megfosztá) határzatai nem olvashatók; ellenben a szerző elnöklete alatt tartott két konstantinapolyi ál-zsinatnak határzatai mint köztörvények emlittettnek.

---

[1]) L'Abbé. Concil. t. 4. col. 1418. 1460.

[2]) Ezen gyüjtemény *consequentia canonum* nevet nyert, mivel abban a canonok folyó számmal jelölve fordulnak elő.

[3]) E gyüjteményben a régibb zsinatoknak s magának a trullai gyülekezetnek határzatai foglaltattak.

[4]) A *syntagma* ugyanazt tartalmazta, a mit a trullai törvénykönyv, azzal a különbséggel, hogy az utóbbiban elő nem forduló II. niceai zsinat canonait is előszámlálá, s a III. konstantinápolyi zsinat határzatai helyett, a Photius által egybehitt két conciliabulum canonait sorolta fel. A *nomo-canon* pedig nem volt egyéb mint *Joannes Scholasticus* hasonnevü, de 50 helyett 14 czimre osztott, s némely ujabb törvényekkel bővitett törvénykönyve.

[5]) Ilyenek p. o. 13. canon, melyben a subdiakonusoknak és presbytereknek megengedtetik az ordinatio előtti nősülés. A 16. c. mely szerint a diakonusok egyedül csak a szegények szolgálatára rendelt egyének neveztetnek. A 36. c. mely a konstantinápolyi patriarchának a római pápáéval egyenlő jogokat tulajdonit. Az 55. c. mely a szombati bőjtöt tiltja A 67. c. mely a vér és fojtott hús élvezetét meg nem engedi.

24. §. A nyugati egyház legrégibb törvénygyüjteményei.

A nyugati egyházban, — mint a hol a zsinatok tartása csak később jött szokásba — hosszú ideig nem léteztek rendes törvénygyüjtemények. A római pápák iratárában azonban megvoltak az egyetemes zsinatok actái és a pápák ügyiratainak fogalmazványai, s ez okmányok pótolták némileg a római egyházban a rendes törvénykönyv hiányát. Egyébiránt ugy itt, mint általában nyugaton eleinte csak a *niceai* s a vele kapcsolatos *sardiccai* zsinatok canonai valának ismeretesek. — De az V-ik századtól kezdve a görög gyüjteményeknek latin forditásai s a többi zsinatok actái is elterjedtek nyugaton. Ilyen forditások valának:

1. a *Versio Hispana* vagy *versio Isidoriana*, mely a későbbi ál-izidori gyüjteménynek alapjául szolgált.[1])

2. Az olaszországi *prisca translatio*[2]); s még három más szintén Olaszhonban készült forditás, melyek egyuttal pápai ügyleveleket is tartalmaznak.

25. §. Kisded Dénes (Dyonisius Exiguus) gyüjteményei.

A már emlitett latin törvénygyüjteményeket értékre messze felülmulják *Kisded Dénesnek* jogi müvei, mint a melyek jeles beltartalmuk s nagy mérvü elterjedtségük folytán az egyházjog terén uj korszakot alkottak.

A magát csupa szerénységről *exiguus*-nak nevező szerző személyéről mindössze csak annyit tudunk, hogy ő szittya származásu szerzetes volt, ki a V-ik század végén Rómába jövén s ugyanott valószinüleg állandóan letelepedvén 536-ban mint apát fejezte be életét.

Dénes először is Lőrincz római áldozár s István salonai püspök felszólitására s Anastasius pápa elhunyta előtt (498) adott ki egy törvénygyüjteményt, mely részben görögből való forditás, részben eredeti mü. A görög forditás következő részletekből áll: 1. az 50 apostoli canon; 2. a chalcedoni zsinat által használt törvények

[1]) E gyüjtemény ugy látszik kezdetben csak a niceai, ancyrai, uj-caesareai és gangrei zsinatok rendeleteit tartalmazta, melyekhez később a latin szövegü sardiccai, — utóbb pedig az antiochiai, laodiceai, konstantinápolyi és chalcedoni zsinatok végzései járultak.

[2]) A barbar latinsággal készült *prisca* a versio hispana-tól csak annyiban külömbözött, hogy a niceai végzéseket nem tartalmazta.

gyüjteménye:[1]) s ehhez járulnak 3. az antiochiai, laodiceai, konstantinápolyi, és chalcedoni zsinatok canonai. A latin eredeti rész a sardiccai, carthagói (491), s néhány más afrikai részleges zsinatok canonait sorolja elő.

A második gyüjtemény, melyet a szerző Julian presbyter által felszólittatva nem sokára az első gyüjtemény közzététele után alkotott, 8 külömböző pápának (Siriciustól II. Anastasiusig[2]) *chronologiai* rendben elősorolt (számszerint 38) ügyleveleit tartalmazza.

Ezen két gyüjteményen kivül Dénes Hormisdás pápa utasitása folytán még egy harmadik — görög és latin szövegü — gyüjteményt is készitett, melynek azonban mai nap csupán előszavát birjuk.

Dénes gyüjteményei ugyan nem valának hibátlanok, mert az elsőnél a forditás nem teljes görög szöveg nyomán eszközöltetett; a második alkotásánál pedig szerzőnek nem volt alkalma a római archivumot igénybe venni s igy történt, hogy noha Siriciustól II. Anastasiusig 13 pápa uralkodott: ő csak 8 pápának ügylevelét közli s I. Leonak korunkig fennmaradt 20 levele közül csak 8-at ismertet. Ámde, mivel a szerző a görög és latin nyelvben egyaránt jártas lévén, igen helyesen forditá latinra a görög canonokat, s mivel müvének eredeti részében kellő rendszer- és itészettel élt: mindkét gyüjteménye csakhamar kedveltté vált, s egybekapcsoltatva és Dénes halála után több pápai ügylevéllel és zsinati határzattal bővittettve: valóságos törvénykönyv gyanánt tekintetett. Nagy Károly frank fejedelem 774-ben egy ily bővitett gyüjteményt kapván I. Adorján pápától: azt az aacheni országgyülésen polgárilag is megszentesité; s ez időtől kezdve a gyüjtemény „*Codex Hadrianeus*“ nevet nyert; s egyszersmind ama vélemény keletkezett, hogy csak is az ezen codexben előforduló egyházi szabványok birnak törvény erővel[3]) s ezért p. o. Hinkmár rheimsi érsek az ál-izidori gyüjtemény némely részeit egyedül azért nem tartá hiteleseknek, mivel a „*Codex Hadrianeus*“-ban nem voltak föltalálhatók.

26. §. Afrikai és spanyolországi latin gyüjtemények.

Az V. VI. és VII-ik század folyamában több új latin törvénygyüjtemény készült, melyek közül az afrikaiak s a spanyolországiak

---

[1]) Lásd 23. §.

[2]) U. m. Siricius, I. Ince, Zosimus, I. Bonifacius, I. Coelestin, I. Leo, Gelasius, és II. Anastasius pápáknak ügylevelei.

[3]) Ezen vélemény ellen azonban I. Miklós pápa tiltakozott.

érdemelnek említést. — Az előbbiekhez tartoznak: *Fulgentius Ferrandusnak* 547 körül kiadott és zsinati actákat tartalmazó „*Breviatio Canonum*“ czimü dolgozata [1]); *Cresconius*-nak 699-ben szerkesztett „*Concordia canonum*“-ja vagyis kisded Dénes gyüjteményének rendszeresitésére irányult jogi müve. — Az utóbbiakhoz számitandók: *Márton* bragai (bracarensis) püspöknek 572 körül megjelent *capitula*-i [2]) és a VII-ik század elején készült másik nevezetes gyüjtemény, melybár alaptalanul *sz. Izidor* sevillai püspöknek tulajdonittatván: „*Collectio Izidori*“ nevet nyert.[3])

27. §. Az ál-izidori gyüjtemény.

A kilenczedik század közepén a frank birodalomban egy igen terjedelmes latin törvénykönyv lett ismeretessé, mely azután a XV-ik században elkeseredett viták tárgyává vált. E viták ugyan a mai napig is mindegyre folynak, de az eszmék lassankinti tisztázása következtében, szelidebb jelleget öltöttek magukra.

Hogy a jelenleg *ál-izidori gyüjteménynek* nevezett vitás törvénykönyvet kellőleg méltányolhassuk: bővebben kell róla szólanunk, s azért 1-ször megismertetjük annak beltartalmát; 2-szor kutatni fogjuk honát; 3-szor szerzőjét; 4-szer keletkezési idejét; 5-ször a szerző czélját s az általa elkövetett hamisitás minőségét; 6-szor a gyüjtemény befolyását az egyházi fegyelemre.

A gyüjtemény tartalma a következő: előszó; Aurelius püspök és Damasus pápa közti koholt levél váltás; „ordo de concilio celebrando“ czimü értekezés és az I. és II-ik rész tartalomjegyzéke. — *I-sö rész*: Sz. Jeromosnak koholt levele Damasus pápához; az 50 apostoli canon és 59 koholt pápai ügylevél (I. Kelementől † 101. Melchiadesig † 314.) — *II-dik rész:* „de primitiva ecclesia et synodo nicaena“ czimü értekezés; N.-Konstantin császárnak I. Sylvester pápa javára kiállitott hamis adomány levele; értekezés a nicei zsinat idejéről, ugyane zsinat kettős előszava; az ismeretes görög, afrikai,

[1]) A „*Breviatio Canonum*“ három részben az afrikai egyházaknál érvényben levő zsinati végzéseket, 232 folyó szám alatt ugy adja elő, hogy a papságra, világiakra és mindkettőre nézve közösen kötelező szabályokat külön tárgyazza.

[2]) Márton gyüjteménye 84 fejezetből áll (Capitula Martini) s két részre oszlik; az első 68 fejezetben a papság jogait és tisztán egyházi ügyeket; a 16 utóbbi fejezetben a világiak jogait s a vegyes természetü ügyeket tárgyalja.

[3]) E mű két részből áll; az első rész zsinati rendeleteket, de nem chrologiai rendben, hanem az országok és helyek szerint, hol tartattak, — tárgyal; a második rész pedig 20 különböző pápától eredt ügyleveleket közöl.

galliai és spanyol zsinatok canonjai. E részben csakis a sevillai zsinat 21-ik canonjában találunk feltünő hamisitást; a többi zsinatok sincsenek mind eredeti szerkezetükben visszaadva. — *III-ik rész*: a spanyol gyüjteményből kölcsönzött előszó; tartalom jegyzék és számos pápai ügylevél (köztük 35 koholt) I. Sylvestertől († 335.) II. Gergelyig († 731.) — Végre a *függeléket* képző: Capitula Angilramni (lásd 32. lap. 1. jegyz.) s több koholt pápai okmány.

II. A gyüjtemény honának némelyek *Spanyolországot*, mások *Rómát*; ismét mások a *frank birodalmat* tartják. — Hogy az első vélekedés helytelen s hogy a kérdéses törvénykönyv Spanyolországban nem keletkezhetett, onnét bizonyos, mert közönségesen minden mü legelőször is keletkezési helyén lesz ismeretessé s terjed el; már pedig bizonyos, hogy Spanyolországban az ál-izidori gyüjtemény csak III. Incze uralkodása alatt (1198—1216.) — tehát jóval később jött használatba, mint a többi országokban. — De azok is tévednek, kik Febronius nyomán a gyüjtemény honának Rómát tartják; mert ha ez igaz lenne: akkor a szerző bizonyára a rómaiak előtt ismeretes kútforrásokat használandott s a Justinian féle codexet is igénybe vette volna. Ámde a szerzőnek kútforrásait (lásd alább) Rómában alig ismerték; s az is tény, hogy a IX. században midőn t. i. a gyüjtemény keletkezett: az apostoli szent széknek arról semmi tudomása sem volt, s ezért IV. Leo pápa a jogforrások felől kérdezősködő bretagnei püspököket: a Codex-Hadrianeusra utalta; s mig egyéb helyeken már a IX. században is használatban volt a vitás gyüjtemény: addig a pápák az abban foglalt törvényekre csak a XI-ik században kezdtek hivatkozni. — Legvalószinübb, sőt majdnem bizonyosnak vehető a harmadik vélekedés, mely a francogermán birodalmat mondja a gyüjtemény honának. E vélekedést ugyanis a következő érvek támogatják: 1. a gyüjteménynek kéziratban fenmaradt legrégibb példányai a frank birodalomban készültek; 2. ugyanitt lett legelőször ismeretessé a gyüjtemény, s a bennefoglalt törvényekre is e birodalombeli irók hivatkoztak legelőször; 3. a gyüjtemény több forrásai (mint p. o. Breviarium alaricum, sz. Bonifác levelei stb.), valamint a barbar és gall szólásmódokkal telt nyelvezet, s a frank birodalom viszonyaira s állam intézményeire való vonatkozások, mind frank eredetre vallanak. — Noha azonban a mondottak nyomán a gyüjteménynek frank eredete felől kételkednünk alig lehet; de magát a helyet, hol a szerző élt egész biztossággal meg nem határozhatjuk. Némelyek a birodalom keleti felét, névszerint a mainzi érseki tartományt; ellenben mások a nyugoti részhez tartozó

rheimsi érsekség területét vélik a szerző hazájának. A mainzi tartomány mellett azon körülmény látszik tanuskodni hogy a müben a mainzi érsekhez intézett több pápai irat olvasható; ellenben a rheimsi keletkezésre a gyüjtemény legrégibb kéziratainak a nyugati frank birodalomból való eredete nyomán lehet következtetnünk.

III. Hogy névszerint ki volt légyen a gyüjtemény szerzője: ezt mai nap minden kétséget kizáró bizonyossággal eldöntenünk lehetetlen. A gyüjtemény homlokán olvasható *Isidorus Mercator* vagy *Peccator* név alapján hosszú ideig *sz. Izidor* sevillai püspök tartatott a szerzőnek. E vélekedés valótlansága onnét bizonyos, mert a nevezett sz. férfiú már 636. halt meg; az ismeretlen szerző pedig sokkal későbbi törvényeket is felemlit. — Ujabb időben sokan *Benedek* mainzi levitának itélik oda a művet, mint a kinek Capitular-gyüjteményében több oly hamis okmány előfordul, melynek tartalma az ál-Izidori némely részlettel azonos. Ámde ebből legfeljebb ama következtetést lehet vonnunk, hogy a két gyüjtemény szerzője ugyanazon forrást használt, mig ellenben Benedeknek — Capitularei nyomán ismert csekélyebb talentumai arra mutatnak, hogy ő képtelen lett volna az ál-Izidoréhoz hasonló rendszerrel irt mű teremtésére. — Némelyek *Riculf* vagy *Otgár* mainzi érsekeket mondják szerzőnek. Az előbbi szerzőségének bevitatására rheimes Hincmárra hivatkoznak, ki Riculfról azt állitja, hogy ő hozta magával Spanyolországból sz. Izidor leveleinek gyüjteményét, s kezdé azt a frank birodalomban terjeszteni. Ezen állitás azonban mit sem bizonyit; sőt Riculfnak 814-ben történt halála egyenesen a szerzőség ellen szól. — Mások ismét *Ebo* rheimsi; *Venilo* sensi érseket; avagy *Rothád* soissoni püspököt, ki véletlenül egyik művében (Libell. proclam.) *peccatornak* nevezi magát, — vélik szerzőnek, — a nélkül azonban, hogy vélekedésüket elégséges érvekkel tudnák támogatni.

IV. A mi a gyüjtemény keletkezési idejét illeti, — igen valószinü, hogy a IX-ik század közepén és pedig 844 és 857 közt szerkesztetett. — Ugyanis: a) a legujabbkori okmány, melyet a szerző ismert, a 836-iki *aacheni zsinat* határozatairól szól; de azért b) 842-ik évben még nem adhatta ki művét, mert arról, *Rabanus Maurus* ezen évben kiadott poenitentialéjában és a mezei püspökökről irt dolgozatában legkisebb említést sem tesz, holott ő róla, mint korának legtudományosabb férfiáról méltán fel lehet tételeznünk, hogy a ne talán már megjelent törvénykönyvről okvetlenül tudomást szerzett volna magának. S továbbá c) még a 844-ik év előtt sem készülhetett a gyüjtemény, mert abban tüzetesen elsoroltatnak a részleges primások jogai; már pedig e jogok hosszas szünetelés után az emlitett évben

állittattak vissza. Ellenben d) a 857-ik évben tartott *chiersi* országgyülés már világosan felemliti gyüjteményünket. — Tehát a mondottakat egybevetve: majdnem bizonyosnak tarthatjuk, hogy ál-Izidor műve sem 844 előtt, sem 857 után nem készülhetett.

V. A pápaság ellenségeinek vélekedése szerint gyüjteményünk ismeretlen szerzőjének czélja volt: *a papság hatalmát koholt okmányok alapján a jogos határokon túlterjeszteni.*

Ámde eltekintve attól, hogy az isteni eredetü pápai hatalom ilyetén támaszra nem szorul, több körülmény hangos czáfolatot nyujt a szerzőre tukmált nemtelen szándok ellen. Ugyanis: 1. a kérdéses gyüjtemény nem Rómában készült, sőt itt hosszu ideig egészen ismeretlen volt; 2. a gyüjteményben több fontos pápai jog p. o. az érseki köpeny (pallium) adományozás meg sem emlittetik; a megemlitett jogok pedig mind olyanok, melyek egyéb hiteles okmányokban is fellelhetők; 3. általán véve a szerző által koholt iratok nem a pápai hatalom emelésére, hanem a túlságossá vált metropolitai joghatóság által elnyomott püspöki tekintély öregbitésére irányulnak. Ép ezért mai nap a józanabb protestans jogtudósok is elismerik, hogy az ál-izidori törvénykönyvnek nem lehetett más czélja, mint a melyet maga a szerző előszavában a következő szavakkal jelez: „*quatenus eccltici ordinis disciplina, in unum a nobis coacta, atque digesta, et sancti praesules paternis instituantur regulis, et obedientes Ecclae ministeri, vel populi spiritualibus imbuantur exemplis et non malorum hominum pravitatibus decipiantur.*“ E szavakból tehát megérthetjük, hogy szerzőnek szándéka volt *az egyházi fegyelemre vonatkozó törvények egybegyüjtése által ugy az egyháznagyokat, mint a hiveket jogaik kellő ismerésére juttatni s kötelmeik hü megtartására buzditni, s ez által a meglazult egyházi fegyelmet helyreállitani.* Eme szent czél elérésére a szerző különféle hiteles források nyomán [1]) tüzetesen elsorolta az ő korában érvényes összes fegyelmi szabályokat; de hogy a sok tekintetben elhanyagolt, megvetett, a visszaélések és hatalmaskodások által érvényen kivül helyezni kezdett törvények iránt nagyobb tiszteletet gerjesszen: ősrégi eredetet tulajdonitott az újabkori fegyelmi szabályoknak és sok törvény szerzőjéül a hivek által tiszteletben tartatott sz. férfiakat, különösen pedig pápákat nevezett, s ekkép u. n.

[1]) A szerző által használt források a következők: *Rufinus* és *Cassidorus* egyháztörténetei, *liber Pontificalis*, a *frank királyok Capitularei*, *Alarik breviariuma sz. Bonifác levelei, sz. atyák és egyházi irók müvei, különféle pápai ügyletek és zsinati határozatok.*

pia fraus-t követett el, a mely csalás csak a külső alakra, s nem a dolog lényegére vonatkozott.

E csalást a kortársak észre nem vették, sőt több századon keresztül sem jött annak nyomára senki; s legelőször a XV-ik században kezdték *Cusa Miklós* és *Torquemada János* bibornok a gyüjteményben előforduló némely pápai ügyirat hitelességét kétségbe vonni. Ez időtől fogva mindinkább erősebb lőn az ál-izidori régi okmányok hitelessége elleni gyanú; mig végre *Blondel Dávid* és a két *Ballerini* testvér az összes hamisitásokat előtüntették.

VI. Az ál-izidori gyüjtemény, mely kezdetben a franco-german birodalomban, később pedig Olaszhonban is igen elterjedt, Gratian idejében az összes keresztény világon nagy tekintélynek örvendett, s e fölött nem kell csodálkoznunk, ha meggondoljuk, hogy e törvénykönyv az összes egyházi fegyelmet felölelte s a metropolitáknak már-már gyülöletessé vált nagy mérvü hatalmát korlátozta.

A gyüjteménynek nagy tekintélye okozta, hogy némely ujabbkori kath. ellenes irányu canonisták a középkorban beállott nagymérvü egyházfegyelmi változásokat a kérdés gyüjteményben előforduló hamis okmányoknak s koholt törvényeknek tulajdonitják. Ezen alaptalan állitást könnyen meg lehet czáfolnunk, mert 1. Azon tény, melyszerint az ál-izidori gyüjtemény mindjárt keletkezése után el lőn fogadva, s a szerzőt senki csalásról nem vádolá, a mellett bizonyit, hogy a gyüjteményben levő törvények nem voltak újak, hanem régiek, mert különben azok ellen a kortársak felszólaltak volna. Ha pedig a gyüjtemény nem hirdetett új törvényeket: fegyelmi változást sem idézhet elő. 2. Csupán csak négy oly tételt tudnak fölhozni elleneink az ál-izidori törvénykönyvből, melyek új jogi elvet látszanak fölállitani. E négy tétel a következő: a) a részleges *primások* oly joggal birnak, mint a hajdani *patriarchák;* b) tartományi zsinat csak a pápa engedelme mellett tartható, s az ilyetén zsinatok határozatai a pápa által szükségkép megerősitendők; c) a tartományi zsinatok a püspökök személyes ügyeit tárgyalhatják ugyan, de érdemleges itéletet csak a pápa hozhat; d) a püspököknek jogukban áll, személyes ügyeiket a tartományi zsinat határozata előtt a pápa forumához felebbezni. -- Ámde e négy tétel közül a két első soha érvényre nem jutott, a másik kettő ugyan törvényerőre emelkedett, de nem azért, mivel e gyüjteményben előfordul, hanem, mivel annak szerkesztése előtt is gyakorlatban volt. Ugyanis már a IX-ik század óta gyakran megtörtént, hogy a püspökök a joghatóságukkal visszaélő metropoliták részéről igazságtalan bánás-

módot tapasztaltak, s igy nem csoda, ha a római pápák a metropolitáknak nem isteni, hanem csupán emberi jogon alapuló joghatóságát korlátozni kezdék, a nélkül, hogy ez által az egyházi fegyelem terén lényeges változást idéztek volna elő.

E szerint tehát joggal állithatjuk, hogy ama változást, melyet az egyházi fegyelem terén az ál-izidori gyüjtemény keletkezésével egyidejüleg észlelhetünk, korántsem eme gyüjtemény, hanem az idők és körülmények követelményei idézték elő.

28. §. A frank királyok Capitulár gyüjteményei.

A frank fejedelmeknek régi szokásuk volt évenkint a tavaszi hadiszemle befejeztével vegyes, vagyis papi és világi tagokból álló országgyülést tartani s azon nemcsak polgári, hanem egyházi ügyekre vonatkozó törvényeket is alkotni. Eme törvények kezdetben *constitutiones*, *pactiones*, *edicta ordinationes* stb. névvel jelöltettek; később pedig (Martel Károly idejétől) mint rövid tételeket tartalmazó szabályok *Capitulumoknak*, *Capitulareknek* mondattak. — A capitularek rendszerint nem voltak új törvények, hanem csupán a sz. atyák irataiból vett eszméknek, avagy zsinati határzatoknak kellő formulázásai s gyakorlati alkalmazásai.

Korunkban csak két capitular gyüjteménynyel birunk. Az első *Ansegius sensi* érsektől származik, ki 827 tájékán egybegyüjté a Nagy Károly és Jámbor Lajos királyok uralkodása alatt alkotott capitulareket. — A másik gyüjtemény szerzője *Benedek levita*, ki 845 körül a többi károlingi házból származott fejedelem capitularejeit adta ki, s gyüjteményét más újabb egyházi törvényekkel, névszerint különféle pápai rendeletekkel, sz. atyák irataiból szedett kivonatokkal, római és németországi törvényekkel gazdagitá. Ez utóbbi gyüjtemény egész a XII-ik századig *Franczia-* és *Németországban* nagy tekintélynek örvendett; de az újabb időben az ál-izidori gyüjteményhez hasonló, vagyis ál-okmányokat tartalmazó törvénykönyvnek bizonyult.[1])

29. §. Egyéb gyüjtemények a IX-ik századtól a XII-ig.

Az eddig előszámlált gyüjtemények csekély kivétellel mind *chronologiai* rend szerint készültek, de a IX-ik századtól fogva bekezdték látni a jogtudósok, hogy könnyebb áttekintés végett czélszerübb *tárgyszerinti* sorozatban ismertetni a törvényeket, s ezért

[1]) Hasonlókép hamisitott okmányoknak tekintetnek a *Capitula angilramni* vagy *Collectio-Pseudo-Hadrianea* nevet viselő gyüjteményben előforduló törvények.

elhagyva a Kisded Dénes és az ál-izidori gyüjteménynek rendszerét *Ferrandus, Cresconius*, és *bragai Márton* módszere nyomán [1]) készitéték a törvénykönyveket. Az ekkép szerkesztett gyüjtemények közül említést érdemelnek:

1. *Az Anselm, milanói érseknek ajánlt* gyüjtemények (883 és 896 közt.) — 2. *Regino prümi* apát gyüjteménye *(Libri duo de disciplina ecclesiastica, et religione christiana.* 906.) — 3. *Burchard vormsi* püspök (1012—1120.) „*Magnum decretorum volumen*“ czimü müve. — 4. *Ivó chartresi* püspök „*Panormia*“-ja (1090 közül)[2]) — 5. *Algerius* lüttichi kanonok (1121—28) „*de misericordia et justitia*“ czimü jogi munkája. [3])

II. Az újabbkori törvénygyüjtemények.

30. §. Gratian Decretuma.

A XII-ik század első felében az egyházjogtan sikeres müvelésére sokszoros segédeszköz kinálkozott. Egy részt ugyanis a fentebb elősorolt nagy számu törvénygyüjtemények az egyháztörvényeinek megismertetését könnyüvé tették, más részt pedig a bolognai egyetemen felállitott egyházjogtani tanszék kellő készültségü jogtudosokat nevelt az egyháznak. Ámde az ekként nagy lendületet nyert szaktudománynak, még mindig hátrányára szolgált ama két körülmény, hogy 1. a gyüjteményekben felhalmozott törvény anyag eddigelé rendszerbe hozva nem volt, s hogy 2. a jogtudósok a homályos canonok megmagyarázására s az ellentétes törvények kiegyeztetésére gondot nem forditottak. Az egyházjogtan teljes felvirágzásának ezen akadályait óhajtá *Gratian* elháritani 1150 körül kiadott korszakot alkotó müve által, a melyről ép ugy mint magáról szerzőről tüzetesebben kell szólanunk.

Gratian személyéről mindössze is keveset tudunk. Ő némelyek szerint camalduli, mások szerint benedek rendü szerzetes volt, s Bolognában a Felixről nevezett zárdában élt, s vagy ugyane zárda

[1]) Lásd 27 lap, 1. és 2. jegyzet.

[2]) „*Panormiá*“-nak nevezte a szerző müvét, mivel abban bizonyos tekintetben minden egyház fegyelmi törvényt előszámlál. Különben ezen mű arról is nevezetes, hogy benne hasonlat tétetik a *római* és *canonjog* közt. — *Ivó* nagymérvü jogtudománya miatt az ügyvédek védszentjének tartatik.

[3]) Tankönyvet irván, eme kisebb gyüjteményekről hosszasabban nem akartunk értekezni, nehogy könnyen elfeledhető s kevésbbé fontos dolgokkal terheljük a tanulót, s ép ezért készakarva mellőztük megemliteni az ezen korbeli többi gyüjteményeket, u. m. *Anselm luccai* püspök († 1086) és *Deusdedit* bibornok (1086 vagy 1087) törvénykönyveit, továbbá az ismeretlen szerzőktől eredt *Collectio trium partium*-ot és *Collectio caesaraugustaná*-t s *Gergely* bibornok „*Polycarpus*“ czimü művét

iskolájában, vagy pedig a bolognai egyetemen mint, az egyházjog tanára működött, s valószinüleg tanitványainak alkalmas tankönyvet szolgáltatandó készitette jogi művét, mely régibb időben *Discordantium Canonum Concordia* czimet viselt; napjainkban pedig *Gratian Decretuma* név alatt ismeretes.

E mű három részre oszlik: Az 1-ső rész az egyházjog forrásairól, az egyházi személyekről és hivatalokról szól. A 2-dik rész casuisticus módon az egyházi törvénykezést tárgyalja. A szerző t. i. 36 különböző jogesetet *(causa)* hoz fel, s minden egyes esetnél több kérdést *(quaestio)* támaszt, melyeket azután a tárgyhoz alkalmazott törvények idézésével fejt meg. A 33-ik eset 3-ik kérdésre alkalmat nyujtott a szerzőnek, hogy egyéb szerzők példájára a *poenitentiáról* hosszasabban és részletesebben értekezzék. A 3-ik rész a szentelmények és szertartásokra vonatkozó törvényeket ismerteti.

Gratiannak jelenleg használatos Decretumában *ppalea* szóval jelezve számos toldalék olvasható. A *ppalea* valószinüleg *Paucopalea* bibornok megröviditett nevét jelzi,[1]) ki Gratiannak tanitványa volt, s a Decretum némely helyeit jegyzetekkel látta el, mely jegyzetek eleinte Gratian művének szélein (in margine) valának olvashatók, később pedig a szövegbe lőnek iktatva; s meglehet, hogy ezenkivül a más jogtudósoktól származó hozzáadások is szintén a ppalea szóval jelezve a szövegbe kerültek.

Gratian művét a kortársak nagy tetszéssel fogadták, a mit szerző az anyag bőségen s a scholasticus rendszer követésén kivül főleg annak köszönhetett, hogy az ellentétes törvények összeegyeztetésére is figyelmet forditott s a törvények egyszerü elősorolásával meg nem elégedve: több helyütt saját nézeteinek és jogi elveinek is kifejezést adott.[2]) — Ép ezért a bolognai egyetem tanulói a Decretumot tankönyvül használni, s annak példányait szaporitani s terjeszteni kezdék; a jogtudósok pedig ugyanazt glossákkal és commentárokkal bővitek. — Sőt idővel a Decretum oly nagy tekintélyre jutott, hogy annak használata a törvénykezéseknél is szokásossá lett. Mindazáltal a Decretum soha valóságos törvénykönyvvé nem vált, mert sokszor előnyei és fényoldalai mellett többféle hiányai és árnyoldalai is voltak. Már maga a műnek felosztása is kevésbbé logicai és összefüggő: néhol ugyanazon tárgy többször ismételtetik; más helyeken pedig a megkezdett tárgy hosszasabb kité-

[1]) Némelyek a *ppalea* szót a görög *πάλιν*-tól származtatják, mintha t. i. a tárgy ismétlését jelentené; mások ismét *παλαιὰ* melléknévtől, mely szerint elavult törvényeket jelezne, s végre mások a *prout et alia* szavak összevonásának gondolják.

[2]) Ezen részek *dicta v. scientia Gratiani* nevezettel birnak.

rések közbeszövése által megszakittatik. De a műnek legfőbb hibája, hogy a szerző az anyagot nem eredeti jogforrásokból merité, hanem a már meglevő gyüjteményekből vette át;[1]) s igy történt azután, hogy a régi gyüjteményekben előforduló hibák Gratian művébe is átszármaztak. Ezen kivül Gratian sok hibát követett el a személyek, helyek nevei s az idő meghatározása körül, mert p. o. a pápai rendeleteket gyakran zsinati határozatoknak mondja, vagy megforditva a zsinati decretumokat pápai vagy püspöki rendeleteknek tartja; sok oly tételt vagy állitást sz. Jeromosnak vagy sz. Ágostonnak tulajdonit, mely tőlük nem származik stb.

Eme szembeszökő hibák kijavitására először egyes franczia jogtudósok, mint *Democharès Antal*, *Du Moulin Károly*, *Le Conte Antal* vállalkoztak, később pedig ugyane munkát IV. és V. Pius pápák több bibornok és jogtudósokból álló *Congregatiora* bizták. E congregatio tagjai (correctores romani) 1582-ben XIII. Gergely uralkodása alatt adták ki az általuk megjavitott Decretumot. A még ezután is fenmaradt hibákat legujabban *Böhmer* és *Richter* jogtudósokat többnyire mind felfedeztek és helyre igazitották.

A Decretum érvényére nézve háromféle vélemény uralkodik. Némelyek ugyanis azt állitják, hogy a Decretum mint III. Jenő és XIII. Gergely pápák által megerősitett jogi mű közérvényü törvénykönyvül tekintendő. E nézetet azonban elfogadnunk nem lehet, mert III. Jenő soha sem erősité meg a Decretumot, s csak valami bolognai naptár regél ilyesmit e pápáról. XIII. Gergely pedig egyszerüen kiadatta Gratian kijavittott művét, de azt nyilvános helyesléssel és megerősitéssel meg nem pecsételé.

A másik nézet szerint a Decretumban előforduló canonok a hosszas használat folytán nyertek volna érvényt; de erre ismét azt lehet válaszolni, hogy ha ne talán a hivatalos használat némely canonokat megerősithetett is, de mindannyinak érvényt nem adhatott.

Tehát legvalószinübb a harmadik, vagyis ama vélemény, mely azt tartja, hogy a Decretumnak minden egyes része csak annyiban bir tekintélylyel és érvénynyel, amennyiben hiteles volt a forrás, melyből Gratian az illető részt merité. Ép ezért e vélemény védőinek gyakorlatakint legczélszerübb az idézésnél Gratian nevét mellőzve, egyenesen az eredeti forrásra hivatkoznunk.

[1]) A *Gratian* által használt források a következők: Az apostoli canonok, különféle zsinati határozatok és pápai rendeletek, az álizidori gyüjtemény, sz. atyák és egyházi irók művei, liber diurnus R. Pfcum, a frank királyok Capitularei, s végre a római jog.

Jegyzet. A Decretum első részéből — hol 101 *Distinctio*, s minden egyes *Distinctionak* több *Canonja* van, — ugy idézzünk, hogy *C* betüvel, vagy a kezdő szóval, vagy mindkettővel együttesen megjelöljük a *Canont* és annak számát s utánna tesszük a *D* betüvel jelölt *Distinctio* számát is, p. o. *C. 6. D. 2.* vagy *Can. Quedam. 6. D. 2.* vagy ismét: *Can Quedam. D. 2.* Ha a *Distinctionak* csak egy *Canonja* van, igy idézük: *Can. un. (unicus).* — A második részből pedig, hol 36 *Causa* és minden *Causanak* több *questiója* s ennek ismét több *Canonja* van, — ugy szokás idézni, hogy előbb megjelöltetik a *Canon* ép oly módon, mint az első részben; azután római számmal és nagy *C*-vel jelzetten megneveztetik a causa; végre *q* betüvel s arabs számmal a *questio* is meghatároztatik, p. o. *C. 100. C. I. q. 1.* Azonban a *penitentiáról* szóló 33 *Causa* 3-ik *questiojából* egészen ugy történik az idézés, mint az első részből, csakhogy végül e szavak állanak: „*de poenit*“ — p. o. *C. charitas 14. D.* 2. *de poenit.* Végre a harmadik részből is oly módon idézünk, mint az elsőből, csakhogy a végén hozzá tesszük: „*de consecratione*“ — p. o. *C. 70. D.* 41. *de consecr.*

31. §. Az u. n. öt Compilatio.

A Gratian müvőnek befejezése után tartott III. (1179) és IV. (1215) *laterani* egyetemes zsinatokon újra több canon alkottatott; ezen kivül az egyes római pápák is számtalan ügyiratot közrebocsátván: az egyházjog anyaga nagy mérvben meggazdagodott s ezért újabb törvénygyüjtemények létesitése szükségessé vált. S valóban is Gratian korától IX. Gergely ügyleveleinek közzétételéig 14 különböző gyüjtemény adatott ki. Miután e gyüjteménynek olyatén törvényeket foglaltak magukban, melyek Gratian Decretumában nem fordulnak elő: *extravagansok*-nak neveztettek. Ezek közül csupán öt, — többnyire pápai ügylevelet tartalmazó, s *compilatio* névvel jelölt gyüjteményről teszünk említést.

A „*Compilatio prima*“ szerzője *Bernát* páviai prépost *(Bernardus circa praepositus Paviensis)* volt, ki 1191 körül, a Gratian előtti gyüjteményekben előforduló pápai ügyleveleket III. Kelemen koráig egybeállitá. Bernát volt az első, ki jogi müvét azon ismeretes vers szerint: „*Judex, judicum, clerus, connuba, crimen*“ öt részre osztá, a mely felosztást a későbbi szerzők is elfogadták.

A „*Compilatio secunda*“ *Walesi Jánostól (Joannes Galensis-seu Valeusis)* származik és tulajdonkép harmadiknak lenne nevezendő, mert később lett szerkesztve, mintsem az, mely *Compilatio tertiának* hivatik, de mivel a *Comp. tertia III. Incze* ügyleveleit tartalmazza, *Walesi János* müvében pedig a nevezett pápa elődeinek *III. Kele*

men és *III. Coelestinnek* ügylevelei fordulnak elő, ezért ez utóbbi compilatio nyerte a 2-ik nevezetet.

A „*Compilatio tertia*“ *III. Incze* pápa parancsára készült, s ugyanazon pápának, — uralkodása 12 első éveiben (1198—1210) — közzétett ügyleveleit tartalmazza. E gyüjtemény III. Incze által megerősittetvén, nyilvános törvénykönyvvé vált.

A „*Compilatio quarta*“ III. Incze halála után létesült, és ugyanezen pápának az előbbeni compilatioban elő nem forduló vagyis uralkodásának 13-ik évétől egész haláláig (1210—16) kiadott ügyiratait foglalja magában.

A „*Compilatio quinta*“ szintén gyilvános tekintélyü gyüjtemény volt, melyet 1226. III. Honorius pápa saját ügyleveleiből egybeállitva adott ki, és gyüjteményét megerősitve: azt a bolognai és párisi egyetemeknek nyilvános használat végett megküldte.

Jegyzet. Pápai ügyleveleknek (epistolae decretales) olyatén rendeletek mondatnak, melyeket a pápák vagy valamely hozzájuk intézett kérelem folytán, vagy önszántukból bizonyos egyházfegyelmi ügyre vonatkozólag kibocsátanak. — A pápai ügylevelek érvénye azon szabályok szerint itélendő meg, melyeket fönebb a 15 §-ban a részleges pápai rendeletekre nézve előadtunk.

32. §. IX. Gergely ügylevelei.

Minthogy a Gratian Decretumában fel nem lelhető egyházi törvények a különböző extravagansokban rendezetlenül, hiányosan, sőt gyakran egymással ellentétben fordultak elő, s ez által a jogi téren sokszoros zavarokat okoztak: ezért kivánatossá lőn, hogy az újabb egyházjog anyaga ujra rendszerbe hozattassék. Eme terhes és fáradságos munka létesitését *IX. Gergely*, saját gyóntatóatyjára, egy tudós domonkos rendü szerzetesre: *pennaforti sz. Raymundra* bizta, kinek azon utasitást adta, hogy a római pápáknak, a fönebb előszámlált 5 compilatiokban előforduló decretaleseit rendszeresen állitsa egybe; az egyes ügyleveleket belátása szerint módositsa; a fölöslegeseket küszöbölje ki, az ellentétes törvényeket igyekezzék összhangzatba hozni, s az ekkép rendszeresitett ügyletekhez adja hozzá az ő *(IX. Gergely)* ügyleveleit is. Sz. Raymund a nyert utasitás nyomán egy rendszeres törvénygyüjteményt szerkesztett, s azt a Compilatio prima mintájára 5 könyvre osztotta föl. Müve 1234. évben látott napvilágot, s ugyanazon évben IX. Gergely által meg is erősittetett; miért is *IX. Gergely ügyleveleinek (Decretales Greg. IX.)* neveztetik. A pápa azután e gyüjteményt „*Rex Pacificus*“ czimü

bullája kiséretében, a bolognai egyetemnek azon meghagyással küldötte meg, hogy ezentul úgy az iskolában, valamint a törvénykezéseknél egyedül csak ezen gyüjtemény használtassék, s egyéb gyüjteményeknek hely ne adassék, s jövendőben se legyen senkinek szabad az apostoli szék engedelme nélkül újabb törvénygyüjteményt szerkesztenie.

Ily módon tehát IX. Gergely ügylevelei kizárólagosan nyilvános törvénykönyvvé lettek; s ezért: 1. Bármily eredetü törvény forduljon is elő abban, (legyen az bár részleges vagy egyetemes zsinati határozat, vagy valamely magán személytől származó rendelet) — átalános árvényü pápai törvénynek tekintendő. 2. IX. Gergely decretalesei által a régibb decretalesek érvényen kivül helyeztettek.

Noha IX. Gergely ügyiratai törvényerőre emelkedtek, mindazáltal eme törvénykönyv szerkezete nem volt minden hibától ment. Ugyanis Sz. Raymund a fölösleges iratok kiküszöbölésénél sokszor túlzásba esett, mert az ügyiratokból többnyire kihagyta azon privát levelet vagy kérelmet, a mi a decretales alkotására alkalmat szolgáltatott; s ha több egymással megegyező, vagy hasonló rendeletet talált: közönségesen csak az ujabbat vette föl, a régit pedig egyszerüen kihagyta. Igy történt azután, kogy sok decretales megcsonkitva fordul elő, vagy nehezen érthető. Ezért tehát a *római Correctorok*, később pedig más jogtudósok a Raymund által kihagyott részeket pótlólag a szövegbe iktatták. — Eme részek, (melyek „*partes decisae*“ névvel neveztetnek) kisebb betükel vannak irva, hogy az eredeti szövegtől megkülönböztethetők legyenek.

Jegyzet. IX. Gergely Decretaleseiben minden egyes könyv több *titulusra* s ezek ismét *Caputokra* vannak fölosztva; tehát az idézés úgy történik, hogy először a *Caputot C.* vagy *Cap.* szótag által, vagy a kezdő szóval megjelöljük, s utánna *X* betüt teszünk [1]) mely betü IX. Gergelynek gyüjteményét jelzi, (s tulajdonkép annyit jelent, mint *extra* vagyis a *Decretumon* kivül) s végre az illető *titulus* homlokiratát is kitesszük, p. o. *C. 14. Causam X. de sententia.* Ujabb időben azonban, az illető hely könnyebb feltalálása végett a titulus homlokirata után a titulusnak és a könynek száma is zárjelbe tétetik, p. o. az előbbi idézése igy történik: *C. 14. X. de sententia* (2. 27.)

33. §. VIII. Bonifácz és V. Kelemen ügylevelei.

I. Még ugyanazon század folyamában, melyben *IX. Gergely* ügylevelei közzététettek, Lyonban két egyetemes zsinat (1245 és

[1]) Jelenleg azonban az idézésnél a X. betűt többnyire elszokták hagyni.

1275) tartotott, s a római pápák újra számos ügylevelet adtak ki. Az ekkép keletkezett új törvénykbeől *VIII. Bonifácz* pápa több jogtudós segélyével ujabb törvénykönyvet szerkesztetett, melyben saját ügylevelei s függelékül 88 jogszabály *(regulae juris)* foglaltatnak. E gyüjteménye 1298-ban jelent meg s IX. Gergely ügylevelei mintájára szintén 5 könyvre van felosztva. Minthogy e jogi munka mintegy folytatása volt *IX. Gergely* 5 könyvének: ezért „*liber sextus*“ nevet kapott. VIII. Bonifácz ép úgy IX. Gergely megerősité gyüjteményét s azt hivatalos használat czéljából a bolognai egyetemnek megküldé, s a benn nem foglalt ügyleveleket hatályon kivülieknek nyilvánitá. S e szerint ezen gyüjtemény is ép oly tekintélynek örvend, mint Gergely decretalesei.

II. Alig egy évtizeddel később VIII. Bonifácz gyüjteményének létrejötte után, V. Kelemen pápa az általa egybehitt (1314) *viennei* zsinat határozataiból, s a tőle származó ügylevelekből újabb gyüjteményt alkotott, melyet még életében, (1314) az előbbi gyüjteményekhez hasonló fölosztással ellátva nyilvánosságra bocsátott; de a gyüjteményben hibák észleltetvén: azoknak kijavitását szakértő férfiakra bizta. A javitás müvének befejezését V. Kelemen már nem érte meg, s ezért utóda XXII. János adta ki újolag 1317-ben a kijavitott gyüjteményt, s ugyanazt bullája által megerősitve, a bolognai és párisi egyetemekhez áttette, a nélkül azonban, hogy egyéb ügyleveleket érvényteleneknek nyilvánitott volna. E szerint tehát ezen gyüjtemény, mely „*Clementinae*“ név alatt ismeretes, szintén nyilvános tekintélyü törvénykönyvnek tekintendő, de abban különbözik IX. Gergely decretaleseitől és a Liber sextus-tól, hogy ezek kizárólagos törvénykönyvek; ellenben a „*Clementina*“ egyéb törvényeket nem tesz hatályon kivüliekké.

Jegyzet. A liber sextus és *Clementinanól* ép úgy szoktunk idézni, mint IX. Gergely ügyleveleiből, csakhogy az X helyett az előbbi gyüjteménynél jelzőkép „*in Sexto*,“ vagy „*VI-to*“; a *Clementinanál* „*Clem.*“ vagy „*in Clem.*“ szavakat használunk p. o. *C. 1. Licet de const.* (I. 2.) *in sexto; C. 2. cum lite.* (II. 5.) *Clem.*

34. §. A külkalandozók (Extravagantes.)

Minthogy V. Kelemen ügylevelei után a római pápák több törvénygyüjteményt meg nem erősitettek: azért az egyházi törvénykönyv mintegy befejezettnek, *bezártnak* tekintetett, s minden olyatén törvény vagy ügylevél, mely sem IX. Gergely, sem VIII. Bonifácz, sem pedig V. Kelemen törvénykönyveiben elő nem fordult: törvényen

kivülinek „*extravagans*“ neveztetett. Ezen *extravagans* törvényekből később ujabb gyüjtemények készültek, mely közül kettő érdemel különös említést, u. m. *XXII. János külkalandozói* és a *közönséges külkalandozók (Extravagantes communes)*, mely két gyüjteményt *Chappuis János* jogtudós a XV. század végén szerkesztet. Az előbbi gyüjtemény XXII. János pápa 20. ügylevelét tartalmazza s csupán egy könyvből áll, mely 14 titulusra s ezek ismét Caputokra vannak felosztva. Az utóbbi gyüjtemény pedig 25 különböző pápának *(IV. Orbantól* † 1264 — *IV. Sixtusig* † 1484) ügyleveleit sorolja el és a régi gyüjtemények nyomán 5 könyvre oszlik, csakhogy a 4-ik könyvnek tárgyhiány miatt csupán csak a cime van meg.

Jóllehet a két *külkalandozó*, a jelenleg canontörvénytárba fölvétetett mindazáltal mint magán személy által szerkesztett, s pápailag meg nem erősitett jogi művek, — törvényerővel nem birnak, s ezért azoknak egyes részei csak annyiban hitelesek és érvényesek, amennyiben magában véve hitelt érdemel és érvényben áll az illető rész.

Jegyzet. Az extravagansokból való idézés hasonló az előbbi gyüjteményekéhez, csakhogy az idézet végén characteristiconkép e szó áll: „*Extrav.*“ vagy „*Xvag Joan. XXII.*“ avagy *com.* p. o. *Cap. un. De sent. excom.* (tit. 13.) *Xvag Joan. XXII. C. 1.* (I. 7.) *Extrav. com.*

35. §. A canontörvénytár.

(Corpus Juris Canonici.)

A XV-ik századig a „*Corpus Juris Canonici*“ elnevezés bizonytalan volt, s különféle gyüjtemények jelölésére használtatott; azonban az emlitett idő óta szokássá válván a hiteles gyüjtemények szövegét *glossák* nélkül, s nem egymástól elkülönitve, hanem egy kötetbe összefoglalva kiadni, — az ilyetén kiadványok más nem teljes gyüjteményekkel ellentétben, teljes törvénykönyvnek vagyis: „*Corpus Juris Canonici*“ neveztettek. — Napjainkban a „*Corpus Juris Canonici*“ a következő 5 részből áll: *Gratian Decretuma, IX. Geryely, VIII. Bonifácz* és *Kelemen ügylevelei*, a *XXII. János* ügyleveleit tartalmazó és a *közönségesnek nevezett külkalandozók.*

Idő folytával függelékként egyéb részek is járultak a „*Corpus Juris*“ újabb kiadványaihoz, mint p. o. az *apostoli és poenitentialis Canonok,* különféle *tartalomjegyzékek;* továbbá a „*liber septimus Decretalium*“ melynek szerzője *Mathei Péter*, lyoni jugtudós, s melyben a *IV. Sixtustól V. Sixtus* (1484—1584) koráig kiadott pápai ügylevelek foglaltatnak; s végre a *Lancellotti Pál* által szerkesztett „*Institutiones Juris Canonici*“ czimü könyv. Ez utóbbi jogi mű a *Justinian-*

féle *Institutiokhoz* hasonlit, s V. Pál pápa engedélye folytán csatoltatott a canon törvénytárhoz. — Ezenkivül a Corpus Juris tulajdonképeni részeiben előfordulnak még különféle *rubricák*, *summariumok* és *glossák*. *Rubricáknak* neveztetnek a régi időben vörös betükkel irt czimiratok (honnét a latin elnevezés is származott). Némely rubrica szabályt foglal magában, p. o. „*ne sede vacante aliquid innovetur*“ az ily rubricák parancsolóknak *(praeceptivae)* neveztetnek, s törvény erővel birnak. Ellenben más rubricákban semminemü szabály nem fordul elő, p. o. „*de praebendis et dignitatibus*“ vagy „*de clerico aegrotante et debilitato*“ ; az ily rubricák tehát törvény gyanánt nem idézhetők, hanem legfeljebb, mint a törvény magyarázatára, történhet reájok hivatkozás. — A *summariumok* az egyes canonok rövid foglalatját tartalmazzák, s noha a törvény magyarázására hasznosak lehetnek, de mivel többnyire csak magán személyektől származnak, törvényt nem képeznek. — A *glossák* vagyis egyes törvények magyarázatai, hasonlólag későbbi privát hozzáadásoknak tekintendők.

Jegyzet. Nem minden canon, mely a Corpus Jurisban előfordul, tekinthető egyházi törvénynek, mert 1. Mint a föntebbiekben emlitve volt, Gratian Decretuma és az Extravagansok privát gyüjteményt képeznek, melyek az által, hogy a canontörvénytárba besoroztattak, nyilvános jellegüekké nem váltak. 2. Noha a Corpus Juris három része, u. m. IX. Gergely Decretalesei, a liber Sextus és Clementina pápailag megerősitett törvénykönyvekül tekintendők: mindazonáltal ezen gyüjteményekben előforduló több canon idő folytán, ellenkező szokás vagy törvény által elavulttá és érvénytelenné lőn. S különben is 3. ha a Corpus Juris két különböző részében egymással ellentétes törvényre találunk, azon elv szerint, hogy „„*lex posterior derogat priori*“ a későbbi keletkezésü részben előforduló törvényt kell érvényesnek tartanunk. Ha azonban ugyanazon egy részben előforduló s ezért egykorbeli törvények ellenkeznének egymással: kutatnunk kell: vajjon az általános jogi elveknek melyik felel meg jobban; vagy ha igy sem lenne a kétely eloszlatva: a törvényhozó hatalom véleményét kell kikérnünk.

III. A legujabbkori törvénygyüjtemények.

36. §. A trienti zsinat határozatai.

A XIV-ik és XV-ik század lefolyása alatt, főleg a pápai széknek Avignonba történt áthelyezése, s az utánna következő nagy egyházszakadás következtében, az egyházi fegyelem fölötte lazulttá válván: az egyház üdveért buzgólkodó lelkek hévvel kezdték sür-

getni a fegyelmi téren eszközlendő nagyobb mérvű és átalános *reformokat*. A *pisai, constaczi, bazeli, florenci zsinatok* [1]) ugyan erősen hangoztatták azon elvet, hogy „*Ecclesia reformanda est in capite et membris*“ — de mivel e zsinatok atyái maguk sem ismertek fegyelmet: nem voltak képesek az oly annyira ohajtott reformokat létrehozni. Az V. *laterani* zsinat talán már nagyobb szerencsével foghatott volna a reform nagy munkájához; de X. Leo pápa noha erre figyelmeztetve lőn [2]): nem akart általános reformok alkotásába bocsátkozni. Végre azonban a sokáig húzott halasztott átalános reformokat a hirneves *trienti zsinat* (1545—1563) alkotta meg. Ezen zsinat atyái fölfogva a kor kivánalmait és szükségleteit: valamint az ál-reformatorok ellenében dogmaticai határozatokat hoztak: úgy a sajnos módon meglazult egyházi fegyelem helyreállitására és megszilárditására is számos fegyelmi szabályokat irtak elő, melyekben oly mély bölcseség és czélszerüség rejlik, hogy mindazon helyeken, hol életbe lőnek léptetve (p. o. *Boromei Károly* által a *milanói* egyházmegyében) az erkölcsök javitására és a visszaélések megszüntetésére csodás befolyást gyakoroltak. S ezért eme határozatok mig egyrészről az újabb jognak gazdag forrását képezik: másrészt az egyházi fegyelem terén egy újabb korszaknak teremtőivé lettek. — A trienti zsinat atyái 25 nyilvános ülést tartottak, de csupán 13 ülésben alkottak fegyelmi szabályokat, melyek a dogmaticai határozatoktól, „*de reformatione*“ czimmel különböztetnek meg; s mig az előbbiek *canonoknak*, ez utóbbiak *decretumoknak* hivatnak. A *canonok*, mivel hitczikkelyeket foglalnak magukban: a zsinat határozatainak megerősitése után általános érvényre jutottak; ellenben a *decretumok* csak ott birnak kötelező erővel, hol ki lettek hirdetve, avagy hallgatagon elfogadtattak. [3])

---

[1]) Véleményünk szerint ezen zsinatokról bővebben értekezni az egyháztörténet keretéhez tartozik, s mi csupán ott, hol az egyház monarchiai kormány-formájáról fogunk beszélni, szólandunk e zsinatok egyetemes jellegéről.

[2]) Ezen zsinat folyamata alatt történt, hogy *Kaisenbergi Gailier hires strassburgi* szónok ekként kiáltott föl: „*Mivel sem a pápa, sem a császár, sem a király sem a püspök nem reformál, majd az Isten fog valakit küldene, ki ezt megteszi.*“

[3]) A trienti zsinat határozatai *Velenczében és Lengyelországban* minden változás nélkül; *Spanyolországban, Sziciliában* és *Belgiumban* némi módosásokkal azonnal kihirdettettek. *Németországban* szintén ki lettek hirdetve a trienti decretumok, de az itteni *privileginmok* és *specialis* törvények azért érvényben maradtak. *Franczia országban* a király ugyan nehézségeket okozott a kihirdetés létesitése körül, de a franczia papság az egyes tartományi zsinatokon, sőt a világi rendek is az

Jegyzet. Ama kérdésre: vajjon megmásittatók-e trienti zsinat határozatai? — habozás nélkül azt lehet felelnünk, hogy a római pápa, valamint bármely más, ugy a trienti zsinat határozatainak megváltoztatására is joggal bir. Ellenben arról még mindig vitatkoznak a jogtudósok vajjon ellenkező jogszokások által érvényen kivüliekké lehetnek-e ugyanazon határozatok? Némelyek azt tartják, hogy valamint egyéb törvényeknek, ugy a trienti zsinat határozatanak érvénye is, ellenkező jogszokás által hatályon kivülivé válhat. De mások, kiknek véleménye valószinübbnek látszik — azt állitják, hogy miután IV. Pius pápa, a trienti zsinat határozatait megerősitő bullájában ezeket mondja: „*inanes et irritas declaramus omnes consvetudines his (nempe decretis de reformatione) opponendas*“ — magában véve semminemü ellenkező jogszokás nem szüntetheti meg a trienti zsinat törvényeit. Ugyanazon vélemény mellett harczol a *Rota romana* és *Conpregatio Conc. Trid.* gyakorlata is, mely két testület a trienti zsinat határozataival ellenkező szokásokat mindig semmiseknek nyilvánitá. E szerint tehát tanácsosabb egyes gyakorlati esetekken az apostoli sz. székhez fordulva kitudni: vajjon beleegyez-e az ellenkező szokásba?[1])

37. §. A Congregetio Concilii Tridentini joghatóságáról és a vaticani zsinatról.

I. A trienti zsinat határzatainak megerősitője: IV. Pius pápa — eme határzatok önkényü magyarázásából származható sokszoros zavarok megakadályozására, — megerősitő bullájában következőleg szól: „*nequis sine auctoritate nostra audeat ullos commentarios, glossas, adnotationes, ullumque interpretationis genus super ipsius Concilii decretis quocunque modo edere, aut quidquam quocunque nomine . . . . statuere.*“ Ugyanazon pápa a tilalom áthágóira szigora büntetéseket is szabott.[2]) Nehogy azonban a trienti decretumok minden magyarázat nélkül maradjanak: *V. Pius* és *V. Sixtus* pápák, — a IV. Pius által létesitett *Congregatio Concilii Tridentini*-nek, mely eredetileg a zsinat törvényeinek életbeléptetésével foglalkozott, —

országgyüléseken csekély kivétellel mind elfogadták ezen törvényeket. Vajjon *Angolországban* történt-e nyilvános kihirdetés? — még nincs eldöntve. (Magyarországot illetőleg lásd alább 40. §.)

[1]) V. ö. *Aichner*, 54. *Bonix.* 315. lap.

[2]) Ezen büntetés abból áll, hogy ha valamely egyházi előljáró merészelné a zsinati határozatokat értelmezni, a templomba való lépéstől (*ab ingressu Ecclae*) eltiltatik; mások pedig *ipso facto* kiközösittetnek.

a trienti határozatok hiteles értekezésére s azok körül felmerülő kételyek eloszlatására; sőt a trienti határozatok keretén túl terjedő rendeletek alkotására is hatalmat adtak. Ezenkivül eme Congregatio a tartományi zsinatok végzéseinek áttakintésére, valamint arra nézve is joghatóságot nyert, hogy az egyes püspököktől a ker. hivők és papság állapotára vonatkozólag adatokat kérhessen. E szerint tehát a Congregatio Concilii Trid. *állandó törvényhozó testületnek* tekintendő.

Azonban ama kérdésre vonatkozólag: vajjon a Congregatio határozatai általános érvényü törvényeknek tekintendők-e vagy sem? nem egyezők a jogtndósok nézetei. Némelyek nem tartják e Congregatio rendeleteit átalános egyházi törvényeknek, mások azonban ilyeneknek ismerik azokat. S mi ez utóbbi véleményéhez csatlakozunk, mert: 1. Kétségtelen tény, hogy a római pápák, főkép pedig V. Sixtus „*Immensus*“ bullája által fölhatalmazta ezen Congregatiot, hogy ugy birói itélet, mint törvényes értelmezés alakjában, s akár mások kérelmére, akár pedig a nélkül is határozatokat hozhasson a trienti törvények körül. E szerint tehát a Congregatio a pápától nyerte törvényhozó hatalmát, s ugyanannak nevében müködik, s a fontosabb határozatok létesitése alkalmával a pápa tanácsát is ki szokta kérni; s ennélfogva, azon elv szerint: „*quod quis per alium facit, per se ipsum fecisse censendus est*“ a Congregatio Conc. Trid. rendeletei a pápák határozataival egyenlőknek, s mint ilyenek átalános érvényüeknek tartandók. 2. Ha a gyakorlatot tekintjük: kitünik, hogy a eme Congregatio az általa alkotott réndeletek szigorú és fontos magatartását mindenkor sürgetni szokta; s értelmezvényeinek ép oly érvényt tulajdonit, mint a minővel a trienti detretumok birnak, s rendeletinek áthágóira ép oly büntetéseket mér, mint a trienti törvények megszegőire méretnek. S végre 3. a *Rota romana* nevü legfőbb egyházi forum minden időben tisztelettel hajolt meg a Congregatio *Concilii* határozatai előtt, még azon esetben is, ha talán ezek a Rota szabályaival ellenkeznének.

A Congregatio Concilii Trid. rendeleteiről még meg kell jegyeznünk, hogy azok háromfélék lehetnek, u. m. a) *Általános nyilatkozatok (generales declarationes)*, melyek által a Congregatio az egyes trienti határozatokat *motu proprio* értelmezni szokta. Az ily értelmezvények kihirdetés nélkül is törvényerőre emelkednek, minthogy tulajdonkép nem képeznek uj törvényt, hanem csak a régi törvényt magyarázzázzák. b) *Megfejtések (resolutiones, decissiones)*, midőn t. i. a Congregatio a hozzáintézett kérelem folytán az egyes decretumok értelmezése körül fölmerült kételyek vagy viták fölött döntő itéletet

hoz. Az ily resolutiok nem csupán azon egyes esetre, mely a resolutio alkotására alkalmat adott, hanem egyéb hasonló esetekre nézve is mérvadóknak tekintendők, mert a Congregatio átalános hatalmat nyerve a trienti decretumok értelmezésére: a felmerült egyes esetekben nem csupán gyakorlatilag *(in concreto)* határoz, hanem mint a zsinat szándokának törvényes értelmezője, elméletileg *(in abstracto)* is eldöti az ügyet. Végre c) néha oly *határozatokat (decreta)* is alkot a Congregatio, melyet a trienti zsinat decretumain túlterjednek. Azonban az ily határozatok csak ugy juthatnak érvényre, ha azokat a római pápa megerősiti.[1])

II. Az 1869—1870. évben tartott, de eddigelé még be nem fejezett *vaticani zsinatnak* határzatai, bár külakilag mind dogmaticai jelleggel birnak, de mivel a primatusról szóló tan részletes kifejtésénél, (4 ülés) a pápápának nem csupán legfőbb s tévmentes tanitói jogát, hanem legfőbb birói hatalmát is hangsúlyozzák: ezért a nevezett zsinat némely határozatai az egyházjog terén is jelentőséggel birnak, illetőleg az egyházjog forrásaihoz tartoznak; s az alábbiakban az illető helyeken eme határzatokra való hivatkozást el nem mulasztandjuk. — Egyébiránt a vaticani zsinat történelmének bővebb leirása az egyháztörténész teendőihez tartozik. Mi e helyen csak azon jogi kérdést szellőztetjük: birt-e e zsinat az egyetemesség jellegével? Az u. n. *ó-katholikusok* a zsinat egyetemességének megtagadására a következő érveket hozzák fel: 1) Az összehivó bullában a zsinat feladata nem volt elég szabatosan megjelölve. 2. A zsinati atyák szabadsága, a tanácskozások alkalmval korlátozva volt; mert az ellenzéki szónokok többször rendre utasittattak, s a primatus fölötti átalános vita, szavazattöbbség utján előbb befejeztetett, mintsem az előre följegyzett szónokok mind szólhattak volna. 3. A negyedik ülés megtartása előtt 55 ellenzéki atya a zsinatot elhagyta. Ámde mindeme vádak a zsinat egyetemességnek megdöntésére nem elégségesek.

Ugyanis a mi illeti az első vádat: a pápa nem köteles az általa egybehivott zsinat feladatát már eleve pontosan megjelölni, hanem elégséges, ha ezt a zsinat folyama alatt teszi.

A második vádra azt válaszoljuk, hogy az egyes szónokokat rendre utasitani bármely gyülekezet elnökének, s igy a zsinati elnöknek is jogában áll. — Hasonlókép jogosan járt el a többség a primatusra vonatkozó átalános vita befejezésénél, mert miután 64 szónok szólott volna már a tárgyhoz: az eléggé ki volt meritve.

A harmadik vád sem bir semmi jelentőséggel, mert a zsinat

nagy többsége 533 szavazattal elfogadá a primatusról szóló constitutiót, s a Rómából eltávozott püspökök később kivétel nélkül mind alávetették magukat ezen határzatnak.

38. §. A bullariumok.

A canon-törvénytárban elő nem forduló számos pápai bullákból és brévékből idő folytán több bullagyüjtemény — *bullarium* keletkezett. — Az első bullariumot a XVI-ik század vége felé (1486) *Cherubini Laërtius* szerkesztette, a ki az *I. Leo* korától *V. Sixtusig* kiadott, de a Corpus J. Can.-ban fel nem található bullákat gyüjtötte egybe. Eme gyüjteményt *Maria Angelo Cherubini* (az előbbi *Cherubininek* fia), később pedig *Lantuscai Angelo* és *Paulus a Roma* újabb bullákkal gazdagiták. — Ugyanezen bullarium képezte alapját a csaknem ugyanazon időben megjelent két ujabb gyüjteménynek. Ezek egyike ismeretlen szerzőtől Luxenburgban ily czim alatt látott napvilágot: „*Bullar. mayn. roman. a Leone M. usque ad Bened. XIII*“; a másik pedig *Coquelines Károly* szerkesztése mellett Rómában adatott ki (1739—1762) következő czimmel: „*Bullar. privileg. ac diplom. Pfcum amplissima collectio.*“ E gyüjtemény XIV. Benedek idejéig (1744.) halad.

Eme bullariumok mint mint magán személye által szerkesztett, és pápai megerősitést nem nyert munkálatok, törvénykönyvekül nem tekinthetők. De létezik egy törvényerővel biró bullarium is, a melyet t. i. *XIV. Benedek* saját bulláiból egybeállitva pápai megerősitéssel ellátva 1754-ben Rómában tett közzé.

A legujabb időben (1835—1858) *Barberi András,* római ügyvéd egy ujabb bullariomot szerkesztett, mely az u. n. nagy bullariumnak folytatása s melyben XIV. Benedek korától 1858 ig kiadott bullák foglaltatnak. — Jelenleg Coquellines nyomán *Tomasetti* szerkeszt Turinban egy uj bullariumot, mely két részre oszlik. Az első a N. Leo korától napjainkig megjelent bullákat tartalmazza; a második pedig az eddigelé ki nem adott vagy hibásan közölt constitutiokat hozza.

39. §. Az apostoli iroda szabályai.

Apostoli iroda szabályainak (regulae cancellariae romanae), azon pápai rendeletek neveztetnek, melyek a pápai iratok külső szerkesztési alakjáról, a római cancellariának fizetendő tisztelet dijakról *(taxae)* s a pápának fentartott javadalmak *(beneficia reservata)* adományozásáról szólanak. A legrégibb nyomtatásban megjelent sza-

bályok XXII. János korából erednek. Az első pápa, ki elődei és saját szabályaiból egy gyüjteményt készitett V. Miklós volt. — Ezen szabályok jelenlegi száma 72. Tárgyukra nézve vagy *irányadó szabályok (regulae directivae)*, melyek szorosan vett irodai ügyekre vonatkoznak; vagy *fentartási törvények*, melyek a reservált javadalmak adományozását szabályozzák; vagy pedig *birói (judiciales) törvények*, melyek bizonyos peres ügyek elintézéséről szólnak. — Ezen törvények érvénye minden egyes pápa halálával megszűnik s ezért az ujonnan választott pápa újra érvénybe lépteti azokat. Különben pedig ezen irodai szabályok egyedül a római curiában birnak teljes érvénnyel, egyebütt pedig csak annyiban tekintetnek kötelező erejüeknek, a mennyiben el lőnek fogadva, vagy pedig a részleges törvényekkel vagy jogszokásokkal összhangban állanak.

IV. A magyarországi jogforrások.

40. §. Az egyházi közjog érvénye Magyarországban.

Hogy az *egyházi közjog* Magyarországban, nemzetüknek a kereszténységre történt áttérése után, azonnal el lőn fogadva; s hogy a magyar kath. nép a canoni-törvénytár keletkezése előtt is megtartá az az általános érvényü fegyelmi szabályokat: onnét bizonyos, mert *sz. István* első királyunk törvényeiben említés tétetik a „*canonok*“-ról. [1]) Hasonlókép *sz. László és Kálmán* királyok törvényeiben is hivatkozás történik az egyház canonjaira. Hogy pedig a *canon-törvénytár* befejezése után az abban foglalt canonok hazánkban is érvényre jutottak, onnét lehet következtetnünk, mert az egyházi bíróságok mindig a canonok értelmében hoztak itéletet, a nélkül, hogy a polgári törvényhatóság e miatt valaha kifogást tett volna; sőt ellenkezőleg számos régi polgári törvényeinkben az egyház szabványait nyiltan megerősitve találjuk. [2]) Mindazonáltal némely ügyekre, p. o. a végrendeletekre nézve, nem a canoni szabályok, hanem hazánk részleges törvényei szolgáltak zsinórmértékül.

Vajjon a *pisai, constanci, baseli, florenci, és V. laterani* zsinat decretumai elfogadtattak-e honunkban, biztosan meghatároznunk nem lehet; de miután püspökeink megyéikben több, az emlitett

[1]) P. o, a II. törv. 2 részben olvasuk, hogy: „*a püspököknek legyen hatalmuk az egyházi ügyeket ellátni, kormányozni és intézni, azoktól fölmenteni a canonok tekintélye szerint.*“ U. o. 12. fej. „*ha valaki a kereszténység megtartását elhanyagolva s ez elhanyagolás bódultságába bizakodva, valamint ellene cselekszik, vétsége minőségéhez képest a püspöktől canoni fegy szerint büntettessék meg.*“

[2]) P. o. 1553 : 22; 1563 : 27. tc.

zsinati határozatokhoz alkalmazott intézkedéseket létesitettek: fel lehet tételeznünk, hogy ezen határozatok honunkban is érvénybe léptek. Különösen pedig a constanczi zsinat érdekelhette hazánkat, minthogy apostoli királyainknak kinevezési joga, s hazánknak ama kiváltsága, mely tiltja bárkinek az apostoli székhezi idéztetését, hacsak nem föllebbvitel utján, — e zsinat által lőn megerősitve.

Végre azon kérdésre vonatkozólag: vajjon a *trienti zsinat decretumai* hazánkban érvénybe léptek-e vagy sem? azt kell válaszólnunk, hogy noha a nevezett decretumoknak honunkban történt nyilvános kihirdetéséről biztos történeti adataink nincsenek, de több olyatén dolgokat hozhatunk fel, melyekből a mondott határzatoknak hazánk egyházi és világi elöljárósága részéről történt hallgatag elfogadtatására lehet következtetnünk. Ugyanis 1. A mi illeti *az egyház elöljáróságot*: a) Tudvalevő dolog, hogy a magyar püspökök közül többen u. m. *Oláh Miklós* esztergomi érsek, *Draskovits György* pécsi, *Dudics András* tinini, és *Kolosváry Szilveszter* csanádi püspökök személyesen jelen valának a trienti zsinaton; sőt *Draskovits* a magyar püspöki kar nevében alá is irta a trienti határozatokat. b) Péterfy állitása szerint [1]) *Oláh Miklós* esztergomi érsek 1564. évben N.-Szombatban az emlitett határzatok kihirdetése czéljából zsinatot tartott. Igaz ugyan, hogy e zsinat okmányai napjainkig nem maradván fönn: a felől nincs biztos tudomásunk: vajjon a kihirdetés valósággal végrehajtott-e? De miután az Oláh utódai által tartott későbbi zsinatokon (p. o. *Forgách Ferencz* alatt 1611. évben N.-Szombatban tartott tartományi; továbbá 1630 és 1633. évben *Pázmány Péter* és 1648-ban *Lippai György* alatt tartott nemzeti zsinatokon) a trienti decretumok mindig zsinórmértékül szolgáltak s alig rendeltetett valami, mi a trienti zsinat decretumaiban elő nem fordul: ezért a nevezett decretumok elfogadtatása felöl kétkednünk nem lehet. c) Hazánk egyházi törvényszékei mindig a trienti végzések értelmében jártak el, s e szerint a nyilvános kihirdetés hiányában a hosszas gyakorlat is érvényre juttathatta azokat. — 2. A mi pedig a *polgári hatóságokat* illeti: miután az 1548-iki országgyülés alkalmával az ország karai és rendei felkérték I. Ferdinand királyt: sürgesse a félbeszakitott trienti zsinatnak ujbóli egybehivását; s miután a zsinat befejeztével számos hazai törvényeinkben nyilt hivatkozás történik a trienti decretumokra: [2]) joggal lehet következtetnünk, miszerint hazánkban e decretumokat a polgári hatóság is elfogadta.

[1]) Concil. Hung. tom. II. p. 184.

[2]) P. o. 1567: 25; 1647: 102; 1735: 60 tczikkek.

41. §. A magyarországi részleges jogforrások.

Valamint minden országnak, ugy honunknak is megvannak a maga részleges jogforrásai, minők: 1. a magyarhoni zsinatok határozatai;[1]) 2. az apostoli királyaink és honi püspökeink részére engedélyezett egyházi előjogok;[2]) 3. az egyházi ügyekre vonatkozó királyi és cultus-ministeri rendeletek és hazai törvények;[3]) 4. a részleges honi jogszokások; 5. egyházi tekintetben, az 1855. évi osztrák, s hazánkban is érvényesitett concordatum.[4])

III. FEJEZET.

42. §. Az egyházjogtan irodalma.

I. Az egyházjogi irodalom különböző időkben, különféle irányzattal birt. Hosszú időn keresztül (egész a XIII-ik századig) egyedül csak a törvények egybegyüjtésére és czélszerü elsorolására szoritkoztak az összes jogi munkálatok. A XIII-ik század folyamában már a törvények egybegyüjtése mellett az egyes törvények megmagyarázására is gondot kezdtek forditani a jogászok, s igy keletkez-

[1]) *Péterffy*: Concilia eccl. rom. cath. in regno Hung. celebrata. Par. I. Viennae. 1742. Pars. II. Posonii 1742. — *Szvorényi*: Synopsis decr. syn. pro Eccl. Hung. cath. Vesp. 1807. — *Danko*: Constit. synodales eccl. Strigon. 1450. edit. 1865. — Acta et Const. Syn. Jaurin. 1579. Sabariae celebr. — Decrt. Synod. prov. 1611. Tyrn. — Acta et Statuta Dioec. Agrienen. 1773. — Statuta Dioec. Trans. Claud. 1822. — Decr. et acta Conc. prov. Strig. 1858. Pest. 1859. — Stat. syn. Dioec. Strig. 1860. Pest. 1860. — Acta et decr. Synod. Dioec. Quinqueeccl. 1863. celebr. Quinqueeccl. 1863. — Acta et decr. conc. prov. Coloc. 1864.

[2]) *Theiner*: Vetera monumenta historiam Hungariae sacram illustrantia. Rom. 1859. 1860. — *Török János*: Magyarország primása. Pest. 1859. czimü munkájának függelékei és a *Knauz Nándor* által szerkesztett „*Magyar Sion*“ számos czikkei.

[3]) *Corpus Juris Hungarici*, melyben sok egyházi ügyekre vonatkozó szabály foglaltatik. — *Batthányi Ignatii Eppi. Transilv.*: Leges ecclt. Regni Hungariae et provinc. adiec. Albae Carol. 1785—87. — *Kovachich:* Codex juris decr. eccl. hung. Pest. 1815. — *Rieger*: Specimen corporis Jurisprudentiae eccl. inclyti Regn. hung. et part. eidem. adnex. Vien. 1763—73. — *Fejér*: Jurium ac. lib. rel. et eccl. cath. in regno hung. codicillus. Budae. 1847. — *Duchnovits*: Corp. juris in comp. exhibens leges Regn. Hung pers. et res eccl. respicientes. Eperj. 1847. — Extractus, legum. de statu eccl. cath. in regn. Hung. latarum. 1790. — Collectio benign. resol. caes. reg. Pest. 1785. — Extract. ben. norm. resol. in publ. Eccl. — Tyrnaviae. 1833. 1846. — Egyházi ügyekben kibocsátott k. k. rendelvények. N.-Szombat. 1846. — Az 1868: 39, 48, 53 és 54-ik tczikkek, valamint az 1879-ik uj büntetőtörvény 53. 190. 191 és 192 §§-ai.

[4]) Az osztrák concordatumnak hazánkban való érvényéről már a 16-ik lapon szóltunk.

tek a törvénykönyvek szövegébe iktatni szokott *glossák*,[1]) később pedig a szövegtől elkülönzött, s egymással összefüggő törvénymagyarázatok, vagyis *commentarok*.[2]) Midőn pedig a *scholastica* a jogtudományra is befolyást kezdett volna gyakorolni: aprólékos jogi kérdésekkel bibelődő *tractatusok* keletkezének.[3]) A XV-ik században, — midőn a könyvnyomtatás feltalálása folytán a törvénykönyvek megszaporodtak, s a különféle jogi okmányok megszerzése és egybehasonlitása könnyüvé vált, s ekkép több régi okmány hitelessége gyanussá lőn, — a jogitészet kezdett előtérbe nyomulni.[4]) Végre midőn a XVII. és XVIII. század alatt az ugy nevezett *reformatio* vészes elvei sok kath. canonistát is megtántoritván: *gallicanismus*, *febronianismus*, s *josephinismus* nevezet alatt hamis jogi tanok hirdettetnének, s ezenkivül a lábra kapott *rationalismus* előtt némely kath. jogtudós is meghajolt volna: XIV. *Benedek* pápa eme veszélyes irányzat megszüntetésére, a tőle származó jogi munkákban az egyházjogot, mint az egyház alkotmányának organicus részét tüntette fel s e mellett az egyházi törvényeknek az egyház isteni tanaival, valamint a természeti jog elméleteivel való összhangzatát is kimutatni törekedett. Ezzel a jeles pápa az egyházjogtan irodalmában megalapitá ama rendszert, melyet a jogtudósok napjainkban is követnek.

II. Mellőzve a régi csekély jelentőségű jogi műveket, csak a XVII-ik század végétől napjainkig megjelent nevezetesebb munkákat

---

[1]) A glossák szerzői (glossatores) eleintén Gratián decretumának értelmezésével foglalkoztak, miért is *decretistáknak* neveztettek. Ilyenek valának *Paucopalea* (Gratian tanitványa), *Joannes Faventius* (élt a XII. század második felében), *Stephanus Tornacensis* († 1203), *Sicardus* († 1215), *Bazianns* († 1197), *Hugo vagy Huguccio* († 1210), *Benencasa Senensis* († 1206), *Tancredus* († 1234 után), *Joannes Semeca* († 1245), *Bartholomaeus Brixiensis* († 1258). — A későbbi glossatorok a pápai decretalesek magyarázására forditák figyelmüket s ezért *decretalistáknak* mondattak. Ezek nevezetesbbjei valának: *Bernardus Papiensis*, *Raymundus Pennafort* († 1275), *Vincentius Hispanus*, *Goffredus de Trano* († 1245), *Bernardus de Botone* († 1266).

[2]) A *commentatorok* közül említést érdemelnek: *Sinibaldus Flisçus* (a későbbi IV. Incze pápa), *Henricus de Segusia* († 1271), *Abbas antiquus*, *Aegidius Fuscararius* († 1289), *Guillelmus Durantis* († 1296), *Guilelmus de Mandagoto* († 1321) és *Joannes Andreae* († 1348).

[3]) A *Tractatus* irókhoz tartoznak: *Joannes Calderinus* († 1356), *Joannes de Lignano* († 1383), *Franciscus de Zabarellis* († 1417), *Nicolaus de Todeschis* (más néven Abbas modernus et Panormitanus † 1443), *Joannes Turrecremata* († 1468), *Andreas de Barbaratia*.

[4]) *A legelső jogitészek*: *Demochares Antal*, *Dumoulin Károly*, *Le Conte Antal*, *Correctores Romani*, *Antonius Augustinus*, *Pithou*, *Berardi* stb. voltak.

soroljuk elő. Ezek közül némelyek nem az összes egyházjogot, hanem csak egyes részeit tárgyalják, minők p. o. *a bevezető munkák*, melyekben az egyházjog történetéről, irodalmáról, és a jog forrásairól van szó; a canon-törvénytár egyes részeihez irt *commentarok*; továbbá a *jogi folyóiratok*, melyek egyes válogatott jogi anyagot tárgyalnak; s az u. n. *repertoriumok*, melyekben t. i. betürendes sorozatban tárgyaltatnak az egyházjog egyes részei. Ellenben más szerzők az összes jogtant rendszeresen elő adják. Mindkét rendbeli művek nevezetesebbjei a következők:

A. Bevezető munkák:

Bickel: Gesch. d. Kirchenr. Bd. 1. Giess. 1843.

Bluhme: System des in Deutschland geltenden Kirchenrechtes. Bonn. 1858.

Bouix: Tract de principiis jur. can. Par. 1851. Monast. 1853.

Buss: Die Methodologie des Kirchenr. Freib. in Br. 1842.

Doujat: Histoire du droit canon. Par. 1677.

Eybel: Introd. in jus eccl. cath. Vien. 1777.

Floerecke: Praenotationes juris prud. eccl. Jen. 1723. Hal. 1756.

Gärtner: Einleitung in das gem. u. deutsche Kr. r. Augsb. 1817.

Glück: Praecognita uberiora universae juris prud. eccl. posit. Germ. Hal. 1786.

Gitzler: Gesch. d. Quellen des Kirchenr. Breslau. 1855.

Hase: Comment. hist de jure eccl. Lips. 1828.

Jacobson: Kirchenrechtl. Versuche z. Begründung eines Systems d. Kirchenr. Königsb. 1831.

Lakics: Praecognita jur. eccl. univ. Vien. 1775.

Lang: Aeusere Kirchenrechtsgesch. Thüb. 1827.

Michelsen: Grundr. z. Vorlesungen über kath. u. prot. Kirchenr. Jena. 1842.

Mastricht: Hist. jur. eccl. et pontific. Duisb. 1676.

Mulzer: Introductionis in juris prud. eccl. posit. Germ. Pars. I. sive Praecognita. Bamb. 1770. — Historia legum eccl. posit. quibus in Germania utimur. U. o. 1772.

Maassen: Gesch. d. Quellen u. Litteratur d. can. Recht. Gratz. 1870.

Müller: Grundr. des Kirchenrechtes. Würzb. 1833.

Nannetti: Brevi nationi di diritto publ. eccl. Bologna. 1840.

Orloff: Grundr. des kath. u. prot. Kirchenr. Jena 1842.

Pichler: Gesch. v. dem Ursprung, Fortgang u. dermaligen Zustand d. geistl Rechtes. Ulm. 1773.

Pertsch: Kurze Historie d. can. u. Kirchenr. Bresl. 1753.

Plettenberg: Introd. ad jus can. Hildesh. 1692.

Ponsio: Jus can. juxta nativam ejus faciem. Fulgin. 1794.

Puchta: Einleitung in das Recht. d. Kirche. Leipz. 1840.

Planck: Grundr. einer Gesch. der kirchl. Verf. kirchl. Reg. u. des can. Rechtes. Gött. 1791.

Riegger: Exercit. acad. de juris eccl. orig. nat. et princ. Vien. 1756. — Prolegom. ad jus eccl. U. o. 1764.

Roshirt: Gesch. des kan. Rechtes in Mittelalter. Mainz 1846.

Reiss: Analysis collectionum et fontium jur. eccl. publ et priv. Germ. Aug. Vind. 1778.

Sanfelice: Fundamenta jur. can. Sarni. 1878.

Scheurlen: Grundr. z. Vorles. über das kath. u. prot. Kirhenr. Tüb. 1825. — Das Werth des Kirchenrechtes. Erlangen 1861.

Schmetterer: Introduct. in univ. jus can. Salisb. 1772.

Schmidtlein: Grundr. z. Vorl. über das kath. u. prot. Kirchenr. Münch. 1826.

Schulte: Lehre v. d. Quellen des kath. Kirchenr. Giessen. 1860.

Spittler: Gesch. des can. Rechtes. Halle. 1776. — Vorlesungen über das can. Recht.

Thomassius: Cautelae circa praecogn. jurisprud. eccl. Hall. 1723.

Zallwein: Collecitones jur. eccl. antq. et nov. Salisb. 1760.

Zech: Praecogn. jur can. Ingolst. 1749.

B. Commentárok:

Altesserae: Inocentius III. P. M. seu commentarius perpetuus in singulos decretates hujusce Pfcis, quae per l. V. Decret. sparsae sunt. Par. 1666. — Comment. in l. Clementinarum. Par. 1680.

Baldassini: Clementis V. Constitutiones etc. notis locupletatae. Rom. 1769.

Joan. a Costa: Summaria et Comment. in Decr. Greg. IX. Par. 1676.

Cironius: Paratitla in 5. l. Greg. IX. Vindob. 1761.

Dartis: Comment. in univ. Grat. Decr. Par. 1656.

Fagnani: Jus can. seu commentaria absolutissima in V. lib. decret. Colon. Agrip. 1681.

Florens: Varii tractatus ad nonnullos Decr. Grat. causas. Par. 1679.

De Hericourt: Analyse du decret de Gratin („Les loix ecclès. de France. Par. 1736." czimű könyvnek egyik része.)

Teller Gonzales: Comment. perpetua in 5 l. decr. Greg. IX. Lugd. 1673.

Vallensis (*de Vaulx*) *Andreas*: Paratitla s. summaria et method, explicatio decr. D. Greg. P. IX. Lovan. 1631.

Van Espen: Brevis commentatio in Grat. (Jus eccl. univ. czimű művének III-ik tomus-a).

Verani: Jus can. univ. Commentarius paratitlaris. Monach. 1705.

Zoesius: Commentarius seu praelect. ad epist. decr. Greg. IX. P. M. Colon. 1738.

C. Folyóiratok:

Analecta juris pontificii. Roma. 1855-től kezdve.

Archiv für Geistlichkeit d. oberrheinprovinz. Freib. 1838. és köv.

Acta s. sedis. Roma. 1865-től kezdve.

Dove: Zeitschrift für Kirchenrecht. Berlin 1861-től.

Deutsche Blätter für Protestanten u. Katholiken. Heidelberg. 1839. s köv.

Ginzel: Archiv für Kirchengeschichte u. Kirchenr. Regensb. 1842—44.

Jacobson és Richter: Zeitschrift für das Recht u. Politik der Kirche. Leipz. 1847.

Jahrbuch: kirchliches für kath. Geislichkeit. Grätz. 1837. s köv.

Jahrschrift für Theologie u. Kirchenr. d. Katholiken. Ulm. 1816—24.

Lippert: Annalen des Kath. prot. u. judischen Kirchenrechtes. Frankfurt. 1831—33.

Moy de Sons: Archiv für kath. Kirchenr. Insbr. 1857. 1868 óta *Vering* szerkesztése mellett. Mainz.

Pötzl: Krit. Vierterjahreschr. für Gesetzg. u. Recht. Woiss. München.

Revue catholique des int. et du droit. Grenoble. 1873 óta.

Sybel: Hist. Zeitschrift. München.

Seitz: Zeitschrift für Kirchenr. u. Pastoraltheol. Regensb. 1842.

Weiss; Archiv d. Kirchenvissenschaf. Bd. 1—2. Frankfurt. 1831. Bd. 3—4. Offenburg. 1832. Bd. Darmst. 1835.

Ezenkivül az egyházjog köréhez tartozó értekezéseket hoznak a következő német és magyar folyóiratok: *Litterarischer Handweiser* (szerk. Hülfskamp, Münster. 1861 óta). *Litteratur Centralblatt* (sz. Zarcke. Leipz.) *Revue bibligr. universelle* (Par. 1868 óta). *M. Sion* (sz. Knauz) s annak folytatása az *Uj Magyar Sion* (sz. Zádory. Esztergom). *Religio* (jelenlegi sz. Breznay. Budapest). *Tájékozó* (sz. Füssy. Budapest) és *Havi Közlöny* (sz. Tokody. Temesvár).

D. Repertoriumok és egyéb egyház-jogi értekezések:

Abele: Magazin für Kirchenr. u. Kirchengesch. Leipz. 1778 s köv.

André: Cours alphabètique et methodique du droit. can. Par. 1852.

Aschbach: Allg. Kirchenlexikon. Frakf. 1846.

Böhmer: Magazin für Kirchenr. Gött. 1787. s köv.

Cabassutius: Theor. et praxis jur. can. Lugd. 1660.

Daoys: Index ad jus pontif. Burdig. 1624.

Durrand de Mailane: Dictionaire canonique. Aving. 1761.

De la Combe és Guy du Rousseaud: Recueil de juris prudence can. Par. 1748.

Ferraris: Promta bibliotheca can. Rom. 1784—90.

Giraldi: Explicatio jur. can. Rom. 1761.

Hein: Promtuarium jur. can. et feud. Vien. 1717.

Herzog: Real encyclopaedie für prot. Theol. Hamburg u. Gotha. 1854—66.

Herfortius: Repertorium jur. can. Vratisl. 1626.

Mayer: Thesaurus nov. jur. eccl. etc. Ratisb. 1791.

Macri: Hierolexicon. Venet. 1765.

Meermann: Novus thesaur. jur. civ. et can. Hag. 1751—53.

Müller And. Lexicon des Kirchenrechtes. Frankfurt. 1846.

Müller Alex. Eocyclopaedisch. Handb. des gesämten in Deutschland geltenden kath. u. prot. Kirchenrechtes. Leipz. 1829.

Nicollis: Praxis can. s. jur. can. Aug. Vind.

Pichler: Jus can. practice explic. Ingolst. 1735.

Pignatelli: Consultationis can. Colon. Alobr. 1700.

De Rousseau Gui de la Courbe: Recueil de juris prudence canonique et benneficiaire. Par. 1748.

Repertoire univ. et raissonne de juris prudence. etc. Par. 1780.

Schmidt: Thesaur. jur. eccl. Heidl. Bamb. Würzb. 1772—79.

Walther: Lexicon jur. Gött. 1744.

Wamesii: Consilia de jur. pontif. Lov. 1605.
Wetzer u. Welte: Kirchenlexikon. Freib. 1847—54.
Zypaei: Consult. can. Antiv. 1640.

E. Rendszeres munkák:

I. Külföldiek.

a) A decretalesek rendszere nyomán készültek.

Barbosa: Juris univ. eccl. libri tres. Lugd. 1637.
Berardus: Commentaria in jus eccl. univ. Venet. 1778.
Böhmer (protestans): Jus eccl. Protest. Hal. 1714.
Böckhn: Commentarius in jus can. Salib. 1735.
Devoti: Jur. can. univ. libri 5. Rom. 1803.
Engel: Collegium univ. jur. can. Salib. 1671.
Greneck: Examen jur. can. juxta V. libros decr. Vindob. 1728.
Huth: Jus can. ad l. V. decr. Greg. IX. Aug. Vind. 1731.
Laymann: Jus can. Dilling. 1663.
Mayr: Trismegistus jur. pontif. univ. Aug. Vind. 1742.
Oberhauser: Praelectiones can. juxta titulos ll. decr. Antw. 1762.
Pichler: Summa juris prud. sacr. Aug. Vind. 1728
Pirhing: Jus can. Dilling. 1675.
Reiffenstuel; Jus can. univ. Ven. 1704. Legujabb kiadás Paris. 1864—70.
Schmalzgreuber: Jus eccl. univ. Ingolst. 1726.
Schmier: Juris prud. canonica civilis. Salisb. 1716.
Schmitz: Jus can. univ. Francof. 1754.
Schrodt: Inst. jur. can. Prag. 1769.
Wiestner: Inst. can. Monach. 1705.
Zallinger: Inst. jur. eccl. Aug. Vind. 1792.

b) Saját rendszerben készültek.

a) Katholikus szerzők.

Aichner; Compend. jur. eccl. Brix. II. kiad. 1864. III. 1870.
Amort: Jur. can. vet. et med. Ulm. 1757.
Barth: Vorlesungen über d. kath. u. prot. Kirchenrecht. Augsb. 1811. II. k. 1846.
Brendel: Handbuch des kath. u. prot. Kirchenrechtes. III. kiadás Nürnb. 1850.
De Camillis: Inst. jur. can. Par. 1868.
Canisius: Summa jur. can. Herbipoli. 1707.
Caponi: Inst. Can. Colon. Allobrog. 1734.
Corvini: Jus. can. Amstel. 1651. Legujabb kiad. Aug. Vind. 1872.
Cavallari: Inst. jur. can. Papiae. 1782.
Craisson: Manuale totius jur. can. Potiers. 1863. III. kiad. Brux. Lyon. 1872.
Danielli: Inst. can. civil. et crim. Rom. 1757.
Devoti: Inst. can. libri 4. V. kiad. Gaudae. 1852.

Drost-Hülshoff: Grundsätze des gemainen Kirchenchtes d. kath. u. Evang. II. kiad. Münster. 1828—33.

Eberl: Grüdzüge d. gemein. kath. Kirch. Landsh. 1853. (Befejezetlen munka.)

Ferrante: Elementa jur. can. Rom. 1854.

Ferrari: Summa inst. can. Genuae 1847.

Fleury: Institution au droit ecclesiastique. Par. 1677. — Institutiones jur. eccl. de vers. lat. *Gruberi* cum retentis observ. *Böhmerii* ed. Becker. Monast 1774.

Frey: Kritischer Commentar über das Kirchenr. Kitzingen 1823—26.

Gagliardi: Inst. jur. can. Rom. 1766.

Gambsjaeger: Jus eccl. Heidelb. 1815.

Gasparo: Inst. jur. can. Rom. 1703.

Gerlach: Lehrb. d. kath. Kirchenr. Paderbonn. 1869. II. k. 1876.

Gibert: Corpus jur. can. Colon. Allobr. 1735.

Gitzler: Handb. d. gem. u. preussichen Kirchenr. der kath. u. evang. Breslau. 1841.

Gmeiner: Inst. jur. eccl. Grätz. 1808. — Kirchenrecht. U. o. 1802.

Gravina: Inst. can. Aug. Taur. 1742.

Grosch: Grundz. d. Kirchenr. Breslau. 1848.

Guisset: Exposition des principes du droit canonique. Par. 1859.

Hedderich: Elementa jur. can. Bon. 1778.

Helfert: Handb. des Lirchenr. Prag. III. kiad. 1846.

Kleinmayr: System d. geistl. Rechtes. Salzb. 1767.

Koenig: Principia juris can. univ. Salib. 1697.

Kufner: Sinopsis juris prud. eccl. Burghussi 1781.

Lequeux: Manuale comp. jur. can. Par. 1841.

Lopuli: Jur. eccl. praelect. Neap. 1787.

De Maillane Durande: Institutes du droit canonique Lyon. 1770. (Lancelotti Institutioi-nak forditása.)

Moschat: Inst. jur. can. ed. *Giraldi* Rom. 1757.

Mercanti: Compendio del dritto can. Prato 1845.

Michl: Kirchenrecht für Kath. u. protest. München. 1809.

Nardi: Elementi di dritto eccl. III. k. Padova. 1854.

Neller: Principia jur. publ. Frankf. et Lips. 1746.

Pachmann: Lehrb. d. Kirchenr. Vien. 1853.

Pacetti et Ferrante: Inst. can. Par. 1878.

Pecorelli: Jur. eccl. maxime priv. inst. Neap. 1847.

Pechem: Praelect. in jus can. univ. Vien. 1791.

Permaneder: Handb. d. Kath. kirchenr. Landsh. 1846.

Phillips: Kirchenrecht. 6 Bd. Regensb. 1845—72. — Lehrbuch d. Kirchenr. U. o. 1859. II. k. 1872, III. k. 1881. Latinul kiadva *Vering* által. Ratisb. 1875.

Pichler: Candidatus abbreviatus jurispr. sacr. Vien. 1754.

Rautenstrauch: Inst. jur. eccl. Prag. 1772. — Synopsis jur. eccl. Vindob. 1776.

Riegger Jos. Ant. Inst. jur. pr. eccl. Vien. 1780.

Riegger Paul. Jos. Elementa jur. eccl. Vien. 1774. — Principia jur. eccl. c. praef. *Eybel.* Wien. 1773.

Rosshirt: Canonisches Recht. Schaffh. 1757. — Lehrb. d. Kirchnr. 1858. — Kirchenrecht. IV. k. Heidelb. 1869.

Roye: Inst. jur. can. Par. 1681.

R. de M. Inst. jur. can. Par. 1854.

Saccus Phil. Car. Comes Pont. Jur. inst. Rom. 1742.

Saccus Vinc. Introd. ad stud. utrisque juris. Rom. 1711. — Inst. jur. can. l. IV. Bon. 1713.

Salzano: Lezioni di dritto publ. eccl. e private. ed 2. Neap. 1840.

Sauter: Fundamenta jur. eccl. cath. Friburg. et Const. 1805—16.

Schenkl: Inst. jur. eccl. Landh. 1790.

Schmidt Anton: Inst. jur. eccl. Germaniae accomod. Heidelb. 1790.

Schmidt Wolfgang: Ins. jur. eccl. univ. Wirceb.

Schramm: Inst. jur. eccl. publ. et priv. Aug. Vind. 1774.

Schulte: System des allg. kath. Kirchenrechtes. Giesen 1856 — Das kath. Kirchenrecht. 1860. — Lehrb. d. kath. Kirchenrehtes 1863.

Schöpf: Handb. des kath. Kirhenrechtes Schaffh. 1855.

Silbernagel: Lehrb. d. kath. Kirchenr. Regensb. 1879.

Simonis: Inst. can. Erf. 1770.

Soglia: Inst. jur. publ. eccl. ed 2. Lauret. 1844. — Ugyan e műből *Vechiotti* kivonatot készitett. 1878.

Spanzotti: Jur. eccl. libri duo. Venet. 1769.

Urbanus ab Ascensione: Inst. jur. can. 1659.

Walter: Lehrb. des Kirchenr. Bonn. 1832. XIV. kiadás. 1877.

Vascotti: Enchiridion jur. can. Rom. 1852.

Weber: Katechismus d. kath. Kirchenrechtes. Augsb. 1879.

Vering: Lehrb. d. kath. u. prot. Kirchenr. Freib. 1876.

Vittadini: Specimen elementare jur. publ. ecl. Lucan. 1844.

Winkler: Lehrb. d. Kirchenr. II. k. Luzern. 1878.

Zallinger: Inst. jur. nat. et publ. eccl. Aug. Vind. 1784.

Zallwein: Principia jur. eccl. univ. et part. Aug. Vind. 1781.

Zech: Compend. jur. can. Ingolst. 1750.

β) Protestans szerzők.

Böhmer G. Lud.: Principia jur. can. etc. Gött. 1785.

Böhmer Just. Henning: Instit. jur. can. Hal. 1770.

Eichorn: Grudsätze d. Kirchenr. d. kath. u. evang. Religions-partei in Deutschland. Gött. 1831—33.

Engau: Elem. jur. can. pont. eccl. Jen. 1739.

Glück: Darstellung d. Kirchenr. d. Katholiken u. Protest. Augsb. 1839.

Grolmann: Grund. d. allg. kath. u. prot. Kirchenr. Gött. 1845.

Hinschius: Das Kirchenr. d. Katholiken u. Protest. in Deutschl. Berlin 1870—72.

Hommel: Epitome s. juris. Lips. 1777.

Kahle: Elementa jur. can. pont. — eccl. tum veteris, tum hodierni. Hal. 1743. — Compend. element. jur. can. Hannov. 1747.

Kipping: Syntagma jur. eccl. Brunsv. 1752.

Mejer: Instit. des gemeinen deutschen Kirchenr. Gött. 1845. — Lehrbuch d. deutsch. Kirchenr. 1869.

Pertsch: Elementa jur. can. et protest. Jen. 1731.

Richter: Lehrb. d. kath. u. evang. Kirchenr. Leipz. 1841. VI. *Dove* által eszközölt kiadás 1873—74.

Schilter: Inst. jur. can. etc. Jen. 1681. *Böhmer* által eszközölt ujabb kiadás. Hal. Magd. 1712.

Schmalz: Handb. d. can. Rechtes. Berlin. 1834.

Schnaubert: Grunds. besondere. des Kirchenr. d. Katholiken in Deutschl

Struve: Positiones jur. can. et eccl. etc. Kilonii. 1730.

Weise: Grunds. de gemein. in Deutschl. üblichen Kirchenr. Gött. 1793. — Handb. d. gemeinen in Deutschl. übl. Kirchenr. Leipz. 1799.

II. Honi szerzök.

a) Katholikusok:

Bozoky Alajos n.-váradi jogacadem. tanár: Az egyházi jog tankönyve. Pest. 1871.

Brezanóczy Ádám pesti egyetemi tanár: Inst. jur. eccl. Pest. 1817.

Cherier Miklós János esztergom megyei áldozár, n.-szombati tanár: Enchirindion. jur. eccl. Pest. 1837. IV. kiadás 1855.

Csiky Gergely csanád megyei áldozár és temesvári hittanár: Az egyház jog tankönyve. Temesvár 1873. II. *Tokody Ödön* által eszközölt kiadás. 1876.

Hoffmann Pál pesti egyetemi tanár: Egyházjog alapvonalai. Pozsony. 1865. Pest 1866.

Krajtsik János nyitrai kanonok: Jus eccl. Vien. 1854.

Konek Sándor pesti egyetemi tanár Egyházjogtan kézikönyve. Pest. 1863. II. k. 1867. III. k. 1871. IV. k. 1876. V. k. 1881.

Kopsz szombathelyi áldozár, püspöki titkár: Jus commun. et quoad Austriae imp. partic. Sabariae 1858.

Kovács és *Fekete:* Egyházjog sommás átnézete Pest. 1863.

Lakics budai tanár: Inst. jur. eccl. Budae 1779.

Papp Szilágyi József n.-váradi gör. sz. kanonok, később ugyanottani püspök; Enchiridion jur. eccl. orient. cath. M. Varad. 1862. II. *Lauranu* által eszközölt kiad. 1878.

Porubszky József eger megyei áldozár s tanár: Jus eccl. cath. Agriae. 1853. II. k. 1863. III. 1867. — Kath. egyházjogtan. Eger. 1863.

Szeredy József pécs megyei áldozár és jogacad. tanár: Egyházjog. Pécs. 1874. II. k. 1879.

b) Protestansok:

Gönczy: De discipl. eccl. seu gubern. eccl. leg. forma. Debrecz. 1591. N.-Várad. 1646.

Kovács Ferencz: Egyetemes és részszerű egyházjog alaptanai. Debrecz. 1866. II. k. 1870.

Serpelii: Delineatio juris can. et civilis. Lőcse. 1651.

A többi szerzők művei a részleges protestans egyházjogra vonatkoznak.

F. Egyes országok egyházi jogaira vonatkozó munkák:

1. Ausztria.

Beidsl: Untersuchungen über d. kirch. Zuständ. in d. kais. östr. Stadt. Wien 1849.

Ginzel: Oester. Kirchenr. Wien. 1857—62.

Gustermann: Oest. Kirchenr. Wien. 1807. 1812.

Helfert: lásd fentebb **E.** *b.*

Kuzmány: Lehrb. d. allgem. u. östr. evang. prot. Kirchenr. Wien. 1856.

Rechberger: Handb. d. öster. Kirchenr. Linz. 1807. — Enchiridion jur. eccl. Austr. 1809. II. k. 1824.

2. Bajorország.

Berthold: Handbuch d. bayersch. Kirchenr. Insbr. 1811.

Gründler: Das im Königreiche Bayern geltende kath. und prot. Kirchenr. Nürnb. 1839.

3. Francziaország.

Du Boullay: Histoire du droit publ. eccl. français. Par. 1738.

Blou: Elementa jur. can. ad juris prud. concinnatus Burgundiae alior. regn. prov. accom. Vesunt. 1784.

Champeaux: Le droit civ. eccl. français ancien et modern. Par. 1848.

Dubois: Maximes du droit canonique de France. Par. 1681.

Gaudrÿ: Traité de la legistation de cultes et specialement d. c. cath. Par. 1854.

Héricourt: Lois ecclèsiastique de France. Par. 1719.

Henrion: Code eccl. français d'après les lois eccl. de Héricourt. Par. 1829.

Odoards: Dictionnaire raisonne du gouvernement. de lois etc. Par. 1738.

Peignot: Prècis historique et analytic. de pragmatique concordats. etc. Par. 1817.

4. Magyarország.

Lásd a 41-ik §-t.

5. Poroszország.

Bielitz: Handb. d. preussisch. Kirchenr. 2. Aufl. Leipz. 1831.

Jacobson: Gesch. d. Quellen d. Kirchenrechtes des preuss. Staats. Königsb. 1837—39.

6. Spanyolország.

Gundisalva de Suarez de Paz: Praxis ecclesiastica et secularis apud Hispanos. Olmeti. 1592.

P. Murillo Velarde: Cursus jur. can. Hispani et Indici juxta ordin. titulor. decr. ed. III. Cura et studio *John. M. Villanueva* Matrit. 1791.

ELSŐ RÉSZ.

Az egyház alapitására és szervezetére vonatkozó alaptételek.

43. §. Átnézet.

Hogy valamely társulatról helyes fogalmat alkothassunk magunknak: mindenekelőtt a társulat alapitásának történetét, a társulat célját, s annak elérésére vezető eszközeit, előljáróinak hatalmi körét, s a hatalom gyakorlatának módozatát szükséges pontosan ismernünk. E szerint tehát az egyház külszervezetét is három fejezetben fogjuk megismertetni:

Az első fejezetben szólni fogunk *az egyház alapitásáról, külismerveiről és rendeltetéséről;*

a másodikban: az egyházi előljáróság hatalmi köréről;

a harmadikban: az egyház kormány formájáról.

I. FEJEZET.

Az egyház alapitása, külismervei, és rendeltetése.

44. §. Valódi egyházat Jézus Krisztuson kivül senki más nem alapithatott.

Az embernek életczélját s e szerint főkötelességét is: Isten megismerése és tisztelete képezi. E kettős kötelesség egy szóval *vallásnak* neveztetik. A társas életre hivatott ember vallási kötelmeinek csakis társulatilag képes kellőleg eleget tenni. Minthogy azonban az emberek a történet tanuságaként sem az Isten helyes ismeretére nem jutottak, sem pedig őt kellőleg tisztelni nem tudták: az igaz vallásos társulat, vagyis *egyháznak* létesitésére sem képesültek. Tehát szükséges volt, hogy az istenség ismeretét és helyes tisztele-

tét magától az Istentől tanulja meg az ember; — szükséges volt, hogy maga Isten alapitson valódi vagyis czéljának megfelelő egyházat. De mivel az ember mint véges lény a végtelen istenséggel közvetlenül nem érintkezhetett: az istenségnek emberi alakot kellett magára öltenie, hogy vele mint Istenemberrel — az emberi-nem közlekedhessék. Ily Istenember, mint tudjuk, Jézus Krisztus volt; s e szerint egyedül ő alkothatott az emberi-nem számára igaz vallást, egyedül ő alapithatott valódi egyházat.

45. §. Jézus Krisztus valósággal alapitott egyházat.

Hogy az emberi-nem Megváltója Jézus Krisztus nem csak az igaz vallásra tanitott meg bennünket, hanem annak gyakorlására és fentartására egy külső társulatot, azaz *egyházat* is alapitott legyen, erről világos tanuságot tesznek az evangeliumok, melyekből megértjük, hogy Üdvözitőnk nyilt szavakkal beszélt az általa alapitandó egyházról;[1]) azt különféle tárgyakkal összehasonlitá;[2]) egyházának az egész világon történendő elterjedését megjövendölé;[3]) apostolait az egyház elöljárójává rendelte, s az egyház tagjainak vagyis a hiveknek az apostolok iránti engedelmességet kötelességükké tette.[4])

Mig Krisztus Urunk e földön tartózkodott: az általa alapitott egyházhoz az apostolok- és tanitványokon kivül, csak csekély számu palestinai lakosok tartoztak. A sz. Lélek eljövetele után azonban Péter apostol prédikálása következtében csakhamar három ezerre felszaporodott a hivek száma. Miután pedig az apostolok Krisztus parancsa szerint az evangelium hirdetésére a világ különféle részein szétoszlottak: az egyház a föld kerekségét átölelő társulattá lett.

46. §. Krisztus egyházának ismertető jelei.

Miután több egyház létezik a világon, mely Krisztus egyházának tartja magát, szükséges, hogy meghatározzuk azon ismertető jeleket, a melyek nyomán Krisztus igaz egyházát a többiektől bizton megkülömböztethetjük. Ezen ismertető jelek a következők: 1. *egység*, 2. *szentség*, 3. *egyetemesség*, (catholicitas), 4. *apostoliság*.

---

[1]) Máté: XVI. 18. és köv.
[2]) Máté: XIII. 44—48.
[3]) Luk.: XIII. 19. és követk.
[4]) Luk.: X. 16.

Az *egység* ama tulajdonossága az egyháznak, melyszerint oly társulatot kell képeznie, melyben mindenütt ugyanazon egy isteni *tanitás* hirdettetik,[1]) ugyanazon *szentségek* használtatnak[2]) s a társulat összes tagjai *egy látható fő* alatt egyesülvék.[3])

A *szentség* jellege pedig azt kivánja, hogy az egyház intézményei az *erkölcsiség és életszentség* előmozditására alkalmasak legyenek.[4])

Az *egyetemesség* azon tulajdonság, melynél fogva az *egyház létezése sincs valamely helyhez, vagy időhez kötve;* hanem olyatén társulat, mely a világ bármely részén létezhetik, és a melybe kivétel nélkül minden ember beléphet.[5])

Végre az *apostoliság* azon ismerve az egyháznak, melyszerint annak alapitói illetőleg *első terjesztői Krisztus apostolai valának, s minden elöljárói szakadatlan sorban az apostoloktól örökölték egyházi hatalmukat.*[6])

Ezen ismertető jelek egyedül a kath. egyházban találhatók fel; s azért csupán ez tekinthető Krisztus valódi egyházának[7]); s mi az egyházról szólva, e nevezet alatt mindenkor csak a *kath. egyházat* értjük.

47. §. Az egyház czélja s annak elérésére vezető eszközei.

Az egyháznak tulajdonképeni czélja: *a világ végeig folytatni Krisztus megváltási művét.*

Hogy az egyház eme czélt elérhesse: a sz. Lélek által vezéreltetve és segélyeztetve folyton hirdeti, tanitja, s a tévelyektől megóvja a Krisztus Jézus által nyert isteni kinyilatkoztatást; továbbá rendezi az isteni tiszteletet, kiszolgáltatja ama kegyszereket, vagyis szentségeket, melyek által Krisztus érdemeiben részesülünk; s végre, mivel az egyház külső társulat, annak előljárói a társulati rend kellő fentartásáról is gondoskodnak.

---

[1]) Máté; XXVIII. 19. „*Euntes ergo docete omnes gentes.*“
[2]) U. o. . . . *baptisantes.* V. ö. Luk. XXII. 19.
[3]) V. ö. I. Cor. I. 11—12.
[4]) Ephes. V. 25—27.
[5]) Apost. csel. I. 8. — Ephes. II. 11, 17.
[6]) Ephes. II. 19—20.
[7]) Ezen igazság bővebb megvitatása a Dogmatica köréhez tartozik.

II. FEJEZET.

Az egyházi előljáróság hatalmi köréről.

48. §. Minden egyházi hatalom Krisztustól származik.

Minthogy Krisztus Urunkon kivül senki más nem alapithatott valódi egyházat: azért az egyházban tulajdonkép csak egy hatalom létezhet, t. i. isteni alapitójának, Krisztusnak hatalma, kit az Atya teljhatalommal ruházott föl a mennyben és a földön.[1]) Ép azért, mig Krisztus e földön élt, ő maga volt egyházának feje, s egyedüli előljárója; sőt mennybemenetele után is ő maradt az egyház láthatlan feje; az egyházi hatalom lényegileg mai nap is az ő birtokában van, s minden egyházi hatalom csak az ő hatalmának kifolyása. Az egyház előljárói csupán csak Krisztusnak helyettesei; csak az nyerhet és gyakorolhat egyházi hatalmat, ki azt Krisztus akarata és rendelése szerint szerzi meg magának, s minden más úton vagy módon szerzett egyházi hatalom illetéktelennek és semmisnek kell, hogy tekintessék.

49. §. Krisztus teljhatalma tanitói, papi és kormányzói hatalomra osztható föl.

Ama teljhatalom, melyet Krisztus Urunk az Atyától nyert, hármas, u. m. *tanitói, papi* és *kormányzói* tisztet foglal magában.

Krisztus *tanitói* tiszte abban állott, hogy ő az emberi-nemnek, az eredeti bűn következtében elhomályosult elméjét mennyei tanitásának fényével megvilágositá. Az ő tanitása volt ama világitó nap, mely ugy a pogány tudatlanság sötétségét, mint a zsidó babona homályát eloszlatta. Krisztus tanitása folytán ismertük meg igazán az Istent, s jutottunk az élet valódi czéljának tudatára; Teremtőnk, embertársaink és önmagunk iránti kötelmeink helyes ismeretére.

A *papi* tisztet pedig akként teljesité Krisztus Urunk, hogy a bűn által megbántott mennyei Atya, és az emberi-nem közt közbenjáró lőn; kinszenvedése és halála által végtelen értékű elégtételt

[1]) Ján.: XVI. 15.

nyujtott az Atyának, ki ez által kiengesztelődött velünk s bennünket újra fiaivá fogadott.

Krisztus harmadik vagyis *kormángzói* tiszte abban áll, hogy ő teljhatalmat nyert az egyház alapitására és szervezésére, s ő lett az egyháznak feje, főkormányzója és igazgatója.

50. §. Krisztus hármas tisztét az apostolok örökölték.

Minthogy Krisztus Urunk az összes emberi nemnek Megváltója volt: azért nem csupán azon emberek számára, a kik akkor éltek, midőn ő e földön járt, — alapitotta egyházát, hanem azt akarta, hogy e társulat a világ végeig fenmaradjon és általa az összes emberi nem részesülhessen a megváltás gyümölcseiben. Tehát Krisztus Urunk gondoskodott arról, hogy az ő mennybemenetele után is folyton fennálljon és gyakoroltassék az egyházban ama hármas tiszt, mely az ő teljhatalmát képezi. Ennélfogva Krisztus még mennybemenetele előtt rendelt az egyház számára előljárókat, kik az ő földről való eltávozása után — helyette és nevében tovább folytassák a megváltás munkáját. Az evangeliumokból tudjuk, hogy Krisztus egy testületet alkotott, melynek tagjai apostoloknak neveztettek, s kiket ő az egyház előljáróivá, hármas tisztének örököseivé rendelt.

Hogy az apostolok Krisztus *tanitói tisztét* örökölték, kitünik onnét, mert az Üdvözitő meghagyta nekik, hogy *elmenvén az egész világra, minden népnek hirdessék az evangeliumot.*“ [1]) — *A papi tiszt* gyakorlására pedig az által nyertek az apostolok hatalmat, hogy Krisztus meghagyta nekik, miszerint a sz. misében vér nélkül ujitsák meg folyton azon áldozatot, melyet ő a keresztfán a mennyei Atyának bemutatott; [2]) továbbá Krisztus Urunk apostolait felhatalmazta arra is, hogy az általa rendelt kegyszereket a hiveknek kiszolgáltassák.[3]) — Végre a *kormányzói tisztnek* is részeseivé váltak az apostolok, mert Krisztus őket tette az egyház előljáróivá, és a hivek pásztoraivá. Ugyanis „*kötő és oldó hatalmat*“ *(facultas ligandi et solvendi)* — mi a keleti szólásmód szerint előljárói joghatóságot jelent — adományozott nekik s kijelenté, hogy „*a ki titeket hallgat, az engem hallgat, a ki pedig titeket megvet, engem vet meg.*“ [4])

[1]) Máté XXVIII. 19.
[2]) V. ö. Luk. XXII. 19. — 1. Cor : XI. 24—26.
[3]) Máté XXVIII. 19. — Apost. Csel. VIII. 14—15. — Ján. XX. 23.
[4]) Luk. X. 16. — Ján. XIII. 20.

Jegyzet. Hogy Krisztus hármas tisztének egyedül s kizárólagosan az apostoli testület, s nem az összes egyház volt örököse, mint ezt a protestansok állitják, kitünik onnét, mert Krisztus Urunk kezdettől fogva megkülömbözteté az apostolokat a többi hivektől; (V. ö. Márk. III. 13. Luk. VI. 13.) — többször külön és bővebben megmagyarázta nékik azt, amit a népsereghez beszélt, (Máté XIII. 36—43.) és minden egyes alkolommal, midőn a hármas tiszt egyes részeit az apostolokra ruházta, csakis ezekhez s ellentétben a többi hivekkel, intézte szavait; s maguk az apostolok is azon meggyőződésben éltek, hogy ők Krisztus egyházának kiválasztott tagjai, és hatalommal felruházott előljárói (Apost. Csel. X. 41 I. Cor. IV. 1—2.—II. Cor. V. 18.) s az egyházi hatalmat minden időben egyedül csak az apostolok és azoknak törvényes utódai gyakorolták, és pedig ugy a hivektől, mint a világi hatóságtól függetlenül.

51. §. Péter apostol Krisztus által az egyház fejévé rendeltetett.

Hogy az apostoli testületben, vagy pedig az egyház hivei közt netalán előfordulható zavarok- és egyenetlenségeknek eleje vétessék, s az összes egyházban a tanitás és kormányzat terén folytonos egység uralkodjék: Krisztus Urunk az egyik apostolt, t. i. Pétert, egyházának fejévé tette; vagyis az egyház kormányzására teljhatalmat adott neki, melyszerint Péter, mint az egyház legfőbb előljárója nem csak az egyes hivek, hanem maguk az apostolok fölött is joghatóságot gyakorolhatott.

Péter apostolnak egyházi főnökségét a következő érvek bizonyitják: 1. Péternek eredetileg Simon volt a neve, de midőn őt fivére András első izben Jézushoz vezette volna, az isteni mester rátekintvén, igy szóla: „*Te Simon! a Jónás fia vagy; te Kephásnak fogsz hivatni, a mi annyit tészen mint Péter.*“ [1]) A keleti szokás szerint a név-változtatás mindig annak jeléül vétetik, hogy azon személyre, kinek neve meg lőn változtatva, valami új tisztség vagy hivatal bizatott; vagy pedig, hogy valami kitüntetés, mit az új név is jelez, — érte az illetőt.[2]) E szerint Krisztus Urunk is, midőn Simon nevét megváltoztatá, mindenesetre azt akará jelenteni, hogy valami különös célja, szándéka van ezen új tanitványnyal. Az Üdvözitő eme szándokát később nyilvánitá ki, ugyanis 2. midőn egyiz-

[1]) Ján. I. 42.

[2]) V. ö. Gen. XVII. 5—8. és 15—16. — Num. XIII. 17.

ben Caesarea Philippi vidékén időzne, megkérdé tanitványait: kinek tartják őt az emberek, s miután a tanitványok elszámlálták volna a különféle véleményeket, melyeket a nép Krisztus felől táplált, az Üdvözitő egyenesen megkérdé tanitványait: és ti kinek tartotok engem? mire sz. Péter mintegy a többi nevében megszólalt: „*Te vagy Krisztus, az élő Isten fia.*“ Erre Üdvözitőnk következő szavakkal válaszolt: „*Beatus es Simon Bar-Jona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in coelis est. Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam, et portae inferi non praevalebunt adversus eam. Et tibi dabo claves regni coelorum, et quodcunque ligaveris super terram, erit ligatum et in coelis, et quodcunque solveris super terram, erit ligatum et in coelis.*“ [1]) Ha Krisztus Urunknak idézett szavait elemzés alá veszszük, kitünik; a) Hogy eme szavak által: „*tu es Petrus et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam*“ Péter az egyház alapkövéül rendeltetett, mert nagyon világos, hogy a *petra*, melyre az egyház épittetni fog, s *Petrus*, kihez e szavak intézvék, egy és ugyanazon személyt jelentnek, — minthogy Krisztus Urunk syr nyelven beszélvén, (melyben a *Péter* név s a *szikla* egyformán *kifo* szóval jeleztetnek) — mindkét fogalmat *kifo* szóval fejezé ki; de külömben is a mondat szerkezete mutatja, hogy más alany nem lehet a mondatban, mint azon *Simon*, kinek neve *Kifora* változtatott. Tehát semmi kétséget sem szenved, hogy Péter apostol Krisztus által az egyház alapkövéül tétetett. Ha pedig Péter az egyháznak alapköve: ő neki ugyanannak kell lennie az egyházban, a mi az alap az épületben. Az épületnél pedig az alap az, melyen az összes épület nyugszik, s mely e szerint az épületet fentartja; tehát Péternek is az egyház fentartójának vagyis kormányzójának azaz *főnökének kell lennie.* b) Eme szavak pedig: „*tibi dabo claves regni coelorum et quodcunque solveris etc.*“ Péternek egyház kormányzati teljhatalmáról tesznek tanuságot, mert α) *a kulcsok átadása* minden nemzetnél, de főkép a zsidóknál a legfőbb hatalommal való felruháztatást jelenti; β) a *kötő* és *oldó* hatalom pedig mint már az előbbi §-ban mondva volt, az előljárói joghatóságot jelképezi; de γ) az is bizonyos, hogy ama joghatóság melyet Péter apostol a *kulcsok átadása* és a *kötő* és *oldó-hatalom* jelképében nyert, *nagyobb* volt mintsem a többi apostolok hatalma; ugyanis az egyházi joghatóság, melynek később az apostoli testület is részesévé tétetett: eme helyen különösen és kizárólag Péternek adományoztatik, a mi kétségkivül azt jelenti, hogy

[1]) Máté: XVI. 13—19.

Péter hatalma és joghatósága nagyobb volt, mintsem a többi apostoloké. De különben is ha a kérdésben forgó sz.-irási helynek teljes szövegét figyelembe veszszük, kitünik, hogy Krisztus Urunk Péter apostolt, mivelhogy ő volt az első, ki az Üdvözitő istenségéről tanuságot tett, meg akarta jutalmazni; de mi jutalomban részesült volna Péter, ha ő is csak olyatén hatalmat nyer, a minővel később a többi apostolok felruháztattak. Tehát szükségkép ugy kell magyaráznunk a sz.-irás eme helyét, hogy Péter a többi apostolokénál nagyobb mérvü joghatóságot nyert; mert csakis igy érthetjük meg, miért nevezé Krisztus Urunk őt boldognak s mikép jutalmazta meg az ő erős hitét.

52. §. Péter apostol, mint az egyház feje, teljes mérvben örökölte Krisztus hármas tisztét.

Midőn Péter apostol, mint az egyház főnöke, teljhatalmu joghatóságot nyert: mintegy természetszerüleg teljes mérvben örökölte Krisztus hármas tisztét, — vagyis *ő lett az egyháznak legfőbb tanitója, legfőbb papja és legfőbb kormányzója.*

Péter *legfőbb tanitói* tisztét kitünteté Krisztus Urunk, midőn kevéssel halála előtt igy szólt: „*Simon, Simon! ecce satanas vos expetivit, ut cribraret, sicut triticum. Ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua, et tu aliquando conversus confirma fratres tuos.*“ [1])

Krisztus Urunk eme szavakkal megjöveneölé, hogy az apostolok hite ingadozásnak és megtámadtatásnak lesz kitéve, de azért hitük még sem fog végkép megtörni, mert maga az Üdvözitő imádkozott Péterért és pedig *nem csupán amiatt, hogy Péternek egyéni hite megszilárduljon, hanem főleg azért, hogy ő a többi apostolok hitét is megerősithesse.* Midőn tehát Krisztus Urunk Pétert, a többi apostolok hitének jövendő megszilárditójául tüntette fel: ezzel egyszersmind arra is utalá apostolait, hogy a hit dolgaiban Pétert tekintsék legfőbb tekintélynek, hitbeli kételyeik eloszlatására ő hozzá forduljanak, mint a kiért az Üdvözitő különösen imádkozott, s ki ennélfogva hitében soha meg nem fogyatkozhatik, s a kit ugy az apostolok, mint a hivek *főtanitójuknak* kötelesek elismerni.

Péter apostolnak *legfőbb papi* hatalmára vonatkozólag Krisztus Urunk ugyan részletes nyilatkozatot nem tett, de midőn eme szavakkal: „*Tibi dabo claves regni coelorum et quodcunque ligaveris* etc.“ Péternek a legfőbb egyházi hatalmat általadta, ezzel őt egy-

[1]) Luk. XXII. 31—32.

szersmind az egyház legfőbb papjává is rendelte. A rész ugyanis az egészben benfoglaltatik, ennélfogva tehát a ki az egyházban teljhatalommal bir: az kétségkivül az egyház legfőbb papjául is tekintendő.

A *legfőbb kormányzói* hatalomról igen világosan szólt az Üdvözitő, midőn feltámadása után az apostolok jelenlétében ezen kérdést intézte Péterhez: „*Simon Jónás fia, ezeknél inkább szeretsz-e engem?*“ S miután Péter Krisztusnak eme kérdésére kétszer egymásután azt felelte volna: „*Uram te tudod, hogy szeretlek téged*“ Krisztus harmadszor is ismételte ugyanazon kérdést; s midőn Péter azt gondolván, hogy talán az Üdvözitő kételkedik az ő szeretetéről — e miatt elszomorodva, előbbi válaszát erős hangsúlylyal megujitaná s ekként szólna: „*Uram te tudsz mindent, te tudod, hogy szeretlek téged*“ — Krisztus Urunk imigy válaszolt: „*Legeltesd juhaimat, legeltesd bárányaimat.*“ [1]) Minthogy a bibliai szólásmód szerint a legeltetés *kormányzói* hatalmat jelent: azért az Üdvözitő a *juhok* alatt kétségkivül a *többi apostolokat* (*a tanitó egyház*), a *bárány* név alatt pedig az *egyház hiveit (a tanuló egyház)* értette s e szerint Péter apostolnak nem csak az összes hivek, hanem maguk az apostolok fölött is *kormányzói* hatalmat adott, vagyis őt tette az egyház *főkormányzójává*.[2])

Jegyzet. Az által, hogy Péter az egyház fejéül rendeltetett, a többi apostoloknak hatalma se meg nem semmisült, se meg nem csökkent, sőt inkább megszilárdult. Ugyanis Péter apostol Krisztus teljhatalmát megnyerve: a földön létező egyházi hatalom központjává vált; s ez ép azért valamint a nap körül a fénysugarak, ugy Péter körül a többi apostolok csoportositva lőnek; s a mint nap nélkül nincs fénysugár: ugy Péter hatalma nélkül nincs apostoli hatalom. Az egyes apostolok Pétertől elszakadva, s tőle teljesen függetlenül semmi hatalmat sem gyakorolhattak; ellenben Péterrel összeköttetésben, vagyis az ő főnökségét elismerve; — alárendeltség, engedelmesség, szeretet és hitegység által vele egyesülve: hatalmukat szilárd alapra és támpontra fektették, a mi által hatalmuk egyszersmind nagyobb fényt is nyert.

53. §. Az apostolok jogutódainak szükséges volta.

Krisztus Urunk a többször emlitett hármas tisztet nem személyes kedvezménykép, hanem az egyház javára adta az apostolok-

[1]) Ján. XXI. 15—17.

[2]) V. ö. **Porubszky**: §. 41. ed. II.

nak; minthogy pedig az egyháznak az apostolok halála után is, de sőt a világ végeig fenn kellett maradnia: azért elkerülhetlenül szükséges volt, hogy határozott örökösei, vagyis jogutódai legyenek az apostoli hatalomnak. S valóban is igy történt ez, mert az apostolok elhunytával nem szünt meg az apostoli hatalom, hanem átszállott az apostolok utódaira, a püspökökre, kik közül a római püspök egyuttal Péternek egyházfőnökségi méltóságát és joghatóságát örökölte. E két jogi tételt az alábbiakban tüzetesen bebizonyitandjuk.

54. §. Az apostolok jogutódaiul a püspökök tekintendők.

Miután az apostoloknak az egész földkerekségén való prédikálása az előbb kisded palesztinai hitközséget világegyházzá változtatta volna: az ekként bámulatosan megszaporodott nyájnak igazgatására a Krisztus Urunk által rendelt 12 főpásztor nem vala elégséges; de egyébkent is az apostoloknak gondoskodniok kellett arról, hogy az ő elhunytuk után is fenmaradjon a reájuk ruházott egyházi hatalom. Ennélfogva tehát az apostolok némely alkalmasaknak látszó s különös gonddal kiválasztott férfiaknak bizonyos szertartások szerint (kéz rátétel) általadták a hatalmat, melyet ők Krisztustól nyertek. Az ekkép kiválasztott ferfiak a sz. irásban *püspököknek* neveztetnek, kik nem csak az apostoli hatalom gyakorlására, hanem arra is fel valának jogositva, hogy a kapott hatalmat másoknak is átadhassák.[1]) E szerint a püspökök nem csupán helyettesei, hanem jogutódai vagyis fentartói és terjesztői is valának az apostoli hatalomnak.

Hogy a püspökök valósággal jogutódai az apostoli hatalomnak kitünik a következőkből: 1. Sz. Pál Epaphroditas philippii püspököt *apostolnak* nevezi.[2]) 2. A titkos jelenések könyvében a püspökök angyaloknak hivatnak;[3]) már pedig tudjuk, hogy az ἀποστολος és ἀγγελος szó egyértelmü. 3. Ugyanezt tanitják a sz. atyák is p. o. sz. Jeromos: „*Apud nos apostolorum locum tenent Eppi*;“[4]) valamint a trienti zsinat is: „*Proinde s. synodus declarat: praeter caeteros ecclesiasticos gradus, Eppos, qui in locum Aplorum successerunt, ad hunc hierarchicum ordinem pertinere.*“[5])

[1]) Tit. I. 5.
[2]) Philip. II. 25.
[3]) Apoc. I. 20.
[4]) Epist. ad. Marcellam.
[5]) Sess. XXIII. cap. 4. de sacr. Ord.

Noha azonban a püspökök valóságos jogutódai az apostolok nak, teljes mérvben mégsem örökölték az apostoli hatalmat. Ugyanis az apostolok alapitói és terjesztői lévén az egyháznak, többféle rendkivüli adományokkal valának felruházva. Nevezetesen: a pünkösd napján nyert sz. Lélek *csalatkozhatlanokká* tette, és a *nyelvek adományában* részesité őket. Továbbá az apostolok *csodatevő hatalommal* is birtak. Mindezen rendkivüli adományokat, melyekkel az apostolok az egyház gyors terjesztése és fölvirágzása czéljából lettek felruházva: nem örökölték a püspökök, mert nekik csupán a *tanitói*, *papi* és *kormányzói* tiszt adatott át. De sőt e hármas hatalom gyakorlatánál is korlátoltabb a püspökök hatásköre, mintsem az apostoloké volt; mert az apostolok a hármas tisztet az egész világon bárhol gyakorolhatták: ellenben a püspökök *csak saját megyéikben* végezhetik a *tanitói*, *papi* és *kormányzói* tisztet. Mindazáltal a püspökök mint az alábbiakból (lásd 110. §-t) ki fog tűnni, az összes egyház kormányzatában is részt vesznek.

A püspöki hatalomról még azt is meg kell jegyeznünk, hogy az egyes püspökök nem nevezhetők az egyik vagy a másik apostol utódainak, hanem az összes püspöki kar utódja az apostoli karnak; egyedül csak a római püspök egyenes utódja Péternek, de ennek sem csupán mint apostolnak, hanem mint az egyház fejének.[1])

55. §. Egyedül a püspökök jogutódai az apostoloknak.

Az apostolok a sz. irás tanuságakint a püspökökön kivül még más férfiakat, t. i. a *presbytereket* és *diaconusokat* is részeltették az egyházi hatalomban. Hogy a diaconusok hatalma a püspökökénél kisebb volt, — ezt senki sem tagadja; de vannak sokan, kik a presbyteri és püspöki rang és joghatóság közt nem akarnak külömbséget tenni. E tévtanitók ellenében, mi határozottan állitjuk, hogy a presbyterek nem birtak olymérvü hatalommal, mint a püspökök, s hogy ennélfogva csak ez utóbbiak, s nem egyszersmind a presbyterek is jogutódai az apostoli hatalomnak. — Állitásunkat a következő érvek igazolják: 1. Az ugyan tagadhatatlan, hogy a *püspök (episcopus)* és *presbyter* nevek kezdetben vegyesen és külömbség nélkül használtattak; de az is bizonyos, hogy az egyházi hatalommal felruházott személyek közül némelyek az apostolok idejétől kezdve nagyobb hatalommal birtak, s nem csupán a hivek, hanem a presbyterek fölött is joghatóságot gyakoroltak.[2]) 2. Az első századoktól fogva a presbyte-

[1]) V. ö. Porubszky §. 47. ed. II.

[2]) Tit. I. 5. I. Tim. V. 17—19.

rek csak segédei, helyettesei valának a püspököknek, s csak a püspök nevében s felhatalmazása mellett gyakorolhatták az egyházi hatalmat. 3. A régi időkben a részleges egyházak apostoli eredetüket vagy igazhitűségüket *(orthodoxia)* az által szokták bebizonyitani, hogy az illető egyház püspökeinek szorgalommal feljegyzett, s az apostolokig fölvezethető névsorát kimutatták; ellenben a presbyterek névsorával soha sem állottak elő, minthogy azokat nem tarták az apostolok jogutódainak. Végre 4. az egyetemes zsinatokra minden időben csak a püspökök, s nem egyszersmind a presbyterek valának hivatalosak.

56. §. Péter apostolnak, mint az egyház fejének jogutódja a római pápa.

A Péter apostolnak adományozott egyházi fűnökség, ép ugy mint az apostoli hatalom nem személyes kedvezmény, hanem az egyház javára czélzó intézmény volt; tehát okvetlenül megkivántatott, hogy a püspöki kar tagjai közül valaki Péternek, mint az egyház fejének jogutódja legyen. *E jogutód nem más, mint a római pápa, ki mint Péter apostolnak, a római püspöki széken utódja, egyszersmind az egyház fejéül tekintetik.*

E kath. jogi tétel mellett megdönthetlen bizonyitékok harczolnak. Ugyanis: 1. Elvitázhatlan történeti tény, miszerint Péter apostol, miután egy ideig Jeruzsalemben és Antiochiában időzött volna, Rómába jött, s a már itt létező egyházban a püspöki széket elfoglalta s körülbelül 25 évig Róma püspöke volt, s ugyan ily minőségben szenvedett vértanui halált. Minthogy pedig általánosan elfogadott jogi elv szerint ott keresendő az utód, hol az elől volt; s mivel az utódokra az elődöknek jogai átszármaznak: ezért a római püspök is, mint Péter apostol törvényes utódja, nem csak Róma városának főpapja, hanem az összes egyháznak is főnöke. 2. A római pápák a kereszténység első századaitól fogva az összes egyház fejének tartották magukat, és mint ilyenek az összes egyház fölött joghatóságot gyakoroltak. Igy I. Kelemen, noha János apostol még életben volt, teljhatalmulag rendelkezett a corinthusi egyházban felmerült zavarok elintézésénél. S az első századokban keletkezett hittani viták eldöntésében (minők valának p. o. a husvéti ünnep megtartására, s az eretnekek keresztségének érvényére vonatkozó viták); valamint az eretnek tanok kárhoztatásában, a római pápák, mint az összes egyház főbirái szerepeltek; s az egyetemes zsinatokon mindenkor vagy maguk a római pápák, vagy az ő követeik elnököltek. 3. A római pápák ezen joghatóságának törvényes voltát a latin egy-

ház minden időben, a görög egyház pedig *Photius* koráig elismerte. Ép azért 4. a *vaticani zsinat dogmaticailag* meghatározá, hogy a római pápa Péter apostolnak, mint az egyház főnökének valóságos utódja, mely határozat ekkép hangzik: „*Si quis dixerit, non esse ex ipsius Christi Domini institutione, seu jure divino, ut beatus Petrus in primatu super universam Ecclam habeat perpetuo successores; aut Romanum Pficem non esse beati Petri in eodem primatu successorem: anathema sit.*“ [1])

57. §. Különbség az egyházi rend felvételéből eredő és az egyházjoghatósági hatalom közt.

I. A föntebbiekből már tudjuk, hogy az egyházi hatalom Krisztus hármas tiszte szerint három ágra, vagyis *tanitói, papi* és *kormányzói* hatalomra oszlik. — A jogtudósok ezenkivül még egy másnemű felosztást is szoktak használni, melyszerint t. i. különbséget tesznek az *egyházi rend felvételéből eredő (potestas ordinis)* és az *egyházjoghatósági (potestas jurisdictionis) hatalom* között. Az *egyházi rend felvételéből eredő hatalom* alatt azon jogok gyakorlatát értik, *melyekre az egyház papjai a papi fölszentelés* vagyis: *az egyházi rend fölvétele által ipso facto képesittetnek; — egyházi joghatóságnak* pedig *azon jogokat nevezik, melyek gyakorlására, az egyházi rend fölvételén kivül külön küldetés (missio) is igényeltetik.* Eme felosztást, melynek szerzője *aquinoi sz. Tamás*,[2]) némely jogtudósok nem tartják helyesnek, mert nézetük szerint a püspökké való fölszenteltetés által teljhatalom adatik ugy a papi ténykedések, mint az egyházi joghatóság gyakorlatára. — Mi habozás nélkül elfogadjuk az angyali tudor felosztását, mert véleményünk szerint, ha vizsgálat alá vesszük az egyháznak az egyházi hatalomra vonatkozó hitelveit; továbbá az egyház gyakorlati eljárását; s végre a római pápai primátusát: kénytelenek vagyunk elismerni, hogy az *egyházi rend fölvételéből eredö* és az *egyházjoghatósági hatalom* közt lényeges különbségnek kell lenni.

1. A mi illeti az egyházi hatalomra vonatkozó hitelveket, az egyház tanitásakint az *egyházi rend szentsége eltörülhetlen bélyeget nyom az ember lelkébe,* s ennélfogva: *a ki az egyházi rendet felvette, mindörökre pap marad, s a papot megillető sz. ténykedéseket mindenkor és mindenütt érvényesen gyakorolhatja s e képességében öt*

[1]) Sess. IV. C. 2.

[1]) Sum. theol. 2. 2. qu. 39. art. 3.

lényegileg korlátozni vagy pedig képességétől megfosztani nem lehet. S noha az egyház a vétkes papot a sz. ténykedések gyakorlatától fölfüggeszthetni, vagy őt büntetésképp a laicusok közé soroltnak nyilvánithatja: de azért az ekkép büntetett pap tényleg mégis pap marad; s bár törvényellenesen, de mindenkor érvényesen gyakorolhatja az általa felvett egyházi renddel kapcsolatos sz. ténykedéseket. Nem ily természetű az *egyházi joghatóságra* vonatkozó hatalom, mert *ezt lényegileg korlátozni, sőt teljesen is el lehet veszíteni.* Ugyanis a joghatósággal biró egyházi személyek (a püspökök, érsekek stb.) hatalmát a római pápa tetszése szerint bővitheti, vagy szükebbre szabhatja; s az egyházi censurákkal büntetett püspöknek joghatósági ténykedései nem csak törvényellenesek, hanem érvénytelenek is lesznek. Ezekből tehát láthatjuk, hogy az egyházi hatalomnak némely részei oly természetüek, hogy azokat lényegileg sem korlátozni, sem elveszíteni nem lehet, — más részei pedig korlátozhatók és elveszithetők. Ennélfogva tehát az egyházi hatalom e két neme egymástól lényegileg különbözik, s ép ezért *az egyházi hatalmat joggal s helyesen felosztathatjuk az egyházi rend felvételéből eredő és egyházjoghatósági hatalomra.*

De 2. ha tekintjük az egyház gyakorlatát: kitünik, hogy az *egyházi rend felvételéből eredő hatalom tényleg el is választható az egyházjoghatósági hatalomtól.* Ugyanis már régi időktől fogva léteztek és mai nap is léteznek az egyházban olyatén segédpüspökök, kik csupán csak a püspöki ordonak megfelelő ténykedéseket gyakorolhatnak, de püspöki joghatósággal nem birnak. S viszont oly egyházi személyek, kik a püspöki ordot még föl nem vették, némely esetekben mégis gyakorolhatnak püspöki joghatóságot, p. o. a praeconisalt, de még föl nem szentelt püspök teljes joggal kormányozhatja megyéjét, s a püspök halála esetén a székesegyházi káptalan vagy az általa választott káptalani helynök gyakorolja a püspöki joghatóságot. — Ha tehát a gyakorlati élet tanuságaként az *egyházi rend felvételéből eredő hatalom az egyházjoghatósági hatalomtól tényleg elkülönithető: e két hatalom nem lehet egy és ugyanaz, hanem egymástól különböző hatalomnak kell lennie.*

3. *Dogmaticailag* kétségtelen igazság, miszerint a római pápa az egyházban nem csak *tiszteletbeli (honoris)* hanem *egyházjoghatósági (jurisdictionis) főnökséggel is bir:* e szerint *tehát bizonyos, hogy joghatósági hatalom létezik* az egyházban, melynek központja a római pápa. *Ámde ha az egyházi rend felvételéből eredő és az egyházjoghatósági hatalom közt különbséget nem teszünk: nem lehet megmagyaráz-*

nunk, hogy tulajdonkép miben áll a pápa egyházi joghatósága. Tény ugyanis, hogy az ordinatio által minden püspök és pap *ipso facto* elnyeri a sz. ténykedésekre vonatkozó hatalmat, s ez lényegileg nem függ a római pápától. — Ha tehát az ordinatio által minden egyházi hatalom, s igy az egyházjoghatóság is meg lenne nyerhető: a pápa csupán *tiszteletbeli főnöke* volna az egyháznak, kinek ugyan a püspökök és presbyterek engedelmeskedni tartoznak s főnökségét el kell ismerniök, de ha ezt nem tennék is, azért *mindennemű egyházi hatalmat* érvényesen gyakorolhatnának; — *s ekként a pápa joghatósága illusoriussá is válhatnék.* Ellenben ha külömbséget teszünk az egyházi rend felvételével eredő hatalom és a joghatósági hatalom közt, a pápa joghatósági hatalmának mibenlétét is megérthetjük. Ugyanis a sokszor emlitett külömbségtétel nyomán azon következtetésre jutunk, hogy *a pápa közvetlen Istentől nyer joghatóságot, s az ő joghatósági hatalma azon központ, melyből az egyházban létező mindennemű joghatóság származik: és ezért minden püspök a pápától nyeri*[1]) *joghatóságát, s ugyancsak a pápa ezen joghatóságot belátása s az egyház kivánalmai szerint korlátozhatja, sőt teljesen visszavonhatja.*

II. Tehát a mondottak nyomán bizonyára helyesnek és alaposnak tarthatjuk egyházi rend felvételéből eredő és egyházjoghatósági hatalom közti külömbségtétel. Ha pedig tovább menve kutatjuk: *mely*

---

[1]) Azon kérdésre nézve: vajjon a püspökök közvetlenül Istentől nyerik-e az *ordinatio* alkalmával a *joghatóságot*, vagy pedig a pápa engedélyezi-e azt nekik? az egyház még nem hozott *dogmaticai* határozatot, habár ezen kérdés a *trienti* zsinat atyáit élénken foglalkoztatta. XIV. Benedek pápa (de S. D. 1. 4. 2) azonban, ama véleményt, miszerint a *pápa az összes egyház joghatóság kútforrása*, — a józan észszel, és a pápai főtekintélylyel megegyezőbbnek állitja, mintsem az ellentétes nézetet. VI. *Pius* pápa pedig (Ep. ad *Eppum Motulensem.* Sept. 16. 1785.) igy szól: „*Dignitas eppalis — quae quoad ordinem est immediate a Deo et quoad jurisdictionem ab apostolica sede.*“ — S külömben a mi egyéni nézetünk szerint, a *mi közvetlenül az Istentől eredt, azt valamely ember, bármily hatalommal legyen is fölruházva, lényegileg nem korlátozhatja, s meg nem semmisitheti;* ha tehát a püspöki joghatóság közvetlenül az Istentől származnék: a pápa nem korlátozhatná azt, se pedig attól valamely püspököt meg nem foszthatna; ép ugy mint ezt nem teheti a *egyházrendi hatalomra* nézve, mely közvetlenül Istentől ered. Minthogy pedig a pápa szabadon rendelkezhetik a püspökök joghatóságával, e joghatóság nem származhatik *közvetlenül* Istentől. De azért nem kell gondolnunk, hogy a püspökök egyszerű segédei és helyettesei a pápának, mert ők is Istentől rendelt valóságos egyházi elöljárók és kormányzók; ugyanis lehet valaki *rendes joghatósággal* biró s Istentől rendelt elöljáró, habár nem *közvetlenül* Istentől, hanem a pápától nyeri joghatóságát. Noha azonban a püspökök joghatóságát a pápától származtatjuk, — mindazáltal az apostolok joghatóságát egyenesen Krisztustól eredettnek állitjuk.

jogok tartoznak az egyházi rend felvételéből eredő és melyek az egyházjoghatósági hatalom köréhez: azt találjuk, hogy e tekintetben eltérők a jogtudósok nézetei. Nézetünk szerint a feltett kérdésre leghelyesebb igy válaszolhatunk: *A szentségek és szentelmények kiszolgáltatására vonatkozó jog — a mennyiben azt Krisztus vagy az egyház bizonyos egyházi rendhez kapcsolta, — az egyházi rend felvételéből eredő hatalomhoz; — minden egyéb egyházi hatalom pedig a joghatóság köréhez tartozik.*

Ezen meghatározásból a következő collariumok folynak: 1. Némely szentség kiszolgáltatási joga (p. o. a keresztségé, melyet szükség esetében a laicusok is kiszolgáltathatnak, vagy a házasságé, melynek kiszolgáltatóiul, a majdnem általánosan elfogadott vélemény szerint maguk a házasulandó felek tartatnak) szorosan véve nem tartozik az egyházi rend felvételéből eredő hatalomhoz. 2. Némely szentségek és szentelmények érvényes kiszolgáltatására nem csupán *egyházi rend*, hanem *egyházi küldetés* is szükségeltetik p o. a töredelem szentségéhez, vagy a bérmálás szentségéhez, ha azt egyszerü presbyter szolgáltatja ki; vagy némely szentelmények érvényes végzéséhez. 3. Az *egyházi joghatósághoz* nem csak a *törvényhozási, birói* (itélő és büntető) hatalom, s a *kormányzói* jognak különféle nemei, hanem maga a *tanitás* is tartozik.

III. Végül meg kell emlitenünk az egyházi *joghatóságnak különféle nemeit.* Ugyanis a jogtudósok különfélekép szokták fölosztani az egyházi joghatóságot. Nevezetesen külömbséget tesznek *a belső és külső birósági joghatóság (jurisdictio fori interni et externi)* közt. Az előbbi joghatóság a gyónás alkalmával, midőn a pap a bűnöst vétkeitől föloldozza, vagy azokat megtartja, vagy privát intések és buzditások osztásakor gyakoroltatik. A *külső birósági* joghatóság pedig, mely a közjó czéljából létesittetett, hasonló a világi biróság joghatóságához, a melyhez tehát a *törvényhozási, itélő, büntető* és *kormányzói* jogok tartoznak. — Továbbá megkülömböztetni szokás a *rendes (j. ordinaria)* és *helyettes (vicaria) joghatóságot.* — *Rendes joghatósággal* az bir, ki vagy a törvény értelme szerint, vagy az általa viselt hivatalhoz kapcsolt tulajdonjognál fogva élvezi a joghatóságot. — *Helyettes joghatósága* pedig annak van, ki a rendes joghatósággal biró előljáró megbizásából és nevében, s csak bizonyos ideig, vagy csak bizonyos meghatározott ügyekre vonatkozólag nyert joghatóságot.[1])

[1]) A nem rendes joghatósággal biró egyének vagy *mandatariusok* vagy *delegatusok.* — Mandatariusoknak azok mondatnak, a kikre az ordinarius saját jog-

Rendes egyházi joghatósággal a következő személyek birnak: 1. A *római pápa* az összes egyházban. 2. A *pápai követek* s némely *római Congregatiók*. 3. A *püspökök* megyéikben. 4. *A patriarchák, primások* és *érsekek* a joghatóságuk alá tartozó püspökökre nézve. 5. A *szerzetes rendek elöljárói* saját alattvalóikra vonatkozólag. 6. A *káptalani helynök* a püspöki széküresedés idején. (V. ö. Aichner 68—73 l.)

III. FEJEZET.

Az egyház kormány-formájáról.

58. §. Krisztus az ő egyházának monarchiai kormányformát adott.

A rendszeres alkotmánynyal biró államokban különféle kormányformák léteznek. Némely államokban a nép fenség elve lévén elfogadva: a legfőbb polgári hatalom lényegileg a nép kezében van; minthogy azonban az összes nép nem viheti a kormányt: a nép nevében ugyanazon nép által választott előljárók gyakorolják a legfőbb hatalmat. Ezen kormányforma *népuralomnak (democratia)* neveztetik. Más országokban ismét az előkelő osztálybeliek és a magas rangúak birtokában van a főhatalom — s ugyanezen osztály tagjaiból kerülnek ki az előljárók. Ily kormányforma a *jobbak uralmának (aristocratia)* hivatik. — Végre vannak országok, a hol csupán egy személyben összpontosul a főhatalom, s az összes kormányzat ezen egy személy nevében, s ezen személy akarata s rendelete szerint eszközöltetik. E kormányforma *egyeduralomnak (monarchia)* mondatik. Ezen kivül más kormányformák is léteznek, melyek a most leirt kormányzati módok összevegyitéséből erednek; néhol t. i. a nép és az aristocraták közt oszlik meg a főhatalom; másutt pedig alkotmányos monarchia létezik, vagyis a monarcha nem korlátlanul, hanem bizonyos tekintetben az aristocrata, vagy a nép elemtől függve kormányoz.

Krisztus egyháza szintén alkotmányos társaság, s ezért kiváló figyelmet érdemel ama kérdés: minő kormányformával bir e társaság? A feltett kérdés eldöntésénél korántsem lehet egyedül az emberi észt, vagy csupán csak a jogtudósok által fölállitott jogi el-

---

hatóságát teljesen átruházta; avagy a kiket több rendbeli ügyekben teljhatalmú helyetesekké nevez ki. Delegatusokuak pedig azok neveztetnek, kik az ordinariusnak hatalmát csak részleg nyerték meg. — A mandatariusuk közönségesen állandó tisztet gyakorolnak, ellenben a delegatusok csak mint ideiglenes helyettesek szerepelnek.

veket és elméleteket követnünk; hanem tekintettel kell lennünk az *egyház alapitójának akaratjára és rendelésére.* Krisztus Urunk ugyanis a mint szabadon s mindenkitől függetlenül alkotta meg egyházát: ugy ennek kormányformáját is tetszése szerint határozta meg.

Ha Krisztus rendelését tekintjük, azon meggyőződésre jutunk, *hogy az isteni alapitó az egyházban sem democraticus, sem aristocraticus kormányformát nem létesitett, hanem monarchiát léptetett életbe.*

Hogy az egyházban *democratia* nem létezhetik, onnét bizonyos, mert Krisztus Urunk a hiveknek az egyház kormányzására semminemü hatalmat nem adott. Ugyanis minden alkalommal, midőn egyházi hatalmat engedélyezett, egyedül csak az apostolokhoz, kik a hivektől elkülönitett testületet képeztek, intézte szavait. Továbbá a kereszténység keletkezésétől fogva uralkodóvá lett azon elv, miszerint az egyházi ügyek vezetésénél a hivek *lényeges* vagyis Krisztustól nyert joggal nem birnak. És ép ezért noha a hivek kezdetétől fogva némi befolyást gyakoroltak az egyházi kormányzatra; de e befolyás mindenkor csak az egyház elöljáróitól engedélyezett különös kedvezménynek tekintetett, melyet a pápa tetszése szerint megbővithetett avagy korlátok közé szorittatott, avagy azokat teljesen is visszavonhatta. Egyébkint is a hiveknek adományozott kormányzati jogok mindenkor csak a mellékes egyházi ügyekre vonatkoztak; a kormányzat lényege pedig minden időben a papság kezében volt.[1]) Ugyanezen okoknál fogva kárhoztatá az egyház *Luthernek, Richerius-* és *Febroniusnak* állitásait, kik a népfenség elvét az egyházban is érvényesiteni akarták. *VI. Pius* pápa pedig „*Auctorem fidei*“ bullájában ezeket mondja: „*Propositio, quae statuit, potestatem a Deo datam Ecclesiae, ut communicaret pastoribus, qui sunt ejus ministri pro salute animarum, sic intellecta, ut a communitate fidelium in pastores derivetur ecclesiastici ministerii et regiminis potestas: haerectia.*“

De továbbá *aristocratia* sincs az egyházban; mert a hol ily kormány-forma létezik: ott az aristocraták lényegileg mind egyenlő hatalommal birnak, s a ki közülök főnöki tisztet visel, nem függetlenül, hanem csak a többi aristocrata megbizásából, tehát ugyanazok nevében s ellenőrzése mellett gyakorolhatja a főnöki jogokat; s ép ezért hivatalától meg is fosztható. Ámde mindez nem igy van az egyházban, mort noha Krisztus azonnal több apostolt választott,

[1]) A hivek kormányzati jogait mint lényegteleneket a jogttudósok „*jus circa sacra*“ névvel jelölik, megkülömböztetésül a papság jogaitól, melyek „*jus in sacra*“ neveztetnek.

s noha jelenleg is számos apostol-utód vagyis püspök létezik, — de ezért mégsem nevezhető az egyházi kormányforma *aristocraticusnak*. Krisztus Urunk ugyanis Pétert teljesen függetlenné tette a többi apostoloktól. Péter Krisztusnak s nem az apostoloknak volt helyettese; s valamint Krisztus ura és fejedelme volt az apostoloknak: ugy Péter is valóságos *apostolfejedelem* volt, ki semmi tekintetben sem függött apostol társaitól, hanem megforditva az apostolok valának Péternek alárendeltjei. A minő volt a viszony Péter és a többi apostolok közt: olyan a viszony jelenleg a római pápa és a püspökök közt; s e szeszerint sem az apostolok idejében nem létezett és jelenleg sem létezik az egyházban *aristocraticus* kormányforma. Ép ezért az egyház, mint ezt a két alábbi §-ból ki fog tünni a püspöki karnak a pápa fölötti felsőbbségét soha el nem ismerte.

Miután tehát az egyházban sem a nép, vagyis a hivek, — sem az aristocraták, vagyis a püspökök nem ruháztattak fel a legfőbb hatalommal: e hatalom nem lehet másnak, mint az egyház fejének: a római pápának birtokában, a ki e szerint az egyháznak *monarchája*. Hogy ha pedig a pápa valóságos monarcha: akkor az egyházkormány formájának is monarchicusnak kell lennie. E kormányformának isteni eredetét eltagadnunk nem lehet, mert midőn Krisztus Urunk Pétert az egyház fejévé rendelte, az ő joghatóságát senkitől sem tette függővé, vagy korlátozhatóvá. Azon szavakból, melyek által Péter az egyház fejévé rendeltetett, semmi olyan következtetés nem vonható, mintha Péter hatalma akár az apostoli kartól, akár a hivek községétől függene; sőt ellenkezőleg, midőn Krisztus Urunk Pétert a juhok- vagyis az apostoloknak; a bárányok- vagyis a hiveknek legeltetésével megbizta: az ekként átadott hatalomnak *monarchicus jellegét* is kétségtelenné tette. S ép ezért a római pápák mindenkor az egyház *monarcháikint* szerepeltek, s az egyházi ügyek vezetésében sem a hivek, sem a püspöki kar által nem engedék magukat korlátoltatni.

59. §. Nevezhetjük-e az egyház kormány-formáját mérsékelt aristocratiának?

Minthogy a pápa mellett a püspöki kar is lényeges kormányzati jogokat élvez: ezért némely jogtudósok ugy vélekednek, hogy az egyház kormányformája nem annyira *tiszta monarchiának*, mint inkább *mérsékelt aristocratiának* mondható.

Ezen vélekedésnek elfogadása avagy elvetése attól függ: minő értelemben vétetik a mérsékelt aristocratia. Ha e kifejezés csak

annyit jelent, hogy a pápán kivül a püspökök is lényeges kormányzati joghatósággal birnak: meg kell engednünk, hogy az egyházban az aristocratiának némi szinezete fellelhető. Ugyanis noha a pápa az egyháznak valóságos monarchája, a püspökök pedig neki valóságos alattvalói, s noha ezért ez utóbbiak joghatóságát a pápa korlátok közé szorithatja: mindazonáltal a püspöki kar joghatósága isteni rendeleten alapulván, azt a pápa soha teljesen meg nem szüntetheti, s ennélfogva e joghatóságnak Krisztus akarata folytán mindvégig fenn kell az egyházban maradnia. Tehát ily magyarázat mellett megengedhetjük a *mérsékelt aristocratiát.* De ha ezen kormány-forma akkép értelmeztetik, hogy a pápai joghatóság bizonyos tekintetben a püspökök joghatóságától függ: — ily értelemben el nem fogadhatjuk az aristocratiát, mert a pápa legfőbb egyházi hatalma teljesen független a püspöki kar hatalmától; s ez utóbbi hatalom az előbbinek támogatására és diszére, nem pedig korlátozására avagy ellenőrzésére szolgál.

60. §. A római pápa, mint ilyen minden földi hatalomtól független.

A római pápa mint valóságos monarcha egyedül Istennek felelős tetteiért. Innét származott azon kath. elv, hogy: *a pápa sem személyes ügyeiben, sem az egyház kormányzására vonatkozó cselekményei miatt számadásra nem szólitható; s hogy azért őt sem a hivek, sem a püspöki kar itélet alá nem vonhatják, vagy pápai hatalmától meg nem foszthatják.* Innét van a régi időktől fogva általánosan elfogadott axioma: „*Prima sedes a nemine judicatur*“.[1])

Ezen általános elvet a kath. canonisták kivétel nélkül valamennyien elfogadják, de azért némelyek mégis következő három (nézetünk szerint inkább curiosus, mint sem gyakorlati) kérdést szokták fölvetni: a) *Leteheti-e az egyetemes zsinat a pápát, ha ez botrányos életet él? avagy* b) *ha megválasztatásának érvénye kétséges; avagy* c) *ha az érvényesen választott pápa eretnekségbe esik?*

Az *első* kérdésre határozottan *tagadólag* kell felelnünk. A pápa ugyanis közvetlen Istentől nyeri joghatóságát, s azért azt bünös élete által el nem vesziti. A vétkes pápa legfeljebb intést s megjavulásra való buzditást érdemel, de méltóságtól meg nem fosztható.

A *második* kérdésre szintén *tagadólag* válaszolunk. Ugyanis vagy csak egy, vagy pedig több azon egyén, kiknek pápává történt

[1]) V. ö. c. 13—17. C. 9. q. 3.

megválasztásáról kétségek forognak fönn. Sem az egyik, sem a másik esetben meg nem engedhető a pápa vagy pápák letétele. — Ha szám szerint *csak egy* kétes pápa létezik: meg van a lehetőség, hogy talán törvényesen ejtetett meg a választás, — s ha a kétség el nem lenne oszlatható: a zsinatnak a letételtől tartózkodnia kell, nehogy érvényes pápát fosszon meg méltóságától. Ha azonban a kétséget el lehetne oszlatni, s tejesen világos és tagadhatlan lenne a választás érvénytelensége[1]): a letétel szükségtelen, miután a kétely eloszlatása által kiderülvén a választás érvénytelensége: az illető többé nem nevezhető kétséges pápának, mivel tulajdonkép nem is volt pápa. És ekkor nézetünk szerint, az egyház üdve és a szakadás elkerülése végett tanácsosabb lenne az usurpatort ujra s érvényesen pápává választani. — Ha pedig *kél vagy több* pápa választatnék egyszerre, s kétes volna: melyik közülök az érvényes pápa, — nehogy az érvényes pápa letétessék, ismét csak tartózkodni kell a letételtől, — és be kell várni, mig az egyik vagy másik önkényt leköszön; vagy pedig mig az egyik elhunytával az életben maradt, mint törvényes és általánosan elismert pápa veszi át az egyház kormányát.

A *harmadik* kérdésre nézve azon véleményben vagyunk, hogy ha ne talán a pápa, mint magán személy[2]) eretnekségbe esnék: *ipso facto* megszünnék pápa lenni; mert az egyháznak lelke és lényege az igaz hit: ha tehát a pápa hitét elveszitené, — többé már nem lenne az egyház feje. S ezen esetben az egyetemes zsinatnak hatalmában állana kinyilvánitani, hogy a pápa megszünt pápa lenni. Erre vonatkozólag mondja III. Ince pápa „*Fidem ei (Rom. Pontifici) tantopere esse necessariam, ut, cum de aliis peccatis solum Deum iudicem habeat, propter peccatum in fidem ab Ecclesia iudicari possit.*“ [3]) Azonban nézetünk szerint azon eset, hogy a pápa eretnekké legyen, soha be nem állhat, mert Krisztus imája, ki Péterért, s következőleg annak minden utódaiért könyörgött „*Ut non deficiat fides eius,*“ okvetlenül megmenti a pápát az eretnekségtől; s ezért képtelenség azt hinnünk, hogy valaha a római pápa eretnek lehessen. S III. Ince pápa is, *föltételesen (dato, non concesso)* mondá az előbb

[1]) De gyakorlatilag talán ezen eset nem is állhat be, mert ritkaság az, hogy a választásra vonatkozó kétség teljesen eloszlatható lenne.

[2]) A pápai infallibilitásnak dogmává történt nyilvánitása után, a pápának nyilvános eretnekségéről szó sem lehet.

[3]) Sermo de cons. Pontif.

emlitetteket, mert egyéb irataiból [1]) kitünik, hogy ő a pápát a hit dolgaiban tévmentesnek tartá.[2])

1. *Jegyzet.* Ama kérdésre: *vajjon a pápa az egyetemes zsinat fölött áll-e, vagy pedig megforditva, az egyetemes zsinat áll a pápa fölött*: — következőleg válaszolunk:

Minthogy egyetemes zsinatnak csakis a pápával egyesült püspöki kart lehet tekintenünk s mivel a pápától elkülönitett püspöki gyülekezetet egyetemes zsinatnak nem lehet neveznünk: ezért esztelen dolog és képtelenség azt kérdezni: vajjon a zsinat a pápa fölött áll-e, vagy pedig megforditva? mert e kérdés épen annyit jelent, mint azt kérdezni: vajjon a pápa a pápa fölött áll-e? Ha azonban valaki az egyetemes zsinat alatt a pápától elkülönitett püspöki kart akarná érteni, — azt kell neki felelnünk, hogy ily értelemben a pápa a zsinat fölött áll, mert ő — valamint az egyháznak, ugy a püspöki karnak is feje.

2. *Jegyzet.* A *constanci zsinat* 4-ik ülésében tudvalevőleg a következő határozat alkottatott: „*Quod ipsa (synodus) in Spiritu sancto legitime congregata, concilium generale faciens, et Ecclesiam cath. militantem repraesentans, potestatem immediate a Christo habet, cui quilibet, cuiuscunque status, vel dignitatis, etiam si papalis existat, obedire tenetur in his, quae pertinent ad fidem et exstirpationem dicti schismatis, et reformationem Ecclesiae Dei in capite et membris.*“ — Eme határozatot a *bázeli zsinat* is megerősité. S ugyanezen elv szerint mind a két zsinat feljogositottnak tartá magát a pápa letételére. S valóban is a *constanci* zsinaton XXIII. *János* és XIII. *Benedek* pápák méltóságuktól megfosztattak, s az önkényt leköszönt XII. *Gergely* helyébe V. *Márton* választatott pápává. Hasonlólag a *bázeli* zsinat atyái az általuk letett IV. *Jenő* helyett V. *Felixet* kiáltották ki pápának. E két zsinat által kimondott, és gyakorlatilag érvényesitett elv nyomán némely hajdani canonisták azon véleményben voltak, hogy az egyetemes zsinat a pápa fölött áll, s ezért ha az egyház üdve ugy kivánná, le is teheti a pápát. Ezen vélemény védői azonban tévednek, mert sem a constanci, sem a bázeli zsinatnak

---

[1]) Epist. 209. ad Patres Conc. Constantp. A mi *privát* nézetünk is oda irányul, hogy ha Isten *Saullal* (I. Kir. XIX. 23—24.), ki Dávid elfogatása czéljából a próféták közé ment, azt a csodát tette, hogy Saul szellemében átváltozva, maga is prophetizált; ha mondjuk, egy ember kedveért ily csodát tett az Isten, az egyháznak kedveért még inkább kész volna, a ne talán eretnekségre hajlandó pápát csoda utján is megmenteni a tényleges eretnekségtől.

[2]) V. ö. *Porubszky*: §. 52. ed. II.

fönnebbi határozata, sem pedig az általok eszközölt pápa-letétel jogosnak és törvényesnek nem mondható. Ugyanis 1. A mi illeti a *constanci* zsinatot, ennek első ülései nem valának törvényesek, mert a) e zsinatot XXIII. *János*, ki a *pisai* zsinat által önkényüleg megválasztott V. *Sándornak* volt utódja, s ki ennélfogva törvényes pápának nem vala tekinthető, hivta össze, s a zsinat első ülésein nem az összes egyház püspökei, hanem csupán XXIII. János hivei vettek részt. b) A zsinat atyái maguk sem hitték, hogy a pápa letételére joggal birnak, mert előbb mind a három pápát önkénytes lemondásra szóliták fel. c) A zsinat 5-ik üléséről szóló, — tehát a hirhedt határozat hozatala után szerkesztett — zsinati *actában* a következőket olvastuk: „*His peractis Patres demum ad materiam fidei transiverunt*“ — a mely szavak bizonyitják, hogy a zsinat előbbi üléseiben még nem volt szó a hithez tartozó ügyekről, s hogy e szerint az atyák a zsinatnak a pápa fölötti joghatóságára vonatkozó decretumát nem tartották hitczikkelynek; d) XII. *Gergely* mielőtt leköszönését a zsinat atyáival tudatta volna — követei által (a 14-ik ülésben) összehivta a zsinatot, s az atyák ezen összehivó iratnak engedelmeskedve, mig egyrészt XII. Gergelyt törvényes pápának ismerték el, másrészt előbbi üléseiket indirecte érvényteleneknek vallották. e) V. Márton a zsinatnak csupán *Vicleff* és *Huss* eretnek tanaira vonatkozó végzéseit erősitette meg, ellenben a 4. és 5-ik ülésen hozott decretumot soha sem helyeselte; a mi onnét is kitünik, mert még a zsinat tartama alatt, s később a lengyelekhez intézett bullájában megparancsolá, hogy senki se merészeljen a pápa itéletétől a zsinathoz felebbezni, s ezért *Gersonius*, ki inditványozója és hirdetője volt a többször emlitett hirhedt határozatnak, ugyanannak érvényen kivül helyezése miatt keserűen panaszkodott. Végre f) a constanci zsinat idejében létező három ellenpápa közül egyik sem ismerte el jogosnak méltóságától való megfosztatását. — 2. A *bazeli* zsinat történetéből tudjuk: a) hogy eme zsinat atyái azon idő alatt, midőn még a pápával ellenkezésben voltak, s e szerint egyetemes zsinatot nem alkothattak, ujiták meg a hirhedt constanci határozatot; de a 14-dik ülésben, midőn a pápával kibékültek, visszavonták mindazon határozataikat, melyeket a pápai tekintély ellen hoztak. b) IV. Jenőnek letételét akkor mondták ki a zsinati atyák, midőn, a törvényes útról mindinkább letérő gyülekezet, a pápa által feloszlattatva, illetőleg Ferrarába áthelyeztetve, a Bazelben maradt püspökök *conciliabulumot* képeztek, a kik ennélfogva semminemű határozat hozatalára sem birtak hatalommal:

annál kevésbé lehettek feljogositva a pápa letételére.[1]) (V. ö. Porubszky §. 52. obser.)

3. *Jegyzet.* A római pápa ugyan teljesen függetlenül gyakorolja hatalmát, és mint ilyen e földön senkinek számadással nem tartozik. Ámde azért *a pápát korántsem kell korlátlan hatalmú monarchának, vagy zsarnokságra jogositott kényúrnak gondolnunk.* Ugyanis ő egykor szintén számolni fog Isten előtt tetteiért s ennélfogva hatalmának gyakorlatában a lelkiismeret szava ugy a természeti jogok, mint az egyház törvényeinek tiszteletben tartására utalja őt. Továbbá a pápának azt is folyton szem előtt kell tartania, hogy ő a szelid és alázatos Mesternek tanitványa és utódja lévén: mint ilyennek a szelidség és alázatosság erénye által kell tündökölnie, s ennélfogva nem önkényüleg, hanem szeretetteljesen (mire a *„legeltesd juhaimat és bárányaimat“* kifejezés is figyelmezteti őt) kell az egyházat kormányoznia. S valamint az Üdvözitő olyannyira alázatos volt, hogy önkezüleg megmosta apostolainak lábait: ugy a pápának is alázatosnak kell lennie, annál is inkább, mert Krisztusnak ama szavai *„qui major est in vobis, fiat sicut minor“* [2]) első sorban a pápára alkalmazhatók. Ezért tehát a netalán hibázó pápát az okos, és jámbor férfiak meginthetik, s a pápa az ilyetén privát intésekért nem neheztelhet; sőt ellenkezőleg a helyesnek talált intések és figyelmeztetések követését — nem ugyan jogi, hanem erkölcsi kötelességéül kell tekintenie.[3])

61. §. Az egyházi hierarchiáról.

Noha az egyházban monarchicus kormány-forma létezik: mindazonáltal az egyház fején, a római pápán kivül, sok más egyházi férfiú, kisebb vagy nagyobb mérvben, szintén osztozik az egyházi hatalomban. — A hatalomnak eme fokozatos birtoklása *hierarchiának* [4])

---

[1]) Az egyetemes zsinatnak a pápa fölött való joghatóságot a *vaticani zsinat* sem ismeri el. „Quare a recto veritatis tramite aberrant, qui affirmant, licere ab iudiciis R. Pfcum ad oecumenicum concilium, tamquam ad auctoritatem R. Pontifice superiorem appellare.“ (Sessio IV. c. 3.)

[2]) Luk. XXII. 26.

[3]) Már sz. Pál apostol mondja magáról, hogy ő Péternek *„in faciem restitit,“* mert látta, hogy apostol társa túlságosan kedvez a zsidókból lett kereszténynek. S más róm. pápák is mint p. o. *Victor sz. Ireneusnak;* VII. *Gergely Damiani Péternek*; III. *Jenő sz. Bernardnak* tanácsát készséggel követték.

[4]) A *hierarchia* szó a görög ἱερος=*szent* és ἀρχη=*uralom* szavakból van összekötve, s e szerint *szent uralmat* jelent.

neveztetik. A hierarchia egyrészt *isteni eredetű*, s mint ilyen, az egyház szervezetének lényegéhez tartozik; másrészt pedig *emberi eredetü* s csupán csak az egyház kormányzatának könnyebbségére szolgál. *A hierarchia isteni eredete abban áll, hogy Krisztus Urunk az egyházi hatalmat az apostoli testületnek, nem mint egyenlő hatalmú tagoknak adta át, hanem egyet közülök főnöki joghatósággal ruházott föl; továbbá pedig az apostolok Krisztus parancsából nem egyenlő mérvben ruházták át másokra hatalmukat, hanem a püspököknek az összes apostoli hatalmat, a presbytereknek csupán annak egy részét, a diaconusoknak pedig még kevesebb hatalmat adományoztak.* Hogy az ezen értelemben vett hierarchia valósággal isteni eredetű, kitünik a trienti zsinatnak eme szavaiból: „*Si quis dixerit: in ecclesia non esse hierarchiam, divina ordinatione institutam, quae consistit ex eppis, presbyteris, et ministris, anathema sit.*“ [1]) — Az *emberi eredetű hierarchia* az egyháztól származik. Az egyház ugyanis az alsóbb rendü egyházi ténykedések megkönnyebbitésére a *kisebb rendeket* (ezekről alább a 70. §.-ban lesz szó) alkotta. Továbbá az egyházi kormányzat könnyebb gyakorlása, s az egység biztosabb föntartása czéljából a pápák némely püspököknek a többiek fölött kissebb-nagyobb mérvü joghatóságot adtak; s hasonlókép a püspökök is egyházmegyéikben helyetteseket és segédeket választottak maguknak, kikkel a püspöki hatalmat némileg megosztották.

Valamint az egyházi hatalom, ugy a hierarchia is kétféle u. m. a) *az egyházi rend felvételéből származó hierarchia,* melyhez Krisztus Urunk akarata szerint a *püspökök, presbyterek* és *diaconusok*; az egyház rendelete folytán pedig a *subdiaconusok* és a *kisebb rendek* soroztatnak; b) *joghatósági hierarchia*, melyhez lényegileg s Krisztus Urunk akaratjából csak is a *pápai* és *püspöki joghatóság*; az egyház rendelete folytán pedig a *pápai joghatóságban részes bibornokok, különféle római Congregatiók*, a *patriarchák, exarchák, primások, érsekek* és *szerzetes rendek főnökei*; továbbá a *püspöki joghatóságban osztozó archidiaconusok, püspöki helynökök, káptalanok* és *decanok* tartoznak.[2])

E szerint tehát, valamint a mennyben különféle angyali karok léteznek, melyek egymástól tökélyre nézve külömböznek, s az Isten szinéhez közelebb vagy messzebb állanak, de azért valamenynyiöknek hivatása: a mennyek Urának szolgálni, s a mennyországnak királyi fényt kölcsönözni: ugy az egyházban is részint Krisztus

[1]) Sess. XXIII. can. 6.

[2]) A joghatósági hierarchiáról alább 86—142. §. fogunk részletes említést tenni.

Urunk akaratjából, részint pedig az egyház bölcs rendelete folytán, a papi testület tagjai közt különféle fokozatok léteznek, melyszerint t. i. az egyes papi személyek felsőbb vagy alsóbb rendü egyházi ténykedéseket végezhetnek, s nagyobb vagy kisebb mérvü egyház kormányzati jogokat gyakorolhatnak; — s e rangfokozatok mig egyrészt az egyház üdvét és hasznát előmozditják, másrészt az egyháznak külső fényét és pompáját emelik.

Függelék.[1])

62. §. Az egyház valóságos jogi társaság.

A fentebbiek nyomán ki sem kételkedhetik arról, hogy Krisztus Urunk az ő tanitását elfogadó emberek összegéből, egy különálló, czélirányos eszközökkel ellátott s alkotmányos szervezettel biró társulatot létesitett, s hogy ennélfogva e társulat, vagyis *az egyház valóságos, mint mondani szokás jogi (juridicus) társulatot képez.* Ámde ennek daczára találkoznak némelyek, kik ezt határozottan tagadják, illetőleg az egyházat jogi társulatul elismermi vonakodnak. Az egyháznak ezen ellenségei következő okoskodással élnek: Hogy valamely gyülekezet a *jogi társulat* jellegével birjon okvetlenül szükséges: 1. Hogy a társulat és annak egyes tagjai közt bizonyos szerződés létezzék, mely szerint a társulat valamely meghatározott külső hasznot és előnyöket igér a hozzá tartozó tagoknak, kik ismét ezeknek élvezetéért bizonyos kötelmeket vállalnak magukra. 2. Az ekként létesült társulat kitüzött czélját valósággal csak ugy érheti el, ha hatalmában áll az engedetlen s kötelmeik teljesiésben hanyag tagokat külső kényszer eszközök alkalmazása által engedelmességre s kötelem teljesitésre szoritani. Ámde az egyházban a jogi társulatnak e két föltétele fel nem található; mert az egyház mint *vallásos* és inkább *szelleminek* nevezhető társulat, semmmi külső hasznot vagy előnyt nem nyujthat a hiveknek, s azért semmi külső szerződés sem létezik az egyház és annak tagjai közt. Továbbá az egyház arra sincs feljogositva, hogy a kötelességfeledett hivek ellenében, physicai kényszer eszközökkel élhessen, mert ha ilyetén hatalmat tulajdonitana magának az egyház: akkor a polgári társadalomban két *ellentétes hatalom (status in statu)* léteznék.

Ezen okoskodásra következőleg válaszolunk: Az egyház ugyan a polgári társulatoktól annyiban különbözik, a mennyiben nem emberi szerződés vagy akarat folytán alapittatott, hanem köz-

[1]) V. ö. Aichner §. 27. és 28.

vetlenül Istennek köszöni létét. Egyébkint azonban a polgári társulatok és az egyház közt semmi lényeges külömbség nincs. A polgári társulatok lényege ugyanis abban áll, hogy egy közös czélból többen egyesülnek s a czél elérésére bizonyos kötelmeket vállalnak magukra. A társulásnak e lényeges feltételei az egyházban is megvannak. Ugyanis a hivek ama közös czél elérésére, hogy t. i. *Istent, Krisztus kinyilatkoztatása nyomán megismerjék, s a Krisztus által előirt módon, s a tőle nyert eszközök segitségével tisztelhessék*, egymással egyesülnek. Ugyanazon czélból a hivek Krisztus tanának elfogadására, a szentségek használatára s az egyházi előljárók iránti engedelmességre kötelezik magukat. — Továbbá téves azon állitás *mintha semmiféle külső szerződés nem léteznék az egyház és annak tagjai között s mintha semmi külső hasznot és előnyöket nem nyernének a hivek az egyháztól;* mert midőn az egyház a keresztség szentsége által a hiveket tagjaivá fogadja: ez által jogot ád nekik az Isten igéjének hallgatására, a külső isteni tiszteletben való részvételre; őket imáinak részeseivé teszi; holtuk után tisztességesen és külső szertartások közt eltemeti. Mindez pedig tagadhatlanul külső haszon és előny, melyekért viszont a ker. hivők kötelesek az isteni tisztelet költségeinek fedezéséhez, templomok épitéséhez, a papok tisztességes ellátásához pénzbeli segitséggel járulni, illetőleg egyházi adót fizetni. — *A mi pedig a társulati valóságos létezés másik alapföltételét: a külső kényszerhatalom jogosultságát illeti*: igaz ugyan, hogy az egyháznak nincsenek katonái és rendőrközegei, kik a makacs hiveket erővel kényszeritenék kötelmeik teljesitésére. Az egyház nem vetheti börtönbe, nem itélheti halálra a gonosz hiveket. Ámde ez az egyháznak természetfölötti rendeltetéséből ökényt következik, mert az örök üdvösség elnyerésére, (mi az egyháznak főczélja) senki erőszakkal nem kényszerithető. Örök üdvünk elnyerésén munkálkodni, vagy annak elnyerését elhanyagolni szabad akaratunktól függ; s ezért az egyház a rosz hivek megjavitására csakis az intés, buzditás, rábeszélés eszközeit veheti igénybe. Noha azonban az egyház csupán erkölcsi kényszert alkalmazhat az engedetlen hivek ellenében: azért nem kell gondolnunk, hogy czéljai elérésében megakadályoztatik; mert az egyháznak erkölcsi kényszereszközei: az egyházi büntetések és censurák a vallásos érzületből ki nem vetkőzött hivek lelkét mélyen átjárják s bizonyára nagyobb hatással lehetnek az erkölcsi javulás eszközlésére, mintsem ama polgári büntetések, melyeket a világi hatóság a gonosztevőknek pandurok által való elfogatása, sötét börtönbe vetése, vagy vesztőhelyre hurczolása által foganatosit.

Egyébiránt előfordulnak esetek, a midőn az egyház külső büntetést is alkalmazhat, p. o. midőn bizonyos büntények következtében az egyházi hivatalnokokat jövedelmeik élvezetétől, vagy pedig hivatalaiktól megfosztja. Ezenkivül az egyháznak jogában áll a belbékéjét megzavaró bűnösök megfenyitését a polgári hatóság utján eszközölni.

Látjuk tehát a mondottakból, hogy habár az egyház, mint külső társulat, a többi polgári társulatoktól némileg különbözik; de e különbség nem lényeges, hanem csak oly nemü, mely az egyházat nemesebb, magasabb rangú s ép ezért tökéletesebb társulattá teszi. Ennélfogva tehát határozottan kárhoztatnunk kell azok vélekedését, a kik az egyházat nem tartják valóságos jogi társulatnak, s a jogi társulatokat megillető igényeket számára megadni vonakodnak. *Az egyház a földön létező összes társulatok közt a legelső, legszentebb, legtökéletesebb s mint ilyent teljes mérvben megilletik mindama jogok, melyekre a polgári társulatok igényt tarthatnak.*

63. Az egyháznak, mint társulatnak alapjogai.

Egybevetve mindazokat, miket az egyház külszervezetéről s alkotmányának körvonalairól mondottunk, bizton meghatározhatjuk az egyháznak, mint jogi társulatnak leglényegesebb, vagyis *alapjogait (jura fundamentalia)*, melyek a következők:

1. Az egyháznak, mint Krisztus Urunk által teremtett társulatnak létezése *isteni jogon alapul*, s ép ezért az egyház bármely helyen, s bármely időben létezhetik, a nélkül, hogy a létezésre valamely földi hatalomtól jogot kellene kérnie.

2. Minthogy az egyház Krisztus hármas tisztét teljes joggal örökölte: ugyanezt *minden földi hatalomtól függetlenül gyakorolhatja;* vagyis: az egyház teljes joggal hirdetheti s épségben megőrizheti Krisztus tanitását; teljes joggal kiszolgáltathatja a szentségeket s teljes joggal gyakorolhatja a hivek felett kormányzói, törvényhozói és birói hatalmát.

3. Mivel az egyház *monarchiai* és *hierarchiai* kormány-formáját Krisztustól nyerte: *ezen kormány-formának az egyházban mindvégig fenn kell maradnia.*

4. S végre minthogy *az egyház valóságos jogi társulat:* egyéb társulatokkal való érintkezései és összeköttetéseiben *mindazon jogokat követelheti magának, melyekre általán véve más társutatok igényt formálnak; részletesen pedig mindazon jogokra igényt tarthat az egyház, melyek az ő rendeltetéséből s Istentől nyert alkotmányából önkényt következnek.*

MÁSODIK RÉSZ.

Az egyház belszervezetéről vagyis alkotmányáról.

64. §. Átnézet.

Miután az egyház alapitására és szervezetére vonatkozó alaptételeket kifejtettük: az egyháznak *belszervezetével* is közelebbről meg kell ismerkednünk.

Az egyház belszervezetéről vagyis alkotmányáról pedig ugy lesz kellő fogalmunk, ha részletesen kifejtjük mind a tanuló, mind a tanitó egyház jogait és kötelmeit, s tüzetesen meghatározzuk a tanitó egyháznak a tanuló egyház felett gyakorolható kormányzati jogait.

Tehát az egyház alkotmányáról szóló tant 5 fejezetre osztjuk föl; és pedig:

I. Szólni fogunk *az egyházi hatalommal nem biró egyháztagokról* vagyis *a világi hivekről* (*de statu laicali*);

II. *az egyházi hatalommal fölruházott papi rendről* (*de statu clericali*);

III. *a hierarchiai fokozatok joghatósági köréről*;

IV. *az egyházi hivatalokról és hivatalnokokról; s végre*

V. megismertetjük *a különféle egyházi intézeteket* u. m. *a szerzetes rendeket, a szerzetes rendekhez hasonló Congregatiókat, a különféle testvérületeket* s kifejtjük a jogokat, melyeket az egyház *a különféle jótékony, továbbá a nevelési és tanintézetek* igazgatásánál gyakorol.

I. FEJEZET.

A világi hivekről.

(De statu laicali.)

65. §. A papi rend és a világi hivek közti külömbség.

Midőn Krisztus Urunk az ő tanitását elfogadó nép kebeléből 12 férfiút kiválasztva s egyházi hatalommal felruházva: *az apostoli testületet* létre hozta, — egyuttal azt is nyilvánvalóvá tette, hogy az általa alapitott társulat két részre, u. m. a *tanitó* és *tanuló egyházra* oszlik. A *tanitó egyház* tagjai *papoknak (clerici* [1]*); a tanuló egyházhoz* tartozó hivek pedig *világiaknak (laici* [2]*)* neveztetnek.

A papi rend és a világi hivek közti valóságos külömbséget fölösleges volna hosszasan bizonyitgatnunk; mert ugyanazon érvekből, melyekkel a fentebbiekben az apostoloknak és törvényes utódaiknak egyházi hatalmát kimutattuk, s azon tagadhatlan tényből, mely szerint kezdettől fogva kizárólagosan az apostolok s az ő utódaik birtak egyházi hatalommal: önkényt következik, a papság és a hivek közti külömbség.

Egyébkint is az apostolok irataiból [3]) kitünik, hogy már az ő korukban külömbség tétetett a *lelkipásztorok* és a *hivők nyája*, az *egyház szolgái* és *hivek* közt. — Továbbá ha csak futólagos pillantást vetünk az egyháztörténelem lapjaira, azon meggyőződésre jutunk, miszerint a kereszténység első századai óta folyton külömbség létezett a *papi rend* és a *hivek* közt, s az előbbi rendnek tagjai mindig külön testületet képeztek.

A világi hivek sorába a keresztség szentsége; a papi rendbe pedig a hajkorona (tonsura) vagy valamely egyházi rend felvétele által juthatni. A világi hivek a halál által véglegesen; kiközösittetés folytán pedig hosszabb vagy rövidebb időre megszünnek a látható egyház tagjai lenni; a papi osztály tagjai pedig a degradatio folytán záratnak ki a papi testületből.

A világi hivek állapotjáról kellő fogalmat szerzendők, ismer-

---

[1]) A *clerus* szó a *görög* κλῆρος-ból származik, a mi sorsot jelent. E névvel valószinüleg azért jelöltetnek a papok, mivel az első századokban *sors* útján (ép ugy mint Mátyás apostol) választtatak meg.

[2]) A *laicus* elnevezés szintén görög származású, mert a λάος szóból, a mi *népet* jelent, alakittatott.

[3]) I. Péter V. 2. I. Cor. XVI. 15.

nünk kell azoknak egyházi jogait és kötelmeit; minthogy azonban a világi hivek kötelmeiről (melyek nagyrészben közösek a papi rend tagjainak, nem ugyan mint papoknak, hanem mint az egyház tagjainak, kötelmeivel) az erkölcstanban van szó: azért az egyházjogtanban csupán csak a hivek egyházi jogairól tétetik külön említés. Mi e fejezetben csak a keresztség felvétele körüli kötelmeket soroljuk elő, egyéb kötelmekről pedig egyebütt s csak alkalmilag (p. o. midőn a plebános iránti kötelemről, a kegyúri kötelezettségekről, a házasság megkötése körüli szabályok megtartásáról stb. lesz szó) fogunk említést tenni.

66. §. Az egyházba való belépés vagyis: a keresztség felvétele körül megtartandó egyházi szabályok.

A keresztség, mint tudjuk — az egyedüli ajtó, melyen át az egyházba beléphetünk. Minthogy pedig az egyházba való lépéstől senki el nem tiltathatik: azért bármily korú, nemü, rangú és rendü egyén igényt s jogot tarthat a megkerszteltetésre.

A keresztség felvételére vonatkozó egyházi törvények közül némelyek a csecsemők, mások pedig a felnőttek keresztelését szabályozzák.

I. A mi illeti a *csecsemők megkeresztelését:* 1. Ős régi időktől fogva uralkodik az egyházban ama szokás, mely szerint az ujonnan szülöttek a legrövidebb idő alatt[1] megkereszteltetnek. A részleges zsinatok bizonyos határidőt is kitüztek, mely alatt a szülők gyermekeik megkereszteltetéséről gondoskodni tartoznak. Igy p. o. hazánkban az 1858-iki esztergomi tartomány zsinat elrendeli, hogy a lelkészek intsék a szüléket, hogy a mint lehetséges azonnal templomba vigyék megkeresztelés végett magzataikat.[1]) Még tüzetesebb utasitást adott az 1860-iki esztergomi megyei zsinat, meghagyván, hogy a csecsemők keresztelése a születés utáni három napnál tovább ne halasztassék. 2. A keresztelés kiszolgáltatása alkalmával keresztszülőknek kell jelen lenni, kik a kisded helyett a keresztelő pap kérdéseire felelnek, s a gyermek nevében az egyház iránti hitet és hüséget fogadnak; s azon esetre, ha talán a gyermek árván maradna, vagy szülői által elhanyagoltatnék, annak keresztény módon való neveléséről gondoskodni kötelesek. Ezen kötelemből természetszerüleg következik, hogy kath. gyermeknek csak is kath. keresztszülői

[1]) A trienti zsinat (Sess. VII. can. 12. 13. 14.) anathemát mond azokra, kik a kisdedek keresztelését meg nem engedik.

lehetnek. Az egyházi szabályok értelmében [1]) csupán egy férfi vagy egy nő, avagy pedig együttesen egy férfi és nő hivandók meg keresztszülőknek. Szerzetesek vagy apáczák rendszerint nem lehetnek keresztszülők.[2]) 3. A keresztelési szertartás a plébánia-templomban végzendő, s egyebütt csak rendkivüli körülmények közt engedtetik meg a keresztelés.[3]) 4. A lelencz gyermekek, ha kétség forog fönn: vajjon meg vannak-e keresztelve, föltételesen megkeresztelendők.[4]) 5. A pogány szülők vagy zsidók kisdedei, az illető szülők beleegyezése nélkül, csupán azon esetben keresztelendők meg, ha teljesen elhagyatva lennének,[5]) vagy halálveszedelemben forognának.[6]) Ha azonban valamely pogány vagy zsidó gyermek szülőinek engedelme nélkül kereszteltetnék meg, az ily keresztség, noha a ténykedés tilos volt, de azért érvényes; s mivel az ily gyermek jogot nyert a keresztény vallásban való neveltetésre: az egyház, ha módjában áll, a hitetlen szülőktől elveheti s keresztény módon neveltetheti fel a gyermeket.[7]) Továbbá a zsidó szülők kisdedeiről még a következőkel kell megjegyeznünk: a) ha a zsidó apa ker. vallásra tér: a zsidó vallásban maradt anyának ellenkezése daczára is megkereszteltetheti, s keresztény vallásban neveltetheti gyermekeit; b) ugyanezt teheti a kereszténynyé lett zsidó anya, a zsidó vallásban maradt apa ellenmondása esetén is; sőt c) a megtért zsidó nagyatyának is joga van (mint ezt a római itélőszékek gyakori határozatai bizonyitják) fiától származott kisded unokáit megkereszteltetni, és ker. vallásban nevelni, habár a kisdedek atyja és anyja ebbe beleegyezni vonakodnának; végre d) hasonló joggal bir a nagyanya is, elhunyt fiának gyermekeire nézve, a zsidó anya ellenmondása daczára is.[8]) Ugyanezen szabályok alkalmazhatók a pogányokra nézve is.

---

[1]) Concil. Trid. sess. XXIV. c. de reform. matr.

[2]) c. 103. 104. D. 4. de consecr. — 1858-iki esztergomi tartományi zsinat még a világi papoknak sem ajánlja a keresztszülői tiszt elfogadását (tit. III. 2. 5.)

[3]) c. un. de bapt. in Clem. (III. 15.)

[4]) c. 110—113. D. 4. de consecr.

[5]) c. un. de infant. (V. 11.)

[6]) Const. Ben. XIV. „Postremo“ és „Probe te.“

[7]) U. o.

[8]) U. o Ezen fegyelmi szabályok következő elvek szerint alakittatak: Az atya fejeʼlévén a családnak, joga van minden gyermekét azon vallásban nevelni, melyet ő igaznak tart; s ezért a megtért zsidó apa az anya ellenmondása daczára megkereszteltetheti gyermekeit. Ha pedig az anya lett keresztényné: megszabadul a zsidó férfi iránti kötelezettségétől, s különös jogot nyer gyermekei vallásos nevelésére nézve, s azért az apa akarata ellen is keresztényekké nevelheti őket. A nagy-

II. A *felnőttek* megkeresztelésénél azon általános szabály tartandó szem előtt, hogy csakis azok bocsátandók a keresztség felvételére, a kik előleges tanitás folytán a ker. hit elemeivel már megismerkedtek, s a kikről joggal fellehet tételezni, hogy nem földi érdekek, hanem valódi meggyőződés és tiszta szándék vezérlik őket a keresztség felvételére. [1]) Hajdanta a megkeresztelendők, a hivektől elkülönitett osztályt (*catechumeni*) képeztek, s hosszabb időn át, s több fokozatra osztva készittettek elő a keresztség felvételére. Napjainkban már nem léteznek *katechumenek*; de azért most is az emlitett általános szabály szerint kell a felnőtt keresztelendőket a szentség felvételére előkésziteni.

A felnőttek keresztelésére vonatkozólag még a következő szabályok léteznek: 1. Pogány vagy zsidó szülők gyermekeit, szülőik engedelme nélkül, 7 éves koruk előtt megkeresztelni nem szabad. 2. A megkeresztelt zsidó mindazt visszatériteni tartozik, mit megkereszteltetése előtt csalás utján másoktól elidegenitett; ha azonban nem tudná, kik a megkárositottak, ezen kötelezettség alól, a megtérés jutalmául fölmentetik.[2]) 3. Ha valamely zsidó nyereségvágyból több helyen megkeresztetné magát: polgárilag is megbüntethető.

Honi törvényeink a zsidók megkereszteltetését a következőleg szabályozzák; 1. Hét éven alóli zsidó gyermeket szülőik engedelme nélkül csak akkor szabad megkeresztelni, ha szülőik által elhagyatva vagy kitétetve halálveszélyben forognak.[3]) Ép azért 2. ha valamely szülésznő, bár a közelgő halál idején, keresztelne meg a szülők beleegyezése nélkül valamely zsidó kisdedet: 100 darab arany fizetésére, vagy hat havi fogságra itéltetik; a keresztelő lelkész pedig hivatalát veszti, [4]) 3. A hét éven felüli elhagyatott zsidó gyermekek szabadon megkereszteltethetnek. 4. A 14 éven felüli, de 18-dik évet meg nem haladott zsidó gyermekek szülőik vagy gyámjaik ellenkezése esetén, csak az országos politikai hatóság engedélye mellett keresztelhetők meg. A 14 éven alóliaknak, de 7 évnél idősebbeknek pedig csak ő felsége a király engedheti meg a megkeresz-

atya, mint fia családjának bizonyos tekintetben feje, különös jogot nyer unokái vallásos nevelésére nézve; s hasonló előnyben részesiti az egyház a fiú elhunyta után a nagyanyát, ki különbfn is a zsidó törvények szerint unokáira nézve sajátos hatalommal bir.

[1]) Cath. Rom. p. 2. de bapt. qu. XXIV—XXV.

[2]) Const. Pauli III. a. 1542. Cupientes §. 1.

[3]) 1789. Maj. 27. kelt helytart. tan. rendelet.

[4]) 1787. jul. 31. és 1829. jul. 19-iki helytt. rend.

teltetést.[1]) A 18 évet betöltött zsidók azonban szabadon térhetnek át a keresztény vallásra.[2]) 5. Ha a zsidó apa keresztény lett: minden hét évet meg nem haladott gyermeke megkeresztelendő. 6. A törvénytelen zsidó gyermek, ha az anya a gyermek iránti minden jogáról lemond, avagy ha a gyermek keresztény gyámot nyer, szintén megkeresztelhető.

67. §. Az eretnekeknek és szakadároknak a kath. egyházba való visszatéréséről.

Minthogy a kath. egyház Krisztusnak egyedüli igaz egyháza: ennélfogva mindazok, kik valamely eretnek vagy szakadár felekezethez tartoznak: az egyházon kivül vannak; — ha tehát az ily egyének az isteni kegyelem által felvilágositva, tévedésüket belátják, s a kath. egyházba ohajtanak felvétetni: üdvös szándékuk elé az egyház gátot nem vet, sőt ellenkezőleg, az ily megtérőket szerető anyaként fogadja s öleli keblére az.

Az eretnekeknek és szakadároknak az egyház kebelébe való felvétele a következő szabályok szerint történik: 1. Eleve ki kell puhatolni a megtérni ohajtónak lelkületét: vajjon tiszta szándék és meggyőződés, avagy pedig földi érdekek ösztönözték-e őt a kath. egyházba való lépésre? 2. A kath. hit elemeivel meg kell őt ismertetni. 3. Vizsgálat alá kell venni: vajjon érvényesen történt-e a megtérni szándékozónak megkereszteltetése; s ha kétséget nem szenved, miszerint érvénytelenül lett megkeresztelve: a keresztelés feltétlenül ismétlendő. Ha pedig a keresztség érvényéről csakis kétség forog fenn: akkor felételesen ujittatik meg a keresztelés. Igy például honunkban az esztergomi zsinat 1858-ban elhatározta, hogy a kath. vallásra áttérő unitariusok föltételesen ujra megkereszteltessenek.[3]) 4. A megtérni óhajtónak a poenitentiatartás szentségéhez kell járulnia, hogy azon censurától, mely az eretnekség vagy szakadáság bűne miatt őt sujtja, fölmentessék. Ha azonban a megtérő feltétlenül ujra megkereszteltetett volna, nem szükséges gyónnia, miután a keresztség által minden bűntől és censurától felmentetett; de a feltételesen ujra megkereszteltelteknek meg kell gyóniok: s ilyenkor eme

[1]) 1789. okt. 30. és 1791. szept. 16-iki helytt. rend

[2]) V. ö. 1868: 53. t.-cz.

[3]) (Tit. III. 2. 3.) Hasonlókép kétes az ugynevezett német katholikusok, és rongeanusok keresztelése, s általában mindazon felekezeteké, melyek a sz. Háromságságról téves nézeteket hirdetnek.

föltétel alatt: „*si indiges*“ adatik a censurától való absolutio. Oly egyénekre nézve, kik előbb már katholikusok voltak és eretnekekké vagy szakadárokká válván, később ujra megtértek: az absolutio *pro foro externo* is megparancsolható; de az eretnekségben, vagy szakadárságban született megtérők rendszerint csak *pro foro interno* absolváltatnak. — Ezen előkészületek után 5. a megtérő egyén tartozik az eretnekséget vagy szakadárságot ünnepélyesen kárhoztatni (*haeresim aut schisma ejurare*), s a kath. hitvallást hasonló ünnepélyességgel letenni.[1]) 6. Ha eretnek vagy szakadár szülőktől született, s az illető felekezet szertartása szerint megkeresztelt kisded, vagy oly kiskorú gyermek, ki még semmiféle vallási oktatást nem nyert, térne át a kath. egyház keblébe, — az ilyenre nézve csupán a megkeresztelletésre vonatkozó szabályok tartandók meg, s mellőzve egyebeket ezentúl a gyermek, mint olyan, ki a megkereszteltetés által természetszerüleg a kath. egyházhoz tartozik, s attól eretnek vagy szakadár vallásban történt neveltetés által még el nem tért — egyszerüen kath. hivőnek tekintetik. 7. A megtérések alkalmával a vallás változtatásra vonatkozó polgári törvények is szem előtt tartandók.[2])

68. §. A laicusok egyházi jogairól.

A laicusok, mint a tanuló egyház tagjai vagyis egyházi alattvalók nem annyira tevőleges, mint inkább szenvedőleges egyházi jogokat gyakorolnak; vagyis a hiveknek tulajdonkép csakis kötelmeik vannak. De hogy e kötelmeiket kellőleg teljesithessék — a tanitó egyházzal szemben bizonyos igényekkel birnak. Nevezetesen

1. A laicusoknak joggal megkivánhatják, hogy az egyház papjai őket az igaz hitre oktassák, s hogy e czélból a templomokban hitszónoklatokat, az iskolákban hitelemző oktatásokat tartsanak. 2. Szintén elvárhatják a hivek, hogy a papság számukra isteni tiszteletet tartson, s nekik a szentségeket valamint a szentelményeket hiven és rendesen kiszolgáltassa. E szerint tehát a laicusok elegendő számú templomokra és lelkipásztorokra s a temetési szertartásokban való részesülésre is igényt tarthatnak. 3. Megkivánhatják azt is, hogy bárminemü vitás egyházi ügyeikben az illetékes egyházi joghatóság itéletet hozzon. Végre 4. minden laicusnak, a mennyiben

[1]) A hitvallás letétele az egyház szine előtt, vagyis a templomban, rendszerint a plébános előtt, s a *Pontificale Romanumban* előirt szertartások szerint történik.

[2]) Az áttérésekre vonatkozó polgári törvényekről az egyház és az állam közti viszonyokról szóló részben fogunk említést tenni. (Lásd 332. §.)

ezt az egyház törvényei nem gátolják, jogában áll az egyházi rendbe vagy szerzetbe lépni.

Minthogy azonban a laicusok is valóságos hivei az egyházháznak s tagjai Krisztus testének: bizonyos mérvben ők is tényleges részt vesznek Krisztus hármas tisztében. Bizonyos értelemben ők is tagjai a hierarchiának; s bizonyos tekintetben ők is papi osztályt képeznek, s mint ilyenekről mondja sz. Péter apostol: „*Ti pedig kiválasztott nemzetség, királyi papság, szent nép, szerzemény népe (vagytok).*[1])

A laicusoknak az egyházi hármas tisztre való tényleges befolyásuk a következőkben nyilvánul:

a) *A mi illeti a tanitói hivatalt* — minden családapának és anyának jogában áll, sőt kötelessége is, gyermekeit a hit elemeire oktatni, s őket vallásos nevelésben részesiteni. Ezenkivül bármely laicus hivőnek joga van magán körben másokat az igaz hitre tanitani, theologiai ügyekkel foglalkozni, vallásos dolgokról szóló könyveket irni és kiadni. Azonban a laicusoknak meg van tiltva nyilvános helyen, kiváltkép templomokban hitszónoklatot tartani, avagy az eretnekekkel és tévtanitókkal nyilvánosan vitatkozni; s azon hivek, kik e tekintetben vétenek, kiközösittetéssel bünhődnek.

b) *A papi hivatal* gyakorlásánál hasonlókép tevőlegesen is szerepelnek a laicusok, a mennyiben t. i. némely szentségek kiszolgáltatására képességgel birnak. Ugyanis szükség esetében bárki keresztelhet; a régi időkben a hivek az Oltáriszentséget az egyházból lakásaikra vihették s veszély idején önmagukhoz vehették; s a házasságnak kiszolgáltatói is (mint ezt legnagyobb valószinüséggel állithatni) maguk az illető házasfelek. Továbbá a hivek a sz. misében a pappal együttesen áldozatot mutathatnak be Istennek; s végre a hivek privát imáik és ajtatosságaik által nem csak emelik, hanem mintegy kiegészitik az isteni tiszteletet, magán jó cselekedeteik s érdemeik által mintegy sajátos, Istennek tetsző áldozatot mutatnak be az összes egyház üdveért. — De a laicus hiveknek papi tiszte az elősoroltakon túl nem terjed; azért is a szentségeknek rendszerinti és törvényes kiszolgáltatói csakis a papok; s a laicusok a bérmálást, az Oltáriszentséget, poenitentiatartást, utolsó kenetet, és egyházirendet soha és semmi szin alatt érvényesen ki nem szolgáltathatják. Továbbá az Oltáriszentséghez csupán a kenyér szine alatt járulhatnak a hivek, s a jelenlegi fegyelmi szabályok szerint azt kézzel illet-

[1]) I. Petr. II. 9.

niök nem szabad; hanem csak a pap kezeiből vehetik magukhoz. — Az isteni tisztelet rendezése és vezetése nem hozzájuk, hanem a papsághoz tartozik. A templomban, az isteni tisztelet alatt nem a szentélyben, hanem a templom hajójában foglalhatnak helyet. S végre a szentelmények kiszolgáltatására sincsenek jogositva, s az ereklyék és sz. edények érintése nincs nekik megengedve.

c) *Az egyházi kormányzat* terén szinte többféle jogaik vannak a laicusoknak. Igy p. o. régi idők óta, mint tanuk és a rend fentartói megjelenhettek a zsinatokon; részt vettek a pápa, püspökök és más egyházi hivatalnokok megválasztásában. Ez utóbbi jogot, több más jogokkal együtt mai nap is gyakorolják a kegyurak és egyházi védnökök. Végre az egyházi vagyon kezelése körül szintén bizonyos jogaik vannak a laicusoknak. — Azonban az egyházi kormányzásnak sok olyatén ágai léteznek, melyekben a laicusoknak semmi részük sem lehet. A laicusok nem viselhetnek egyházi méltóságokat vagy hivatalokat, s az egyházi hivatalok betöltésénél csak bemutatási, s nem tényleges átruházási joggal élnek; végre semminemü *egyházjoghatóságot* (ha csak ezt a pápa valamely rendkivüli esetben s mintegy kivételkép meg nem engedné) nem gyakorolhatnak.

II. FEJEZET.

A papi rend.

69. §. A hajkorona (tonsura).

A papságba való lépés — az egyháznak régi időktől fogva érvényes fegyelme szerint — a *hajkorona* felvétele által történik. A hajkorona eredetéről biztos történeti adataink nincsenek; annyi azonban bizonyos, hogy az üldözések ideje alatt a papok a felismertetés veszélyétől tartva: valamint öltözetük, ugy a haj lenyirása által sem különböztették meg magukat a laicusoktól. De miután az egyházra békés napok virradtak: eleintén a szerzetesek, később pedig (körülbelül az V-ik századtól fogva) a világi papok is lenyirták hajukat. A keleti egyház papjai semmi hajat sem hagytak fejükön, hanem azt egészen kopaszra lenyirták, s ezen hajnyirat *tonsura s. Pauli orientalium* névvel jelöltetik; a nyugati papok ellenben a fejtetőt egészen lenyirva, köröskörül köralakban meghagyták a hajat, s ezen hajnyirás *korona* nevet kapott, s máskülömben *tonsura*

Petri occidentaliumnak is mondatik. Minthogy azonban a haj teljes lenyirása sokaknak visszatetszett: lassankint kisebb teriméjü nyirat jött szokásba, mely csak a fejtetején képez egy kis kört. [1])

A hajkoronáról még következőket kell megjegyeznünk. 1. Hajdani időkben a hajkorona a kisebb rendektől nem volt elkülönitve, hanem mintegy szertartáskép azokkal össze volt kapcsolva, mint ez még most is szokásos a keleti egyházban, hol a lectoratussal van a hajkorona összekötve. Később azonban a hajkorona külön szertartással adatott föl azon hiveknek, kik a papi pályára ohajtottak lépni, s ezért gyakran a papságra szánt gyermekek is részesittettek a hajkoronában; sőt, mivel a hajkorona fölvételével némely egyházi jogok voltak összekapcsolva: sokan, noha nem volt szándékukban magukat pappá szenteltetni, az emlitett jogok elnyerhetése miatt a hajkoronát föladatták maguknak. 2. A jelenlegi fegyelem [2]) szerint csak azoknak adandó föl a tonsura, kik irni, olvasni tudnak, a hit elemeit ismerik, meg vannak bérmálva, s kikről valószinüséggel föltehető, hogy a papi pályára akarnak lépni. 3. A A tonsura nem képez ugyan egyházi rendet, de a ki azt felvette: a papság tagjai közé számittatik, s mint ilyen igényt tarthat a kisebb és nagyobb rendek fölvételére; a papi rend kiváltságainak részese lesz; sőt a lelkipásztorkodással össze nem kapcsolt egyházi javadalmak elnyerésére is képesülhet.

70. §. Az egyházi rend fogalma és fölosztása.

A hajkorona által a papi testület tagjaivá lett egyének rendszerint csakis valamely egyházi rend felvétele után nyerhetnek tényleges papi hatalmat. Azon ünnepélyes ténykedés, vagyis szertartás, mely által papi hatalom adományoztatik *fölszentelésnek* (*ordinatio*); maga a nyert hatalom *egyházi rendnek* (*ordo*) neveztetik.

Az egyházi rend kétféle, u. m. *nagyobb* és *kisebb*. A nagyobb egyházi rendekhez a *püspöki, áldozári, (presbyteratus) diaconusi*, és *subdiaconusi* rend; a kisebbekhez: *az ostiariusok, lectorok, exorcisták és acolythusok* rende tartoznak. A nagyobb egyházi rendek közül az

[1]) A hajkorona tulajdonkép az alázatosságnak s a földi hiuságok megvetésének jelvénye. Ugyanis valamint a szerzetesek, kik a hajlenyirást szokásba hozták, a nyirott fejű rabszolgákhoz ohajtottak hasonlók lenni: ugy mai nap is a hajkorona arra figyelmezteti a papot, hogy ő a világról lemondván sz. hivatalának köteles élni.

[2]) Concil. Trid. sess. XXIII. c. 4. de reform.

első hármat, u. m. a *püspöki, áldozári* és *diaconusi* rendet Krisztus Urunk alkotta, s ezért ezek isteni eredetű rendek; a subdiaconatust s a kisebb rendeket pedig az egyház létesitette. A kisebb rendeket mai nap is fel szokta adni az egyház a nagyobbak felvétele előtt, de a kisebb rendek teendőit napjainkban világiak végezik, bár a trienti zsinat élénken óhajtá, hogy ezen rendekre vonatkozólag a régi fegyelem ismét visszaállittassék. – Az egyházi rend nem csupán szertartás, hanem *valóságos szentség* is, mely, noha több fokozatból áll, de azért csupán csak egy szentséget képez. [1])

Az *egyházi rendről*, s ezzel kapcsolatban a papi állásról szóló törvényeket három szakaszban fogjuk előadni. Ugyanis:

1. Szólunk *a törvényes és érvényes fölszenteléshez ugy a fölszentelő, mint a fölszentelendőkben megkivántató kellékekről*

2. Megismertetjük az *egyházi rendek törvényszerű kiszolgáltatásának, és fölvételének legközelebbi körülményeit.*

3. Elősoroljuk a *fölszentelés eredményeit,* vagyis a papok jogait kiváltságait, és kötelmeit.

I. SZAKASZ.

A felszentelés kellékei.

A) A felszentelő részéről.

71. §. A hajkorona és az egyházi rendek kiszolgáltatóiról.

I. A hajkoronának és az egyházi rendeknek rendes kiszolgáltatója a püspök.[2]) De pápai engedély mellett a tonsurát és kisebb rendeket, sőt a subdiaconatust is, presbyter is föladhatja. Ily rendkivüli hatalommal nem bármely presbyter, hanem hajdanta a

[1]) Az egyházi rend szentségére nézve több vitás kérdést lehetne szellőztetnünk, p. o. vajjon a kisebb rendek s a nagyobbak közül a diaconatus és subdiaconatus szentséget képeznek-e; vajjon az apostolok Krisztus Urunk rendeletéből, vagy saját szabad akaratuk folytán létesitették-e a diaconusok rendét; vajjon a püspöki rend, az áldozári rendtől elkülönitett ordot képez-e, vagy csupán az áldozári hatalomnak kiterjesztése? Azonban mindezek megvitatása a dogmatica köréhez tartozik. Külömben az egyház e kérdésekre vonatkozólag dogmaticai határozatot még nem hozott s dogmaticailag csak az bizonyos, hogy a presbyteratus valódi szentség.

[2]) Concil. Trid XXIII. Can. 7. de Sacr. ord.

mezei püspökök (ha csupán *presbyterek* voltak), jelenleg pedig csak a *szerzetesek apátai* s a római egyház *presbyter-bibornokai* szoktak felruháztatni; s mióta a subdiaconatus a nagyobb rendek közé tartozik, — annak feladási joga csak kivételesen engedtetik meg némely kiváltságolt apátoknak.

A püspöki, áldozári és diakoni rend feladásának joga kizárólag a püspököket illeti meg.

II. Az egyházi rendek kiszolgáltatóinak hatalma a canonok értelmében bizonyos korlátok közé van szoritva. Ugyanis

1. A mi illeti a rendkivüli kiszolgáltatókat: a) A hajkorona és a kisebb rendek feladására jogositott apátok csakis megáldatásuk után, — egyedül a saját joghatóságok alá tartozó személyekre nézve s csupán zárdáikban gyakorolhatják törvényesen a felszentelés jogát.[1]) b) A hasonló joggal biró római bibornokok, csak a saját egyházaikban (*in suis titulis*) szükségelt szolgálattételek végzésére adhatják fel a kisebb rendeket.[2]) c) Mind az apátok, mind pedig a presbyter-bibornokok másra is átruházhatják a felszentelésre vonatkozó jogukat; de oly megszoritással, hogy az előbbiek csupán megyés püspökeiket,[3]) az utóbbiak pedig csak Róma város helynökét[4]) rendelhetik delegatusaikul.

2. Az egyházi rend rendes kiszolgáltatói, vagyis a püspökök, a püspöki rend felvétele által soha el nem veszithető hatalmat nyernek a felszenteléshez, s ezért a püspök, habár eretnekké vagy szakadárrá lenne, vagy ha hivatalától felfüggesztetnék, avagy kiközösitetnék[5]) is: érvényesen végrehajthatja a fölszentelést. Sőt még azon püspök is érvényesen ordinalhat, ki az egyház keblén kivül, de érvényesen lett püspökké felszentelve. Hogy azonban a püspök a fölszentelést ne csupán érvényesen, hanem egyszersmind törvényesen és illetékesen végezhesse szükséges:

a) Hogy *a kath. egyháznak tagja legyen*, s mint ilyen, a római pápával hitközösségben éljen.

b) Hogy *egyházmegyével birjon* s a felszentelést saját megyé-

---

[1]) Concil Trid. Sess. XXIII. c. 10. de ref.

[2]) C. 11. de major. et obed. (I. 33.) és Const. Ben. XIV. Ad audientiam.

[3]) Const. Clem. VIII. De mandato. Ben XIV. Impositi.

[4]) Const. Alex. VII. Apost. Sollicit

[5]) Némely régi canonok (c. 1. C. 9. q. 1. — c. 1. de schismaticis V. 8 — c. 33. C. 24 q. 1.) ugyan az eretnekek vagy szakadárok által eszközölt ordinatiokat érvényteleneknek mondják, de az ujabbkori jogtudósok mindannyian ellenkezőleg vélekednek.

jében végezze.[1]) Ennélfogva tehát a czimzetes, s megyével nem biró püspökök; s a megyés püspökök is, ha megyéjük kormányzásáról leköszöntek, vagy büntetésképen letétettek, avagy felfüggesztettek, — nem birnak illetékes hatalommal a fölszentelésre. — Az érsekek suffragan püspökökeik megyéjében nem ordinalhatnak; de a római pápa, mint az összes egyház feje bárhol illetékesen kiszolgáltathatja az egyházi rendeket s azoknak bármely helyen való kiszolgáltatására másoknak is felhatalmazást adhat. Ha valaki valamely alsóbb rendet közvetlenül a pápától vesz fel: az egyház feje iránti tisztelet hozza magával, hogy a magasabb rendeket is ő szentsége vagy annak felhatalmazottja adja fel neki.[2]) Végre szükséges,

c) hogy a fölszentelő püspök a fölszentelendőnek *illetékes főpásztora* legyen *(episcopus proprius)*. A jelenlegi egyházfegyelem szerint négy különböző czimen lehet valaki *illetékes püspök*, u. m. *születés, lakhely, javadalom* s *családhoz tartozás* czimén.

α) *Születés czimén (ratione originis)* az az illetékes püspök, kinek megyéjében a fölszentelendő született.[3]) De megjegyzendő, hogy ha valaki csakis esetleg (p. o. a szülék utazása, futása, idegen helyen való tartózkodása alkalmával) született egy bizonyos helyen: akkor nem a születési, hanem azon helynek püspöke az illetékes főpásztor, kinek megyéjében a fiú születésekor az atya állandó lakhelylyel birt.[4]) A törvénytelen gyermekeknél az anyának állandó lakhelye, a lelenczeknél, ugy szintén a megtért pogányoknál: a megkeresztelteté helye határozza meg az illetékes püspököt.[5]) A születés czim egyéb czimek mellett is folyton érvényben áll; s ezért a születéshelynek püspöke a fölszentelendőre nézve mindig illetékes főpásztornak tekintetik.

β) *Lakhely czimén (ratione domicilii)* az nevezhető illetékes püspöknek, kinek megyéjében a fölszentelendő, bár nem született, de állandó lakhelylyel bir, vagyis: legalább 10 év óta tartózkodik, avagy vagyona nagyobb részét az illető megyébe áthelyezvén: ugyanott letelepedett, s már hosszabb időt töltött. De akár az egyik, akár a másik eset álljon: a felszentelendő esküvel tartozik bizonyitani, hogy valódi szándéka volt a megye területén maradni.[6])

[1]) C. 1. C. 9. q. 2.
[2]) C. 12. de temp. ord. (I. 11.) — Ben. XIV. Const. In postremo.
[3]) Inoc. XII. Const. Speculatores.
[4]) S. C. C. in Blatr. Ord. 18. Mart. 1847.
[5]) Const. Pauli. III. Cupientes.
[6]) Inoc. XII. Const. cit.

γ) *A javadalom czim* az által származik, ha a felszentelendő a püspöktől tisztességes jövedelemmel összekapcsolt egyházi javadalmat nyert.[1]) De nem elégséges a javadalmaknak egyszerü megigérése, hanem szükséges, hogy a fölszentelendő tényleges és békés birtokában legyen a javadalomnak. Ha valamely fölszentelendő több egyházmegyében birna javadalommal: a több illetékes püspök közül, bármelyik végezheti az ordinatiot.

δ) *Családhoz tartozás czimén (ratione familiaritatis seu commensalitii)* illetékessé lesz a püspök, ha a felszentelendő már három év óta az ő szolgálatában állott, avagy az ő költségén élelmeztetett.[2]) Azonban nem szükséges, hogy az illető fölszentelendő a püspök házában lakott légyen; avagy hogy a fölszentelő már akkor is püspök volt legyen, midőn, a felszentelendőt szolgálatába fogadta, avagy élelmezni kezdte. — Ha a püspök családhoz tartozás czimen szentel föl valakit: köteles az illetőnek egy hó alatt valamely javadalmat adományozni.

A szerzetesek felszentelésénél az elősorolt illetékességi czimek nem jőnek tekintetbe minthogy reájuk nézve az az illetékes püspök, kinek megyéjéhez tartozik a zárda, hol a felszentelendő lakik.[3]) Sőt némely kiváltságolt szerzetesek, bármely püspök által felszenteltethetik magukat.

Régi szokásnál fogva Magyarországban sincs tekintet a püspöki illetékességre, mert hazánk főpásztorai közmegegyezéssel elhatározták, hogy bármely egyházmegyében született vagy lakozó egyéneket is fölvehetnek papnöveldéikbe, s föl is szentelhetik ugyanazokat, a nélkül, hogy szükség volna a tulajdonképen illetékes püspök engedelmét kikérniök.

72. §. Az elbocsátó-levélről.

(Litterae demissriae.)

A nem illetékes püspök, csakis az illetékes püspöktől nyert felhatalmazás folytán végezhet törvényes ordinatiot. Ilyetén felhatalmazás vagy élő szóval, — egyszerü felszólitás alakjában, — vagy irásban adatik meg. Az irásban adott felhatalmazás *elbocsátó-levélnek* neveztetik. Elbocsátó-levél kiállitására a következő egyházi személyek birnak jogosultsággal:

[1]) 1. C. de temp. ord. in VI-to (I. 9.) — C. 3. Ugyanott.
[2]) Conc. Trid. Sess. XXIII. c. 9. de ref.
[3]) Const. Ben. XIV. Impositi §. Sane.

1. *A római pápa*, ki bárkinek megengedheti, hogy bármely, különben nem illetékes püspök által fölszenteltethesse magát. Ily esetben azonban a fölszentelendő mégis tartozik saját illetékes püspökétől erkölcsi bizonyitványt előmutatni; az illetékes püspöknek pedig hatalmában áll [1]) az ekként felszentelt egyént, ha őt később a papi hivatal végzésére alkalmatlannak találná, az egyházi rend gyakorlatától felfüggeszteni.

2. *A pápai oldalkövetek (legati a latere).*

3. *A megyés püspökök*, és pedig azon esetben is, ha még nem lennének felszeltelve, de a pápa által praeconisaltatva, az egyházmegyét már tényleg kormányozzák. A kiközösitett vagy joghatóságuk gyakorlatától felfüggesztett, püspökök azonban a nevezett jogtól elesnek.

4. *A püspöki közhelynökök* rendszerint ugyan nincsenek feljogositva elbocsátó levél engedélyezésére; de különös püspöki felhatalmazás vagy valamely jogszokás, avagy pedig a püspök hosszabb ideig tartó távolléte folytán e jogot megnyerhetik.[2])

5. A püspöki széküresedés idején *(sede vacante)* a *káptalani helynök* is engedélyezhet elbocsátó-levelet, de csak a gyászév (lásd 112. §.) lefolyta után; ennek tartama alatt pedig egyedül azon papoknak adhat elbocsátást, kik valamely egyházi javadalom birtoklása folytán az egyházi rend felvételére szükségkép, vagyis a javadalom elvesztésének terhe alatt, utalva vannak [3]) *(qui beneficio sunt arctati)*. Különben ugy a káptalan, mint a káptalani helynök a gyászév lefolyta előtt is kiállithatnak erkölcsi vagy tanulmányokról szóló bizonyitványt, oly papjelölt részére, a ki vagy a római pápától vagy pedig az elhunyt püspöktől nyert elbocsátó levelet.

6. *A szerzetes rendek praelatusai* saját alattvalóik részére szintén adományozhatnak elbocsátó-levelet; — de azt rendszerint csak az illetékes megyés püspökköz intézhetik; más püspökhöz pedig csak akkor fordulhatnak, ha az illetékes megyés püspök vagy távol van megyéjétől, vagy pedig a rendes időben nem fog ordinálni. S hogy eme szabály szigorúan megtartassék: XIV. Benedek pápa elrendelte,[4]) hogy a szerzetes főnökök által, a nem illetékes püspökhöz intézett

[1]) Concil. Trid. Sess XIV. C. 3. de refor.

[2]) C. 3. de temp. ord. in VI-to. (I. 9.)

[3]) Concil. Trid. Sess. VII. c. 10. de ref. P. o. ha valamely tonsuratus vagy subdiaconus plébánia-javadalommal bir, kötelessége egy év alatt a presbyteratust fölvenni.

[4]) In bulla *Imposiți.* in Bullario ejusdem T. 2. p. 178.

elbocsátó-levél csak akkor tekintessék érvényesnek, ha ahhoz az illetékes püspök helynökének, iroda-igazgatójának, vagy titkárának bizonyitványa csatoltatik, mely tanuságot tesz arról, hogy a püspök valósággal távol van megyéjétől, vagy pedig nem fog a rendes időben felszentelést végezni.

Az elbocsátó levelek szabályszerü kiállitása következőkép történik: 1. Megjelöltetik az illetékes püspök neve s megneveztetik az ok, a mely miatt a felszentelést ő maga nem végezheti. 2. Az elbocsátó levél vagy egy bizonyos és névszerint kiirt püspökhöz, vagy bármely a római sz. székkel közösségben álló főpásztorhoz intéztetik. 3. Meghatároztatnak az egyházi rendek, melyeknek feladására a nem illetékes főpásztornak felhatalmazás adatik. 4. Az elbocsátó levélhez csatoltatnak a saját püspöke által eleve megvizsgált felszentelendő alkalmas voltáról tanuskodó bizonyitványok.[1]) 5. Az elbocsátó levél minden dij nélkül — ingyen — engedélyeztetik. 6. Ha az elbocsátólevél egy bizonyos időre szól, ennek elteltével az okmány érvénye megszünik. Csupán az engedélyezőnek halála nem teszi semmissé az elbocsátást, kivéve azon esetet, ha az utód az engedélyt visszavonná.

A papjelöltek részére kiállittatni szokott *elbocsátó-levelektől* (*litterae dimissoriae*) megkülömböztetendők: 1. *Az örökös elbocsátó levelek* (*litterae dimissoriales perpetuae seu exeat*), melyek erejével a püspök valamely megyebeli papjának a megye végleges elhagyására s más megyébe való átlépésre ad engedélyt. 2. *Az ajánlólevelek és bizonyitványok* (*litterae commendativae*, et *testimoniales*), melyek a papjelöltek születéséről, koráról, erkölcsiségéről, s tudományos képzettségeiről tesznek tanuságot. Ilyetén bizonyitványok, mint már fönebb emlitők, mindenkor melléklendők az elbocsátó levélhez; sőt ha valaki javadalom vagy családhoz tartozás czimén szenteltetnék föl: a születés czimén illetékes püspöktől is tartozik bizonyitványt hozni. 3. Az u. n. *litterae formatae*, melyek az utazó, vagy idegen helyre menő papoknak felszenteltetéséről tanuskodnak.

B) A felszentelendőkben megkivántató kellékek.

73. §. A képtelenség és szabálytalanság általában.

Az ordinatiora vonatkozó canonok nem csupán a felszentelő, hanem a felszentelendő egyénekben is bizonyos meghatározott kellékeket kivánnak, s ép ezért mindazok, kikben eme kellékek fel nem találhatók, vagy egyátalában, azaz sem érvényesen, sem törvényesen föl nem vehetik az egyházi rendeket; vagy pedig a külömben érvényesen történt felszenteltetésük törvénytelennek tekintetik. Az előbbiek a felszentelésre nézve *képteleneknek (incapaces)*; az utóbbiak *szabálytalanoknak (irregulares)* mondatnak.

[1]) A felszentelést végző püspököknek azonban jogában áll a felszentelendőt ismét megvizsgálni. (S. C. C. apud. Fagnan. in cap. Cum secundum de praebendis. n. 7.)

74. §. A felszentelésre képtelen egyének.

Némely egyéneket a természeti, vagy a positiv isteni törvények teljesen kizárnak az egyházi rendek felvételétől; s azért ezeket sem érvényesen, sem pedig törvényesen nem lehet fölszentelni. Ezen egyének a felszentelésre nézve *képtelenecknek* (incapaces) mondatnak. Ilyenek:

1. *A meg nem kereszteltek*, mivel a keresztség felvétele előtt semmi más szentséget, s e szerint az egyházirendeket sem lehet érvényesen fölvenni. [1])

2. *A nők*, mert az egyház minden időben csakis férfiakat képesitett egyházi hatalom gyakorlására s a papi hivatal viselésére; s valamint az ó szövetségben nem léteztek papnők, ugy az új szövetségi egyház sem ismer ilyeneket, s ép azért eretnekeknek nyilvánitá mindazokat, kik a nőnemet a papi ténykedésekre hivatottnak állitották.[2])

3. Azon *hermophrodita*, kiknél a női nem jobban ki van fejlődve.

4. *Azon férfiak* a kik határozottan vonakodnak az egyházi rendeket felvenni, s a kik ennek daczára erőszakosan ordináltatnak.[3]) Ugyanis, a szentségek érvényes fölvételére, a felvevőben legalább az ugynevezett *interpretativa intentio suscipiendi sacramentum* kivántatik, ez pedig a teljesen ellenmondókban fel nem található.

Ha valamely kisded,[4]) vagy észszel nem biró, avagy alvó személy szenteltetnék föl, a ki a fölszentelés előtt, az egyházi rend felvétele ellen határozottan nem tiltakozott: a felszentelés, bár törvénytelenül történt, érvényesnek tekintetik. Hasonlókép itélendő meg annak felszentelése is, ki más által megfélemlittetve ordináltatta magát.[5]) Hogyha azonban az ily módon felszentelt egyének papi hivatalt viselni nem akarnának: a *coelibatus* megtartására, s a *papi zsolozsma* (*breviarium*) végzésére nem kötelezhetők. — Az oly püspök, ki valamely ellenszegülőt szentel föl: egyházi büntetés alá

[1]) c. 60. C. 1. q. 1.

[2]) Az ugynevezett *diaconisták* nem az isteni tisztelet körüli szolgálatra, hanem a betegek ápolására, a nő catechumenek privat tanitására, s a keresztség kiszolgáltatásánál igénybe veendő segédkezésre használtattak, — s mint ilyenek tulajdonképeni papi ténykedéseket nem végeztek.

[3]) c. 3. de bapt. (III. 42.) circa finem.

[4]) Const. Ben. XIV. Eo quamvis. §. 20. 4. Maji 1745. V. ö. c. 3. de bapt. (III. 42). circa finem.

[5]) Ben. XIV. de Syn. dioec. XII. 4. 2.

esik; [1]) a ki pedig kisdednek ad fel egyházi rendet: az ordinálás jogától felfüggesztetik.[2])

75. §. A szabálytalanság fogalma és felosztása.

Miután a papi állás magasztos volta hozza magával, hogy csakis minden tekintetben méltó és alkalmas egyének vehessék föl az egyházi rendet: ezért az egyház sokakat azok közül is, kik a természeti vagy isteni törvények szerint az egyházi rend szentségének fölvételére képtelenekül nem tekinthetők, de a kik valamely fontos oknál fogva az egyházi hatalom gyakorlására nem lennének alkalmasak, — letilt ugyanazon szentségek felvételétől; avagy pedig szintén bizonyos okoknál fogva — a már felszentelt egyéneknek meg nem engedi az egyházi hatalom gyakorlatát. Az ily egyének *szabálytalanoknak* neveztetnek.

E szerint tehát *a szabálytalanság, (irregularitas) nem egyéb, mint az egyház által megállapitott többféle akadály, mely a hajkoronának, vagy valamely egyházi rendnek törvényes fölvételét, avagy a már felvett rendnek illetékes gyakorlatát tilossá teszi.*

A szabálytalanságnak többféle nemei vannak, u. m. 1. *Teljes és részleges szabálytalanság*; a mint t. i. az akadály vagy olyan, mely minden rendnek felvételét vagy gyakorlatát, avagy pedig csak némely rendekét nem engedi meg. 2. *Örökös vagy ideiglenes szabálytalanság*; az előbbi folyton megmarad, s csak felmentés (*dispensatio*) útján szüntethető meg; az utóbbi pedig idő folytával önmagától megszünik, vagy bizonyos feltételek mellett megszüntethető. 3. *Előleges és utólagos*, a szerint, a mint az akadály az egyházi rend felvétele előtt már létezett avagy később keletkezett. 4. *Hiány- és bün-szabálytalanság* (*irregularitas ex defectu, et criminis*) — amaz, az egyház által előirt bizonyos kellék hiányából, emez pedig valamely elkövetett bűntényből származik.

Az alábbiakban a legutóbbi felosztás szerint fogunk a szabálytalanságról tüzetesen szólani.

76. §. A hiány-szabálytalanságok.

I. *A korhiány (defectus actatis).* Hogy a felszentelendő egyénnek a felvenni szándékolt egyházi rend méltóságát felfoghassák, s

[1]) C. 1. D. 74.

[2]) c. 4. de temp. ord. in VI-to (I. 9.)

annak kötelmeit kellőleg teljesithessék: az egyház az egyes ordok törvényes fölvételét csakis bizonyos kor elértével engedi meg.

Az egyháznak ide vágó szabályai régente gyakran változtak. A trienti zsinat azonban néhány határozott szabályt alkotott,[1]) elrendelvén, hogy a *presbyteratust* a 25-ik; a *diaconatust* a 23; a *subdiaconatust* a 22-ik évben szabadjon felvenni, de nem szükséges, hogy ezen éveket a papjelölt teljesen betöltötte légyen, hanem elegendő, ha az illető évbe már belépett. A többi rendekre nézve a régi szokás maradt érvényben, mely szerint a *püspöki rend* felvételéhez teljesen betöltött 30; a *hajkorona* feladására szintén teljes 7 év kivántatik. A kisebb rendek felvételéhez igényelt kor egész szabatossággal nincs meghatározva; az általánosan bevett szokás szerint azonban csak a kisdedkor átlépése, vagyis a 7. év betölte után lehet azokat feladni. Némely részleges zsinat a kisebb rendek felvételére a 12-ik évet állapitotta meg. Ha kétség forog fönn: vajjon a papjelölt betöltötte-e már a szükséges életkort: az ordinatio mindaddig elhalasztatik, mig a kétség el nem oszlik. Ha valaki a törvényes életkor betölte előtt venne föl valami egyházi rendet: annak gyakorlatától ipso facto felfüggesztetik, s ha a felfüggesztés daczára mégis gyakorolna valamely papi ténykedést: szabálytalanná lesz.

II. *A törvényes származás hiánya* (*defectus natalium*). Az egyház, mint szerető anya a törvénytelen ágyból származott egyéneket nem szokta büntetéssel sujtani, s a világ előitéletében, mely az ily egyéneket saját hibájukon kivül s ezért igazságtalanul megveti, már csak azért sem osztozik, mert a sz. irás mondja: „*Filius non portabit iniquitatem patris*;“ s mert magának Krisztus Urunknak genealogiájában is találunk törvénytelen születésü ősöket. Ennélfogva tehát kezdetben a törvénytelen származás nem tartozott a szabálytalanságokhoz. — Legelőször is a IX-ik *toledói* zsinat (655) nyilvánitá [2]) *a presbyterek törvénytelen gyermekeit szabálytalanoknak*; ugyanezen törvény a IX-ik és X-ik században főleg a nepotismus bünének meggátlására az összes egyházban érvényre jutott; s ezenkivül a szabálytalanság a *nőrablás, elcsábitás és vérfertőzésből* nemzett gyermekekre is kiterjesztetett.[3]) A XI-ik századtól kezdve pedig külömbség nélkül *minden*

[1]) Sess. XXIII. c. 12. de ref.

[2]) C. 10. 11. Lásd: *Hefele*; Concil. gesch. 3 köt. 94. lap.

[3]) Concil. Meldense, melynek szabályairól a c. 17. C. 1. q. 7 szól. Azonban a görög kath. papnak törvényes gyermekei, ugyszintén a kath. áldozárnak felszentelése előtt kötött házasságából született fiai nem szabálytalanok, csakhogy ezek közvetlenül nem következhetnek azon javadalom birtoklásában, mely atyjuké volt.

törvénytelen születésü gyermeket szabálytalannak nyilvánitott az egyház.[1]) Ennek oka ismét abban rejlik, hogy a nyugati népeknek soha le nem győzhető előitélete folytán a törvénytelen gyermekek mindig bizonyos megvetésben részesülnek; már pedig a papi állás méltósága hozza magával, hogy oly egyének ne lehessenek a papi osztálynak tagjai, kiket a közvélemény, bár büntelenül, nem becsül.

A lelencz gyermekek, mivel közönségesen törvénytelenek szoktak lenni: ovatosság szempontjából csak *dispensatio* mellett szentelhetők fel. Némely szerzetesek lelenczházaiban felnevelt gyermekek azonban törvényeseknek tekintetnek.[2])

III. *A testi épség hiánya.* Nehogy a papok a nép előtt gúny, nevetség avagy botrány tárgyává váljanak: az egyház — az idomtalan külsejü egyéneket, s általában mindazokat, kik oly testi hibában szenvednek, mely miatt a papi ténykedést helyesen és rendesen végezni nem volnának képesek, — szabálytalanoknak nyilvánitotta. A canonok azonban a szabálytalanságot szülő testi hiányokat kivétel nélkül mind elő nem sorolják, tehát az egyes esetekben a püspök itéli meg: vajjon a testi hiba szabálytalanságnak tekintendő-e vagy sem. — A canonok értelmében — névszerint a következő testi hiányok vonnak maguk után szabálytalanságot:

1. *A teljes vakság*;[3]) de ezenkivül a félszemüek is szabálytalanok, — főleg azok, kiknek balszemük (mely mint a sz. mise canonjánál különösen igénybe venni szokott szem *oculus canonicus*-nak mondatik) hiányzik, vagy pedig annyira hibás, hogy az illető a mise canonját illendőkép olvasni nem lenne képes.[4])

2. *Az orr hiánya.*[5])

3. *A némaság,*[6]) *felette hebegő beszéd s az idomtalan nagy száj.*

4. Oly *mérvü süketség*, hogy az illető nem volna képes misézés alkalmával a minister szavát megérteni.[7]) A presbyteratus fel-

---

[1]) C. 1. 18. de fil. presb. (I. 17.) — C. 5. de servis non ord. (I. 18) — C. 13. qui filii sunt. (IV. 17.)

[2]) Greg. XIV. Const. „*Circumspecta.*"

[3]) Can. Ap. 76. 77.

[4]) A felette gyönge szemüeknek a Cong. Rit. megszokta engedni, hogy minden nap ugyanazon misét, melyet természetesen kivülről betanulhatnak — mondhassanak (S. C. R. 20. Sept. 1806. in Cordub. ad 5.) A teljesen megvakultaknak valamely assistens oldala mellett való misézésre szintén a S. C. R. adhat engedélyt. (S. C. R. 16. Mart. 1805. in Oriol.)

[5]) C. 1. D. 49.

[6]) Can. apost. 77.

[7]) U. o.

vétele után megsüketülteknek azonban a minister használata nélkül való misézés megengedtetik.[1])

5. *Az egyik kar vagy kéz*;[2]) *valamint a hüvelyek és mutató ujjak hiánya*;[3]) *az oly annyira reszketős vagy béna kéz*, mely az ostya széttörését lehetetlenné teszi, avagy a kehely feldöntésének veszélyét előidézheti.

6. *Az egyik láb hiánya*, vagyis oly mérvü sántaság, mely a bottal való járást teszi szükségessé avagy a térdhajtást teljesen megakadályozza.[4])

7. A felette *rút külső*; *a pupos hát*[5]) s az oly annyira *kicsiny termet*, melyszerint az illető egyén az oltárt kézzel el nem érheti.

8. Az *öncsonkitás*[6]) avagy a saját bün folytán mások által végre hajtott férfiatlanitás. De a születés óta meglevő, valamint a betegség vagy orvosi mütét folytán származott, avagy a mások által igazságtalanul előidézett eunuchusi állapot nem képez szabálytalanságot.[7])

9. Az *abstemia* vagyis azon gyengeség, melyszerint valaki egyáltalán nem képes bort inni. Végre

10. némely undort szülő betegségek p. o. a *nehéz kor*,[8]) a *bélpoklosság*[9]) stb. Egyéb bajok avagy a beteges állapot azonban nem szülnek szabálytalanságot.

IV. *Józan ész hiánya (defectus sanae mentis, aut animi.)* E czimen szabálytalanoknak tekintetnek az *örültek, féleszüek, ördöngősök*;[10]) valamint azok is, kik oly *nagymérvü főfájásban szenvednek*, hogy olykor-olykor eszméletüket egészen elvesztik.[11])

V. *Kellő tudomány hiánya (defectus scieutiae).* Az egyházi rend felvételére csak azok bocsáthatók, kik a papi ténykedések helyes végzéséhez igényelt és a hierarchiai fokozatokhoz mért képzettséggel és tudománnyal birnak. Nevezetesen a tonsurát csak azok ve-

---

[1]) S. Alphon. theol. mor. liber. 7. n. 405.
[2]) C. 6. De corp. vitiato. (I. 20.)
[3]) U. o.
[4]) U. o. — c. 57. D. 1. de cons.
[5]) C. 1. D. 49.
[6]) C. 4. D. 55. — c. 1. D. 36.
[7]) C 7—10. D. 55. — Can. Apost. 20.
[8]) C. 3. D. 33. — C. 1. C. 7. q. 2. — C. 6. de clerico aegrotante vel debil. (III. 6.)
[9]) C. 3. 4. U. o.
[10]) C. 3. 4. 5. D. 33.
[11]) c. 14. C. 7. q. 1.

hetik föl, kik a nép nyelvén irni és olvasni tudnak s a hit elemeiben kellőleg jártasak.[1]) A kisebb rendek felvételéhez megkivántatik, a latin nyelvben való jártasság s egyébkint oly mérvü képzettség, mely a nagyobb rendeknek későbbi felvételéhez reményt nyujt. [2]) A subdiaconusok- és diaconusoknak kellőkép kell tudniok mindazt, a mi teendőik köréhez tartozik.[3]) Az áldozár jelöltekben már régi időtől fogva megkivánta az egyház, hogy a sz. irást, az egyház canonjait s a papi teendőket kellőleg ismerjék.[4]) A trienti zsinat szerint pedig csak az szentelhető fel áldozárrá, ki annyira jártas a hitágazatokban, hogy azokra másokat oktatni képes, s a mellett a szentségek kiszolgáltatásának módját is helyesen ismeri.[5]) Püspök rendszerint csak az lehet, a ki vagy hit- vagy jogtudor avagy licentiatus, vagy pedig valamely nyilvános academiától kellő képesittetést nyert.[6]) A jelenlegi fegyelem szerint általán véve a nagyobb rendeket csak azok vehetik fel, kik a gymnasiumi és a theologiai tanfolyamot jó sikerrel végezték.

VI. *Erős hit hiánya (defectus fidei).* E czimen ismét szabálytalanoknak tekintetnek az *ujonnan megtért*[7]) *(neophytae);* avagy a *halálos ágyon megkeresztelt és még kellő hitoktatást nem nyert egyének (clinici)* [8]) valamint azok is, *kik hirtelenében kedvet kapván az egyházi rend felvételére*: legott fel veszik a nagyobb rendeket.[9]) Annak meghatárzása: mennyi idő elteltével léphetnek a neophyták és clinicusok a papi testületbe — az illető püspökök belátására van bizva.

A trienti zsinat rendelete szerint [10]) a tonsurát csakis a megbérmáltak vehetik fel; s ezért a még meg nem bérmált egyéneket szintén szabálytalanoknak lehet tartanunk.

VII. *Szabadság hiánya.* Minthogy a magasztos papi teendők végzéséhez nem csupán egyszerü pontosság és lelkiismeretesség, hanem teljes mérvü odaadás is kivántatik, czért az egyház csakis a minden tekintetben szabad egyéneket bocsátja az ordok felvételé-

[1]) Sess. XXIII. C. 4. de refor.
[2]) U. o.
[3]) C. 13. u. o.
[4]) C. 4. D. 38.
[5]) Sess. XXIII. C. 14. de reform.
[6]) Sess. XXII. C. 2. de refor.
[7]) I. Timoth. III. 6. — C. 1. 2. D. 48.
[8]) Can. un. D. 57.
[9]) C. 2. D. 48. — c. 1. 2. 3. D. 61.
[10]) Sess. XIII. c. 4. de ref.

hez, ellenben azokat, kik saját személyükre nézve teljes rendelkezési joggal nem birnak, — mint *szabadság hiányában* szenvedőket szabálytalanoknak nyilvánitja. Ilyenek:

1. A valóságos *rabszolgák*, ha csak uraik által szabadon nem bocsáttattak.[1])

2. A *megnősült férfiak*. A férj azonban neje beleegyeztével pappá szenteltetheti magát, avagy zárdába léphet; de ezen esetben a nőnek kötelessége, vagy szintén zárdába vonulni, vagy ha a világban megmaradna, tiszta életet fogadni.[2]) Továbbá a nős állapot a kisebb rendek felvételére nézve nem képez szabálytalanságot;[3]) sőt a keleti egyház papjainál, a nagyobb rendre nézve sem tekintetik annak.

3. Mindazon személyek, kik *számadással járó avagy másokra való felügyelést igénylő* hivatalt viselnek. Ilyenek a *tisztviselők, gondnokok, gyámok* mindaddig, mig számadásaikat nem tisztázták s be nem fejezték.[4]) Ha azonban valaki csupa könyörületből vállal el valamely szegény ember fölötti gyámnokoskodást: szabálytalannak nem tartatik. Ugyanez áll azokra nézve is, kik rokonaik fölött gyakorolnak gyámnokságot, vagy a kik egyházi javakat s jámbor alapitványokat kezelnek.[5])

4. A tényleges szolgálatban levő *katonák*.[6]) E szerint tehát, különösen azon országokban, hol az általános hadkötelezettség be van hozva, mint Magyarországban is, vigyázni kell, nehogy hadköteles ifjak szenteltessenek papokká. Nálunk azonban a hadköteles állapot és a papi pálya nem teljesen incompatibilisek. Ugyanis polgári törvényeink megengedik, hogy az első katonai korosztályba való belépésük előtt (20 év) theologusokká lett ifjak, a hadköteles kor elértével is tovább folytathassák tanulmányaikat. S noha az ily ifjak a katonai kötelezettség alól felmentve nincsenek: tanulmányaik végeztével mégis papokká szentelhetők, mert a törvény az ordinatio után csakis a tábori lelkészségre utalja őket.[7]) Ellenben ha valamely ifju az első korosztály elértével, avagy besoroztatása után kezdte meg a theologiai tanfolyamot: az emlitett kedvezményre — különle-

[1]) C. 1. de servis non ord. (I. 18.)
[2]) C. 6. D. 28. — c. 2. de con. Conjung. (III. 3.)
[3]) Conc. Trid. Sess. XXIII. C. 17. de reform.
[4]) C. un. de oblig ad ratiocinia. (I. 19.)
[5]) C. 1. de postul. (I. 37.) — C. 26. D. 86. — c. 1. C. 21. q. 3.
[6]) C. 2. D. 52.
[7]) 1868. évi XL. törvényczikk 25. §.

ges felmentvény nélkül — még azon esetben sem számithat, ha ne talán már egyszer vagy többször is a katonai bizottság elé állitatva: a katonai szolgálat alól ideiglenesen felmentetett — avagy besoroztatva — tényleges szolgálatra még nem kötelezteteti. — Ép azért az ily ifjut felszentelni már csak azért sem szabad — mert mint már több szomorú példa bizonyitá — a törvény szigora a felszenteltetés daczára is tényleges katonai szolgálatra szoritandja őt.[1])

VIII. *Szentség hiánya (defectus sacramenti).* E czimen a *kétszer* vagy *többször házasságra* lépő egyének *(bigami)* válnak szabálytalanokká. A szabálytalanság e neme azért neveztetik *szentséghiánynak* (helyesebben a szentség jelentése hiányának) mivel csak az egy izben kötött házasság jelképezi valóban Krisztusnak az egyházzal, mint egyedüli szeplőtlen jegyesével való titokszerű egyesülését; ellenben az ismételt házasságnál eme jelkép hiányzik; s azért a többszöri nősülés bizonyos árnyat vet a férfiura, ki e miatt az egyházi rend felvételére alkalmatlannak tekintetik. A *többnejüség* három féle lehet u. m. 1. *Valódi többnejüség (bigamia vera)*, ha t. i. valaki kétszer vagy többször megházasodik, s mind annyiszor közösül nejével; vagy mint a jogtudományban mondani szokás: végrehajtja, elhálja a házasságot (consummat matrimonium).[2]) Ha azonban valaki második nejével nem hajtja végre a házasságot: nem lesz szabálytalanná.[3]) 2. *Magyarázati többnejüség (bigamia interpretativa)* mely abban áll, hogy valaki csak egyszer lép ugyan házasságra, de oly nőt választ magának, ki már előbb más férfiúval törvényes vagy törvénytelen módon közösült. Ily czimen szabálytalanoknak tekintetnek azon férfiak, kik oly özvegy nőt vesznek el, ki első férjével már végrehajtotta a házasságot;[4]) továbbá azok, kik oly leánynyal kelnek egybe, kinek szüzességét a házasság előtt egy más férfiú már elrabolta;[5]) de ha a férj a házasság előtt közösült volna saját nejével, szabálytalan nem lesz; ellenben, ha a férj, házasságtörő nejével eme büntény után közösül, szabálytalanságba esik.[6]) 3. *Hasonlatos többnejüség (bigamia similitudinaria)*, mely nem egyéb, mint valamely subdiaconus vagy más nagyobb egyházi

[1]) Tehát a püspököknek ügyelniök kell, nehogy a katonai hatóság engedélye nélkül 20 éven túl levő ifjakat bocsássanak a theologiára.

[2]) C. 1. D. 33. — C. 14. D. 34.

[3]) C. 20. D. 34.

[4]) C. 9. 10. 13. D. 34.

[5]) C. 9. D. 32.

[6]) C. 11. 12. u. o.

rendben levő pap, avagy valamely ünnepélyes fogadalmat tett szerzetes által bűnös módon kötött [1]) és elhált [2]) házasság. Az ily házasság azért neveztetik *többnejüségnek*, mivel a pap, a nagyobb rendek fölvétele, s a szerzetes, az ünnepélyes fogadalom által, mintegy lelki házasságra lépett Krisztussal, s ennélfogva a nővel kötött későbbi testi frigy, mintegy másodszori házasságnak látszik; de csak látszik, mert az érvénytelen frigy nem valódi házasság, hanem csak hasonlit ahhoz. De megjegyzendő, hogy csak akkor neveztetik a subdiaconusnak vagy szerzetesnek nősülése hasonlatos többnejüségnek, ha szűz leánynyal kel egybe; ha pedig özvegy nőt, vagy megesett személyt venne el: a házasság magyarázati többnejüségnek tekintetik. [3])

IX. *Szelidség hiánya. (Defectus lenitatis.)* Minthogy a pap a szelid Üdvözitőnek, a béke és szeretet mesterének személyesitője [4]) s mint ilyen, papi teendőit sikerrel csak ugy végezheti, ha a kegyetlenség vagy vadság gyanújától távol áll: azért az egyház mindazokat, kik bár törvényes uton, közvetlenül, vagy közvetve embertársaik megölésénél, megcsonkitásánál, vagy kivégeztetésénél közreműködtek, — mint a szelidség hiányában szenvedőket — szabálytalanoknak tekinti. — A szelidség hiányába leginkább a harczban résztvevő katonák, a törvénykezés hivatalnokai s közegei és a műtéteket végző az orvosok és sebészek eshetnek. És pedig:

1. *A katonákra nézve* a jeles canonisták következőkép vélekednek: a) *Az igazságtalan háborúban* résztvevő katonák — akár, támadó, akár védő lett légyen a harcz — valamennyien szabálytalanságba esnek — még akkor is, ha csupán csak egy ember életett, avagy csonkitatott volna meg az ellenség katonái közül. [5]) Sőt még azok is szabálytalanok lesznek, kik a harczban ugyan részt nem vettek, de a katonákat az igazságtalan harczra lelkesitették és buzditották. b) Az *igazságos és védő harczban* küzdő katonák nem lesznek szabálytalanok, habár másokat megöltek, vagy megcsonkitottak is; [6]) sőt, ha valamely pap, világi egyének hiánya miatt, az ilyen harczban való részvételre kényszerittetnék ő sem fogna szabálytalanságba

---

[1]) c. 24. C. 27. q. 1.

[2]) C. 4. de bigamis non ord. (I. 21.)

[3]) C. 7. U. o.

[4]) „*Quod ideo statuit Ecclesia, quia sacerdos gerit personam Christi, qui utpote lenissimus, neminem unquam laesit*“ S. Alphons. Theol. mor. l. VII. n. 457.

[5]) Bened. XIV. Instit. 101. §. 8.

[6]) C. un. de homicid. vol. in Clem. (V. 4.)

esni;[1]) ha azonban a pap *önkénytesen* vállalkozik a harczra; vagy ha kényszerittetnék is erre, de a védő háború támadóvá lesz, s a pap a harczban valakit megöl vagy megcsonkit: szabálytalannak tartatik. c) *Az igazságos támadó harczban* résztvevők (legyenek akár világiak, akár papok) csak akkor válnak szabálytalanokká, ha önkezüleg megöltek vagy megcsonkitottak valakit;[2]) de azok, kik saját életök megvédelmezésében ontanak vért, nem lesznek szabálytalanok. Végül megjegyzendő, hogy a katonai állapot magában véve nem szül szabálytalanságot, és ezért, ha valaki a mondott pályát elhagyva, pap ohajtana lenni, és bizonyos a felől, hogy háborúban soha vért nem ontott, késedelem nélkül fel lehet őt szentelni.

2. *A törvénykezésnél* szabálytalanokká lesznek: a *biró*, ki a halálos itéletet hozza;[3]) az *ülnökök*, kik a bíróval az itélet hozatala előtt tanácskoztak; továbbá a *vádló ügyészek* s azon *tanuk*, kiknek vallomása az itélet hozatalára befolyást gyakorolt;[4]) a *jegyzők s irnokok*, kik a halálos itéletet hivatalosan leirták;[5]) végre azok, kik a kivégzésnél ténylegesen közreműködtek, minők: az elitéltet kisérő *katonák*, a *hóhérok* s ezeknek *segédei*[6]) — Az oly személyek, kik csak távolról s nem egyenesen működnek közre a kivégeztetésnél, nem tekinthetők szabálytalanoknak. E szerint tehát nem lesz szabálytalan a fejedelem avagy törvényhozó testület, ha az általa alkotott törvény erejével bizonyos bűntények elkövetőire halálos itéletet határoz; vagy ha valamely praelatus a halálra itélt papot degradálja s büntetés végett a világi hatóság kezeibe szolgáltatja; de szükséges, hogy ezen esetben a halálos büntetés elengedéséért esedezzék.[7]) Szintén ment lesz a pap a szabálytalanságtól, ha a sze-

[1]) Bened. XIV. Instist. 101. §. 9.

[2]) U. o.

[3]) c. 8. D. 50. — c. 1. D. 51.

[4]) Ama kérdésre nézve: vajjon csupán azon tanuk lesznek-e szabálytalanok, kik önkényt tesznek vallomást, avagy pedig azok is, kik felszólitás folytán tanuskodtak, — nem egyenlők a canonisták nézetei. A régi canonisták ugyanis csak az előbbieket, némely újabbak pedig az utóbbiakat is szabálytalanoknak mondják. — Magyarországban az 1790. április 20. kelt kir. rendelet folytán a papok a „bűnvádi" esetekben a tanuskodás kötelezettségétől fölmentettek; de 1852-ben az osztrák büntető törvénykönyv szabványai honunkban is életbeléptettetvén: a papok az emlitett privilégiumtól megfosztattak; s midőn ez ügy az ország primása által az apostoli székhez vitetett, onnét azon válasz jött, hogy ily kényszer előtt a papoknak meg kell hajolniok.

[5]) SCC. 19. jan 1686.

[6]) V. ö. *Zamboni*: IV. p. 75. n. 3. p. 76. n. 27.

[7]) C. 27. verbor. signif. (V. 40.)

mélye vagy vagyona ellen merényletet elkövető gonosztevőt a törvénynél bevádolja, de kijelenti, bár siker nélkül, hogy ő nem kívánja a bűnös kivégeztetését.[1]) A halálra ítéltet kisérő pap (ha csak talán könyörérzetből némileg nem siettetné a kivégeztetést), ki nem a polgári hatóságnak közegekint foglal a gonosztevő oldala mellett helyet, mint magától érthető, szabálytalanná nem válik; valamint azon pap sem, ki a bűnvádi perhez szükségelt okmánykép valamely anyakönyvi kivonatot készit. Továbbá akkor sem lesz a pap szabálytalanná, ha megengedi a holt-testnek felásását, hogy az a felmerült gyilkossági gyanú miatt orvosi vizsgálat alá vétessék. Végre akkor sem esik a pap szabálytalanságba, ha a gyónás alkalmával a gonosztevőt bűnének a polgári hatóság előtt való feljelentésére készteti, — habár talán a gyóntató atya szavát követő bünös halálra ítéltetnék.

3. A *sebészek és orvosokra nézve* azon szabály áll, hogy ha a nagyobb rendek fölvétele előtt, az orvosi tudomány szabályai szerint eljárva, valamely metszés vagy égetéssel összekötött sebészi műtéteket vittek véghez, habár a beteg a műtét után meghalt volna is, nem lesznek szabálytalanokká.[2]) De nem menekül meg a szabálytalanságtól azon pap, ki a nagyobb rendek fölvétele után, mint orvos vagy sebész oly műtétet (ide számittatik az érvágás is) végez, mely a betegnek halálát vonja maga után.[3])

X. *Jó hirnév hiánya (defectus bonae famae.)* A külső becsületesség, mely az állam-hivatalnokoknak is egyik elengedhetlen kelléke szokott lenni, az egyház szolgáiban még kevésbbé hiányozhatik. Ép azért az egyház minden időben megkivánta, hogy papjai jó hirnévvel birjanak. Már az apostolok is a hivek által méltókul elismert férfiakat választottak meg diaconusoknak.[4]) Sz. Pál apostol a püspök személyes kellékeiről a többi közt ekként nyilatkozik: „*Szükséges pedig ő neki jó bizonyságának lenni azoktól, a kik kivül vannak.*“[5]) Általán véve pedig ősi időktől fogva uralkodik az egyházban azon szabály, melyszerint becstelen egyének a papi testületbe fel nem vétetnek.[6]) — Becsteleneknek azok neveztetnek, kiknek jó hirneve a

[1]) C. 2. de homic. (V. 4.) in VI-to.

[2]) C. 7. de aetate et qual. (I. 14.)

[3]) C. 9. ne cler. vel monach. (III. 50.)

[4]) Apost. csel. VI. 3.

[5]) I. Tim. III. 7.

[6]) Bonifacii VIII. Reg. 87. jur in VI-to. „*Infamibus portae non pateant*

törvény megbélyegzése avagy a közvélemény elitélése folytán csorbát szenvedett avagy végleg elveszett. E szerint a becstelenség kétféle lehet u. m. *jog- és ténybecstelenség.*

Jogbecstelenség háromfélekép keletkezhetik u. m. a törvényben megjelölt vétségekből — birói itélet — s a szülők bűne folytán. — 1. A vétségek, melyek a canonok értelmében becstelenséget vonnak maguk után a következők: *kéjhölgygyel vagy aljas életü szinésznővel kötött házasság,*[1]) *nőrablás, párbaj,*[2]) *a pápa vagy bibornokok megtámadása,*[3]) *s az eretnekség.*[4]) Ezenkivül becstelenekül tekintetnek mindazok, kiket *az egyes országok részleges törvényei ilyenekül bélyegeznek.*[5]) 2. *Birói itélet folytán azok lesznek becstelenek,* kikre oly itélet mondatik, mely becstelenséggel jár. 3. *A szülők vétsége folytán becsteleneknek tartatnak az eretnekségbe esett szülőknek, valamint a pápa és a bibornok megtámadóinak gyermekei és unokái.*[6])

Ténybecstelenségbe azok esnek, kiket ugyan a törvény becsteleneknek nem nyilvánitott, de a kiknek becsülete valamely bűntény következtében — a közvélemény előtt csorbát szenvedett. Ilyenek például azok, kik nyilvánosan *házasságtörést, simoniát, sodomiát* követtek el; vagy pedig a kik valamely megvetett életmódot folytatnak p. o. a peczérek, nyúzók; s általán véve a rosz hirben álló egyének.

77. §. A bünszabálytalanságok.

Üdvözitőnknek azon intelme: *„Úgy fényeskedjék a ti világosságtok az emberek előtt, hogy lássák jó cselekedeteiteket, és dicsőitsék Atyátokat, a ki mennyekben vagyon“*[7]) első sorban s főleg a papságra alkalmazható. Ennélfogva már sz. Pál apostol Timotheus- és Titusnak szivükre köté, hogy csakis fedhetlen életü egyéneket válasszanak püspökké, vagy diaconussá.[8]) S az egyház is ősi időktől fogva szigorúan tiltá a nagy bűnösöknek a papi rendbe való felvételét. — Erre

---

dignitatum.“ Inoc III. *„Cum personis vilibus et indignis portae dignitatis patere non debeant juxta legitimas sanctiones.“* (c. 11. de exces. praelat. V. 31.)

[1]) c. 15. D. 34. — De ha valaki szinésznőt azért vesz nőül, hogy őt az erény utjára visszatéritse, — nem lesz szabálytalanná (c. 20. de spons. et matr. IV. 1.)

[2]) Concilium Trid. sess. XXV. c. 19. de ref.

[3]) C 5. de poen. in VI-to (V. 9.)

[4]) C. 2. de haeret. in VI-to (V. 2.)

[5]) Hazánkban a következő bűnök vonnak maguk után jogbecstelenséget: *a vértagadás, hütlen gyámnokoskodás, okmányhamisitás, letétemény-letartóztatás, hamis eskü, az ellenféllel egyetértő ügyvédkedés.*

[6]) C. 15. de haer. in VI-to (V 2.) — c. 5. de poenis. U. o. (V. 9)

[7]) Máté V. 16.

[8]) I. Timot. III. 2. 20. — Tit. I. 6. 7.

nézve keleten hoszszú ideig csakis azon általános szabály uralkodott, hogy senki sem lehet pappá, ha a keresztség után valamely súlyos bűnnel szennyezte be lelkét.[1]) — A nyugatiaknál azonban már az első századok alatt azon részleges törvény jutott érvényre, melyszerint mindazok, kik *nyilvános vezeklés alá eső büntényt követtek el*, nemcsak a vezeklés ideje alatt, hanem azután is minden időre szabálytalanoknak tekintettek.[2]) Ép ezért a nyilvánosan vezekelt laicus soha sem lehetett pappá; ha pedig valamely pap kényszerült volna nyilvánosan vezekleni: a papi hivatallal összekötött jogok gyakorlásától és a felsőbb rendek fölvételétől letiltatott.[3]) Későbbi időben, midőn t. i a nyilvános vezeklés már kiment szokásból, csak némely nagyobb s becstelenséggel járó vétkek elkövetői s ezek is csupán akkor, ha bűnük nyilvános volt, váltak szabálytalanokká.[4]) A jelenlegi egyházfegyelem szerint egyedül a canonokban névszerint megjelölt némely bűntények szülnek szabálytalanságot, de csak ugy, ha a *bűntény külső, nyilvános* és *valósággal elkövetett* [5]) (*crimen consummatum*), *halálos* [6]) vétekül minősithető.

Szabálytalanságot — napjainkban — a következő bűntények idéznek elő:

I. *A hit elleni bünök*, minők: a) *A hithagyás, (apostasia),*[7]) mely háromféle lehet, u. m. a keresztény vallásról a pogány hitre való átpártolás *(apostasia a fide);* a papi állásnak hűtlen elhagyása *(apostasia ordinis);* vagy pedig a szerzetes rendből való törvénytelen eltávozás *(apostasia a fide religiosa.)* A hithagyásnak mind eme nemei szabálytalanságot szülnek. b) *Eretnekség (haeresis);* minden eretnek szabálytalan, akár született legyen az eretnek vallásban, akár pedig a kath. egyházból tért át az eretnekekhez.[8]) Ezenkivül szabálytalanoknak tartatnak az eretnek szülőknek atyai ágon első és másod; anyai ágon pedig csak az első izigleni sarjadékai is.[9]) Az eretnek apa a kath. hitre történt áttérése után is szabálytalan marad, de katholikussá lett sarjadékai a szabálytalanságtól mentek lesznek. Továbbá szintén szabálytalanoknak tekintetnek az eretnekek védői és pártfogói (receptores et fautores). Ha valamely pap

---

[1]) C. 7. D. 24. — c. 32. D. 50. —. c 4. 5. D. 81.

[2]) C. 56. 59. D. 50.

[3]) C. 7. 9. U. o.

[4]) C. 4. de temp. ord. (I. 11.) c. 17. ibidem.

[5]) Ha kétes lenne: valósággal elkövette-e vagy sem valaki ama bűntényt, mely szabálytalanságot szül: csak akkor, ha *valószinű gyilkosság*-ról van szó, — feltételeztetik a szabálytalanság; ellenkező esetben pedig nem. S. Alph. theol. mor. 1. 7. n. 346. Gury. n. 1693. Neyraguet. comp. theol. mor. p. 497.

[6]) Ha tehát a bűntény valamely körülmény miatt nem lenne halálos vétek, nem szül szabálytalanságot. (S. Alph. n. 348.)

[7]) c. 69. D. 50.

[8]) c. 2. §. 3. de haer. in. VI-to. (V. 2.)

[9]) c. 2. §. de haeret. in. VI-to. (V. 2.)

eretnekségbe esnék, s később vétkét megbánva a kath. egyház keblébe visszatérne: a már fölvett egyházi rendekkel összekapcsolt jogait ugyan ujra gyakorolhatja, de felsőbb rendek felvételére nem bocsáttatik.[1]) c) A *szakadárság* (schisma) magában véve nem képez szabálytalanságot, hanem csak akkor, ha eretnekséggel van összekapcsolva.[2])

II. *A keresztséggel való visszaélés (abusus baptismi).* E czimen szabálytalanokká válnak a) *azok, kik szándékosan és föltétlenül ismételve fölveszik,*[3]) *vagy kiszolgáltatják*[4]) *a keresztséget*; ugyszintén azok, a kik ily keresztségismétlésnél nyilvánosan segédkeznek.[5]) Ama kérdés eldöntésénél: vajjon a *szükség nélkül feltételesen* ismételt keresztség szabálytalanságot szül-e vagy sem? nem egyezők a canonisták vélekedései. Némelyek ezen esetre nem terjesztik ki a szabálytalanságot, ellenben mások, kikhez XIV. *Benedek* pápa is számittatik, az emlitett esetben is szabálytalanságot látnak.[6]) b) Azok, *kik felnőtt korukban* szánszándékkal és szükség nélkül *eretnek egyén által kereszteltetik meg magukat.*[7])

III. *Az egyházi renddel való visszaélés (abusus ordinis)*, melyből kétféleképen eredhet szabálytalanság, t. i. vagy valamely egyházi rend törvényellenes fölvétele, vagy pedig valamely sz. ténykedés illetéktelen gyakorlása által.

1. *Az egyházi rend fölvétele köröl* elkövetett vétségek a következő esetekben szülnek szabálytalanságot: a) Ha valaki tudva és akarva *eretnek, szakadár, avagy kiközösitett, hivatalától felfüggesztett, vagy simoniacus püspök által* szentelteti föl magát.[8]) Ugyszintén ha *valaki lopva (furtive)* vagyis: törvényes püspökének tudta és beleegyezése nélkül, vagy vizsgálatlanul, álnév alatt, vagy egyéb furfangos módon vesz fel valamely egyházi rendet.[9]) b) Ha valaki *simoniacus módon* nyeri meg az egyházi rendeket;[10]) vagy pedig c)

---

[1]) c. 21. C. 2. q. 7.

[2]) c. 1. 2. de Schis. et ord. ab eis. (V. 8.)

[3]) c. 4. D. 51. — c. 65. D. 50.

[4]) c. 6. de bapt. (III. 42.) — Can. apost. 46.

[5]) c. 2. de apost. et reit. bap. (V. 9.)

[6]) De synod. dioec. 1. VII. c. 6.

[7]) c. 18. §. 2. C. 1. q. 1.

[8]) c. 4. c. 9. q. 1. — c. 1. de ordin. ab eppo qui renunc. (I. 13.)

[9]) c. 5. 7. D. 24. — c. 1—3. de eo qui furt. (V. 30.) A ki azonban a kisebb rendeket veszi föl lopva, nem lesz szabálytalan, mert ezen esetről nem szólnak a canonok.

[10]) c. 11. 12. 13. de sim. (V. III.) — c. 2. eodem. Extrav. com. (V. 1.)

ha az *alsóbb rendek elhagyásával (per saltum)* vesz fel valamely nagyobb rendet.[1]) Némely canonisták vélekedése szerint azonban az imént előszámlált esetekben csak a *felfüggesztés* büntetése éri a fölszentelt egyént, s ki ezért szabálytalannak nem tekinthető.[2])

2. *Az egyházi renddel összekapcsolt valamely sz. ténykedés illetéktelen ggakorlása folytán szabalytalanokká* válnak: a) Az oly egyháziak, kik a *még föl nem vett magasabb ordoval kapcsolatos sz. ténykedést nyilvánosan s ünnepélyes módon*, azaz: az egyház által előirt öltözetben gyakorolni merészelnek p. o. ha a subdiaconus stola használata mellett valakit megkeresztel; vagy a diaconus nyilvánosan misét mond.[3]) Az ily vétségek elkövetői a felvett rendek gyakorlatától 2—3 évre; a nagyobb rendek felvételétől pedig mindenkorra letiltatnak. b) A suspendált vagy az egyházból kiközösitett papok, kik a suspensio vagy a kiközösités daczára is valamely egyház-rendi ténykedést végeznek.[4]) Ugyszintén szabálytalanságba esnek azon papok is, kik *tilalom (interdictum)* alatt lévő helyen miséznek.[5])

IV. *Gyilkosság (homicidium).* E czimen szabálytalanok lesznek: 1. *A szándékos és igazságtalan gyilkosok*,[6]) valamint az ily gyilkosság tervezői, tanácslói és segélyzői;[7]) továbbá azok is, kiknek módjukban állott volna a gyilkosságot megakadályozni, de ezt nem tették.[8]) 2. A kik *vétkes vigyázatlanságból* öltek meg valakit *(homicidae culposi)*; ugyszintén azok is is, kik az ilyen gyilkosságra alkalmat szolgáltattak. Igy p. o. szabálytalanságba esik azon előljáró, ki megfenyitett bűnös alattvalóját oly szerencsétlenül üti meg, hogy az bele hal.[9]) Ha pedig valaki egy más személyre bizza a testi büntetés végrehajtását, s az illető megbizott vigyázatlanságból agyon üti a bűnhődőt: ez esetben mind a fenyités megparancsolója, mind

---

[1]) c. 5. D. 51.

[2]) V. ö. Aichner p. 199.

[3]) c. 1. 2. de cler. non ord. min. (V. 28.) De ha valamely laicus végzi a kisebb rendek kötelmeit, a bevett szokásnál fogva nem lesz szabálytalan, igy p. o. a sekrestyések, vagy kisebb renddel nem biró növendékpapok alsóbb rendü ténykedést végezhetnek. Sőt honunkban a növendékpapok a sz. mise alkalmával subdiaconusi vagy diaconusi tisztet is végezni szoktak, csakhogy nem szabad nekik *manipulust* és *stolát* viselni.

[4]) c. 1—6. de cler. excom. (V. 27.

[5]) c. 18. de sent. excom susp. in VI-to (V. 11.)

[6]) c. 4. 41. D. 51.

[7]) c. 8. D. 50. — c. 6. §. 2. de homicid. vol. (V. 12.)

[8]) U. o.

[9]) c. 7. 13. U. o.

annak végrehajtója szabálytalanokká lesznek.[1]) 3. Szabálytalanságba esnek azok is, kik az *anya méhében levő s már élő magzatot mesterséggel elűzik.*[2]) 4. Ha valaki *veszekedés alkalmával* megöletik, s nem tudni, melyik ütés okozta a halált: a veszekedésben résztvevők valamennyien szabálytalanokká válnak.[3]) 5. Ha a kegyur, kegyurasága területén létező javadalmas papot gyilkolna meg: nem csak ő maga, hanem negyedik izigleni sarjadékai is szabálytalanok lesznek;[4]) de a gyilkosssg elkövetése előtt született gyermekek a szabálytalanságtól mentek maradnak.[5])

Bár embertársaik halálának okozói voltak — nem lesznek szabálytalanokká:

1. A kik *csupán véletlenségből* öltek meg valakit; de ha ily egyének valamely egyházi rendet ohajtanak felvenni: a püspök szoros vizsgálatot tartozik elrendelni a felől: vajjon valóban véletlenül történt-e az emberölés.

2. A kiket saját éltök megvédése kényszeritett az emberölésre; p. o. ha valaki életének megtámadóját öli meg. Azonban megjegyzendő, hogy, ha valakit nem a végső szükség kényszeritett az emberölésre; vagyis ha futás, segélykiáltás, avagy az ellenfélnek lefegyverzése, vagy megsebzése által is megmenthette volna életét: nem kerüli ki a szabálytalanságot.[6]) Ép ezért a tolvaj megölője csak akkor nem lesz szabálytalan, ha a tolvaj egyszersmind megtámadta az illetőt.[7]) Szóval a szükség esetén emberölést elkövető egyén csak akkor nem lesz szabálytalan, ha az u. n. *moderamen inculpatae tutelae* szabályait megtartja.

3. A saját szakmájukban jártas orvosok és sebészek, kiknek kezei alatt az élet veszélyes műtét alá vett beteg elhalálozik; de ha az ily orvosok vagy sebészek pappá akarnának szenteltetni: óvatosságbóli felmentvényt kell kérniök.[8])

4. Mindazok, kik öntudaton kivüli állapotban, p. o. alvás közben vagy serdületlen korukban vittek véghez emberölést.[9]) De

[1]) c. 3. de homic. in VI-ot. (V. 4.)

[2]) c. 20. de homic. vol. (V. 12.) Élőnek tartatik a férfimagzat a fogamzás után 40, a nőmagzat pedig 80-ik napon.

[3]) c. 18. de homic. (V. 12.)

[4]) c. 12. de poenis. (V. 37.)

[5]) Ben. XIV. 10. de syn. d. n. 13. 24.

[6]) c. un. de homic. in Clem. (V. 4.)

[7]) c. 2. de homic. vol. (V. 12.)

[8]) Bened XIV. de syn. dioec. XIII. 10. 4.

[9]) c. un. de homicid. vol. in Clem. (V. 4.)

szabálytalanságba esik azon görög kath. pap, ki alvás közben agyonnyomja gyermekét.[1])

V. A csonkitás (mutilatio). Ha valaki másnak valamely *főbb tagját*, p. o. kezét, lábát, nyelvét, nemző részét levágja, vagy mást megvakit, szintén szabálytalanná lesz. S a csonkitásnál ugyanazon szabályok tartandók szem előtt, melyek a gyilkosságra nézve állnak. Ha pedig valaki csak kisebbszerü csonkitást visz véghez, p. o. embertársának egyik ujját, fülét vágja le, fogát üti ki — ez által még nem lesz szabálytalan, de ha pappá óhajt lenni: óvatosság tekintetéből felmentésért kell folyamodnia.[2])

VI. Szabálytalanságba esnek azok is, kik *a püspököt durva és igazságtalan módon megsértik*, s e szabálytalanság kiterjesztetik a bűntársakra, és a bűnős fiaira és unokáira is.[3])

78. § A szabálytalanság eredményei.

Már a szabálytalanság fogalmának meghatározásánál emlitettük, hogy a szabálytalan laicus semminemü egyházi rendet; a szabálytalan pap pedig felsőbb rendeket föl nem vehet, s a fölvett rendekkel összekötött jogokat nem gyakorolhatja. Ezenkivül a szabálytalanság eredményeiről még a következőket kell tudnunk: 1. A szabálytalanság *csupán az egyházrendi hatalom* s nem egyszersmind a joghatósági ténykedések gyakorlatát teszi tilossá. — 2. *Halálveszély perczében (in articulo mortis)* a szabálytalan papnak is szabad gyóntatnia s bármely vétektől föloldozást adnia.[4]) — 3. Ha a felszentelt pap *testi épség hiánya* miatt lesz szabálytalanná, csak azon sz. ténykedéseket nem szabad gyakorolnia, a melyekre alkalmatlánná vált, p. o. ha valaki elveszitené a sz. ostya töréséhez szükségelt két ujját: miséznie ugyan nem szabad, de egyéb sz. ténykedést végezhet.[5]) — 4. Az *előleges szabálytalanságban* levők számára *érvényes módon* egyházi javadalmat adományozni nem lehet.[6]) De ha valamely javadalmas pap válnék szabálytalanná: javadalmát nem ipso facto, hanem birói itélet folytán veszíti el,[7]) sőt ha csupán testi épség hiányából származik a szabálytalanság: a javadalmas csupán csak se-

[1]) c. 7. de poenit. et remis. (V. 38.)
[2]) S. C. C. 19. Jul. 1687. ap. Ferar.
[3]) c. 1. de poen. in Clem. (V. 8.)
[4]) Conc. Trid. sess. XIV. c. 7. de sacrm. poen.
[5]) c. 6. 11. 12. D. 55.
[6]) Concil. Trid. Sess. XXII. c. 4. de. reform.
[7]) c. 2. de cler. non ord. (V. 28.)

gédet tartozik maga mellé venni s javadalmát továbbá is élvezheti.[1]) Ha pedig a javadalmas őrültségbe esnék: három évig szintén segéd rendeltetik mellé; de ha három év elteltével sem szünnék meg az őrültség, a javadalom másnak adományozható.[2])

79. §. A szabálytalanság megszünéséről.

A szabálytalanság különféle nemei különféle módon szünhetnek meg. És pedig:

1. *Az ideiglenes szabálytalanságok* az előidéző ok megszüntével önmagoktól elenyésznek, p. o. a korhiány, a megkivántató kor elértével; a hit, a tudomány s szabadság hiánya a szilárd hit, kellő ismeretek és szabad rendelkezési jog megszerzetével önként megszünnek. Sőt sz. Alphons szerint a *ténybecstelenség* is önként megszünik a lakhely megváltoztatása, avagy a már legalább három év óta tartó élet megjobbitása által.[3]) Ugyszintén a a tiltott mesterséget űző egyének is megszabadulnak a szabálytalanságtól, ha hogy ama mesterség gyakorlatát abbahagyják.

2. *A keresztség fölvétele előtt elkövetett bünténeyből eredt* szabálytalanságok a keresztség fölvétele után azonnal megszünnek; mert a keresztség által minden bün s annak minden következményei elengedtetnek. De a *hiány-szabálytalanságok* közül csak azokat törülheti el a keresztség, a melyek a bün szabálytalansággal rokonságban vannak, minő p. o. a becstelenség. E szerint tehát a bigamiából származó szabálytalanság a keresztség után is fönmarad, mert mint a c. 4. D. 26. mondja: „In baptismate culpa dimittitur, non lex conjugii aboletur."

3. *A törvényes származás hiánya* háromféleképp szüntethető meg:

a) *A szülők utólagos házassága által;* de csak is akkor, ha a szülők közt a nemzés idejében nem létezett olyatén házassági akadály, mely dispensatio utján sem lett volna megszüntethető; azért p. o. a házasságtörésből született gyermekeket nemzőik utólagos házassága sem teszi törvényesekké.[4])

b) *Pápa leirat erejével.* Az ország fejedelmétől nyert törvényesités azonban csupán polgári eredményeket szül s mint ilyen a szabálytalanságot el nem enyészteti.

c) *Valamely szerzetes rendben letett ünnepélyes fogadalom által.*[5])

[1]) c. 3. de cler. aegr. (III. 6.)

[2]) S. C. C. 23. Nov. 1680.

[3]) Theolog. Mor. I. VII. n. 452. és 364.

[4]) c. 6. qui filii sint. legit. (IV. 17) — Bened. XIV. ad Aepp. s. Dominic. „*Redditae Nobis.*" 5. Dec. 1714. §. 2. Bull. Bened. XIV. Tom. I. p. 276.

[5]) c. 11. D. 56.

De megjegyzendő, hogy a letett ünnepélyes fogadalom az előbb törvénytelen származású egyént csupán az egyházi rendek fölvételére, s nem egyszersmind egyházi méltóságok elnyerésére képesiti; ehhez ugyanis külön pápai fölmentvény kivántatik.[1])

4. *A birói itélet folytán származott jogi becstelenség*, a birói itéletnek visszavonása, vagyis a becsületnek törvényes uton való helyreállitása által szünik meg.

5. Minden egyéb szabálytalanság csak *fölmentvény (dispensatio)* útján szüntethető meg. Rendszerinti és teljes mérvü fölmentési joggal egyedül a római pápa bir; de ő is némely szabálytalanságtól vagy soha sem, vagy csak ritka esetben ad fölmentést, p. o. a tudomány hiányából származó szabálytalanságtól soha senkit föl nem menthet, hanem legfölebb megengedi, hogy a kellő tudománynyal nem biró egyén fölvehessen ugyan valamely egyházi rendet, de mindaddig, mig a szükséges tudományt meg nem szerzi magának, a felvett rendnek megfelelő ténykedések gyakorlatától felfüggesztve maradjon. Igen ritkán engedélyez fölmentvényt a pápa a valóságos bigamia, s a szánszándékos, igazságtalan és nyilvános gyilkosságból származó szabálytalanság alól; és törvénytelen származásu egyéneket a bibornokok sorába, még akkor sem vesz fel, ha netalán az illetők egyéb egyház méltóságok elnyerésére fölmentvényt nyertek.[2]) — A római pápán kivül némely esetekben a püspökök is adhatnak fölmentvényt a szabálytalanság alól. Nevezetesen: a) a trienti zsinat értelmében[3]) dispensalhatnak — *a szándékosan elkövetett titkos gyilkosság kivételével — minden egyéb titkos büntényből eredt szabálytalanság alól.* — E privilegiumot a püspökök közhelynökeikre is átruházhatják, — de csupán saját alattvalóikra nézve gyakorolhatják. — A püspöki joghatósághoz hasonló hatalommal biró praelatus nulliusok a trienti zsinat mondott kedvezményében nem osztoznak. — b) A közjog szerint a megyék főpásztorai a *hiány szabálytalanságok* alól csakis a következő esetekben adhatnak fölmentvényt: *α*) ha a szabálytalanság *hasonlatos többnejüségből* származik;[4]) *β*) ha *valaki per saltum ordináltatott*, s még nem gyakorolta a törvénytelenül felvett egyházi renddel járó jogát;[5]) továbbá *γ*) a kisebb ren-

[1]) c. 18. de fil. presbyt. (I. 17.)

[2]) Const. Sixti V. Postquam verus §. 12.

[3]) Sess. XXIV. c. 6. de reform.

[4]) c. 4. de cler. conjuk. (III. 3.)

[5]) Concil. Trid. sess. 23. c. XXIII. de reform.

dekre nézve a *törvénytelen születés*[1]) s δ) a *kisebb mérvü testi hiány*ból származó szabálytalanságok alól.[2]) Ezenkivül a püspökök a pápától nyert különös hatalomnál fogva, más szabálytalanságok alól is dispensálhatnak; igy p. o. Magyarország püspökeinek hatalmuk van a *presbyteratushoz* megkivánt korból egy évet elengedni s azokat, kik a 24-ik évbe már beléptek, áldozárokká szentelni.

80. §. A felszentelési czim.

Az egyháznak kezdettől fogva gondja volt arra, hogy szolgái az anyagiakban szükséget ne szenvedjenek s magasztos állásuk lealacsonyitásával aljas vagy megvetett kenyérkeresethez fordulni ne kényszerüljenek. Ugyanezért ős régi szabály az egyházban, melyszerint csakis olyanok szenteltethetnek fel papokká, kik tisztességes ellátást biztositó jövedelmi forrással birnak. E jövedelmi forrás *felszentelési czimnek* neveztetik.

A felszentelési czimre vonatkozó egyházi szabályok különböző időben különféle változásokon mentek keresztül. — A kereszténység első századaiban minden egyes felszentelendő számára már eleve bizonyos egyházi szolgálat vagyis hivatal jelöltetett, melynek végzéséért azután az illető a püspök által kezelt közös egyházmegyei vagyonból nyert kellő ellátást. — Minthogy pedig a templomok, melyeknél a felszentelt papok működtek — a homlokiratok vagyis czimek után *titulus*-oknak neveztettek: a papi hivatal is *titulus*-nak s a hivatalnok *clericus intitulatus*-nak — vagyis a templomba kebelezettnek mondatott. — Az V-ik század végén az egyházi vagyon kezelése körül ujabb szokás jutván érvényre: a *titulus* szónak értelme is megváltozott. Ugyanis az emlitett időtől kezdve a székesegyházak birtokai, a vidéki egyházak birtokaitól elválasztatattak, s ennélfogva az egyes papok már többé nem a püspöki pénztárból, hanem a nekik haszonélvezetre általadott részleges egyházi birtokokból, — melyek *javadalmaknak* (beneficia) is neveztettek — huztak jövedelmet; s a papok felszentelése ezentúl mindenkor bizonyos javadalom czimére történt. E szerint tehát a felszentelési czim most már nem egyházi hivatalt, hanem az egyházi hivatalnok ellátására szolgáló jövedelmet kezdett jelenteni.

Az eleintén szigoruan megtartatni szokott ama szabály, melyszerint a felszentelés csakis bizonyos javadalom czimére engedtetett meg, — időjártával lazulni kezdett. Ugyanis a püspökök igen gyak-

[1]) c. 1. de fil. Presbyt in VI-to (I. 11.)

[2]) Arg. c. 2. de corp. vitiatio (I. 20.)

ran olyanokat is ordináltak, kik semmiféle egyházi hivatallal nem birtak, s a kik ezért vagy saját vagyonukból tartották fenn magukat, vagy pedig a püspök fedezé életszükségleteiket. Az ily papok azután határozott foglalkozás és biztos jövedelem hiányában: többnyire kóbor életet folytattak s az egyház szégyenére a gazdag főurak, vagy fejedelmek kegyelemkenyérén élősködtek. Nem csoda tehát, ha a III. laterani zsinat (1179) elrendelé, hogy a püspök, ki sem kellő czimmel, sem magán vagyonnal nem biró egyént áldozárrá vagy diaconussá felszentel — sajátjából tartozzék a felszenteltet mindaddig ellátni, mig nem ez egyházi javadalmat nyer.[1]) III. Incze e törvényt a kisebb rendekre is kiterjeszteni kívánta,[2]) — intézkedése azonban csak is a subdiaconatusra nézve lett érvényessé. Végre a trienti zsinat a kérdéses ügyet ujabban szabályzandó elrendelé,[3]) hogy ezentúl a püspökök rendszerint csakis *javadalom czimén (titulus beneficii)* — rendkivüli esetben és kivételesen pedig még két más u. m. *magánvagyon (titulus patrimonii),* és *dijazás (titulus pensionis)* czimén is föladhassák az egyházi rendeket. A *javadalom-czim* alatt, mint már a föntebbiekből is kitünik, azon jövedelmi forrás értetik, melyet a pap valamely törvényes úton megnyert, és élet föntartására elégséges jövedelmet hozó javadalom birálása folytán — felmutatni tud. — A *magánvagyon-czim* pedig, mint maga a név is mutatja, [a felszentelendőnek családi birtokából befolyó tisztességes jövedelmét jelzi. — A *dijazás czime* pedig abban áll, melyszerint valamely község vagy magán személy megigéri, hogy az oly papjelölt részére, ki sem javadalommal, sem magánvagyonnal nem bir, mindaddig kellő jövedelmet fog adni, mig ez valamely javadalmat nem nyer. — Hogy a két utóbbi czimen felszentelt egyének jövedelmi forrása minden tekintetben biztositva legyen, a trienti zsinat meghagyta, hogy a czimet képező magánvagyont vagy dijazást a püspök engedelme nélkül elidegeniteni mindaddig tilos legyen, — mig nem az illető papnak egyébkinti ellátásáról gondoskodva nincs.[4])

Ujabb időben az imént előszámlált három felszentelési czimen kivül egyéb czimek is szokásba jöttek, igy p. o. Németországban, s Ausztria lajtántúli tartományaiban az u. n. *asztal-czim (titulus mensae)* van érvényben; a mi t. i. abban áll, hogy az ország

[1]) c. 4. de praebend. (III. 5.)

[2]) c. 16. 23. U. o.

[3]) Sess. XXI. c. 2. de reform.

[4]) U. o.

fejedelme biztositékot nyujt arra nézve, hogy a felszentelt papnak ellátásáról gondoskodni fog, ha netalán ez saját hibáján kivül szolgálatképtelenné válnék. Eme czim ugyan az egyház törvényei szerint meghatározott felszentelési czimnek meg nem felel, mert csakis a munkaképtelen papok ellátását biztositja, de a munka-képesek részére jövedelmi forrást nem szolgáltat; minthogy azonban a németországi egyházmegyék szükséglete megkivánta, hogy olyanok is szenteltessenek papokká, kik a trienti zsinat által meghatározott czimek egyikével sem rendelkeznek, — a szükségszülte körülmények folytán az asztal-czim megtüretik. — A *collegium de propaganda fide* növendékei *ad titulum missionis* ordináltatnak, s ezért fölszenteltetésük után esküt kell letenniök, hogy teljes életükön át a missioügynek fognak szolgálni. Vannak egyházmegyék, p. o. a *velenczei és flórenczi*, hol *ad titulum servitii ecclesiae* szokás a papokat felszentelni. Hazánkban minden egyházmegyében *ad titulum dioeceseos* történik az ordinatio, s azért az egyházmegye tartozik kellő alkalmazást és jövedelmet adni papjainak s a munkaképtelenek nyugdijazásáról is az egyházmegyék gondoskodnak, s e végből létesültek a megyei nyugdijintézetek.[1]) Honi szerzeteseink pedig *ad titulum paupertatis* szenteltetnek föl, s e szerint az egyes szerzetes ellátásáról az illető szerzet tartozik gondoskodni [2])

Ha valamely püspök illendő czim nélkül szentelne föl valakit: kötelességében áll, ennek kellő ellátását saját jövedelméből eszközölni, s ebbeli kötelezettsége utódjára is átszáll.[3]) Ha pedig valamely püspök azért szentelne föl kellő czim nélkül valakit, mivel az illető megigérte, hogy a püspöktől nem fog ellátást kivánni: ily esetben a püspök az egyházi rendek feladási jogától 3 évre fölfüggesz-

[1]) **A magyarországi papi nyugdijintézetek** a külömböző egyházmegyékben külömböző módon keletkeztek. Néhol a nyugdij-alaptőke egyesek adakozása, s a papi hagyatéki tömegek után járuló százalékokból létesült; másutt pedig p. o. a csanádi, veszprémi és váczi egyházmegyékben minden egyes pap évi adót fizet a nyugdij intézet javára. Az elaggott vagy munkaképtelenné vált papok számára adni szokott nyugdijösszeg nem mindenütt egyenlő p. o. a váczi egyházmegyében legközelebbi időkig 300, legfölebb 400 frt évi nyugdijt nyertek a deficiensek; azonban a nyugdijalap javára történő adózási elv elfogadtatása óta a nyugdijösszeg 600 frtra emeltetett.

[2]) A *szegénységi czim* csak az ünnepélyes fogadalom után léphet érvénybe; de a *jezsuitákra*, s a szerzetes rendekhez hasonló *Congregatiók* azon tagjaira nézve, kik csak egyszerű fogadalmat tesznek, azon szabály áll, hogy az egyszerű fogadalom letétele után a nagyobb rendeket is felvehetik.

[3]) c. 4. 16. de praeb. et dig. (III. 5.) — c. 13. de aetate et qual. praef. (1. 14.)

tetik.[1]) Az oly pap pedig, ki álczimet költve részesült az ordináltatás jótéteményében: csalárdsága fölfedeztetése után a papi teendők gyakorlatától felfüggesztetik.[2])

II. SZAKASZ.

A felszentelés közelebbi körülményei.

81. §. A papjelöltek megvizsgálásáról. (Scrutinia.)

A papjelöltek méltó és alkalmas voltának kitudására már régente is szigorú vizsgálatot kivánt az egyház.[3]) A trienti zsinat az ősi szabályokat felujitva *háromszoros vizsgálatot irt elö.*[4]) Az első vizsgálat a kisebb rendekre nézve abban áll, hogy a püspök a papjelöltek erkölcsiségéről és ismereteiről, az illetékes plebánosok és tanitók által kiállitott bizonyitványok nyomán tudomást szerez magának. A nagyobb rendekre nézve pedig az első vizsgálat aként történik, hogy egy hónappal a felszentelés előtt a felszentelendők nevei a plébános, vagy más püspöki megbizott által a szószékről nyilvánosan felolvastatván a hivő nép felszólittatik, hogy ezen papjelöltek születésére, korára s erkölcsiségére nézve, ha talán illetékes tudomással birna, nyilatkozatot tegyen. Az eként történt vizsgálatnak eredményéről azután a plébános irásbeli értesitést ad a püspöknek. A vizsgálatnak e neme nálunk már nincs szokásban;[5]) mivel mindazon adatokat, melyeknek kideritésére a vizsgálat elrendeltetett, a seminariumi előljárók már eleve, midőn t. i. a papjelölt a papnöveldébe fölvétetett, megszerezték. — A második vizsgálat pár nappal (ha az ordinatiók mindig a canonicus időben s e szerint *szombati* napon tartatnának — eme második vizsgálatnak *szerdai* napon kellene történnie) — a felszentelés előtt megy végbe, a midőn t. i. maga a püspök, vagy annak helyettese, avagy a püspök által kijelölt más szakértő pap, újra, vizsgálatot tart a felszentelendők törvényes származásáról, életkora erkölcsisége, vallásos hite, és tudományos képzettsége felől. Honunkban ezen vizsgálat csak annyiban tartatik meg, a mennyiben a fel-

[1]) Pii IX. Const. „*Apostolicae Sedis.*“

[2]) c. 45. de simon (V. 3.)

[3]) c. 4. D. 81. — c. 7. D. 24. — c. 5. D. 61.

[4]) Sess. XXIII. c. 5. 7. de reform.

[5]) A csanádi egyházmegyében Csájághy püspöksége alatt eme hirdetések szokásban voltak. (Lásd. *Csiky* 162. lap.)

szentelendők az ordinatio előtt megvizsgáltatnak: vajjon kellőleg ismerik-e az általuk felveendő rendek fogalmát, czélját, és velök járó teendőket. A vizsgálat többi tárgyára nézve a papnöveldei előljárók informatióiból nyer a püspök fölvilágositást. — A harmadik vizsgálat csak puszta formaság t. i. régi időben közvetlenül a felszentelés előtt megkérdezé a püspök a népet: vajjon méltónak tartja-e a felszentelendőt a rendek fölvételére? Eme régi szokás emlékeül, napjainkban is, mielőtt a püspök megkezdené a felszentelés tényét, a mellette segédkező főespereshez eme kérdést intézi: „*Vajjon méltónak ismered-e a felszentelendőket a rend felvételére?*“ mire a főesperes imigy válaszol: „*A mennyire az emberi gyarlóság tudnom engedi, tudom, és bizonyitom, hogy érdemesek ezen rend felvételére (ad onus hujus officii).*“

Hogy a püspökök teljesen biztosak lehessenek arról, hogy méltatlan egyént nem vesznek fel a papi testületbe, a *trienti* zsinat [1]) hatalmat adott nekik, miszerint bármely oknál fogva, s e szerint *titkos vétség* miatt is, bárkitől megtagadhassák az egyházi rend feladását, a nélkül, hogy a megtagadás okát a papjelöltnek kinyilatkoztatni tartoznának. Az ekkép visszautasitott papjelöltnek nincs joga a metropolitához felebbezni, s csupán az van neki megengedve, hogy egyszerű kérelem alakjában a pápához fordulhasson, ki ezen esetben az illetékes metropolitát, avagy valamelyik ugyanazon tartományi püspököt bizza meg, hogy a visszautasitottnak püspökét szólitsa föl a felszentelés elvégzésére, s ha az illető püspök háromszori felszólitás után sem volna hajlandó a kérelmet teljesiteni: a metropolitának jogában áll a püspököt a visszautasitás titkos okának felfedezésére kötelezni, s ha netalán az okot elégtelennek találná, — a püspök ellenmondása daczára is felszentelheti a kérelmezőt.[2])

Végre, ha valamely püspök elbocsátó-levél mellett, idegen megyebeli papot szentel föl, ha mindjárt ez saját püspöke által már megvizsgáltatott, s erről bizonyitványt is hozott: mindazonáltal a felszentelő püspöknek jogában áll a papjelöltet új vizsgálat alá vetni, főkép, ha tudomása volna arról, hogy a felszentelendőnek megyében a canoni vizsgálatok nem szoktak kellő szigorral megtartatni.[3])

82. §. Az egyházi rendek felvételére való előkészületek; a felszentelés ideje, helye és a felszentelések közti időközök.

I. Már régi időtől fogva uralkodik az egyházban azon üdvös szabály, mely szerint a papjelöltek az egyházi rendek fölvétele előtt sz. gyakorlatok tartására köteleztetnek. Eme sz. gyakorlatok abban állnak, hogy a felszentelendők a felszentelést közvetlenül megelőző napokban, minden egyéb foglalkozást abba hagynak, s a világ zajá-

[1]) Sess. XIV. c. 1. de refor.
[2]) Decr. S. C. C. 21. apr. 1668.
[3]) Ben. XIV. de syn. d. XII. 8. 3.

tól félre vonulva, valamely lelki atya vezetése mellett sz. elmélkedések s gyakori imák közt, s a töredelem szentségének elvégzése által, az egyházi rendnek méltó vagyis kegyelem állapotában és ájtatos lelkülettel való felvételére előkészitik magukat. Ilyetén sz. gyakorlatok nyomaira már sz. Ágoston korában is találunk; de azok megtartásának törvényes elrendelése a XVI-ik századból származik; t. i. *borromei sz. Károly* az általa 1516. évben tartott 4-ik tartományi zsinaton meghagyta, hogy a felszentelendők körülbelül egy hónapon keresztül ájtatossági gyakorlatok közt készüljenek az egyházi rend méltó felvételére. Később *VII. Sándor* pápa (1662) a Róma külvárosaihoz tartozó püspökök papjelöltjei részére 10 napi sz. gyakorlatokat irt elő. *XI. Incze* pedig ugyanezen törvényt egész Olaszhonra, s a hozzá tartozó szigetekre kiterjeszté. S eme fegyelmi szabály azután lassanként az összes nyugati egyházban elterjedt. A sz. gyakorlatok tartásának időtartama azonban nem mindenütt egyenlő, hanem a megyék szokása szerint váltakozik. Magyarországban az ily sz. gyakorlatok közönségesen 3 napig tartanak. — A sz. gyakorlatok alatti ájtatosságot mintegy kiegésziti a bőjt, melyet a felszentelő püspök s a felszentelendők egyaránt megtartani kötelesek.[1])

II. A *felszentelés legközelebbi körülményeire* nézve is részletes szabályokat alkotott az egyház, melyek szerint t. i. tüzetesen meghatárzá az ordinálás idejét, helyét, sorrendjét s időközeit.

A. A mi illeti *a felszentelés idejét*: a *tonsura* feladására nézve nincs semmi meghatározott idő, s azért azt bármely napon, s a nap bármely órájában és részében — tehát akár délelőtt, akár délután, föl lehet adni.[2]) A *kisebb rendeket* azonban csak vasár- s ünnepnapokon s ekkor is csak délelőtti időben szabad feladni. A *subdiaconatus, diaconatus*, és *presbyteratus* föladására, az évnek hat szombati napja van kijelölve, u. m. *a négy kántorböjt szombatja, a fekete vasárnapot megelőző szombat (Sitientes)* és *nagy-szombat napja.*[3]) *A püspökök ordinatioja* pedig bármely *vasárnap*, vagy bármelyik *apostol ünnepén megtörténhetik.*[4]) A püspökök a pápától nyert különös hatalomnál fogva, a canonokban meghatározott időn kivül is föladhatják az egyházi rendeket. S hazánkban is a püspökök a megyék szükségletei miatt közönségesen nem várják be a felszentelésre előirt időt, hanem a

[1]) c. 1. 4. D. 75.
[2]) Pontific. Rom. de ordin. cons.
[3]) c. 7. D. 75. — c. 3. de tempor. ordin. (I. 11.)
[4]) c. 5. D. 75. Pontific. Rom. de cons. eppi.

theologiai tanulmányok végeztével, a canoni időn kivül is ordinálják a papjelölteket; csak arra vannak tekintettel, hogy olyan napon történjék a felszentelés, mely a directoriumban *fest. duplex* névvel jelöltetik.

B. *A felszentelés helyére* vonatkozó s már fönnebb (71. §.) emlitett azon általános szabályon kivül, mely szerint a püspök csak saját megyéje területén ordinálhat,[1]) még a következő részletes törvények is szem előtt tartandók: A tonsurát s a kisebb rendeket bármely tisztességes helyen[2]) fel lehet adni; de az illendőség hozza magával, hogy valamely szent helyen, tehát templomban, vagy kápolnában szolgáltassanak ki. A nagyobb rendek kiszolgáltatásának helyéül a trienti zsinat a székesegyházat jelöli ki; s a püspököknek meghagyja, hogy eme rendeket nyilvánosan, s a kanonokok jelenlétében adják föl.[3]) Ha pedig kivételes körülmények folytán a székesegyházon kivül történnék a nagyobb rendek föladása, valamely nevezetesebb templom választandó a felszentelés helyiségeül. A püspök felszentelésének pedig rendszerint saját vagy metropolitája székesegyházában kell történni.

C. *A felszentelés sorrendje* a következő: legelőször a tonsura adatik fel; azután a kisebb rendek; ezeknek felvétele után a subdiaconatus, diaconatus és presbyteratus következnek; s püspökké csak az szentelhető fel, ki már presbyter volt. Ha valaki az imént jelzett sorrend ellen vétene: az ordinatio mindazonáltal érvényes lenne, kivéve azon esetet, ha olyan szenteltetnék fel püspökké, a ki még nem volt presbyter. Ha valaki a közbeeső rendeket átugorva *(per saltum)* a nagyobbakat fölveszi, a fölvett rend gyakorlatától fölfüggesztetik; de a kiszabott poenitentia, s az átugrott rendek utólagosan fölvétele után a fölfüggesztés büntetésétől fölmentetik.[4])

D. *A felszentelés időközeit* illetőleg általános szabály, hogy a ki valamely alsóbb rendet fölvett: a felsőbb rendek fölvételére azonnal nem bocsáttatik, hanem szükséges, hogy bizonyos ideig az alsóbb rendben szolgált legyen, s csak azután bocsáttassék a felsőbb rendek elnyerésére. A canonok értelmében a kisebb rendeket is bizonyos időközök megtartása mellett kellene föladni.[5]) De nálunk

---

[1]) c. 3. C. 9. q. 2. — Concil Trid. sess. VI. c. 5. de ref.
[2]) c. 6. D. 75.
[3]) Sess. XXIII. c. 8. de refor.
[4]) c. un de cler. per salt. prom. (V. 29.
[5]) Concil. Trid. Sess. XXIII. c. 11.

Magyarországban többnyire ugyanazon egy napon adatnak föl a tonsura s mind a négy kisebb rend. — A kisebb rendek és subdiaconatus; a subdiaconatus és diaconatus; a diaconatus és presbyteratus fölvétele közt egy évi időtartamnak kell lenni[1]). Ezen év alatt azonban nem csillagászati esztendő, hanem az egyik husvéttól a másikig tartó egyházi év értendő.[2]) A ki presbyterré fölszenteltetett, mindjárt másnap püspökké szentelhető föl. — Magyarországban közönségesen nem szokás megtartani az időközöket, mert püspökeink az u. n. *quinquennalis facultások* ereje által, ezek megtartása alól fölmentvényt adhatnak. A nagyobb rendek feladásánál azonban mégis egy vagy több napnyi időközöket tartanak; mert az egyház törvényei két nagyobb ordonak egy és ugyanazon, — vagy két egymásutáni napon való kiszolgáltatását határozottan tiltják.[3])

III. SZAKASZ.

A felszentelés eredményei.

83. §. Az egyházi rend hatályáról általában.

Az egyházirend, mint Krisztustól rendelt szentség eltörülhetlen jelt nyom a fölszentelt lelkébe, melyszerint t. i. a pap magasabb hivatást nyerve, a laicusok osztályától minden időre elkülönittetik és a papi jeleget soha többé el nem veszitheti. Innét van, hogy a clerus tagjai *többféle jogokat és kiváltságokat* élveznek. Ezen jogok részint isteniek, vagyis az egyházirend szentségének természetes következményei; részint emberiek, vagyis a papi méltóság emelésére szolgáló egyházi, vagy polgári kiváltságok.

A papi állással azonban nem csak előjogok, hanem a magasabb erkölcsi tökélyt előmozditó *bizonyos kötelmek* is kapcsolatban állanak. — E szerint tehát a felszentelésnek — az alábbiakban tüzetesen elősorolandó eredményeiül a *papi jogokat és kiváltságokat,* s az ezekkel járó *papi kötelmeket* lehet tekintenünk.

84. §. A papság jogai és kiváltságai.

I. A clerus összes tagjai egyházi tekintetben *a laicusok fölött állanak,* s mint ilyenek többféle egyházi megkülömböztetésben

[1]) Concil. Trid. Sess. XXIII. c. 11 de reform.

[2]) *Fagnanus* (a SCC. nyomán) ad c. 13. de temp. ord. (I. 11.)

[3]) Concil. Trid. Sess. XXIII. c. 13. de reform. — c. 2. de eo, qui furtive ordin. (V. 30.) — c. 13. 15. de temp. ord. (I. 11.

részesülnek és különleges jogokat gyakorolnak. Ugyanis: az isteni tisztelet alkalmával a templom szentélyében foglalnak helyet; körmeneteken a hivektől elkülönitett rendben mennek; az egyházi rendeknek megfelelő sz. ténykedéseket kizárólagosan csakis ők gyakorolhatják; s a külömböző egyházi rendeket, hivatalokat és méltóságokat megillető öltönyöknek, jelvényeknek és czimeknek viselésére csakis ők birnak jogosultsággal.

II. A papságnak legnevezetesebb kiváltságai a következők: *a canoni és a birói illetékességre vonatkozó kiváltság; az illetéki jogkedvezmény, a személyes és dologi mentesség.*

A) A *canoni kiváltság* (*privilegium canonis,*) a II. laterani zsinat 15 *canonján* — honnét elnevezését is nyerte — alapul. E canon ekkép hangzik: „*Si quis, suadente diabolo, huius sacrilegii reatum incurrerit, quod in clericum, aut monachum violentas manus injecerit, anathematis vinculo subjaceat, et nullus episcopus illum praesumat absolvere, nisi in articulo mortis urgente periculo, donec apostolico conspectui praesentetur, et eius mandatum suscipiat.*“ [1])

Az idézett canonban foglalt kiváltságnak kellő méltatására kettő szükséges u. m. 1. a kiváltság történeti kifejlődésének megismertetése és 2. magának a canonnak tüzetes értelmezése.

A mi illeti a *kiváltság történeti kifejlődését:* az egyház ugyan ősi időktől fogva szigorú büntetést szabott mindazokra, kik a papokat bántalmazni mertek; minthogy azonban ilyetén büntény egész a XI-ik századig csak mintegy elvétve fordult elő: a bántalmazók mikénti megbüntetése a mondott ideig az illetékes egyházi előljárók belátására volt bizva. Határozott törvény a kérdése bünügyre nézve csakis annyiban, létezett a mennyiben a bántalmazott papnak elégtételt adni vonakodó vétkes mindenkor kiközösitetéssel fenyittetett.[2]) — Midőn azonban a XII-ik század folyamában több oly eretnek felekezet (petrobrussianok, arnoldisták, valdensek, albigensek) támadt volna, melynek rajongó követői a kath. egyház szolgáit kegyetlenül üldözték: a pápák és a zsinatok kénytelenek valának határozott büntetéseket mérni a papság tettleges bántalmazóira. II. *Incze* pápa volt az első, ki az 1130. évben tartott *clermonti* zsinaton kiközösitést szabott a papság és szerzetesek bántalmazóira. [3]) A következő évben egybehitt *reimsi* zsinaton pedig a clerus ellen elkövetett

[1]) c. 29. C. 17. q. 4.
[2]) c. 22. 23. C. 17. q. 4.
[3]) Can. 10.

merényletektől való föloldozás a pápának tartatott fön.[1]) E zsinat példáját követé a *pisai* zsinat is (1135). Végre midőn a római papság személy-biztonsága *bresciai Arnold* tévtana és izgatása folytán fölötte veszélyeztetve lenne: a II. *laterani* zsinat (1139.) a fönnebb emlitett határozatot hozta.

Ezen határozat helyes értelmezésénél a következőket kell megjegyeznünk:

a) A canoni kiváltság nemcsak a kisebb vagy nagy ordoval biró világi papokra, hanem a tonsuratusokra; továbbá nem csak az ünnepélyes fogadalmat tett szerzetesekre, hanem a novitiusokra és laicus testvérekre is kiterjed;[2]) sőt ezen kiváltság az apáczákat[3]) s azok ujoncznőit is megilleti. Ellenben ugyane kiváltságot elveszitik a degradált,[4]) a kétnejü,[5]) továbbá a tényleges katonaszolgálatba lépett[6]) vagy valamely aljas üzletet gyakorló[7]) papok és szerzetesek, ha háromszori intés daczára sem akarnának a tiltott életmóddal föl hagyni.

b) A *„suadente diabolo violentas manus injecerit"* szavak akként értelmezendők, hogy a papok, vagy a szerzetesek bántalmazói csak akkor esnek kiközösités alá, ha valamely *külső, igazságtalan és sulyos bántalommal illetik az egyháziak személyét*, vagy erőszakosan elrabolják azoknak vagyonát. Továbbá kiközösitéssel sujtatnak nemcsak a személyes bántalmozók, hanem mindazok is, kik tanács, segitség, vagy parancs által a bántalmazás részeseivé válnak[8]), avagy a bántalmazást, bár módjukban állott volna, meg nem akadályozták.[9]) Ellenben nem esnek a canonban előirt büntetés alá, bár bántalmaznák is a papot: α) azok, kik józan észszel nem birnak, p. o. az őrültek, vagy kisdedek; β) a kik nem tudják, hogy papi személyt bántalmaztak; de ez esetben a bünösnek esküvel kell bizonyitania, hogy valóban nem tudta a bántalmazottnak kilétét;[10]) γ) azok kik tréfából, és játék közben ütnek meg valamely papot;[11]) δ) kik

[1]) Can 13.
[2]) C. 21. §. 1. de sent. excom. (V. 11.) in VI-to.
[3]) C. 33. de sent. excom. (V. 39.)
[4]) Ben. XIV. de syn. d. IX. 6. 1.
[5]) C. un. de bigam. (I. 12.) in VI-to.
[6]) C. 25. de sent. excom. (V. 39.)
[7]) C. un de vita et hon. cler. (III. 1.) in VI-to.
[8]) C. 23. de sent. excom. in VI-to (V. 11.)
[9]) C. 47. de sent. excom. (V. 39.)
[10]) C. 4. U. o.
[11]) C. 1. U. o.

az erőszakoskodó papnak hasonló módon ellenszegülnek;[1]) vagy ha a férj nejével, az apa leányával, a fivér nővérével bűnös tetten kapván a papot: őt megütlegeli;[2]) *e*) ha valaki jogos büntetést mér a papra p. o. ha a tanár a papi tanitványt[3]) vagy az egyházi előljáró papi alattvalóját testi büntetéssel illeti;[4]) avagy az isteni tiszteletet zavaró szerzetest a templomból erőszakkal kikergeti,[5]) vagy végre ha a világi hatóság a vétkes papot bebörtönözteti, avagy halálra itéli.[6])

c) A canonnak eme szavai: „*anathematis vinculo subjaceat*“ az egyházból való nagyobb kiközösitést jelentenek. — És pedig e szigorú censura a büntény elkövetése után azonnal (ipso facto) érvénybe lép, vagyis a pap bántalmazója, a bántalmazás után legott minden birói itélet nélkül nagyobb excommunicatio alá esik. Hajdanta az ekként excommunicált egyéneknek, ha a feloldozás jótéteményében részesülni ohajtottak: személyesen Rómába kellett utazniok a pápához[7]). A jelenlegi disciplina szerint azonban csak igen ritkán p. o. ha valaki saját plébánosát vagy püspökét nyilvánosan, és sulyos sérelemmel illeti, köteles a bűnös Rómába menni; sőt ezek is felmentetnek a Rómába való utazástól, ha koruk, nemük állásuk (nők, beteges és gyenge testalkatuak, a nem önálló személyek) a hosszú utat felette terhessé tenné.[8]) De megjegyzendő, hogy az örök városba való utazás alól felmentett bünösök is rendszerint csak pápai engedély folytán szabadulnak meg a censurától.[9]) Kivétetnek a kevésbbé súlyos bántalmazások, melyekből származott kiközösités alól a püspök is föloldozhat;[10]) sőt a súlyosabb bántalmazásoktól is, ha azok még titokban maradtak.[11]) Az egymást kisebb sérelemmel illető szerzetesek saját főnökeiktől nyernek absolutiot.[12]) Végre a püspökök különleges pápai felhatalmazás erejével a sulyosabb bántalmazások büntényétől is föloldozást adhatnak.

---

[1]) C. 3. U. o.
[2]) c. 3. de sent. excom. (V. 39.)
[3]) C. 1. de sent. excom. (V. 39.)
[4]) C. 35. de sent. excom. in VI-to. (V. 11.)
[5]) C. 16. de sent. excom. (V. 39.)
[6]) C. 15. de sent. excom. (V. 11.) in VI-to.
[7]) C. 7. 19. de sent. exc. (V. 39.)
[8]) C. 11. 5. U. o.
[9]) C. 5. 7. 19. U. o.
[10]) C. 17. U. o.
[11]) Pii IX. const. *Apost Sed.*
[12]) C. 2. de sent. exc. (V. 39.)

B. *A birói illetékességre vonatkozó kiváltság* (*privilegium fori*) abban áll, hogy a papi egyének bárminemű (akár peres, akár bűnvádi) személyes ügyei nem világi, hanem egyházi birák által tárgyaltatnak. Ezen kiváltság, melyet a polgári hatóság a papság iránti tiszteletből engedélyezett, különféle változásokon ment keresztül, s noha azt a régi canonok értelmében a trienti zsinat is megerősité:[1]) napjainkban már majd minden országban érvényen kivülivé lett, főleg miután az ujabbkori polgári törvények, sőt concordatumok is a kérdéses kiváltságot elavultnak nyilvánitották. De azért most is megkövetelheti az egyház, hogy a polgári hatóság e kiváltságot, mint századok óta fönnálló törvényt, ne egyoldalulag, hanem a pápa beleegyezése mellett tegye érvényen kivülivé. Kitünik ez a IX-ik *Pius* által közzétett *Syllabus* 13. tételéből, mely kárhoztatja a következő állitást: „*Ecclesiasticum forum pro temporalibus clericorum causis, sive criminalibus, omnino de medio tollendum est, etiam inconsulta et reclamante apostolica sede.*“

Hazánkkan a papság a legujabb időkig bizonyos mérvben szintén élvezte a birói illetékességre vonatkozó kiváltságot, melyet honi törvényeinkben már sz. István király megalapitott;[2]) Sz. László,[3]) Kálmán,[4]) és II. Endre[5]) királyok pedig megerősitettek. Az ujabb törvények[6]) nem ugyan nyilt szavakkal, hanem hallgatagon megszüntették a magyar papság eme régi kiváltságát. — De azért jelenleg is, ha valamely pap a polgári hatóság által letartóztatik, avagy bűnvádi kereset alá helyeztetik: erről az illetékes egyházi előljáróság eleve mindenkor értesitést nyer. Továbbá mai nap is törvény, miszerint a papi személyek letartóztatásának a papi tekintély megsértése nélkül kell eszközöltetnie s a papok elleni vizsgálat megindításának csak alapos gyanu esetén szabad megtörténnie.[7])

C) *Az illetéki jogkedvezménynek neveztetik ama kiváltság* (*pri-*

---

[1]) Sessio XXIV. Ç. 6. de ref.

[2]) Decret. I. C. 3. §. 4.

[3]) Decr. III. c. 25.

[4]) Decr. I. c. 14.

[5]) Decr. a. 1222.

[6]) Az 1848. 23. tcikk 2. §-a a városi hatóságoknak, minden a város határában levő egyénekre nézve külömbség nélkül (tehát a papokra nézve is) birói illetékességet ad. — Az 1864. jun. 23. kelt kir. udvari rendelet szerint pedig minden a büntető törvény súlya alá eső cselekvényre nézve a rendes polgári büntető birságok illetékesek. Az 1868. 54. tcikk által minden nemesi előjogok, s velök együtt a papi kiváltságok is megszüntettek.

[7]) 1868. aug. 5. min. rendelet.

vilegium competentiae), mely szerint az eladósodott papnak minden jövedelmét a hitelezők kielégitésére lefoglalni nem szabad, hanem tisztességes ellátás czimén bizonyos évi összeg hagyatik az adósnak.[1]) Magyarországban Verbőczi hármas könyve II. 45. és 47. szerint a papok azon kiváltságban részesülnek, melyszerint eladósodás esetén minden jövedelmöktől meg nem foszthatók, hanem annyi hagyandó nekik évenkint, mennyi élelmezésükre elégséges. — Az 1876. 31. t. cz. 1. §-a szerint az egyházközségi lelkészek és segédlelkészek rendes fizetésének legfeljebb egy harmada s ez is csak akkor eshetik végrehajtás alá, ha a fizetés évi 600 frtot meghalad, és ha a végrehajtást szenvedő részére évi 600 frt a foglalás után is meghagyatik. Ugyane t. cz. 2. §-a szerint a lelkészek aggastyáni fizetései csak egy harmad részben foglalhatók le; de csak akkor, ha a fizetés 350 frtot meghalad, s ha az elmarasztaltnak 350 frtja a lefoglalás után is szabad rendelkezésére marad. — Az eladósodott megyei papok jövedelmét hazánk püspökei az 1799-ik jul. 23-án kelt királyi rendelet értelmében — meghagyván az eladósodott részére a törvényben megállapitott ellátási összeget — lefoglalhatják s az adósság törlesztésére fordithatják.

V. A *személyes mentességre (immunitas personalis)*, vonatkozó kiváltságnál fogva a papok bizonyos személyes terhek viselése alól, melyekre az állam egyéb polgárai kötelezvék, minők p. o. a katonáskodás, a katonák beszállásolása stb. föl vannak mentve. A személyes mentesség, mely régi időkben a vallásos fejedelmek törvényei értelmében nagyobb terjedelemmel birt, újabb időben több tekintetben korlátozva lett. — Magyarországban a papi személyes kiváltság abban áll, hogy a papok nem kötelesek a közmunkákat személyesen végezni; s a lelkészeknek azon lovai, melyek a papi teendők végzésénél szükségeltetnek, a közmunkák teljesitésére igénybe nem vehetők; s a papok nem kötelezhetők arra, hogy akaratuk ellenére is elvállaljanak gondnoksági, vagy gyámnoki hivatalt.[2]) Ugyszintén nem tartoznak a papok lakásaikon katonáknak szállást adni, de a saját vallásukhoz tartozó tábori lelkészek elfogadására kötelezhetők.[3]) — A magyar papság a személyes katonai szolgálat alól az 1858-ik évig teljesen fel volt mentve. Az emlitett évtől fogva azonban csak kivételesen engedélyeztetett a papnövendékek s a föl-

[1]) V. ö c. 3. de solut. (III. 23.)
[2]) Verbőczy H. k. l. 22.
[3]) 1856. maj. 5. legf. leirat.

szentelt papok részére a katonai szolgálat alól való mentesség. Midőn pedig az 1868. évi 40. törvényczikk értelmében honunkba az általános védkötelezettség behozatott: a papságnak katonai mentessége megszünt. De azért a törvény a papjelöltek és fölszentelt papokra nézve következő kedvezményeket engedélyezett: *α*) A theologiai tanulmányokkal foglalkozó papnövendékek, ha az illető katonai korosztályt elérték: besoroztatnak ugyan a rendes hadseregbe, vagy a honvédségbe, de mint szabadságolt katonák, a hittani tudományokat folytathatják.[1]) *β*) Az ekként szabadságolt papjelöltek a theologiai tanulmányok végeztével papokká szentelhetők, s mint ilyenek a hadsereg lelkészeinek sorába igtattatnak, s háború esetén vagy mint tábori vagy mint kórházi lelkészek nyernek alkalmazást. De megjegyzendő, hogy a szerzetes ujonczok, valamint az oly papnövendékek, kik még nem foglalkoznak theologiai tanulmányokkal, az emlitett kedvezményben nem részesülnek; s ezért, ha valamely papnövendék a theologiai tanfolyam megkezdése előtt már katonának besoroztatott: habár később a theologiát tanulná is, katonai mentességre nem számithat.[2]) Ugyszintén, ha a theologus abban hagyja a theologiai tanfolyamot, tényleges katonai szolgálatra köteleztetik.[3])

VI. *A dologi mentesség (immunitas realis)*, melyszerint a papság az adók fizetése alól föl volt mentve, napjainkban már ugyszólván teljesen elenyészett. Magyarországban némi kedvezménykép az 1868. évi 22. t. czikk 2. §-a az isteni tiszteletre szánt épületeket, lelkészi lakokat és a kolduló szerzetesek kolostorait a házadó, továbbá ugyanezen és a betegápolással foglalkozó szerzeteseket a jövedelemadó alól fölmenti. Továbbá nem esik adó alá a papnövendékek személyes kereseti jövedelme, s azoknak ösztöndija.[4]) Végre a hitküldérek, és szerzetesek az osztrák-magyar „*Lloyd*“ gőzhajóin teljes dijelengedésben részesülnek.[5])

[1]) Ha valamely védköteles s a theologiai tanfolyam végzésére engedélyt nyert theologus pappá szenteltetik: erről a püspöki hivatal az illetékes hadparancsnokságot (melyhez t. i. a felszentelt egyén előbb pro forma besoroztatott) értesitni köteles. (Honvéd minist. 1874. sept. 7. 26521 sz. a. rend.)

[2]) Ellenben a papnöveldébe ugyan fel nem vett, de theologiai tudományokkal foglalkozó világi ifjak felmentetnek a tényleges katonai szolgálat alól, ha valamely egyházmegyei főnök irásbelileg igéri, hogy a tanulmányok végeztével megyéjének papjai közé fogja őket sorozni.

[3]) Ép azért a honvéd. ministeriumnak a vallásministerhez 1874. febr. 13. 51614. sz. a. átiratában elrendeltetik, hogy ha valamely védköteles theologus a papnöveldéből kilép: erről a honvédelmi minister hivatalosan értesittessék.

[4]) 1870: 49. tcz. 2. §.

[5]) 1872: 26. tcz. 7. §.

85. §. A papság kötelmei.

A canon-törvénytár számos helyein [1]) s a trienti zsinat több decretumaiban) különféle papi kötelmekről tétetik említés. Mindeme törvények általánvéve szivükre kötik a papoknak, hogy erények gyakorlata és tökéletesebb életmód által egyrészt a laicusoknak példányképeül szolgálni, másrészt pedig külső magaviseletük által mindazt, mi a papi tekintélylyel össze nem egyeztethető elkerülni törekedjenek. Ezenkivül az egyház törvényei egyéb részletes papi kötelmeket is elősorolnak. Ilyenek: a) több névszerint megnevezett erény gyakorlata; b) némely világi foglalkozásoktól vagy erkölcsileg veszélyes mulatságoktól való tartózkodás, c) a külső magaviseletre vonatkozó szabályok megtartása; d) egyházi öltöny viselése és a nőtlen élet.

I. *A canonokban melegen ajánlt s névszerint megnevezett papi erényekhez tartoznak*: a) *Az ajtatosság*, melynek előmozditására szolgál a *zsolozsmázási kötelezettség is*, melyszerint t. i. minden pap, ki már a subdiaconatust fölvette, naponkint pontosan elvégezni tartozik a zsolozsmás könyvben, vagyis a breviáriumban, az illető napra kijelölt imákat, zsoltárokat, és sz. leczkéket.[3]) A subdiaconusokon kivül a zsolozsma végzésére az ünnepélyes vagy egyszerű fogadalmat letett szerzetesek, valamint az egyházi javadalmak birtokosai is kötelezvék. A zsolozsma elvégzésének kötelezettsége alól csak igen fontos okok menthetik föl a papot; minők p. o. a vakság, súlyos betegség, a breviariumnak saját hibáján kivüli elvesztése (ha t. i. mást kézhez keritni nem lehet), vagy végre a hivatalos teendők

---

[1]) Dist. 23—50 in Decr. Grat.; liber. III. tit. I. X, in VI-to, Celm. et Xvg. com.

[2]) Sess. XXII. C. 1. — XXIV. C. 12. — XXV. C. 1. de reform.

[3]) A zsolozsmázási szokás az ó-szövetségből ered. Ugyanis a zsidók naponként háromszor, u. m. reggeli 9 és 12, s délutáni 3 órakor szokták imáikat végezni; eme szokást követték a régi keresztények is, kik a nap három részében, u. m. hajnalban, délben és este külön imákat szoktak végezni. Későbbi időben a szerzetesek a nap egyes részeit ismét rövidebb időszakra osztották föl; s a hajnali időszakban a *matutinumot* és *laudest*; a déliben az u. n. *horákat* (*prima, tertia, sexta* és *nona*); az estéliben a *vesperát* és *completoriumot* különbözteték meg; s igy támadt a hét *hora* (*a matutinum* a *laudessel* egy *horának* vétetik), mely megfelel Dávid ama szavainak: „*Septies in die laudem dixi tibi*“ (118. zsol. 62 v.) A zsolozsmázásnak eme módja kezdetben a szerzetseknél volt szokásban, később pedig eme kötelezettség a világi papokra is kiterjesztetett. — A zsolozsmás könyvnek különféle nevei vannak, u. m. *officium divinum*, mert az Isten tiszteletére rendeltetett; *horae canonicae*, mivel a canonokban előirt szabályok szerint végeztetik; *breviarium*, mivel annak egyes részeit a zsoltároknak a sz. atyák iratainak, s a szentek életrajzainak röviditett kivonata képezi. — A zsolozsmázást a kanonokok és szerzetesek testületileg vagyis chorusban kötelesek végezni; de a káptalanhoz nem tartozó világi papok, sőt a jezsuiták is magánosan végezik.

által való rendkivüli elfoglaltság. A ki a zsolozsma végzését minden vagy elegendő ok nélkül elmulasztja, azonkivül, hogy halálos bünt követ el, ha javadalommal bir, azon napra eső jövedelmét, melyen a breviariumot vagy egészen vagy részben nem végezte el: egészen vagy részben elvesziti.[1]) A ki pedig 15 napon keresztül elhanyagolja a breviarium elvégzését: ha megintés utján sem javul meg, javadalmától megfosztatik.[2]) — Az ujabbkori részleges zsinatok (concil. prov. Vien. a 1858. tit. V. — Concil. Strigon. a. 1858. tit. VI. — Concil. colon. 1860. p. II. tit. III.) az áhitat emelésére melegen ajánlják a papoknak a gyakori imát, emelkedést, gyónást és évenkénti gyakorlatokat (V. ö. Ben. XIV. Inst. — Pius IX. in encyd. ad eppos Austr. 1856.) — b) *Józan és mérsékletes élet*, melynek megtartására a papnak kötelessége szorgosan kerülni mindennemü tobzódást, tivornyázást, részegeskedést[3]) vagy mások lerészegitését, s a nyilvános korcsmák látogatását, kivéve a szükség, vagy utazás esetét. — c) *Vendégszeretet*, mit különösen a szállást kérő utasok, és éhséget szenvedők iránt mutathat a pap.[4]) d) *A szegéngek iránti adakozás*. Ugyanis a papság az egyházi vagyon jövedelmét nem csupán tisztességes ellátás czimén, hanem azért is élvezi, hogy a fölöslegből a szükölködőket segélyezhesse. A vagyonnak oktalan elpazarlása, vagy ellenkezőleg annak fösvény lelkületből származó összegyüjtése a papi személyeknek szigoruan tiltatik.[5]) — e) A *tudományszeretet*. A canonok szivükre kötik a papoknak, hogy az egyházi tudományokat[6]) hévvel ápolják, de e mellett a világi tudományokat se hanyagolják el.[7]))

II. A mi illeti a *papokra nézve tilos foglalkozásokat*: a) Az egyháziaknak nem szabad *nyerészkedéssel járó üzletet gyakorolniok*, vagyis valamit oly czélból vásárolniok, hogy azt drágábban eladhassák. Ilyetén üzletet a papok nem csak személyesen, de mások által sem gyakorolhatnak.[8]) Saját termesztményeiket (gabonát, bort) azonban a

---

[1]) A ki az egész napi zsolozsmát elmulasztja: azon napra eső összes jövedelmét; a ki a *matutinumot* hagyja el, napi jövedelmének felét; a ki pedig csak egyes *horát* mulaszt el, jövedelmének hatodrészét veszti el.

[2]) *Leo* X. Const. „*Supremae dispositionis.*“ De eme törvény csak akkor lép érvénybe, ha a javadalmas már félévig élvezte javadalmát.

[3]) C. 14. de vita et honest. cler. (III. 1.)

[4]) Concil. Trid. Sess. XXV. C. 8. de reform.

[5]) c. 5. C. 12. q. 1. — c. 3. D. 23.

[6]) C. 1. 4 7. 9. D. 38.

[7]) C. 10—14. U. o.

[8]) C. 6. ne clerici. (III. 50.)

folyó árban eladhatják. Sőt még a korcsmában is kimérhetik borukat, de csak ugy, ha nem személyesen viszik a csapláros szerepét.[1]) Ellenben földek kibérlése, főleg ha ez haszonlesésből származik, nincs nekik megengedve.[2]) — b) Szintén tilos a papokra nézve a *kézi mesterségek gyakorlása*,[3]) *polgári és katonai hivatalok viselése*, *fegyverhordozás*, (kivéve ha az uton a rablók, vagy vadállatok elleni önvédelem czéljából viselik). A pap polgári peres ügyekben általán véve ügyvédi hivatalt nem viselhet, de jogában áll saját egyháza, vagy a szegények ügyében ügyvédkedni.[4]) Sőt a jogi tudományban jártas pap a bünvádi ügyekben is ügyvédkedhetik, de csak mint védő, s nem mint vádló.[5]) — Világi hivek vagyonát kezelni, vagy mások fölött gondnoki vagy gyámnoki hivatalt viselni, s végrendelet végrehajtásában működni csak ugy szabad az egyháziaknak, ha erre a püspöktől engedélyt nyernek; politikai jogok gyakorlására azonban képesitve vannak[6]) s ezért országgyülési képviselők lehetnek.[7]) — c) *Orvosi vagy sebészi teendőket sem végezhet a pap*, mert noha tagadhatlan, hogy az orvosi és sebészi ténykedés az emberbaráti szeretet egyik legnemesebb gyakorlatának nevezhető; s noha a hagyomány szerint Lukács evangelista, s vercelli sz. Özséb orvosi tudományt gyakoroltak, s kezdetben az egyház sem tiltá el a papokat az emlitett ténykedéstől: de később jónak látta eme tilalmat elrendelni.[8]) És pedig méltán, mert egyrészt az orvosi és sebészi műtétek által a pap könnyen a papi szelidség ellen véthet; másrészt pedig az orvosnak és sebésznek a betegek orvoslása, a különféle látleletek felvétele, és orvosi vizsgálatok alkalmával, sokszor olyasmit kell véghez vinnie, a mi a papi méltósággal kevésbbé illik össze.

---

[1]) C. 1. de vita et hon. Cler. in Clem. (III. 1.)

[2]) C. 1. D. 88. Ha azonban nem nyerészkedésből, hanem csekély jövedelmének nagyobbitására bérel földet a pap, ezzel nem vét a canonok ellen.

[3]) C. 1. de vita et honest. cler. in Clem. (III. 1.)

[4]) Bened. 14. de syn. dioec. V. 6. 2.

[5]) U. o.

[6]) C. 5. 8. D. 88. — c. 3. C. 21. q. 3. — Clem VII. „*Quamprimum.*“ a. 1759.

[7]) Magyarországban az 1867: 56. tcikk 43. §., és 1867. évi maj. 17-iki igazs. minist. rendelet szerint, a papok nem lehetnek esküdtszéki tagok.

[8]) C. 9. ne clerici. (III. 1.) — Azonban, ha valaki az egyházi rend felvétele előtt az orvosi vagy sebészi tudományt kellőleg elsajátitotta volna pápai engedély mellett felszenteltetése után is gyakorló orvos maradhat. (Ben. XIV. de syn. d. XIII. c. 10. 5.) Noha azonban a papoknak meg van tiltva az orvosi gyakorlat, de szükség esetén, vagy ragályos betegségek uralkodása alatt, alkalmas gyógyszert adhatnak a hiveknek. Ugyszintén szabad nekik *homoeopathiát* gyakorolni.

A papokra nézve tilosak mindazon mulatságok, melyek bünre szolgáltathatnak alkalmat. Ilyenek: a nyilvános bálok,[1]) erkölcstelen vagyis trágár szereplésekkel, énekekkel, illetlen, s érzékeket csiklandoztató tánczokkal (ballet) összekötött szini előadások;[2]) továbbá az u. n. hazárd játékok, melyek csalásra, indulatoskodásra, s a pénz elpazarlására alkalmat adnak.[3]) Azonban a csupán idő töltés és szórakoztatás kedveért történő kártyázás, s egyébnemü játékok meg vannak engedve; főkép ha játék nem jár nagyobb pénzösszeg elvesztésével, s ha a játék által a pap hivatalát el nem hanyagolja. A trienti zsinat határozata szerint,[4]) a pap a *tiltott vadászatoktól is köteles tartózkodni.* Eme tilalom értelmezésénél nem egyeznek meg a canonisták; ugyanis némelyek a tiltott vadászatok alatt a lármás vagyis a hajtókkal és kutyákkal történő, ugynevezett *hajtó vadászatokat* értik; ellenben a csendben, s magányosok által rendezett vadászatot nem számitják a tiltott vadászatok közé. Más canonisták azonban eme megkülömböztetésnek helyt nem adnak. E tekintetben tehát az egyes országokban, vagy egyházmegyékben uralkodó szokás, vagy a részleges püspöki rendeletek szolgálhatnak mérvadókul. Honunkban a csendes vadászatot közönségesen nem tartják a papra nézve tilos mulatságnak.[5])

III. *A papi külső magaviseletre nézve* a canonok megkivánják, hogy a pap a társas életben külső megjelenése által is másoknak példányképül szolgáljon, mert a trienti zsinat szavai szerint „*In clericos tamquam in speculum reliqui oculus conjiciunt ex iisque sumunt, quod imitentur.*“ [6]) Tehát a papnak a férfias komolyság, a társadalmi illem és szerénység szabályait mindenkor szem előtt kell

---

[1]) C. 7. D. 44. — Concil. Trid. Sess. XXII. c. 1. és XXIV. c. 12. de ref.

[2]) C. 15. de vita et hon. cler. (III. 1.) Bened. IV. de syn. dioce. XI. 10. 12. „Ne his coetibus misceatur, ubi amatoria cantantur et obscoeni motus corporum choreis et saltationibus efferuntur.“ — Conc. prov. strig. 1858. de vita et hon. cler. n. cler. n. 3. „Comoediis, aliisque profanis spectaculis non intererunt. Similiter prohibemus ejusmodi conviviis, aliisque coetibus misceri, ubi turpia, aut obscoeni motus corporum, choreis et saltationibus proferuntur. Saltum autem clericis distinctim interdicimus.“

[3]) C. 15. de vit. et hon. cler. (III. 1.) — Conc. prov. strig. de vita et hon. cler. n. 4.

[4]) Sess. XXIV. c. 12. de reform.

[5]) A váczi egyházmegyében csak azon szabály van előirva, „ut (*Curati*) *streperas venationes solicite vitent.*“ (Epitome Encylicarum Almae D. Vaciensis 1728—1845. p. 19.)

[6]) Sess. XII. C. 1. de refor.

tartania [1]) és ép azért szorgosan kerülni tartozik a papi méltósággal össze nem illő s elpuhultságra mutató fényüzést, különféle kenőcsök és illatszerek használatát; [2]) hosszú haj, valamint bajusz és szakál növesztését; [3]) ékszerek viselését (kivétel csak azokra nézve engedtetik meg, kiket a gyürü, vagy mellkereszt viselése egyházi rangjuknál fogva megillet). Parokában sem szabad a papnak különös pápai engedély nélkül miséznie, vagy a templomban egyéb sz. tényekedést gyakorolnia.[4]) Magától értetik, hogy a papi tekintélylyel a könnyelmüség, szilajság, illetlen beszédek, trágár pajzánság és élczeskedés sem egyeztethetők össze.

IV. *A papi öltözetre* vonatkozó fegyelmi szabályok nem minden időben valának azonosak. Kezdetben a papok a világiakéhoz hasonló öltözetben jártak, s nem is lett volna tanácsos az üldözések idején, midőn t. i. a keresztények ellenségeinek dühe első sorban a papság ellen irányult, a papoknak meghatározott egyenruhát viselniök. Sőt még az üldözések megszünte után sem birt a papság külön öltönnyel, a mi kitünik I. Coelestin pápának 428-ik évben irt egyik leveléből, melyben megrója azon papokat, kik a bölcsészek által használni szokott köpenyben kezdtek járni. Noha azonban az első századok alatt papi egyenruha nem létezett, de azért az egyház megkivánta, hogy papjai tisztességes és illedelmes öltönyt viseljenek; s a ruházatban való fényüzést, arany és ezüsttel kivarrott czifra öltönyöket [5]), valamint a ruházatban való hiú piperőczködést és divatmajmolást kerüljék. — A keleti egyházban már a VII-ik század-

---

[1]) „*Sic decet in clericos, in sortem Domini vocatos, vitam, moresque suos componere, ut habitu, gestu, incessu, sermone aliisque rebus, nil nisi grave, moderatum et religione plenum prae se ferant.*“ U. o.

[2]) c. 1. C. 21. q. 4.

[3]) C. 4 5. 7. de vita et hon cler. (III. 1.) A keleti egyházban azonban a haj, bajusz, és szakál növesztése meg van engedve. Némely szerzetesek, például a *capucinusok* szintén birnak szakálnövesztés kiváltságával; s a keleti tartományokban tartózkodó latin szertartásu papoknak s hitküldéreknek is meg van engdeve a bajusz és szakálviselés. Honunkban egy pár századdal előbb a papok még bajuszt és szakált viseltek, s legujabban (1875-ik évben) a „M. Állam“ hasábjain élénk eszmecserék folytak arról: vajjon behozhatná-e magyar papság szokásba a bajusz és szakál növesztését, — s némelyek azt lehetőnek tartották; de nézetünk szerint tévedtek, mert nem régiben történt, (1862) hogy a bajor papság hasonló szokást akart létesiteni, de a pápa ő szentsége a müncheni nuntiushoz intézett levelében ez ellen határozottan tiltakozott. (V. ö. Szeredy I. köt. 321. I. 3. jegyzet.)

[4]) S. C. R. 24. apr. 1626. — Ben. XIV. de syn. dioec. XI. 9. 1. — A püspökök a caputiumnak tempomban viselésére külön pápai breve által nyernek engedélyt.

[5]) C. 15. de vita et hon. cler. (III. 1.) — C. 2. h. t. (III. I.) in Clem.

ban saját ruhával birtak a papok, a mint ezt a 692-dik évben tartott *trullai* zsinat 24. *canonjából* tudjuk, mely igy hangzik: „*Non saecularibus vestibus, sed ordini suo cunvenientibus clerici utantur.*“ — A későbbi századokban már a nyugati papok is egyházi egyenruhát viseltek, mely bokáig érő hosszú öltöny *(pertingens usque ad tales)* lévén: *vestis talarisnak*, vagy egyszerüen *talarisnak* neveztetett. Midőn pedig némely papok a talarist nagyon is hosszúra hagynák, vagyis uszályos ruhát kezdenének viselni: a IV. laeterani zsinat meghagyta, hogy a papi öltöny se igen rövid, se igen hosszú ne legyen. A trienti zsinat pedig a papi öltönyre nézve a következő határozatot hozta: „*Etsi habitus non facit monachum, opertet tamen clericos vestes congruentes ordini semper deferre, ut per decentiam habitus extrinseci, morum honestatem intrisecam ostendant.*“ [1]) — A jelenlegi fegyelem szerint a papi öltözethez tartozik: a *talaris*, az *öv* és *collare*. Ezen öltönydarabok szine, az egyházi méltóság és hivatal szerint változik.[2]) A trienti zsinat V. Kelemen pápa rendeletét[3]) megujitva szigoruan meghagyta,[4]) hogy a papok mindenkor egyházi öltönyben járjanak; ha pedig valamely pap ismételt intés daczára sem viselne papi egyenruhát, egyházi elöljárója által hivatalától avagy javadalmától felfüggesztethessék, sőt makacsság esetén meg is fosztathassék. Eme határzatnak szigora napjainkban már több országban elenyészett, mert a papok többnyire csak az egyházi tenykedések végzése alkalmával kötelesek talárist hordani, azonkivül pedig tisztességes polgári öltöny viselése is megengedtetik nekik;

[1]) Sess. XIV. C. 6. de reform.

[2]) Az egyszerü áldozárok talárisa *fekete;* a pápai praelatusoké *violaszinü;* a püspököké *vörös;* a bibornokoké *biborvörös;* a pápáé *fehér*. A szerzetesek pedig külömböző szinü öltönyt viselnek. A colláre szine szintén fekete az egyszerü áldozároknál; violaszinü, vagy pedig vörös a külömböző egyházi méltóságok viselőinél. A minő szinü a colláre, olyan szinü szokott lenni az öv is. Azonban vannak oly egyházi hivatalok, melyekkel csak vörös öv viselése, s nem egyszersmind vörös collare hordása van összekapcsolva, p. o. nálunk Magyarországban az alespereseknek csupán vörös öv viselése van megengedve. A bécsi Augustinianum tagjai kék övet hordanak. A magyarországi czimzetes, de föl nem szentelt püspökök pedig csak vörös gombokkal, s vörös kivarrással ellátott talárist viselhetnek, de egész vörös taláris hordása nincs nekik megengedve. Hasonló kiváltsággal bir a váczi egyházmegyében a hatvani realis prépost is. A növendékpapok talárisának szine a püspök rendeletétől függ — Magyarországban sokáig fekete öltönyt viseltek, s csak a bécsi pazmaneum növendékei hordtak kék szinü talarist; de a legujabb időben majd minden magyarhoni növendékpapok részére ily szinü öltözet viselése lett előirva.

[3]) c. 2. clem. de vita et hon. cler. (III. 1.) in Clem.

[4]) Sess. XIV. C. 6. de reform.

csakhogy a felső öltönynek a közönséges polgári öltönynél kissé hosszabbnak, fekete vagy sötét szinünek kell lenni, s papi jelvényül a polgári öltözetben is collárét kell viselni.

Magyarországban a papság nemcsak a régi, hanem az ujabb időben tartott tartományi és megyei zsinatok határozatai értelmében[1]) is a papi öltönyök folytonos viselésére kötelezteti; de napjainkban mindinkább szokássá válik, hogy papjaink főleg utazás alkalmával, polgári öltönyben járnak; s ez ellen püspökeink közönségesen már nem tesznek kifogást.[2])

A papi nőtlenség (coelibatus) egyik fontosabb törvénye az egyháznak, s mivel e törveny mellett és ellenében napjainkban is gyakori viták észlelhetők: szükséges, hogy ismerjük e törvénynek *indokait, ősi eredetét s történeti kifejlődését, továbbá uyyanannak eredményeit, s a belőle származó kötelmeket.*

1. *Az okok*, melyek miatt az egyház nőtlen életre kötelezé papjait — a következők: a) Maga Krisztus Urunk nőtlen életet élt, s az apostolok is miután Krisztus követői lettek, nejeiket és családjukat elhagyták: tehát illendő, hogy a papok, mint Krisztus tanitványai és az apostolok utódjai szintén nőtlenek legyenek. b) Krisztus Urunk tanitása,[3]) és sz. Pál apostol tanuságakint[4]) a nőtlen élet tökéletesebb, mint a házas állapot; tehát ha valakit, bizonyára az amugy is tökéletesebb életre utalt papokat lehet a nőtlenségnek megtartására törvény által kötelezni. c) Minthogy az egyház papjai nem testi nemzés által lesznek papokká, mint ez a zsidóknál történt; hanem szellemi nemzés, vagyis a fölszentelés, által nyerik meg a papi hatalmat: ezért nem szükséges, a papi osztály föntartására gyermekeket nemzeniök. Sőt mivel a papok lelkiatyáknak tekintetnek, kik a keresztség szentségének kiszolgáltatása, a ker.

[1]) E részben törvényeket alkottak: az *Oláh Mkilós* (1566. C. 26.), *Forgách Ferencz* (1611. c. 2.) s *Scitovszky János* (1858. t. VI. n. 2.) érsekek idejében tartott esztergomi tartományi zsinatok; továbbá a *zágrábi* (1687. C. 7.) s végre a *pécsi* (1863. tit. IV. §. 4. n. 9.) megyei zsinatok.

[2]) Egyéni nézetünk szerint ki sem botránkozhatik meg azon, ha a pap a magán életben tisztességes pap *civilben* jelenik meg; mert főkép utazás alkalmával vagy világi magánkörökben, habár nem szégyenli s titkolni sem akarja papi állását, de papi öltönyben való megjelenése által sokszor feszélyezve lehet. Tagadhatlan ugyanis, hogy a modern vallástalanság következtében a clerus lépten nyomon insullháltatik. Ilyetén insultatiokra pedig gyakran a papi öltöny látása is ösztönözni szokta az egyház elleneit s ép azért a gonosz bántalmazásoktól sok esetben a polgári öltöny használata megmentheti a papot.

[3]) Máté. XIX. 10—12.

[4]) I. Cor. VII. 7. 8. 25.

tanitás és nevelés által az egyház részére szellemi gyermekeket szereznek: nem látszik illendőnek, hogy a lelkiatyák házasságra lépve, egyszersmind testi atyákká is váljanak. d) A papok szivvel lélekkel, s legnagyobb pontossággal tartoznak hivatalukat végezni, de ha házasságra lépnének, a családi gondok sokszor visszatartanák őket teendőik hű teljesitésétől. Végre e) mivel a papok a szentségeknek kiszolgáltatója, s mivel ők consecrálják s tartják kezükben a sz. mise alkalmával Krisztus testét: illendő, hogy a testi gyönyörök élvezetének szennyétől ment, s tiszta életű egyének legyenek.

2. Az előszámlált okoknál fogva üdvösnek mondható papi nőtlenséget kezdettől fogva tanácsolta, s ajánlotta papjainak az egyház és pedig sikerrel, mert már az első századokban számos pap nőtlen állapotban maradt. A IV-ik századtól kezdve azonban némely részleges zsinatok nem csak hogy tanácsolták a coelibatus, hanem annak megtartására is kötelezni kezdték a papságot. Névszerint az *elvirai* (305), *újcaesareai* (314) és *ancyrai* (314) részleges zsinatok valának az elsők, melyek a püspököket, áldozárokat, és diaconusokat nőtlenségre utalták. De eme zsinatok határzatai általános érvényre nem jutottak. A 325-ik évben tartott első egyetemes, vagyis az első niceai zsinaton a papi nőtlenség kérdése is szőnyegre került; s a zsinati atyák oly értelmű törvényt akartak alkotni, melyszerint mindazon nagyobb rendeket fölvett papok, kik fölszenteltetésük előtt megházasodtak, kötelesek legyenek nejeiket elbocsátani. Azonban *Socrates* [1]) és *Sozomen* [2]) történetirók tanusága szerint, a sz. életű *Paphnutius* egyptomi püspök az inditványozott törvény ellen szót emelvén: a zsinat csupán csak a már felszentelt papok nősülése ellen hozott tilalmat. Végre a IV-ik század vége felé (385) *Siricius* római pápa a papi nőtlenségre nézve általános érvényű törvényt alkotott[3]) megparancsolván, hogy a fölszentelt papok és diaconusok nőtlenek maradjanak, a nős papok pedig nejeiktől elválasztassanak. Siricius példáját több más római pápa követte, kik közül nagy *Leo* [4]) a nőtlenség törvényét a *subdiaconusokra* is kiterjeszté. A pápák az V-dik és VI-ik század folyamában ismételve sürgetvén a papi nőtlenség törvényének megtartását, s annak áthágóira szigorú büntetéseket szabván: mindinkább általánossá vált a papi coelibatus, melynek megerősitését nagyban elősegité a

[1]) Hist. eccl. l. 1. c. 11.
[2]) Hist. l. I. 23.
[3]) Epist. ad Himmerium epp. Taracon.
[4]) Epist, ad Anast. a. 455.

VIII. és IX. században elterjedt canoni életmód. De a mint a X-dik században az emlitett életmód szünt, s az egyházi fegyelem lazultával a papság erkölcsössége hanyatlani kezdett: a coelibatus megtartását is sokan elhanyagolták, s a XI-dik században már ismét nagy volt a nős papok száma. Ezért tehát a mondott században IX. *Leo*, II. *Miklós* és II. *Sándor* pápák szigorú törvények alkotásával ohajtották a coelibatus meglazult fegyelmét visszaállitani. E pápák igyekeztét azonban az akkor uralkodó politikai zavarok, s a fékvesztett papság ellenállása miatt ohajtott siker nem koronázta; de nagynevű utódjuk VII. *Gergely* erélyes föllépése, és a nős papok ellen hozott szigorú rendszabályai [1]) által, ujra felélesztè a coelibatus törvényét. Végre, hogy e törvény teljes szilárdságot nyerjen: *az I. és II-ik laterani zsinat* a felsőbb rendü papoknak, fölszenteltetésük után kötött házasságait érvényteleneknek nyilvánitotta.[2]) Ellenben a kisebb rendü papokra nem lett a coelibatus törvénye kiterjesztve.[3]) A *trienti* zsinat az első két laterani zsinatnak a papi nőtlenségre vonatkozó szabályát ujra megerősitette.[4]) Az ekkép megszilárdult papi nőtlenség törvénye mai napig is fönnáll a nyugati egyházban. Ellenben a keleti egyházban, hol kezdetben szintén terjedni kezdett a coelibatus, a VII-ik századtól kezdve a nyugati egyház fegyelmétől eltérő törvények léptek érvénybe. Ugyanis a trullai zsinat 692-ben megengedte, hogy az áldozárok és diaconusok fölszenteltetésük előtt elvett nejeiket megtarthassák s jövőre a nős férfiak is fölvehessék az áldozári és diaconusi rendeket, de kötelességükben álljon a szténykedések előtt a nejeikkel való testi közösüléstől tartózkodni;[5]) püspökké azonban csak az legyen fölszentelhető, kinek neje és gyermekei nincsenek, vagy ha vannak, azokat elbocsátja magától. Eme fegyelmi szabály jelenleg is érvényben áll a görög nem egyesült egyházban, melynek nős papjai vannak, kik azonban csak felszentelés előtt nősülhetnek, s nejük elhunytával, másodizben nem házasodhatnak; továbbá az egyházi rendek fölvételétől eltiltatnak azon férfiak is, kik két izben nősültek, vagy egyszeri nősülés alkalmával özvegy nőt vettek el. S ugyane szabályok követése a görög egyesült

[1]) VII. *Gergely* elődeinek rendszabályai nyomán kiközösités terhe alatt megtiltotta a hiveknek a nős pap miséjén való megjelenést; a nős papot pedig hivatalától megfosztatni rendelte.

[2]) C. 8. D. 27. — c. 1. D. 28. — c. 40. q. 27. C. 1.

[3]) C. un. de cler. conjug (III. 27. in) VI to.

[4]) Sess. XXIV. de sacr. matrim. can. 9.

[5]) C. 13. 3. 1. D. 31.

kath. papoknak is megengedtetik, de ohajtja az egyház, hogy a görög kath. püspökök fölszentelés előtt igyekezzenek, ha lehet, a papjelölteket a nőtlen élet megtartására birni.

3. A papi nőtlenség törvényének a jelenlegi fegyelem szerint következő *jogi eredményei* vannak: a) A nagyobb egyházi rendek, a subdiaconatustól kezdve, felfelé a püspöki rendig, bontó házassági akadályt képeznek; s ezért ha valamely pap, a subdiaconatus fölvétele után megnősülne: házassága érvénytelen, s a nőtől, kivel házasságkötést kisérlett, elválasztandó.[1]) b) A házasságkötést megkisérlő pap ipso facto nagyobb kiközösités alá esik, a papi ténykedésektől fölfüggesztetik; szabálytalanná lesz, s ha javadalommal birt, attól megfosztatik.[2]) Azonban a javadalomtól való megfosztatás nem ipso facto, hanem birói itélet folytán történik.[3]) c) Kiközösités alá esik azon nő is, ki tudva lép valamely pappal házasságra.[4]) d) Nős férfi, mint már a szabálytalanságoknál emlitettük, csak akkor veheti föl a nagyobb rendeket ha nejétől, ki magát tiszta életre kötelezi, elvál. Az ekként fölszentelt papnak szigorúan meg van tiltva nejével ujra együtt élni, vagy közösülni; s ezért, ha a fölszentelés után nejével gyermekeket nemzene: ezeket az egyház törvényteleneknek tekinti, s mint ilyeneknek az egyházi rendek fölvételét meg nem engedi. e) Az alsóbb rendü pap, ha megházasodik, házassága nem tekintetik ugyan érvénytelennek, de ha javadalommal birt, azt elveszíti.[5]) Ellenben az első izben házasodó, s szüz leányt nőül vevő alsóbb rendü pap egyházi szolgálatokat tehet, de tonsurát és papi öltönyt tartozik viselni.[6])

[1]) c. 8. 40. C. 27. q. 1. — Concil Trid. Sess. XXIV. c. 9. de Sacr. Matr.

[2]) C. 1. de cler. conj. (III. 3.) — Pii IX. Const. „Apostolicae sedis“ 1869. 12. Oct.

[3]) c. 5. de cohab. cler. (III. 2.) — Concil. Trid. Sess. XXV. c. 14. de reform.

[4]) Pii IX. Const. „Apost. Sedis.“

[5]) C. 1. de cler. conjug. (III. 3.)

[6]) C. Concil. Trid. Sess. XXIII. c. 6. et 17. de reform. — Ha az állam az egyház iránt igazságos akar lenni: polgárilag sem tarthatja érvényesnek a nagyobb rendü papok házasságát; de sajnos, hogy napjainkban több országban a coelibatus törvényéből származó házassági akadályra nincs kellő tekintet; igy p. o. Poroszországban a kath. papok házassága polgárilag érvényesnek tekintetik; a hitehagyott papoknak házasságát pedig jelenleg majd minden állam érvényesnek tartja. — Magyarországban, hol a polgári törvények hajdanta (sz. István és Kálmán királyok idejében) több rendbeli tiltó szabályokat hoztak a papok házassága ellen, a jelenlegi törvények szerint is bontó házassági akadályt képez a papi állás. Azonban az apostata papok házassága az 1868. évi 53. tczikk szerint mint nem katholikus polgárok

4. A coelibatus törvényének természetes következménye: *a tiszta, szüzies életre való kötelezettség.* Ez okon a pap mindazt szorgosan kerülni tartozik, a mi által a tisztátalanság bűnének gyanujába eshetnék. Már az első niceai zsinat meghagyta, hogy a pap csak legközelebbi rokonait, u. m. édesanyját, nővérét, s nagynénjét, vagy más, minden gyanútól ment nőket tarthasson házában.[1]) S későbbi időben is megparancsolta az egyház, hogy csak tisztességes, idősb és gyanú alá nem eső nőszemélyek lehessenek a papi lakokban.[2]) Az ujabb canonisták nézete szerint[3]) a pap oly nőket is tarthat a házi dolgok elvégezésére, kik vele semmi rokonságban sem állnak, de a püspöknek jogában áll megtiltani az egyes papoknak, nehogy rosz hirben álló, férjeiktől elvált, vagy nem kath. vallású nőket tartsanak maguknál.

III. FEJEZET.

A hierarchiai fokozatokról.

86. §. Átnézet.

A kath. papság egyes tagjai közt nem csupán az egyházrendi, hanem az egyházjoghatósági hatalomra nézve is bizonyos fokozat vagyis hierarchia létezik. — Az egyházjoghatósági hierarchia vagy isteni — vagy emberi eredetű. Az isteni eredetű joghatósági hierarchiának mibenlétét már a föntebbiekből megérthettük, midőn kifejtettük, hogy Krisztus Urunk akarata szerint az egyházjoghatósági hatalom teljes mértékét a pápa birja; a püspökök pedig csak együttesen s a pápával közösségben osztoznak eme hatalomban. — Ezen isteni eredetű joghatósági fokozat kezdettől fogva megvan az egyházban; de az emberi eredetű hierarchia csak lassankint fejlődött ki. Ugyanis a pápák az egyház kormányzat terheinek megkönnyitésére már a legrégibb időktől fogva kormánysegédeket vettek maguk mellé. Hasonlókép cselekedtek a püspökök, kik szintén terhesnek találták az egyházmegyéknek segédek nélküli igazgatását. — Minthogy pedig eme segédek különböző időben, különböző teendőket végeztek, — s általán véve nem mindannyian egyenlő módon vettek s vesznek részt az összes egyház, illetőleg az egyes egyházmegyék kormányzásában: azért a számukra engedélyezett joghatóság sem lehetett egyenlő, hanem alkalmaztatásuk és hivatalukhoz mérten hol kisebb hol nagyobb mérvű volt. E szerint tehát ujabb hierarchiai fokozatok fejlődtek

által kötött házasság jő tekintetbe, s annak érvénye azon vallás hitelvei szerint itéltetik meg, a melyre a hitehagyott pap áttért.

[1]) Can. 3.

[2]) C. 9. de cohabit. cler. (III. 2.)

[3]) Zallinger ad h. tit. Bouix de paroch. Paris. 1858. p. 607.

ki az egyházban; s igy történt, hogy a pápa legközelebbi tanácsadói s legfőbb kormánysegédei a bibornok, a pápa után legfőbb joghatóságot és legmagasabb rangot nyertek; továbbá a patriarchák, exarchák, primások és metropoliták joghatósági szempontból kisebb-nagyobb mérvben a püspökök fölé helyeztettek. S hasonlókép a püspökök segédei: a káptalanbeliek, a püspöki közhelynökök, a püspöksegédek, fő- s alesperesek bizonyos fokozat szerint osztozván a püspöki joghatóságban: az egyházmegye egyéb papjait, rangra és hatalomra nézve megelőzték.

Az egyházi hierarchiának jelenlegi formáját öt szakaszban fogjuk ismertetni:

Az 1-ső szakaszban szólni fogunk a *pápa joghatóságáról;*
a 2-ikban a pápa *kormánysegédeinek hatalmi köréről*;
a 3-ikban *a pápai joghatóságban részes püspökökről;*
a 4-ikben részletesen kifejtjük a *püspöki joghatóságot* s végre
az 5-ik szakaszban a különféle *püspöki segédekről* szólunk.

I. SZAKASZ.

A pápa joghatóságáról.*)

87. §. A pápai jogok felosztásáról általában.

A pápai joghatóság megismertetésénél a canonista némi nehézséggel találkozik. Egy részt ugyanis jól tudja, hogy a kérdéses joghatóság az egyházi hatalom teljességét magában foglalja, de másrészt e hatalom nagy terjedelme hozza őt zavarba: nem tudván meghatározni: mily szempontok szerint kellesék a teljhatalmat részleteznie. Mi e nehézséget legczélszerűbben ugy véljük legyőzhetni, ha Aichner nyomán (§. 94.) hármas szempont szerint vagyis *az egyházi főnökség*

*) *Irodalom. And. Duval*: De suprema R. Pontificis in Ecclesiam potestate. Paris. 1614. — *J. Th. Roccaberti*: De R. Pontificis auctoritate. Rom. 1697. *Amad. Svardi*: De suprema R. Pontificis hodierna Gallicanae Ecclesiae doctrina. Aven. 1747. — *Her. a Bennetis*: Privilegiorum in persona s. Petri Romano Pontific a Christo Domino collatorum vindiciae. Rom. 1756. — *Ballerini*: De vi et ratione Primatus R. Pontificis Aug. Vind. 1770. — *Laur. Veith*: De primatu et infallibitate R. Pontificis. Aug. Vin. 1761. — *Ant. Foppoli*: I fondamenti della dignita pontificia. Como. 1789. — *Barruel*: Du Pape et de ses droits religieux à l'occasion du Concordat. Paris. 1803. — *Du Maistre*: Du Pape. Paris 1821 (Magyar forditásban a budapesti papnöv. magy isk. 1867.) — *Schrader*: Der Papst und die modernen Ideen. Wien 1865. — *Rothensee*: Der Primat des Papstes in allen Jahrhunderten. Mainz 1836. — *Passaglia*: Comment. de praerogativis b. Petri apost. princip. Ratisbone. 1850. — *Roskoványi*: De primatu R. Pontificis ejusque juribus. Aug. Vind. 1834. — *Ugyanaz*: Rom. Pontf. tamquam Primas ecclesiae et princeps civilis e momum. om. saec. demonstrandus. Nitr. et Comar. 1867.

(primatus) *természetének — czéljának és történeti kifejlődésének* szem előtt tartásával részletezzük a pápai jogokat.

A mi illeti az első szempontot — minthogy a pápai főnökség nem egyéb, *mint az egyházi hatalom teljessége és központja*: azért a pápai jogok elősorolásánál mindenek előtt azon elvből kell kiindulnunk, hogy t. i. az egyház fejét az egyházi hatalom minden egyes ágaiban azaz *mind a tanitói, mind a papi, mind pedig a kormányzói tiszt gyakorlatálnál legnagyobb mérvü joghatóság illeti meg.*

A második szempontnál ismét a természetes logica ezen következtetésre vezérel bennünket: Krisztus Urunk a primatust az *egyházi egység* fentartása czéljából létesitette, tehát a *pápai hatalomnak mindama jogok gyakorlatára ki kell terjednie, a melyek által az egység ugy a hitben, mint a szentségek kiszolgáltatásánál, az isteni tiszteletnél s az egyház-kormányzatban fentartatik avagy előmozdittatik.*

A harmadik szempont, vagyis *a primatusi jogok történeti kifejlődésének számbevétele* bizonyos körültekintésre utal bennünket. Krisztus Urunk ugyanis a primatust nem egy bizonyos rövid idő tartamra alapitotta, hanem ohajtá, hogy ezen intézmény az egyházzal együtt a világ végeig fenmaradjon. — Az egyház sorsa és külső állapota, mint tudjuk nem volt mindig egyenlő, — tehát a *primatussal kapcsolatos jogok gyakorlata sem lehetett mindenkor azonos, hanem az idők, a körülmények s az egyház szükségleteihez mérten különféle módosulásokat szenvedett.* A pápák egyes időszakokban oly jogokkal is éltek, melyeket előbb nem gyakoroltak; máskor ismét előbb gyakorolt jogaikról az idők változtával önként lemondtak. Noha azonban ekként változott s módosult a főnöki hatalom gyakorlata: maga a hatalom lényegileg nem változott, hanem csak kifejlettebbé s tökéletesebbé lett; mert noha a kor körülményei szülték a változásokat és módositásokat: de azért a megváltoztatott és módositott jogok a főnöki hatalom természetével mindig megegyezők maradtak s mint ilyenek a főnöki hatalom lényegében gyökerezőkül tekintendők. Valamint maga az egyház: ugy a főnöki hatalom is hasonló a mustármaghoz, mely ugyan legkisebb a maguk közt, de ha földbe vettetve növekedni kezd, minden bokornál nagyobb lesz, sőt fává fejlődik. Péter apostolnak Krisztustól nyert főnöki hatalma is kezdetben csekélynek látszott, s csak később a pápai hatalom kifejlődése által tünt elő annak nagysága és terjedelmes volta.

Az imént mondottakból következik, hogy a pápai jogok felosztásánál Febroniust [1]) ki ama jogokat *lényegesekre* (jura essentialia) és *lényegtelenekre* (jura acci-

[1]) Febronius tanáról az egyház és állam közti viszonyról szóló részben

dentalia) osztá föl, követnünk nem lehet. Mert noha a pápa által jelenleg gyakoroltatni szokott jogok közül némelyek közelebbi, mások távolabbi összefüggésben vannak a főnökség lényegével: mindazáltal valamennyi pápai jog, a főnökség természetéből fejlődött ki s e szerint annak lényeges részét képezi. S valamint a kifejlődött fán a törzs s az ágak vastagabbak ugyan mint a levelek, virágok és gyümölcsök, de ezért mindezen részek egyaránt a fa magvából fejlődtek ki, s a fához tartoznak: ép ugy az egyház főnökének idő folytán kifejlett és tökéletesedett valamennyi jogai, bár nem egyenlő mérvben függnek össze a főnökség fogalmával és lényegével: de azért nem külről származott avagy esetleges, hanem a főnökség természetéből elősarjadzott jogokul kell, hogy tekintessenek.

Ha tehát a most kifejtett szempontok és elvek nyomán óhajtjuk a pápai joghatóságot tüzetesen ismertetni, leghelyesebben ugy járunk el, ha az egyház fejének jogait három részre u. m. *a legfőbb tanitói, a legfőbb papi és a legfőbb kormányzói hatalom jogaira osztjuk, s minden egyes hatalmi körhez nem csak a primatus természetéből s az egyházi egység fentartásának fogalmából szükségkép eredő jogokat számitjuk, hanem egyszersmind azokat is, melyek a főnöki hatalom történeti kifejlődésével jöttek gyakorlatba.*

88. §. A pápának mint az egyház legfőbb tanitójának jogai.

A római pápa mint az egyház *legfőbb tanitója* következő jogokat gyakorol:

1. *A hit és erkölcs dolgaiban* általános érvényü dogmaticai határozatokat alkothat. E kitünő jognak helyes gyakorolására a pápa ama sajátságos kiváltságot nyerte Istentől, mely szerint, ha mint az egyház feje, ünnepélyes módon, vagy mint mondani szokás *ex cathedra* szólva óhajt a hit vagy erkölcs dolgaiba vágó határozatot hozni: mindenkor és teljes biztonsággal a sz.-Lélek különös segedelmére számithat s ezért a pápának ilynemü határzatai mindig tévmentesek. A pápai *tévmentesség* (infallibilitas) [1]) még nem régiben is a theologusok közti vita tárgyát képezheté, de miután a vaticani zsinat a vitás kérdést végleg eldönté: a vitának többé helye nem lehet. A dogma jellegével biró vaticani határzat ekkép hangzik: „*Itaque Nos traditioni a fidei Christianae exordio perceptae fideliter*

(324. §.) fogunk részletesebben megemlékezni. E helyen elég legyen annyit megemlitenünk, hogy Febronius szerint lényeges pápai jogok azok, melyek az egyház egységének föntartására szükségesek, s melyeket a pápák az első 6 századig gyakoroltak a többiek pedig lényegtelenek.

[1]) A „*tévmentesség* szó sokkal alkalmasabb a pápai infallibilitas jelzésére mintsem a „*csalatkozhatlanság*;“ — a „*csalhatatlanság*“ szó pedig épen rosz, mert nem azt jelenti, hogy a pápa tévmentes, hanem hogy a pápát nem lehet megcsalni.

inhaerendo — docemus et divinitus revelatum esse definimus: Romanum Pontificem, cum de cathedra loquitur, id est cum omnium Christianorum Pastoris et Doctoris munere fungens, pro suprema sua apostolica auctoritate doctrinam de fide vel moribus, ab universa Ecclesia tenendam definit, per assistentiam divinam ipsi in beato Petro promissam, ea infallibilitate pollere, qua divinus Redemptor Ecclesiam suam in definienda doctrina de fide vel moribus instructam esse voluit; ideoque ejusmodi Romani Pontificis definitiones ex sese, non autem ex consensu Ecclesiae, irreformabiles esse.“ [1])

Eme zsinati határzat kellő értelmezésénél a következőket kell figyelembe vennünk:

a) A pápa nem *akár mikor* s nem *akárminő üggben*, hanem csak akkor élvezheti a tévmentesség kiváltságát, ha *ex cathedra* beszél, vagyis midőn nem mint magán személy vagy magán tanitó, hanem mint az összes egyház feje, az összes egyházhoz szól. Továbbá csupán *a hit és erkölcs dolgaira*, vagyis a kinyilatkoztatás tárgyára terjed ki a pápai tévmentesség; s ezért eme kiváltság sem az egyházfegyelmi ügyekre, sem más nem egyházi dolgokra, s e szerint sem a tudományos, sem a politikai kérdésekre nem vonatkozik, hanem egyedül azon ügyekre szoritkozik, melyekre nézve maga az egyház is tévmentes.

b) A pápa nem *önnönereje és okossága folytán* tévmentes, hanem *a sz. Lélek segedelme és fölvilágositása* (assistentia Spiritus Sancti) őrzi meg őt a hibától és tévedéstől. — A sz. Léleknek eme különös segedelmére a pápa azon hármas kiváltságnál fogva számithat, melylyel Krisztus Urunk sz. Péter apostolt felruházta, midőn őt *α)* az egyház alapkövéül rendelte; [2]) *β)* azon igéretet adá neki, hogy hite soha meg nem fogyatkozik [3]) s *γ)* a bárányok és juhok vagyis a tanitó és tanuló egyház kormányzására felhatalmazá őt.[4]) — E hármas kiváltság ugyanis arról tanuskodik, hogy az Üdvözitő sz. Pétert a tévmentesség ajándokára méltatta. Miután pedig a római pápa, mint sz. Péternek törvényes utódja, ugyanannak összes kiváltságait átörökli: a tévmentesség ajándokának is bizonyára részesévé lesz.[5])

---

[1]) Sess. IV. Const. dogm. pr. de Eccl. c. 4.

[2]) Máté XVI. 18.

[3]) Luk. XXII. 32.

[4]) Ján. XXI. 15—16.

[5]) Eme három kiváltság együttesen bizonyitja sz. Péternek tévmentességét. Ugyanis az első kiváltságnál fogva sz. Péter az egyház alapkövéül rendeltetett; az egyháznak tulajdonképeni alapja pedig *a hit*, — tehát ugyanezen kiváltság erejénél

c) A pápa által *ex cathedra kihirdetett hit- vagy erkölcstani határzatok legott dogmákká válnak*, a nélkül, hogy azok érvényéhez akár a püspöki karnak, akár az összes egyháznak beleegyezése igényeltetnék. Tehát mai nap már kétségtelenül eretnek tanul bélyegzendő Febronius nézete, ki a pápáknak emlitett határzatait az összes egyház beleegyezése előtt csak is ideiglenes érvényüeknek (decreta provisoria) vitatta.[1])

2. A pápát, mint az egyház legfőbb tanitóját a *hitterjesztés*

---

fogva az egyháznak hite sz. Péter személyében központositattott. — Mivel pedig az egyház szilárdul csak erős alapon állhat meg : ezért Krisztus Urunk Péternek második kiváltságul megigérte, hogy az ő hite soha sem fog megfogyatkozni, vagyis, hogy ő az igazságtól soha el nem térhet, sőt még testvéreit is meg fogja erősiteni, s ezen igéretet Krisztus Urunk a harmadik kiváltság által ujra megerősité, midőn Pétert a tanitó és tanuló egyház kormányzójává rendelte; mert ez által az egyházi hatalom teljét, s e szerint tehát a legfőbb tanitói tisztet is át adta neki; — már pedig a legfőbb tanitói tisztet csak ugy vihette minden időben helyesen, ha különös isteni kiváltságnál fogva a hit és erkölcs tanaiban soha sem tévedhetett.

[1]) Csak a hitetlenség láthat a pápai tévmentességben képtelenséget, — s az elfogultság nevezheti a tévmentesség tanát újnak. Nincs semmi képtelenség a tévmentesség tanában; mert ha hisszük, hogy az emberiség Krisztus Urunk által isteni kinyilatkoztatást nyert, azt is fel kell tételeznünk, sőt el is kell hinnünk, hogy Üdvözitőnk a tőle kapott kinyilatkoztatásnak folytonos épségben tartásáról is gondoskodott. Eme czél elérésére pedig nem elegendő, ha az összes tanitó egyház (vagyis a pápával akár a zsinaton akár azonkivül egyesült püspöki kar) bir a tévmentesség ajándékával, mert sokszor megtörténhetik, hogy egyetemes zsinatot összehivni, vagy az összes püspöki kar nézetét kitudni lehetetlen, — tehát elkerülhetlenül szükséges, hogy létezzék valaki az egyházban, a ki mindenkor és késedelem nélkül *tévmentes itéletet hozhat a hit és erkölcs dolgaiban.* Erre pedig senki sem lehet alkalmasabb, mint az egyház feje, a pápa. De máskülömben is, valamint a polgári álladalmakban a fejedelem tartatik a legfőbb birónak, kinek itéletében mindenki megnyugodni tartozik, s kinek itéletétől nincs fölebbezés: ép ugy az egyház feje is ily birónak tekintendő, a ki tehát mindennemű egyházi ügyben, s e szerint a hit és erkölcs dolgaiban is legfőbb forumot képez, a mely forumnak a hit és erkölcs dolgaira nézve okvetlenül tévmentesnek kell lennie, mert külömben a kinyilatkoztatás épségben nem lenne fentartható. — Ha pedig valaki ezen okoskodásunk ellenében azt hozná föl, hogy eme legfőbb forum nem a pápa személyében, hanem a vele egyesült püspöki karnál keresendő; erre ismét azt feleljük, hogy magának a pápának is tévmentesnek kell lennie, mert ha ő hibázhatna a hit és erkölcs dolgaiban, s a püspöki kar javitná ki az ő hibáját — fel lenne forgatva az egyház alkotmánya, mert a tagok igazgatnák a főt. — A kik pedig a pápai tévmentesség elvét új tannak mondják, meghazudtolják az egyháztörténelmet, melynek majd minden lapja arról tesz tanuságot, hogy a hivek a hit és erkölcstanra vonatkozó viták eldöntésénél minden időben a pápához fordultak, s a pápa itéletén mindenki, ki kath. akart maradni, megnyugodott. Végre több zsinat határozatai (Chalc. Const. 3.) szerint a pápa által sz. Péter beszél s maguk a régi sz. atyák is a pápa itéletét mindenkire nézve szentnek hirdetik.

fontos munkájánál is legfőbb joghatóság illeti meg. S a történet tanuságakint a pápák valóban is minden időben különös gondot fordítottak a pogányok megtérítésére. Európa legtöbb nemzeteit (az olaszokat, francziákat, angolokat és spanyolokat) a római széktől küldött hittérítők vezérlék az igaz Isten és egyedül Üdvözitő hit ismeretére. S a középkorban Ázsia s Afrika pogány népei közt; s Amerika felfedeztetése után ezen új világrészben is a pápák igazgatása alatt hirdettetett az evangelium. A pápák voltak az elsők, kik a hitküldérek nevelésére Rómában tanintézetet nyitottak, s a hittérités ügyének igazgatására bibornoki Congregatiot [1]) alkottak, mely Congregatio mai napig is áldásosan müködik.

3. Az *egyházi tanintézetek* fölötti legfőbb felügyelet szintén a pápához tartozik.

89. §. A pápának mint az egyház legfőbb papjának jogai.

A római pápának, mint az egyház legfőbb papjának egyházrendi hatalma, lényegileg ugyan a többi püspökökénél nem nagyobb; mindazáltal a pápának jogában áll az egyházrendi hatalom gyakorlatát az összes egyházban rendezni és szabályozni, s arra ügyelni, hogy a szentségek kiszolgáltatása körüli szertartások s az isteni tisztelet lényeges részei világszerte egyenlőkép végeztessenek s hogy ekkép az egyházban *a papi hivatalt illetőleg is egység uralkodjék.*

Ennélfogva tehát a pápát, mint az egyház *legfőbb papját*, a következő jogok illetik meg:

1. A nyilvános isteni tisztelet leglényegesebb részének a *sz. mise áldozat szertartásainak rendezése* s a vele összefüggő papi zsolozsma szabályozása. Eszerint a pápától függ a misekönyvek (Missalék) és breviariumok szerkesztése és módositása; ujabb officiumoknak az összes avagy a részleges egyházak számára való előirása.

2. *A szentségek kiszolgáltatása körüli szertartások közelebbi meghatározása.* Ugyanis noha Krisztus Urunk a szentségek rendelése alkalmával szabatosan meghatározta azoknak anyagát, alakját és kiszolgáltatóját, s e tekintetben a pápa nem tehet változást; de hogy a hivek nagyobb ájtatossággal vehessék föl a szentségeket: az egyház már kezdettől fogva bizonyos meghatározott szertartások közt, melyek a szentségek lényegéhez nem tartoznak, szolgáltatja ki azokat. Eme szertartások rendezése a római pápához tartozik, s ezért

[1]) Ezen intézetről és Congregatioról alább (98. §.) leszen szó.

tőle függ az u. n. *ritualék* és *ceremonialék* szerkesztése és változtatása.[1]) A *szentelmények* rendezése szintén őt illeti meg.

3. *Nyilvános ünnepek vagy bőjti napok elrendelése és eltörlésse.*

4. *A boldoggá vagy szentté való avatás* (jus beatificandi et canonisandi). Kezdetben ugyan az egyes püspökök is gyakorolhatták e jogot, de mivel annak megitélése: vajjon valaki valósággal szent és jámbor életet élt-e, hosszabb és szigorú vizsgálatot igényel; s mivel az egyes püspökök nem lehetnek arra nézve illetékesek, hogy valamely szentnek tiszteletét az összes egyházra nézve elrendelhessék, — ezért III. Sándor pápa a boldoggá vagy szentté való avatás jogát az apostoli szék számára tartá fönn.[2])

5. A trienti zsinat határozata szerint[3]) *magán kápolnában* (oratoria privata) *való misézésre* is csak a pápa adhat engedélyt.

90. A pápának, mint az egyház legfőbb kormányzójának jogai.

Valamint a polgári, ugy az egyházi kormányzatnak is különféle ágai vannak, s a pápa, mint a *legfőbb egyházkormányzó* a kormányzatnak összes ágaiban teljhatalmu jogokkal él. Nevezetesen ő az egyházak legfőbb *felügyelője — legfőbb birája — a közigazgatásnak lefőbb vezére.* Ezenkivül a pápa mint az egyház feje *adóztatási joggal* is bir.

I. A *legfőbb felügyeleti jog* (jus supremae inspectionis) erejével a pápa ugy az összes, mint a részleges egyházak állapotáról tudomást szerezhet magának s e szerint minden időben szabadon közlekedhetik a részleges egyházakkal; bárhova követeket, bullákat, breveket s leveleket küldhet.

A felügyeleti jog gyakorlatának érvényesitését nagyban előmozditja az eskü, melyet minden egyes püspök felszenteltetése alkalmával tenni tartozik. — Ezen eskü imigyen hangzik: „*Apostolorum limina singulis (triennis, quinquennis etc.,) personaliter per me visitabo et rationen reddam de toto meo pastorali officio.*“

Az idézett esküben foglalt kötelesség Zacharias pápa rendelete folytán eleintén csakis a Romában consecrált főpásztorokra

[1]) Sixtus V. in Bulla „*Emineti.*“ Bened. XIV. in bulla „*Quam ardenti*;“ V. ö. Concil. Trid. Sess. can. 13. de Sacr. in genere.

[2]) A szentek és boldogok közti külömbségről, ugyszintén szentté vagy boldoggá avatásnak szabályairól alább (252. §.) fogunk megemlékezni.

[3]) Sess. XXIV. de observ. et evit. in cel. miss. — Ben. XIV. „*Magno animi nostri*“ 1751.

vonatkozott, kik ha Róma közelében laktak: évenkint; ha pedig távolabb: valahányszor erre alkalmuk nyilt, — meglátogatni tartoztak az örök várost. A későbbi pápák jelesül V. *Sixtus*,[1]) XIV. *Benedek*[2]) a kötelezettséget valamennyi püspökre kiterjesztették, s a látogatásnak mikénti végrehajtását tüzetesen meghatározták. S e szerint jelenleg a) minden megyés püspök, habár patriarchai, primási vagy érseki rangot visel is, köteles a pápát meglátogatni; ugyan erre kötelezvék az u. n. nullius praelatusok is. De b) a püspökök nem kötelesek mindenkor személyesen végezni eme látogatást, hanem segédpüspökeiket (coadjutor) is elküldhetik maguk helyett Rómába; avagy valamely Rómában időző pap utján is az apostoli sz. székhez juttathatják a szükséges értesitéseket. c) Az olasz s Olaszhon közelében székelő püspökök (dalmaták és görögök) minden harmadik évben; a spanyol, portugal, angol, skót, ir, franczia, belga, német, magyar és cseh püspökök minden negyedik; a többiek pedig minden 10-ik évben tartoznak Rómába jönni.[3]) d) Ezen látogatás alkalmával a püspök köteles felkeresni sz. Péter és Pál apostolok sirját, valamint a pápát is, a kinek élőszóval a Congr. sup. statu Eccl. hivatalának pedig irásban ad egyházmegyéjéről értesitést.[4])

II. *A legfőbb törvényhozási jognál fogva* a pápa a) az összes egyházra nézve kötelező erővel biró törvényeket alkothat; az általa, elődei, vagy pedig az egyetemes zsinatok által hozott törvényeket módosithatja vagy eltörülheti; b) *kiváltságokat* és a köz-törvényektől való *fölmentvényeket* engedélyezhet; mert a kinek hatalma van a törvényt megváltoztatni, vagy végkép eltörülni, arra is hatalommal bir, hogy egyeseknek külön kedvezményeket engedjen, vagy egyes esetekben a törvény kötelező erejét felfüggessze.[5])

III. *A pápának legfőbb jogai birói kiváltkép a hozzá intézett*

---

[1]) Constit. „*Rom. Pfex*“ 20. Dec. 1585.

[2]) Constit „*Quod Sancta*“ 23. Nov. 1740.

[3]) Const. Sixti V. 1585. — Jelenleg a pápák hallgatag beleegyezése folytán a püspökök többnyire irásban s akkor küldenek egyházmegyéikről az apostoli sz. székhez értesitést, midőn ő szentségétől az u. n. quinquennales facultasok gyakorlatára engedélyt kérnek. De azért mai nap is minden egyes püspöknek kötelessége életében legalább egyszer Rómába zarándokolni.

[4]) „Instruct. S. Congr. Concilii pro Eppis, Primatibus et Patriarchis super modo conficiendi relationes statutum suar. Eccl.“ Készité *Lambertini* (a későbbi XIV. Benedek pápa.) Olvasható „*Quod Sancta*“ bullájának függelékében.

[5]) A szerzetes rendek különleges kiváltságaikat és a püspöki joghatóság alól való mentességet mindenkor csak a pápától nyerhetik.

felebbezések elfogadásában, s bizonyos meghatározott ügyek feletti ítéletnek az apostoli sz. szék részére való fentartásában nyilvánulnak.

A mi illeti az első rendbeli jogokat: ősi időktől fogva általánosan elfogadott elv volt az egyházban, *hogy bárminő egyházi peres vagy bünügyet felebbezés (appelatio) utján a pápa itélőszéke elé lehet vinni.* A pápai itélőszékhez intézett felebbezéseknek jogosultságát legelőször a sardicai zsinat erősité meg, de az ilyetén felebbezések már jóval előbb gyakorlatban voltak.[1]) — A pápa a felebbvitel utján eléje terjesztett ügyek felett nem mindenkor személyesen hoz itéletet, — hanem ezt igen sokszor az általala kirendelt birákra bizza. S ezért a trienti zsinat határozata szerint[2]) minden egyes egyházmegyében, megyei zsinat alkalmával bizonyos számú alkalmas egyéneknek lennének választandók, kiknek azután a pápa a megye területéről ne talán hozzá felebbezett ügyek elintézésére megbizást adhasson.

A fentartás jogát a pápa részint a külső, részint a belső forumon gyakorolja. — A jelenlegi egyház fegyelem szerint — a külső forumra nézve a következő ügyek vannak az apostoli sz. szék számára fentartva:

α) valamennyi ünnepélyes és némely egyszerü fogadalmaktól való felmentés. Ez utóbbiakhoz számittatnak: az örökös szüzesség fogadalma, az egyház által megerősitett szerzetes rendbe való belépési fogadalom, Rómába, a sz. sirhoz Jeruzsalembe[3]) és sz. Jakabnak compostellai sirjához való zarándoklás igéretét magukban foglaló fogadalmak.[4])

β) az ajtatos alapitványokra vonatkozó végrendelkezések megváltoztatása (facultas mutandi pias voluntates) és *az alapitványi misék számkánalesz állitása;*[5])

---

[1]) Igy p. o. sz. Athanáz Gyula pápához; aranyszáju sz. János I. Inczéhez, Flavius konstantinápolyi patriarcha N Leohoz felebbezték ügyeiket.

[2]) Sess. XXV. c. 10. de reform.

[3]) 2. 5. 9. de voto. (III. 34.)

[4]) C. 5. de poenit. in Extrav. com. (V. 9.)

[5]) Kezdetben ugyan eme jogot a püspökök is gyakorolták, de V. Kelemen pápa (C. 2. de relig. III. 11.) azt az apostoli sz. szék számára tartotta fönn. S ámbár a trienti zsinat (Sess. XXV. C. 4.) a püspököknek, apátoknak, s a szerzetes rendek vezérfőnökeinek (generales ordinum) hatalmat adott a sz. misék számának leszállitására: VIII. Orbán pápa ujolag a sz. szék kizárólagos jogának nyilvánitá azt. (SCC. 21. Jun. 1625. § 3.). Azonban a későbbi pápák majd minden szerzetesrend vezérfőnökének jogot adtak, hogy bizonyos szabályok szerint megkevesbithessék a misék számát. Hasonló jogban részesültek XIII. Benedek idejében azon püspökök, kik 1728-ban a római részleges zsinaton jelen valának, s napjainkban a püspökök különös kérelem folytán ugyanazon jogok részeseivé lehetnek.

γ) a püspökök *személyes ügyei fölött való ítélet;* s e szerint csakis a pápának van joga a nagyobb vétket elkövető püspök fölött ítéletet mondani, őt hivatalától megfosztani; a pápa adhat engedélyt a püspöki hivatalról való lemondásra; avagy egyik püspökségről másikra való áthelyezésre.

A belső forumot illetőleg a pápa mint legfőbb biró α) *némely bünöktől* való föloldozást magának föntarthat és β) *teljes búcsúkat* engedélyezhet; mig a püspökök csakis s pápától nyert különös hatalmuknál fogva adhatnak teljes búcsúkat.

IV. A legfőbb *egyházi közigazgatás* terén sokféle jogokat élvez a pápa. Jelesen

a) A közjogi elvek szerint [1]) *az egyházi javadalmak adományozására teljhatalommal bir*, s ennélfogva a pápának jogában állna bárhol, s bárminő javadalmat, az általa szabadon választandó személynek adományozni. Minthogy azonban főkép a kisebb javadalmak betöltésénél ő szentsége nem tudhatja mindig: ki a legméltóbb egyén; s mert másrészt a méltányosság hozza magával, hogy a püspök maga választhassa meg a joghatósága alá rendelt javadalmasokat: ezért a pápa az imént emlitetett teljhatalmát csak annyiban gyakorolja, a mennyiben némely javadalmak adományozását önmagának tartja fenn. A fentartott javadalmak száma a középkorban nagy volt, s a pápák többféleképp szokták a fentartási jogot gyakorolni u. m. α) *megelőzés utján* (per modum praeventionis), melyszerint vagy a pápa vagy a püspök adományozta a javadalmat; a a mint t. i. egyikük vagy a másikuk értesült előbb a javadalom megürüléséről; β) *reményadás által* (per expectativas), midőn a pápa valamely betöltött javadalmat megürülés esetére valakinek odaigért; vagy γ) a *tulajdonképeni fentartás* által (per reservationem), midőn az adományozási jog kizárólag a pápát illette; és végre δ) *átháramlás* útján, (jure devolutionis), ha az alsóbb rendű főnök, kihez az adományozás joga tartozik, elmulasztotta a javadalmat törvényes idő alatt betölteni. — Napjainkban a pápa a fentartási jognak csakis két utóbbi nemét gyakorolja. S különösen a mi a tulajdonképeni fentartás jogát illeti, ez a régi időkben igen nagyterjedelmű volt; igy IV. Kelemen és VIII. Bonifacius pápák [2]) azon szabályt hozták, hogy mindazon javadalmak adományozása a pápát illesse meg, melyeknek birtokosai Rómában, vagy két napi járásra Róma városától haltak meg. A későbbi pápák még inkább kiterjesztették a reservátiókat;

[1]) C. 2. de praeb. in VI-to (III. 4.)

[2]) U. o.

de ez számos panaszokra adván okot: a constanczi s baseli zsinatok, s a franczia és németországi concordatumok által a fentartási jog több tekintetben megszorittatott. A bécsi (1448) concordatum a fentartásnak eddig ismeretlen nemét (alternativa mensium) hozta be, melyszerint t. i. az év páratlan hónapjaiban (január, márczius, május, julius, september, november) megürült javadalmakat, ha világi patronatus alá nem tartoztak a pápa; a páros hónapokban megürülteket pedig a püspök tölté be. — Ez idő szerint azonban már csak kevés reservált javadalom van.[1]) — Magyarországban csupán az egri érseki és a szatmári püspöki székek betöltése van fentartva a pápának, de csupán azon esetben, ha az emlitett érsek vagy püspök Rómában vagy környékén halna meg.[2])

b) A pápa nem csupán legfőbb adományozója az egyházi javadalmaknak, hanem egyszersmind *fögondnoka* is, s ezért szükség idején, vagy fontos okokból az egyházi javak elidegenitését, vagy más czélra forditását megengedheti. Továbbá a pápának jogában áll az egyházi javak bitorlóit censurák által a törvénytelenül kézhez keritett vagyon visszaadására kényszeriteni.

c) *A főbb egyházi hivatalok alapitását* is a pápa engedélyezi s ezért érsekségek és püspökségek csak pápai engedély mellett létesülhetnek; s a már létező püspökségek egyesitése, megszüntetése, s a püspöki megyék határainak kijelölése, szintén a pápához tartozik. Hajdanta ugyan főkép a keleti egyházban, eme jogokat a patriarchák gyakorolták, de csakis a pápától nyert különös kedvezmény folytán.

d) Valamint a legfőbb egyházi hivatalok alapitása, ugy a legfőbb hivatalnokok vagyis a *püspököknek megerösitése és fölszentelése* is a pápa joghatósága köréhez tartozik;[3]) ugyszintén

[1]) Igy p. o. Ausztriában és Bajorországban csak az érseki és püspöki káptalanok első méltóságát adományozza a pápa; ha pedig eme méltóság adományozása valamely világi patronust illetne meg: a második méltóság tartatik fenn a pápának. Poroszországban a concordatum értelme szerint a pápa a káptalani nagypréposton kivül, a páratlan hónapokban megürült kanonokságokat is adományozta; de későbbi törvény szerint eme javadalom adományozása a királyt illeti meg.

[2]) Lásd. VII. Pius 1804. aug. 12. kelt alapitó levelét.

[3]) Igaz ugyan, hogy az egyházban hosszú ideig azon szokás uralkodott, hogy a püspököket a patriarchák, metropoliták vagy pedig a tartományi zsinatok választották meg; de nem azért mintha e tekintetben tulajdonképeni joggal birtak volna, hanam egyedül a pápától nyerték eme kiváltságot. Későbbi időben eme jog visszaszállott oda, honnét eredt t. i. a pápákhoz, s noha idő folytával a fejedelmek jogot nyertek a püspökök kinevezésére, — de az általuk kijelölt püspökök megerősitését mai napig is maguknak tartják fönn a pápák.

e) a *bibornokok kinevezése és az érseki köpenyek adományozása* is.

f) Rendszerint csak a pápa engedheti meg a püspököknek, hogy *suffraganeust* vagy *coadjutort vehessenek maguk mellé;* továbbá a pápa rendel oly helyekre *apostoli helynököket* (vicarii aplici), hol püspökség még nem volt alakitható, vagy pedig a püspöki kinevezés hosszabb időre meg van akadályozva.

g) *Új szerzetes rendek alapitása, szabályaiknak megerősitése reformálása, a már létező szerzetesek eltörlése s az eltörültek visszaállitása* hasonlókép a pápai jogokhoz tartozik. Végre:

b) *Az egyetemes zsinatok összehivása*, azokoni elnöklés joga s a zsinati határozatok megerősitése, szintén s elvitázhatlanul a pápát illeti meg.

V. A pápa mint az egyház feje a hivek, de különösen a a papság részéről anyagi segélyeztetést is igényelhet; főleg azért, mert ő az összes kereszténység érdekében, p. o. jótékony és tanintézetek alapitása, s a hittéritések eszközlése czéljából, nagyobb mérvű kiadásokra utaltatik. S valóban ugy a papság, mint a hivek már régi időktől fogva önkénytesen pénzbeli adományokat szoktak az egyház fejének küldeni. De ezenkivül a pápák *valóságos adókat* is követeltek, s követelnek mai nap is a hivektől s a papságtól. A részben már elavult, részben még mindig fennálló különféle pápai adók közül megemlitendők:

a) A *péterfillérek*, melyek hajdanta Angliában, Dániában, Svédés Norvégországban az egyes lakókra kivetett fillérnyi adóból szedettek össze; azonban más országokban az adónak e neme csak önkénytes adományokból állott. A péterfillérnek, mint önkénytes adományoknak gyüjtése napjainkban is világszerte szokásban van.

b) A pápai vasalusokul tekintett, avagy az apostoli sz. szék oltalma alá helyezett fejedelmektől avagy a pápa különös pártfogása alatt álló városoktól s klastromoktól megkövetelt adók.

c) A már elavult *zsákmányjog*, melyszerint az elhalálozott papok hátramaradt vagyona a pápát illette meg.

d) A mai nap szintén érvényen kivüli *jus deportus* vagyis az üresedésben levő javadalmak jövedelmének élvezése.

e) *Az évi dijak* (annatae), melyek az apostoli sz. szék részére némely javadalmak adományozása alkalmával fizettetni szoktak. Az évi dijaknak több nemei külömböztetők meg, u. m. α) A szoros értelemben vett *annata*, melyszerint a consistoriumon kivül adományozott javadalmak első évi jövedelmének fele a pápát illette meg.

Ezen annata, mivel IX-ik Bonifacius által hozatott be: *annata Bonifaciana* nevet nyert. A pápai adónak e neme azonban már elavult. β) Az u. n. *servitia communia*; e név alatt azon tiszteletdij értetik, melyet a püspökök fölszentelésük alkalmával, a római iroda főbb személyei részére fizetnek. Ezen adónemet az ausztriai és németországi püspökök mai napig is kötelesek fizetni. γ) *Servitia minuta*, vagyis a római iroda alsóbb rendű hivatalnokainak tiszteletdtjai. δ) *Quindennia* azon adó, melyet régente olyatén javadalmak után, melyek valamely egyházi testület birtokát képezvén, soha üresedésbe nem jönnek, minden 15-ik évben kellett fizetni. — Az annaták fizetése Magyarországban is szokásban volt, de püspökeink I. Ferdinand idejében annak eltörléséért folyamodván: kérelmük meghallgattatott.[1])

f) *Az érseki köpeny után fizetendő dijak;* s végre g) *a felmentvények engedélyezése alkalmával fizetni szokott illetmények* (taxae), melyeknek nagy része azonban jótékony vagy tanintézetek javára fordittatik.

91. §. A pápa tiszteleti jogai.

Miután a pápa a joghatósági főnökségen (primatus jurisdictionis) kivül *tiszteletbeli főnökséggel* (primatus honoris) is fel van ruházva: ez utóbbi rangjánál fogva is bizonyos tiszteleti jogokat élvez. E jogok a különféle pápai *czimerekre, diszjelvényekre*, s a pápa személye iránt tanusitni szokott *hódolati cselekményekre* vonatkoznak.

1. A mi illetik az egyház fejének czimét: ő közönségesen *pápának* (παππας = atya) hivatik. E nevet kezdetben a püspökök is használták, de a VII-dik század óta csakis a római püspökök viselik azt; s VII-dik Gergely egyenesen meghagyá, hogy az egyház fején kivül, más püspök ne neveztesse magát pápának.[2]) Továbbá az egyház feje *szentséges atyának* (Sactissimus, Beatissimus Pater), az *egyház főpapjának* (Summus, Maximus Pontifex) is mondatik. A pápák pedig *Péter utódjának* (successor Petri), *Krisztus helytartójának*, (Vicarius Christi) szokták magukat nevezni; legközönségesebben

[1]) 1550. évi 14. és 1649-iki 87. t.-czikk.

[2]) Bened. XIV. de syn. dioec. 1. 3. 4. „Nunc autem adeo proprium et singulare est Romani Pontificis, ut e constitutione s. Gregorii VII. in Conc. Rom. habita a. 1072 adversus schismaticos, nulli in toto orbe liceat sive se, sive alterum praeter Rom. Pontificem Papam nuncupare."

azonban „*Servus servorum Dei*“ alázatos czimmel élnek;[1]) s a pápai széket *apostoli széknek* (sedes apostolica) nevezik.

2) A pápának *díszjelvényei* a következők: a) *a hármas korona*[2]) (tiara); b) *a pápai süveg* (mitra), mely abban különbözik a püspöki süvegtől, hogy csupán egy csúcsba végződik; c) *a pápai pásztorbot*, melynek vége nem görbe, hanem kereszttel van díszítve; d) az u. n. *halászgyürü* (annulus piscatoris), melynek lapján sz. Péternek, mint halásznak képe látható; e) a vörös szinü *pápai köpeny* (pallium pontificium) s ezen kivül más érseki pallium, melyet a pápa minden sz. ténykedésnél használni szokott;[3]) f) *fehér szinü talár*; g) *a pápai czimer*, melyet két kulcs fölé helyezett tiara képez.

3. A pápa iránti mély tiszteletnek külső kifejezése jeléül a hivek régi időtől fogva *csókkal szokták illetni* ő szentség lábát. A lábcsokolás szokása keletről származott, hol e tiszteletben az alattvalók részesiték a fejedelmeket. E szokást Diocletian császár Európában is meghonositá, s igy történt, hogy a ker. hivek ugyanezen tiszteletben részesitették az egyház fejét, sőt olykor-olykor a püspököket is — de jelenleg csak a pápát illeti meg eme tisztelet.[4]) — Szintén a legmélyebb tiszteletnek jelvényét képezi azon szokás is, melyszerint ő szentsége nagyobb ünnepek alkalmával az u. n. *sedes gestatorián*, meghatározott szertartások szerint, Róma városában körül hordoztatik. Hajdanta szokásban volt az u. n. *officium strepae* is, mely abban állott, hogy midőn a pápa valamely fejedelem, különösen pedig a római császár jelenlétében lóra ült: ennek kötelessége volt a kengyelt tartani. Továbbá a római császárok megválasztatásukat a pápának bejelenteni tartoztak, s a császári koronát csak is ő szentségének kezeiből nyerhették meg. — Végre a pápa mint urakodó fejedelem is kiváló kitüntetésben részesül, mert ő a többi

---

[1]) E czimet először I. Gergely használta, hogy megszégyenitse János konstantinápolyi patriarchát, ki magát „*eppus universalis*“ és „*patriarcha oecumenicus*“-nak nevezte.

[2]) Az arany koronát némelyek szerint Chlodvig frank király küldte Simachus pápának († 514); a második koronát vagy VIII. Bonifácz, vagy II. Miklós kapcsolta az előbbihez; a harmadik koronát pedig V. Orbán pápa vette föl először.

[3]) A pápa a stólát nem csupán sz. ténykedéseknél, hanem azonkivül is mindenkor viseli.

[4]) Jelenleg tulajdonkép nem a pápa lábát csókolják meg, hanem a saruiba befoglalt keresztet, vagy sz. ereklyéket. A mai fegyelem szerint a fejedelemek a pápának kezét csókolják meg; a bibornokok pedig lábát és kezét, s viszont a pápa megöleli őket; az érsekek és püspökök pedig lábát és térdét illetik csókkal; egyéb papok és világiak csupán csak a lábát csókolhatják meg.

souverainek közt első helyet foglal s az ő követei minden más fejedelmi követeket megelőznek.[1])

A történetből szintén ismeretes a pápáknak azon régi, de napjainkben már elavult joga, melyszerint ők, mint a kereszténység atyái, a nemzetközi ügyeket rendezték; fejedelmi czimeket és koronákat osztogattak, s az uralkodó fejedelmek birái valának, s azért a vétkes fejedelmeket megintették, s a megtérni vonakodókat az egyházból kiközösitették, sőt a javithatlanokat uralkodási joguktól is megfosztották, s fejedelmi rangjukat másnak adományozták.

92. §. A pápai székhez kapcsolt egyházi méltóságok.

A pápa a primátuson kivül még több más egyházi méltósággal is föl van ruházva. Ugyanis ő

1. *a római püspök.* A római egyház megyéhez Róma városa s mintegy 40 mértföldnyi terület tartozik. A püspöki teendőket azonban ő szentsége nem személyesen, hanem a bibornoki testületből kiválasztott *helyettes* (vicarius urbis) által gyakorolja, kinek hatalma a többi püspöki helynökökénél nagyobb, mert az ő joghatósága a pápa halálával sem szünik meg.

2. *A pápa római egyháztartománynak érseke.* Ezen érsekség külömböző időben külömböző területtel birt, jelenleg pedig hozzá tartoznak az u. n. suburbicarius püspökségek;[2]) továbbá a capuai és pisai érseki tartományok közt fekvő püspöki megyék (számszerint 37); valamennyi olaszországi kiváltságolt püspökség és suffraganeus nélküli érsekség.

3. *A pápa Olaszhonnak primása*; és

4. *a nyugati egyház patriarchája.*

93. §. A pápa világi fejedelemségéről.

A római pápák a VIII-ik század óta mint világi fejedelmek egy önálló, s általuk teljhatalommal kormányzott országgal birnak.[3])

---

[1]) Acte final du Congrès de Vienne du 9. jun. 1815. art: 118. n. 17.

[2]) A hat suburbicarius püspökség a következő: Ostia-Velletri, Porto-Sancta Rufina, Sabina, Praeneste, Frascati és Albano.

[3]) A római pápák korántsem keresték a világi fgjedelemséget, hanem az idők körülményei folytán eleinte az olaszhoni népek önként fejedelmi rangot tulajdonitottak nekik, később pedig a frank királyok egyenes adományozás utján valóságos fejedelemmé tették a pápát. Ugyanis a nyugati római birodalom megdöltével Olaszhon folyton ki levén téve a barbár népek pusztitásainak: Róma városa igen

Napjainkban az álliberalismus hivei a pápa fejedelmi hatalma ellen gyakran kikelnek, s azt az egyházra nézve károsnak, a legfőbb egyházi méltósággal össze nem egyeztethetőnek s ép ezért megszüntetendőnek állitják. Azonban a pápa világi fejedelemségének jogos és hasznos volta mellett oly nyomós érvek küzdenek, melyeket a modern szabadonczok megczáfolni soha sem lesznek képesek.

Ugyanis 1. a pápák a nemzetközi jogok ételmében, teljesen törvényes uton szerezték birtokukat, ugy hogy nincs Európában souverain, kinek fejedelmi hatalma oly jogos és törvényes alapokon nyugodnék mint ép a pápáé. 2. A ker. hitelvekkel semmiképen sem ellenkezik az, hogy az egyház feje egyszersmind világi fejedelem is legyen; sőt ellenkezőleg 3. az egyház java kivánatossá teszi, hogy a pápa polgári tekintetben bármely fejedelemtől független legyen, mert csak ekkor kormányozhatja teljes szabadsággal az egyházat, s közlekedhetik akadálytalanul a püspöki karral. Továbbá a nagyobb vagyon és földi birtok képessé teszi a pápát az egyház általános szükségleteinek fedezésére p. o. a pápai kormány-segédek jutalmazására, s a hitterjesztéshez igényelt nagyobb mérvü költségek fedezésére a nélkül, hogy e czélra az összes kereszténységet megadóztatnia kellene.[1]) Végre 4. mivel napjainkban a polgári államok kor-

sokat szenvedett. — E szomorú időkben a magára hagyatott római nép a pápától várt és nyert is segélyt, mi által a pápai tekintély nagy mérvben gyarapodott. Midőn pedig a VI-ik században Olaszhon a görög császárok birtokába jutván: ezek elmulasztanák Rómát a longobardok pusztításai ellen védeni: ujra csak a pápák lőnek az elárvult római népnek oltalmazói. — S igy történt, hogy noha névleg a görög császár volt Olaszhon ura, de tényleg annak kormányzása a pápák kezében volt. Minthogy azonban a pápák nem voltak képesek önerejükből Olaszhon ellenségeit kellőleg megfékezni: a ker. érzelmű frank fejedelmeknél kerestek segitséget. II. és III. Gergely voltak az elsők, kik a képromboló görög császárok és a pusztító longobardok által egyaránt szorongattatva, Martel Károlyt felszólitották: védje meg Rómát a longobardok ellen. Martel Károly azonban csak mint egyszerű béke-biró lépett közbe, s követség utján eszközölte ki, hogy Luitprand longobard király békét kötött a pápával. Midőn pedig III. István pápa idejében Aistulf longobard király újra fenyegetné Rómát: a pápa Pipin frank fejedelemhez fordult, ki két izben (754 és 755) Olaszhonba jövén, Aistulfot legyőzte, s a tőle elfoglalt római exarchatust a római pápának adományozta. Később pedig N. Károly ezen adományozást nem csak megerősité, hanem a pápai birtokot Benevent herczegséggel, s Corsica sziget egy részével gazdagitá. Ezekhez járultak Mathild tusciai őrgrófnő, s Habsburgi Rudolf adományai és a VI. Kelemen által pénzen megszerzett Avignon városa s annak környéke.

[1]) A pápáknak Avignonban való székelés alkalmával kitünt: mennyire függővé és mily könnyen a fejedelem eszközévé lehet a pápa, ha egy más souverain területén lakik; s ugyanezen időben azt is tapasztalni lehetett, hogy mily gyülöletes adónemekhez kénytelen a pápa fordulni, ha biztos jövedelemmel nem rendelkezik.

mányai világszerte többé-kevésbbé elfordultak a ker. elvektől: igen ohajtandó, hogy továbbá is fenmaradjon az egyház fejének kormánya alatt levő ország, mely mint ilyen, minden időben mintaképe lehet a valódi kir. álladalomnak.

Miután ily megdönthetlen érvek harczolnak a pápa világi fejedelemségének jogosultsága és hasznos volta mellett: azért a boldog emlékü IX. Pius méltán kárhoztatta a syllabusban a következő két tételt: „De temporalis regni cum spirituali compatibilitate disputant inter se christianae et catholicae Ecclae filii (75). Abrogatio civilis imperii, quo apostolica sedes potitur ad ecclesiae libertatem felicita temque vel maxime conduceret.“ (76.[1])

Tehát a pápa világi fejedelemségének hasznos és szükséges voltáról józanul ki sem kételkedhetik. Ámde ennek daczára nem régiben ama nagy csapást kellett megérnük, mely szerint a pápát gonosz ellenségei földi birtokaitól teljesen megfosztották. Ugyanis, az Olaszország egyesitéséért rajongó forradalmárokkal szövetkezett Victor Emanuel sard király 1859. és 1860-ban ismételve megtámadván a pápai államot: annak mintegy harmadát elfoglalta. — 1861-ben Garibaldi a hirhedt forradalmár tett kisérletet a még fennálló pápai birtok elrablására; de kisérletét a franczia interventió meghiusitotta. — Végre azonban III. Napoleon császárnak 1870-ben bekövetkezett csufos megbukása s a franczia védő seregnek az örök városból való eltávolitása után Victor Emanuel seregei a védelem nélkül hagyott pápára törve Romát s ő szentségének egyéb birtokait is mind elfoglalták. Nem sokára azután Róma az erőszakos uton immár létre jött egységes Olaszország fővárosává kiáltatott ki. Ezóta a világi fejedelemségétől végleg megfosztott IX. Pius a Vaticanban vonulva, mint fogoly élt, s mint ilyen fejezte be életét. Utódja XIII. Leo, a mai napig szintén mint vaticani fogoly kormá-

[1]) A pápa világi fejedelemsége ellen a közéletben e két kifogást szoktuk hallani: a) a pápai államban sok a papi hivatalnok; b) nem egyeztethető össze a pápa állásával, hogy ő, mint világi fejedelem, alattvalóit halálra itélhesse. Mindkét ellenvetésre igen könnyü a felelet. — A nagyobb számú papi hivatalnok, korántsem válik hátrányára, — sőt inkább előnyére lehet a pápai alattvalóknak, mert a papi egyénekről már csak állásuknál fogva is nagyobb hivatal-buzgalmat és lelkiismeretességet lehet feltételeznük, mint a minőt rendszerint a világiaknál tapasztalunk. — A mi illeti a második ellenvetést, — azt kell mondanunk, hogy miután az egyház üdve a pápa világi fejedelemségét szükségessé teszi — s miután eme méltósággal az élet és halál fölötti itéletnek okvetlenül össze kell kötve lenni: semmi megütközni való sincs abban, ha a pápa, mint fejedelem, halálos itéletet mond ki, mert ezt nem mint pápa, hanem mint fejedelem teszi.

A M. KIR. ORSZ. LEVÉLTÁR

nyozza az egyházat. — Ámde a mostani szomoru helyzet daczára is bizton remélhetjük, hogy a pápa előbb-utóbb visszanyerendi szabadságát s ezzel együtt elvesztett világi fejedelemségét. Biztosit bennünket erről a történelem, melynek tanuságakint az isteni Gondviselés az apostoli sz. szék földi javainak bitorlóit mindenkor iszonyu büntetésekkel sujtotta, s a trónvesztette pápákat előbbi jogaikba ujra meg ujra visszahelyezte. — Ép azért valamint IX. Pius az isteni Gondviselésben rendületlenül bizva a világi fejedelemséget illető jogairól lemondani semmi áron sem akart s az olasz kormány által számára felajánlt évi dijat el nem fogadta, ugy utódja XIII. Leo is többször kijelenté, hogy ő is folyton igényt tart az apostoli sz. széknek elidegenitett javaira. S a mint IX. Pius el nem hagyta az ellenségek kezébe jutott Rómát: ugy az ez időszerint még válságosabb helyzetbe jutott XIII. Leo is mai napig el nem távozott székhelyéről. — A két dicső pápának szikla szilárdságát már eddigelé is megjutalmazá az ég. IX. Pius megélte, hogy Victor Emanuel halálos ágyán absolutioért hozzája folyamodott. XIII. Leo pedig mai nap azt látja, hogy mig Humbert királynak trónja mindjobban ingadoz: addig a pápa világi fejedelemségének visszaállitására vonatkozó remények mindegyre erősbödnek.

II. SZAKASZ.

A pápai kormánysegédek.

94. §. A bibornokok.

I. Az egyház kormányzat terheinek viselésénél — első sorban a bibornoki testület segélyezi a pápát.

A bibornokok eredetéről az egyháztörténelem nyujt felvilágositást. — Ismeretes dolog, hogy a püspöki székvárosokban lakó clerus ősi időktől fogva a megye főpásztorának tanácsadója volt. — A tanácsadó testület, noha nem csupán presbytereket, hanem diaconusokat is magában foglalt, presbyteriumnak neveztetett. A presbyterium egyes tagjai pedig, mint olyanok, kik állandó hivatalt viselvén mintegy szoros kapocscsal fűzettek hivatalaikhoz (officiis suis erant incardinati) *cardinalisoknak* mondattak. — A római egyház cardinalisai, — mint a kik nem csupán a római püspökségnek, hanem a világegyháznak kormányzatában is részt vettek: rangra nézve kezdettől fogva felülmulták a többi egyházak cardinalisait. Ép azért

V. Pius pápa 1567. évi február 17-ről keltezett rendeletével meghagyta, hogy egyedül a pápa segédei nevezhessék magukat cardinalisoknak. — A cardinalisok magyarul — bibor öltönyük után, *bibornokoknak* hivatnak.

Az első századokban a Rómában lakó valamennyi presbyter és diaconus a bibornokok sorába tartozott, később azonban csak a főbb egyházak lelkészei vétettek föl eme testületbe; ezekhez járult a III-ik század közepén (240 körül sz Fábián pápa rendelete folytán) a város hét kerületében a szegények ápolására rendelt 7 diaconus is, kiknek száma később 14-re emeltetett. A IX-ik századtól kezdve a pedig, a Rómvárosa közelében székelő 7 püspök (eppi suburbicarii) is a bibornokok sorába igtattatott. E szerint a római bibornokok 3 félék, u. m. *püspök-, presbiter- és diaconus-bibornokok.*

A bibornokok száma különböző időben különböző volt; s főleg mióta a constanci zsinat kimondta és érvénybe léptette azon elvet, hogy t. i. a bibornoki testületben minden ker. nemzetség papságnak képviselve kell lennie, igen megszaporodtak a bibornokok. Végre V. Sixtus a *bibornokok számát 70-ben állapitá meg,*[1]) *kik közül 6-an püspök-, 50-en presbyter- s 14-en diaconus-bibornoki czimet viselnek.* De megjegyzendő, hogy a presbyter- és diaconus-cardinalisok, nem a presbyteri vagy diaconusi ordo után, hanem az általuk viselt cardinalisi czim szerint neveztetnek presbyter- vagy diaconus-cardinalisoknak; s ezért fölszententelt püspökök is lehetnek presbyter-bibornokok; s presbyterek is viselhetnek diaconus-bibornok czimet.

II. A *bibornokok kinevezése* egyedül a pápától függ, ki szabadon szemelheti ki a bibornoki méltóságra alkalmasaknak látszó egyéneket, s egyedül a trienti zsinatnak ama rendeletére[2]) kell tekintettel lennie, melyszerint a mennyire lehetséges minden ker. nemzet papjai közül neveztessenek ki bibornokok. Ezenkivül V. Sixtus óhaja[3]) szerint a magas rangú testületbe legalább 4 kolduló szerzetbeli hittudor is felveendő. Maga a kinevezési tény az u. n. bibornoki consistoriumhan, s meghatározott szertartások szerint megy végbe. Néha a pápa a kinevezett bibornokok nevét nem nyilvánitja ki, hanem csak a megválasztandók számát határozza meg. A kinevezések eme sajátos neme *in petto* kinevezésnek mondatik. Ha a kinevezett bibornok Rómában tartózkodik, egyik régibb bibornok társa által magán

[1]) Constit „*Postquam verus*“ 3. dec. 1586. — et „*Religiosa Sanctorum*“ 1587.

[2]) Sess. XXIV. C. 1. de reform.

[3]) Const. „*Postquam verus.*“ 1586.

kihallgattatásra a pápa elé vezettetve, vörös *bibornoki föveggel* (biretum) diszittetik föl. Nemsokára azután ujra nyilvános *consistorium* tartatik, melyben az új bibornok *bibornoki kalapot* (galerus) nyer. Egy másik későbbi consistoriumban pedig a *szájkinyitás* és *becsukás* szertartása által [1]) a bibornoki kötelmek teljesitésére fölavattatik. A Róma városán kivül lakó új bibornokoknak valamely pápai megbizott kézbesiti a vörös biretumot, de az illetők egy év alatt Rómában személyesen megjelenni kötelesek, hogy a kinevezési szertartásoknak alávethessék magukat.

Nehány kath. unalkodó u. m. az osztrák-magyar császár-király, a francziák fejedelme, a spanyol, portugali, nápolyi és siciliai király azon joggal birnak, hogy országuk nehány érsekét vagy püspökét bibornoki méltóságra ajánlhatják. Az ekkép kinevezett bibornokok *korona bibornokoknak* (cardinales coronae) neveztetnek, s a pápa által számukra megküldött biretumot az illető fejedelem illeszti fejükre.

A bibornokban következő kellékek kivántatnak: 1. a püspök- és presbyter-bibornokoknál 30, a diaconus-bibornokoknál 23 év; 2. a papsághoz való tartozás vagyis szükséges, hogy a bibornok jelölt a hajkoronát vagy pedig a kisebb rendeket felvette legyen; 3. a papi szabálytalanság alól való mentesség; de megjegyzendő, hogy e mentesség a bibornokokra nézve sokkal szigorúbban vétetik mert p. o. a törvénytelen születésű egyénnek, habár szülőik utólagos házassága által törvényesittettek: a bibornoki rang elnyerésére még sem képesülnek; s az sem lehet bibornok, kinek a papi rend felvétele előtt kötött érvényes házasságából származó fia vagy unokája él.

A bibornokoknak sajátos *jogaik, kiváltságaik és kötelmeik* vannak.

A) A bibornoki jogok háromfélék, u. m. *tiszteletiek, az egyház kormányzására vonatkozók* és *testületiek.*

A *tiszteleti jogok* a következők:

1. *A bibornokok a királyi herczegekkel egyenranguaknak* tekintetnek. [2])

[1]) A szájbecsukásnál e szavakat intézi a pápa az új bibornokhoz: „Claudimus tibi os, ut, neque in consistorio, neque in congregationibus aliisque functionibus sententiam tuam dicere valeas" — ez által tehát a bibornok a tanácskozásban való részvételtől eltiltatik; de a legközelebbi consistoriumban eme szavak kiséretében nyitja meg a pápa az új bibornok száját: „Aperimus tibi os, ut in coonsistorio congregationibus, aliisque functionibus sententiam tuam dicere valeas" — s ekkép az új bibornok a tanácskozásban való részvételre képesittetik.

[2]) X. Incze „Militantes" 1644. czimű constitutiója értelmében bármily ma-

2. *Eminentissimus* (főmagasságú) czimet használnak.

3. Bibornoki jelvényül: *vörös kalapot* (galerus), *vörös föveget* (biretum), *biboröltönyt*, s *zaphirkövel ékitett gyürüt*, s *czimerül 30 bojttal ellátott bibornoki kalapot* viselnek;

4. Ausztriában, ha katonai őrség mellett elhaladnak el, katonai tisztelgésben részesittetnek.[1])

Az *összes egyház kormányzatnál* ismét eme jogokkal élnek a bibornokok:

1. Kizálógosan *ők választják meg a pápát.*

2. Ha nem lennének is püspökök, *az egyetemes zsinatokban résztvehetnek* és szavazattal birnak.

3. *A különféle Congregatiókban* az egyházi ügyek rendezése körül joghatóságot gyakorolnak.

A bibornokok *testület jogai* abban nyilvánulnak, hogy külön elöljáróik (Cardinalis decanus, Cardinalis camerarius) vannak, kik sajátságos kiváltságokkal ruháztatnak fel. Igy p. o. a Cardinalis decanus a bibornoki gyülekezeteket összehivatja, s azokban a tanácskozást vezetheti, ő szenteli föl a megválasztott pápát, ha ez még nem volna püspök. A Cardinalis camerarius pedig a bibornoki testület vagyonát kezeli.

B. A bibornokok kiváltságai közül leginkább a következők érdemelnek megemlitést:

1. Ha nem lennének is püspökök, *püspöki diszjelvényekkel* (pontificalibus) *élhetnek*; saját egyházaikban (in suis titulis) *megáldhatják a népet*; *javadalmakat adományozhatnak*[2]) és saját egyházuk szolgálatára alkalmazandó egyéneknek *föladhatják a hajkoronát és a kisebb rendeket.*

2. Egyházi méltóságra nézve megelőzik a patriarchákat, primásokat és érsekeket.

3. Valamely bibornok jelenlétében a püspök a népre nem adhat áldást, se nem pontificálhat, ha csak erre a bibornok engedelmet nem ad.[3])

---

gas rangú családból származtak legyen a bibornokok, a bibornoki czimen kivü semmi más világi czimet nem viselhetnek, s a bibornoki kalapon kivül semmi más diszjellel nem élhetnek.

[1]) Landes-Regierungs-Blatt. 1853. n. 92.

[2]) c. 24. de elect. (I. 6.)

[3]) Cerem. Rom.

4. A bibornokok személye sérthetetlen s ezért az ő bántalmazásuk olybá vétetik, mintha a pápa sértetett volna meg.[1])

5. A *bibornok egyszerü állitása* eskütétellel egyenlő érvényünek tartatik, s ezért p. o. a pápai oldalkövetek (l. 102. §.) megbizó leveleik előmutatása nélkül is, ilyenekül elfogadandók.[2])

C) A bibornokok kötelmeihez tartozik: 1. A pápát *tanácsadás* által az egyház kormányzatában segélyezni.[3]) S ezért ha a pápa valamely bibornokot véleményadásra fölszólit: ennek szigorú kötelessége saját nézetét még azon esetben is őszintén kimondani, ha előre látja, hogy nézetét sem a pápa, sem pedig a bibornoktársak el nem fogadandják.[4]) — Hogy pedig a bibornokok folyton segélyére lehessenek a pápának, 2. kötelesek *folyton Rómában lakni;* e kötelezettségtől csak a püspöki megyével biró bibornokok vannak fölmentve. 3. A XV-ik század óta az egyes bibornokok *védnöki tisztet is teljesitenek*, mely szerint t. i. egyes szerzetes rendeknek, társulatoknak, avagy országoknak ügyeit különösen pártfogolják, s a megtámadások ellen védelmezik.

95. §. A római curia fogalma.

A *római curia* nevezet alatt tág értelemben mindazon személyek, gyülekezetek és hatóságok összegét értjük, melyek a pápának akár az összes egyház, akár a római egyháztartomány, akár pedig csupán a római püspöki megye kormányzásában segédkezet nyujtanak. Szorosabb értelemben csak is a világ-egyház ügyei rendezésére hivatott gyülekezeteket és hatóságokat értjük a római curia neve alatt. Legszorosabb értelemben pedig római curiának a pápa legközelebbi segédszemélyzetét mondjuk. — Mi a római curiáról részletesen szólván a szorosabb értelemben vett curiát, vagyis a világ-egyház kormányzata körül segédkező személyzetet fogjuk megismertetni; és pedig először előszámláljuk a curia tagjait; másodszor szólunk a bibornoki gyülekezetekről vagyis a consistoriumokról és congregatiokról; harmadszor a különféle (igazságügyi, kegyelmi és irodai) curialis hatóságokról.

---

[1]) c. 5. d. poen. in VI-to. (V. 9.)

[2]) Bened. XIV. de S. D. 2. 5. 7.

[3]) c) 17. de elect. in VI-to (I. 6.) — Concil. Trid. Sess. XXV. c. 1. de reform.

[4]) Hogy pedig a bibornokok semmi tekintetben se legyenek korlátozva véleményük kimondásában: a consistoriumban tett szavazatukat senkinek sem szabad felfödözniök (Concil. Lat. V. Sess. 9. — Bened. XIV. de Syn. dioec. 13. 1 7.)

96. §. A római curia személyzete.

A római curia személyzetéhez tartoznak:

1. *A bibornokok.*

2. *A pápai praelatusok* vagyis rangra nézve mindjárt a bibornokok után következő egyházi személyek. — A praelatusi méltóság vagyis praelatura elnyeréséhez rendszerint meghatározott tudomány, legalább 1500 scudo évi jövedelemnek kimutatása s több más feltétel kivántatik. — A szükséges tudományok megszerzésére XIV. Benedek pápa Rómába „*academia ecclesiastica*“ czimü tanintézetet létesitett.

A praelaturák három félék lehetnek u. m. a) *törvényes úton* nyert (pr. de jure) vagyis *valóságos*; b) *kegyelmi* (pr. de gratia) és c) *tiszteletbeli* praelaturák.

A *valóságos praelaturák tulajdonosaiul* az emlitett kellékekké biró s ezért a curiánál tényleges szolgálatot nyert egyének tekintetnek. Ilyenek:

α) A Rómában székelő *patriarchák, érsekek és püspökök*; β) az u. n. *praelati di fiochetti*,[1]) kik azon előjoggal birnak, hogy lovaikra *ép oly violaszinü cafrangot alkalmazhatnak*, mint a bibornokok; γ) több bibornoki Congregationak titkárai s némely hivatalnokai, ha külömben más czimen nem lennének praelatusok; továbbá δ) az u. n. *praelati di mantelone* (kik violaszinü gallérral ellátott köpenyük után nyerték e nevet); *a Rota romana* és a *valóságos protonotariusok* (participantes) collegiumának tagjai.

A *kegyelmi praelaturák* oly egyéneknek adományoztatnak, kik a curiánál hivataloskodni óhajtanak, de még erre elegendő képességgel nem birnak. Ezenkivül kegyelmi praelatusokká curialis alkalmazásra nem aspiraló püspökök avagy más érdemesebb papok is kineveztetnek. Névszerint kegyelmi praelatusoknak tekintetnek a *pápai trónállók* (praelati solio pontificis assistentes) és *ő szentségének házi főpapjai* (praelati domestici).

Az alantabb rangban álló *tiszteletbeli praelatusok* közül némelyek hivatalt viselnek, mint p. o. a szolgálatot tevő *titkos pápai kamarások és káplánok, szertartásmesterek* stb.; mások pedig csupán valamely czimet viselnek; ide tartoznak a *számfölötti protonotariusok* [2]) (non participantes), *titkos kamarások, káplánok* és *szertartásmesterek* stb.

[1]) A praelatusok ezen osztályához tartoznak: az apostoli kamara auditora, a római egyház kincstárnoka, Róma városának kormányzója, s a pápai palota major domusa stb.

[2]) A *protonotariusi* hivatal I. Kelemen pápa idejéből származik, ki 48-ik évben a vértanuk cselekedeteinek és halálának összeirására Róma városában hét

3. *A curialisok.* E névvel részint *a curia hatóságának alsóbb rendü hivatalnokai*, részint pedig *az egyes felek által megbizott*, s azoknak érdekében működő *személyek* (procuratores) jelöltetnek.[1])

---

jegyzőt rendelt. Az üldözések megszüntével a jegyzők működési köre megváltozott, mert ezentúl különféle fontos iratok szerkesztésével bizattak meg, s azért *notarii apostolicae sedis* nevet nyertek. Előbb az alsóbb rendű papsághoz tartozó jegyzők — számuk megszaporodtával — a praelatusok közé soroltattak. A XIV-ik századtól kezdve a hét első jegyző *protonotarii-apostolici*-nek neveztettek, s mint ilyenek a titkos s félig nyilvános consistoriumok jegyzőkönyveit vezették, a bullák szövegét szerkesztették, a zsinatokon pedig a szavazatok összeszedésével s a jegyzőkönyv szerkesztésével bizattak meg. V. Sixtus a protonotariusok számát hétről tizenkettőre emelte, jövedelmeiket megszaporitotta s őket különféle kiváltságokkal ruházta fel. XVI. Gergely számukat ismét hétre szállitotta le. IX. Pius pedig többrendbeli kiváltságaikat részint megszüntette, részint módositotta. — Jelenleg háromféle protonotariusok léteznek u. m. 1. A hét *Protonotarius participans*, kik a püspöki joghatóságok alól kivétetnek; Rómában külön testületet képeznek; évenkint 4 hit-egyetemes jog- vagy canonjogtudort avathatnak fel; továbbá egy tiszteletbeli protonotariust nevezhetnek ki; úton lévén tovaszállitható oltárnál misézhetnek; s ha csak presbyterek lennének: püspöki diszjelvényekkel élhetnek. 2. *Protonotarii supernumerarii, adinstar patricipantium*, kik ugyan praelatusi rangban vannak, és püspöki diszjelvényekkel élhetnek, de különben minden tekintetben a püspöki joghatóság alatt állnak, s ép azért az emlitett jelvényeket csak püspöki engedély mellett használhatják. 3. *Protonotarii non participantes, honorarii, titulares*, kik bár a praelatusok közé nem számittatnak: praelatusi öltönyt (jelesen fekete manteletát) viselhetnek, de gyürűt nem hordhatnak. Praelatusi öltönyben lévén minden egyszerü papot, sőt egyes kanonokot is megelőznek, de nem az egész káptalant vagy a püspöki és káptalani helynököt, sem pedig az apátokat es prépostokat.

[1]) A *curia alsóbb rendü hivatalnokaihoz* tartoznak a) *az ügyészek* (advocati), kik a hatóságoknál tárgyalt ügyekre nézve vagy hivatalosan vagy pedig a felek különös kérelmére jogi véleményt adnak; b) *a jegyzők* (notarii), kik jogérvényes okmányok kiállitásával foglalkoznak. — Az *egyes felek érdekében működő curialisokhoz* számittatnak: a) A *megbizottak* (procuratores), kik a peres feleket a hatóság előtt képviselik. A megbizottak három osztályba soroztatnak u. m. *α) procuratores collegiales*, kik számszerint 24-en vannak s az ügyészekkel egy rangban állanak; *β) procuratores rotae*, kik a Rota Romana hatóságánál képviseleti joggal birnak; s *γ) egyszerü procuratorok.* — b) Az *expededitorok vagy solliçitatorok*, kik vagy az ügyvédek vagy a megbizottak mellett segédkeznek. c) *Az ügynökök* (agentes) vagyis azon személyek, kiket a Rómától távollevő felek vagy egyszer mindenkorra vagy csak külön esetekben, a hatóságoknál tárgyalt ügyeik gyors elintézésével megbiznak. Az ügynökök abban különböznek a megbizottaktól, hogy ezek képviselik a feleket, ellenben amazok csak egyszerüen sürgetik és siettetik az ügyek tárgyalását. Közönségen minden püspöknek szokott Rómában ily ügynöke lenni, s az ily püspöki ügynökök gyakran czimzetes ügyészi hivatalt is szereznek maguknak, hogy az illető püspök ügyeiben annál nagyobb sikerrel járhassanak el.

97. §. A consistorium.

Consistoriumnak — a pápa, vagy a bibornok dekan elnöklete alatt különféle fontos egyházi ügyek elintézése végett tartatni szokott — bibornoki gyülekezeteket nevezzük.

A consistoriumok kétfélék u. m. *rendesek* és *rendkivüliek*. A rendes consistoriumokban egyedül csak a bibornokok vehetnek részt, s ezért az ily consistoriumok *titkosaknak* is mondatnak. A rendkivüli consistoriumokban pedig a bibornokokon kivül más magasabb állású egyházi férfiak is, mint p. o. a pápai praelatusok; sőt még világi egyének is, p. o. a külföldi udvarok követei, a római hatóságok képviselői megjelenhetnek, s ennélfogva a rendkivüli consistoriumok *nyilvánosaknak* is neveztetnek. A rendes consistoriumok tárgyait a következő ügyek képezik: a) a bibornokok kinevezése; b) püspöki kinevezések és megerősitések és a consistorialis apátok megválasztása; c) a püspökök személyes ügyeinek elintézése, p. o. azok lemondásának, áthelyezésének elfogadása vagy letételének elhatározása; d) érseki köpenyek adományozása; e) püspöki székek alapitása, átalakitása, egyesitése és fölosztása; f) nagyobb kiváltságok engedélyezése. Végre g) néha a pápa a consistoriumokban *allocutiokat* is szokott tartani, melyekben egyes országokra vonatkozólag az egyház és állam közötti viszonyokról, vagy pedig az egyházat érdeklő egyéb eseményekről nyilatkozik, s gyakran a kormányok egyházellenes eljárása ellen is tiltakozik. — Rendkivüli consistoriumok csak a következő esetekben tartatnak: a) valamely ujonnan kinevezett bibornoknak a bibornoki kalappal való feldiszitése és b) a szentté avattatásnak (canonisatio) ünnepélyes kihirdetése alkalmából; c) midőn valamely uralkodó fejedelem, vagy annak követe a pápa által elfogadtatik; avagy pedig ha a pápai oldalkövet (legatus a latere) követségéből visszatér.

Néha időkimélésből a rendes és rendkivüli consistorium összekapcsoltatik, oly módon, hogy a consistorium kezdetén a bibornokokon kivül más egyházi személyek is jelen lehetnek, de a mint a rendkivüli consistorium ügyei elvégeztetett s a rendes consistorium kezdetét veszi, az emlitett egyházi személyek a gyülekezetből eltávoznak.

98. §. A bibornoki Congregatiók.

Congregatióknak nevezzük a pápa által alkotott különféle bibornoki bizottságokat.

A congregatiók, müködési idejük tartama szerint — kétfélék

lehetnek, u. m. *rendesek*, melyek álandó bizottságot képeznek; s *rendkivüliek*, a melyek némely rendkivüli esetben s csupán valamely meghatározott ügy elintézésére rendeltetnek, s az ügy végeztével ismét szétoszlanak. Továbbá tárgyukat tekintve a congregatiók három részre oszthatók. Ugyanis némely congregatiók csupán a *római püspökség* ügyeivel foglalkoznak p. o. a Cong. visitationis apostolicae; más congregatiok *pápai állam* érdekében müködnek p. o. Sacra Consulta; s végre más congregatiók az *összes egyházra* vonatkozó dolgokat tárgyalnak. Mi csupán az utóbbiakról szólunk.

A congregatiok szervezetéről a következőket kell megjegyeznünk: 1. minden congregatiónak van egy elnöke, (ki vagy maga a pápa vagy pedig valamely bibornok;) egy rendes s egy helyettes titkára; 2. congregatióknak rendes és szavazattal biró tagjai csak bibornokok lehetnek; de ezenkivül még más tanácskozó (consultores) személyek is tartoznak a congregatiókhoz p. o. praelatusok, kik véleményadásuk által segélyezik a bizotságot; s végre az irodai teendők végzésére minden egyes congregatiónak több alsóbb rendü hivatalnoka is van; 3. mivel a congregatiók a pápától rendes joghatósággal vannak felruházva: a pápai széküresedés alatt is folytatják müködésüket.

A nevezetesebb congregatiok a következők:

1. A *Congregatio consistorialis*, melynek feladata a bibornoki consistoriumban tárgyalandó ügyek felöl előlegesen tanácskozni, hogy magában a consistoriumban a zajosabb tárgyalások kikerültessenek. Ezen congregatió döntő határozatokat nem szokott hozni.

2. A *Congregatio S. officii seu inqisitionis*, mely V. Sixtus pápa által a megszüntetett inquisitionalis biróság helyébe lépett s e szerint az eretnekségek, s a vele összefüggö ügyek fölött birászkodik. — Eme congregatiónak segitségül szolgál az u. n. *Congregatio Indicis*, mely a hit- és erkölcsellenes könyvek lajstromát készíti, s ugyanezen könyvek olvasását megtiltja, vagy pedig azok olvasására engedélyt ad.

3. A *Congregatio interpretum Concilii Trid.*, melyről már fennebb (37. §.) szóltunk. Eme congregatióhoz több bibornokon kivül egy érseki méltóságban levő titkár s nagy számu theologus és canonista tartoznak. Ugyanezen congregatióval némely kisebb fontosságu ideiglenes congregatió van összekapcsolva, melyek közül különösen említést érdemel a *Congregatio super statu Ecclesiarum*, mely az egyes püspököknek egyházmegyéik állapotáról a sz. székhez benyuj-

tott jelentéseit veszi vizsgálat alá; s ha szükséges, feleleteket is ad az illető püspököknek.

4. A *Congregatio rituum*, mely arra ügyel hogy a mennyire lehetséges az összes egyházban az isteni tisztelet s a szertartásokra nézve is egyenlőség uralkodjék, s hogy ennélfogva az egyes egyházakban netalán lábra kapott helytelen szokások avagy visszaélések megszüntettessenek. — Ugyanezen congregatio a szentté vagy boldoggá avatás ügyét is tárgyalni szokta; továbbá néha a pápa különös megbizása folytán a megkötendő concordatumokat is bonczkés alá veszi; s végre a Rómába jövő fejedelmeknek vagy fejedelmi követeknek ünnepélyes fogadtatásáról is gondoskodik.

5. A *Congr. Indulgentiarum et reliquiarum*, mely a búcsúk és ereklyék ügyei felől intézkedik; újabb búcsúkat engedélyez; az ereklyék hitelességét megállapitja; oltárok részére kiváltságokat engedélyez; s bizonyos tárgyak megáldására hatalmat ad.

6. A *Congr. de propaganda fide*, melynek feladata a hittérítések ügyét vezetni, s legfőbb joghatóságot gyakorolni oly egyházakban, hol, még püspöki hierarchia nem létezik. Eme congregatio felügyelete alatt áll egy papnövelde is, melyben hitküldérek neveltetnek.

7. A *Congregatio super negotiis Episcoporum et Regularium*, másképen *Congr. Cardinalitia*, mivel a titkárt kivéve csupán csak bibornokokból áll. Eme congregatio régente két külön gyülekezetet képezett, melyek közül az egyik a püspökök, a másik pedig a szerzetesek személyes ügyeivel foglalkozott, de később a két gyülekezet egyesittetett. Az egyesitett congregatio, mint neve is mutatja, a püspökök, kiváltságolt praelatusok tevékenységére, és ezeknek egymáshoz való viszonyára; a szerzetes rendek fegyelmének kellő megtartására ügyel; továbbá a püspökök és szezetesek közt fölmerülő viták fölött itéletet mond; s az egyes szerzetesek némely fontosabb ügyeiben p. o. az apostata szerzetesek visszafogadására, az apácáknak egyik zárdából a másikba leendő áttételére vonatkozólag határozatokat hoz; végre ezen congregatio rendel apostoli helynököket ket az oly püspöki megyék számára, melyek hosszabb ideig üresedésben hagyatnak.

8. A *Congregatio examinis Epporum*, mely a püspökségre kijelölt egyének tulajdonait vizsgálja.

9. A *Congregatio immunitatis et jurisdictionis ecclesiasticae*, mely az egyházi kiváltságok és joghatósági ügyek épségben tartására ügyel, az e részben fölmerülő vitákat rendezi.

10. A *Congregatio super statu Regularium* melyet IX. Pius

1847-ben a szerzetes rendek meglazult fegyelmének helyreállitása végett létesitett.

11. A fogságból kiszabadult VII. Pius által alapitott *Congregatio super negotiis Ecclesiae extraordinariis*, melynek feladata volt az akkori zavaros idők alatt keletkezett egyházi bajokat orvosolni. Később e congregatio müködési köre megváltozott. Jelenleg ugyanis akkor szerepel, midőn a pápa az egyes országokban az egyház és állam közti ügyeket ujból rendezni ohajtja.

99. §. Az igazságügyi hatóságok.

(Tribunalia justitiae.)

A régi pápák olykor-olykor, midőn t. i. a consistorium összehivását nem látták czélszerünek — az udvari környezet nehány tagjának, különösen a *palota-káplánoknak* (capellani palatii) tanácsával éltek, — avagy pedig megbizták őket, hogy bizonyos ügyekre nézve az apostoli sz. szék elé hivatalos értesitést terjesszenek. Igy keletkeztek a pápai *consiliariusok* és *referendariusok*, a kiknek testületből időjártával három igazságügyi hatóság u. m. a *Rota Romana*, a *Reverenda Camera* és a *Signatura Justitiae* létesült.[1])

A congregatiók és igazságügyi hatóságok közt az a különbség, hogy mig a congregatiók mind törvénykezési, mind pedig közigazgatási jogokat gyakorolnak: addig a 3. igazságügyi jogbatóság egyedül s kizárólagosan törvénykezéssel foglalkozik.

1. Az *auditoroknak*[2]) nevezett palotakáplánokból alakult *Rota Romana* hajdanta igen nagy hatalmi körrel birt, mivel az összes egyházból eléje terjesztettek mindazon fontosabb ügyek, melyeket az illető országok forumai eldönteni nem tudtak. De később a különféle congregatiók létrejöttével a Rota müködési köre mindinkább szükebb térre szorult. Az ujabb időkben — mig a pápa világi fejedelemsége fennállott — a Rota leginkább csak az egyházi államra nézve képzett másod- és harmadfoku biróságot minden polgári és olyatén ügyekre nézve, melynek tárgya 500 scudo értékét meghaladja. Rendkivüli esetekben, vagyis a pápa különös delegatiója folytán, a Rota az összes egyházat érdeklő ügyeket is tárgyalhat.

---

[1]) V. ö. Philips: Lehrbuch des Kirchenrechts. 119. §.

[2]) Az *auditorok* nem csupán mint tanácsadók és értesitők, hanem egyúttal mint pápai delegált birák működtek.

— A Rota elnevezés onnét származott, mert a 12 auditor kör alakú asztal mellett ül s bizonyos sorrendben szokott szavazni.[1])

2. *Az apostoli kamara* (Reverenda Camara Apostolica) leginkább a pápai állam kincstárának ügyeivel foglalkozik; de különben az összes egyházat illetőleg, a pénzügyi dolgokra nézve másod és harmad folyamodásu törvényszéket képez.

3. *Signntura Justitiae.* A hajdani referendariusoknak kötelességük volt az apostoli sz. székhez intézett ügyeket megvizsgálni s véleményt adni: vajjon a kérelmező óhaja teljesithető-e vagy sem. Mivel pedig a referendariusok az általuk beadott véleményt aláirás végett a pápának szokták előterjeszteni: a referendariusi collegium *signaturának* neveztetett. Kezdetben ezen referendariusok egyaránt tehettek előterjesztést igazságügyi vagy kegyelmi dolgokról. Később VIII. Ince két osztályba sorozta a referendariusokat, s némelyeknek az igazságügyi, másoknak pedig a kegyelmi dolgokra nézve adott előterjesztési jogot; s e szerint két külön forum támadt u. m. *signatura justitiae és signatura gratiae.* — A signatura justitiae hosszú ideig terjedelmes joghatósági körrel birt, s a peres egyházi ügyekben legfőbb semmitő törvényszéket képezett; de napjainkban csak olyatén dolgok felül intézkedik, melyek tulajdonkép nem tartoznak a peres ügy lényegéhez p. o. határozatot hoz a biró illetékességevagy illetéktelenségéről, a fölebbvitel vagy semmiségi panasz megengedéséről stb.

100. §. A kegyelemügyi hatóságok.

E nembeli hatóságokhoz tartoznak:

1. *A Signatura Gratiae,* mely testület a pápa számára fentartott kegyelmi ügyekben ő szentségének tanácsadással szolgál s ezen kivül mint méltányossági bíróság, egyes esetekben a törvény szigorának enyhitését megengedi. Eme hatóságnak elnöke mindig maga a pápa.

2. *A Dataria* vagyis azon hatóság, mely a pápa részére fentartott kegyelmi fölmentvényeket *pro foro externo* szokta engedélyezni. Datariának valószinüleg azért neveztetik ezen hatóság, mert azon pápai hivatalnokokból alakult, kik hajdanta a pápai fölmentvényekre a keltezést (datum) följegyezték, s kik egyszersmind egyéb teendőkkel is

[1]) A 12 auditor közül rendszerint csak négyen szavaznak; ha szavazat egyenlőség állna be: még két más auditor is szavazásra jogosittatik, s ha ekként sem lenne az ügy eldönthető: valamennyi auditor részt vesz a szavazásban.

megbizattak. A Dataria főhivatalnoka: *Datariusnak* neveztetik, kinek azonban szükségkép nem kell mindig bibornoknak lennie; s ezért ha ezen hivatalt mégis bibornok viselné: *Pro-Datariusnak* neveztetik. A Dataria jogköréhez a következő ügyek tartoznak: a) a sz. szék részére föntartott nem consistorialis javadalmak adományozása; b) az egyházi javak elidegenitésének megengedése; c) mindennemü szabálytalanságok és d) bontó házassági akadályok; e) eskü és fogadalmaktól való fölmentvények; f) különféle kiváltságok engedélyezése, vagy megszoritása. Mindezen fölmentvényeket azonban tulajdonkép nem maga a Dataria, hanem az ő fölterjesztésére a pápa engedélyezi.

3. *A Sacra Poenitentiaria Romana,* mely a *forum internumra* nézve legfőbb törvényszéket képez. A Poenitentiaria kétféle hatáskörrel bir; egyrészt t. i. mint legfőbb hatalmú s gyóntatással közvetlenül foglalkozó lelkiismereti itélőszék gyakorol joghatóságot; másrészt mint gyontatással nem foglalkozó, hanem csak a gyóntató atyáknak bizonyos esetekben föloldási hatalmat adó külső itélőszék müködik. Az előbbi tekintetben a Poenitentiariához a *Poenitentiarius major*, s több kisebb poenitentiarius tartozik. Poenitentiarius major csak bibornok lehet, kinek hit- vagy jogtudornak kell lennie; a kisebb poenitentiariusok pedig dömések, minoriták vagy sz. Ferencz rendü szerzetesek szoktak lenni. Eme poenitentiariusoknak kötelessége három templomban u. m. sz. Péter, Maria Maggiore s a lateráni egyházban, mint gyontató atyáknak müködni, s a bünösöket a római pápa részére föntartott esetektől föloldozni. A Poenitentiarius majornak azon kiváltsága van hogy ő látja el végszentségekkel a haldokló pápát.

A Poenitentiariának, mint külső itélőszéknek feje szintén a Poenitentiarius major, kinek segéd hivatalnokai: a poenitentiariai kormányzó (regens), s két tanácsos, kik küzül egyik hittudor, a másik pedig canonjogtudor; s ezen kivül több alsóbb rendü hivatalok.

A Poenitentiariához mint külső itélőszékhez azok folyamodnak, kik pápai föloldozás vagy fölmentés megnyerése végett személyesen Rómába nem jöhetnek s gyónásukat az emlitett poenitentiariusoknál nem végezhetik. A Poenitentiariához indtézendő folyamodásokat közönségesen nem maga a bünös, hanem valamely gyóntató atya küldi Rómába, a nélkül, hogy a bünös nevét és kilétét fölfedezné. [1]) A poenitentiára a válaszáról a gyóntató atya gyónás al-

[1]) Magyarországban a gyóntató atyák a püspök utján küldik a folyamodást a Poenitentiáriához.

kalmával értesiti a bünöst és oldozza föl őt a bűntől. E szerint tehát az ily módon engedélyezett föloldozások és fölmentvények csupán a *forum internumra* vonatkoznak, még azon esetben is, ha a bűn vagy ama dolog, mely miatt a fölmentvény kéretik, nyilvánosságra jutott. De a szerzeteseknek a Poenitentiária a nyilvános esetekben is mindkét forumra nézve föloldozást adhat. — A Poenitentiaria bárminő föloldozást vagy fölmentvényt mindenkor ingyen engedélyez.

101. §. A római curia kezelési hivatalai

A római curia különböző hatóságai által kibocsátott rendeleteknek hivatalos alakban való kiállitása és szétküldése céljából a pápák több kezelési hivatalt alkottak. Ilyenek;

1) *Az apostoli iroda* (cancellaria apostolica), melynek kötelessége a *pápai bullákat* kiállitani, kihirdetni, s rendeltetési helyökre küldeni. E hivatalnak főnöke mindig egy bibornok, ki *Vice- Cancellariusnak* vagy *Summistának* is neveztetik. Helyettesei az *iroda-igazgató* (regens cancellariae) és a *subsummista.* — Az irodai teendők az apostoli irodaszabályok értelmében végzendők; — ha pedig egyes kivételes esetekben a szabályoktól eltérés történnék: az iratok kiállitását nem a rendes hivatalnokok, hanem az e czélra rendelt s külön hivatalt képző summistai személyzet (summista, subsumista s ennek helyettese) teljesiti.

2) *A brevetitkárság* (secretaria brevium), mely a pápai *brevék* szerkesztését és kiadását eszközli. Eme hivatal főnöke is bibornok (Cardinalis nepos)[1]) szokott lenni.

3) *Az államtitkárság* (secretaria status), mely a pápának mint világi fejedelemnek külügyministeriumi hivatalát képezi.

102. §. A pápai követek.

A római pápa, mint az egyház feje nem csupán az összes egyház kormányzásra, hanem a részleges egyházak fontosabb ügyeinek elintézésére is hatalammal bir, s ezért az egyes egyházakban is rendelhet helyetteseket, kik az ő nevében s megbizásából pápai joghatóságot gyakoroknak. Az egyház fejének eme helyettesei közönségesen *pápai követeknek* neveztetnek.

Pápai követek már az első századokban léteztek. Igy p. o. az egyetemes zsinatokon a pápa személyét mindig az általa küldött

[1]) E nevet onnét nyerte a brevetitkárság főnöke, mivel a pápának bizalmas embere szokott lenni.

követek képviselték; s ezen kivül ha valamely országban a polgári és egyházi hatóság közt valamely fontosabb vitatkozás merült föl: annak eldöntésére, a pápa az illető ország fejedelméhez követet szokott meneszteni.

Eme hajdani követeknek hivatala, mint magától érthető, nem volt állandó, hanem csak a szőnyegen forgó ügy rendbehozataláig tartott. Minthogy azonban némely országokban p. o. a bizanczi birodalomban, a vitás egyházi ügyek igen gyakoriak valának, — a pápák jónak látták az ily országok fejedelmei udvarában állandó követeket tartani, kiknek kötelességük volt a pápa és az egyház jogai fölött folyton őrködni, s a pápai joghatóság köréhez tartozik ügyeket elintézni. — Az ily állandó követek *apocrisariusoknak*, *responsaleseknek* neveztettek. — Az V-ik századtól kezdve másnemü pápai követségek keletkeztek. Ugyanis midőn a keresztény vallásnak nagymérvü elterjedése folytán a legtávolabbi országokból is számos egyházi ügyek terjesztetnének a pápai szék elé: ezeknek könnyebb elintézése végett, a pápák az egyes országok püspökei közül némelyeket különös joghatósággal ruháztak föl. — Eme püspökök *apostoli helyetteseknek* hivattak, s joghatósági hatalmuk leginkább a metropoliták és püspökök felszentelésére, részleges zsinatok tartására, s általán véve a pápa patriarchai és főnökségi jogaihoz tartozó egyházi dolgok rendbentartására vonatkozott. Ily apostoli helyettes volt a thessaliai püspök egész Illyriára; az arlesi püspök Francziaország-; s a sevillai püspök Spanyolhonra nézve. Eleintén a pápák csak az általuk különösen kijelölt személyeknek adtak ily rendkivüli hatalmat, a nélkül, hogy az illetők utódjai hasonló kitüntetésre igényt tarthattak volna; később azonban a pápák az emlitett joghatóságot a nevezetesebb püspöki vagy érseki székekhez kötötték, ugy hogy bárki lett légyen az ily érseki hivatalra megválasztva: azonnal egyszersmind apostoli helyettessé is lőn S ekkép keletkeztek az u. n. *született követek* (legati nati). A VIII. század táján ugyan az ily állandó helyettességek csaknem teljesen elenyésztek; de a IX-ik században ujra visszaállittattak s minden egyes ország kitünőbb érsekei *részleges primás* (pr. particularis) név alatt apostoli helyettesekül nyilvánittattak.

Minthogy azonban a született pápai követek jogai a metropolitákra nézve sérelmeseknek látszottak s mivel e miatt számos panaszok és viták keletkeztek: azért lassankint szükebb térre szoritatott a született pápai követek joghatósága, ugy hogy utóbb a puszta czimet kivéve semmiféle előnnyel sem birtak a metropoliták

fölött. S eme változásnak annál inkább is be kellett következnie, mert a XI. századtól kezdve a pápák, — főkép a meglazult egyházi fegyelem helyreállitására, s az elhanyagoltatni kezdett részleges zsinatok pótlására, — rendkivüli hatalommal és terjedelmes joghatósággal felruházott követeket kezdtek az egyes országokba menesztení, kik *küldött követeknek* hivattak, s a született követek hivatalát fölöslegessé tették. Minthogy pedig a küldött követek nagy hatalma az érsekek és püspököknek szintén visszatetszett: időjártával, a nélkül, hogy a küldött követek hatalma megszüntetett volna, a hozzá kapcsolt jogok nem csak az egyes nemzetekkel kötött külön szerződések, hanem a trienti határozatok értelmében is, [1]) sokszoros módositásokat szenvedtek. A jelenlegi egyházfegyelem szerint két rendbeli pápai követeket szokás megkülömböztetni u. m. *született és küldött követeket* (legati dati seu missi).

A született követek napjainkban pusztán czimet viselnek, melyhez semmi joghatóság sincs kapcsolva. Kivételt képez az esztergomi érsek, ki mint pápai követ jelenleg is bizonyos jogokat, melyekről alább (107. §.) teendünk említést, gyakorol.

A küldött követek ismét háromfélék lehetnek u. m. oldalkövetek, apostoli nuntiusok és internuntiusok. — Az *oldalkövetek* (legati a latere), mindenkor bibornoki rangban levő egyházi személyek szoktak lenni, s a pápa által csak bizonyos fontosabb egyházi ügyek elintézésére szemeltetnek ki, melyeknek rendbehozatala után hivataluk megszünik. Az oldalkövetek joghatósága igen terjedelmes szokott lenni, melyet a pápától nyert megbizó levél határoz meg. — *Apostoli nuntiusoknak* a fejedelmi udvaroknál állandóan székelő pápai követek hivatnak, kik más souverainek követeivel egyenlő rangfokozatban állnak. Eme hivatalra közönségesen czimzetes érsekek alkalmaztatnak, kiknek joghatósági köre szintén a pápa megbizó leveléből tünik ki, melyet, hogy jogaikat gyakorolhassák, az illető fejedelemnek előmutatni tartoznak. A nuntiusi hivatalok a mai fegyelem szerint pápai itélőszékeül nem tekinthetők, mivel a pápa részére fentartott ügyek elintézésére rendszerint nincsenek feljogositva, s legfeljebb némely pápai felmentmények engedélyezésére birnak hatalommal. Továbbá megjegyzendő, hogy a nuntiusok a püspökök és érsekek joghatóságaiba nem avatkozhatnak.[2]) Néha megtörténik, hogy a nuntius oldalkövetei hatalommal ruháztatik föl, de joghatósága

[1]) Sess. XXIV. c. 20. de ref.

[2]) C. 36. §. 1. de elect. in VI-to. (I. 6.)

még az ezetben sem egyenlő a valóságos oldalkövetekével. — *Internuutiusoknak* a másodrangú s többnyire csak a kisebb fejedelmi udvarokhoz menesztett pápai követek mondatnak, kik püspöki renddel biró praelatusok szoktak lenni.

Jegyzet: Néha a pápák az oly világi fejedelmeket, kik az egyházi ügyek terén kitünő érdemeket szereztek maguknak, *pápai követ* czimével szokott felruházni. Igy p. o. Magyarország első királya sz. István II. Sylvester pápától *oldalköveti* rangot nyert, mely utódaira is kiterjesztetett. Apostoli királyainknak ezen kiváltságát (melyet némelyek kétségbe vonni szeretnének, de a kik ellenében II. Sylvesternek a budapesti muzeum könyvtárában jelenleg is megőrzött okmánya, fényes czáfolatot nyujt) — Mária Therézia alatt XIII. Kelemen pápa „*Cum multa*“ czimű 1758-ik év aug. 29-én kelt constitutiójával ünnepélyesen megerősitette. — A nápolyi királyok II. Orbán pápának 1099-ik évben kelt bullája alapján hasonlókép *pápai követi* rangot tulajdonitanak maguknak; sőt ezen rangból kifolyólag *monarchia sicula* név alatt külön egyházi törvényszéket is alkottak. Minthogy azonban ezen törvényszéknél számtalan visszaélés fordult elő: XI. Kelemen pápa 1714-ik évben annak joghatóságát megszüntette. Ámde a nápolyi királyok ezzel mit se törődve továbbra is fentartották az emlitett törvényszéket. Végre XIII. és XIV. Benedek pápák némi megszoritások mellett a monarchia sicula joghatóságát elismerték. Midőn az u. n. egységes Olaszország királya Victor Emanuel a nápolyi királyt országától megfosztotta: az olasz kormány kijelenté, hogy mindazon jogokat, melyeket Nápoly fejedelmei, mint pápai követek gyakoroltak, csorbithatlanul fenn akarja magának tartani. Ez ellen azonban IX-ik Pius „*Suprema*“ czimű bullájában és „*Multis gravissimis*“ brevéjében tiltakozott, s midőn e pápai iratok sikertelenek maradtak, ő szentsége 1868. jul· 23-án az olasz kormányt nagyobb egyházi átokkal sujtotta. A kormány egyideig daczolt a pápával, de utóbb belátva, hogy a pápa akarata ellenére apostoli jogokat gyakorolni képtelenség: az 1871-iki u. n. garantia törvényekben a monarchia siculáról lemondott.

103. §. Az apostoli helynökök.

(*Vicarii apostolici.*)

Az ujonnan alakitott, s még kellőleg nem rendezett részleges egyházak kormányzására, ugyszintén az oly régibb egyházak részére is, melyekben a hierarchiai rend megzavartatott: *apostoli helynököket* szoktak a pápák kinevezni; de ezen helynököket nem kell összezavarnunk az előbbi §-ban emlitett apostoli helyettesekkel. A hajdani apostoli helyettesek ugyanis pápai joghatóságot gyakoroltak, ellenben az apostoli helynökök, kikről az alábbiakban szólunk, csak püspöki teendőket végeznek, s püspöki jogokkal vannak felruházva. Ily apostoli helynököket rendel a pápa:

1. Azon vidékeken, hol hittéritők működnek s hol rendes egyházmegyék alakitása még nem vált lehetővé.

2. Az eretnekség vagy szakadárságba esett országokban, hol

a kath. püpökségek megszüntettettek és azoknak helyreállitása a kath. hivek csekély száma, vagy nyomasztó helyzete miatt nem lehetséges. Ily apostoli helynökök léteznek p. o. Török- és Görögországban, a Dunafejedelemségekben, és Schweitzban.

3. Némelykor oly egyházmegyékben is rendel a pápa apostoli helynököt, melyeknek van ugyan püspöke, de valamely akadály következtében p. o. öregség, a megye nagy terjedelme miatt, vagy pedig a felfüggesztés büntetése által sujtatva, — a megye kormányzását nem viheti.

4. Püspöki széküresedés idején, ha előre látható, hogy a káptalani helynök megválasztása nagy zavarokat fog előidézni.

Annak hosszas bizonyitgatása, hogy t. i. a római pápa apostoli helynökök kinevezésére jogosultsággal bir, — teljesen felesleges. Miután ugyanis az összes ker. világ ő szentsége megyéjeül tekinthető: mindama helyeken, hol rendes egyházi kormányzat nincs, egyedül csak a pápát illetheti meg a rendes állapot létrejöttéig az egyházi ügyek vezetése, melyet azonban a pápa személyesen nem vihetvén: okvetlenül joggal kell birnia apostoli helynökök rendelésére, kik az ő nevében a részleges egyházat kormányozzák.

Az apostoli helynökök rendelését azonban nem maga a pápa, hanem az ő nevében a Congregatio de prop. fide eszközli, mely az összes világ apostoli helynökei fölött joghatóságot gyakorol.[1])

Az apostoli helynökök három osztályba sorozhatók u. m. a) *apostoli praefectusok*, kik csupán presbyteri renddel birnak, de bizonyos püspöki jogokkal ruháztatnak föl, melyeket azonban csak egyes hitküldéri állomásokon gyakorolhatnak; b) tulajdonképeni *apostoli vicariusok*, kik czimzetes püspökök szoktak lenni, (eppi in partibus infidelium) s joghatóságuk több hitküldéri állomásra kiterjed; c) *apostoli delegatusok*, kik több hitküldéri terület s helynökök fölött tényleges püspöki hatalmat gyakorolnak.

Ausztria-Magyarországban a katonai joghatóság alá tartozó kath. hivek egyházi ügyeinek legfőbb kormányzása egy *apostoli tábori helynökre* van bizva. E helynökről, valamint a joghatósága alá rendelt egyházi személyzetről alább leszen szó. (Lásd 139. §.)

---

[1]) Mivel Éjszak-Amerikában és Irhonban a hierarchia még nincs kellőleg rendszeresitve, — ezen országok püspökei csak apostoli delegatusoknak tekintetnek, s praeconisatiojuk nem a bibornoki consistoriumban történik, hanem a Congr. de propaganda fide által eszközöltetik.

III. SZAKASZ.

A pápai joghatóságban részes püspökökről.

104. §. Miért engedélyeztek a pápák némely püspököknek a többi fölött joghatóságot?

Az előbbi szakaszban megemlitett pápai segédek — bár hathatósan gyámolitják az apostoli sz.-széket — még nem elégségesek arra, hogy az egyház fejére nézve minden tekintetben megkönnyittessék a világ-egyház kormányzata. Ugyanis az egyház egysége okvetlenül megkivánja azt is, hogy a pápa szoros összeköttetésben álljon a keresztény világ összes püspökeivel; ámde ezen összeköttetést sem a Rómában székelő bibornokok és congregatiók, sem pedig a püspöki kar fölött joghatóságot nem gyakorló pápai követek nem eszközölhetik. Tehát az emlitett szoros összeköttetés eszközlése czéljából más segédeket is kellett a pápáknak választaniok. Ennélfogva az egyes püspökök közül némelyeknek a többiek fölött bizonyos joghatóságot engedélyeztek. Nevezetesen a kitünőbb városokban székelő püspököket, némi tekintetben a környékbeli s kisebb városok püspökeinek főnökeivé tették, kik azután *metropolitáknak* neveztettek. Továbbá az egyes országok összes metropolitái és püspökei fölött a *primásoknak* és *exarcháknak* adtak joghatóságot. S végre némely exarchákat kiváló jogokkal ruháztattak föl, s ezek *patriarcháknak* mondattak. S igy történt, hogy az egyes tartományok püspökei a metropolitáknak; ezek ismét az exarcháknak és primásoknak; s ez utóbbiak is többé kevésbbé a patriarcháknak lévén alávetve: a püspöki kar egyes tagjai egymással szorosabban összefüződtek, s a római székhez melynek püspökében ismét mindannyian legfőbb főnöküket tekinték, nagyobb hévvel ragaszkodtak, annak tekintélyét elismerték, parancsait készséggel teljesitették. Szóval a Rómán kivül rendelt pápai segédek rendelése által a pápa és a püspöki kar közti egység és kapocs szilárddá vált. Minthogy azonban a metropoliták, exarchák, primások és patriarchák joghatósága nem Krisztus Urunk rendeletéből, hanem csak a pápák szabad akarata folytán létesült, kik saját joghatóságuk egy részét az emlitett hierarchiai fokozatok birtokosaira átruházták: ezért a pápai joghatóság az ujabb hierarchiai fokozatok keletkezése után is teljes épségben maradt. S e sze-

rint a nagyobb joghatóságot nyert püspökök, csak pápai helyettesekül tekintendők, kiknek hatalmi körét szélesbiteni avagy megszoritani mindenkor és mindenha az egyház fejétől függ. Ennélfogva tehát ki sem vádolhatja igazságtalanságról a pápákát, ha külömböző időkben a metropolitai, exarchai, primási és patriarchai jogokat különféleképp módositották s ujabb időben eme jogok nagy részét maguk részére tartották fönn.

105. §. A patriarchák.

A patriarchai joghatóság már az első niceai zsinat előtt fennállott. Kitünik ez a mondott zsinat 6. canonjából, melyben a *római*, *alexandriai* és *antiochiai* püspököknek patriarchai jogairól emlités tétetik. A három első patriarchatus eredetét ama körülményből lehet megmagyaráznunk, hogy a római, alexandriai és antiochiai püspökségek, mint olyanok, melyek sz. Péter apostolnak köszönték létre jöttüket, kezdettől fogva kiváló tisztelet tárgyai voltak, mely tisztelet utóbb joghatósággá nőtte ki magát. — A IV-ik század vége felé a *konstantinápolyi* és *jeruzsalemi* püspök is patriarchai méltóságra emeltetett. Eme két patriarcha joghatósága azonban csak lassan s nem minden versengés nélkül lépett érvénybe. Az öt patriarcha közt minden időben a római volt az első, ki az összes nyugati egyházak fölött joghatóságot gyakorolván *nyugati patriarchának* is mondatott. A keleti patriarchák közt első hely a konstantinapolyit, második az alexandriait, harmadik az antiochiait, negyedik pedig a jeruzsalemit illette meg.

A patriarchák hajdanta igen terjedelmes joghatósággal birtak. Ugyanis:

1. Ők erősitették meg és szentelték föl az ujonnan megválasztott metropolitákat. 2. Érseki köpenyt adományoztak.[1]) 3. A metropoliták és zsinatok itéleteinek felebbvitelét elfogadták.[2]) 4. Jogukban állott részleges zsinatot összehivni, s azon elnökösködni;[3]) sőt zsinaton kivül is a fontosabb egyházi ügyekben intézkedni. 5. Egyházi rangra nézve azonnal a bibornok után következtek; a pápától érseki köpenyt kaptak, s az egész patriarchai kerületben maguk előtt vitethették a keresztet.

A keleti egyházak nagy része szakadárságba vagy eretnek-

[1]) C. 23. de privil. (V. 33.)
[2]) Concil. chalced. c. 9.
[3]) U. o.

ségbe evén vagy pedig az izlam előtt hajolván meg: a négy keleti patriarchaság lassankint elenyészett. A keresztes hadjáratok alkalmával ugyan III. Ince pápa újra visszaállitá e régi méltóságokat, — de azok a sz. földi ker. birtokok elvesztével másodizben is megsemmisültek. Mindazonáltal a pápák mai nap is szoktak a keleti patriarchai székekre egyéneket kinevezni, kik azonban pusztán csak czimzetes patriarchák, s többnyire a római curiánál viselnek hivatalt; s noha rangra nézve az érsekeket és püspököket megelőzik, de tulajdonkép semmi joghatóságuk sincs s még érseki köpenyt sem viselnek. Azonban a jeruzsalemi patriarchaságot IX. Pius 1847-ik évben ismét helyreállitotta, s ezért a jeruzsalemi patriarcha valósággal Jeruzsalemben székel, s tényleges patriarchai jogokat gyakorol.

A nyugati egyházban, hol kezdetben, mint emlitők, csak a római püspök birt patriarchai joghatósággal, — később más patriarchák is keletkeztek, kik azonban egyedül patriarchai czimet viselnek, melylyel semmi joghatóság sincs összekötve, s ezért *kisebb patriarcháknak* is neveztetnek. Ilyetén kisebb patriarchák száma régente nagyobb volt, jelenleg azonban csak három létezik u. m. a *velenczei, lisaboni* s a *nyugat indiai* patriarcha; eme legutóbbi méltóság mindig a spanyol korona-káplánnak, ki Madridban székel, szokott adományoztatni.

A görög katholikusok patriarcháiról alább (140 §.) fogunk szólani.

106. §. Az exarchák.

A keleti tartományokban a patriarchai méltóság keletkezése előtt némely jelentékenyebb városok püspökei a metropoliták fölött joghatóságot gyakoroltak, kik is ezért *exarcháknak* neveztettek. Kezdetben öt exarcha létezett u. m. *az alexandriai, antiochiai, ephesusi, caesareai* és *heracleai*. Miután pedig az antiochiai és alexandriai exarchák patriarchiai méltóságot nyertek: csak három exarchatus maradt fönn; s minthogy ezek a patriarchák joghatósága alá nem tartoztak, *autocephaloi* nevet viseltek. A konstantinápolyi patriarchatus létrejöttével azonban az exarchák joghatósága megszünt, s puszta czim maradt. — Ezenkivül a keleti tartományokban 36 más exarcha is volt; de ezek kezdettől fogva a metropolitákéhoz hasonló joghatósággal birtak. — A nyugati egyházban csak a thessalai érsek viselt exarcha czimet. — Az exarchák joghatósága leginkább abban állott, hogy ők szentelték föl a kerületeikhez tartozó metropoli-

tákat, s ezeknek itéletétől hozzájuk felebbezések történtek, s végre a zsinatokon az exarchák a patriarchák után első helyet foglaltak.

A XIV. század körül az exarchai méltóság végleg elenyészett.

107. §. A primások.

A nyugati egyházban a primások majdnem ugyanazon jogokat gyakorolták, melyeket keleten az exarchák, azzal a különbséggel, hogy az exarchák az V-ik századig nem tartoztak a patriarchák joghatósága alá; ellenben a primások minden időben alárendeltjei voltak a nyugati patriarchának. — A IX-ik századtól kezdve majd minden keresztény nemzetnek megvolt a maga primása, ki az ország összes püspökei és érsekei fölött állott. Azonban napjainkban a primások többnyire csak puszta czimet viselnek. Egyedül Irhon és Magyarhon primásai gyakorolnak jelenleg is valóságos primatialis jogokat.

Magyarország primásának, az esztergomi érseknek jogairól a következőket kell megjegyeznünk:

1. Az esztergomi érsek 1279-ik évben nyerte a primási méltóságot. Ugyanis a mondott évben III. Miklós pápának követe Fülöp fermoi püspök Magyarországban időzvén, hazánk zavaros egyházi ügyeinek rendbehozatalára Budán zsinatot tartott, mely alkalommal Lodomér nagyváradi püspök az esztergomi érseki székre emeltetvén, IV. László király közbenjárására egyszersmind primási czimet is nyert. [1])

2. Magyarhon primása többféle egyházi és polgári előjogokat gyakorol. Egyházi előjogai a következők: a) a szent széknek született követe, mely méltóságot V. László idejében 1452-ben V. Miklós pápától nyerte; b) nemzeti zsinatot tarthat, melyre az ország minden püspöke megjelenni tartozik; c) Magyarország minden püspökétől felebbezések intézhetők hozzá, kivéve a kalocsai érsekséget s a sz. mártoni főapátságot, melyektől egyenesen a pápához történik a felebbezés; d) a primatialis itélőszéktől nem lehet a bécsi nuntiushoz felebbezni, mert a primás is született pápai követ; e) követségi határai közt vagyis Magyarországban s a hozzá kapcsolt részekben meglátogathatja a püspöki megyéket, klastromokat, s a szabadalmas szerzetes rendeket, (kivéve a sz. mártoni főapátságot) s ugyanezen

[1]) Péterfy Concilia T. I. p. 96. Katona. I. VII. p. 812.

követség területén az érseki köpenyt használhatja s a keresztet maga előtt vitetheti.

Politikai szempontból pedig szintén több kiváltságokban részesül a magyar primás, ugyanis: a) Keresztély Ágost szász herczeg (1714) idejétől herczegi czimet visel; b) Zsigmond király korától fogva (1393) az országnak fő és titkos kanczellárja, s a királyi kettős pecsétnek őre; c) Esztergom megyének örökös főispánja; d) ő koronázza meg és esketi föl a királyt; e) a sz. István lovagrendjének főpapja; f) a királyi udvarnak, ha ez Magyarhonban időz, plébánosa; g) a törvényszék előtt nem köteles személyesen esküt letenni, hanem ezt helyettese által teszi le.[1])

108. §. A metropoliták vagyis érsekek.

A metropolitai joghatóság az egyház keletkezésével csaknem egykorúnak mondható. Ugyanis az apostolok leginkább a római tartományok fővárosaiban (metropolis) alapitottak püspöki székeket, részint mivel ezekben nagyobb volt a lakosság száma, részint pedig mivel ezen helyekről könnyebben lehetett a vidéken is terjeszteni az evangeliumot. S valóban is az ily székvárosi püspökök buzgalma folytán a környékbeli kisebb helyeken más kisebb egyházak és püspökségek létesültek, melyek e szerint, mintegy fiokegyházaknak tekintettek. Ennek azután természetes következménye lőn, hogy a fiokegyházak s azoknak püspökei a székvárosi püspököket, részint mint apostoli eredetü egyházak, részint mint anyaegyházak főpásztorait különös tiszteletben és kitüntetésben részesitették; — annál is inkább, mert már sz. Pál apostol is az ő két tanitványának: Titus- és Timotheusnak a környékbeli egyházakra nézve több rendbeli előjogokat engedélyezett. A mi kezdetben puszta szokás volt, később törvények által is megszentesittetett. S már a IV-ik században kifejlett az u. n. metropolitán-rendszer, mely szerint a tartományi fővárosokban

[1]) V. ö. Udvardy I. köt. 159. I. Ezenkivül több más politikai jogokkal is birt országunk primása, melyek azonban napjainkban többnyire már megszüntek. Igy p. o. a primás az ország egyik rendes birája volt, s a legujabb időkig a hétszemélyes táblánál mint biró működött; a királyi táblához pedig két érseki ülnököt nevezett ki. Mig a helytartó tanács létezett, a primás annak is egyik tanácsosa volt, továbbá ő volt hajdanta a pénzverdék főfelügyelője (supremus pisetarius), s e czimen a kivert ezüst és arany pénznek $^1/_{48}$-a őt illette; s noha e hivatal már megszünt, mindazáltal ugyane czimen most is kap a primás az ország kincstárából némi jövedelmet. Végre a primás saját nemesi székeiben (sedes praediales) egyházi nemességet adományozhatott; s a primási jobbágyok az egész országban föl voltak mentve a vám fizetéstől. (V. ö. Szeredy I. köt. 414. l.)

székelő püspökök az ugyanazon tartománybeli többi püspököknek főnökeiül tekintettek. — Az ily tartományi egyháznagy azután *metropolita* nevet nyert; Afrikában azonban *senex primas*, *episcopus primae sedis*-nek neveztetett. Az *archi-episcopus* elnevezés csak a IV-ik században fordul elő; s megjegyzendő, hogy a *metropolita* és *archi-episcopus* szavak nem azonosak; mert metropolitának csak az neveztetik, ki több püspök fölött joghatóságot gyakorol; ellenben *archi-episcopus* nevet olyanok is viselhetnek, kiknek nincsenek alárendelt püspökeik. A metropolita joghatósága alá tartozó püspökök *eppi comprovinciales*, vagy pedig *eppi suffraganei* névvel jelöltetnek.

A metropoliták hajdanta igen terjedelmes joghatósággal birtak, mert a tartományi püspököknek majdnem minden személyes ügyeit ők intézhették el. Ugyanis az ő jelenlétökben és vezérleteik mellett választattak meg a püspökök; s a megválasztottakat ők erősitették meg és szentelték föl; tőlük hűségi esküt vettek; a vétkes püspökökre büntetést szabtak; jogukban volt a püspököket egyik püspöki székről másikra áthelyezni stb. De a püspököknek hivataluktól való megfosztása a pápának volt föntartva. — Későbbi időben azonban a metropoliták jogainak nagy része visszaszállott az apostoli székre; a minek oka, nem mint némelyek igazságtalanul vélekednek, a pápák uralomvágyában, hanem ellenkezőleg a metropoliták visszaéléseiben és nagyravágyásában keresendő.

A jelenlegi egyházfegyelem szerint (melyet a trienti zsinat is megszentesitett) a metropoliták következő jogokkal birnak:

1. Minden harmadik évben tartományi zsinatot tarthatnak, melyre suffragan-püspökeiket meghivhatják s eme zsinaton elnökölnek.[1])

2. Suffragan-püspökeik megyéit meglátogatják,[2]) de csupán akkor, ha erre a tartományi zsinat által felhatalmaztatnak, s látogatásuk alkalmával csakis azon ügyek felett intézkedhetnek, melyekre nézve a tartományi zsinaton intézkedési jogot nyertek.[3])

3. A tartományi püspököket, ha kötelmeik teljesitésében hanyagok lennének, azoknak pontos megtartására fölszóllitják; különösen pedig arra ügyelnek, hogy az egyes püspökök a) megyei zsinatokat tartsanak;[4]) b) a helyben lakás kötelmének megfeleljenek; és c) megyéikben papnöveldéket létesitsenek.[5])

4. Némely esetekben a tartományi püspököknek, avagy széküresedés idején a káptalanoknak mulasztásait átháramlás jogánál

[1]) C. 25. de accusation. (V. 1.) — Concil. Trid. sess. XXIV. de refor. c. 2.
[2]) C. 14. 22. 25. de censibus. (III. 39.)
[3]) Concil. Trid. Sess. XXIV. c. 3. de refor.
[4]) U. o. c. 2.
[5]) U. o. Sess. XXIII. c. 18. de ref.

fogva (jure devolutionis) helyre pótolhatják; a mi leginkább a következő két esetben szokott történni: a) ha a megyés püspök a megürült javadalmakat a canonokban előirt idő alatt be nem tölti; b) ha a káptalan a püspöki szék megürülése után 8 nap alatt káptalani helynököt nem választ.

5. Az érsekek némi tekintetben joghatóságot gyakorolnak a suffragan-püspökök alattvalói fölött is; mert a) az érseki szék a püspöki törvényszéknél tárgyalt mindennemű ügyre nézve fölebbviteli törvényhatóságot képez; b) ha az érsek valamely suffraganeusának megyéjét meglátogatja: jogában áll ennek hiveit bárminemű, még a püspöknek föntartott bűnöktől is föloldozni; de pro foro externo csak nyilvános büntényekre nézve adhat fölmentést.

6. Az érsekeknek jogukban áll a szabadalmazott szerzetes rendeket arra szoritani, hogy plébánia-templomaikban vasár- és ünnepnapokon sz. beszédek tartassanak [1]); továbbá ha minden harmadik évben nem hivnák össze a Capitulumot: eme hanyagság miatt az érsek megintheti őket, sőt az illető praelatus helyett ő maga is összehivhatja a Capitulumot.[2])

Magyarországban az érsekek többnyire csak a fölebbviteli joghatóságot gyakorolják, s széküresedés idején káptalani helynököket neveznek ki, ha ezt törvényes idő alatt maga a káptalan nem eszközölné.

Az esztergomi érsek, mint a magyarhoni görög egyesült püspököknek metropolitája, azon joggal is bir, hogy ha szükségesnek látná, az emlitett püspökök megyéjében az orthodoxia érdekében bármikor is vizsgálatot indithat.[3])

---

[1]) U. o. Sess. V. c. 2. de reform.

[2]) U. o. Sess. XXV. de regul. c. 8.

[3]) Bulla erect. eppalis Munkáts. 20. Mart. 1771. — A magyar korona tartományaiban összesen 5 érsekség van u. m: I. Az *esztergomi*, melyhez a következő tiz püspökség tartozik: 1. győri, 2. pécsi, 3. veszprémi, 4. váczi, 5. szombathelyi, 6. székesfehérvári, 7. nyitrai, 8. beszterczebányai, 9. munkácsi g. k., 10. eperjesi g. k. — II. A *kalocsai* érsekség, melynek három suffraganeusa van u. m.: 1. a csanádi, 2. a nagyváradi l. sz. és 3. az erdélyi püspök. — III. Az *egri* érsekség, mely négy suffraganeust számlál u. m.: 1. szatmári, 2. kassai, 3. rozsnyói, 4. szepesi püspököt. — IV. A *zágrábi* érsekség, melynek joghatósága 3 püspökségre terjed ki, u. m.: 1. a diakovári, 2. zeng-modrusi s 3. a kőrösi g. k. püspökségre. — V. A *gyulafehérvári* g. k. érsekség, melynek 3 tartományi püspöke van, u. m.: 1. a lugosi, 2. a szamosujvári s 3. a nagyváradi.

109. §. Az érseki diszjelek.

A metropolitáknak bizonyos tiszteleti jogaik vannak, melyek főleg az *érseki köpeny* (pallium) viselésében, — s a *kereszt elővitel* kiváltságában nyilvánulnak.

I. Az érseki köpeny jelenleg gyapjuból szőtt, mintegy 4 ujjnyi szélességű, s köralakú fehér szalag, melyre hat biborvörös vagy pedig fekete kereszt van himezve, s drágakővel ékesitett három tűvel nyaklánczkép illesztetik a casulára.

Az érseki köpeny eredete bizonytalan, némelyek állitása szerint Péter apostoltól származnék, ki már Antiochiában, a többi püspököktől magát megkülömböztetendő: palliumot viselt. Ezen vélemény azonban minden alapot nélkülöz. Annyi mégis bizonyos, hogy a pallium használata ősrégi szokás, s hogy a keleti egyházban már az első századok alatt minden püspök jogositva volt annak viselésére;[1] s e szokás a keletieknél mai napig megmaradt. Ellenben a nyugat egyházban kezdetben csak a pápák használták a palliumot s annak viselését csak az V-ik és VI-ik században engedélyezték meg egyes püspököknek, főleg pedig az apostoli helyetteseknek. De a VIII-ik századtól kezdve általán véve minden metropolita jogot nyert a pallium viselésére; ezen kivül még némely püspökök is hasonló kiváltság részeseivé lettek, p. o. Magyarországban a pécsi püspök.[2]

A keleti a patriarchák hajdanta csak egyszerűen átörökölték elődeiktől a palliumot,[3] de a metropolitákat a patriarchák;[4] a pusztán püspöki czimmel biró főpásztorokat pedig a metropoliták disziték föl palliummal. A nyugati egyházban azonban a pallium adományozás joga mindenkor a pápát illette. — Mai nap általánvéve senki se viselhet palliumot, ha csak a pápától nem nyeri azt.

A pallium adományozásánál és használatánál — a jelenlegi jog szerint — a következő szabályok tartatnak szem előtt:

1. A római pápa sz. Ágnes ünnepén, ugyanezen szentnek

---

[1]) Isidori Peleusitae L. I. ep. 136. ad Hermin.

[2]) A pécsi püspök már a XIII. században viselt palliumot, mint ez III. Ince pápának egyik iratából (c. 15. de praesumt. II. 23.) kitünik. De a mohácsi vész után elenyészett a pécsi főpásztornak eme joga, melyet azonban Mária Therézia közbenjárása folytán XIV. Benedek pápa által 1754. évben Sept. 1. engedélyezett „Rom. Ponfex.“ Constitutió értelmében ismét visszanyert. (V.ö. Szeredy. I. köt. 426. l. 2. jegyzet.)

[3]) Liberati archidiaconi Const. br. c. 20.

[4]) Ep. Joannes VIII. ad Photium a. 879.

tiszteletére emelt egyházban, két bárányt szokott megáldani, s ezeknek gyapjából készittetnek az érseki köpenyek, — melyek a pápa által ujra megáldatván sz. Péter sirja fölé helyeztetnek s egy éjen keresztül ott hagyatnak; miért is a palliumról az mondatik, hogy sz. Péter testéről vétetett. Tehát a pallium a pápával való egységet jelképezi s mintegy figyelmezteti a patriarchákat és metropolitákat, hogy joghatóságuk a pápától származik.

2. Az érseki köpeny viselésére jogositott főpásztorok csak ugy nyernek palliumot, ha azt ő szentségétől alázatosan (instanter, instantius, instantissime) kérvényezik.[1]) És pedig kötelességükben áll az illető főpásztoroknak püspökké történt fölszenteltetésük avagy pedig ha már püspökök voltak, az érseki (primási, patriarchai) székbe történt megerősittetésök után három hónap alatt vagy személyesen, vagy pedig megbizottjuk által kérni a palliumot, mert másképen érseki méltóságuktól megfosztatnak.[2]) — Az érsekek (primások és patriarchák) mindaddig, mig a palliumot el nem nyerték, sem érseki (vagy egyéb magasabb) czimet nem viselhetnek,[3]) sem püspöki renddel összekötött sz. ténykedést vagy érseki joghatóságot nem gyakorolhatnak; tehát nem tarthatnak tartományi gyülést, suffragan püspökeik megyéjét nem látogathatják meg stb.[4]) A püspöki joghatóság gyakorlata azonban a pallium megnyerése előtt is meg van nekik engedve.[5])

3. Az érseki köpenyt a római pápa misézés alkalmával mindenkor és mindenütt használja; de a többi főpásztorok csak saját tartományuk (a palliatus püspök pedig csak megyéje) területén, — s csak némely sz. ténykedések végzésekor[6]) használhatják.

---

[1]) c. 1. D. 100. — Ben. XIV. Const. „Rerum eccl.“

[2]) Ben. XIV. de syn. d. II. 5. 8.

[3]) c. 3. de auct. e. usu palii (I. 8.)

[4]) c. 28. §. 1. de elect. (I. 6.)

[5]) V. ö. Ben. XIV. de syn. d. 2. 5. 5.

[6]) A pallium viselése a következő ünnepeken engedtetik meg: karácson, sz. István vértanu, sz. János evang., új év, vizkereszt, virág vasárnap, nagy csütörtök, nagy szombat, husvét vasárnap, s a két következő napon, fehér vasárnap, áldozó csütörtök, pünkösd vasárnap, úrnap, gyertyaszentelő, gyümölcsoltóboldogasszony, n. boldogasszony, és kisasszony ünnepe; ker. sz. János, valamennyi apostol ünnepe, a székesegyház felszentelésének és minden szentek ünnepe napjain. Ezen kivül még palliumot tehet fel a püspök, vagy érsek a papi felszentelés, apátok, prépostok és apáczák megáldása alkalmával; végre a tartományi zsinat megnyitásának napján. Halotti sz. miséken soha sem szabad palliumot használni. S a templomon kivül akkor teheti az érsek magára a palliumot, ha szabadban miséz.

4. Az érseki köpeny viselésének joga egyrészt az érseki (vagy püspöki) székhez, másrészt az illető főpásztor személyéhez kötött kiváltságnak tekintetik. Az előbbi szempontnál fogva, ha valamely érsek más érseki székre tétetik által, a már nyert köpenyt ujabb hivatalában nem használhatja, hanem azt vissza kell Rómába küldenie, s újat kérnie; [1]) ha pedig valaki két érseki széknek lenne főpásztora: két külön palliummal kell birnia. — Az utóbbi szempontból pedig azon törvény keletkezett, hogy az érsek sem életében oda nem kölcsönözheti másnak [2]) a palliumot; — sem pedig az utódjának örökségkép nem hagyhatja, hanem a palliummal együtt temettetik el, [3]) — s az utódnak kötelessége ujolag Rómába folyamodni a köpenyért; ha pedig valaki az érseki méltóságról leköszönt, vagy az érseki székről püspöki székre helyeztetett át: többé nem viselhet palliumot; s a czimzetes érsekek sincsenek eme joggal fölruházva minthogy érseki joghatósággal (minek jelvénye a pallium) nem birnak.

II. A mi illeti *a kereszt elővitel jogát*, ez hajdanta csak a római pápát illette meg; később a pápai követek is hasonló jogban részesültek, mely azután a patriarchákra és primásokra, végre az érsekekre s a palliumot viselő püspökökre is kiterjesztetett. [4])

Az érsekek tartományuk területén mindenütt, még a kivett (exemtus) helyeken is élhetnek eme joggal; [5]) — de a pápa vagy a pápai oldalkövet jelenlétében e kiváltsággal élni tilos. A ki a köpeny viselés jogát elveszitette, a kereszt elővitel jogával sem élhet. A kereszt, melyet a patriarchák maguk előtt vitetnek, kettős, az érsekeké pedig egyszerű szokott lenni.

Magyarország apostoli királyai, kik sz. István ideje óta apostoli követ méltóságával birnak, a kereszt elővitel jogát is gyakorolják.

Jegyzet. Ausztria-Magyarországban több érsek u. m. az esztergomi bécsi, salzburgi, prágai, olmüczi és görczi — herczegi czimet

---

[1]) Lucius Ferrar. t. I. p. 148.

[2]) c. 4. de postul. praelatul. (I. 5.) in fine.

[3]) Ha két palliuma volt az érseknek, halála után mindkettő sirjába helyeztetik, és pedig az újabb vállára a régibb feje alá tétetik. Ha pedig ugy halna el az érsek, hogy holt teste meg nem találtatik, a pallium külön temettetik el; s végre ha a már adományozott pallium kézbesitése előtt halna meg az érsek: a pallium elégettetik.

[4]) S e szerint honunkban a pécsi püspök is kereszt elővíteli joggal bir.

[5]) c. 2. de privil. in Clem. (V. 7.)

viselnek. A magyarhoni érsekek pedig kineveztetésük után azonnal v. b. t. tanácsosi rangot szoktak nyerni. Végre az egri érsek Heves- és Külső-Szolnok megyéknek született főispánja.

IV. SZAKASZ.

A püspökök joghatóságáról.

110. §. A püspökök hatalmi köre általán véve.[1])

Minthogy a püspöki kar az apostoli testületnek jogutóda: ezért valamint az apostoloknak hatalma abban állott, hogy Péter apostollal egyesülten az összes egyházat kormányozták: ugy általán véve a püspöki [2]) kar hatalmának lényegét is az egyház kormányzata képezi; de eme kormányzatot a püspöki kar nem függetlenül, hanem a pápa főnöksége alatt eszközli.

Ha azonban a püspöki kar hatáskörét szabatosabban körvonalozni óhajtjuk: tüzetesen ki kell fejtenünk: mily mérvben birják és gyakorolhatják az egyes püspök az egyházi hatalom két különböző ágát: a potestas ordinist és potestas jurisdictionist.

A mi illeti a potestas ordinist — mivel a püspöki ordo az egyházi rendek közt legmagasabb, — ezért valamennyi fölszentelt püspök lényegileg teljesen egyenlő mérvben birja az egyházi rend felvételéből eredő hatalmat; tehát e tekintetben a pápa is csak oly hatalommal bir, mint bármelyik püspök; s a püspöki fölszentelés által nyert hatalmat a pápa lényegileg korlátok közé nem szorithatja, vagy azt meg nem szüntetheti.

De nem igy áll a dolog a potestas jurisdictioniara nézve, mert ennek teljességét csak a római pápa birja, — a püspöki kar pedig csupán részese eme hatalomnak; s ezért az egyes püspökök csakis a pápával egyesülten osztozhatnak az egyházi joghatóságban: — ellenben tőle elszakadva semmiféle joghatóságot nem gyakorolhatnak. S ezért mondja Nagy Leo pápa „Pontifex ad plenitudinem potestatis assumtus est, sed eppi vocati sunt in partem sollicitudi-

---

[1]) V. ö. Aichner §. 110.

[2]) A püspöki nevezet alatt eme szakaszban nem csak egyszerűen püspöki czimet viselő főpásztorokat, hanem általánvéve mindazokat, kik püspöki hivatalt viselnek, értjük; tehát a metropolitákat és patriarchákat, sőt részben a czimzetes püspököket is.

nis, non in plenitudinem potestatis.“ [1]) Ennél fogva tehát az egyes püspökök joghatósági hatalma a pápától függ, ki azt tetszése szerint kiterjesztheti vagy korlátozhatja.

A mi pedig a püspöki joghatóság gyakorlatának módját illeti: a püspökök kétféle tekintetben működnek; ugyanis vagy az *összes egyház kormányzatára gyakorolnak befolyást;* vagy pedig csak *bizonyos területen* kormányoznak valamely részleges egyházat.

Az összes egyház kormányzatánál a püspökök csupán testületileg élveznek jogokat, a mennyiben t. i. az összes püspöki kar az egyetemes zsinaton, vagy pedig azon kivül is a pápa főnöksége alatt a hit és erkölcs dolgaiban csalatkozhatlan tekintélyü bíróságot, s az egyházi fegyelem terén teljhatalmú törvényhozó testületet képez. Mindazon jogok, melyeket a püspöki kar az összes egyház kormányzatában gyakorol, isteni rendeleten alapulnak; ellenben a részleges joghatóság, mely az egyes püspököket az illetékes egyházmegye területén megilleti, — emberi rendelet folytán létesült. Ugyanis már az apostolok korától fogva szokásban volt, hogy az összes egyház több kisebb és nagyobb terjedelmü kerületre osztatott föl, s minden kerület élére egy püspök állittatott, ki eme terület hiveinek főpásztora volt, s ki ezen részleges egyházat a pápa főnökségének elismerése mellett kormányozta. Eme püspöki kerületek, melyek eleinte *parochiáknak* neveztettek, később *dioecesis* vagyis püspöki megye nevet nyertek.

A püspököknek, megyéik kormányzására vonatkozó joghatóságáról a következőket kell megjegyeznünk:

1. Minden püspök *rendes és sajátképi joghatóságot* (jus ordinarium et proprium) gyakorol megyéjében; vagyis a püspöki hatalom a püspöki székhez van kötve, s nem helyettes, hanem a hivatalból természetszerüleg kifolyó hatalmat képez. S ezért a püspökök *Ordinariusoknak* is neveztetnek.

2. Noha azonban a püspök megyéje területén rendes és sajátképeni joghatósággal bir: e joghatóság még sem nevezhető teljesnek, minthogy a római pápának hatalmában áll azt korlátozni.[2]) Azon kérdésre vonatkozólag: vajjon mily mérvben korlátozhatja a pápa a püspökök hatalmát — inkább negativ, mintsem positiv vá-

[1]) Epist. 14. c. 1.

[2]) Tehát hamis azoknak vélekedése, kik azt tartják, hogy „minden püspök saját megyéjének pápája“ vagyis, hogy „a mit tehet a pápa az egész világon, ugyanazt teheti a püspök saját megyéjében.“

laszt lehet adnunk, midőn azt állitjuk, hogy a pápa annyira nem korlátozhatja a püspökök hatalmát, hogy a püspöki joghatóságot teljesen megszüntetve, a részleges egyházak kormányzására csupán pápai helyetteseket rendelhetne. — Ily mérvben nem korlátozhatja a pápa a püspöki joghatóságot, mert a püspökök isteni rendelet folytán, mindenkor mint rendes pásztorok és előljárók vesznek részt az egyház kormányzatában.

3. Egyedül csak a pápa korlátozhatja a püspök joghatóságát, ellenben senki más erre felhatalmazva nincsen; s ezért a püspöki hatalmat sem valamely más püspök, sem a megyebeli papság, sem a megyei zsinat, annál kevésbbé a hivek meg nem szoritják.[1])

3. A megyés püspökök, csakis saját megyéjük területén birnak joghatósággal;[2]) s ép azért idegen területen valamely vitás ügyet elintézniök nem szabad, hacsak a terület ordinariusától erre hatalmat nem nyernek; de a nem vitás ügyekre vonatkozó joghatóság gyakorlata, a mennyiben saját alattvalóikat illeti, — idegen területen is meg van a püspököknek engedve. — Minthogy tehát minden püspök saját joghatósági területtel bir: azért egy városban két püspök nem székelhet; — kivéve azon esetet, ha ugyanazon várost két külömböző szertartást követő hiveknek püspökei székhelyükül választanák.[3])

111. §. A megyés püspökök részleges jogai és kötelmei.

Minden püspök, mint megyéjének főpásztora, egyszersmind megyebeli hiveinek *főtanitója*, *főpapja* és *főkormányzója* is, s mint ilyen háromféle jogokat gyakorol, s azoknak megfelelőleg többféle kötelmekkel bir.

I. A püspök, mint megyéjének *főtanitója*, megyéje területén az igaz hit épségben tartása fölött őrködik. E czélból 1. felügyelni tartozik az Isten igéjének megyeszerte buzgó hirdetésére; sőt olykorolykor (főleg nagyobb ünnepeken a székesegyházban, bérmálás szentségének kiszolgáltatásakor a vidéki plebániákon) személyesen is szónokolni köteles; egyébkint pedig alkalmas hitszónokok rendeléséről

[1]) Ha némely esetben a püspöki intézkedésnek érvénye vagy törvényes volta a káptalan beleegyezéséből vagy jóváhagyásától tétetik függővé — ez csak általános — tehát pápai törvény erejével történik.

[2]) V. ö. c. 6. D. 65. — c. 8. C. 9. q. 2.

[3]) P. o. honunkban is Nagyváradon latin és gör. szertartású püspök székel.

gondoskodik.[1]) 2. Kiváló figyelmet kell, hogy forditson a papnövendékek theologiai kiképeztetésére, vallásos nevelésére, ugy szintén a tanuló ifjuságnak hitoktatására. S e szerint tehát a theologiai tanárok és hitelemzők megválasztása, a theologiai tanfolyamra való felügyelet, s a megyei kathechismus megállapitása is a püspöki joghatóság köréhez tartozik. 3. A püspök a hit- és erkölcstanra vonatkozó munkákat, mielőtt azok sajtó alá kerülnének, censura alá veheti, s azok kinyomatását megengedheti vagy megtilthatja. 4. A szirás forditására és magyarázatára is kiterjeszti figyelmét.

A püspök tanitói hatalma a most emlitett pontokon túl nem terjed. Tehát a püspök a felmerülő hittani vitákat nem döntheti el; s az ily kérdésekre nézve csak mint magántanitó nyilvánithatja nézetét. Azonban az oly tévelyek fölött, melyeket az egyház határozottan kárhoztatott, a püspök is mondhat itéletet.

II. A püspök, mint megyéjének *főpapja*, saját területén a szentségek legfőbb kiszolgáltatójául s az isteni tisztelet főigazgatójául tekintetik.

A püspök által végezni szokott szent ténykedések vagy olyanok, melyeket a presbyterek is végezhetnek p. o. valamennyi szentség kiszolgáltatása, kivéve az egyházi rend feladását; vagy pedig oly nemüek, melyek isteni vagy emberi jognál fogva a püspöki rendnek vannak föntartva, s a melyeket a presbyterek vagy soha, vagy pedig csak pápai engedély mellett gyakorolhatnak. Igy p. o. a püspöki, presbyteri és diaconusi rend feladása, s a bérmálás szentségének kiszolgáltatása *isteni jognál* fogva csak a püspököket illeti meg; azon különbséggel, hogy az emlitett felsőbb rendeket — soha és semmi esetben sem adhatja fel az egyszerü presbyter; ellenben a bérmálást pápai engedély mellett a presbyter is kiszolgáltathatja. *Emberi jognál* fogva pedig a következő sz. ténykedések vannak a püspök részére fentartva: a királyok felkenése, apátok, prépostok és apátnők megáldása; templomok, oltárok s kelyhek felszentelése; a sz. chrismának és sz. olajoknak elkészitése és megszentelése.

A püspök mint a szentségeknek megyéje területén főkiszolgáltatója, egyszersmind arra is felügyel, hogy a megyebeli papság a szentségek kiszolgáltatását kellőleg végezze. A töredelem szentségére nézve a püspök azon sajátságos joghatósággal bir, mely szerint hiveit mindennemü bünöktől feloldozhatja, kivéve a pápának föntartott eseteket. Ellenben a megyebeli papok csak a püspöktől nyert

[1]) Conc. Trid. sess. V. C. 2. de reform.

felhatalmazás mellett gyóntathatnak. Végre a püspök némely bűnöktől való föloldozást maga részére föntarthat.

Az isteni tisztelet rendezésénél felügyel a püspök, hogy megyéjében az egyház feje által előirt liturgia szabványai hiven megtartassanak. Az isteni tisztelet lényegére nézve a püspök önkénytes változásokat nem tehet, s újabb szabályokat nem alkothat; mindazáltal az oly dolgokban, melyekre nézve az egyház részleges szabályokat nem hozott: a püspöknek jogában mindazt elrendelni, a mi az idő és helyi viszonyok szerint az ájtatosság előmozditására s az isteni tisztelet fényének emelésére szolgál; igy p. o. a püspök bizonyos időben elrendelheti az Oltáriszentségnek imádás végett való kitételét; megyéje részére egyházi naptárt (directorium) szerkeszthet.

III. A megyés püspököknek, mint megyebeli hiveik *főkormányzóinak* több rendbeli jogaik vannak, melyek közül nevezetesebbek: a *felügyeleti, törvényhozási, törvénykezési, közigazgatási* és *adóztatási jog.*

1. *A felügyeleti* jognál fogva (melyet maga az *episcopus* név is jelez) a püspökök fel vannak hatalmazva egyházmegyéjüket időnként meglátogatni, hogy személyes látás és tapasztalás nyomán ismerhessék meg a megye állapotát; s hogy a hivő népnek és a megyebeli papságnak hitéről s erkölcseiről, s a netalán lábra kapott visszaélésekről tudomást szerezhessenek maguknak.

A régi canonok által [1]) is megparancsolt megyelátogatásra vonatkozólag a trienti zsinat [2]) következő szabályokat alkotott: a) Minden püspüknek kötelessége megyéjét évenkint; ha pedig a megye terjedelmesebb lenne, minden két évben vagy személyesen, vagy helynöke, avagy pedig e czélra választott visitator által meglátogatni. b) A püspöki látogatásnak alá vannak vetve a megye te-

[1]) c. 10. 11. 12. C. 10 q. 1. Hajdanta a keleti egyházban a megyék látogatását nem maguk a püspökök, hanem az általuk e czélra megválasztott visitatorok végezték. (c. 5. D. 80. concil. Laod.) Ellenben a nyugati egyházban legrégibb időktől kezdve a püspökök személyesen szokták megyéiket meglátogatni; később pedig eme teendők végzése a megye egyes kerületeiben az archidiaconus által is eszközöltethetett. — Az ilyetén megye látogatás alkalmával a püspök vagy archidiaconus minden egyes plébánián gyülést (synodus, placitum, — németül sendgericht) tartott, melyre a plébánia területén lakó papság és hivek valának hivatatalosak. E gyülésen a püspök (archidiaconus) vizsgálatot tartott a papság és a hivek élete és erkölcsisége felől, s hogy vizsgálatának annál biztosabb sikere lehessen, hét hiteles egyént (testes synodales) kiválasztott, kiket előbb felesketve kikérdezett a papság és a nép erkölcseiről, valamint a parochia területén netalán előforduló vétségekről.

[2]) Sess. XXIV. c. 3. de reform.

rületén lakó valamennyi egyházi személyek és az ugyanott létező sz. helyek; — s e tekintetben a kiváltságolt személyek és egyházak sem képeznek kivételt. De megjegyzendő, hogy a püspök megye látogatás alkalmával csak azon esetben avatkozhatik a klastromi fegyelembe, ha a szerzetes főnök a püspök ismételt intelme daczára sem akarná megbüntetni a klastromban elkövetett vétkeket, vagy megszüntetni a lábra kapott visszaéléseket.[1]) c) A megye látogatás alkalmával a püspöknek kötelessége kitudni: kellőleg teljesitik-e a lelkészek kötelmeiket; minő azoknak magán élete? Vigasztaló avagy elszomorító képet nyujt-e a népnek vallási és erkölcsi állapota? Továbbá a püspök köteles megvizsgálni: minő állapotban vannak a templomok, s a hozzájuk csatolt épületek és egyházi szerek stb. S hogy mindenről pontosan tudomást szerezhessen magának a püspök, jogositva van nem csupán a plébánosokat, hanem kellő ovatosság mellett más tisztességes és hitelt érdemlő világi egyéneket is kihallgatni. d) Ha a püspök a látogatások alkalmával hiányok nyomára jönne: hatalmában áll azok megszüntetésére azonnal intézkedni; s noha ily esetben kellő szigorral járhat el: de eljárásában zsarnonoki önkényt tanusitania, vagy valóságos törvénykezést gyakorolnia tilos. A megye látogatáskor eszközölt törvényes püspöki intézkedését, még az apostoli sz. székhez intézett felebbezés sem függesztheti föl; kivévén azon esetet, ha a püspök valóságos biráskodást gyakorolt volna.[2]) e) A püspöknek jogában áll a megyei látogatással járó költségek fedezése czéljából a lelkészekre bizonyos adót róni. Ezen adó-nem *procurationak* vagy *portio canonicának* neveztetik; s évenkint csak egyszer vethető ki a papságra; ha tehát egy évben kétszer tenne a püspök látogatást, másod izben a procuratiora igényt nem tarthat. Sok helyen azonban a püspök maga tartozik a látogatás költségeit viselni. f) A megyét látogató püspöknek meg van tiltva a plébánosoktól költséges vendégeskedést s pompás fogadtatást követelni; ugyszintén nem szabad a püspöknek ily alkalommal bárkitől ajándékot elfogadni.

Hazánkban, — hol a régibb polgári törvények is[3]) gyakori megye látogatására utalták püspökeinket — a Forgách Ferencz primás alatt 1611-ben tartott nagyszombati tartományi zsinat elrendelte, hogy a magyar püspökök a trienti zsinat értelmében, me-

[1]) U. o. Sess. XXI. c. 8. de reform.
[2]) U. u. Sess. XXIV. c. 10. de reform.
[3]) Sz. László Decr. l. 1. C. 21. Corvin Mátyás. Decr. VI. art. 12.

gyéiket évenkint meglátogassák. — Jelenleg e törvény szigora már elenyészett, mert püspökeink a megye látogatás kötelmét csak akkor teljesitik, midőn a bérmálás szentségének kiszolgáltatása végett bizonytalan s tetszésüktől függő időközönkint megyéiket beutazzák. Minthogy azonban az alespereseknek kötelességük kerületeiket évenkint meglátogatni, s a látogatás eredményéről a püspököt értesiteni: főpásztoraink folyton kellő tudomással birnak megyéik állapotáról.

2. *A püspök törvényhozási joga* abban áll, hogy megyéje részére külön törvényeket alkothat; de ezeknek az egyház köztörvényeivel összhangzatban kell lenniök. Oly esetekben, midőn valamely általános egyházi törvény a megyebeli viszonyoknak meg nem felel: a püspök — a törvény módositása avagy a törvény megtartásától való fölmentésért a pápához folyamodhatik. — Önmagától érthető az is, hogy a püspök az általa vagy elődei által alkotott megyei törvényektő fölmentéseket adhat. De az általános egyházi törvényektől csak annyiban adhat fölmentést, a mennyiben erre vagy az egyház canonjai értelmében, vagy a pápától nyert különös engedély folytán hatalmat nyert. Ujabb időkben, főleg az ugynevezett *quinquennalis* (öt évre terjedő) facultasok erejénél fogva a püspökök számos egyházi köztörvénytől való fölmentésre engedélyt nyertek.

3. A *törvénykezési* vagyis *biráskodási* jogánál fogva a püspök — a megyéje területén előforduló minden egyházi peres és bünvádi ügyben, hacsak az apostoli széknek fentartva nincs, mint biró itél; s itéletét érvényesitheti, s ezért a vétkes hiveket vagy papokat egyházi büntetésekkel illetheti.

4. A *közigazgatási jog* szempontjából a püspök hatalommal bir megyei zsinat tartására; az egyházi javadalmak adományozására; új javadalmak felállitására, egyesitésére; segédlelkészek, s lelkész helyettesek rendelésére. Továbbá ő igazgatja a papnöveldét s a részleges egyházak birtokainak hű kezelésére felügyel, s általán véve mindenütt, s mindenben, a hol s a miben ezt a megye java és üdve megkivánja, intézkedik.

4. *Adóztatás jogával* [1]) a püspökök főleg a megyebeli közszükségletek fedezésére élhetnek. A régente szokásban levő — de már nagyobb részt elavult püspöki adónemek a következők: a) *A cathedraticum* vagy *synodaticum*, vagyis azon adó, melyet a megye valamennyi papja, a megyei zsinatra történt összegyülekezés alkalmával, a püspök főnökségének elismeréseül fizetett. b) *Procuratio*, melyről már

[1]) A püspökök adóztatási joga „*lex dioecesana*"-nak mondatik, ellentétben a „*lex jurisdictionis*"-nak nevezett többi joggal.

fönnebb szóltunk. c) *Seminaristicum* vagy *alumnaticum*, a papnöveldék fölállitására és segélyezésére forditandó összeg. d) *A püspöki iroda tisztelet dijai* (jus sigilli), melyet hivatalos egyházi okmányok kiállitásaért kellett s még jelenleg is kell fizetni. e) *Subsidium charitativum*, azon adó, melyet a püspök rendkivüli esetekben s valamely rendkivüli megyei költségek fedezésére szokott a papságra kivetni.[1])

Ezen adónemek közül, az irodai tisztelet dijak kivételével, honunkban egy sem lépett érvénybe.

112. §. A püspökök kiváltságai, tiszteleti jogai és diszjelvényei.

I. A püspökök számos kiváltsággal birnak, melyek közül nevezetesebbek a következők:

1. Palotáikban s magánlakásaikban *házi kápolnát* épithetnek. 2. Bárhol, még megyéjük területén kivül is, a nélkül, hogy erre az illetékes püspöktől engedélyt kellene kérniök, *tovaszállitható oltáron* (ara portatilis) — misézhetnek.[2]) 3. Hasonlókép misézhetnek az *egyházi tilalom (interdictum) alatt* levő helyeken is.[3]) 4. *Egyházi censurák alá* csak akkor esnek, ha névszerint megneveztetnek. 5. Fontosabb *személyes ügyeik* fölött csak a pápa hozhat itéletet.[4]) 6. A megyebeli papság köteles a sz. mise canonjában a püspökről névszerint megemlékezni; s a püspök megválasztatásának és felszentelésének évfordulóján a székesegyházban ünnepélyes sz. mise; halálesetén pedig exequiák tartandók. 7. Ha a püspök elhunyta következtében megürült főpásztori szék hosszabb ideig be nem töltetnék: az elhunyt iránti gyász jelvényéül egy évig nem szabad a megyében ordinatiot tartani[5]) (annus luctus). E gyász megtartása alól azonban a püspök végrendeletében fölmentheti megyéjét.

II. A püspökök tiszteleti jogai részint egyháziak, részint polgáriak. Az egyházi tiszteleti jogok jelesebbjei:

1. A püspökök megelőznek minden papot, ki nem bir püspöki renddel; továbbá saját székesegyházaikban vagy megyéikben, a tartományi metropolita, kivételével minden más érsek fölött elsőbbséggel bir-

---

[1]) C. 6· de censibus. (III. 39.)

[2]) c. 12. de privil. in VI-to. (V. 7.) — Ben. XIV. Const. „*Magno.*“ 2. Jun. 1751.

[3]) C. 12. de priv. in VI-to (V. 7.)— De ily helyen csak zárt ajtók mellett misézhet a püspök.

[4]) Concil. Trid. Sess. XXIV. c. 5. de ref.

[5]) U. o. Sess. VII. c. 10. de ref.

nak. 2. Ha megyéjük területén valahová hivatalosan mennek: a papság és a hivek kötelesek őket ünnepélyes módon és harangzúgás közt fogadni.[1]) 3. Midőn székesegyházaikban miséznek, az evangelium oldalán levő mennyezet alatt ülnek, s ezenkivül a szentélyben részükre külön hely (thronus) van készitve.[2]) 4. Különféle czimekkel p. o. „*Reverendissimus, Illustrissimus*“ élnek; önmagukat pedig „*Dei et apostolicae sedis gratia Eppus*“-nak nevezik.[3])

A polgári tiszteleti jogok, melyekben a püspökök részesülnek, a különféle országokban különfélék szoktak lenni. Hazánkban: a püspökök az országgyülés felső házának tagjai; többen közülök v. b. titkos tanácsosok, vagy lovagrendek tulajdonosai. A veszprémi püspök a királynénak kanczellárja, s koronázás alkalmával ő ékesiti föl a királynét házi diademával; ellenben a primás és nádor a magyar koronát csak vállára helyezik. A zágrábi érsek és győri püspök hajdan praedialis nemeseket neveztek ki.

III. A püspökök *diszjelvényei* a következők: 1. *a püspöksüveg* (infula); 2. *görbe pásztor bot* (pedum); 3. *mellkereszt;* 4. *drága kövel ékitett gyürü;* 5. *különféle püspöki öltöny*: mint vörös talaris, vörös caputium, violaszinü manteletta, cappa major, harisnya, czipő, keztyü és tunicella.

113. §. Kivételek püspöki joghatóság alól. A kisebb praelatusok.

I. A püspöki megye területén létező valamennyi egyház és egyházi személy rendszerint a püspök joghatósága alá tartozik. Azonban már régi időktől fogva némely egyházi intézetek és személyek a püspöki joghatóság alól kivétetve közvetlenül a római pápa joghatósága alá helyeztettek. Az ilyetén helyek és személyek kivetteknek (exemti) vagy kiváltságoltaknak neveztetnek. Kezdetben csak a zárdák és azoknak lakosai a szerzetesek részesültek ily előjogban, melyet a pápák leginkább két okból szoktak engedélyezni, t. i. részint azért, hogy a szerzetesek némely püspökök igazságtalan eljárása vagy túlzó követelései ellenében biztositva legyenek; részint pedig a miatt, hogy a szerzetes rendek közvetlen a pápa joghatósága alatt állván a fegyelmi egység (unitas quod discip-

[1]) Caerem. ep. l. I. c. 2. — Pontif. Rom. tit. ord. ad visitandas parochias.

[2]) A püspök nem a sekrestyében, hanem az oltárnál veszi magára a mise öltönyt; s az oltárnál, melynél miséz, mindig hét gyertya gyujtandó meg.

[3]) A pápa a püspököket „Venerabilis Frater“ vagy „Fraternitas Tua“ névvel tiszteli.

linam) köztük könnyebben fentartható legyen; s hogy a szerzetesek a pápán kivül más főpásztort nem ismervén: annál nagyobb hévvel ragaszkodjank az apostoli székhez — Későbbi időben azonban a szerzeteseken kivül egyéb egyházi testületek is p. o. püspöki káptalanok, különféle egyházi hivatalok és méltóságok, sőt olykor nagyobb terterjedelmű vidékek is kivétettek a pöspöki joghatóság alól. — S mivel az ily kiváltságolt testületek főnökei saját alattvalóik fölött és a kiváltságolt területen a püspökéhez hasonló jogokat gyakoroltak (jurisdictionem quasi eppalem): *kisebb praelatusoknak* neveztettek. — Mindegyre szaporodván a kiváltságoltak száma s azoknak sajátos jogai: ez ellen a püspökök természetszerüleg panaszt emeltek; s a trienti zsinat atyái közül sokan óhajtották, hogy mindennemű kivétel, mint a püspöki joghatóságnak megannyi megsértése, — végkép eltörültessék. Ezen óhaj ugyan érvényesitve nem lőn, de az emlitett zsinat határozatai nyomán némely kiváltság megszüntettetett; a megmaradt kiváltságok pedig kellő korlátok közé szoríttattak. Ugyanis egyedül csak az u. n. *praelatus nulliusok* régi kiváltságai hagyattak meg teljes épségben; a többi szerzetes praelatusok pedig a lelkipásztorkodásra vonatkozó ügyekben a püspököknek rendes joghatósága alá kerültek [1]; sőt a püspökök, mint pápai kiküldöttek (delegati apostolici) a szerzetesek fölött még a fegyelmi ügyekben is bizonyos mérvü joghatóságot nyertek.[2])

II. Minthogy azonban a kiváltságosak és püspökök közti viszályok a trienti zsinat határozatai folytán sem szüntek meg: ezért a későbbi pápák[3]) szükségesnek vélték a kiváltságoltak ügyét még inkább rendezni. Jelenleg a kisebb praelatusok három osztályba sorozhatók:

Az első osztályba tartoznak azon praelatusok, kik pusztán *szenvedőleges kiváltsággal* (exemptio passiva) birnak, melyszerint t. i. csakis a főnökségük alá rendelt testületnek kormányzásában függetlenek a püspöktől. Ilyenek p. o. némely társas-egyházak prépostjai, bizonyos káptalani méltóságok és zárda-főnökök. Ezen praelatusok kiváltsága mindössze abban áll, hogy az egyházuk vagy zárdájukhoz tartozó személyek fölött, a püspököktől függetlenül, bizonyos mérvü joghatóságot gyakorolnak; — de tulajdonképeni pap-

[1]) Sess. XXIV. c. 11. de reform. in fine.

[2]) Sess. V. c. 2. VI. c. 3. VII. c. 14. XIV. c. 4. XXIV. c. 11. de ref.

[3]) Ben. XIV. Const. *Apostolicae* 1743. *Inter multa* 1747. — Clem. XIII. *Inter multiplices* 1758.

ságuk és világi hiveik nincsenek; — s ezért eme praelatusok egyébként a püspök joghatósága alá tartoznak.

A második osztálybeli praelatusokhoz azok számitandók, kik *tényleges kiváltsággal* (exemtio activa) vannak felruházva, vagyis egy bizonyos területen lakó papok és világi hivek fölött, a püspökéhez hasonló joghatóságot gyakorolnak; de azért eme terület nincs kiszakitva és elkülönitve a püspök megyéjétől, hanem abban be van kebelezve s annak egyik részét képezi. Ily praelatusok p. o. a szerzetes rendek vezér-főnökei (generales ordinum); a tartományi főnökök (provinciales); a valóságos apátok és prépostok. Eme praelatusok noha a püspökéhez hasonló joghatósággal birnak, de több tekintetben alá vannak a püspöknek rendelve, igy p. o. kiváltságolt területükön püspöki renddel járó sz. ténykedést nem gyakorolhatnak, habár esetleg fölszentelt püspökök lennének is, hanem ilyetén működések végzésére mindig a megyés püspököt tartoznak meghivni;[1]) továbbá nem tarthatnak fönn maguk számára föloldozás végett bizonyos büneseteket; nincs jogukban papjaik részére a világi hivek gyónásának kihallgatására hatalmat adni, hitszónokokat rendelni, s egyházi vagy házassági ügyek fölött itéletet hozni,[2]) mert mindezen jog a püspököt illeti meg. Végre ha az ilyetén praelatus meghal: a praelatusi joghatóság a praelatura betöltéseig nem a praelatusi káptalanra, hanem a megyés püspökre háramlik át.

A harmadik osztálybeli praelatusok a püspöki megyétől teljesen különálló területtel birnak, melynek papsága és hivei fölött minden püspöki jogokat (kivéve azokat, melyek csupán a püspöki renddel vannak összekapcsolva) — gyakorolnak, s ezért ezen praelatusok „*Praelati Nullius*“ (dioecesos) vagy *semi-episcopi* nevet viselnek. Hogy azonban a Praelatus Nullius megyei zsinatot tarthasson, a tonsurát s kisebb rendeket föladhassa; a megürült javadalomra csődöt hirdethessen,[3]) s búcsúkat hirdethessen,[4]) oly külön kiváltságot kell felmutatnia, mely a trienti zsinat utáni időkből származik. Ha ezen praelatusoknak igen terjedelmes területük lenne, a püspökrendi teendők végzésére felszentelt püspök adatik neki segé-

[1]) Card. de Luca discurs. 6. n. 4.

[2]) Conc. Trid. sess. XXIV. c. 20. de reform.

[3]) Ben. XIV. de syn. d. 2. 11; 5. 6. — SCC. apud. Gallemart. ad Trid. XXIV. c. 18. de ref. declar. n. 38.

[4]) Alex. VII. 29. Sept. 1659.

dül, ki azonban nem suffraganeusnak hanem csak egyszerűen czimzetes püspöknek tekintetik. [1])

114. §. A kisebb praelatusok tiszteti jogai. A magyarhoni kisebb praelatusok.

I. A kisebb praelatusok a magasabb hierarchiai fokozatnak lévén tagjai, több tekintetben a püspökökéhez hasonló tiszteleti jogokban részesülnek. Ugyanis

1. Az apátok és prépostok püspöki diszjelvényeket használnak. [2])

2. A praelatus nulliusok és szerzetes rendek főnökei az egyetemes zsinatokon; az apátok, prépostok és tartományi főnökök pedig a nemzeti és tartományi zsinatokon résztvesznek.

3. Minden kisebb praelatus, egyházi rangra nézve, azonnal a püspök után következik; s az egyes praelatusok a kanonokokat megelőzik; de a káptalani testület a praelatusok előtt áll. (V. ö. 140. §.).

4. A kisebb praelatusok saját egyházaik részére egyházi öltönyöket és sz. edényeket, s harangokat szentelhetnek; de más egyházak részére csak oly szentelményt végezhetnek, melyben olajjal való megkenés elő nem fordul. [3])

5. Némely apátoknak azon kiváltságuk van, hogy sz. mise vagy délesti istenitisztelet után hiveiket ünnepélyesen megáldhatják; de csupán csak azon templomban, mely teljesen az ő joghatóságuk alatt áll; azonban a püspök vagy pápai követ jelenlétében, csak ezek beleegyezésével élhetnek az emlitett joggal

6. A kisebb praelatusok „*Reverendissimus*“ vagy „*Amplissimus*“ czimet viselnek.

---

[1]) Ben. XIV. de syn. d. 13. 14. 14.

[2]) Azonban a praelatusok süvegének némileg különböznie kell a püspökétől. Ugyanis a kiváltságolt apátok a zsinaton való megjelenésük alkalmával, bár aranyhimzésű mitrát viselhetnek, de annak nem szabad gyöngyökkel és arany lemezekkel diszitettnek lenni. Ellenben a nem kiváltságolt apátok egészen egyszerű s fehér szinű mitrában tartoznak megjelenni. Továbbá a praelatusok mennyezete, mely alatt a templomban helyet foglalnak, az epistola oldalán van felállitva s csak kissé van fölemelve a talaj fölé, s hátsó része minden diszitéstől ment posztó vagy aranynyal nem ékesitett selyem szövet lehet. (Decr. Alex. VII. 27. Sept. 1659, melyet XIV. Benedek is 31. Mart. 31. 1744. megerősitett.)

[3]) U. o.

II. Hazánkban a kisebb praelatusok háromfélék u. m. a *sz. mártoni* vagy *pannonhalmi főapát*, *ki valóságos praelatus nullius*; továbbá *birtokos* s végre *czimzetes* praelatusok.

A) A benedekrendi sz. mártoni főapát, ki Panonhalmán székel, még sz. István idejétől fogva (ki ezen apátságnak alapitója volt) számos kiváltsággal bir, melyek nevezetesbbjei a következők; 1. A főapát, mint ilyen a magyarhoni sz. Benedek rendű szerzeteseknek főnöke [1]) 2. Teljesen különálló területtel bir, mely egyik egyházmegyéhez sem tartozik, s a mely területen a főapát valamennyi püspöki jogokat élvez. Különösen föl van hatalmazva: a tonsura, a kisebb rendek, sőt még a subdiaconatus föladására is; jogában áll hivei részére kiszolgáltatni a bérmálás szentségét; s eme jog, mely eleinte minden egyes főapátnak csak személyes kiváltságkép engedtetett meg, 1870-ben a Congr. Rit. rendelete folytán örök időre a főapáti méltósághoz köttetett. Továbbá a pannonhalmi praelatus egyházi és házassági ügyekben is itélhet s ezért saját sz. székkel is bir; ugyszintén jogositva van megyei zsinat tartására, megyéje meglátogatására, teljes búcsúk hirdetésére. 3. Több oly kiváltságai is vannak, melyek csak a püspököket illetik meg; igy p. o. tovaszállitható oltáron bárhol misézhet, az u. n. quinquennalis facultásokban részesül, s papjai kötelesek az ő nevét a mise canonjában naponkint megemliteni. Végre 4. még az a nevezetes kiváltsága is van a pannonhalmi főapátnak, hogy bármely püpök által megáldathatja magát, s a felsőbb rendek fölvétele végett papjai részére bármely püspökhöz intézhet elbocsátó-levelet; s chirsma és sz. olajok kérésére akármelyik püspökhöz utasithatja papjait.

Polgári tekintetben pedig azon tiszteleti joga van a pannonhalmi főapátnak, hogy a felsőrendi háznak rendes tagja; 1848-ig pedig egyházi nemeseket nevezhetett ki, s a kis- és nagy-füssi nemes széknek örökös főispánja volt.

B) A magyarhoni birtokos *kisebb praelatusok* részint szerzetes főnökök, részint pedig világi papok. A szerzetes főnökök vagy apáti, vagy pedig préposti czimet viselnek; s az előbbiek megelőzik az utóbbiakat, mivel az apáti méltóság régibb a préposti rangnál. A szerzetes praelatusoknak jogait és kiváltságait az általános egyházi szabályok határozzák meg. — A jászópremontrei prépost tagja

[1]) A főapáti czimet a pannonhalmi praelatus számára II. Ulászló király, II. Gyula, és X. Leo pápák adományozták. (V. ö. *Novák*: Vindiciciae dipl. Stephani. p. 131—141., *Fuxhoffer*: Monasatr. 38 és 45 lap.)

az országgyülés felső házának. — A világi papsághoz tartozó birtokos kisebb praelatusok, kik szintén apátok vagy prépostok, — honunkban egyedül csak azon kiváltsággal élnek, hogy püspöki diszjelvényeket viselnek; egyébként pedig teljesen a megyés püspök joghatósága alatt állnak. Régebben több polgári tiszteletjogaik valának, igy p. o. a királyi kinevezéstől függő birtokos praelatusok egész 1848-ig meghivattak az országgyülésre, hol a karok és rendek közt foglaltak helyet; — de eme kiváltságban nem részesültek azon kisebb praelatusok, kiknek javadalmai egyes családok bőkezősége által alapitattak, s a mely javadalmak adományozása ugyanazon családoktól függ. [1])

C) *A czimzetes apátok és prépostok* abban külömböznek a birtokosoktól, hogy javadalmuk nincsen, hanem csak egyszerűen czimet viselnek. Eme czimzetes praelaturák egykor szintén realis vagyis jószágos apátságok és prépostságok voltak, melyek birtokai azonban a XVI. és XVII. század folyamában dúlt török háborúk alatt idegen kezekre kerültek és a béke helyreállitása után sem valának az egyház részére visszafoglalhatók. Noha ekkép eme javak a magyar egyházra nézve elvesztek, de a hozzájuk kapcsolt czimek később is fenmaradtak, s mai napig megtiszteltetés gyanánt a püspökök felterjesztésére, a király által érdemes világi papoknak adományoztatnak. — Eme czimzetes praelatusok rangra nézve egyenlők a birtokosokkal, s ezért ők is használják a püspöki diszjelvényeket. [2]) — Legujabb időkig szokásban volt, hogy a czimzetes praelatusok közül kettő mindig tagja vala a királyi táblának; továbbá ketten a m. kir. helytartótanácsnál, egy pedig a m. kancelláriánál mint udvari tanácsos, s az egyházi ügyek előadója hivatalos nyertek alkalmazást.

V. SZAKASZ.

A püspöki segédek.

115. §. A püspöki segédekről általában.

A püspöki segédek közül némelyek az összes megye kormányzatában segélyezik a püspököt, minők: *a káptalani tagok, a püspöki*

[1]) Ily praelatusok a csatári, hahoti, és sz. tamási apátság; a ráthóti, felső eőrsi s vágujhelyi prépostság birtokosai.

[2]) A káptalanoknál levő nagy- és kisprépostok hazánkban régi szokás folyán püspöki diszjelvényeket használhatnak a nélkül, hogy valamely czimzetes apátságra vagy prépostságra szükségük lenne.

közhelynök, a püspöki coadjutorok, a püspöki sz. székek (consistoria). Más püspöki segédek pedig csak némely püspöki teendőkben nyujtanak segédkezet a megye főpásztorának p. o. a *segédpüspökök* (eppi suffraganei), a *Can. theologus és Poenitentiarius, a theol. tanárok, s a püspöki iroda személyzete.* Végre mások a megye egyes részeinek kormányzásában tesznek a püspöknek szolgálatot; ilyenek: a *fő- és alesperesek* (Archi- et Vice-Archi-Diaconi), a *plébánosok* és *segédlelkészek.*

Eme számos püspöki segédek jogai és kötelmei kezdetben az illetékes püspök akaratától és tetszésétől függtek, de későbbi időben általános egyházi törvények által lőnek szabályozva, s ép ezért az egyházjogtanban a püspöki segédek jogairól és kötelmeiről tüzetesen kell szólanunk.

I. Az összes egyházmegye kormányzásában résztvevő püspöki segédek.

A) A káptalanok.

116. §. A káptalanok eredete és történeti kifejlődése.

Már fönnebb, a bibornoki méltóság eredetéről szólván megemlitettük, hogy a püspöki székvárosokban ős régi időktől fogva presbyteriumoknak nevezett papi testületek léteztek, melyeknek tagjait a megyék főpásztorai tanácsadókul szokták használni. A mint pedig a római presbyteriumból lassankint a világ egyház kormányában részes bibornoki testület fejlődött ki: ugy a püspöki presbyteriumokból is az egyházmegyék igazgatásánál segédkező *káptalani testületek* alakultak. — A káptalanok szervezete és jogai a X-ik századig gyakori változásoknak voltak alávetve; s felette hosszadalmasaknak kellene lennünk s az egyház történelem terére lépnénk át, ha a káptalanok történeti kifejlődését tüzetesen leirni akarnók; tehát csakis főbb vonalaiban vázoljuk azt.

Az első századokban a püspöki presbyterium tagjai az illető egyház lajstromába, — mely canonnak, cathalogusnak mondatott — lévén bejegyezve: *canonicusoknak* vagyis a lajstromba igtatottaknak hivattak. Ezen régi kanonokok kezdetben semmiféle különös testületi szervezettel és jogokkal nem birtak és a püspök minden fontosabb megyei ügy előfordultával egyszerüen össze szokta hivni őket, s véleményüket kikérte; máskülömben pedig minden egyes kanonok-

nak megvolt a maga privát hivatala, s illető jövedelmi részlete az egyházi vagyonból.

A IV-ik század vége felé azonban a presbyteriumok több helyütt rendes szervezetet nyertek. Ugyanis vercelli Özséb († 371) példájára, ki székesegyháza papságának szerzetesi életmódot írt elő: sz. Ágoston hippói püspök is rá birta presbyteriumának tagjait, hogy közös hajlékban lakjanak, közösen étkezzenek s bizonyos szabályok szerint éljenek. A hippói egyháznak ezen szokását csakhamar majd minden afrikai püspök; a következő századokban pedig Olasz- és Spanyolország főpásztorai is elfogadták. — A VIII-ik század közepén Chrodegang metzi püsyök, a franco-german birodalomban honositá meg a presbyteriumok tagjai közt az emlitett életmódot, mely *vita canonicanak* azaz szabály szerinti életnek; követői pedig *kanonokoknak* hivattak. S mivel a közös életre kötelezett kanonokok előtt, a testületi szabályokból naponkint egy-egy fejezet vagyis *capitulum* felolvastatott: azért eleinte az e czélból történő összegyülekezés, később maga a testület is *Capitulumnak* vagyis *káptalannak* s annak egyes tagjai *capitulariusoknak* — *káptalanbelieknek* neveztettek.

A káptalani társas élet a frank fejedelmek pártfogálása folytán a IX. század alatt nem csak, hogy megszilárdult, de sőt a püspöki székvárosból a vidéki városokba is átszármazott. Ugyanis szabállyá lőn, hogy az egyházmegye székhelyén kivül tartozkodó papok is, ha egy helyen többen laknának: kanoni életet tartoznak követni. Az ezen szabály értelmében létesült testületek azután *társas káptalanoknak* (cap. collegiata) neveztettek, mig ellenben a püspöki városok káptalanai *székeskáptalanoknak* (cap. cathedralia) mondattak.

De noha a káptalani szervezet az egyházra nézve fölötte üdvös volt: hosszu ideig fenn nem állhatott. Ugyanis a canonicalis élet valóságos szerzetesi életmóddá lévén átalakitva: igen sok papra nézve, ki a szerzetesi tökélyekre nem érzett hajlamot, — terhessé kezdett válni; másrészt pedig a fejedelmek bőkezűsége folytán meggazdagodott kanonokoknak az is visszatetszett, hogy vagyonkezelés és élvezet dolgában a püspöktől kell függniök. Ezért már a IX-ik század közepén némely német káptalanok abba hagyták a közös életmódot, s a káptalani vagyon jövedelmét egymás közt fölosztották. A X-ik században pedig majd mindenütt fölbomlott a káptalanok szerzetesi szervezete. S noha a római pápák s egyes buzgó egyházi férfiak teljes igyekezettel azon voltak, hogy a káptalanok régi

szervezetét helyreállitsák, de eme czélt elérniök többé nem sikerült; s fáradalmaiknak mindössze azon eredménye lőn, hogy némely káptalanok tagjai a régi közös életmód megtartására szerzetesi fogadalmak által kötelezték magukat. Igy jöttek létre az u. n. *kanonok rendek* (canonici regulares), melyeknek tagjai, azonban korántsem az egykori káptalanbeliekül, hanem inkább új szerzetes családul valának tekinthetők.

Ez időtől fogva tehát a régi kanonokok különválva éltek; s a püspöki vagyon a káptalani birtoktól elválasztatván: az utóbbinak kezelése és élvezete a püspöktől teljesen függetlenné tétetettett. Sőt a kanonokoknak a püspökhez való viszonya is megváltozott, mert mig azelőtt a káptalanbeliek oly testületet képeztek, melynek a püspök is egyik tagja és főnöke volt: most külön főnököt választottak maguknak; testületi szabályokat létesitettek s azoknak megerősittetését a pápától vagy püspöktől kieszközölték. Szóval a káptalanok a püspöktől különálló testületekké alakultak. Ezen ujabb szervezet a káptalanok számára nagyobb fényt és tekintélyt kölcsönzött, mert a gazdag és a püspöktől több tekintetben független s többnyire nemes családokból származott kanonokok mindinkább nagyobb befolyást gyakoroltak az egyházmegye ügyeinek vezetésére. Ők lévén a régi presbyteriumnak képviselői: mindenkor tanácsadói voltak a püspöknek, kit az egyházi törvények bizonyos esetekben a kanonokok véleményének meghallgatására vagy követésére utaltak. Nagyban emelé a káptalanok tekintélyét ama körülmény is, hogy lassankint kizárólagos jogot nyertek a püspök megválasztására, s az egyházmegyének püspöki széküresedés alatti kormányzására.

A káptalanok növekedő tekintélye és újabb jogai azonban gyakori visszaélésekre szolgáltattak okot, főleg Némethonban, hol többnyire kivétettek a püspöki joghatóság alól s a tetemes vagyon által olykor valóságos fejedelmekké lettek, kik számos politikai jogokkal éltek. — A túlságos káptalani szabadalmak s a nagy gazdagság nem kis mérvben csökkenté a püspökök tekintélyét. S ezért a trienti zsinat atyái azon voltak, hogy a káptalanokat kellőleg reformálhassák; — ámde Németországban a káptalanok reformálásáról szóló határozatok életbeléptetése nem sikerült, s a viszás helyzet, csak a társadalmi és politikai viszonyok ujabb időben történt átalakulása folytán szünt meg.

117. §. A káptalanok jelenlegi szervezete.

A káptalanoknak ez időszerint az egyes országokban más és más szervezettel birnak. — A következő pontokra nézve azonban csaknem valamennyi káptalan szervezete azonos:

1. A püspököktől különálló testületet képeznek.

2. Felosztatnak székesegyházi és társas-káptalanokra; s azon székesegyházi káptalanok, melyek az érseki egyházban vannak, *főkáptalanoknak* (capitula metropolitana) hivatnak. Továbbá a székes káptalanok kanonokjai vagy *valóságosak* (actuales), kik a káptalan vagyonából jövedelmet húznak, vagy pedig *czimzetesek*, *tiszteletbeliek* (titulares, honorarii), kiknek a káptalani jövedelemhez semmi igényük sincs.

3. Bármely káptalanban különbség létezik a *rangban levő és egyszerű kanonok* közt.

Eme három pontra nézve tehát megegyeznek a káptalanok; de tagjaik, s a rangfokozatok számát, valamint a velök összekapcsolt jogokat illetőleg: majd minden országban más és más szokás uralkodik. Ugyszintén nem mindenütt egyenlők a tiszteletbeli kanonok jogai, — sőt az egyes káptalanok testületi jogai is változók.

1. *Jegyzet.* A kanonokok közti rangfokozat mint ezt sz. Jeromos irja [1]) még azon időben keletkezett, midőn a székesegyházi papság társas életet élt. Ugyanis szokásban volt a canonicalis életet követő papok közül egy *archipresbytert* és egy *archidiaconust* kineyezni. Az előbbinek kötelessége vala a püspök távollétében a kanonoki testületre felügyelni; az utóbbi pedig a vagyonkezelésben nyujtott a püspöknek segédkezet. Később eme nevek megváltoztak, s ki az előtt archipresbyternek mondatott: *dekan;* az archidiaconus pedig *praepositus* elnevezést nyert. Ezen kivül a szerzetesek példájára egyéb hivatalok is keletkeztek a káptalanokban, minők voltak: a *mester-kanonok* (can. scholasticus), ki az ifjabb papok oktatasát kezelte; *oeconomus*, ki a gazdagságra ügyelt; *custos*, ki az egyházi kincseket őrizte; *cantor*, ki a karéneket vezette. [2]) Midőn pedig a kanonokok közt a társas élet fölbomlott, némely hivatalok megszüntek s ujabbak keletkeztek. — Jelenleg háromféle rangfokozatot különböztethető meg u. m. *méltóság* (dignitas), mely valamely joghatósággal van összekötve, *személyrang* (personatus), mely minden joghatóság nélküli puszta kitüntetés; s *egyszerű hivatal* (officium), vagyis sem joghatóság, sem kitüntetés gyanánt nem tekinthető bizonyos kötelezettség. Az egyszerű hivatalok közül a XI-ik század óta különösen kitünt a *Poenitentiarius* és *Theologus*

[1]) Liber II. epist. 14. ad Rusticum monachum.

[2]) Némely régi káptalannál még egyéb hivatalnokok is voltak p. o. *cellarius*, ki a káptalani tagok napi ellátásáról gondoskodott; *portarius*, kinél az épületek kulcsai valának; *infirmarius*, ki a betegeknek viselé gondját; *hospitalarius*, ki a szegények intézetének felügyeletével bizatott meg.

kanonok, — hivatala; de mivel e két kanonok inkább püspöki segédnek, mint káptalani hivatalnoknak tekintendő, — róluk alább (130. §.) foguk említést tenni.

2. *Jegyzet.* Némely megyében p. o. az amerikaikban, nincsenek káptalanok, s ily helyeken a püspökök megyéjük papsága kebeléből kötelesek némelyek érdemesebb egyéneket kiválasztani, s a megye kormányzatában azok tanácsával élni. (Concil. Baltim. tit. II. C. 5.)

118. §. A magyarországi káptalanok szervezete.

A magyar korona alá tartozó minden érseki és püspöki egyházmegyének megvan a maga székeskáptalana; ezen kivül pedig még a következő társas káptalanok léteznek: a *pozsonyi* és *nagyszombati* az esztergomi érseki megyében; a *soproni* a győri püspöki megyében; a *csaszmai* a zágrábi érsekség területén; s a *fiumei* a zengmodrusi püspöki megyében.[1]) A magyarhoni káptalanokban négy rangbeli kanonok van, kik *columnariusoknak* is neveztetnek u. m.

1. *A nagyprépost* (praepositus major), ki a káptalannak feje, s a káptalani birtoknak főgondviselője. Ő őrködik a testület jogainak épségben tartása, és rendszabályainak kellő megtartása fölött; jogában áll a kanonokokat a káptalani ügyek elintézésére összehivni, s eme gyülekezetben ő elnököl. A nagyprépost a közös jövedelemből legtöbbet (másfél, — két vagy nagyobb részt is) húz.

2. *Az olvasó kanonok* (lector), ki a káptalani levéltárt őrzi; a káptalanhoz menesztett iratokat felolvassa, s a káptalani határozatokat irásba foglalja s egyéb hivatalos iratokat fogalmaz.[2]) Ugyanő szokta összeszedni s megszámlálni a káptalani gyüléseken a szavazatokat.

3. *Az éneklő kanonok* (cantor). Ennek kötelessége a székesegyházi külső istentiszteletre, különösen az énekre és zenére felügyelni. Ő igtatja be az ujonnan kinevezett kanonokokat s a káptalani praebendatusok (lásd alább 119. §.) külső életére s erkölcsiségére is kiterjeszti gondjait.

---

[1]) Régente még több más társas káptalan is létezett honunkban, melyeknek emléke a fentartott s jelenleg is adományozni szokott prépostsági czimek által őriztetett meg. Ily prépostságok az esztergomi megyében: Praep. s Georgii de viridi campo Strigoniensi. — Praep. s. Stephani de castro Strigoniensi. — Praep. s Thomae de monte Strig. — A kalocsai megyében: Praep. s Pauli de Bács. — Az egriben: Praep. B. M. V. de castro agriensi. — A pécsiben: Praep. b. Joannis Bap. de castro quinqueccl. — A győriben: Praep. ss. Salvatoris de Pápocz.

[2]) Jelenleg azonban a lector teendőit majd mindenütt a káptalani jegyző, ki többnyire egyike a fiatalabb kanonokoknak, szokta végezni.

4. *Az őrkanonok* (custos), ki a székesegyházi épületek és kincsek (sz. edények, öltönyök s ékességek) s az egyházi vagyonra vonatkozó okmányok fölött őrködik, s ott hol a székesegyháznak fekvő vagyona van, ennek gondozása is őt illeti meg.

Ezen kivül a magyar káptalanoknál egyszerű hivatalt viselő tagok is léteznek. Ilyenek

a) *A decan vagy osztogató kanonok* (decanus, divisor), ki a káptalan fekvő vagyonát kezeli, a káptalani gazdatiszteket számadásra szoritja, s arra ügyel, hogy a jövedelem felosztás a megállapitott arányban történjék.

b) *Az ajtatos alapitványok kezelője* (piarum fundationum administrator), ki a káptalan gondozására bizott alapitványi pénzeket kezeli, s azokról számadásokat készit.

119. §. A tiszteletbeli és számfölötti kanonokok és a praebendatusok.

I. A valóságos kanonokokon kivül majd minden káptalanban léteznek még czimzetes kanonokok is. Ugyanis napjainkban a kanonoki rang adományozása az egyházi pályán érdemeket szerzett papok megjutalmazása gyanánt tekintetik; minthogy pedig a káptalanokban csak meghatározott számu tagok választatnak be: ezért az oly érdemes egyházi férfiak, kik a káptalanba be nem juthatnak, régi időtől fogva puszta kanonoki czim által tüntetnek ki. Az ily czimzetes kanonokok a valóságos kanonokéval egyenlő diszjelvényeket viselhetnek, s a székesegyházban külön stallummal birnak, s ép ezért a káptalan tagjaiul tekintetnek, s mint ilyenek a valóságos kanonokéhoz hasonló ünnepélyességgel igtattatnak be; de sem a káptalani jövedelmekben nem részesülnek, sem annak testületi jogait nem élvezik; s ennélfogva a helyben való lakásra és a zsolozsmának testületileg való végzésére sincsenek kötelezve. — Egyedül Poroszországban uralkodik ama sajátságos szokás, hogy azon tiszteletbeli kanonok, ki a káptalani székhelyen tartózkodnak: a valóságos kanonokok testületi jogaiban, s tehát még a püspökválasztás jogában is részesülnek, sőt a káptalani vagyonból némi csekély jövedelmet is húznak.

II. A tiszteletbeli kanononokoktól meg kell külömböztetnünk a *számfölötti kanonokokat.* Ugyanis mig a káptalanok társas életet éltek: a kanonokok száma nem volt meghatározva, hanem annyi tag vétetett fel a káptalanba, a mennyinek ellátására a káptalani

vagyon elégségesnek látszott. De midőn a káptalani társas élet fölbomlott, s az egyes kanonokok egymástól elkülönitve kezdtek lakni, s a jövedelmet egymás közt bizonyos részekre (praebendae) felosztották: mindig csak annyi kanonok vétetett föl a káptalanba, a menynyi volt a praebendák száma; s ezért új kanonokok csak halálozás esetén választattak. Azonban gyakran megtörtént (bár ezt az egyházi törvények tiltották),[1]) hogy némely papok a legközelebb megüresedendő kanonoki állomásra már eleve igényt nyertek, s ezek *canonici expectantes*, *supernumerarii* névvel jelöltettek; s később részükre is valami csekély praebenda adományoztatott; s ezenkivül a káptalani gyüléseken szavazattal is birtak.[2]) Számfölötti kanonokok napjainkban csak némely káptalanban léteznek p. o. a salzburgi érseki megyében.

III. A káptalani testülethez tartoznak még az u. n. *praebendatusok* is, kik a káptalani társas élet megszüntével keletkeztek. Ugyanis régente egyes kanonokok a kanonoki javadalom kivül még egyéb javadalommal is birtak; hogy tehát a két javadalommal járó többszörös kötelmeknek eleget tehessenek: a kanonoki teendők végzésére helyetteseket rendeltek, kik *vicarii cathedrales* névvel jelöltettek. De nem csak az egyes kanonokok, hanem a káptalanok is szoktak helyetteseket rendelni, főleg azon czélból, hogy a betegség, vagy egyéb akadály miatt a székesegyházba meg nem jelent kanonokok a zsolozsma végzésénél helyettesithetők legyenek. — Az ily helyettesek *vicarii chori*, vagy *vicaristae* elnevezést nyertek; s mivel részükre bizonyos jövedelmi részlet *praebenda* volt biztositva: *praebendatusoknak* is mondattak.

Az egyház általán véve roszalta az ily helyettesek alkalmazását, s a trienti zsinat valamint egyéb javadalmasokat: ugy a kanonokat is a helyben való lakás kötelmének megfelelőleg, a hivatalos teendőknek személyes végzésére kötelezte.[3]) Ámde ennek daczára a káptalani vicariusok számos helyen napjainkig megmaradtak; csakhogy a jelenlegi vicariusok, nem mint az egyes kanonoknak helyettesei, hanem mint az összes káptalan segédei működnek, segédkezet nyujtván a káptalani sz. misék végzésében és a chorusi teen-

---

[1]) c. 1. 13. de conc. praeb. n. vac. (III. 8.)

[2]) A számfölötti kanonokok, mivel jövedelemmel nem birtak, *canonici in herbis* nevet nyertek, megkülömböztetésül a valóságos kanonokoktól, kik *canonici in floribus*-nak hivattak.

[3]) Sess. VI. c. 1. de reform.

dőkben; sőt egyes helyeken egyuttal mint káplánok működnek és a püspöki sz. ténykedések alkalmával is segédkeznek.

Magyarországban minden káptalannak megvannak a maga segédei, kik *praebendatusoknak*, vagy magyar nyelven *karkáplánoknak* hivatnak s több egyházmegyében segédlelkészi teendőket is végeznek. Az első karkáplán *succentornak* mondatik, ki némi tekintetben helyettesiti az éneklő kanonokot.

120. §. A káptalanok jogai általánvéve.

Az egyház mint a föntebbi §§-okból kitünik, a káptalanok testületi szervezetét tüzetesen nem szabályozta, de a káptalani jogokra nézve már határozott törvényeket irt elő. E törvények értelmében a káptalanok jogai kétfélék lehetnek, t. i. *vagy a püspöki egyházmegye kormányzására, vagy pedig a káptalan önkormányzati* (autonomicus) *kiváltságaira* vonatkoznak.

A káptalanoknak a püspöki egyházmegye kormányzására vonatkozó jogai ismét háromfélék u. m. vagy olyanok, melyeket a káptalan akkor gyakorolhat, ha a *püspöki szék be van töltve* (sede eppali plena); vagy olyanok, melyek a *püspöki szék megüresedése* idején (sede vacante); avagy olynemüek, hogy csak azon alkalommal, midőn *a püspök joghatóságának gyakorlatában akadályoztatik* (sede impedita), lépnek érvénybe.

121. §. A káptalanok jogai midőn a püspöki szék be van töltve.

Midőn a püspöki szék be van töltve: a székesegyházi káptalan a püspök *tanácsadó testülete* gyanánt tekintetik. S ezért a püspök általán véve minden fontosabb egyházmegyei ügyet, a káptalannal egyetértve köteles elintézni.[1]) De ezen kivül a canonok részletesen is elrendelik, hogy a püspök némely esetekben a káptalannak *beleegyezését* (consensum); más esetekben pedig csak annak *tanácsát* (consilium) kikérje. Az előbbi esetekben a püspöki ténykedés érvénye mindenkor a káptalan beleegyezésétől függ; az utóbbi esetekben azonban a püspök csak egyszerüen a káptalan véleményét tartozik kitudni, de annak követésére nincs kötelezve, s e szerint intézkedései a káptalani vélemény mellőzése daczára is érvényesek

[1]) C. 4. de his quae fiunt a prael. (III. 10.)

maradnak. Érvénytelenekké csak akkor válnának, ha a püspök a káptalant véleményadásra sem szólitotta volna fel.

A) A püspöki intézkedések érvényéhez a következő esetekben szükséges a *káptalani beleegyezés:*

a) Püspöksegéd (coadjutor) rendelésénél, — de csak azon egyházmegyékben, hol a püspököt a káptalan választja.[1])

b) Ha az összes káptalan érdeke forog szőnyegen p. o. ha a a kanonoki stallumok számának leszállitásáról, vagy ellenkezőleg megszaporitásáról; avagy ha új káptalani hivatalok vagy méltóságok alkotásáról van szó.[2])

c) Az egyházi javadalmak körüli lényegesebb változásoknál p. o. ha új javadalmak alapitása, vagy a régiek egyesitése vagy megszüntetése terveztetik.[3])

d) Az oly javadalmak betöltésénél, melyeket a püspök a káptalannal közösen adományoz.[4])

e) Az egyházi javak elidegenitése — vagy megterhelésénél.[5])

f) Újabb megyei adók behozatalánál.[6])

g) Prosynodalis vizsgálók kinevezésénél.[7])

Ha az imént előszámlált esetekben a káptalan elegendő ok nélkül nem egyeznék bele a püspök akaratába: a püspöknek joga van a Congr. Concil. Trid.-hez folyamodni, hogy a káptalan beleegyezése ellenére is érvényesen intézkedhessék.[8])

B) A *káptalani tanácsnak* meghallgatására pedig leginkább a következő ügyekben utaltatik a püspök:

a) Az apátok és apátnők megválasztásánál vagy letételénél.[9])

b) A megyebeli papok kihágásainak, pörbe idéztetésen kivüli kinyomozásánál és megbüntetésénél.[10])

c) Új klastromok alapitása alkalmával.[11])

---

[1]) C. un de cler. aegr. in VI-to (III. V.) — Bened. XIV. de Syn. Dioec. XIII. 10. 24.

[2]) C. 6. de const. (I. 2.) — C. 33. de praeb. in VI-to (III. 4.)

[3]) C. 8. 9. de his quae fiunt a prael. (III. 10.) — c. 2. de reb. ecclt. non aliend. in Clem. (III. 4.) — Concil. Trid. Sess. XXIV. c. 15. de reform.

[4]) C. 6. de his. quae fiunt a prael. (III. 10.)

[5]) C. 4. de fidejussoribus (III. 22.)

[6]) C. 9. de his. quae fiunt a prael. (III. 10.)

[7]) Decr. Clem. VIII.

[8]) Bened. XIV. S. D. IV. 7. 10.

[9]) C. 4. de his quae fiunt. a prael. (III. 10.)

[10]) c. 6. C. 15. q. 7. — c. 1. de exc. prael. (V. 31.)

[11]) Schmalzgruber libr. III. tit. 10. n. 12.

d) Új megyei törvények alkotásánál.[1])

A trienti zsinat szerint pedig, legalább két káptalanbelinek tanácsával tartozik élni a püspök: α) a seminariumi ügyek vezetésében; [2]) β) valamely jótékony intézet jövedelmének más czélra való fordításánál; [3]) γ) búcsúk hirdetésénél; s δ) a hivek által adományozott alamizsnák beszedésénél.[4])

Midőn a püspök a káptalannak beleegyezését vagy tanácsát kikéri, nem egyenkint értekezik a kanonokokkal, hanem testületileg egybehivja a káptalant, s testületileg szólitja fel a véleményadásra. A káptalanbeliek ily alkalmakkor nézetük uyilvánitásában ép oly határozottságot és nyiltságot kötelesek tanusitani, mint a bibornokok a pápával szemben (lásd fennebb 94. §.). Különben pedig a hol a káptalan beleegyezése szükséges: a szótöbbség határoz; s ilyenkor a *pars major* mindig *pars saniornak* tekintetik; ha azonban csak a káptalan tanácsa kéretik ki: a püspök a kisebbséget is tekintheti követésre méltó *pars saniornak.*

122. §. A káptalanok jogai midőn a püspöki szék nincs betöltve.

A jelenlegi egyházjog [5]) szerint püspöki széküresedés idején az egész *püspöki joghatóság a káptalanra háramlik át.* A káptalanoknak eme joga azonban nem isteni, hanem egyházi törvényen alapul; minthogy isteni jognál fogva szék üresedése alatt a pápát illetné meg a megye kormányzata.[6])

A káptalan 8 napig testületileg viheti a megye kormányzását — de ezen idő elteltével *káptalani helynököt* (Vicarius Ca-

[1]) Bened. XIV. S. D. XIII. 1. 9.

[2]) Sess. XXIII. c. 18. de refor.

[3]) Sess. XXV. c. 8. de reform.

[4]) Sess. XXI. c. 9. de refor.

[5]) c. 3. 4. in VI-to de supl. negl. prael. (I. 8.) — Concil. Trid. Sess. VII. c. 10. de ref. Sess. XXIV. c. 16. de ref.

[6]) A legrégibb időkben a püspöki szék megürültekor a megye kormányát a presbyterium vitte. Az V. századtól kezdve pedig a metropolita a szomszéd püspökök valamelyikét bizta meg a főpásztort nélkülöző megye helyettes igazgatásával. Az ily megbizottak *intercessor, inventor,* vagy *episcopus visitator* nevet viseltek. — Midőn pedig a káptalanok önálló testületekké alakultak, az elárvult megye kormánya rendszerint reájuk szállott át. A káptalannak azonban tetszésétől függött vajjon testületileg, vagy pedig per turnum egyes tagjai által eszközölje-e a megye kormányát (Ben. XIV. de syn. dioec. II. 9. 1.)

pitularis) köteles választani,[1]) ki a káptalan nevében a püspöki joghatóságot gyakorolja. Ezenkivül pedig a közjog szerint,[2]) mely azonban nincs mindenütt érvényben, egy vagy több *jószágigazgató* (oeconomus) is rendelendő.

A) káptalani helynök választásáról, személyes tulajdonairól és joghatósági köréről a következőket kell tudnunk:

a) A választási módozat a törvényben nincs meghatározva; tehát az egyes káptalanok részleges szokásától függ. A választásnak, — melyre rendszerint csak a püspöki székhelyen jelenlevő kanonokok hivatnak meg, — mint imént érintettük 8 nap alatt kell megejtetnie. E határidő azon naptól számittatik, melyen a káptalan a püspöki szék megüresedéséről biztos tudomást nyert. Ha a káptalan a mondott idő alatt nem választana helynököt — a választási jog átháramlik a metropolitára,[3]) vagy ha a metropolitai szék is üresedésben volna: az ottani káptalanra;[4]) ha pedig a metropolitai joghatóság is elmulasztaná a helynök kinevezését, a pápa nevez ki apostoli vicariust.[5]) A metropolitai káptalan hanyagságát a legidősebb tartományi püspök pótolja. — Ha valamely kivett (exemtus) káptalan nem választana rendes idő alatt helynököt: a legközelebbi püspököt illeti meg a választás joga. Ha továbbá valamely tartományi püspökségnek nem lenne káptalana: püspöki széküresedés idején a metropolita választ helynököt; a kivett püspökségeknél pedig, ha káptalanuk nincs, a pápa rendel apostoli vicariust. — Valamint a káptalanok, ugy a többi joghatóságok is, melyekre a helynöki választás joga átháramlik, kötelesek 8 napi időtartam alatt a választást megtenni, s ezért a későbbi választás érvénytelennek tekintetik; ha csak a fensőbb előljáró, kire a választás átháramlott, azt érvényesnek nem nyilvánitja.[6]) — Magától érthető, hogy a káptalan mindig csak egy helynököt választhat;[7]) ha egyszerre kettő választatnék, — a választás semmis, és az átháramlás joga lép érvénybe;[8]) — ha pedig egymás-

[1]) Concil. Trid. Sess. XXIV. c. 16. de reform.
[2]) U. o.
[3]) U. o.
[4]) Ben. XIV. de Syn. D. II. 9. 2.
[5]) SCC. in Sutrina 10. Jun. 1603.
[6]) V. ö. c. 4. 5. de suppl. negl. prael (I. 10.)
[7]) SCC. in Potentiana 30. Aug. 1641.
[8]) S. C. Episc. 6. Aug. 1569. Kivételt képez azon eset, midőn két egyesitett megyének két külön székeskáptalana van, vagy ha megye oly terjedelmes, miszerint két püspöki helynökének kell lennie.

után választatik két helynök: az előbbinek megválasztása tartatik érvényesnek. [1])

b) A káptalani helynökben következő személyes tulajdonok kivántatnak: α) betöltött 25 év;[2]) β) canon jogi tudorság vagy licentiatusi czim;[3]) ha azonban canon-jogtudor nem léteznék a káptalan kebelében: hittudor is megválasztható helynöknek;[4]) γ) a káptalanhoz való tartozás; de ha alkalmas egyén nem lenne a kanonokok közt: nem káptalanbeli egyházi férfiura is átruházható a helynöki hivatal. [5])

c) A mi pedig a káptalani helynök joghatóságát illeti: ő rá száll át a rendes püspöki joghatóság, melynek legkisebb részét sem tarthatja fönn magának a káptalan. [6]) De valamint a püspök: ugy a káptalani helynök is köteles a törvény által meghatározott esetekben a káptalan beleegyezését avagy tanácsát kikérni. — A püspöki renddel összekötött sz. ténykedéseket a káptalani helynök nem gyakorolhatja; de jogában áll ily nemü ténykedesek végzésére valamely megyés püspököt fölkérni. [7]) — Továbbá azon jogok sem illetik meg a káptalani helynököt, a melyeket a püspök, mint az apostoli sz. szék meghatalmazottja gyakorol p. o. a szerzetesek fölötti joghatóság, vagy a mely jogokat a püspök különös kedvezményképp nyert a pápától, minők p. o. az u. n. quinquennalis facultások avagy búcsúk engedélyezése.[8]) Ugyszintén a püspöki személyes kiváltságok és tiszteletbeli jogok sem szállnak át a káptalani helynökre. — Ezenkivül a püspök szabad adományozásától függő javadalmakat sem töltheti be [9]) a helynök és semmi olyas intézkedést nem tehet, mely által az egyházmegye előbbi állapota megvál-

---

[1]) S. C. Ep. in Veliterna 11. Sept. 1623.

[2]) Rendkivüli esetekben, ha t. i. a káptalanban más alkalmas egyén nincs: 23 éves is lehet a helynök. (SCC. 11. Aug. 1614.)

[3]) Concil. Trid. Sess. XXIV. c. 16. de refor.

[4]) SCC. in Asten. 11. Jul. 1626.

[5]) SCC. in Tyburt. Vic. Cap. 14. Apr. 1764.

[6]) Ben. XIV. Syn d. 4. 8. 10.

[7]) c. 3. de tempor. ordin. in VI-to (I. 9.)

[8]) SCC. in Mexic. Visit. SS. Lim. 17. Dec. 1707. — et in S. Severini. 28. Maj. 1796.

[10]) C. 2. ne sede vacante aliq. immutetur (III. 9.) — c 1. de inst. in VI-to (III. 6.) — De oly javadalmakat, — melyekre nézve az adományozás jogát a püspök és káptalan együttesen gyakorolják — ez utóbbi conferálhat. (c. un. §. 1. ne sede vacante in VI-to III. 8.)

tozik, avagy a jövendő püspök jogai rövidséget szenvednek. E szerint tehát a káptalani helynöknek nem szabad az egyházi javadalmakat egyesiteni vagy megszüntetni;[1]) a püspöki javadalomból valamit elidegeniteni, avagy azokra ujabb terheket róni.[2])

A káptalani helyettes joghatósága a püspöki szék betöltéseig tart, s időközben a káptalan őt hivatalától meg nem foszthatja;[3]) de ha nyomós panaszai lennének ellene, jogában áll a helynököt a püspöki ügyek sz. széki bizottságánál (Congregatio super negotiis epporum) bevádolni; s ha netalán a panasz következtében a Congregatio a helynököt hivatalától elmozditaná: a káptalan 8 nap alatt új helynököt választhat. — A káptalani helynök állandó helyettest nem választhat, de ha teendőiben rövid időre akadályozva lenne: jogában áll ideiglenes helyettest választani, kinek jogai hasonlók a püspöki közhelynökéhez. — Az új püspök a káptalani helynököt számadásra vonhatja, s ha vétkesnek találná, meg is büntetheti, még akkor is, ha őt a káptalan felmentette.[4])

B) *A jószágigazgatóra* (oeconomus) nézve egyszerüen csak azt rendeli a trienti zsinat,[5]) hogy egy vagy több egyén választassék, ki a püspöki szék betöltéseig a püspöki vagyont kezelje. Ily jószágigazgató ép ugy mint a helynök a káptalantól független, s ezért hivatalától csak igen fontos okoknál fogva p. o. hűtlen vagy hanyag vagyonkezelés miatt fosztható meg. A jószágigazgató szintén tartozik az új püspöknek számot adni, ki őt ép ugy mint a helynököt vétség esetén megbüntetheti.[6])

Magyorországban szintén szokásban van az oeconomus választása, a ki mellé azonban a kormány részéről két ministeri biztos rendeltetik.

123. §. A káptalanok jogai, midőn a püspök megyéjének kormányzásában akadályoztatik.

Oly esetekben midőn a püspöki szék be van ugyan töltve, de a megye főpásztora valamely akadálynál fogva a megye kormá-

---

[1]) Új javadalmakat azonban alapithat; de új klastromok létesitésére engedélyt nem adhat.

[2]) C. 40. in VI-to de elect. (I. 6.)

[3]) Bened. XIV. de syn. D. 2. 9. 4. De a metropolita az általa választott vicariust hivatalától elmozdithatja. SCC. in una Limana.

[4]) Concil. Trid. Sess. XXIV. c. 16. de reform,

[5]) U. o.

[6]) U. o.

nyát nem viheti: a püspöki joghatóság gyakorlata tulajdonképen a pápát illeti meg, de az ily körülmények közt több tekintetben tényleg mégis a káptalan igazgatja a megyét.

A püspök különféle módon lehet megakadályozva megyéje kormányzatában, — s a külömböző esetekben, külömbözők a káptalannak jogai. Ugyanis:

a) Ha a püspök, valamely külellenség p. o. a hitetlenek, szakadárok vagy eretnekek által fogságba ejtetik, s nem áll módjában hiveivel közlekednie és kiszabadulását egyhamar remélni nem lehet: ezen esetben a káptalan jogositva van 8 nap alatt káptalani helynököt választani; azonban a megye körülményeiről s a helynök választásáról az apostoli széket tudósitani tartozik, mely vagy megerősiti a káptalani helynök választását, vagy pedig más apostoli helyettest rendel.[1]) Ha azonban a fogságban levő püspök káptalanával levelezhet, vagy pedig ha közhelynököt hagyott a megyében: a káptalan az emlitett intézkedés megtételére jogositva nincs.[2])

b) Ha a püspök azon állami joghatóság által, melynek alattvalója, vettetnék börtönbe, vagy bármikép megakadályoztatnék a püspöki joghatóság gyakorlatában: az egyházmegye kormányzata a püspöki közhelynököt illeti meg; s ha nem léteznék ily helynök, vagy ha időközben meghalálozna: a püspök új helyettest nevezhet ki; ha pedig ezt nem tehetné: a káptalan tartozik a pápát a megye állapotáról értesiteni, s a kellő intézkedésekre nézve, tőle utasitást kérni.[3])

c) Ha a megye főpásztora hivatalától felfüggesztetik, vagy pedig az egyházból kiközösittetik: nem csak az ő joghatósága, hanem egyszersmind helynökének hatalma is megszünik.[4]) Ily esetekben a megye kormányzásáról a pápa intézkedik; de az ő intézkedése előtt a püspöki joghatóság a káptalant illeti meg.

---

[1]) C. 4. de suppl. negl. Pael. in VI-to (I. 8.)

[2]) Decr. 1. C. C. ad Concil. Sess. XXIV. c. 16. de reform.— Bened. XIV. de Syn. Dioec. XIII. 16. 11. V. ö. *Philips*: Lehrb. d. Kirchenr. 422 lap.

[3]) Ily értelemben rendelkezett VII. Pius, midőn I. Napoleon 1811-ben a troyesi püspököt bebörtönöztette. — XVI. Gergely pedig a kölni káptalannak azon eljárását, melyszerint Drost-Vischering érseknek elfogatása után 1837-ben káptalani helynököt választott, — roszalta, s azt rendelte, hogy a megválasztott káptalani helynök, ki az érseknek is helynöke is volt, ez utóbbi minőségben kormányozza a megyét.

[4]) c. 1. de officiis vic. (I. 13.) in VI-to.

Jegyzet. Ha a püspök megyéjétől hosszabb időre eltávoznék s annak kormányzását teljesen elhanyagolná: a káptalannak jogában áll, őt a megyébe visszahivni,[1]) s ha a püspök a káptalan fölszólitására mit sem adna: az ügy a pápa elé terjesztendő.[2]) Ugyanezt köteles tenni a káptalan a távollevő püspök helynökének elhunytakor.[3])

124. §. A káptalanoknak mint testületeknek önkormányzati jogai.

A káptalanok, mint önálló testületek önkormányzati jogokkal is birnak. Ugyanis 1. A káptalani vagyont a püspöktől s bármely világi hatóságtól függetlenül kezelhetik. 2. A káptalani ügyekben gyüléseket tarthatnak, melyeket a káptalan feje, a püspök engedelmének kikérése nélkül összehivhat. Ily gyülésekre csak a káptalan székhelyén jelenlevő kanonokok hivatnak[4]) meg; ha azonban praelatus vagy új kanonok választásáról van szó, vagy ha egyébként a káptalani szabványok ezt megkivánják: a távollevő tagok is meghivandók.[5]) A káptalani gyüléseken a szavazattöbbség dönt,[6]) de némely esetekben absolut többség kivántatik; igy p. o. ha választás alkalmával az egyik rész egyszerüen választani, a másik rész kérelmezni (postulare) akar, hogy a kérelmezés érvényre jusson: a szavazatok $^2/_3$-ára van szükség;[7]) ha pedig az összes káptalan érdeke forog szőnyegen: érvényes határzat hozatalához valamennyi kanonok közmegegyezése kivántatik.[8]) A törvényes határozatokat megerősités végett a püspökhöz, vagy a pápához fölterjeszteni nem szükséges; de ha ez mégis megtörténnék: a megerősitett határozatok csakis a püspök vagy pápa beleegyeztével veszithetik el érvényüket.[9]) A káptalani határozatok megtartására, az

---

[1]) C. 8. 9. de cler. non resid. (III. 4.)

[2]) U. o. c. 9. pars decisa.

[3]) S. C. Episc. in Messan. 11. Jan. 1607.

[4]) V. ö. C. 42. de elect. (I. 16.) „praesentibus omnibus, qui debent, et volunt et possunt commode interesse.“

[5]) Ha a távollevők meg nem hivatnának, a nélkülök hozott határozatok megsemmisittetését követelhetik. (c. 28. 36. U. o.)

[6]) C. 42. 57. U. o. — C. 1. de his, quae fiunt a majori parte. (III. 11.)

[7]) C. un. de cler. aegrot. in VI-to (III. 5.)

[8]) „Quod omnes tangit, debet ab omnibus approbari“ (Reg. Jur. XXIX.)

[9]) C. 9. de consuet. (I. 4.) Ha a statutumok a püspöki jogokkal vagy a megyéi törvényekkel ellenkeznének: azok érvényéhez püspöki, — a közjogi törvényekkel ellenkező statutumoknál pedig pápai megerősités okvetlenül szükséges.

egyes kanonokok a káptalani területen kivül is kötelezhetnek; s azoknak áthágóira a káptalan büntetéseket is szabhat.

Jegyzet. Noha a káptalani testületek a püspöktől több tekintetben függetlenek, de azért a közjog szerint nincsenek kivéve a püspöki joghatóság alól. S ezért 1. a püspöknek jogában áll a káptalant meglátogatni s felügyelni: vajjon az egyes tagok kötelmeiket pontosan teljesitik-e? s ha hiányokat vagy vétségeket észlelne: javitó és büntető eszközökkel is élhet.[1]) 2. Ha a káptalan, és a megyebeli papság közt viszályok merülnének föl: a biráskodás joga a püspököt illeti meg. — A még néhol létező kivett káptalanok felett a jelenlegi közjog szerint[2]) a megyés püspök szintén némi joghatóságot gyakorol. Ugyanis a) a püspök az ily káptalanokat is meglátogathatja; b) egyes tagjai ellen birói eljárást indithat, de csak ugy ha a káptalan két tagjának tanácsát kikéri és beleegyezését megnyeri; s azért a káptalan ily előfordulható esetekre nézve minden év elején két tagot köteles választani; c) azon káptalani tagok, kik egyházi méltóságot nem viselnek, teljesen a püspök joghatósága alatt állnak.

125. §. Az egyes kanonokok kötelmei és tiszteleti jogai.

I. A kanonokokra — mint ilyenekre — a következő kötelességek nehezülnek:

1. Minden kanonok, beigtatásától számitandó két hónap alatt hitvallást (professio fidei) tartozik[3]) a püspök vagy annak helyettese kezébe letenni; ezenkivül a káptalan előtt a káptalani statutumok hű megtartására is megesküszik.

2. A kanonokok a papi zsolozsmát naponkint együttesen azaz karban (in choro) és pedig személyesen, s nem helyettesek által kötelesek végezni.[4]) A zsolozsmázás mindig meghatározott időben, melyre harang által jel adatik, a székes- illetőleg a collegiatatemplomban történik; de hidegebb időben más alkalmas helyen p. o. sekrestyében avagy valamely mellék-kápolnában is történhetik.[5]) — A zsolozsmázás kötelmének csak az felel meg, ki ajtatosan és figyelemmel végzi az officiumot.[6]) A trienti zsinat — az e tekintetbeni kötelemnek pontos teljesitésére nagyobb ösztönt óhajtván adni elrendelte[7]), hogy minden káptalannál honosittasanak meg az u. n.

---

[1]) Concil. Trid. Sess. VI. c. 4. de reform.
[2]) U. o. továbbá sess. XIV. c. 4. de ref. Sess. XXV. c. 6. de ref.
[3]) U. o. Sess. XXIV. c. 12. de reform.
[4]) U. o.
[5]) SC. R. 5. Mart. 1633. SCE. 13. Sept. 1641.
[6]) Concil. Trid. Sess. XXIV. c. 12. de reform.
[7]) U. o.

napi osztalékok [1]) s hogy azokban csakis azon kanonokok részesülhessenek, kik a choruson jelen voltak; ellenben az elengendő ok nélkül távol maradók azon ismert elv szerint „*absens carens*“ ezen osztalékhoz semmi igényt se formálhassanak. A távollevők részére eső osztalék vagy a jelenlevők közt osztatik szét, vagy pedig más ajtatos czélra p. o. templom épitésre fordittatik.

3. A kanonokok kötelesek a püspököt tanácsadásaikkal segélyezni s a rájuk bizott teendőket pontosan végezni.

3. Ha a püspök ünnepélyesen, vagyis a cappa majornak nevezett öltönyben a székesegyházba jön: a kanonokok tartoznak testületileg eléje menni, őt az egyházba körmenetileg bevezetni s ugyanily módon visszakisérni.[2])

5. Midőn a püspök a székes- avagy társas-egyházban ünnepélyes sz. misét avagy egyéb sz. ténykedést végez: a káptalanbeliek kötelesek neki segédkezni; ha pedig egyebütt pontificál a megye főpásztora, csak annyiban kötelesek a kanonokok segédkezni, a mennyiben ez által a székes- vagy társas-egyházi chorus és isteni tisztelet rendje meg nem zavartatik. [3])

II. A káptalanbeliek tiszteleti jogai, kiváltságai és diszjelvényei a következők:

1. A székes- vagy társas-egyház szentélyében emelkedettebb helyen (stallum) ülnek.

2. „*Reverendissimus*“ czimmel élnek.

3. Diszjelvényül vörös biretumot, mozettát, collarét és övet használnak. Néhol pedig ezenkivül gyürü és kanonoki rendjel viselésére is jogositvák. Hazánkban minden káptalannak megvan a maga rendjele, mely csillag alakú kereszt, és szines szalagra függesztve mellkeresztkép használtatik.

Továbbá némely magyarhoni káptalanbeliek sajátságos kiváltsággal birnak. Igy p. o. az esztergomi és kalocsai kanonokok hermelin prémmel diszitett violaszinü cappát viselnek. Régente a vesz-

---

[1]) A napi osztalékok több káptalannál már a régi időben megvoltak s tulajdonkép kenyér, bor s különféle termesztményekből állottak; a hol pedig ilyetén osztalékok nem léteztek: ott a trienti zsinat határzata szerint a közös jövedelem $^1/_3$-a fordittatik a mondott czélra.

[2]) Cerem. Epp. c. 15.

[3]) A káptalanbeliek helybenlakásra való kötelezettségéről, — valamint az egyes kanonokokban megkivántató kellékekről. az egyházi javadalmakról szóló részben fogunk emlitést tenni.

prémi és győri székes káptalanok dignitáriusai, sőt a pécsi megye valamennyi kanonokjai püspöki diszjelvények használatára valának jogositva; de mai nap eme jogukat már elveszitették. A zágrábbi kanonok VIII. Kelemen által praelátusi öltönyt és protonotáriusi czim viselésére nyertek jogot.

A káptalanbeliek majd minden országban politikai kiváltságokban is részesülnek. Hazánkban hajdanta számos ily kiváltságaik voltak a káptalanoknak, melyek azonban napjainkban nagyrészt elelenyésztek. Jelesen, a zágrábi nagyprépost mai napig, mint auraniai perjel, a főrendi háznak tagja; 1848-ig minden káptalani főnök az alsórendi háznak tagja volt; s ezen kivül minden egyes káptalan követet küldött az országgyülésre. Végre a legújabb időkig a székeskáptalanok (a rozsnyói és kassai kivételével) s a társas káptalanok közül a pozsonyi és csazmai káptalanok hiteles helyek (loca credibilia) gyanánt tekintettek, s mint ilyenek közhitelü pecséttel és országos levéltárral birtak, hiteles okmányok kiállitására, s azoknak levéltáraikban való őrzésére jogosittattak; s a káptalanok tanusága nélkül sem idézés, sem tanuvallatás, sem pedig végrehajtás nem történhetett meg. Azonban 1848 óta a káptalanok ebbeli joga csupán csak a hiteles másolatok készitésére és okmányok őrzésére szorittatott. (V. ö. Szeredy I. köt. 462. l.)

126. §. B) A püspöki közhelynök.

(Vicarius Generalis Episcopalis.)

A megyék főpásztorai a XIII-ik századtól kezdve ellensúlyozni ohajván a visszaélések és túlkapások folytán fölötte nagy terjedelmüvé vált archi-diaconusi joghatóságot (lásd alább a 132. §-t): minden archi-diaconatusban „*officialis foranens*“ névvel egy-egy püspöki hivatalnokot rendeltek, ki az archi-diaconussal szemben vagy mint coordinált személy működött, vagy pedig az archi-diaconus joghatósága alól kivett ügyekben a püspök nevében itélt. Ezen újabb püspöki segédek közt legnagyobb tekintélynek a püspöki székvárosban lakó officialis örvendett, kinek hatásköre idővel az összes egyházmegye kormányzását illető ügyekre is kiterjedt, s a ki ezért később *vicarius generalis eppalisnak* neveztetett. A foraneus officialisok megszüntével: a vicarius generalis eppalisi hivatal továbbra is fenmaradt, sőt az ezen hivatalhoz kötött jogok, az egyház canonjai által is megerősitve és szabályozva lőnek; s általános szokássá

vált, hogy minden püspök ilyetén helyettest vett maga mellé. Napjainkban *püspöki helynöknek azon egyházi férfiú neveztetik, kire a püspök saját joghatóságát részben vagy teljesen átruházza.* A püspöki közhelynökökre vonatkozó jelenlegi törvények a következtekezőkben összefoglalhatók:

1. Minden püspöknek jogában áll helynököket kinevezni; de helynök rendelésére csak azon esetben kényszerithető a főpásztor, ha megyéjétől hosszabb időre eltávozik; vagy ha az egyházi jugtudományban nem bir jártassággal; avagy pedig ha az egyházmegye igen terjedelmes.[1])

2. A kisebb egyházmegyék püspökei csak egy helynököt rendelhetnek, de nagyobb terjedelmü egyházmegyék főpásztorai két vagy több ily segédet is választhatnak,[2]) p. o. hazánkban az esztergomi megyében mindig két helynök van, kik közül az egyik Esztergomban, a másik pedig Nagyszombatban székel. Némely országokban pedig, p. o. Német- és Frankhonban a püspöki helynökök teendői két személyre bizatnak; az egyik, ki *officialisnak* mondattik a püspök biráskodási jogát gyakorolja; a másik, ki *vicarius generalis*-nak hivatik, a megye tulajdonképeni kormányzásában, vagyis az administrationalis ügyekben helyettesiti a püspököt.

3. Minden püspök teljesen szabadon szemelheti magának a helynököt; de Magyarországban a püspökök helynökeik megválasztásáról a királynak értesitést adnak. Helynök rendelésére a még fel nem szentelt, de hivatalában már megerősitett püspök is jogositva van.

4. A püspöki közhelynökben bizonyos kellékek kivántatnak; ugyanis: a) a világi papsághoz kell tartoznia;[3]) szerzetes csak igen fontos okból nevezhető ki püspöki helynökké, de a kolduló szerzetesek eme hivatalra nem képesithetők.[4]) b) Felsőbb egyházi rendek ugyan nem kivántatnak, de okvetlenül szükséges, hogy a megválasztott tonsuratus legyen.[5]) c) Kellő tudomány is igényeltetik a helynökben, ezért a mennyire lehetséges csak hit- vagy jogtudor avagy

[1]) S. C. E. in Jovanien. 17. Sept. 1605. in Motul. 5. aug. 1650.

[2]) S. C. C. in dub. regni Hisp. 8 apr. 1786.

[3]) A közhelynököknek nem kell szükségkép káptalanbelieknek lenni. (Expositiones dei sentimenti 33. §. München. Concord. II. p. 402.) de azért majdnem általános szokássá vált, hogy püspöki helynökké csak kanonok választatik. Azonban a poenitentiarius kanonok e hivatalt nem viselheti (S. C. E. 28. Jan. 1611.)

[4]) c. 1. de regul. Clem. (III. 9.)

[5]) Arg. c. 22. 23. C. 16. qu. 7. — c. 2. judiciis. (II. 1.)

szabadalmazott egyénnek (licenciatus) kell lennie.[1]) — Ezenkivül honi törvényeink[2]) megkivánják, hogy a püspöki helynök magyar születésü legyen, a magyar nyelvet értse, s a polgári törvényekben is jártassággal birjon. Ha a püspök valamely alkalmatlan egyént[3]) nevezne ki helynökké: a káptalan ez ellen Rómában a püspöki bizottságnál (congregatio epporum) panaszt emelhet.

5. A püspöki közhelynök joghatósága tulajdonképen az illető megyés püspöktől függ — s a kinevezési okmányban többnyire körvonalozva szokott lenni. Ha azonban a helynök megbizása általánosan szól, (cum generali mandato constitutus) az egyházi köztörvények értelmében reája az összes rendes püspöki joghatóság átruháztatik. De némely joghatósági ténykedéseket még ily esetben is csak részleges és névszerinti megbizás folytán gyakorolhat, milyenek leginkább: a) a püspöki renddel összekapcsolt sz. ténykedések, még akkor is, ha a helynök fölszentelt püspök volna;[4]) b) a házassági ügyekre s a papok bünvádi eseteire vonatkozó biráskodás, egyházi büntetések, vagy censurák kimondása;[5]) c) javadalmak adományozása,[6]) ujonnan való alapitása, egyesitése vagy megszüntetése, vagy elcserélése[7]); d) az egyházi javak elidegenitése; e) megye látogatás;[8]) f) megyei zsinat tartása;[9]) g) a püspök számára föntartott bünesetektől való föloldás;[10]) h) minden olyatén joghatósági ténykedés, mely nem a püspöki hivatalhoz, hanem annak személyéhez van kötve; i) a helynöki joghatóságnak másra való átruházása.[11]) Végre meg kell jegyeznünk, hogy az érseki helynök, a tartománybeli püspökök fölött semmiféle joghatóságot nem gyakorolhat.[12])

[1]) Concil. Trid. XXIV. c. 16. de reform.

[2]) Ulad. D. II. 32. D. IV. 35.

[3]) A püspöki helynökségre nem csak azok alkalmatlanok, kikben az elősorolt kellékek fel nem találhatók, hanem ezenkivül alkalmatlanoknak tekintetnek a falusi lelkipásztorok, a semminariumi igazgatók, a püspöki városban született egyének s a püspök rokonai (V. ö. S. C. E. 28. jul. 1587; 9. mart. 1593; 15. aug. 1675.

[4]) Bened. XIV. Syn. D. II. 8. 2.

[5]) c. 2. de off. Vic. in VI-to (I. 13.)

[6]) U. o. c. 3.

[7]) c. 5. de reform. perm. (III. 19.)

[8]) V. ö. c. 6. in VI-to de off. ord. (I. 16.) — Concil. Trid. Sess. XXIV. c. 3. de ref.

[9]) S. C. C. 4. dec. 1655. — Ben. XIV. de. syn. d. II. 8. 3.

[10]) c. 2. de poenit. et remis. in VI. (V. 10.)

[11]) Arg. c. 4. de off. Vic. (I. 28.) — S. C. C. in Cordub. 19. sept. 1761. De egyes esetekben s bizonyos meghatározott ügyek elintézésére rendelhet helyettest.

[12]) c. 1. de off. ord. in VI-to. (I. 11.)

Noha azonban a püspöki helynök joghatósága több tekintetben meg van szoritva; de azért a megyében létező minden kisebb joghatóság ő alatta áll; s a helynök foruma a püspökével mindig egynek tekintetik; s ezért az ő itéletétől nem a püspökhöz, hanem az érsekhez történik felebbezés.[1]) Ugyanezen oknál fogva a helynök hivatalbeli vétségeit nem a megyés püspök, hanem a metropolita bünteti meg.[2])

A püspöki közhelynökök joghatósága teljesen megszünik: a helynök halála vagy hivataláról való lemondása által; továbbá, ha a püspök őt hivataláról leteszi; vagy a számára adott megbizást tőle visszavonja; s végre, ha a megbizó püspök meghal, vagy ha a püspöki szék bárminő módon üresedésbe jő. Részletesen is megszünhet a helynöki joghatóság ha t. i. a püspök valamely ügy elintézését egyenesen magának tartja fönn.

A püspöki közhelynöknek a püspök bizonyos tisztelet dijat is köteles adni, és pedig a római curia gyakorlata szerint [3]) legalább is évi 50 darab aranyat.

127. §. C) A püspöksegédek.

Miután a méltányosság és emberszeretet hozza magával, hogy az öregség vagy betegség folytán, hivatalos teendőinek kellő végezésére képtelenné tett főpásztor hivatalától meg ne fosztattassék: azért régi időktől fogva szokássá vált az ily püspökök mellé, a megyei kormányzat vezetésére püspöksegédet (coadjutor) rendelni.[4]) A püspöksegédek kétfélék lehetnek, u. m. *ideiglenesek*, kiknek hivatala csak addig tart, mig a püspököt a betegség, vagy egyéb baj a megye kormányzatában akadályozza; — vagy pedig *örökösök* illetőleg örökösödési joggal (cum spe successionis) felruházottak. Ily coadjutorok hajdanában csak is akkor rendeltettek, ha attól kellett tartani, hogy a püspök halála után, az új főpásztor megválasztása nagy mérvü zavargásokra fog alkalmat szolgáltatni.

A mi illeti az ideiglenes coadjutorokat, ezeket kezdetben a metropolita nevezte ki, később azonban VIII. Bonifacius kinevezési jogot a pápának tartatott fönn;[5]) mindamellet megen-

[1]) C. 2. de consuev. in VI-to (I. 4.) — c. 3. de appel. (II. 15.) U. o.

[2]) S. C. C. in Favent. Febr. 25. 1642.

[3]) S. C. E. in Ventimil. 8. maj. 1606.

[4]) Néha ily püspöksegéd a pazar életet folytató főpásztor mellé is rendeltetett (c. 27. de officio et potest. jud. del. I. 37.)

[5]) C. un. de cler. aegr. in VI-to (III. 5.

gedte, hogy a) a Rómától távol lakó, elaggott vagy beteges püspökök, a káptalan tanácsának kikérése és beleegyezése mellett egy vagy két coadjutort vehessenek maguk mellé; b) ha a püspök elmebetegségbe esnék: a káptalan $^2/_3$ résznyi szótöbbséggel választhasson coadjutort; c) ha pedig a coadjutort igénylő püspök a káptalan felszólítása daczára sem akarna segédet választani: akkor a káptalan kötelességének tekintse az ügyet az apostoli sz. szék elé terjeszteni.

Az ideiglenes coadjutorok jogai és kötelmeiről meg kell jegyeznünk: 1. A coadjutor hatalmi körét a kineveztetési okmány vagy a püspök különös megbizása határozza meg. Általánvéve azonban coadjutor mindazon teendőket végezheti, melyeket a püspök teljesitni nem képes; de ha valamely teendőt a püspök maga akar végezni, ezt a coadjutor nem ellenezheti;[1]) de joggal tehet ellenvetést, ha a püspök oly ténykedéseket, melyeket személyesen nem végezhet, más valakire akarna bizni. 2. Bármily terjedelmes legyen a coadjutor hatalma, mégis köteles minden fontos ügyben püspökének tanácsát kikérni; s az egyházi javak elidegenitésére, püspökrendi ténykedések gyakorlására joggal nem bir; hivatala megszüntével pedig a püspöknek avagy a káptalannak viselt tisztjéről számot adni tartozik. 3. A coadjutort a püspöki megyében a püspök után a legfőbb tisztelet és elsőbbség illeti meg; s a főpásztor távollétében cappa majort is viselhet.[2]) 4. A coadjutornak a püspöki vagyonból illő tiszteletdij fizettetik.[3]) 5. A coadjutort hivatalától sem a püspök, sem pedig a káptalan le nem teheti; de fontos okoknál fogva az apostoli sz. szék megfoszthatja őt méltóságától és jogaitól. 6. A coadjutori hivatal a coadjutus püspök halálával vagy egészségének helyreálltával önmagától megszünik, valamint akkor is ha a coadjutor hivataláról önkényt lemond, avagy annak viselésére képtelenné lesz.

II. *Az örökösödési joggal összekötött coadjutori hivatalt*, mint az *expectativák* egyik nemét a trienti zsinat atyái közül némelyek teljesen eltörlendőnek vélték;[4]) noha azonban a zsinat egyéb expectativákat megszüntetett: a örökösödési joggal egybekapcsolt coadjurságot meghagyta; de azt óhajtá, hogy csak fontos okok miatt, vagyis ha ezt az illető egyházmegye, nagy szüksége vagy haszna kivánja, rendeltessenek ilyetén coadjutorok, kikben mindazon kellé-

[1]) Arg. R. J. 61. in VI-to.
[2]) S. C. C. 31. jan. 1591.
[3]) c. un. de cler. aegr. in VI-to (V. III.)
[4]) Pallavicini: hist. concil. 23. 3. 2.

kek kell, hogy meglegyenek, a melyek a püspök személyénél megkivántatnak.[1]) A jelenlegi jog szerint örökös coadjutort az nevez ki, a kihez a püspöki szék betöltésének joga tartozik, de a kinevezett coadjutort mindig a pápa erősiti meg Az ily coadjutorok néha pusztán örökösödési joggal neveztetnek ki, s akkor egyéb joguk nincs, mint hogy a püspök halála után ipso facto, minden ujabb kinevezés, vagy megerősités nélkül ők lépnek a püspöki székbe. Ha pedig egyúttal valóságos coadjutorokul rendeltetnek: mindazon jogok megilletik őket, melyeket a fentebbiek szerint az ideiglenes coadjutorok élveznek. Hazánkban ugy az ideiglenes, mint az örökösödési joggal biró coadjutort az apostoli király szokta kinvezni.

Coadjutort nem csak a püspökök, hanem a szerzetes praelatusok, sőt az apáczák abbatissái is nyerhetnek.

128. §. D) A püspöki sz. székek.

A püspöknek az egyházi peres és bünvádi ügyek elintézésénél az u. n. *szent székek,* (consistoria) nyujtanak segélt, melyekről azonban a harmadik részben, a hol t. i. az egyházi törvényhatóságról lesz szó, fogunk bővebben megemlékezni. E helyen a mondott hatóságról elég legyen a következőket megjegyeznünk:

A sz. széknek tagjai: 1) az *elnök;* 2) az *ülnökök* (assessores) kikhez valamennyi valóságos és tiszteletbeli kanonok, s ezen kivül egyéb, a püspök által megválasztott papok tartoznak; 3) a *házassági kötelék és szerzetes fogadalom védője* (defensor matrimonii et professionis religiosae); 4) *sz. széki jeggző, ügyész* (fiscus consistorialis) *szegények ügyvéde* (advocatus pauperum,) *orvos, sebész és bába.*

Az újabb időben Németország némely tartományaiban a consistoriumok a püspki helynök joghatóságát is gyakorolják, s az ily, helyeken nincs külön vicarius gen., hanem a consistorium képezi a vicariatus generalist, mely e szerint nem csak biráskodási, hanem kormányzói jogokkal is bir. Néhol azonban a házassági ügyek fölötti biráskodást nem a consistorium, hanem a tőle elkülönitett házassági itélőszék (tribunal matrimonii) gyakorolja.

II. Némely püspöki teendőkben segélyt nyujtó személyek.

129 §. A) A czimzetes vagy fölszentelt püspökök.

A megyék főpásztorainak a püspöki renddel összekapcsolt sz. ténykedésekben az u. n. *czimzetes vagy föszentelt,* máskép *suffraganeus*

[1]) Conc. Trid. Sess. XXV. c. 7. de ref.

püspökök nyujtanak segélyt, a kik ugyan valóságos püspökök, de tulajdonképeni egyházmegyével nem birnak.

A czimzetes püspöki méltóság az időben keletkezett midőn t. i. az arabok Spanyolországban és Afrikában; a saracenok pedig a sz. földön számos ker. hitközséget vagy végleg kiirtottak, vagy pedig a mohamedan vallás elfogadására kényszeritettek. Az ekként megsemmisült egyházmegyék főpásztorai közül igen sokan a nyugati tartományokba menekülvén a nagyobb terjedelmü megyével biró püspökök oldala mellé rendeltettek, hogy azoknak a püspöki renddel járó sz. ténykedésekben segédkezet nyujtsanak. Miután pedig ezen időtájban már megszünt a megyés püspökök segédkezésére rendelt mezei püspököknek (chor-eppi) hivatala:[1]) a megyéjöktől megfosztott püspökök által nyujtott segélyezés igen hasznosnak bizonyult s ép ezért szokássá lett, hogy a hitetlenek kezeiben került egyházmegyék czimére ezentúl is kineveztettek püspökök,[2]) kik azután *eppi in partibus infidelium*, *eppi titulares*-nek hivattak, s mindig valamely megyés püspök segédjeiül rendeltettek; s ez oknál fogva *vicarii in pontificalibus* nevet is nyertek. Ily fölszentelt püspökök mai nap is léteznek. Ugyanis minden megyés püspöknek — ha erre fontos okai vannak p. o. ha öregség vagy a megyének terjedelmes volta miatt a püspöki renddel összekapcsolt ténykedéseket maga nem végezheti — jogában áll a pápától segéd gyanánt fölszentelt püspököt kérni.[3]) A pápa azután, ha a Congregatio consistorialis által megejtett vizsgálat nyomán a kérelmező püspök óhajának jogosultságáról meggyőződött — ép oly módon — mint a megyés püspökök praeconisatioja (lásd alább 152 §.) történni szokott, kinevezi s megerősiti a czimzetes püspököt.

A fölszentelt püspök csak azon püspöki ténykedéseket végezheti, melyekre a megyés püspök neki engedelmet ad; de más megye területén csak pápai jóváhagyás mellett ténykedhetik.[4]) Hogy pedig a fölszentelt püspöknek tisztességes ellátása legyen, az illető megyés püspök köteles bizonyos évi tiszteletdijat (legalább is 300 darab ara-

[1]) *Mezei püspökök*, kik nem mindenkor valának fölszentelt püspökök — már a III. században előfordulnak. Hivataluk abban állott, hogy a kisebb helyeken ama teendőket végezték, melyeket a püspök személyesen nem teljesithetett. Különösen jogukban állott a kisebb egyházi rendeket föladni, a papok részére ajánló leveleket és bizonyitványokat kiállitani. Eme hivatal a IX. század körül szünt meg.

[2]) A keresztes háborúk alkamával helyreállitott, de később ujra elenyészett számos keleti püspökség czime szintén fönmaradt.

[3]) c. un. de foro comp. Clem (II. 2.)

[4]) Ben. XIV. de Syn. d. 13. 14. 4.

nyat) fizetni neki, de e mellett a czimzetes püspök kanonoki jövedelmet is élvezhet.[1])

A fölszentelt püspökökről még a következőket kell tudnunk: 1. Ők valóságos püspököknek tekintetnek, s azért valamely más püspöki székre csak akkor választhatók meg, ha a pápa czimzetes püspökségük kötelékétől feloldotta őket. 2. A megyés püspököket megillető jogokban és kiváltságokban a felszentelt püspökök is részesülnek; de valóságos egyházmegyével nem birván: a helyben lakásra nincsenek kötelezve, s a visitatio liminum apostolorum alól is föl vannak mentve.[2]) 4. Hogy a megyés püspöktől meg lehessen őket külömböztetni: ünnepélyes sz. mise mondásakor nem a püspöki mennyezet alatt, hanem a leczke oldalán fölállitott stallumon foglalnak helyet.[3]) 4. Érseki czim csak azon esetben adatik nekik, ha nem mint segédpüspökök, hanem valamely magasabb p. o. nuntiusi, vagy curialisi rangban működnek. 6. Nehogy a fölszentelt püspökök hivatala az örökösödés látszatával birjon, — ha valamely megyés püspöknek püspöki segéde meghalt: az ujonnan kinevezett fölszentelt püspök soha sem kapja ugyanazon czimet, melyet előde viselt.

A felszentelt püspöktől meg kell külömböztetnünk a magyarországi czimzetes püspököket, kiket az apostoli fejedelem nevez ki, az aldunai tartományokban létezett s hajdanta a magyar koronához tartozott egyházmegyék[4]) czimére. Ezen czimzetes püspökök közül csak kettő t. i. a *belgrádi és tinini* terjesztetik föl megerősités végett Rómába s szenteltetik föl püspökké; a többiek pedig a pápa befolyása nélkül nyerik a püspöki méltóságot, és ezért nem is consecraltatnak, s noha püspöki czimet viselnek csak egyszerű áldozárnak tekintetnek s a tartományi zsinatokra sem hivatnak meg. Mindazáltal vörös kivarrással és gombokkal ellátott talárist, mellkeresztet (de nem arany lánczczal, hanem csak zöld zsinórral) és smaragddal ékitett gyürüt viselnek, külömben *választott püspököknek* is nevezetnek, *méltóságos* czimet használnak. Továbbá egész 1861-ig ezen czimzetes püspökök közül nehányan a hétszemélyes táblánál, az ud-

[1]) Eme jövedelemről a felszentelt püspöknek lemondania nem szabad.

[2]) Ben. XIV. de Syn. d. 2. 7. 2.

[3]) S. C. R. 1. Sept. 1607.

[4]) E czimek a következők: almisi, ansariai, arbesi, báci, biduani, bosoni, belgrádi, cattaroi, drvesti, dulcinoi, dulmi, makari, novii, pharoi, prisztinai, rizánoi, sardiccai, skoplai, scuttari, szerbiai, sebenicoi, tinini, tribunaci, és vovadriai püspökségek.

vari cancellariánál s a helytartó tanácsnál működtek; s jelenleg is valamennyien a főrendiház tagjai közé tartoznak. Végre 1790. óta egy ifjabb esztergomi kanonok, egyszersmind czimzetes püspök, kit a primás jelöl ki, és ő felsége megerősit, jeles ünnepek alkalmával ő felsége a király előtt gyalog; — koronázáskor pedig lóháton az apostoli kettős keresztet viszi.

130. §. B) A Mester-kanonok a hittanárok, s a Poenitentiarius kanonok.*)

I. *Mester-kanonoknak* (Can. theologus) azon káptalanbeli neveztetik, ki a püspöknek a papság oktatása körül nyujt segédkezet. A IV. laterani zsinat határozata szerint,[1]) minden érseki káptalannál egy tanult egyházi férfiúnak kellett lenni, ki magisternek, vagy theologusnak neveztetett s a papi pályára lépni óhajtó ifjakat, sőt a fölszentelt papokat is a sz. irás értelmezésére és papi teendők végzésére oktatta. Az ily tanárok, noha a káptalan jövedelméből egy-egy praebendát élveztek, nem tekintettek kanonokoknak, s ezért az illető jövedelmet csak addig húzták, mig hivatalukat viselték. Később a bazeli zsinat a székes káptalanok mellé is rendelt mester-kanonokot.[2]) A trienti zsinat pedig állandóvá óhajtván tenni eme hivatalt, elrendelte, hogy a mester-kanonokságra mindenkor a káptalan kebeléből választassék, egy hit- vagy jogtudor, avagy szabadalmazott; ha azonban ilyen nem találtatnék a káptalanban: más alkalmas egyén is viselhesse eme tisztet. — A trienti zsinat határozata[3]) szerint a mester-kanonoknak a székes-egyházban, vagy kivételesen a püspöki palotában kellene előadásokat tartani a sz. irás magyarázatáról. Ámde jelenleg, midőn a seminariumokban nevelt papjelöltek, ugyanott rendszeres theologiai kiképeztetést nyernek: a mester-kanonokság ugy szólván feleslegessé vált s ezért napjainkban az e hivatalra kijelölt kanonokok rendszerint nem a sz.-irás magyarázatával foglalkoznak, hanem mint papnöveldei tanárok, valamely szabadon választott theol. tantárgy előadóiként működnek.

II. A jelenlegi mester-kanonokokkal azonos hivatalt visznek

*) A mester és poenitentiarius kanonok hivataláról bővebben értekeznek: *Thomassin*: Vetus et nova disciplina p. 1. L. II. c. 7. 10. L. III. c. 70. — *Sentis*: Die praebenda theologalis et poenitentialis in den Kapiteln. Mainz. 1867.

[1]) C. 4. de magistr. (V. 5.)

[2]) Sess. XXXI. c. 3.

[3]) Sess. V. c. 1. XXIII. c. 18. de ref.

a hittanárok, kikben ugyanazon kellékek kivántatnak meg, a melyek a mester-kanonokokban.

III. A káptalanbeliek egyike, mint gyóntató atya nyujt a püspöknek segédkezet, — s ezért *poenitentiarius kanonoknak* mondatik. E hivatalra legalább is 40 éves egyén, s lehetőleg hit- vagy jogtudor választandó.[1]) — A lelkiismereti ügyekben „*parochus dioeccsanus*"-ul tekintetni szokott[2]) poenitentiarius kanonok főleg a jelesebb ünnepek alkalmával a székesegyházban köteles a hivek gyónását kihallgatni. Noha azonban e kötelességet mint a püspöknek segéde teljesiti: mindazáltal a püspök számára fentartott esetektől csakis külön felhatalmazás mellett adhat feloldozást.[3])

A hivatalos teendők végzése a poenitentiarius kanonokot — ép ugy mint a mester-kanonokot — törvényesen felmenti a choruson való jelenlét kötelmétől.[4])

131. §. C) Az oldalkanonok, s a püspöki iroda személyzete.

Közvetlen a püspök oldala mellett segédkeznek: az *oldal-kanonok* és a *püspöki iroda tagjai.*

Oldal-kanonoknak (canonicus a latere) az érsek vagy püspök által kiszemelt, vele egy hajlékban lakó és együtt étkező káptalanbeli mondatik, — a ki mint a főpásztornak benső tanácsosa s meghitt embere működik.

A püspöki irodát a főpásztori levelezések s hivatalos iratok szerkesztése és kiállitása körül segédkező papi személyek alkotják. Ilyenek: az *irrodaigazgató* (rendszerint az oldalkanonok), *a püspöki titkár*, *szertartó* (Ceremoniarius), *levéltárnok*, *igtató*, és *tollnok* (actuarius). E hivatalnokok együttvéve képezik a *megyei hivatalt* (officium dioecesanum); az elkülönitett Vicariatusnál pedig a *vicariusi hivatalt*; közönségesen azonban *udvari papoknak* hivatnak. Hivatalos teendőik meghatározása a püspök tetszésétől s az egyes megyék szokásától függ

[1]) U. o. Sess. XXIV. c. 8. de ref.

[2]) Ben. XIV. de Syn. d. 3. 4. 3.

[3]) SCC. in Pisaur. 21. Nov. 1761.

[4]) Concil. Trid. Sess. XXIV. C. 8. de refor. — Ben. XIV. de syn. d 107. 9. 55.

III. A megye egyes részeiben működő püspöki segédek.

132. §. A) A főesperesek.*)

A *főesperesek*, (archi-diaconi) — eleintén az egyházi vagyon kezelésével bizattak meg, később az egyházmegyék kormányzására is lényeges befolyást gyakoroltak, sőt a püspöki joghatóság rovására: önálló forummal biró előljárókként szerepeltek. A túlságossá vált hatalomtól [1]) azonban a trienti zsinat által megfosztatva: napjainkban a puszta czimen kivül alig élveznek egyéb jogokat. Hazánkban közönségesen a káptalanbeliek viselik e czimet, — némely egyházmegyékben azonban, mint az egri, kassai, szatmári, beszterczei, diakovári, erdélyi, a nagyváradi g. kath. és kőrösi megyékben a lelkész-

*) *J. B. Thiers*: De stola in archidiaconorum visitationibus. Par. 1674. — *Kness*: Erklärung des Archidiaconalwesens. Helmstadt. 1725. — *Pertsch*: Von dem Ursprunge der Archidiaconen, Officiale und Vicare. Hildesheim. 1743. — *Spitz*: De archidiaconatibus in Germania ac ecclesia colonensi Bonn. 1790. — *Binterim*: Denkwürdigkeiten I. 1. 404. l. — *Helfert*: Von den Rechten der Bischöfe und Pfarrer. 1. 469.

[1]) Az archi-diaconnusi hatalom az által lett oly terjedelmessé, hogy a püspökök, az archi-diaconusokat a külső vagyon megtekintése végett a megye egyes plébániáira kiküldvén, ez alkalommal egyúttal azzal is megbizták őket, hogy az általuk bejárt vidéken létező egyházak állapotáról, s az azok szolgálatában működő papok viseletéről is tudósitást hozzanak. S ekként az archi-diaconusok időfolytával valóságos *látogatási joggal* felruházott előljárókká váltak. Kezdetben csak egy archi-diaconus volt minden megyében, de később több archi-diaconusi kerületek támadtak, melyekben az illető archi-diaconusok mindig több és több hatalmat kezdtek gyakorolni. Az archi-diaconusok joghatósága legfőbb fokra a XIII-ik században emelkedett, a midőn ugyanis már nem csak felügyeltek a kerületi papság erkölcseire, hanem ők *vizsgálták meg a papjelölteket;* részükre *bizonyitványokat* állitottak ki; kerületeiket többször meglátogatták, mely alkalommal a papságtól *procuratiót* követeltek; sőt kerületi *gyülekezeteket* is tartottak, s az arra megjelenni vonakodó papokat pénzbirsággal büntették. Továbbá ők adományozták a püspöknek fönn nem tartott *javadalmakat*, s a püspök által kinevezett javadalmasokat hivatalukban ők erősitették meg; sőt a püspök az ő beleegyezésük nélkül a javadalmak egyesitését, felosztását nem eszközölhette. Ezenkivül tőlük függött az uj decanok kinevezése, avagy a régieknek hivataluktól való elmozditása. Végre az archi-diaconusok még a házassági s más egyházi ügyekben is itéletet hoztak. Igy tehát majdnem az összes püspöki kormányzatot magukhoz ragadták. A túlságossá s ép azért ugy a püspökökre mint a papságra nézve elviselhetlenné vált archi-diaconusi hatalmat a trienti zsinat az által tört meg, hogy meghagyta, miszerint az archi-diaconusok csak a püspök beleegyeztével tehessenek látogatást, s annak eredményéről egy hónap alatt kötelesek legyenek a püspököt értesiteni. Továbbá a zsinat minden törvénykezési jogot megvont tőlük, s e jogot kizárólagosan a püspököknek tartotta fönn. (Sess. XXIV. c. 3. 20. XXV. c. 14. de ref.)

kedő papság tagjaiból választatnak főesperesek. A magyarországi főesperesek jogai a következők: kerületeiket meglátogathatják, s látogatásukról jelentést tesznek a püspöknek; továbbá ők igtatják be hivatalukba az alespereseket, átnézik a templomi számadásokat, s végre a püspök különös megbizása folytán, a világi hatóság előtt képviselik az egyházmegyei hivatalt.

133. §. B) Az alesperesek.

Már a kereszténység első századaiban uralkodott ama szokás, melyszerint a püspök a székesegyházi papság kebeléből egy áldozárt kiszemelt, a ki a főpásztor távollétében, a püspöki teendőket végezte s a papság külső életmódjára felügyelt. Ezen áldozár *archipresbyternek* hivatott. Más kisebb egyházak és plébániák alakultával, az ezek mellett szolgálatot tevő papok közül is választattak ilyetén püspöki hivatalnokok, a kik azután a székesegyházi archipresbyterektől való megkülömböztetés végett *archipresbyteri rurales* vagy *vicarii foranei* névvel jelöltettek.[1]) Később pedig, mivel többnyire tiz plébánia fölött gyakoroltak felügyeletet, a latin decem szótól *decanoknak* mondattak; a felügyeletükre bizott kerület pedig *decania* vagy *christianitas*-nak neveztetett.

Ily decanok ez idő szerint is léteznek, csakhogy hivataluk és joghatósági körük nem ugyanaz a mi hajdanta volt; mert a régi decanok valóságos joghatóságot gyakoroltak, s különösen a kerületi papság kisebb vétségei fölött itéletet hozhattak; ellenben a jelenlegi decanok a megye kormányzatához tartozó ügyekben csak mint közvetitők szerepelnek a püspök és a menybeli papság között; s a külömböző országokban külömböző teendőkkel és jogokkal birnak. Magyarországban a decanok *alespereseknek* (vice-archi-diaconi) neveztetnek. Kineveztetésük a püspöktől függ [2]) jogaik és kötelmeik a következők: 1. Felügyelnek a kerületi papság külső életére és erkölcsi magaviseletére; valamint arra is, hogy a lelkészek hivatalos teendőiket hiven és lelkiismeretesen végezzék; s ha valamely paptársukban hibát észlelnének: az illetőt megfeddik, s ha ennek sikere nem lenne, a püspöknél tesznek jelentést; egyébkint is a kerületi papság magaviseletéről s hivatalbeli buzgalmáról a püspöki hivatalhoz évenkint rovatos jelentést (informatio secreta) küldenek. 2. Eme felügyelet kellő végzésére kerületüket évenkint legalább egyszer, a kerületi jegyző kiséretében

[1]) Igy nevezi őket már III. Incze pápa c. 4 de off. archid. (I. 23.)

[2]) Néhol azonban a püspök a kerületi papság által eszközölt választás nyomán nevezi ki az alespereseket.

meglátogatni tartoznak s ezen akalommal különösen a templom és plébánia épületek, templomi pénztárak állapotát veszik szemügyre; s arról is meggyőződést szereznek: vajjon kellő rendben vannak-e az egyházi szerek s az anyakönyvek? A látogatásnál szerzett észleletekről azután a püspöknek hivatalos értesitést adnak. 3. Minden évben kétszer, vagy többször is [1]) kötelesek a kerület papságát esperesi gyülésre összehivni.[2]) A gyülés napját és helyét az esperes tudatja a kerület papjaival, kik mindannyian megjelenni tartoznak; s ki fontos oknál fogva meg nem jelenhet: erről az alesperest értesiteni köteles. Eme gyülésen valamelyik plébános vagy káplán sz. beszédet mond, melyet azután a megyei szokás szerint vagy valamelyik idősebb plébános, vagy a főesperes birálat alá vesz. Továbbá ezen gyüléseken valamely előre kijelölt hit- vagy erkölcstani tételről értekezés tartatik; az időközben kibocsátott püspöki körlevelek vagy rendeletek fölolvastatnak; s vagy ezekről, vagy pedig egyéb lelkipásztorkodási avagy iskolai ügyekről tanácskozás tartatik. A gyülésen tárgyalt ügyekről a kerületi jegyző jegyzőkönyvet szerkeszt, mely a püspöki hivatalnak beterjesztetik. 4. Az alesperesek püspök által kibocsátott körleveleket a kerületi papság egyes tagjainak megküldik [3]) és 5. az ujonnan kinevezett plébánosokat javadalmukba ünnepélyesen beigtatják. 6. Arra is felügyelni tartoznak, hogy a súlyos betegségben szenvedő kerületi plébánosok a haldokló szentségeivel ellátassanak és végrendeletet tegyenek. S ha valamely plébános meghal: az illető alesperes az egyházmegyei hivatalt erről késedelem nélkül értesiteni köteles. Ugyanő gondoskodik az elhunyt plébános eltemetéséről, sőt ha a szükség azt kivánná, a plébániai teendők végzésére, mig ez ügyben a püspöki hivatal nem intézkedik, ideiglenes helyettest is rendelhet. 7. Az alesperesek lévén nálunk a kath. iskolák egyházkerületi felügyelői, mint ilyenek az iskolákat időnkint meglátogatják, s oda müködnek, hogy az iskolák a hazai törvényeknek megfelelő állapotba helyeztessenek. Az iskolaszékek által megejtendő tanitó-választásokra az esperesek mindenkor meghivandók. A nyilvános iskolai vizsgálatokon is — a mennyire

[1]) A külömböző egyházi megyékben majd kétszer, majd háromszor, majd négyszer tartatik évenkint esperesi gyülés.

[2]) Az esperesi gyülések *congregatio ruralis*, vagy *corona* névvel is jelöltetnek.

[3]) Az 1786. Jan. 31. és 1787. Apr. 21-ről keletkezett királyi rendelet folytán a községi elöljárók kötelesek a hivatalos egyházi iratokat egyik plébániáról a másikra küldönczök által tovamenészteni.

lehetséges, — az alespereseknek jelen kel lenniök.[1]) 8. A püspökök az espereseket kinevezés alkalmával több rendbeli facultással ajándékozzák meg, mely szerint t. i. a püspöknek föntartott bünesetektől föloldozást adhatnak, s némely egyházi szereket megáldhatnak.

A polgári törvények értelmében pedig a magyarországi alesperesek:

1. A kerületeikben létesitett új ajtatos alapitványokról a püspöki hivatalnak azonnal jelentést tesznek.[2])

2. A kerületeikben előforduló megtérésekről, s a kath. hitről való elpártolásról évenkint statisticai kimutatást készitenek, s azt valamint a vegyes házasságokról, s az ezekből született gyermekek vallásos neveléséről szóló adatokat a megye főpásztorának beküldik.[3])

3. A vallásalapból, vagy valamely királyi pénztárból fizetést húzó plébánosok- és káplánoknak, első nyugtáit az alesperesek kötelesek aláirni, s hivatalos pecséttel megerősitve bizonyitani, mely napon lépett az illető plébános vagy káplán, hivatalba. S azon esetre, ha az ily plébános vagy káplán meghalálozna, a hátralékban maradt illeték, az alesperes nyugtájára, melyben az illető egyén elhunytának ideje megjelölendő, fizettetik ki; melyet azután az alesperes az elhunytnak hagyatéki tömegéhez csatol.[4])

Magyarországban az alesperesek püspökeink engedélye folytán vörös övet hordanak, és hivatalos pecséttel birnak. A nagyobb esperesi kerületekben pedig *esperesi helyettesek* (surrogati vice-archidiaconi) is léteznek.

C) A plébánosok.*)

134. §. A plébániák keletkezése a plébánosi hivatal történeti kifejlődése.

A három első században minden püspöki megyének csak egy nyilvános temploma volt t. i. a székesegyház, s miután ez vala az egyetlen hely, hol isteni

[1]) V. ö. „*Egyházhatósági utasitás a magyarországi latin és gör. szertartásu rom. kath. egyházkerületi tanfelügyelők (esperesek) számára a népiskolai ügyben.*“

[2]) 1793. Aug. 24-ről kelt. udv. rendelet.

[3]) 1793. Jan. 25-ről kelt. udv. rendelet.

[4]) 1799. Mart. 12. és 1815. Szept. 12-én kelt. udv. rend.

*) *Barbosa*: De off. et pot. parochi. Volon. 1712. — *Böhmer*: Jus parochiale Hal. 1071. — *Helfert*: Von den Rechten und Pflichten der Pfarrer. Prag. 1832. — *Seitz*: Das Recht des Pfarramtes der kath. Kirche. Regensburg. 1840—42.

tisztelet tartatott s a szentségek kiszolgáltattak: ünnepek alkalmával nem csak a helybeli, hanem a környéken lakó hivek is itt gyültek össze. Később a hivek számának megszaporodtával a vidéken, vagyis oly városokban és községekben is, hol püspök nem lakott, épültek templomok, melyekben a püspök által időnkint kiküldött áldozárok végezték az isteni tiszteletet. De az ujonnan keletkezett templomokban a szentségek nem szolgáltattak ki, s ezért a vidéki hivek, ha a szentségekben részesülni akartak: a székesegyházba tartoztak jönni. Időjártával azonban a jelesebb vidéki templomok azon kiváltságot nyerték, hogy azokban a keresztség szentségét ki lehetett szolgálni; s ezen templomok *baptismales*-eknek hivattak. Az ekkép tekintélyesebbekké vált templomok papjai azután rangra nézve megelőzték a többi papokat, kik a gazdag földesurak birtokain épült kisebb imaházakban (oratoria) s a martyrok tiszteletére emelt kápolnákban (martyria) szolgáltak. Mivel tehát ekkép a baptismalis templomok ismét mintegy központjai lettek egyes járásoknak: lassankint megengedték a püspökök, hogy ezen tekintélyesebb templomokban a keresztségen kivül egyéb szentségek is kiszolgáltathassanak, s az isteni tisztelethez tartozó minden ténykedések végeztessenek. Az ily joggal felruházott templomokhoz tartozó kerület *parochia* vagy *dioecesis* névvel jelöltetett; ugyane templomok papjai pedig *presbyteri de plebe*, vagy egyszerüen *plebani* nevet nyertek. Idővel azonban a kisebb templomok is parochiákká alakittattak, vagy pedig klastromok birtokaiba kebeleztettek.

A plébánosok kezdetben nem viseltek állandó hivatalt, s ezért a püspök a plébániákra kirendelt áldozárt hivatalától bármikor előmozdithatta s más alkalmazást adhatot neki. De Rómában és Alexandriában, már a IV-ik század alatt szokásban volt, az egyes templomok szolgálatára rendelt papokat állandó hivatallal felruházni, a melytől csak fontos okból s büntetésképp valának előmozdithatók. Azon időtől kezdve pedig, midőn a plébánosok többé nem a székesegyház jövedelméből, hanem a parochialis templomhoz, illetőleg a plébániai hivatalhoz csatolt vagyonból nyertek ellátást: általánéve minden plébániai hivatal állandó tisztté vált.[1])

135. §. A plébánia hivatal a jelenlegi jog szerint.

Plébánosnak — a jelenlegi jog szerint — *az egyházmegye valamely meghatározott területén müködő papot nevezzünk, a ki ugyan rendes joggal biró s közönségesen állandó hivatalt viselő lelki pásztornak tekintetik, de azért a megye főpásztorának joghatósága alatt áll.*

Ezen meghatározásból kitünik: 1) Hogy a plébános csak *papi személy* lehet; és pedig rendszerint áldozárnak kell lennie, mindazáltal diaconus vagy kisebb renddel biró pap is, ha már a 24 évet betöltötte, lehet plébános; de köteles egy év lefolyása alatt az áldozári rendet fölvenni, mert külömben hivatalát veszti.[2]) 2) Noha a plébános a püspöki joghatóság alatt áll, de azért *rendes joggal* (jure

[1]) Ebből láthatni, hogy a plébánosi hivatal a mennyiben azt a püspökök segélyére rendelt áldozárok viselik, isteni eredetünek mondható; a mennyiben pedig ugyanazon hivatal a püspöktől meghatározott területen való egyházi mökődést jelent: történetileg kifejlődött egyházi intézménynek tartandó.

[2]) C. 14 de elect. (I. 6.) in VI-to.

proprio) viszi hivatalát; vagyis noha a plébánossá való kinevezés lényege, a plébánosi teendők meghatározása és korlátozása a püspöktől függ: de a törvényes uton kinevezett plébános az ő hivatalos teendőit, nem mint a püspöknek egyszerü helyettese, hanem mint meghatározott jogokkal felruházott hivatalnok gyakorolja; s ezért a püspöknek nem áll hatalmában a plébánosi jogokat minden ok nélkül megszoritani vagy teljesen megszüntetni.[1]) S ép ezen oknál fogva a legtöbb canonista véleménye szerint[2]) a plébános valóságos joghatósággal bir, mely azonban csak a belső forumra, vagyis csak a bűnbocsánat szentségének kiszolgáltatására, az Isten igéjének hirdetésére vonatkozik 3) A plébánosi joghatóság csak bizonyos *meghatározott területre*, s *az ott lakó hivekre terjed ki.* Eme terület mai nap *parochiának,* magyarul *plébániának* neveztetik.[3]) — Ha valamely idegen pap jő a plébánia területére, ennek a plébános engedelme nélkül sem miséznie. sem pedig bárminemü egyházi működést végeznie nem szabad. — A plébániai teendők végzése rendszerint a plébánia templomban történik s a hol nincs templom: ott plébánia sem lehet. Továbbá pedig minden plébániatemplomban keresztkútnak kell lenni, mert ez egyik jelvénye a plébánianak. 4) A plébános a jelenlegi jog szerint közönségesen állandó hivatalt visel;[4]) vagyis ha hivatalát törvényes uton nyerte, s abba ünnepélyesen beigtattatott: a püspöknek nem áll jogában őt önkénytesen s minden ok nélkül elmozditani; — sőt akkor is, ha a plébános valamely vétséget követne el, mely miatt hivatalának viselésére méltatlanná válik, csak rendszeres per útján fosztathatik meg plébániájától.[5])

---

[1]) Bened. XIV. de Syn. D. V. 3. 4. „Tanta tamen potestate non potitur (eppus) quoad parochos, quorum jurisdictio etsi ab eppo pendeat, eique subjaceat, non est tamen delegata, sed ordinaria, nec potest sine legitima causa aut prorsus auferri, aut adeo diminui, ut fere inanis remaneat."

[2]) U. o.

[3]) A plébániai terület meghatározása. vagy megváltozás a törvényes egyházi hatósághoz vagyis a püspökhöz tartozik; de gyakran ez ügyben a polgári hatóság és a hivek is érvényesithetik befolyásukal. E tárgyról részletesebben alább, midőn t. i. az egyházi javadalmakról lesz szó, fogunk megemlékezni.

[4]) Azonban Francziaországban jelenleg is elmozdiható plébánosok vannak.

[5]) De mégis elő fordulnak esetek, (melyekről alább a javadalmakról szóló részben teszűnk említést) midőn némely bűnök következtében ipso jure megfosztatik a plébános a hivataltól, de még ekkor is többnyire eleve ki kell nyilatkoztatnia az egyházi biróságnak, hogy az illető plébános valósággal elkövette ama bűntényt, s hogy mint ilyen javadalmától megfosztottnak tekintendő.

136. §. A plébánosok jogai és kötelmei.

A plébánosok jogait és teendőit a hármas egyházi tiszt szerint három részre oszthatjuk föl.

I. A plébánosok *mint hiveiknek tanitói* kötelesek az Isten igéjét szorgalmasan hirdetni, sz beszédeket és hitelemzési előadásokat tartani. Különösen pedig tartoznak minden vasár- és ünnepnapon, azon napra kijelölt evangelium nyomán, a felnőttek részére sz. beszédet tartani. Továbbá a trienti zsinat rendelete szerint,[1]) nagy bőjtben és úrjöveti (advent) idő alatt gyakrabban is, azaz, ha nem minden nap, legalább háromszor hetenkint kötelesek lennének a plébánosok a népnek a sz. irást értelmezni és az evangeliumot hirdetni. Ugyszintén kötelesek a gyermekeket az iskolában; a serdülő ifjakat pedig főkép vásár- és ünnepnapokon délutánonkint a templomban a hit elemeire oktatni.[2]) A tanitás kötelmétől a plébánost a hitközség tagjainak csekély száma sem menti fel. Az Isten igéjének hirdetésében hanyagnak bizonyult plebános ellenében egyházi büntetések és censurák is alkalmazhatók.[3])

II. *A papi tisztet illetőleg*: 1) Kötelesek a plébánosok hiveiknek üdveért (ad intentionem populi) minden vasár- és ünnepen sz. misét tiszteletdij nélkül mondani.[4]) S a magyarországi plebánosok, nem csak a jelenleg megülni szokott ünnepeken, hanem a XIV. Benedek pápa által eltörült ünnep napokon is tartoznak hiveikért sz. mise áldozatott bemutatni.[5]) — Hajdanta a hivek a vasár és ünnepnapi mise hallgatás kötelmének csakis a plébániai templomban tehettek eleget; de jelenleg a törvénynek eme szigora már elenyészett; mindazáltal a trienti zsinat rendelete szerint[6]) napjainkban is figyelmeztetendők a hivek, hogy a sz. misehallgatás kötelmének már csak azért is a plebániai templomban tegyenek eleget, mert itt sz. be-

[1]) Sess. V. C. 2 de reform.

[2]) Conc. Trid. Sess. XXIV. c. 4. de reform.

[3]) U. o. Sess. V. c. 2. de reform.

[4]) U. o. Sess. XXIII. c. 1. de refom. Ha azonban valamely plébános fölötte szegény volna XIV. Ben. „*Cum semper*“ constitutioja szerint tiszteletdijért is mondhat vasár- és ünnepnapokon sz. misét; de azt a plébánia templomban tartozik mondani, s ily esettben hétköznap köteles pótolni a népért mondandó sz. misét.

[5]) Litt. encyel. Pii IX. 3-a Maji 1858. Országunk védszentjének sz. István királynak s az egyes városok és helyiségek védnökének ünnepén, szintén a népért, tartozik a plébános misézni V. ö. Decreta et acta. Concil Provin. Strig. 1858. p. 118.

[6]) Sess. XXII. de obs. et evit circa celebrationem missae.

széd is tartatik , s a hiveket érdeklő ügyek itt hirdettetnek ki. — 2) Valamennyi szentségnek — a bérmálás és egyházi rendet kivéve — kiszolgáltatása a plébánosokat illeti meg; s a hivek rendszerint csakis a plébániai templomban, s a plébánosnak vagy helyettesének kiszolgáltatása mellett vehetik föl a szentségeket. Azonban a poenitentiatartás és Oltáriszentséget illetőleg a régi fegyelem, főkép mióta a gyóntatásra a szerzetesek is nyertek felhatalmazást, — megszünt; s noha az újabbkori egyházi törvények [1]) is azt kivánják, hogy főleg a husvéti sz. áldozást csak is a plébánia-templomban szabadjon a hiveknek elvégezniök: mindazáltal nálunk eme szabály nem tartatik meg. De a *keresztség*, a *haldokló szentségeinek kiszolgáltatása* s a *házasság szenségénél való jelenlét*, napjainkban is kizárólagosan a plébániai jogok közé tartozik (jura mere parochialia). 3) Szintén kizárólagosan a plébános jogaihoz tartoznak többrendbeli megáldások, u. m. anyáknak születés utáni beavatása, gyertyaszentelő boldog asszony nadján a gyertya, — hamvazó szerdán a hamú, — nagyszombaton a keresztkút, — virágvasárnapon a barka, — húsvét napján a kalács és husnemüek — sz. Márk napján a gabnaszentelés. 4) Továbbá különféle körmenetek és délesti isten tisztelet tartása; végre 5) a plébánia területén elhunyt hivek eltemetése is a plébánost illeti meg.[2])

III. *A plébánosok az egyházi kormányzat terén* ugyan tulajdonkédeni joghatósággal nem birnak, de a gondjaikra bizott hivek lelki vezérletében részint az egyházi, részint a polgári hatóság megbizása folytán különféle hatamat gyakorolnak. Ugyanis 1) Őrködnek hiveik erkölcsisége s az egyház fegyelmi szabályainak megtarása felett. S noha hiveik részére törvényeket nem alkothatnak avagy őket censurákkal és egyházi büntetésekkel nem sujthatják; de jogukban áll a vétkeseket atyailag meginteni; különösen pedig az ágyasságban élőket kötelesek a vétkes életmod elhagyására buzditani, s ha ennek sikere nem lenne: őket a püspöki hivatalnál bejelenteni. 2) Gondoskodnak a szegények, árvák és özvegyekről,[3]) s ha a törvények vagy szokás mást nem rendel: ők igazgatják a parochia területén létező jótékony intézeteket. 3) Időszakonkint

[1]) Bened. XIV. Inst. 178. et de syn. dioec. 4. 16. 5.

[2]) A temetésről alább t. i. a szentelményekről szóló részben fogunk részletesebben értekezni (lásd 255. §.)

[3]) „Praecepto divino mandatum est omnibus, quibus cura animarum commissa est — — — — pauperum aliarumque personarum miserabilium curam paternam agere.“ Conc. Trid. Sess. XXIII. c. 1. de reform.

jelentést tesznek s püspöki hivatalnak a gondjaira bizott alapitványok, jótékony intézetek és egyletek állapotáról. 4) Magyarországban a püspöki kar legujabb rendelete értelmében a plébánosok a kath. népiskolák mellett mint iskolaszéki elnökök és községi iskola igazgatók müködnek s e két minőségben többféle jogokkal és kötelmekkel birnak.[1]) 5) A törvény által előirt módon vezetik az *anyakönyveket* vagyis a jegyzőkönyveket, melyekbe a plébánia területén előforduló keresztelések, házasságok és halálozási esetek bejegyzendők. Anyakönyvek az egyházban ősrégi időtől fogva léteznek. Athene első püspökének Dénesnek tulajdonitott „*Hierarchia Eccltica*“ czimü müben olvassuk, hogy minden presbyternek kötelessége volt az általa megkereszteltnek, s a keresztszülőknek nevét följegyezni; s hogy ezen kivül az egyes egyházaknál a megholtaknak nevei szintén pergamentre vagy más lapokra (dyptichák) jegyeztettek föl, s sz. mise alkalmával felolvastatván, az elhunytak a hivők imáiba ajánltattak. A házasultak jegyzékéről, az emlitett régi munka nem szól, de bizonyos, hogy némely egyházmegyében, ilyeten jegyzőkönyvek is léteztek. Általános törvényt az anyakönyvek vezetésére a trienti zsinat alko-

[1]) Jelesül mint *iskolaszéki elnökök*: a) gondoskodnak az iskolaszék megalakulásáról; b) az iskolaszékek számára előirt rendszabályok kellő megtartásáról; c) az iskolaszék által elintézendő ügyeket az iskolaszék elé terjesztik, s azok tárgyalási rendét meghatározzák; d) a tanitói állások megüresedéséről az iskolaszék nevében az esperest, a pályázat kihirdetése czéljából értesitik; e) a tanitók megválasztásánál, a mennyiben az egyszersmind kántor lenne, befolyásukat különösen érvényesitik; f) gondoskodnak arról, hogy az iskolaszéki tagok az iskola látogatás kötelmeinek megfeleljenek; h) ott, hol a tagositás még meg nem történt, gondoskodnak arról, hogy az iskola javára bizonyos rész kihasittassék, s az mint a kath. hitközség vagyona telekkönyveztessék; i) a tanitó fizetésének rendes kiszolgáltatása érdekében semmi alkalmat el nem mulasztanak az iskolaszéknél felhasználni; s különösen a tanitó halálozása esetén kötelesek az elhunyt özvegye vagy árvái részére az 1868: 38. t. cz. 136. §-ának megfelelőleg, nyugdijt kieszközölni. — Mint *a hitközségi iskolák igazgatói* kötelesek a plébánosok: a) az iskolai tanitás egész menetét, a tanitó eljárását folyton figyelemmel kisérni, s e czélból az iskolát gyakran meglátogatni; b) a hanyag tanitót kötelme pontos teljesitésére figyelmeztetni, s ha figyelmeztetésének sikere nem lenne, az ügyet az iskolaszék elé terjeszteni; c) az iskolaszék utján az iskolaépület jókarban tartásáról gondoskodni; d) a hitelemzést részint személyesen eszközölni, részint az ezt teljesitő segédlelkészeket, vagy önálló hitelemzőket kötelmeik kellő végzésére utalni; e) a tanév végén tartandó nyilvános vizsgák megtartására vonatkozólag az iskolaszéknek javaslatot benyujtani; f) az előirt rovatos minta szerint az iskola állapotáról évi jelentést tenni. (*V. ö. Egyházjoghatósági utasitás a magyarországi latin és gör. szer. r. kath. plébánosok részére a népiskolai ügyben.*)

tott,[1]) meghagyván, hogy a kereszteltek és házasultakról rendes jegyzőkönyv vezettessék; egyes tartományi zsinatok pedig eme törvényt a holtakra, sőt a megbérmáltakra is kiterjesztették.

Noha azonban az anyakönyvek egyházi eredetüek, de mivel polgári szempontból is nagy fontossággal birnak: azért azok vezetésére nem csak az egyház, hanem az állam is befolyást gyakorol.

Magyarországban az anyakönyvek vezetését a polgári törvények következőleg szabályozzák:

a) Valamennyi törvényesen elfogadott vallásfelekezetnek lelkipásztorkodással foglalkozó lelkészei kötelesek az anyakönyvet két példányban vezetni, s az egyik példányt az év végével az illető törvényhatósághoz beküldeni, mely azután azt a hivatalos levéltárban elhelyezi.[2])

b) Az anyakönyvek tisztán, olvashatóan, s a törvényekben előirt rovatok szerint, s a plébános által — súlyos betegség esetét kivéve — sajátkezüleg irandók; s azokban semminemű vakarásnak vagy igazitásnak nem szabad előfordulni. Ha azonban valamely hiba, vagy hiány tapasztaltatnék az anyakönyvben, az illető lelkész köteles azt püspökének bejelenteni, s a püspök azután a kijavitás czéljából két vagy több egyházi férfiút küld ki, kik az illető polgári hatóság jelenlétében és aláirása mellett, a szükséges javitást végrehajtják. Hogy pedig az anyakönyvek épségben maradása biztositva legyen: azok száraz, tüzmentes és zárt helyen tartandók.[3])

c) *A keresztelési anyakönyvek* vezetésénél különösen arra kell a plébánosoknak ügyelniök, nehogy a házasságon kivül született gyermekeket törvényeseknek irják be;[4]) s ezért gyanu esetén jogukban áll a szülők egybekeléséről szóló bizonyitványt követelni.[5]) A

---

[1]) „Habeat parochus librum in quo conjugum et testium nomina diemque et locum contracti matrimonii describat, quem diligenter apud se custodiat.“ Sess. XXIV. c. 1. de reform. matrim. — „Parochus antequam ad baptismum conferendum accedat, diligenter ab eis, ad quos spectat, sciscitetur: quem vel quos elegerint ut baptizatum de fonte suscipiant, et eum vel eos tantum ad illum suscipiendum admittat, et in libro eorum nomina describat.“ U. o. c. 2.

[2]) 1827. évi 23. t. c.

[3]) Az anyakönyvek idegen kézre nem bizhatók, annál kevésbbé szabad azokat a püspök különös engedélye nélkül a plébánia lakból kiadni.

[4]) A törvénytelen gyermek — mindig az anya nevét viseli. Az ily gyermekeknél az „*atya*“ rovat betöltetlen marad, hacsak valamely férfiú a plébános és két tanu előtt magát a gyermek atyjának el nem ismeri.

[5]) A vallás és közokt. ministeriumnak 1880-ik évi aug. 6. kelt 22065. számú rendelete értelmében a plébánosok egyenesen arra utaltatnak, hogy keresztelés

vegyes házasságból származott gyermekekről azelőtt külön anyakönyvek vezettettek;[1]) de jelenleg ez nem szükséges, hanem csak egyszerüen megjelöltetik az anyakönyvben, hogy a gyermek vegyes házassagból született. — Ujabb időben a keresztelési anyakönyvekre vonatkozólag a következő ministeri rendeletek léptek érvénybe: α) azon rovatba, melybe a megkeresztelt szülőinek neve bejegyeztetik, ugyanazoknak születési helye is beigtatandó;[2]) β) a régi rovatok egy ujabbal szaporitandók, melybe t. i. a lelkészek, midőn az illető egyén meghalt, annak halálozási napját is beirni tartoznak;[3]) ha pedig valamely haláleset alkalmával, — a mennyiben az elhunyt s finemhez tartozó egyén életkorának 32-ik évét be nem töltötte, — az elhunyt születése, a halálozási hely anyakönyvében beigtatva nem találtatnék: az anya-könyvvezető köteles az általa bejegyzett halálozásról anyakönyvi kivonatot kiállitani, s azt legfeljebb 8 nap alatt, az elhunytnak születési helyére nézve illetékes anyakönyv-vezetőnek megküldeni; s ez utóbbi anyakönyv-vezető azután a halálesetet saját anyakönyvében megjelölni tartozik;[4]) γ) a törvényes uton engedélyezett névváltozásokat — ha az illető egyének kivánnák — a plébános köteles az anyakönyvbe bevezetni.[5])

---

alkalmával az előttük ismeretlen szülőktől a hatósági bizonyitványt bekövetelték. Sőt ugyanezen ministeri rendelet értelmében a szülésznők mulhatlanul tartoznak minden keresztelés alkalmával a törvényes ágyból szülöttek házassági levelét magukkal hozni.

[1]) 1793. évi Jun. 25. és 1816. Febr. 27. kelt kir. par.

[2]) A Honvéd. minist. átirata a vallás és közokt. ministerhez 1873. Octob. 8. 37, 131. sz. a. — Ugyanazon ministerium 1876. jul. 25. 22,488. sz. alatt különösen a törvénytelen gyermekeknél rendeli, hogy az anya illetőségi helye és a keresztszülők lakása és állapota is az anyakönyvbe beigtattassék.

[3]) Vall. és közokt. min. 1868. febr. 27. 2016. sz. a. rendelete.

[4]) Belügy. min. 1871. Jun. 12. 204. sz. a rendelete. Megyjegyzendő azonban, hogy ha ily esetben az elhunyt személy más hitfelekezethez tartozott, a halálozásról szóló anyakönyvi kivonatot az illető lelkész nem személyesen, hanem az illetékes törvényhatóság utján teszi át a születéshely lelkészéhez. Hasonló az eljárás ha az elhunyt személy születéshelye Horvát-Slavon területen vagy a Lajtán túli tartományokban létezik. (V. ö. Val. és közokt. min. 1878. Maj. 1. 10,096 sz. és ugyanazon min. 1879. 35,372 sz rendelet.) Végre ha az elhunyt egyén születéshelye nem tudatik, annak kipuhatolására a közigazgatási hatóságok közreműködése vétetik igénybe.

[5]) Vall. és közokt. min. 1869. Mart. 11. 1940 sz. a. rendelete. — Nehogy azonban az önkényüleg eszközölt névváltozások is az anyakönyvbe igtattassanak: a lelkész az új vezetéknév bejegyzésénél az illető féltől a belügyminister által megadott névváltoztatási engedélyt előkérni tartozik. (A vallásügy min. 1880. apr. 20-ról keltezett 9329. számu irata az esztergomi primáshoz.)

A magyar büntető törvénykönyv (1879 : 40. t.-cz.) a kihágásokról szóló 60. §-ban a keresztelési anyakönyvek vezetőire nézve következőleg intézkedik: Egy hónapig terjedhető elzárással és 300 frtig terjedhető pénzbüntetéssel sujtandó azon anyakönyvvezető 1. a ki az állam törvényei szerint érvényes házasságból született gyermeket — noha e körülményt tudta — az anyakönyvbe, mint az állam törvényei szerint törvényest be nem jegyzi, vagy viszont a törvénytelen gyermeket törvényesnek jegyzi be; 2. a ki azon esetben, ha az anyakönyvben törvénytelen születésünek bejegyzett gyermek az illetékes hatóság által jogerejüleg törvényes születésünek nyilvánittatott, — a hatóságnak azon meghagyását, hogy a törvényessé nyilvánitást vagy törvényesitést az anyakönyvbe bejegyezze, — nem teljesiti; 3. a ki az anyakönyvben törvényes születésünek bejegyzett gyermekre vonatkozólag, ha azt a bíróság jogerejü ítéletete által törvénytelen születésűnek nyilvánitotta, — a felhivás ellenére az anyakönyvbe be nem jegyzi.[1])

d) *A halottak anyakönyvére* vonatkozólag meg kell jegyeznünk, hogy ha valamely teljesen ismeretlen egyén hal el a plébánia területén, a világi hatóság által feljegyzett ruházata s más ismertető jelei az anyakönyv „*jegyzetek*“ rovatában felirandók. Legujabb ministeri rendelet szerint pedig,[2]) minden egyes halálozási eset, mihelyt az a halottak anyakönyvébe bejegyeztetett, a községi elöljáróságnak is bejelentendő. — A halálozási eset az elhalálozás helyén még akkor is bejegyzendő, ha netalán a holttest eltakaritás végett egy más plébánia területére szállittattatott. (Vallás és közokt. min. 1879. Jan. 9. 32, 889/878. sz. rend.)

e) *A katonai joghatóság alá tartozó személyek* keresztelési, házassági és halálozási eseti szintén az anyakönyvekbe irandók be, azon rovatok szerint, melyek ezen állásu személyek részére előirva vannak; év végén azután mindezen esetekről kivonatokat készit a plébános s azokat egyenesen az illető katonai hatóságnak teszi át.[3])

f) Hiteles és hivatalos anyakönyvi kivonatokat csak a plébániai anyakönyvekből s csupán plébánosok, vagy ha ezek akadályozva lennének, azoknak helyettesei készithetnek. A polgári hatóságnál őrizett anyakönyvek nyomán csupan akkor engedtetik meg

---

[1]) Tehát eme törvények értelmében olykor-olykor az egyházilag törvénytelen gyermeket is törvényesnek kénytelen a lelkész bejegyezni. Ezen anomaliával szemben legczélszrübb az egyházilag törvénytelen gyermekeket „*államilag törvényesek*“-nek jelezni, s a jegyzetek rovatában kitenni, hogy a gyermek egyházilag törvénytelen.

[2]) Vall. és közokt. ministerium 1873. Apr. 9. 9342. sz. a. rend.

[3]) A szabadságos és tartalékos katonák halálozásáról szóló kivonatokban a betegség neme, mely az illetőnek halálát okozta, mindenkor megjelölendő, s az ilynemű jelentések az illető katonai parancsnoksághoz azonnal beterjesztendők. (Honv. min. 1872. Máj. 7. 1453. sz. a. Vallás és közokt. min. 1879. Jan. 22. 1280. sz.) — A szabadságos és tartalékos katonák nősüléséről jelentést tenni az 1878. jun. 4-ről kelt honvéd. min. 17/881 sz. rend. szerint nem szükséges.

a kivonat készités, ha plébániai anyakönyve bármily oknál fogva elvesztek, vagy teljesen megsemmisültek. A kivonatok minden esetben a plébánosnak vagy helyettesének névaláirásával, s a plébániai pecséttel látandók el. A kivonat rendszerint bélyeggel fölszerelt ivre iratik. Azonban a szegények, az egyházi, polgári [1]) vagy katonai hatóság részére hivatalosan kiállitott, vagy a külföldiek részére diplomatiai uton kért kivonatok [2]) mindig bélyegmentesek. A bé-

[1]) A polgári hatóság részére leginkább a következő hivatalos kivonatok készitendők: I. Az első korosztálybeli *katonakötelezettek* névlajstroma, mely minden évben Október végeig elkészitendő. II. Különféle *statisztikai adatok.* III. **Családi értesitők,** vagyis oly kivonatok, melyekben bizonyos családhoz tartozó valamennyi tagnak keresztelési, házassági és halálozási esetei benfoglaltatnak. Családi értesitők leginkább oly egyének érdekében készittetnek, kik a katonai kötelezettségektől ohajtatnak fölmentetni. E nemű anyakönyvi kivonat kiállitására vonatkozólag az 1873. Jan. 1. 100. sz. a. kelt honv. min. rendeletet a következő szabályokat irja elő: a) családi értesitők nem a régi minták szerint, hanem a véd-törvény végrehajtása tárgyában kiadott utasitáshoz VIII. sz. a. mellékelt minta nyomán állitandók ki; b) azokba a családhoz tartozó *valamennyi tagnak* neve; valamint azoknak születési, nősülési és halálozási napja pontosan bejegyzendő; c) ha azon egyénnek, kinek érdekében a családi értesitő kiállittatik, özvegy anyja ujolag férjhez ment: második férjének neve és kora, s ha netalán előbbi házasságából született gyermekei lennének, ezeknek, valamint nejének előbbi férjétől született gyermekei is bejegyzendők; d) ha pedig egyetlen unokáért vagy vőért történő felszólamláshoz mellékeltik a családi értesitő: abba a nagyszülők, illetőleg apósnak vagy anyósnak minden gyermekei és férjhez ment leányai s ezeknek egész családját be kell jegyezni; e) a családi értesitők annyiszor 50 kros bélyeggel látandók el, a hány születési, esketési és halálozási eset együttvéve tanusittatik. Kivételnek csak a következő esetekben van helye: α) a katonakötelezettség alól leendő felmentés iránti felszólalási kérvényekhez; β) a hadseregből való elbocsátást, — törvényen alapuló indok beálltával — szorgalmazó beadványokhoz; γ) a szabadságolt katonáknak nősülési engedély kiesközlése iránti folyamodványokhoz, a katonai hatóság kivánalma folytán csatolandó, s csak a jelzett czélokra szükségelt családi értesitések *bélyegmentesen* állithatók ki; de mulhatlanul megkivántatik, hogy az ily bélyegmentes értesitéseken azon czél, melyre kiállittatnak, valamint az illető fél neve feljegyeztessék. — Továbbá pedig — tekintet nélkül az előforduló születési, esketési és halálozási esetek számára — *ivenkint csak 50 krajczárnyi bélyegilleték alá esnek*: α) a hadköteles, de még be nem sorozott egyének által nősülési engedély kieszközlése; β) a tényleges hadszolgálatban levő egyének által szabadságoltatás, vagy a hadseregből törvényen nem alapuló indokok nélkül leendő elbocsátás iránti folyamodványokhoz csatolandó, s végre azon családi értesitéseknél, melyek γ) a biróság általtal a katona-kötelezettek hagyatéki tárgyalásánál, a családi viszonyok előtüntetése végett bekivántatnak.

[2]) Az osztrák-magyar birodalom területén elhalálozott *belgiumi, olaszhoni* és *würtenbergi* illetőségi egyének halotti leveleit az anyakönyvvezetők minden ez iránti megkérés nélkül kötelesek a Bécsben székelő belga, illetőleg olasz vagy wür-

lyeggel fölszerelt kivonatok kiállitásáért az anyakönyv-vezetőknek bizonyos összeg fizettetik, de bélyegmentes kivonatok egyszersmind dijmentesek is.[1])

g) Az anyakönyvek honunkban 1836-ig latin nyelven szerkesztettek. A mondott évben alkotott III. tczikk elrendelte, hogy mindazon helyeken, hol az Isten igéje magyar nyelven hirdettetik: az anyakönyvek is e nyelven készittessenek. Az 1850-iki absolut kormány azonban ujra latinul kivánta a szerkesztést. Végre a legujabb időben több püspöki megyében az illető főpásztorok meghagyása folytán ismét a magyar nyelv használatára utaltattak az anyakönyvvezetők.[2])

A magyarhoni törvények értelmében a plébánosok még a következő jogokban részesülnek:

a) Hiveik részére erkölcsi és szegénységi bizonyitványt állithatnak ki.

b) Az állami pénztárból nyugdijt huzó polgári és katonai egyéneknek nyugtáin névaláirásuk és a plébániapecsét által megerősitik, hogy a nyugdijas valóban életben van, s hogy a nyugdijban részes özvegy vagy árva személy valósággal özvegy, illetőleg nőtlen állapotban van; s ha a nyugdijas meghalálozna, vagy a nyugdijban részes özvegy vagy árva házasságra lépne: a plébános köteles erről a polgári hatóságot azonnal értesiteni, mely azután a katonai illetőségű egyénekre vonatkozólag, a katonai joghatóságnál tesz jelentést.[3])

---

tenbergi követségnek megküldeni; s ha az anyakönyvek nem latin nyelven lennének szerkesztve, annak hiteles latin forditása eszközlendő. (Szerződés Austr. Magy. és Belg. közt 1871. Apr. 30. Belügy. min. rend. 1873. Jun. 20. 39.314. sz. a.) — A mi pedig a *schweitzi* alattvalókat illeti, — ezeknek hazánkban történt halálozási, születési és esketési eseteiről is kivonatok állitandók ki, melyeket azután az illetékes helyre való megküldés végett a plébános a püspöki hivatal útján, a vallás és közokt. ministeriumhoz tartozik felterjeszteni. (Vallás és közokt. ministerium. 1881. május 24. 13,383. sz.)

[1]) A katonák vagy védkötelesek részére bélyegmentesen kiállitott anyakönyvi kivonatra mindig reá kell irni e szavakat: „*katonai*“ vagy „*honvéd nyilvántartás czéljából.*“

[2]) Hazánkban az anyakönyveken kivül „*Historia domus*“ nevű naplót is vezetnek a plébánosok, melybe a plébánia területén és vidékén előforduló nevezetesebb események jegyeztetnek föl. E naplók mikénti szerkesztéséről lásd *Czobor*: *Egyházmüvészeti lapok* 1881. Deczemb. füzet 361—368. l.

[3]) Vall. és közokt. min. 1870. Sept. 10. 19, 688. sz. 1876. jan. 14. 778. sz. Május 15. 10,042. sz. és 1881. Sept. 12. 25,725. sz. a. rendeletek. A segélydijban részesült 184$^{9}/_{0}$-ik honvédek elhunytáról azon adóhivatalnál kell jelentést tenni, a

c) A plébánosok hivatalos ügyeikben bárminemű hivatallal bélyegmentes levélben közlekedhetnek. De a levelet a plébánia hivatalos pecsétjével kell bepecsételni, s a boritékra reá irni e szót *„hivatalból,“* valamint azt is: melyik plébániai hivataltól küldetik a levél.[1]) Ujabb rendelet szerint a levélboritékon a hivatalos ügy minősége is *(egyházi, iskolai vagy közigazgatási ügy)* megjelölendő. — A pénzzel terhelt hivatalos levelek nem bélyegmentesek.

1. *Jegyzet.* A honunkban nem régen keletkezett s magukat *„Nazarenusoknak,“ „Krisztus követőinek“* vagy *„világosság fiainak“* nevező hitfelekezetbeliek születési, halálozási és házassági eseteire nézve a vallásügyminister 1868. év Aug. 13-án 12548. sz. a. Pest városához, s 1875-ik Jan. 13-án 563. sz. a. pedig az ország valamennyi közigazgatási közegeihez intézett átirata folytán azon rendszabályt alkotta, hogy miután a nazarenusok törvényesen bevett hitfelekezetet nem képeznek: anyakönyvek vezetésével nem bizatnak meg, s ennélfogva eme vallásfelekezetbeliek születési, halálozási esetei azon hitfelekezetbeli lelkész által vezetett anyakönyvbe igtatandók be, a melyhez az illető nazarenus vagy annak szülői, mielőtt nazarenussá lettek, tartoztak. Minthogy azonban a polgári hatóság nem kivánja arra kényszeriteni a nazarenusokat, hogy szülöttjeiket és halottjaikat valamely bevett vallásfelekezet

---

melynél az illető egyén életében nyugdiját huzta. (Vall. és közokt. min. 1877. Marcz. 15. 6540. sz.)

[1]) Nem helyesen cselekszik azon plébános, a ki hivatalos leveleire e helyett az *„n-i plébánia hivatalától“* — egyszerűen csak ezt irja *„az n-i plébánostól“* — mert az ily levelet a postán gyakran nem tekintik hivatalosnak. (L. a váczi püspöknek a megyei clerushoz 1872-ik évi nov. 22-én 2634. sz. a. kelt körlevelét.) — **A hivatalos levelek portomentességére nézve** még a következő szabályok, tartandók szem előtt: a) A magántársulatok és magánfelek közhatóságokkal és portomentes hivatalokkal váltott levelezéseikre nézve csak az esetben élvezik a portomentességet, ha a levelezés nem az illetőknek ügyeiben, vagyis nem a magántársulat vagy a privát személy érdekében, hanem *állami vagy közszolgálati* ügyben folyik s ezen körülmény a boritékon a czimirat (adresse) alsó jobb sarkán szembeeső helyen vörös vagy kék ironnal aláhuzandó s bizonyos megállapitott záradékokkal p. o. *portomentes közszolgálati — iskolai, közegészségi, statisticai* — vagy *hivatalos felszólitás folytán iskolai, közegészségi*, stb. *ügyben* megjelölendő. Az ily záradékokkal el nem látott, magánfelekhez intézett, vagy azoktól eredő levelezések a portóval megfognak terheltetni, azon fél rovására, ki a záradék kitételét elmulasztotta. Ellenben ezen záradéknak illetéktelen (azaz pusztán privát ügyekben) alkalmazása, a póstajövedék szándékos megcsonkitásának fog tekintetni, mely pénzügyi kihágás gyanánt fog meg toroltatni. (Földmiv. ipar s keresk. minist. aug. 11-én $^{7960}/_{1053}$. sz. a. átirata a cultus ministerhez.) b) A tisztán felekezeti tanitói egyletek és testületek, valamint az u. n. járási körök elnökei és tagjai egymás közti hivatalos levelezéseik alkalmával nem élveznek portomentességet. (Vall. és közokt. min. 1874. Okt. 21. 1285. sz. a.) c) Bármely külföldi hivatalhoz, tehát a külföldön székelő osztrák-magyar követséghez, vagy ügynökséghez intézett hivatalos levelek is, mindenkor bérmentve küldendők, mivel a portomentesség kiváltságában nem részesülnek. (Vallás és közokt. min. 1876. 21-én 1450. sz. a.)

papjánál magok jelentsék be: ezért azon helyeken, hol nazarenusok léteznek, a polgári hatóságnak egyik közege bizatik meg a nazarenusok születési és halálozási eseteinek feljegyzésével; s a nazarenusoknak kötelességében áll a jelentést ezen megbizottnál megtenni, ki azután a nyert jelentésről az illetékes lelkészt anyakönyvezés végett hivatalosan értesiti. — A mi pedig a nazarenusok házasságait illeti, — ezeket az állam nem ismeri el érvényeseknek, s következőleg az ily házasságokból született gyermekek törvényteleneknek tekintetnek.

2. *Jegyzet.* Czélszerűnek véltük e helyen két ministeri rendeletről említést tenni: a) A vallás és közokt. min. 1875. évi Febr. 4-én 35408. sz. a. kelt rendeletével meghagyta, hogy az egyházi hivatalok a bélyeggel felszerelt kérvényeiken a bélyeget, nehogy az rosz ragasztás következtében leessék, vagy más által letéphető legyen, — saját hivatalos stampiliajukkal lássák el. — b) A földmiv. ipar s keresk. min. 1873-ik év Máj. 20-án 9666. sz. a. a cultusministerhez intézett átiratában — a hivatalos posta-szállitmányok épségben maradásának biztositására meghagyja, hogy az 50 gramm súlyt meghaladó iromány-küldemények, erős csomagoló papirba göngyölve, zsineggel köttessenek át; a 2 kilogramm súlyt meghaladó iromány-küldemények pedig göngyölő vászonba varrassanak, mert csak ily csomagolási eljárás nyujt biztositékot az iránt, hogy a póstai küldemény, útközben meg nem sérül. A nyomtatványokat tartalmazó küldemények csomagolására nézve, miután alakjuk sokkal egyöntetűbb, az eddigi csomagolási módozat érintetlenül marad.

137. §. A helyettes lelkészek.

Valamint a még nem rendezett, vagy pedig rendkivüli körülmények közé helyezett egyházmegyéket nem rendes püspökök, hanem apostoli helynökök kormányozzák: hasonlókép a még nem rendszeresitett, vagy valamely sajátos körülmény közt levő egyházközségek vezetése sem bizatik rendes plébánosokra, hanem helyettes lelkészekre, a kik ugyan lelkipásztori teendőket gyakorolnak, de czimre, s a legtöbb esetben a plébánosi jogokra nézve is több tekintetben különböznek a valódi plébánosoktól. A helyettes lelkészek különböző országokban különféleképp neveztetnek: mint *curatusok*, *vicariusok*, *expositusok* stb., s jogaik az országok szokásai szerint változók. Mi, tekintettel honi szokásainkra, két osztályba sorozzuk a helyettes lelkészeket u. m. olyanokra, kik csupán a püspök joghatósága alá tartoznak; s olyanokra, kik fölött valamely plébános is gyakorol főnökségi jogokat.

Az első osztályba tartoznak:

1. Az u. n. *curatusok*, vagyis azon lelkészek, kik oly egyházközségben, mely még teljes plébániai szervezettel nem bir, — lelkipásztori hivatalt viselnek. A curatusok ép oly jogokkal és kötelmekkel birnak mint a plébánosok, de javadalmukba ünnepélyesen beigtatva nincsenek, s azért hivataluktól bármikor elmozdittathatnak.

2. *A lelkészhelyettesek* (administratores), kik valamely plébá-

nia megüresedése esetén ideiglenesen viszik a plébánosi hivatalt, s ezen idő alatt a plébániai jövedelemből nyernek tisztességes ellátást, s minden plébánosi jogot és kötelességet gyakorolnak. — A törvényes úton kinevezett plébános is mindaddig, mig hivatalába ünnepélyesen beigtatva nincs, csak administratornak tekintetik.

A második osztályba soroztatnak:

1. *A vicariusok*, mely név alatt azon lelkészeket értjük, kik valamely bekeblezett plébánián (lásd 144. §.) a tulajdonképeni plébános vagy valamely intézet vagy zárda nevében a plébánosi teendőket végzik. A vicariusok vagy *állandóak* (perpetui), kik a püspök által megerősittetve, az illető intézet vagy zárda által hivataluktól el nem mozdittathatnak s kiket mindennemü plébánosi jog és kötelem megillet, de a jövedelemből csak bizonyos részt élveznek;[1]) vagy pedig *ideiglenesek* (temporanei), kik a püspök által hivatalukban megerősitve nincsenek s azért a tulajdonképeni főplébános által bármikor elmozdittathatnak. Nálunk mindkét nemü vicariusok közönségesen *administratoroknak* neveztetnek.

2. *A helyi káplánok* (capellani locales), kik az önállóságot nyert fiókegyházaknál végezik a plébánosi teendőket, de némi tekintetben mégis az anyaegyház plébánosától függnek.

138. §. A segédplébánosok és segédlelkészek.

Noha a canonok értelmében[2]) minden parochiának csak egy plébánosa lehet, de azért egyes plébániák területén több lelkész is végezheti a lelkipásztori teendőket. Ugyanis az öregség vagy betegség által tehetetlenné vált, vagy kellő tudománnyal nem biró plébános mellé *segédplébánosok* (coadjutores); — a terjedelmes plébániával biró plébánosok segitségére pedig *segédlelkészek* vagy *káplánok* (Cooperatores, Capellani, Adjutores) rendeltetnek.

I. A segédplébánosok rendelése a püspöktől függ, ki nem csupán az illető plébános kérelmére, hanem ha szükségesnek látja, annak akarata ellenére is,[3]) rendelhet segédplébánost, kinek hatásköre a püspöki utasitástól függ; közönségesen azonban mindazon teendőket végzi, melyeket a plébános teljesiteni nem képes.

---

[1]) Némely országokban vicariusoknak neveztetnek a fiókegyházakból alakult plébániák lelkipásztorai, kik a régi anyaegyháztól némi tekintetben függnek p. o. az anyaegyház plébánosa áldja meg a keresztelő kút vizét, ő jelöli ki az uj plébánia lelkipásztorát.

[2]) V. ö. c. 3. C. 21. q. 2.

[3]) Concil. Trid. Sess. XXI. c. 6. de reform.

Magyarországban a coadjutorok is administratoroknak nevezetnek; s vagy csupán a hivatalbeli teendők végzésére (administratores in spiritualibus); vagy pedig a plébániai birtok és jövedelem igazgatására (administratores in temporalibus); vagy pedig mind a kettőre nézve nyernek jogot.

Bárminő hatalommal legyen a coadjutor fölruházva: tisztességes ellátást a plébániai jövedelemből nyer; ha t. i. ez mind a plébánosnak, mind pedig a coadjutornak eltartására elégséges; máskülömben pedig vagy a püspök vagy az illető egyházközség hivei tartoznak a coadjutor ellátásáról gondoskodni.

II. *Segédlelkészekct* hajdanta a plébánosok szabadon választhattak maguknak, s a közjog szerint [1]) ugyanezt tehetnék napjainkban is; de jelenleg a segédlelkészek megválasztását és rendelését többnyire mindenütt a püspök eszközli.

A segédlelkészek hatásköre az egyházmegyékben uralkodó szokástól és az illető plébánosok megbizásától függ. Közönségesen azonban minden segédlelkész hatalmat nyer a püspöktől az összes egyházmegye területén a poenitentiatartás szentségének kiszolgáltatására. A többi szentségek kiszolgáltatására, s egyéb szent ténykedések végzésére pedig csak a plébános külön felhatalmazása folytán nyerhetnek jogot; s ha valamely plébános segédlelkészét egyszer mindenkorra felhatalmazza a lelkipásztori teendők végzésére: mindennemü plébánosi ténykedést gyakorolhat, sőt egyes teendőkre nézve maga helyett egy harmadikat is subdelegálhat; de ahhoz, hogy a segédlelkész valamely házasságot megáldhasson: minden egyes esetben külön megbizást kell plébánosától nyernie.[2])

A segédlelkészek dijazása vagy valamely alapitványból, vagy

---

[1]) U. o. c. 4.

[2]) Némely jogtudósok p. o. Reifenstuel C. (V. tit. 3. Bouix tract. de parocho. apend. I. p. 651. Schöpf. k. k. l. p. 488. Ginzel. k. k. II. p. 342. s ezek nyomán Aichner p. 409. Csiky 278 lap,) azon véleményben vannak, hogy a plébános által általános hatalommal felruházott segédlelkész, minden külön felhatalmazás nélkül is megáldhatja a házasságokat, — *sőt eme ténykedésre más papot is subdelegálhat.* Mi azonban a nélkül, hogy az emlitett jogtudósokkal vitatkozni akarnánk, egyszerüen azt mondjuk, hogy a segédlelkész, habár általános hatalommal ruháztatik is föl plébánosától, soha elne mulasszon minden egyes esetben a házasság megáldására, felhatalmazást kérni; — már csak azért is, nehogy valamikép ürügy támadjon a megkötött házasság érvényének megtámadására. Azt pedig soha sem mernők ajánlani a segédlelkésznek, hogy a plébános tudta nélkül valakit subdelegáljon maga helyett a házasságnál való assistentiára, mert az ily házasság érvénye ellen nagyon könnyü lenne pert inditani.

pedig a plábánosi jövedelemből történik. Ha ily alapitvány nem léteznék s a plébános is csekély jövedelemmel rendelkeznék: vagy a hivek kötelesek a segédlelkész eltartásáról gondoskodni, vagy pedig valamely országos elapból p. o. Magyarországban a vallási alapból egészittetik ki a káplán jövedelme, kinek congruája 200 frt tesz. A káplánok a plébánossal együtt laknak, s élelmezést is tőle nyernek; kivételt képeznek az u. n. *kitett káplánok* (capellani expositi), kik valamely fiókegyházban végzik a plébános nevében a lelkipásztori teendőket.[1])

A káplán és plébános közti viszonyt nem annyira a törvények, mint inkább a szeretet és méltányosság szabályai határozzák meg. Ugyanis ha a káplán mindenkor szem előtt tartja, hogy ő plébánosának alárendeltje, és segédje, s hogy a plébános nálánál idősebb s tapasztaltabb pap; — s viszont ha a plébános soha sem feledkezik meg arról, hogy a káplán az ő paptársa, ki nem azért rendeltetett oldala mellé, hogy őt a plébánosi terhektől felmentse, hanem, hogy azok viselésében neki segédkezet nyujtson; ha eme szempontok mindkét részről figyelembe vétetnek

---

[1]) Legujabb időben hazánkban élénk viták folytak arról: **mikép lehetne a legtöbb megyében szegényesen ellátott káplánok fizetését megjavitani?** Sokan e tekintetben túlzásokba is estek s a káplánok részére 700—800 frtnyi évi jövedelmet óhajtottak biztositani, a nélkül, hogy megtudnák jelölni a forrást a honnan a fizetésjavitás eszközlendő volna. Találkoztak olyanok is, kik a plébánosi jövedelmet vélték megkevesbitendőnek, s főleg a stolajövelem egy részét óhajtották volna a káplánok részére biztositani. — Nincs szándékunkban ez ügyről hosszasabban értekezni, s csak annyit mondunk, hogy honunkban igen sok kápláni állomás tagadhatlanul szegényesen van dotálva, s ezért minden esetre óhajtandó az ezen állomásokon működő káplánok anyagi helyzetének mielőbbi javitása. S valóban is már több püspök jelentékeny áldozattal megkezdé javitani a szegényebb káplánok fizetését. De azt soha se várja senki, hogy odáig jussunk, hogy minden káplán 700—800 frtot évi dijat élvezhessen. Ez mindig csak pium desiderium fog maradni, mivel a plébánosok jövedelmét a kápláni fizetés megjavitására megkevesbiteni, a jog tiltja; s a hivő népet hasonló czélból terhelni bajos lenne, a vallásalapból pedig bő segélyt remélni nem lehet. — S ezért valamint minden állásban a kezdet nehézségekkel van összekötve: ugy a papi állásban a káplánokra nézve sem lehet végkép megszüntetni a szegényebb ellátás nyomasztó terhét. — A mi pedig illeti azon kérdést: vajjon czélszerübb lenne-e, ha a káplánok a plébánosoktól elkülönitve élnének, s külön háztartást vinnének: egyszerüen azt feleljük, hogy mig a káplánok szegényebb ellátásából származó bajon hathatós módon segiteni nem lehet: addig szintén nevetségesnek tünik fel a káplánok részére külön lakást kivánni. De különben is nézetünk szerint ezt józanul csak akkor lehetne kivánni, ha a káplánok családos emberek lennének; de miután nőtlenségre kötelezett magányos egyének: egy kis jóakarat mellett békében megélhetnek plébánosaikkal. S elvégre is, ha a káplánok a külön való lakás által kikerülnék a jelenleg sokszor tapasztalható versengéseket: Scylla örvényétől megmenekülve Charybdisbe jutnának, mert a különálló háztartás terhei sokkal több bajt s gondot szülnének nekik, mint az itt-ott előforduló egyenetlenségek.

a káplán és plébánosa között okvetlenül testvéri szeretet és egyetértés fog uralkodni; s a káplán készséggel fogja végezni teendőit, s alkalmazkodni fog főnöke akaratához; a plébános pedig testvériesen osztandja meg hivatalbeli segédjével a terheket, megadandja neki mindazt, a mit joggal és a méltányosság szerint kívánnia lehet.

Függelék.

139. §. A tábori papság.[1])

Minthogy a lakhelyét gyakran változtató rendes katonaság lelki vezetését nem lenne czélszerű a rendes lelkipásztorokra bizni: azért több országban a katonaság részére külön lelkipásztorok rendeltetnek. Ugyanezen szokás uralkodik Ausztria-Magyarországban is, hol ugyan a honvédség a rendes lelkipásztorok vezérlete alatt áll[2]), de a közös hadseregbeli katonaságot külön lelkészi testület vagyis a tábori papság gondozza a lelkiekben.

Az osztrák-magyar tábori papság jelenleg következő szerkezettel bir:[3])

Az összes hadsereg 17 katonai lelkész-kerületre van felosztva, melyeknek egyházi ügyeit egy *apostoli tábori helyettes* (Vicarius apostolicus castrensis vel campestris), *több tábori plébános, számos tábori lelkész és káplán vezetik.* Ezen kivül a tábori papsághoz számittatnak a katonai nevelőintézetekben tanár minőségben működő papok is.

Az apostoli tábori helyettest, ki állandóan Bécsben lakik, a közös hadügyministerium előterjesztésére ő felsége a császár-király nevezi ki, s a pápa erősiti meg. A tábori helyettes rendszerint valamely egyháznak czimére (in partibus infidelium) püspökké szenteltetik, s ezért tábori püspöknek is (Feldbischof) hivatik; noha azonban püspöki diszjelvényekkel élhet, de miután nem megyés

---

[1]) V. ö. Szeredy I. köt. 548—552. l. — *Leonhard*: Verfassung des Militärseelsorge. Wien. 1842. — *Archiv*: XV. köt 456. s köv. l. — *Tokody*: „Havi Közlöny" 1879. Január. 33—39. l.

[2]) Legujabban már a honvédség részére is neveztettek ki lelkészek, kik azonban csak mozgositás esetén, — mi még eddigelé elő nem fordult, — nyernek tényleges alkalmazást.

[3]) Az osztrák hadseregnek már 1534-ik év óta háború idején egy *Generalis Vicarius Castrensis*-e volt; 1689-ben pedig, béke idején a bécsi nuntius nyert a katonaság fölött joghatóságot, melyet a császár gyóntató atyjára subdelegálhatott; s mivel hosszú ideig jezsuiták voltak az uralkodók gyóntatói, az apostoli tábori helyettesek is e rendből valának. Midőn pedig a jezsuita rend megszüntettetett, az apostoli helyettes teendői a bécsújhelyi püspökséggel egyesittettek. Legujabb időkig 9 tábori főpap (feldsuperior) volt a hadseregnél, de az 1869. évi Jan. 3. kelt rendelet folytán, eme hivatal eltörültetett, s csak a háború idejére állittatik föl.

püspök: az egyházi rendek feladására, a bérmálás szentségének kiszolgáltatására, és a sz. olajok készitésére jogositva nincs. Egyéb tekintetben az összes hadsereg s a tábori papság fölött püspöki joghatóságot gyakorol; saját tábori consistoriummal bir, melynek igazgatója őt egyszersmind mindennemü hivatalos ténykedésben helyettesiti.

A tábori plébánosok egyes katonai kerületek élén állanak s állandóan valamely katonai parancsnokság székhelyén laknak; kineveztetésük a tábori helyettes és a közös hadügyministerium együttes felterjesztésére ő felsége által eszközöltetik; s közönségesen csak olyanok neveztetnek ki tábori plébánosokká, kik már egy ideig mint tábori lelkészek vagy káplánok müködtek. A tábori plébánosok kétféle hivatalt viselnek: ugyanis egyrészt a tábori püspöknek helyettesei, s mint ilyenek a kerületükben levő tábori lelkészek és káplánok erkölcsiségére, valamint arra is felügyelnek hogy azok hivatalbeli teendőiket pontosan végezzék; másrészt pedig a tábori plébánosok, mint a kerületbeli hadseregnek rendes lelkipásztorai, plébánosi teendőket végeznek.

A tábori lelkészek alsóbb rendü katonai plébánosok, kik szintén állandó lakhelylyel birnak s vagy az egyes helyőrségeknél, vagy a katonai kórházban, vagy pedig a különféle katonai intézetekben végzik a lelkészi teendőket. Kineveztetésük a tábori helyettes véleményezése mellett a közös hadügyministerium által történik.

A tábori káplánok az egyes hadcsapatoknál lelkészkednek, állandó lakhelyük nincs, s tartózkodási helyük meghatározása az illető katonai parancsnokságtól függ. Kineveztetésük oly módon történik mint a tábori lelkészeké.

A tábori papságnak imént leirt szervezete háboru idején némi változást szenved. Ugyanis, ha valamely hadsereg hadi lábra állittatik: a tábori plébánosok közül a mozgositás tartamára azonnal egy *tábori főpap* (feldsuperior) rendeltetik, ki az összes hadseregben levő kath. hivek s az ott létező valamennyi tábori pap fölött lelki joghatóságot gyakorol; egyébkint a tábori helyetteshez és katonai parancsnoksághoz oly viszonyban áll, mint béke idején a tábori plébános. Ezen kivül a háború folyama alatt minden hadosztály egy külön tábori káplánt; minden tábori kórház egy külön tábori lelkészt nyer; s ezért ha a már létező tábori papok soraiból elegendő egyén nem kerülne ki: vagy új tábori papok neveztetnek ki, vagy a polgári papok közül is némelyek alkalmazást nyernek a hadseregnél. De a mint a háborúnak vége szakad: azonnal megszünik a tá-

bori főpap hivatala, s a fölös számú új tábori, vagy egyszerüen alkalmazást nyert polgári papok, előbbi állomásaikat foglalják el.

A tábori papság egyes tagjai kitünő kiváltságokkal birnak. Ugyanis 1. Az apostoli tábori helyettes a római poenitentiáriától az u. n. hét évi felhatmazványnyal láttatik el, melyszerint bárminemü vétkektől is föloldozást adhat; teljes búcsúkat engedélyezhet; az egyszerü fogadalmakat más ajtatos cselekményre átváltoztathatja; több rendbeli házassági akadályoktól és szabálytalanságoktól fölmentvényt adhat. 2. A tábori plébánosok, lelkészek és káplánok az apostoli helyettestől közönségesen hatalmat nyernek még a pápa részére fentartott esetektől való feloldozásra is. Továbbá 3. portatilén, a szabad ég alatt is misézhetnek; a misét hajnal előtt elkezdhetik; szükség esetén délután, vagy napjában kétszer is misét mondhatnak, s oly oltárnál is misézhetnek, mely meg van töredezve, vagy a melynek sz. ereklyéi nincsenek. 4. Oly helyeken, hol a katonaságnak nincs saját temploma, a plébánia-templomban a katonák részére bárminemü sz. ténykedést végezhetnek. 5. Ha valamely katonai joghatósághoz tartozó személy házasságra lép, bár a másik fél polgári állású: a házasság megáldása mégis a tábori papot illeti meg. 6. A tábori plébánosok az egyházi sz. edényeket megszentelhetik; de csak azon esetben, ha a szentelésnél olajjal való megkenés nem fordul elő; továbbá a megfertőztetett katonai templomokat, kápolnákat, temetőket, a püspök által megszentel vizzel (aquae gregoriana) ismét megszentesithetik. 7. A hosszabb ideig szolgálatban volt tábori papok nyugdijra számithatnak, s a királyi adományozás alá tartozó plébániák megüresedésénél előnyben részesülnek; s a kik valamely csatában kötelmeik végzése körül hősies bátorságot tanusitnak, arany érdemkereszttel diszittetnek fel.

A tábori papság egyházi ügyekben saját egyházi előljárói; polgári tekintetben pedig az illetői katonai parancsnokság joghatósága alá tartozik.

A tábori papság egyes tagjai az egyes egyházmegyékből az illető püspök ajánlatára szemeltetnek ki. S mióta az általános hadkötelezettség behozatala folytán minden katonaköteles korban levő felszentelt pap pro forma a tábori lelkészek lajstromába igtattatik: tábori lelkészségre első sorban a katonasághoz sorozott papok tarthatnak igényt. Szerzetesek szintén lehetnek tábori papok, de legalább is 35 éveseknek s oly erkölcsiségüeknek kell lenniök, hogy remélni lehessen, miszerint a tábori pap pályáján előforduló erkölcsi veszélyek nem fognak kárhozatukra szolgálni.

Ott hol a katonaságnak saját papja nincs: a katonák részére a szükséges egyházi ténykedéseket a lelkészkedő papság tartozik, még pedig ingyen végezni — de ha ez gyakrabban s hosszabb ideig történnék: az illető papság a katonai hatóságtól kellő jutalmaztatást is kérhet.[1])

140. §. A hierarchiai fokozatokból származó elsőbbségi és engedelmességi törvények.

I. A különböző hierarchiai fokozatokból származtak az u. n. *elsőbbségi törvények* (*leges praecedentiae*), a melyek t. i. meghatározzák, hogy a magasabb hierarchiai rangban levő egyházi személyek, az alacsonyabb rangban levőkkel szemben minő külső kitüntetésekre és megtiszteltetésekre tarthatnak igényt. A pracedentia törvényei leginkább azon rendre vonatkoznak, mely szerint a zsinati tagok a zsinati gyülekezetben, a káptalanbeliek a stallumokban helyt foglalnak; vagy a mely szerint a zsinati vagy káptalani határozatoknak aláírása történik. Ezenkivül a pracedentia törvények a körmenetek alkalmával, sőt még a temetkezési helyeken is érvényesülnek.

A praecedentiának részleges szabályai a következők:

1. *Az egyházi rendek* tekintetében azon általános szabály áll, hogy a ki magasabb egyházi renddel bir, megelőzi az alacsonyabb egyházi renddel biró papokat. E szerint a püspök megelőzi a presbytert; ez a diaconust; ez ismét a subdiaconust, ki megint megelőzi azokat, kik csupán a kisebb rendeket vették föl.[2]) Ugyanezen szabályból kifolyólag általán véve ugy a bibornoki, valamint a káptalani testületben is a püspöki rangban levők megelőzik a presbytereket, s ezek a diaconusokat, — habár az alacsonyabb rangban levő bibornok vagy kanonok régibb tagja lenne is az illető testületnek.[3]) A mi pedig az egyenlő rangban levő egyházi személyeket illeti: két vagy több püspök közül azt illeti meg az elsőbbség, a ki a pápai consistorium által hivatalában előbb lett megerősitve. A presbyterek diaconusok, stb. közt az előzi meg a többit, a ki előbb lett ordinál-

[1]) 1808-ik év. Szept. 15. kelt udvari; és 1824-ik év Decz. 28. kelt kir. rend. Azon állomásokon, hol nagyobb hadtestület, hadkiegészitési kerületi parancsnokság vagy katonai kórház létezik — de tábori lelkész hiányzik — saját katonai anyakönyvek hozandók be, vagy a már létezők folytatandók. Az ily anyakönyvvek mikénti vezetéséről lásd *Tokody*: „Havi Közlöny" 1878. Oct. füz. 609—623. l.

[2]) c. 15. de majoritate et obedientia. (I. 33.) — c. 5. D. 93.

[3]) c. 15. de m. et o. (I. 33.)

va.[1]) Ugyanazon időben ordinált presbyterek közül elsőbbséggel az bir, a ki a papi pályára előbb lépett. Végre a pápa iránti tisztelet hozza magával, hogy azon presbyterek, kiket maga a pápa szentelt föl, megelőznek más, bár előbb ordinált presbytereket.[2])

2. *Tekintve az egyházi joghatóságot:* mindazok, kik a pápa vagy a püspök által valamely magasabb rangú joghatósággal ruháztattak föl: megelőzik az ugyanazon, sőt még a magasabb egyházi renddel biró papokat is. Ezen szabály szerint a bibornokok minden rendü és rangú egyházi személyeket megelőznek;[3]) a patriarchák megelőzik a primásokat; ezek a metropolitákat; ezek ismét az exemtus és suffraganeus püspököket; s végre a megyés püspökök megelőzik a czimzetes püspököket.' A patriarchák közt első a római, második a konstantinápolyi, harmadik az alexandriai, negyedik az antiochiai, ötödik a jeruzsalemi;[4]) a többi patriarchák pedig oly sorrendben következnek: a mint a patriarchai czimet megkapták. A pallium viselésére jogositott püspök megelőzi a hasonló joggal nem biró püspököket.[5]) Az exemtus püspök szintén megelőzi a suffraganeus püspököket. — Az egyes egyházmegyékben pedig a püspököt illeti meg az első rang; a püspök után következik a közhelynök, ki a megyében létező minden egyéb joghatóságot megelőz. Továbbá a főesperesek megelőzik az alespereseket, s ezek a plébánosokat; s végre ezek a többi nem javadalmas papokat. A világi papság s a világi papokból alakult congregatiók megelőzik a szerzetes rendeket. A praecedentiai törvények még a patronatusi jogokkal felruházott egyénekre is kiterjeszthetők, s e tekintetben a javadalom magasabb vagy alacsonyabb rangja, avagy az egyenlő javadalmaknál az előbb vagy utóbb megnyert patronatusi jog lehet mérvadó.

3. *A bibornoki testületben* legfőbb rang a decan-bibornokot illeti meg, ki többnyire az ostiai püspök szokott lenni.[6]) A püspök-bibornokok közt azé az elsőbbség, a ki előbb lett püspökké consecrálva; a presbyter- és diacon-bibornokoknál pedig az elsőbbséget az előbb vagy utóbb nyert bibornoki rang határozza meg.[7])

4. *A káptalani testületekben* a columnarisok megelőzik a nem

---

[1]) c. 1. ibidem. — c. 7. D. 17.
[2]) c. 7. de m. et ob. (I. 33)
[3]) Ben. XIV. de syn. d. 13. 14. 8.
[4]) Conc. Lat. 4. c. 23. de privil. (V. 33.)
[5]) Ben. XIV. de syn. d. II. 6. 1.
[6]) U. o. 13. 14. 8.
[7]) Const. Pii V. Cal. 13. Mart. 1567.

columnarisokat. A columnarisok közt első a nagy-prépost, második az olvasó-, harmadik az éneklő-, negyedik az őrkanonok. A nem columnarisok közti elsőbbség attól függ, ki nyerte előbb a kanonoki rangot. A káptalani helynök megelőz minden más káptalani tagot, kivéve a káptalan fejét, vagy oly káptalani tagot, ki az összes káptalant képviseli. A káptalan mint testület megelőzi a kisebb praelatusokat is.[1]) Az egyes kanonokok (még a tiszteletbeliek is) megelőzik az egyházmegye többi papjait. — A székesegyházi káptalanbeliek megelőzik a társas-káptalanok tagjait,[2]) a társas-káptalanok közt pedig a régiebbek birnak elsőbbséggel.[3])

5. *A szerzetes rendeknél*: a kanonok szerzetesek megelőzik a többi szerzetes rendeket, a kik közt utolsók a kolduló szerzetesek; ezek közt ismét a döméseket illeti meg az elsőbbség.[4]) A sz. Ferenczrendiek közt pedig az u. n. fratres minores megelőzik a reformált ferenczieket.[5]) Két vagy több ugyanazon rendbeli klastrom közül az elsőbbség a régibbet illeti meg. — Az egyes szerzetesek közt a főnökök birnak elsőbbséggel, a kik között első helyet foglalnak az apátok; utánuk következnek a prépostok, ezek után a rend- és tartományi főnökök, custosok, definitorok, guardiánok stb. (V. ö. Porubszky §. 57. ed. II.)

II. A hierarchiai fokozatoknak kifolyásául tekintendő az *engedelmesség* is (obedientia), melyet az egyházi alattvalók előljáróik iránt tanusitni kötelesek. Az engedelmesség törvényei a szerzeteseknél, mint a kik engedelmességi fogadalmat is tesznek, sokkal szigorubbak mint a világi papoknál. Az engedelmesség fogadalmával járó kötelmekről alább (179. §.) fogunk szólni. — Az alattas világi papok előljáróikkal szemben szintén engedelmességre kötelezvék; sőt a presbyterek felszenteltetésük alkalmával a felszentelő püspöknek és utódainak *canoni* vagyis az egyház canonaival megegyező engedelmességet igérnek. — Tehát a világi papság által megtartandó engedelmességi szabályokról is röviden meg kell emlékeznünk. E szabályok főbbjei a következők: 1. A világi alattas papság minden törvényes egyházi előljárónak engedelmeskedni tartozik, de az engedelmesség törvénye alól az alattas pap fölmentetik, ha előljárója valamely eretnekség, avagy szakadárságba esvén, avagy censurával sujtatván joghatóságától megfosztatott. 2. Az

[1]) Ben. XIV. de syn. d. 3. 10. 5.
[2]) SCR. 11. Aug. 1619. Ben. XIV. de syn. d. 3. 10. 5.
[3]) U. o.
[4]) Const. Pii V. „*Divina.*“
[5]) Const. Leonis X. „*Licet.*“

alattas pap akkor is köteles engedelmeskedni, ha a reá rótt parancsot terhesnek vagy igazságtalannak találja;[1]) de ily esetben ügyét a felsőbb elöljárósághoz felebbezheti. 3. Az Isten és egyház törvényeivel nyiltan ellenkező parancsokat;[2]) ugyszintén a törvényesen nyert privilegiumokkal,[3]) avagy a hivatalhoz vagy álláshoz csatolt jogokkal ellentétben álló rendeleteket sem tartozik az alattvaló teljesiteni. 4. Ha két elöljárótól két — egymással ellenkező parancs érkeznék: a felsőbb elöljárónak parancsát kell követni.[4]) De megjegyzendő, hogy a világi pap inkább tartozik püspökének, mintsem a metropolitának; a szerzetes pedig inkább szerzetbeli elöljárójának, mintsem a megyés püspöknek engedelmeskedni, mert a metropolita suffraganeus püspökének papjaira, s a megyés püspök a megyéje területén létező szerzetesekre nézve közvetlen joghatóságot nem gyakorol.[5]) Ha pedig az ellentétes dolgokat parancsoló elöljárók egyen-ranguak volnának: annak parancsa teljesitendő, a ki iránt az illető alattvaló több, vagy erősebb czimen köteles engedelmességet tanusitani, p. o. két püspök közül annak kell engedelmeskedni, kinek az illető előbb igért engedelmességet,[6]) vagy a kitől nagyobb javadalmat, több jótéteményt nyert.[7]) 5. Az alsóbb rendű elöljáró a felsőbbnek soha sem parancsolhat[8]) s azért p. o. a metropolita vétségét soha sem valamely suffraganeus püspök, hanem a pápa fenyiti meg.[9]) (V. ö. Porubszky. U. o.)

141. §. A görög kath. egyház hierarchiája.*)

A görög kath. egyházban ép ugy mint a latinoknál kétféle u. m. egyházrendi és egyházjoghatósági hierarchia létezik.

I. A görög és latin katholikusok egyházrendi hierarchiája közt csak az a külömbség, hogy a görögöknél a subdiaconatus a ki-

---

[1]) c. 8. D. 100.

[2]) Apost. csel. V. 29. — c. 92. 93. 94. C. 11. q. 3.

[3]) c. 5. de excess. praelat. (V. 31.)

[4]) c. 97. C. 11. q. 3.

[5]) c. 11. de off. Jud. ord. (I. 31.) — c. 27. de elect. in VI-to. (I. 6.)

[6]) V. ö. c. 16. 33. de jurejurando. (II. 24.)

[7]) V. ö. c. 7. de testam. (III. 26.)

[8]) c. 4. 5. D. 21.

[9]) V. ö. c. 2. §. 2. de transl. Eppi (I. 7.)

*) V. ö. *Konek* 144. és 145. §. — *Pap-Szilágyi*: Enchiridion juris eccl. orient. §. 93. — *Hergenröther*: Die Rechtsverhältnisse d. verschied. Riten innerhalb d. Kirche. (Archiv. 7. és 8. köt.) — *Silbernagel*: Verfassung u. gegenwärt. Bestand sämtl. Kirchen des Orientes. Landsh. 1865.

sebb rendekhez számittatik, s a latin egyház kisebb rendei a görögöknél *lectoratus* név alatt egyszerre adatnak fel.

II. A görögök egyházjoghatósági hierarchiája szintén csak néhány pontban tér el a római katholikusokétól. Ugyanis:

1. A görög katholikusoknak jelenleg is öt valóságos patriarchájuk van u. m. a *Melchitáké*, ki Damaskusban; a *Maronitáké*, ki a Libanon hegyén létező connubiai zárdában; a *Sirusoké*, ki Mardinban; a *Chaldeusoké*, ki Mossulban; s az *Örményeké*, ki Konstantinápolyban székel. A három első patriarcha *antiochiainak*; a negyedik *babyloninak;* s az ötödik *ciliciainak* nevezi magát. Ezen patriarchák, bár nem birnak oly terjedelmü joghatósággal, mint a hajdaniak, — de mégis több tekintetben a metropoliták fölött állnak, mert a) a joghatóságuk alá tartozó érsekeket és püspököket ők maguk erősitik meg és szentelik föl; b) nemzeti zsinatokat tarthatnak; c) suffraganeus püspökeik fölött a metropolitákénál nagyobb joghatóságot gyakorolnak; s d) a házassági ügyekben terjedelmesebb felmentési joggal birnak. — A római pápa, mint az egyház feje, ezen keleti patriarchákkal szemben a következő jogokkal él: a) A patriarchák választásának vezérletére, a zsinatok megtartására, az egyházi állapotok megvizsgálására, vagy az előforduló viszályok elintézésére apostoli helyetteseket szokott küldeni. b) A megválasztott patriarchák megerősitése őt illeti meg. c) A keleti patriarchák kötelesek érseki köpenyt kérni a pápától; s a visitatio liminum kötelmének is eleget tenni tartoznak. d) A patriarchák lemondásának elfogadása, vagy számukra coadjutorok rendelése szintén a pápának van fentartva. e) A patriarchák joghatósága alá tartozó püspököknek áthelyezése hasonlókép a római sz. szék által eszközöltetik. f) A pápai székhez való felebbezés vagy ugyan oda származott átháramlási jog a görög patriarchákkal szemben is érvényben áll. g) A pápa köztörvényhozási joga a keleti patriarchák tartományaira is kiterjed.

2. A görög katholikusoknak a legujabb időkig csak czimzetes érsekeik valának, de jelenleg Ausztria-Magyarországban (lembergi és gyulafehérvári), Törökországban (konstantinápolyi) s Oroszországban (polocki) valóságos érsekségek is léteznek. Azonban az egyptomi és abyssiniai gör. katholikusok napjainkban is az ottani latin szertartású apostoli vicarius, mint pápai delegatusnak igazgatása alatt állnak; hasonlókép az olaszországi görög és örmény katholikusok is latin szertartású püspököknek vannak alárendelve, kik azonban számukra külön püspöki helyettest kötelesek rendelni. Az egyházi rendek feladása pedig a Rómában, Calabriában (s. Benedeto

di-Ulleno) és Palermóban lakó három czimzetes görög püspök által történik.

Az ausztria-magyarországi görög kath. püspökségek ép oly szervezettel birnak mint a római katholikus egyházmegyék; tehát a székvárosokban náluk is püspöki káptalanok, consistoriumok léteznek; a püspökök közhelynökökkel birnak, s az egyes egyházmegyék főesperességekre és plébániákra osztatnak föl. — A magyarországi gör. kath. káptalanoknál következő dignitariusok és hivatnokok léteznek: *archi-presbyter* vagyis nagyprépost; *archidiaconus* vagyis olvasókanonok; *primicerius* vagy éneklő kanonok; *ecclesiarcha* vagy őrkanonok; *scholasticus* és *cartophilax* vagy *cancellarius*.

IV. FEJEZET.

Az egyházi hivatalok- és hivatalnokokról.

A) Az egyházi hivatalokról általán véve.

142. §. Egyházi hivatal fogalma; s az egyházi hivatalok felosztása.

I. A külömböző hierarchiai rangfokozatban levő egyházi személyek külömböző működési körrel azaz jogokkal és kötelmekkel birnak. Eme jogokat és kötelmeket az előbbi fejezetben már nagyobbrészt megismertettük. — Valamely működési körhöz tartozó jogok és kötelmek összege, eltekintve a működő személytől, — hivatalnak; a működő személy pedig hivatatnoknak neveztetik.

Tehát egyházi hivatalnak (officium ecclesiasticum) bizonyos egyházi jogok és kötelezettségek összege neveztetik, melyeket valamely egyházi személy, az illetékes elöljáróságtól nyert felhatalmazás folytán, bizonyos meghatározott területen lakó hivekre nézve, állandó tisztkép gyakorol.

Minthogy az egyházi hivatalokhoz, a hivatalnok tisztességes ellátására bizonyos jövedelem is csatoltatni szokott: azért az egyházi hivatalokat *javadalmaknak* is (beneficia) nevezzük. Tehát a *javadalom nem egyéb, mint állandó jog valamely egyházi hivatalhoz törvényesen kötött jövedelmet, ugyanezen hivatal viseléséért élvezhetni.*

Miután a hivatal, s a vele járó jövedelem egymással szorosan összefüggenek: ezért a *hivatal* és *javadalom* szavak vegyesen használtatnak, s a jelenlegi szólásmód szerint a hivatal szó magában foglalja a javadalmat is, s viszont a javadalom egyszersmind hivatalt is jelent.

Az egyházi hivatal fogalmához a föntebbi meghatárzás szerint szükséges: 1. Hogy a hivatallal összekapcsolt jogok és kötelmek egyháziak, vagyis az egyházi hatalom köréhez tartozók legyenek, melyeket csupán az egyházi személyek végezhetnek, s ezért p. o. az éneklőknek, sekrestyéseknek teendői, melyeket a világi hivek is teljesithetnek, — egyházi hivatalt nem képeznek. 2. Minden hivatallal okvetlenül összekötve kell lenni egyrészt bizonyos egyházi jogok és kötelezettségeknek, másrészt pedig bizonyos jövedelemnek; ha az egyik vagy másik hiányzik; vagyis a puszta jog és kötelezettség, vagy puszta jövedelem nem képez valódi egyházi hivatalt. 3. Mind a jogok és kötelmek gyakorlásának, mind pedig a jövedelem élvezetének *állandónak* vagyis a hivatalnok élte hosszáig terjedőnek s 4. illetékes előljáróság által engedélyezettnek kell lennie.

II. Az egyházi hivatalokat különféleképen szokás felosztani. Ugyanis

1. vannak *nagyobb és kissebb hivatalok* (officia maiora et minora). Nagyobbaknak azok neveztetnek, melyekkel külső egyházi joghatóság (jurisdictio fori externi) van összekötve. Ilyenek a pápa, az érsek és püspökök, továbbá a bibornokok s a püspöki joghatósághoz hasonló hatalommal felruházott (jurisdictio quasi eppalis) kissebb praelatusok hivatala. Kisebb hivataloknak pedig az egyházi joghatósággal nem járó papi teendők mondatnak, p. o. a plébánosi hivatal.

2. *Egyszerüek* és *lelkészeti hivatalok* (simplicia et duplicia seu curata). Az előbbiekkel csak némely sz. ténykedésre u. m. misemondás, zsolozsmázásra való kötelezettség van összekapcsolva mint p. o. a kanonoksággal; az utóbbiakkal pedig lelkipásztori teendők is összekötve vannak, minő p. o. a püspöki vagy plébánosi hivatal.

3. *Világi vagy pedig szerzetesi hivatalok* (beneficia saecularia vel regularia), a mint t. i. vagy csupán világi papoknak, vagy pedig csupán szerzeteseknek adományoztatnak. Ha kétség forog fönn: vajjon valamely hivatal világi vagy szerzetes javadalmat képez-e? — a kérdéses hivatal világinak itéltetik, mert a szerzetesek csak későbbi időben nyertek javadalmakat. Ha azonban a javadalom valamely kolostori egyházhoz van csatolva: szerzetesek számára alapitottnak vélelmeztetik.

4. *Választás, kegyúri bemutatás*, vagy *szabad adományozás útján szerezhető hivatalok* (beneficia electiva, patronata, vel collativa), a szerint a mint a hivatal a választásra jugositott személyek válasz-

tása, vagy kegyuri kijelölés és az illető egyházfőnök megerősitése vagy pedig főnöki adományozás folytán töltetik be.

5. *Örökös vagy ideiglenes hivatalok* (ben. perpetua et manualia). Örökösöknek mondatnak azon hivatalok, melyektől a javadalmast törvényes ok nélkül elmozditani nem lehet; — ideiglenesek pedig azok, melyeket az adományozó a javadalmastól bármikor visszavehet. A világi hivatalok rendszerint örökösök, ellenben a szerzetesekéi ideiglenesek.

6. *Összeférhetők vagy összeférhetlenek* (compatibilia vel incompatibilia) a mint t. i. az egyházi törvények értelmében azoknak egy javadalmas kezében való összehalmozása megengedtetik vagy pedig tiltatik.

143. §. Az egyházi hivatalok felállitása.

Az egyházi hivataloknak törvényes uton való felállitása a következő feltételek mellett történik:

1. A felállitásra *az illetékes egyházi elöljáróságnak kell engedélyt adnia*. Illetékes előljárónak a nagyobb hivatalokra nézve a rópápa, a kisebbekre nézve pedig a megyés püspök tekintetik. E szerint tehát érsekségek, püspökségek, apátságok és székesegyházi káptalanok létesitére pápai engedély szükséges; [1]) ellenben plébániák alkotására püspöki helybenhagyás is elégséges; [2]) de sőt a püspökök a pápától nyert külön breve erejénél fogva társas-káptalanokat is felállithatnak; sőt a székesegyházi nem dignitarius kanonokok számát is megszaporithatják. Az egyházi hivatalok létesitéséhez ugyan a polgári hatóság engedélye nem szükségeltetik; de mivel főkép a magasabb egyházi hivatalokat rendszerint az állam látja el jövedelemmel s ezenkivül némi polgári jogokban is résszesi azokat: a méltányosság, sőt az egyház haszna is megkivánja, hogy az új javadalmak felállitásáról a polgári hatóság is értesitést nyerjen.

---

[1]) Hajdanta a püspökségek a tartományi zsinat tanácsára és a pápa hallgatag belleegyezése mellett a metropoliták által létesittettek. A VIII-ik századtól kezdve a mióta t. i. rendszerint Rómából küldött hittéritők alapitottak új egyházakat: a püspökségek alapitása pápai befolyás mellett történt. A XI-ik századtól kezdve pedig a püspökségek alapititása egyenesen az apostoli sz. szék számára tartatott fenn, s azóta a pápai követek vagy metropoliták csupán pápai felhatalmazás mellett adhatnak ugyanarra engedélyt. *Thomasin*: Vet. et nov. discipl. P. I. l. I. c. 54. — c. 1. de conces. praeb. Extr. Joan. XXII. (tit. IV.) — c. 5. 6. de praebend. et dign. (III. 2.) Extrav. com. — Ben. XIV. de syn. d. 12. 1. 8.

[2]) c. 11. C. 16. q. 7. — c. 3. de eccl. aedif. (III. 48.) — Concil Trid. Sess. XXI. c. 4. de ref.

Magyarországban sz. István első királyunk idejétől kezdve mai napig [1]) a nagyobb hivatalok alapitását, az apostoli király eszközli; de az általa ujonnan felállitott javadalmakat is ő szentsége a pápa erősiti meg.

2. Mielőtt az új hivatal létesittetnék, az *érdekelt felek kihallgatandók:* ha vajjon nincs-e kifogásuk a szándékba vett hivatal felállitása ellen? [2]) Nevezetesen új püspökség létesitése alkalmával a környékbeli püspökök; a kanonokok létszámának szaporitásakor a káptalanbeliek; új plébániák létrehozása előtt a szomszéd plébánosok, s főkép azon plébános, a kinek parochiája területéből az új plébánia ki fog szakittatni, s végre a kegyuraságok is kihallgatandók. Mindezen érdekelt felek beleegyezése ugyan mulhatlanul nem szükséges, de ha fontos okokat tudnak a hivatal felállitás ellen felhozni: a méltányosság hozza magával, hogy a hivatal felállitás eszméje elejtessék.

3. Új egyházi hivatalok *elegendő oknál fogva*, vagyis ha azt az egyház szüksége, vagy haszna, az isteni tisztelet előmozditása igénylik, — állitandók föl.[3])

4. A létesitendő hivatalok részére *alkalmas hely jelölendő ki.* Igy p. o. püspökségeket csak nagyobb városokban vagy népesebb mezővárosokban lehet alapitani, nehogy a püspöki hivatal tekintélye a jelentéktelen hely által csorbát szenvedjen.[4]) Ugyanazon egyházmegyében vagy ugyanazon városban két püspök nem székelhet.[5]) Plébánia pedig csak oly helyen állitandó fel, hol legalább is tiz család él,[6]) s a hol plébánia templom létezik; továbbá a plébániaterület is pontosan kijelölendő, nehogy az új javadalmasnak a szomszéd plébánosokkal versengései támadjanak.

5. Szükséges, hogy az uj hivatalhoz, a javadalmas tisztességes ellátására *elegendő jövedelem* (dos congrua) csatoltassék.[7]) Eme jövedelem nagysága a hivatal nagyobb vagy kissebb voltától, a helyi és idő körülményektől függ.

6. Új hivatal alapitónak jogában áll bizonyos *feltételeket* ki-

---

[1]) Verbőczi I. r. 11. cim. — 1715: 105 tczikk. — 1741: 65. tczikk 1765: 43. t.-czikk.

[2]) V. ö. Concil. Trid. Sess. VII. c. 6. de ref.

[3]) V. ö. c. 10. D. 1. de consecr.

[4]) c. 5. D. 80. — c. 1. de privil. (V. 33.)

[5]) Concil. Nic. c. I. c. 8.

[6]) Ref. SCC. in Const. jur. par. dec. 18. 1762.

[7]) V. ö. Concil. Trid. Sess. XXI. c. 4. XXV. 12. de refor.

tűzni, melyeket azonban az illetékes egyházi elöljáróság csak azon esetben fogadhat el, ha azok a javadalom természetével s a kegyúri jogokkal összeegyeztethetők.

Az egyszerű javadalmak felállításához mindezen formaságok nem szükségesek, hanem elégséges, ha a javadalom létesitésére a püspöki engedély megadatott, s ha a javadalmasnak kellő ellátásáról gondoskodva van.

144. §. Az egyházi hivatalok megváltoztatása.

A törvényes úton felállitott egyházi hivatalok állapotán a canonok értelmében,[1]) semmiféle változást tenni nem szabad, — s ezért a javadalmaknak eredetileg megállapitott jogai, területe és jövedelmei folyton épségben hagyandók. — Ámde előfordulhatnak bizonyos körülmények, midőn a mondott általános szabály felfüggesztetik, — és a hivatal változtatásra, törvényesen előirt feltételek és formaságok megtartásával engedély adatik.

A hivatalok megváltoztatása többféleképen történhetik u. m.

1. *Egyesités által* (per unionem) ha t. i. két vagy több hivatal s azoknak jövedelmei egybekapcsoltatnak. Az egyesités ismét háromféle lehet u. m. a) *egyenjogú* (unio per aequalitatem) ha az egyesitett hivataloknak nevei, jogai továbbra is épségben maradnak s csupán csak a hivatal vezetése ruháztatik egy személyre. Ily módon többnyire a püspökségek szoktak egyesittetni, s ekkép keletkeztek a gnesen-poseni, a zeng-modrusi püspökségek. b) *Egybevasztás által történt egyesités* (per confusionem) midőn az egyesitett két hivatalból, egy harmadik, egészen új hivatal keletkezik. c) *Alárendelés által való egyesités* (unio per subjectionem) ha az egyesitett hivatalok közül az egyik mint fiókegyház, a másiknak mint anyaegyháznak alárendeltjévé lesz.

(Az egyesitésnél, a hivatalok felállitásakor szem előtt tartandó szabályokon kivül, még a következők is figyelembe veeendők: *α*) Az egyesités csak igen fontos okoknál fogva engedhető meg p. o. ha az egyesitendő hivatalok egyike igen csekély jövedelemmel bir s a két hivatal egymáshoz közel fekszik[2]); vagy ha az egyik hivatal hiveinek száma oly annyira megkevesbedett, hogy összevéve tiz családot sem képeznek;[3]) vagy ha az egyik hivatalnak romba dőlt templomát ujra felépiteni nem lehet.[4]) *β*) Az egyesitésnek mindenkor örök időre s az illető egyház ja-

[1]) V. ö. c. 12. de constit. (I. 2. — c. 8. 36. de praebend. (II. V.)
[2]) c. 48. c. 16. q. 1.
[3]) c. 3. §. 1. C. 10. q. 1.
[4]) c. 49. C. 16. q. 1.

vának előmozditása czéljából kell eszközöltetnie. Tehát ideiglenesen és személyes kedvezménykép engedélyezendő, vagyis csupán egy bizonyos javadalmas haláláig tartó egyesités szóba sem jöhet.[1]) γ) Csak azon hivatalok egyesithetők egymással, melyek ugyanazon egyház-megyéhez tartoznak; a szerzetesi javadalmak a világiakkal; a szabadon adományozható hivatalok a kegyuraság alá tartozókkal soha sem egyesithetők.[2]) δ) Bárminő egyesités létesitésére a kegyuraságnak, s az illető javadalmasoknak (de csak azon esetben, ha az egyesités az ő kárukkal történnék) beleegyezése is szükséges, és ezenkivül az illető javadalomhoz tartozó hivek is kihallgatandók. Ha azonban a kegyuraság vagy a javadalmas elegendő ok nélkül megtagadná beleegyezését: a püspök ennek daczára is végrehajthatja az egyesitést.[3]) Ily esetben az érdekelt felek a felsőbb egyházi hatósághoz felebbezhetik ügyüket.

2. *Bekebelezés által* (per incorporationem) midőn t. i. a javadalom valamely szegényesebben dotált egyházi méltóságba, vagy testületbe jövedelem öregbitése czéljából beolvasztatik.

A bekebelezett hivatalnak vezetésére az illető egyházi méltóság vagy testület mindig valamely helyettest tartozik rendelni, mert különben a bekebelezés hivatalegyesités szinével birna.[4]) A kolostorok részére engedélyezett bekebelezés háromfélekép történhetik, t. i. vagy *csupán csak a jövedelem élvezetére* nyer a kolostor jogot (incorporatio quoad temporalia tantum), a hivatalbeli administratort pedig a püspök nevezi ki; vagy pedig a jövedelem élvezetén kivül az *administrator kinevezésére* is jog adatik (incorporatio jure pleno; — vagy végre a bekebelezett javadalom a *püspöki joghatóság alól teljesen kivétetik*, s mind maga a javadalom, mind a hozzá tartozó papapság és hivek a kolostori praelatus joghatósága alá helyeztetnek (incorporatio jure plenissimo).

A plébániák bekebelezése, mely a középkorban igen szokásossá vált, a trienti zsinat határozata folytán eltiltatott s azóta s csupán csak az egyszerü javadalmak kebeleztetnek be valamely papnövelde vagy káptalan birtokába.[5])

3. *Felosztás által* (per divisionem vel dismembrationem), ha egy hivatalból két vagy több hivatal alkottatik. A felosztás leginkább oly plébániai javadalmaknál engedtetik meg, melyeknek fiókegyházaiban lakó hivei az isteni tiszteletre az anyaegyháztól való nagyobb távolság miatt főleg téli időben, a plébánia templomban meg nem jelenhetnek.[6]) A hivek nagyobb száma magában véve nem

---

[1]) Concil. Trid. Sess. VII. c. 4. XXIV. c. 17. de refor.

[2]) U. o. Sess. XIV. c. 9. XXIV. c. 13. 15. XXV. c. 9. de reform.

[3]) *Ferraris*: sub voce *parochia* n. 39.

[4]) A bekebelezés némi tekintetben hasonlit ugyan az egyesitéshez, de lényegileg mégis különbözik attól, mert az egyesités által mind a két vagy több összekapcsolt javadalom rendes igazgatót nyer, a ki az egyesitett javadalmak birtokosának tekintetik; ellenben a bekebelezésnél a bekebelezett javadalom élére folyton külön administrator rendeltetik; továbbá az egyesitett javadalom, a javadalmas halála által üresedésbe jő, de a bekebelezett javadalom soha sem ürül meg, mert annak folyton élő birtokosa van, t. i. az illető méltóság vagy egyházi testület.

[5]) Sess. XXI. c. 7. XXIII. c 18. XXIV. c. 15 de reform.

[6]) Concil. Trid. sess. XXI. c. 4. de reform.

elegendő ok a felosztásra, mert ez esetben a plébános annyi segédlelkészt tartozik püspökétől kérni, a mennyi a hivek lelki szükségleteinek elégtételére szükséges.[1]) A felosztás által ujonnan keletkezett hivatalnak jövedelme, rendszerint a régi javadalom jövedelméből vétetik; ha pedig az ekkép nyert jövedelem az új hivatalnok ellátására elegendő nem lenne: az új javadalomnak hivei tartoznak lelkipásztoruk jövedelmét kellőleg kiegésziteni.[2]) Ha az új javadalom dotálása a régi javadalom jövedelméből történt: a régi javadalmas az új javadalomra nézve kegyúri jogot nyer.[3])

A felosztással nem kell azonosnak vélnünk a *hivatalok ujabb határolását* (nova limitatio) vagyis a plébánia terület egy részének egy másik plébánia területéhez való csatoltatását, — a mire a püspök szokott engedélyt adni.

4. *Átváltoztatás vagyis reformálás által*, ha a már létező javadalom másnemű javadalommá változtatik, p. o. ha az apátság vagy prépostság püspökséggé alakittatik át.

5. *Áttétel által*, (per translationem), midőn valamely hivatal más helyre tétetik át, p. o. a plébániai hivatal az anyaegyházból a fiókegyházba helyeztetik, a nélkül, hogy a javadalom régi jogai változást szenvednének.

145. §. Az egyházi hivatalok megszüntetése és visszaállitása.

Az egyházi hivatalokat nem csak megváltoztatni, de sőt megszüntetni is lehet.

A *hivatalmegszüntetés* néha önmagától áll be, (extinctio) p. o. ha az egyház ellenségei: a hitetlenek, eretnekek avagy szakadárok a javadalomhoz tartozó templomot lerombolják, s a jövedelmet elfoglalják; vagy ha valamely plébánia hivei mind eretnekekké, szakadárokká lesznek. De előfordulhatnak oly esetek is, midőn az illetékes egyházi előljáróság szünteti meg a hivatalt, s ez *elnyomásnak* (suppresio) mondatik. Nagyobb hivatalokat csak a pápa; kisebbeket pedig a püspök szüntethet meg, ha erre igen fontos okai vannak, minők: a hivek fölötte csekély száma; gyakrabban elkövetett szarvas bűneik megfenyitése, p. o. ha a hivek több izben meggyilkolták a

---

[1]) U. o.

[2]) U. o.

[3]) C. III. de eccl. aedif. (III. 48.), mely törvényt a trienti zsinat is (az idézett helyen) megerősitett.

község lelkészét;[1]) továbbá a hivatal jövedelmének tetemes és oly mérvü csökkenése, hogy az a javadalmas tisztességes ellátására többé nem elégséges.[2])

A megszüntetett javadalmakat, a megszüntetés okainak elenyésztével, ugyanazon egyházi hatóság, mely a megszüntetést eszközölte, vissza is állithatja, — de erre kötelezve nincs.

B) Az egyházi hivatalok betöltése.

146. §. Az egyházi hivatal betöltésének fogalma és törvényes kellékei.

Egyházi hivatal betöltésének (provisio officii eccltici) *ama tény mondatik, melynél fogva valamely egyházi személy az üresedésben levő javadalom törvényes birtoklására, vagyis a hozzá kapcsolt jogok és kötelmek állandó és illetékes gyakorlására, az illetékes egyházi hatóságtól felhatalmazást nyer.*

Hogy az egyházi hivataloknak betöltése törvényesen azaz a canonok értelmében történjék, szükséges:

1. Hogy a betöltendő *javadalom valósággal üresedésben legyen.* Valamely javadalom háromféleképen lehet üresedésben: u. m. vagy *csupán tényleg* (de facto tantum), ha t. i. létezik ugyan a javadalomnak birtoklására jogositott személy, de ez tényleg nincs a javadalomnak birtokában; vagy pedig *csupán jogilag* (de jure tantum), midőn valaki birtokolja a javadalmat, noha erre jogositva nincs; *s végre tényleg és jogilag üresedésben van a javadalom*, ha senki sincs annak birtoklására jogositva, és senki sem birtokolja azt. Ha a javadalom csupán tényleg lenne üresedésben: azt ujolag betölteni, illetőleg valakinek oda adományozni tilos s ha valaki ily törvénytelen módon adományozott javadalmat mégis elfogadna, kiközösités alá esik, s a hivek az ily bitorló javadalmast az egyházi ügyekben kerülni tartoznak.[3]) A csupán jogilag üres javadalmat be lehet ugyan tölteni, de mielőtt az új javadalmas beigtattatnék, a régi tényleges birtokos kihallgatandó.[4]) A tényleg és jogilag üresedésben levő javadalom azonban késedelem nélkül betöltendő. A tényleg betöltött javadalmat üresedés esetére valakinek odaigérni nem szabad, mert az u. n. *ex-*

[1]) C. 25. C. 25. q. 2.
[2]) C. 33. de verb. signif. (V. 40.) — Conc. Trid. Sess. XXI. c. 7. de reform.
[3]) Pius VI. ad Eppos Gall. 13. Apr. 1793.
[4]) C. 28. de praeb. in VI-to. (III. 4.)

spectativákat, a trienti zsinat feltétlenül megtiltotta;[1]) s ezért az ilyetén igéretek, bár esküvel erősittettek volna meg, semmiseknek tekintetnek.

2. Az üresedésbe jött javadalom betöltését *illetékes* vagyis *az adományozásra jogositott hatóságnak* kell eszközölnie. Az egyházi hivatalok adományozására csak az egyházi előljáróság lehet jogositva. Ezen szabály kezdettől fogva érvényben van az egyházban, s noha némely javadalmak adományozására világi egyének is befolyással birnak; de ez csak az egyház beleegyeztével és engedélyével történik, s a befolyás pusztán a személy kijelölésére szoritkozik; ellenben a kijelölt személynek hivatalban való megerősitése, vagyis az adományozás lényege mindenkor az egyházi hatóságot illeti meg. — A nagyobb javadalmak adományozására csupán az egyház feje, a római pápa van jogositva; a kisebb javadalmakat pedig a püspökök adományozzák.

3. A hivatalok betöltésének egyéb körülményeire nézve a jelenlegi egyházfegyelem szerint következő szabályok tartandók szem előtt:

a) A javadalom-adományozás három lényeges tényt foglal magában, u. m. a *hivatalra alkalmas személy kijelölése* (designatio personae idoneae); *a hivatalnak tulajdonképeni átruházása* (institutio canonica); — *s a javadalmasnak a megnyert hivatalba való ünnepélyes beigtatása* (introductio, installatio in possessionem beneficii). Ha eme cselekményeket mind maga az illető egyházi előljáró végzi: az adományozási jog *teljesnek* (jus provisionis plenae) mondatik. Ellenkező esetben, vagyis ha a személy kijelölése mások választásától, kérelmezésétől, (postulatio) bemutatásától (praesentatio) függ: a kérdéses jog *nem teljesnek* (jus provisionis minus plenae) neveztetik. A teljes adományozási jog másképen *szabad adományozásnak* (collatio libera); a nem teljes pedig *nem szabadnak, szükségképeninek* (collatio non libera, necessaria) is mondatik. — Ha pedig az adományozás egyrészt mások kijelölésétől, másrészt valamely canonjogi hiánytól való felmentéstől, melyben a kijelölt szenved — függ, vagyis ha a kijelölés érvénye az egyházi előljáró kegyelmétől feltételeztetik: ily esetben az adományozás *vegyesnek* (collatio mixta) neveztetik. — Végre az adományozás vagy *rendes* lehet vagy *rendkivüli*. Rendes akkor, ha azt a közönséges jogi szabályok értelmében a püspök eszközli; rendkivüli pedig akkor, ha valamely kivételes szabály szerint

[1]) Sess. XXIV. c. 19. de reform.

egy harmadik, erre jogositott személy adományozza a javadalmat; avagy ha átháramlás jogánál fogva fensőbb egyházi előljáróság; vagy végre ha a föntartás törvényénél fogva a pápa tölti be a javadalmat.

b) *A hivatalra kijelölt személyben* a következő canoni kellékek kivántatnak:

α) *Törvényes kor.* Püspöki hivatalra csak az jelölhető, ki a 30 évet már betöltötte;[1]) a lelkészettel összekapcsolt hivatalok viselésére már megkezdett 25 év;[2]) káptalani méltóság elnyerésére 22-ik;[3]) az egyszerű javadalmak birtoklására megkezdett 14 év szükséges. A törvényes kor hiányától csak a pápa menthet föl; s az ő fölmentvénye nélkül, a megkivánt kor előtt történt adományozás érvénytelennek tekintetik.

β) *Törvényes származás.* A törvénytelen születés hiányától a kisebb javadalmakra nézve a püspök; a nagyobbakra nézve pedig a pápa adhat fölmentvényt.

γ) *A papsághoz való tartozás, nőtlenség, s a hivatal kivánalmaihoz képest valamely egyházi rend.* Püspökké csak presbytert, s oly egyént lehet választani, ki legalább is hat hónap előtt valamely nagyobb egyházi rendet fölvett.[4]) Apáti, préposti és plébánosi hivatalra is rendszerint csak presbyterek választhatók, s a káptalanbelieknek legalább fele részben szintén presbytereknek kell lenniök.[5]) Mindazáltal kivételesen megengedtetik, hogy oly egyén is nyerhessen javadalmat, ki az ahhoz megkivántató egyházi rendet még nem vette föl, de köteles az illető egy év alatt az előirt ordot fölvenni, mert különben hivatalától megfosztatik.[6])

δ) *Kifogástalan erkölcsiség*, s minden szabálytalanság és egyházi censurától való mentesség.

ε) A hivatal *kellő végzésére szükségelt tudomány.* Némely magasabb hivatalokra p. o. a püspökség, mester- s poenitentiárius kanokságra csak hit- vagy canoni jogtudorok vagy szabadalmazottak (licentiati) választandók; sőt a trienti zsinat óhajtandónak tartja,[7]) hogy minden káptalani méltóság, s ha lehetséges, az egyszerü cano-

---

[1]) A pápai méltóságra nézve nincs határozott kor előirva, de illő, hogy a pápa legalább is a püspökben megkivántató korban legyen.

[2]) Conc. Trid. Sess. XXIV. c. 12. de reform.

[3]) U. o.

[4]) U. o. Sess. XXII. c. 2. de ref.

[5]) U. o. Sess. XXIV. c. 12. de reform.

[6]) c. 14. de elect. in VI-to. (I. 6.)

[7]) Sess. XXIII. c. 18. XXIV. c. 12. de reform.

noki állomások is legalább fele részben hasonló képzettségü egyházi férfiaknak adományoztassanak. Plébániai javadalmakat csak azok nyerhetnek, kik a zsinati vizsgálatot (examen synodale), melyről alább (155. §.) szólandunk, jó sikerrel kiállották.

ζ) Némely országokban, igy honunkban is csak *az ország polgárai*, vagyis az országban született, avagy itt honfiusitott egyének nyerhetnek javadalmat.[1])

η) A mennyire lehet, a több alkalmas és méltó személy közül a *méltóbb* jelölendő ki a hivatal elnyerésére;[2]) de azért az egyszerüen alkalmas és méltó egyénnek — a méltóbbak mellőzésével — történt kijelölése is érvényes.

ϑ) Vegyes vallású községek lelkészeivé csak *tapintatos* papok választandók.[3])

ι) Az egyházi és világi hatalom közti egyetértés fentartása miatt kivánatos, hogy az egyházi javadalmakra a *polgári hatóság által kifogásolt személyek* (personae ingratae) ne választassanak.[4])

κ) Végre az adományozásnak *ingyen*,[5]) s minden simonia nélkül, *szabadon*,[6]) *feltétlenül*, s *a javadalem megkisebbitése nélkül*,[7]) *nyilvános úton, s a törvényben előirt idő lefolyása alatt kell történnie.* A nagyobb hivatalok betöltésének rendszerint három hó alatt;[8]) a szabad adományozás, vagy egyházi kegyuraság alá tartozó javadalmak betöltésének *hat hó*; a világi kegyurasági kijelölés által betöltendő javadalmak adományozásának pedig *négy hó lefolyása* alatt kell eszközöltetnie.[9]) Ha a kijelölésre jogositott egyén a törvényes idő alatt a kijelölést meg nem teszi: a püspök átháramlás czimén szabadon adományozhatja a javadalmat; ha pedig a püspök mulasztaná el az adományozást: hierarchiai fokozat szerint a fensőbb egyházi hatóságra háramlik át az adományozás joga.

---

[1]) 1439: 5. tc. 1741: 15 és 16 tc.

[2]) c. 15. C. 89. q. 1. — Concil. Trid. Sess. XXIV. c. 18. de ref.

[3]) Pii VII. Breve ad Cap. Trev. 16. Jul. 1821.

[4]) Pii IX. Breve ad Eppos Austr. 5. Nov. 1855.

[5]) c. 3. 8. 9. c. 1. q. 3. — c. 4. 6. 8. de pact. (I. 35).

[6]) c. 2. 3. de his, quae vi et metu. (I. 40.)

[7]) c. un. ut benef. sine dim. conf. (III. 12)

[8]) c. 41. de elect. (1. 6.)

[9]) Consistit. Pii V. „*In conferendis.*“ 1566.

I. A nagyobb egyházi hivatalok betöltésének módozatai.

147. §. A nagyobb egyházi hivatalok betöltéséről általán véve.

A nagyobb egyházi hivatalokat, mint már fönnebb mondva volt, egyedül a római pápa töltheti be, a ki azonban jelenleg a bibornoki, a curialisi méltóságok, s a reservált hivatalok kivételével nem szabadon, hanem mások kijelölése folytán adományozza a nagyobb javadalmakat. — Hogy a főbb egyházi javadalmak betöltéséről kellő fogalmat szerezzünk magunknak: eme javadalmakra való kijelölések különféle nemeit u. m. a *canonjogi választást* (electio), *kérelmezést* (postulatio), *fejedelmi kinevezést* (denominatio regia), továbbá a módozatot is, ismernünk kell mely szerint a pápa a nagyobb hivatalokra kijelölt személyeket *megerősiteni* szokta. — Végre mivel a püspökök csak a püspöki rend felvétele; az apátok és prépostok pedig a megáldatás után tarthatják meg állandóan javadalmaikat: azért a nagyobb javadalmak adományozását illető törvények tejes előtüntetésére *a püspöki fölszentelés* s *az apát* és *prépostok megáldására* vonatkozó fegyelmi szabályokat is elő kell sorolnunk.

148. §. A canonjogi választás (electio).

Az egyházi hivatal viselésére alkalmas személyeknek kijelölése a legrégibb időkben *választás* utján történt. Az apostolok cselekedeteiből [1]) tudjuk, hogy az első hét diaconus a nép által választatott meg. S az első századokban is a pápákat és püspököket a papság és hivő nép közösen szokta megválasztani. Később azonban czélszerűbbnek vélte az egyház a választás jogát szükebb térre szoritani. *A jelenlegi egyházfegyelem szerint csakis a pápa, némely országok püspökei,* [2]) *s a szerzetes főnökök esnek választás alá.* A pápa megválasztására a római egyház bibornokai; püspök választásra az illető egyházmegye székeskáptalana; a szerzetes főnökök megválasztására pedig az illető szerzet capitulumai jogositvák.

A pápa választásánál szintén megtartatnak a canonjogi választás szabályai; de mivel a pápaválasztás lényegileg elüt a többi választásoktól, minthogy a törvényesen megválasztott pápa senki által sem erősittetik meg hivatalában, — s továbbá mivel a pápa választásánál sok egyéb sajátságos szabályok tartatnak szem előtt: azért eme választásról alább s külön §-ban fogunk megemlékezni, — itt csak a püspökök és szerzetes főnökök megválasztására vonatkozó szabályokat adjuk elő, melyek a következők:

---

[1]) VI. 2—6.

[2]) Püspök választási joggal a poroszországi, hannoveri, a felső rajnai, schweitzi, németalföldi, és Ausztriában a salzburgi és olmützi érsekségek káptalanai birnak.

1. *A választás csak a hivatal megüresedés esetén;* s ha az üresedés a praelatus meghalálozása által történt, ennek eltemetése, s a lelke üdveért tartott exequiák befejezése után ejthető meg.[1]) A választási ténynek az üresedésről vett tudomás után *három hó* alatt szükségkép meg kell történnie,[2]) mert külömben a választó testület ezen egy esetre elvesziti választási jogát, mely ekkor a fensőbb egyházi joghatóságra háramlik át.

2. *A választási napot* vagy a káptalani főnök vagy pedig a szavazók szótöbbsége határozza meg. [3])

3. *A választásra minden választási joggal felruházott tag meghivandó;*[4]) s minden választó személyesen tartozik megjelenni; ha pedig a személyes megjelenésben akadályozva lenne, valamely megbizottat (procurator) küldhet maga helyett, [5]) de ez csak akkor bocsáttatik szavazásra, ha máskülömben is a káptalan kebléből való, vagy ha az összes káptalan megengedi neki a szavazást. Ha a választásra meg nem jelenő tag helyettest nem rendel: ez alkalomra a szavazási jogtól elesik; [6]) de ha valamely választóképes tag minden ok nélkül meg: nem hivatnék jogában áll az illetékes előljáróságnál törvényes idő alatt panaszt emelni, s a választás megsemmisitetését kérelmezni. [7])

4. *Választási joggal* (vox activa) bir minden káptalani tag, ha csak valamely módon p. o. kiközösités, [8]) fölfüggesztés, [9]) letétel (depositio) vagy degradáltatás, vagy részleges egyházi tilalom (interdictum personale) által választási jogától megfosztva nem lett. Ezenkivül a szavazástól ki vannak zárva azon káptalanbeliek, kik a subdiaconatust még föl nem vették; [10]) s azon szerzetesek, kik ün-

---

[1]) c. 7. D. 79. — 36. de elect. (I. 6.)

[2]) c. 41. de elect. et elect. pot. (I. 6.) — c. 35. D. 63.

[3]) V. ö. c. 52. de elect. (I. 6.)

[4]) c. 18. 28. 36. de elect. (I. 6.)

[5]) c. 42. §. 1. U. o. A megbizott vagy általános parancscsal küldhető, melyszerint t. i. bárkire szavazhat, kit méltónak gondol; vagy külön parancscsal, ha megjelöltetik a személy kire szavaznia kell. — Lehet több procuratort is rendelni, oly formán, hogy az szavazzon közülök, ki előbb megjelenik, vagy a kit a káptalan a szavazásra bocsát

[6]) U. o.

[7]) U. o. c. 28. 36.

[8]) C. 39. U. o. — c. 23. de appell. (II. 28.)

[9]) C. 8. de consvetud. (I. 4.)

[10]) C. 2. de aetat. et qual. in Clem. (I. VI.) — Concil. Trid. Sess. XXII. c. 4. reform.

nepélyes fogadalmat még nem tettek.[1]) A káptalanhoz nem tartozó papok csupán részleges szokás avagy a káptalan közmegegyezése folytán szavazhatnak.[2]) Világi egyének azonban semmiféle czimen sem vehetnek részt a választásban.

5. *Megválasztható vagyis szenvedőleges választási képességgel bir* (vox passiva) mindenki, a kit a canonok a hivatal elnyerésére képtelennek nem nyilvánitanak. Névszerint meg nem választhatók a szabálytalan, vagy valamely censurával sujtott egyének;[3]) továbbá azon káptalanbeliek, kik önmagukra szavaznak, vagy saját részükre szavazatokat hajhásznak;[4]) vagy a kik erőszakos úton eszközölt megválasztatásukba beleegyeznek stb.[5]) A megválasztottnak nem kell szükségkép káptalanbelinek lennie, — de a püspöki hivatalra a mennyire lehetséges káptalanbeli választandó.[6]) — Ha a káptalan méltatlan egyént választ: az általa megejtett választás érvénytelen s a hivatalra való kijelölés a fensőbb egyházi hatóságra háramlik.

6. Maga a választás háromfélekép történhetik u. m.

a) *Közfelkiáltás által* (per acclamationem, per quasi-inspirationem) ha t. i. valamennyi káptalanbeli minden szavazás s előleges összebeszélés nélkül, s mintegy isteni sugalat hatása alatt egy szivvel s egy lélekkel kiált ki valakit hivatalnoknak.[7]) Ezen választási mód azonban igen ritkán fordul elő.

b) *Titkos szavazás által* (per scrutinium), a mi a következőképp megy végbe:[8]) A káptalan kebeléből mindenek előtt három szavazat szedő (scrutator) választatik. — A szavazás vagy élőszóval, vagy irásban történik. Az előbbeni esetben az egyik scrutator azonnal följegyzi az egyes szavazatokat, az utóbbi esetben pedig a szavazati jegyek valamely kehelybe dobatnak. A scrutatorok, ha élőszóval történik a szavazás legelőször, ha irásban legutoljára adják be szavazataikat. A szavazatok összeszedése után a szavazó czédulák megszámláltatnak, s ha azoknak száma több vagy kevesebb a szavazó tagok számánál: a czédulák megsemmisittetnek, s új szavazás

[1]) V. ö. c. 27. 49. de elect. (I. 6.)
[2]) c. 31. U. o.
[3]) c. 7. 10. de cler. exc. (V. 27.)
[4]) c. 46. 57. de elect. (I. 6.)
[5]) c. 2. 43. U. o.
[6]) c. 13. 16. D. 61. — c. 41. de elect. (I. 6.)
[7]) c. 42. U. o.
[8]) c. 42. 48. 50. 57. 58. U. o.

történik; ha pedig a szavazási jegyek száma a szavazókéval egybeüt: a szavazás eredménye nyilvánosságra hozatik, vagyis az egyes szavazati jegyek felnyittatnak, — s a feltételes és vagylagosan adott szavazatok, s üres szavazati jegyek számba nem vétetvén, — kiszámittatik: kinek van legtöbb szavazata, — s ha valaki általános szótöbbséget nyert, megválasztottnak tekintetik; — de ha általános szótöbbséget senki sem nyert, a szavazás mindaddig ismételtetik, mig a kivánt többség elő nem áll. Az u. n. *accessus* vagyis hozzájárulás utjáni szavazás csakis az apácza zárdafőnöknők megválasztatásánál engedtetik meg. [1]) Az általános szótöbbség kiderültével a megválasztottnak neve nyilvánosságra hozatik.

c) *Megbizás által* (per compromissum), ha t. i. a káptalan egy vagy több választó tagra ruházza át a választás megejtését. Megbizásnak csak akkor lehet helye, ha abba valamennyi választó beleegyezik.[2]) A megbizott egyéneknek nem kell szükségkép káptalanbelieknek lenniök, de mindenkor a papi osztályhoz kell tartozniok.[3]) A megbizatás vagy feltétlen, vagy feltételes lehet, s ez utóbbi esetben a megbizottak a választásnál kötelesek a feltételeket megtartani, mert különben a választás érvénytelennek tekintetik. A megbizottak által történő választásnál is a többség határoz, s azért czélszerű mindig páratlan számmal rendelni a megbizottakat, hogy a szavazatok megoszlása esetén a szótöbbség azonnal kitünjék. Ha a megbizottak egy része társaik egyikét ohajtja megválasztani: az illetőnek beleegyezése által is érvényes szótöbbség támadhat. De ha csak egy bizatik meg a választással: ennek nincs jogában önmagát választani.

Ha a megbizottak érdemes személyt választanak: a káptalan tartozik azt megválasztottul elfogadni; de ha méltatlant választanának: a káptalan új választást eszközölhet. Végre ha a megbizottak a törvényes idő alatt a választást meg nem ejtik, a káptalan elveszti a választás jogát, mivel ő a hibás, hogy a megbizottakat a választás eszközlésére rá nem szoritotta. [4])

7. Bármily módon történt légyen a választás, ha egyszer annak eredménye kihirdettetett — a választóknak azt többé megmá-

---

[1]) C. 43. de elect. (I. 6.) in VI-to.

[2]) V. ö. R. J. 29. U. o.

[3]) V. ö. C. 8. de elect. (I. 6.)

[4]) A megbizás érvénye kétfélekép szünhetik meg. u. m. a) ha a megbizók a megbizatást visszavonják, de ez csak addig lehetséges, mig a megbizottak a választás fölött nem tanácskoztak; b) ha a választásra kitüzött idő lejárt.

sitaniok nem lehet. A megválasztás a megválasztottnak nyolcz nap alatt értésére adandó, ki egy hó lefolyása alatt köteles kinyilvánitni: beleegyezik-e vagy sem megválasztatásába? Ha a mondott idő elteltével a megválasztott nem nyilatkoznék: ugy tekintetik, mintha a választást el nem fogadta volna, s ezért új választás történik.[1])

149. §. A pápa választás.

A kereszténység első századaiban az apostoli sz. szék ép oly módon töltetett be mint a püspökségek, t. i. ha az egyház feje meghalt, a szomszéd püspökök Rómába jöttek, s az ottani papsággal és hitközséggel egyetértve választották meg az új pápát. Minthogy azonban az ily széles alapra fektetett választásnál gyakorta pártoskodások, komoly, sőt nem ritkán véres vérengzések fordultak elő: ezeknek meggátlására kezdetben Olaszhon fejedelmei; a nyugat római császári méltóság visszaállitása után pedig a római császárok kezdtek a pápa választásra lényegesebb befolyást gyakorolni. Később II. Miklós pápa 1059-ben elrendelé, hogy jövőre a pápa választást, a római császár régi jogainak épségben tartása mellett, a római papságnak és a hitközségnek beleegyeztével a bibornoki testület eszközölje. Idő folytával azonban mind a római császár, mind a római papság és nép elveszité a pápa választásra való befolyását s mai nap a bibornokok szabadon, s minden idegen befolyástól menten választják meg az egyház fejét.

Napjainkban a pápa választás több régi egyetemes zsinat és pápa constitutio nyomán[2]) — következőkép megy végbe:

1. A pápa halála után azonnal fölszólitatik a papság és nép, hogy gyors, egyértelmű s az egyház üdvére szolgáló, új pápa választásért buzgón imádkozzék.

2. A távol levő bibornokoknak egyszerűen tudomásukra hozatik a pápa halála, de az új pápa választásra meg nem hivatnak.

3. Miután az elhunyt pápa lelki nyugalmáért tartatott tiz

[1]) Azon országokban, hol a püspökök kinevezése a káptalant illeti meg — a káptalan a választás megejtése előtt egy névjegyzéket ad be a fejedelemnek azon kérdéssel: vajjon nincs-e ezek között kifogás alá eső személy, — ha azután valaki nem tetszenék a fejedelemnek: annak nevét kitörli a névjegyzékből, s a káptalan a megmaradtak közül választja a püspököt.

[2]) A III. later. (1179), II. lyoni (1274), viennei (1311) egyetemes zsinatok végzései; továbbá VI. Kelemen (1351), II. Gyula (1505), IV. Pius (1552), XV. Gergely (1621), VIII. Orbán (1626) és XIII. Kelemen (1731) pápák constitutio nyomán.

napi exequiák bevégződtek: a tizenegyedik napon a sz. Lélek segélyül hivása után a Rómában jelenlevő bibornokok ünnepélyesen bevonulnak a *conclave*-nak nevezett választói helyiségbe. A *conclavet* X. Gergely pápa a II. lyoni zsinaton (1274) rendelte el, mely szerint t. i. a bibornok az új pápa választásztást, azon palotának, melyben az előbbi pápa meghalt, egyik elzárt részében kötelesek végrehajtani. Szükség esetén azonban bárhol, tehát Róma városán kivül is megtartathatik a conclave. A conclaveba vonult bibornokoknak mindaddig mig a választás meg nem ejtetik, a külvilággal semmi módon sem szabad közlekedniök, [1]) s ezért egyetlen ajtó kivételével a többi mind befalaztatik, s az étkek egy külön nyiláson adatnak be nekik. [2]) A Rómában levő bibornokokra a conclaveban három napig várakoznak, mely idő elteltével azoknak a conclaveba belépni tilos; de a távol levő bibornokok bármikor is érkeznek Rómába: a választás megejtése előtt a conclaveba venulhatnak. A mely bibornok a conclavet a választás előtt elhagyja: oda vissza nem térhet; de ha valaki betegség miatt távozik: egészségét visszanyerve, ujra a conclaveba jöhet.

4. Cselekvő választási joggal minden cardinalis bir, ha hivatalába ünnepélyesen beigtattatott; — s szavazati jogát még azon esetben sem veszíti el, ha censurával lenne sujtva. A távollevők sem irásban, sem procurator által nem szavazhatnak. — Szenvedőleges választási joggal bir, azaz pápává választható minden egyén, ki isteni törvénynél fogva püspöki hivatalt viselhet, s e szerint nem szükséges, hogy a bibornoki testületből választassék a pápa; azonban V. Orbán ideje óta mindig csak bibornok választatott az egyház fejévé. Oly egyénnek megválasztása, ki simoniacus módon lett pápává, soha érvényesnek nem tekintetik [3])

5. Maga a választás a canonjogi választáshoz hasonlit; tehát háromfélekép u. m. közfölkiáltás, titkos szavazás vagy megbizás utján történhetik. Leggyakoribb azonban a titkos szavazás, melynél

---

[1]) A bibornokokkal együtt az u. n. *conclavisták* is a conclvavéba jöhetnek. Nevezetesen minden bibornok magával hozhat 2 vagy 3 szolgálattevő személyt. Ezenkivül 6 szertartás mester, két titkár, egy szerzetes gyóntató atya, két orvos, egy sebész, egy gyógyszerész, s néhány kézmüves is a conclaveba bocsáttatik.

[2]) Ha 3 nap alatt nem ejtetik meg a választás: a következő öt nap csak egy tál ételt kapnak a bibornokok; ha pedig még ezután sem történik meg a választás: kenyérrel és vizzel kell megelégedniök.

[3]) II. Gyula „*Tam divino*“ constitutiója.

eleve 3 scrutator, 3 infirmarius, és 3 revisor választatik. A scrutatorok a szavazó czédulákat számitják össze; a revisorok a megszámlált szavazati czédulákat bontják föl; az infirmariusok pedig a beteg biborнokoknak segédkeznek a szavazásnál. — A szavazás a conclaveban levő kápolnában és soha sem élő szóval, hanem mindig irásban, s lepecsételt czédulával történik, melyet minden egyes szavazó, miután előbb az oltár előtt letérdelt és imádkozott — az oltáron levő kehelybe dob, miközben e szavakat mondja: „*Testor Christum Dominum, qui de me iudicaturus est, me eligere, quem secundum Deum iudico eligi debere, quod idem in accessu praestabo.*“ Ha a kápolnában levő bibornokok közül valamelyik — betegsége miatt nem jöhetne az oltárhoz: az egyik scutator veszi át tőle s bocsátja a kehelybe a szavazó czédulát; a kápolnában jelen nem levő beteg bibornokok szavazatát pedig az infirmariusok zárt edényben hozzák a kápolnába. A szavazatok megszámlálása és összevetése a szokott módon megy végbe. III. Sándor rendelete folytán [1]) pápa csak az lehet, ki a szavazatok $^2/_3$-át elnyerte; — s ha a délelőtti szavazás eredménye eme többséget nem tünteti elő: délután az u. n. *accessus*-féle pótszavazás történik,[2]) melynél csak olyanra lehet szavazni, a ki már előbb legalább is egy szavazatot kapott; eme pótszavazásnál azonban nem mindenki tartozik szavazni, s szavazni nem akarók czéduláikra e szavakat irják: „*nemini accedo.*“ Ha a pótszavazás sem vezetett czélhoz: másnap új szavazás történik. — Ha megbizás folytán választatik a pápa, mindenkor legalább is két megbizottnak kell lennie, s a bibornokokon kivül senki más megbizott nem lehet. Ha a megbizottak száma kettőnél több, maguk közül is választhatnak pápát. [3])

[1]) C. 6. de elect. (I. 6.)

[2]) XIII. Leo pápa megválasztatásakor azonban a szavazók eleve elhatározták, hogy a szavazás után azonnal az accesus is alkalmazásba vétessék.

[3]) Sokszor előfordulhatnak oly körülmények is, midőn a leirt rendes választási módozatot megtartani nem lehet. Ily esetekre nézve a pápák elhunytuk előtt külön választási modot szoktak előirni. Igy tettek a többi közt VI. Pius (Const. „*Christi ecclae.*“ 1797. dec. 30; „*Cum nos superiori*“ 1798. nov. 13), VII. Pius (Const. „*Quamvis nonnulli*“ 1804 Oct. 30; „*Quae et quanta*“ 1804. Oct. 31: „*Quae potissimum*“ 1807. febr. 6.), sőt IX. Pius is, ki 1869. decz. 4. kelt „*Cum R. Pontificibus*“ czimű constitutiojában elrendelé, hogy ha a vaticani zsinat tartama alatt elhalálozнek: a zsinat azonnal felfüggesztessék, s a pápa választás egyedül a bibornokok által eszközöltessék. Ugyanazon constitutio szerint a jelzett intézkedés hasonló körülmények közt mindig kötelező szabályul tekintendő. — Ha a rendkivüli körülményekre nézve külön pápai intézkedés nem léteznek: akkor a választást mindaddig el kell halasztani, mig nem a körülmények megváltoztával a rendes vá-

6. Ha már bármely módon megtörtént a választás: a legöregebb püspök-, presbyter- és diaconus-bibornok az újonnan választott pápához járulnak s megkérdik őt: vajjon beleegyezik megválasztatásába? Ha a megválasztott igenlő feleletet ad, azonnal valamely új nevet vesz föl, magára ölti a pápai ornatust s a bibornokok kézcsók által hódolatukat fejezik ki előtte. Ezután az első diaconus-bibornok a vaticani palota erkélyéről a pápa választás eredményét a népnek kihirdeti; s a sz. Péter templomában ünnepélyes „*Te Deum*“ tartatik.

Ha az újonnan megválasztott pápa még nem lenne püspökké fölszentelve, az ostiai püspök által a leközelebbi vasár- vagy ünnepnapon fölszenteltetik; s ugyanezen alkalommal a legidősebb decanbiborok által a hármas koronával megkoronáztatik.

Néhány kath. uralkodó u. m. az Osztrák-Magyar birodalom, Franczia- és Spanyolország fejedelmei megbizhatnak egy bibornokot, hogy ha valamely nekik nem tetsző egyénnek pápává leendő megválasztatása kilátásba helyeztetnék, — ez ellen tiltakozzanak; — s ilyenkor ezen egyén nem választható pápává. De megjegyzendő, hogy ezen uralkodók megbizottjai csupán egy izben, egy személy ellen, s csak a megválasztás előtt tehetnek tiltakozást.

150. §. A fejedelmi kinevezés. — A kir. kinevezés Magyarországban.

I. A XV-ik századtól kezdve a legtöbb kath. fejedelem részint legfőbb kegyúri jog czimén, részint az apostoli sz. székkel kötött külön szerződések vagy a pápától nyert kiváltságok erejénél fogva: a magasabb egyházi hivatalok, különösen pedig a püspökségek betöltésére nézve kijelölési joggal ruháztatott fel, mely jog *kinevezésnek* (nominatio regia) szokott neveztetni. Ilyetén joggal birnak napjainkban: Portugalia, Spanyolország, Franczia-ország, Olaszország és Bajorország fejedelmei, az osztrák császár [1]) és a magyar király.

lasztási módozat alkalmazásba jöhet. — Ha a pápa halálakor csupán egyetlen bibornok léteznék — avagy egynek kivételével a többi bibornok törvénytelenül elhagyná a conclavét: akkor az egyetlen bibornok választ, jobban mondva nevez ki pápát. — Ha pedig a pápa választás előtt valamennyi bibornok elhaláloznék: akkor némelyek szerint a laterani egyház kanonokjai; mások szerint a patriarchák — avagy az összes római clerus, ismét mások szerint, kiknek véleménye legvalószinűbbnek látszik, — a világ egyház egybegyült püspökei eszközlik a pápa választását.

[1]) Azonban az osztrák örökös tartománynak néhány érseki és püspöki székére a kinevezési jog nem terjed ki, avagy bizonyos megszoritást szenved. Ugyanis

A kinevezésre jogositott fejedelmek mindenkor csak érdemes s canoni kellékekkel biró egyházi férfiakat jelölhetnek ki, s a kijelölést törvényes idő vagyis az üresedés után három hó alatt meg kell tenniök; a megerősitést pedig minden esetben a pápa eszközli.

II. Magyarország apostoli királya a magyar korona területén létező valamennyi nagyobb egyházi hivatal betöltésére nézve kinevezési joggal bir. Apostoli királyainknak eme joga sz. István idejétől származik, kit II. Silvester pápa a magyar nemzet megtéritése és a magyarhoni püspökségek alapitása körül kifejtett buzgalmának megjutalmazásául ajándékozott meg a jelzett kiváltsággal.[1]) Igaz ugyan, hogy a történet tanusága szerint sz. István utódai Kun László koráig nem mindenkor gyakorolták a kinevezés jogát, mert többször megtörtént, hogy a püspökségekre az illető egyházak káptalanai választattak főpásztort; s olykor-olykor a pápák szabadon adományozták a magyarhoni magasabb egyházi hivatalokat;[2]) de azért apostoli királyaink a kinevezés jogáról soha le nem mondottak, hanem azt mindenkor törvényes kiváltságuknak tekintették; sőt Zsigmond király a constanczi zsinaton ugyanezen jognak elismertetését és megerősittetését sürgette, és valósággal is megnyerte. S később is midőn Corvin Mátyás és II. Ferdinand uralkodása alatt a magyar sz. korona kinevezési joga az apostoli sz. szék részéről kétségbe vonatott: a magyar egyház erélylyel védelmezte királyunk ősi kiváltságát, s különösen Pázmány Péter esztergomi primás an-

---

az *olmützi* és *salzburgi* érsekségekre ugyanezen egyházak székeskáptalanai választanak főpásztort; továbbá a *seckaui* és *lavanti* püspökségekre minden esetben; a *gurkira* pedig minden harmadik üresedésnél a salzburgi érsek választ püspököt; két egymásutáni üresedésnél pedig a császár bir kinevezési joggal.

[1]) Hogy sz. István valósággal nyert ilyetén kiváltságot, kitünik a bakonybéli apátság alapitó leveléből (1037), hol első sz. királyunk imigy szól: „Sicut habui potestatem, ut ubicumque vel in quocunque loco vellem ecclesias aut monasteria construerem: ita nihilominus *a romanae sedis supremo pontifice habui authoritatem, quibus vellem ecclesiis vel monasteriis libertates et dignitates conferrem.*“ Továbbá sz. Istvánnak Hartwik által szerkesztett biographiájában olvassuk, hogy apostoli sz. királyunk „a kezdett püspökségeket jövedelmekkel nagyitá, mindegyiknek alkalmas főpásztort rendelvén.“ — Sz. Istvánnak kinevezési jogáról tanuságot tesz IV. Béla is midőn IX-ik Gergely pápához 1238-ban irt levelében kijelenti, miszerint ő kész Asár bolgár fejedelem ellen hadat inditani, s őt az apostoli sz. szék iránti engedelmességre birni, de viszont kéri a pápát, „ut officium legationis non alii, sed nobis in terra Asari commitatur, ut habeamus potestatem limitandi dioeceseos .... ponendi eppos, quia *haec omnia beatae memoria antecessori nostro S. Stephano sunt concessa.*“

[2]) Szvorényi Amoenit. histor. eccles Regni Hung. fascic. VI. 1796.

nak jogosultságát tagadhatlan történeti adatokkal, s megczáfolhatlan érvekkel bebizonyitotta,[1]) ugy hogy azóta a pápai udvar részéről ez ügyre nézve többé semmi kétség sem támasztatott.[2])

Az apostoli fölség kinevezési joga kiterjed a magyar korona alatt létező valamennyi érsekség és püspökségre; javadalmas és czimzetes apátságok és prépostságok betöltésére. Kivételt képeznek a pápóczi prépostság, melyre a győri püspök; és az egri prépostság (Praepos. de castro agriensi) melyre az egri érsek választanak javadalmast; továbbá az u. n. családi apátságok és prépostságok, melyekre nézve az illető nemes családok birnak kinevezési joggal; — de ha az ily családok kihalnának: a kinevezési jog az apostoli föl-

[1]) Pázmány Péter leginkább a Verbőczi által (Tripart. 1. tit. 11) kijelölt érveket használta, azt állitván miszerint négy czimen illeti meg a magyar királyt a kinevezési jog u. m. a) *javadalmak alapitása czimén*, minthogy honunkban királyaink valának a nagyobb egyházi javadalmak alapitói; b) *térités czimén*, mivel sz. István térité nemzetünket a ker. vallásra; c) *elévülés czimén*, minthogy királyaink sz. István ideje óta folyton gyakorolták a kinevezés jogát, a nélkül, hogy az apostoli szék ellenmondott volna; d) *a kinevezési jognak a constanci zsinat által történt elismerése és megerősitése czimén.*

[2]) Kitünő történészünk *Knauz Nándor* a magyar királyok kinevezési jogának eredetéről s kifejlődéséről nem régiben egy új, s az eddigelé elfogadott nézettől némileg eltérő vélekedéssel állott elő. Szerinte ugyan kétségbe vonhatlan, hogy sz. István király II. Silvester pápától a püspökök kinevezésére jogot nyert, de sőt ő erősité meg az általa kinevezett főpapokat is. Első királyunk e joga azonban csakis a térités nagy munkájának végrehajtásáért kiérdemlett *személyes kiváltság* volt, mely az utódokra át nem szállott. Ép azért sz. István utódainak uralkodása alatt a püspökséget az illető káptalanok választás utján töltötték be. De mivel országunk fejedelmei a fejedelmi javakból alapitott püspökségeknek kegyurai voltak, mint ilyenek a püspök választására mindenkor befolyást gyakoroltak, s ezért a káptalanok rendszerint a fejedelem parancsára választottak új főpásztort s a választás érvényéhez a fejedelmi beleegyezés szükségeltetett. — A XIII-ik századtól kezdve azonban a pápák a reservatiokat Magyarországra is kiterjeszteni kezdvén: több izben külföldieknek adományozták a magyar püspökséget, a mi ellen királyaink ismételve tiltakozást tettek. Ámde az Anjouk idejében a reservatiók oly annyira meghonosodtak nálunk, hogy a káptalanok választási joga már csak névlegesen állott fenn, s a káptalanok által esetleg megválasztott egyének a választás által nyert jogukról rendesen lemondottak a pápa előtt, ki azután őket saját hatalmából nevezte ki. Ugyanezen időben királyaink helybenhagyási joga végleg megszünt, erre a pápák tekintettel sem voltak, sőt anjonházi királyaink e jogot nem is követelték maguknak. Végre azonban Zsigmond uralkodása alatt a pápai reservatiok miatt a magyar egyház és a római curia közt heves conflictus támadt, a mi utoljára is azzal végződött, hogy a constanczi zsinat királyaink régi főkegyúri jogait ismét helyre állitotta, sőt meg is nagyobbitotta, — a mennyiben ez időtől fogva — a káptalanok választási joga végkép megsemmisülvén — a püspökségeket mai napig kinevezés utján a király tölti be. V. ö. *Zumbur* (*Knauz* álneve): A pozsonyi prépostság. Uj Magyar Sion. 1880.

ségre száll át.[1]) A czimzetes apátságok és prépostságokra szintén a király nevezi ki az egyéneket, kiket azonban kineveztetés végett a megyés püspökök szoktak ő felsége elé terjeszteni. Végre a szerzetbeli praelaturák u. m. a pannonhalmi főapátság, a zirczi, zalavári apátság, a csornai és jászói prépostságok betöltése nem egyszerü kinevezés, hanem az illető rend capituluma által megejtett hármas kijelölés alapján történik. Ugyanis, ha az emlitett praelaturák valamelyike megürül: a vallás és közoktatási minister királyi biztosul egy érseket vagy püspököt nevez ki. Ezen kir. biztos az illető rend capitulumát összehivja, s az ő jelenlétében a capitulumi tagok a canonjog választás szabályai szerint három egyént kijelölnek a megürült hivatalra. S a kijelöltek oly sorban, a mint a kijelöltetésre a capitulumban megválasztattak, fölterjesztetnek a királynak, ki egyet közülük praelatussá kinevez.[2])

A sz. benedekrendiek három fiók apátságára u. m. a tihanyi, bakonybéli és dömölkire: a rend véleményének meghallgatása mellett a panonhalmi apát jelöl ki alkalmas egyéneket; kiket azután a király nevez ki.[3])

A magyar király a kinevezés jogát egész 1848-ig teljesen szabadon gyakorolta, azonban a mondott évben alkotott törvény 3-ik czikke szerint a kinevezéshez a felelős miniszterium ellenjegyzése is megkivántatik. Eme törvény egyházi szempontból nem helyeselhető, mert királyunknak a kinevezésre vonatkozó joga nem a felségi jogokhoz, hanem a király személyes kiváltságaihoz tartozik, melyekre nézve pedig a törvényhozás semminemü befolyást nem gyakorolhat.

A magyar kath. autonomiai szervező congressus munkálata szerint a királyi kinevezés némi módositást fogna szenvedni. Ugyanis megszünnék a ministerium ellenjegyzése, s a helyett az autonomiai igazgató-tanács gyakorolna befolyást a kinevezésekre, és pedig oly formán, hogy a megüresedett egyházi hivatalra három egyént jelölne ki, s terjesztene föl ezek közül leendő kinezés végett a királynak. Azonban az aut. igazgató-tanács az érseki és püspöki székek betöltésénél, s a javadalmas apátságok és prépostságok adományozásánál köteles lenne a püspöki kart, s az illető egyházmegyei tanácsot meghallgatni; a szerzetes apátságokra nézve pedig az illető rend capituluma altal készitett kijelölést venni a felterjesztés alapjául.

September, October és November hónapi füzetek. — Knauzon kivül a magyar királyok kinevezési jogáról tüzetesebben szólnak: *Kollár Ádám*: Hist. dipl. juris. patron. apost. Hung. Regum és De originib. et usu potest. leg. circa sacra apost regum Hung. Vindob. 1762 és 1764. — *Szvorényi Mihály*: Hist. eccl. Ung. amoenitates fasc. VI. 5. és 132. l.

[1]) 1518: 15; 1553: 9; 1569: 36. tczkek.

[2]) Dipl. rest. an. 1802.

[3]) U. o.

A magyar király ép ugy, mint más fejedelem csak canoni kellékekkel ellátott egyént nevezhet ki az egyházi méltóságokra; a canoni akadály miatt nem alkalmas egyéneket pedig csak kérelmezheti. Az egyházi törvények értelmében felséges urunk is tartoznék három hó alatt betölteni a megürült praelaturákat, — mindazáltal, ha a mondott idő alatt a javadalom be nem töltetnék: nálunk az áthárámlási jog nem lép érvénybe; de a püspöki kar ily esetben a javadalom betöltését sürgetheti.

151. §. A kérelmezés (postulatio).

A kérelmezés kétféle lehet u. m. *ünnepélyes* (solemnis) és *egyszerü* (simplex).

Az ünnepélyes kérelmezés abban áll, hogy a választó testület vagy a kinevezésre jogositott személy oly egyént jelöl ki a megürült hivatalra, ki valamely csekélyebb canoni akadály miatt egyszerüen meg nem választható, vagy ki nem nevezhető, — ezért tehát az illető választó testület vagy kinevező fejedelem, kérelmet intéz a pápához, hogy a kijelölt személyt a canoni akadálytól fölmentse, s a megürült javadalomba bocsássa.

Az ünnepélyes kérelmezésnél a következő szabályok tartandók szem előtt:

1. Kérelmezés csak a római pápához intézhető.[1])

2. Kérelmezésre jogositva van mindenki, ki a választásra vagy kinevezésre képesittetett.[2])

3. Kérelmezésnek csak akkor lehet helye, ha valamely csekélyebb canonjogi akadály p. o. kellő korhiány, törvénytelen születés, valamely egyházhoz való lelki kapocs (a püspökre nézve), stb. forog szóban; ellenben ha valamely nagyobb vétség,[3]) feltünőbb testi hiány,[4]) vagy pedig kellő képzettség hiánya[5]) képezi az akadályt: a kérelmezés nincs megengedve.

4. Kérelmezésnél a választó testület tagjai vagy a kinevező személy kötelesek határozottan kijelenteni, hogy kérelmezni akarnak s ennél fogva az „*eligo*“ vagy „*nomino*“ szóval élniök nem szabad, hanem a „*postulo*“ kifejezést kell használniok. Ha azonban kétséges volna: vajjon a kijelölt személy megválasztható-e vagy csak kérel-

[1]) A pápa azonban némely szerzetesi capitulumoknak u. n. *breve eligibilitatis*-t szokott engedélyezni, mely szerint kérelmezés nélkül is megválaszthatnak valamely kisebb canoni hiányban szenvedő egyéneket.

[2]) C. 3. 4. de postul. Prael. (I. 5.) — V. ö. R. J. 35. in VI-to.

[3]) V. ö. c. un. D. 85.

[4]) C. 1. D. 65. — c. 6. de corpore vitiato. (I. 20.) — c. 21. de electione (I. 6.)

[5]) C. 15. de aetate et qualitate (I. 14.)

mezhető: eme szavak használata: „*eligo vel postulo, prout de jure melius valere potest*“ megengedtetik.[1])

5. Ha a választó testület tagjai közül némelyek választani, mások pedig postulalni akarnának: a postulatio csak akkor léphet érvénybe, ha a választók $^2/_3$-része ohajt postulalni.[2])

6. Mielőtt a kérelmezés a pápa elé terjesztetnék: a kérelmezett egyén nyilatkozatra szólittatik: vajjon beleegyez kérelmeztetésébe. A választó testület a kérelmezettnek beleegyezése után is elállhat a kérelmezéstől, ha az a pápának még föl nem terjesztett;[3]) de a felterjesztésnek megtörténte után a postulatiot visszavonni nem lehet.[4])

7. A kérelmezésben a fenforgó canoni akadály megnevezendő, mert külömben a postulatio semmisnek tekintetik.[5])

8. A pápa az eléje terjesztett kérelmezést megadni nem tartozik;[6]) s ha a kérelmezést megtagadja, a megüresedett javadalom betöltési joga átháramlás útján reá száll át; de ha a kérelmezés nem az összes választó tagok nevében történt: a kérelmezésben részt nem vett tagok új választásra hatalmaztatnak föl.[7])

Az egyszerü kérelmezésnek akkor van helye, midőn semmiféle canoni akadály sem forog ugyan fönn a megválasztott vagy kinevezett egyén személyére nézve, de mivel a megválasztott vagy kinevezett — valamely fensőbb egyházi előljáró joghatósága alatt állván: kijelöltetését addig addig el nem fogadhatja, mig eme joghatóság alól el nem bocsáttatik: — ennél fogva vagy a kijelölő vagy pedig maga a kijelölt a joghatóság alól való elbocsáttatásáért az illetékes elöljáróhoz folyamodik. Ily egyszerü kérelmezés nem csupán a pápához, hanem bármely püspökhöz vagy szerzetes főnökhöz intézhető. A pápától az áldozár- és diacon-bibornokoknak, apostoli helyetteseknek, s a pápai követeknek;[8]) a püspököktől a megyebeli

---

[1]) C. un. de post. (I. 5.) in VI-to.

[2]) C. 40. de elect. (I. 6.)

[3]) Arg. c. un. de post. Prael. (I. 5.) in VI-to.

[4]) Arg. R. J. 33. in VI-to.

[5]) V. ö. C. 20. de elect. et arg. c. 2. de fil. Presbyt. (I. 11.) in VI-to.

[6]) C. 3. 5. de postul. prael. (I. 5,)

[7]) C. 2. U. o, c. 40. de elect. (I. 6.) Poroszországban a püspöki választásoknál „*De salute animarum*“ bulla ereje által a választás és postulatio közti külömbség megszüntetett.

[8]) C. 3. de post. (I. 5.)

papoknak;[1]) a szerzetes főnököktől a fogadalmat letett szerzeteseknek elbocsáttatása szokott kérelmeztetni.[2])

152. §. A nagyobb javadalmasoknak canonszerű megerősitése (inst. can.) és ünnepélyes beigtatása.

1. Hogy a magasabb egyházi hivatalokra választás avagy kinevezés úján kijelölt egyének valósággal is elfoglalhassák hivatalukat, szükséges, hogy a fensőbb egyházi hatóság részéről *megerősitést* nyerjenek. A megerősitést a jelenlegi egyházfegyelem szerint a püspökségekre és kiváltságolt világi kisebb praelaturákra nézve a római pápa;[3]) a nem kiváltságoltakra nézve az illető megyés püspök; a szerzetes praelatusoknak pedig az illetékes szerzetes főnökök adják meg. — Mig a megválasztott vagy kinevezett praelatus illetékes helyről megerősitést nem nyer: sem a hivatallal összekapcsolt joghatóságot nem gyakorolhatja, sem a hivatal jövedelmét nem élvezheti; a káptalanoknak pedig felfüggesztés büntetése alatt tilos, a még meg nem erősitett püspököt főpásztorul elfogadni, s annak parancsait teljesiteni.[4])

Azonban Magyarországban a király által törvényes úton kinevezett püspkökök, a pápai megerősités megérkezése előtt is jogositva vannak a püspöki jövedelem élvezésére, a püspöki czim, öltöny és diszjelek használatára, s a zsinatokban való részvételre.[5])

A püspökök megerősitése napjainkban következő módon megy végbe: A püspökségre kijelölt egyén köteles három hó alatt az apostoli sz. széktől megerősittetését kérvényezni, — s ha ezt tenni elmulasztaná, a hivatal megnyerésére nyert jogát elvesziti.[6]) Hazánkban a kinevezett püspökök megerősittetését az apostoli király Rómában székelő követe útján szokta kérelmezni. A római pápa, mielőtt a kért megerősitést megadná, a kijelölt egyén érdemes és mél-

[1]) c. 1. C. 19. q. 2. — c. 37. C. 7. q. 2.

[2]) Concil. Trid. sess. XXV. c. 4. de Regul.

[3]) U. o. sess. XXIV. c. 1. de ref. E szabály alól jelenleg Ausztriában két kivétel van t. i. különleges kiváltságnál fogva a salzburgi érsek a seckaui, gurki és lavanti püspököket; a lembergi gör. kath. érsek pedig a prezmysli püspököt erősiti meg.

[4]) C. 1. de elect. (I. 3.) Extrav. com..

[5]) Pázmány Péter állitása szerint (Péterfy T. 2. p. 76.) a magyarhoni kinevezett, de még meg nem erősitett püspökök joghatósági ténykedéseket is gyakorolhatnak; különösen pedig javadalmakat adományozhatnak; de napjainkban ez utóbbi jogokkal püspökeink a fölszenteltetés és beigtatás előtt nem élnek.

[6]) C. 16. de elect. (I. 6.)

tó voltára, s a kijelöltetés törvényességére nézve vizsgálatot rendel. Ugyanis ő szentsége vagy az illető országban tartózkodó apostoli nuntiust, vagy valamely más érseket vagy püspököt megbiz, hogy a megválasztási vagy kinevezési okmány, s alkalmas tanuk kihallgatása nyomán [1]) kutassa ki: vajjon a püspökségre kijelölt egyén bir-e kellő tudománnyal és képzettséggel? s erkölcsi tekintetben nem lehet-e ellene kifogást tenni? Miután a pápai megbizott eme nyomozást, mely *processus informativus*-nak neveztetik megtette, annak eredményéről az apostoli sz. széket értesiti, s ugyanezen alkalommal a kijelölt személy által letett, és irásba foglalt hitvallást is átteszi ő szentségének. Ezután Rómában egy ujabb vizsgálat következik, mely *peocessus definitivus*-nak mondatik, és abban áll, hogy a processus informativus okmányai egy bibornoki bizottság által gondosan átnézetnek; — s ha eme végleges vizsgálatból kitünik, hogy a kijelöltre nézve semmiféle canoni akadály nem forog fönn: a legközelebbi titkos consistoriumban ő szentsége megadja a kivánt megerősitést — s ez ismét *praeconisationak* hivatik. — Végre a megerősitési okmány bulla vagy breve alakjában az illető helyre megküldetik.

A kérelmezett püspökök megerősitése ugyanazon módon történik mint a megválasztottak- vagy kinevezetteké, csakhogy a kérelmezésnek megadása nem *confirmationak* hanem *admissionak* mondatik.

A kiváltságolt apátok és prépostok megerősitését hazánkban a közjogtól eltérőleg az ország primása eszközli. Hasonlóképp ő erősiti meg a megválasztott szerzetes tartományi főnököket is. Különben bárki által eszközöltessék a nem püspök praelatusok megerősittetése: egyszerüen a megerősitési okmánynak megküldése által történik.

A fensőbb egyházi hatóság által megadott megerősitésnek eredményei a következők: a) A megerősitett praelatus teljes joghatóságot nyer a hivatal viselésére s a vele összekapcsolt jogok és előnyök élvezetére.[2]) b) A megerősitett püspök szoros lelki kapocscsal füzetik egyházmegyéjéhez, melynek kormányától fontos okok és pá-

[1]) A pápai nuntius közönssgesen az illető ország minden püspökéhez levelet ir s megkérdi őket: minő véleményben vannak az ujonnan kinevezett püspökről; a megkérdezett püspökök azután vagy feletet adnak a nuntiusnak vagy hallgatagon elismerik a kijelöltnek méltó voltát.

[2]) C. 15. de elect. (I. 6.) Vagy mint a canonisták mondják, a kineztetés által a praelatus csak igényt nyer — *jus ad rem*; — megerősités után pedig valóságos jogot — *jus in re*.

pai engedély nélkül távoznia nem szabad.[1]) c) A szerzetes praelatusok állandó hivatalt nyernek, melytől még a választásra jogositott capitulum sem foszthatja meg őket.[2])

II. A megerősitett praelatusok kötelesek magukat hivatalukba ünnepélyesen bevezettetni, vagy is beigtattatni. A beigtatás a megerősitésre jogositott egyházi előljárót illeti meg, ki azonban a beigtatás végrehajtására maga helyett egy harmadikat is rendelhet. A püspöki beigtatás, mely *inthronisationak* is neveztetik a római pontificaleban és ceremonialeban előirt szertartások szerint a székesegyházban történik. A püspöki joghatósággal biró apátok és prépostok beigtatása szintén az illető praelatus főegyházában megy végbe.

A hivatalhoz tartozó vagyon birtokbavétele, a hivatalba való beigtatással egyszerre történik; s néhol ez alkalommal a világi hatóság részéről is jelen van egy kiküldött. Hazánkban a kinevezett püspökök, mint királyi adományban részesült főurak a felség kezébe hűségi esküt tesznek.

153. §. A püspökök fölszenteltetése és apátok megáldatása.

I. Hogy a hivatalában megerősitett püspök, püspöki renddel járó sz. ténykedéseket végezhessen: püspökké kell fölszenteltetnie. A canonok értelmében[3]) minden püspök köteles megerősittetése után három hó alatt magát fölszenteltetni; ha ezt nem tenné: az élvezett jövedelmet vissza téritni tartozik; s ha a következő három hó alatt sem consecráltatná magát: a püspöki hivataltól megfosztatik.[4]) A püspöki consecrálás joga napjainkban kizárólag a pápát illeti meg; de a pápa ezen joggal személyesen csak akkor szokott élni, ha a püspöki fölszentelés Rómában megy végbe, egyéb esetekben pedig a consecrálást valamely püspökre bizza, vagy pedig a consecrálandónak hatalmat ad, hogy a római sz.-székkel összeköttetésben levő bármely püspök által fölszenteltethesse magát. Magyarországban a püspököket rendszerint az illetékes metropolita szokta fölszentelni. A püspöki consecrationál három püspöknek kell jelen lenni,[5]) kik közül az egyik a consecratiot végzi, a másik kettő pedig segédkezik; de szükség ese-

[1]) c. 4. de translat. Eppi. (I. 7.)
[2]) c. 2. de statu monach. (III. 35.)
[3]) C. 2. D. 75. — c. 1. D. 100.
[4]) Conc. Trid. Sess. XXIII. c. 2. de reform.
[5]) C. 1. de sacr. unct. (I. 15.)

tén, s a pápa engedélye mellett, a segédkezést két apát, vagy két más dignitarius áldozár is teljesitheti.[1])

A püspök, a felszenteltetés után *megyés püspöknek* (eppus dioeces. N.) nevezheti magát; a pápa által pedig „*tisztelendő testvér*“ (venerabilis frater) czimmel tiszteltetik meg. Ha a püspök fölszenteltetése előtt valamely javadalommal birt, s arról előbb le nem mondott: eme javadalom a felszenteltetés után ipso jure üresedésbe jő.[2]) Végre megjegyzendő, hogy ha valamely püspök a pápai megerősités megnyerése előtt fölszenteltetné magát, büntetésül mind a fölszentelő, mind a fölszentelt örök időre megfosztattnak hivataluktól.[3])

II. A XII-ik század óta érvénybe lépett egyházi fegyelem szerint az apátok, sőt az örökös apátnők is, kötelesek megerősittetésük után magukat megáldatni. A kiváltságolt apátokat és apátnőket a pápa; hazánkban pedig az ország primása; a nem kiváltságoltakat azon megyés püspök, kinek joghatósága alá az apát tartozik, szokta megáldani. Némely apátok azonban azon kiváltsággal birnak, hogy bármely püspök által megáldathatják magukat.[4]) A megáldatási szertartások a Pontificale Romanumban foglaltatnak, s a püspöki consecratióhoz hasonlitanak. A canonok értelmében, az apátoknak igyekezniök kell, hogy megerősittetésük után egy év lefolyása alatt megáldattassanak, mert különben hivataluktól fölfüggesztetnek. Az apát, mielőtt megáldva lenne, érvényesen végezhet ugyan minden joghatósági ténykedést, de püspöki jelvényeket nem viselhet.

Magyarországban a világi papsághoz tartozó czimzetes apátoknak és prépostoknak csupán mellkeresztjét és gyűrűjét szokta az illető püspök megáldani, — mi által ezen kisebb praelatusok, a püspöki diszjelvények viselésére jogosultságot nyernek.

II. A kisebb egyházi hivatalok betöltésének módozatai.

154. §. Általános tudnivalók a kisebb javadalmak betöltéséről.

A kisebb javadalmak betöltése több tekintetben különbözik a nagyobbakétól. Ugyanis: 1. A kisebb javadalmak főleg a lelkipász-

[1]) Ha csupán egy püspök végezné a cansecratiót, a ténykedés bár törvénytelen lenne, de azért érvényesnek tekintetik. Bened. XIV. de Syn. Dioec. XIII. 13. 1—11.

[2]) C. 7. §. 1. de elect. (I. 6.)

[3]) c. 3. D. 62.

[4]) Azonban XIII. Benedek „*Commissi nobis*“ czimű s 1725. évi május 6.

torkodással egybekapcsoltak — *pályázat* (concursus) utján töltetnek be, s csak a zsinati vizsgáló bizottság által megvizsgált és alkalmasaknak talált egyéneknek lehet azokat adományozni. 2. Az alkalmas személy kijelölése nem választás vagy kinevezés utján történik, hanem a szabad adományozásu kisebb javadalomra maga az illető egyházi főnök szemeli ki az egyént; a kegyuraság alatt levő javadalmakra nézve pedig, az illető kegyur *bemutatás* (presentatio) által eszközli a kijelölést. 3. A kisebb javadalmaknak, a fensőbb egyházi hatóság részéről történő átruháztatása (institutio canonica) nem megerősitésnek (confirmatio), hanem *helybenhagyásnak* (adprobatio) neveztetik.

155. §. A lelkészeti hivatalokat elnyerni ohajtóknak megvizsgáltatásáról.

Nehogy a kisebb egyházi javadalmak hivatal viselésére alkalmatlan, vagy méltatlan egyének kezeibe kerüljenek: a trienti zsinat általánéve meghagyta, [1]) hogy a megürült javadalmakra bárki által bemutatott, megválasztott vagy kinevezett egyének, hivatalukban mindaddig meg ne erősittessenek, mig a megyés püspök által meg nem vizsgáltattak és a hivatal viselésre alkalmasaknak nem találtattak. A zsinat eme határozata szerint még az egyszerű javadalmakra kijelöltek is vizsgálat alá lennének veendők. Azonban a mi a vizsgálatnak mikénti megejtését illeti: a trienti atyák csakis a lelkészi javadalmakra nézve alkottak részletes szabályokat, [2]) melyeket későbbi időben a római pápák ujabbakkal bővitettek. [3]) E szabályok főbbjei a következők:

1. Ha valamely lelkészeti javadalom megürül: a püspök 10—20 nap alatt köteles nyilvános pályázatot hirdetni, -- melyszerint mindazok, kik a megüresedett javadalmat elnyerni óhajtják, felhivatnak, hogy egy meghatározott napon, alkalmas voltukra vonatkozó vizsgálat eszközlése végett, a püspök előtt megjelenjenek.

2. A vizsgálatot a püspöknek vagy helyettesének elnöklete alatt az u. n. *zsinati vizsgálók (examinatores synodales)* eszközlik.

---

kelt Constitutioja szerint, szükséges, hogy az apátok kiváltságuk megerősittetését, az emlitett év után ujólag megnyerték légyen, mert külömben saját püspökük vagy metropolitájuk által kötelesek magukat megáldatni.

[1]) Sess. XXIV. c. 18. de ref.

[2]) U. o.

[3]) Const. Pii V. „*In conferendis*“ Bened. XIV. „*Qum illud*“ és „*Reddite Nobis.*“ Decr. SCC. 1721. melyet XI. Kelemen is megerősitett.

A zsinati vizsgálók az évenkint tartandó megyei zsinatokon választatnak; és pedig oly formán, hogy a püspök 6—20 alkalmas egyént jelöl ki, kik közül azután a zsinat szótöbbséggel legfeljebb hatot megválaszt, kiknek hivatala csak egy évre, vagyis a jövő zsinatig terjed; ha azonban időközben valamelyik vizsgáló meghalna: a püspök a káptalannal egyetértve helyébe újat választhat; s azon esetben pedig, ha rendes időben nem lehetne zsinatot tartani: a püspök a trienti zsinat magyarázatára rendelt Congregatiotól engedelmet kérhet, hogy a káptalan beleegyeztével egy évre új vizsgálókat választhasson, kik *prosynodales examinatores* nevet viselnek. Minthogy azonban a megyei zsinatok tartása napjainkban ritka helyen van szokásban: a zsinati vizsgálókat rendesen egyedül a püspök választja. A zsinati vizsgálóknak rendszerint hit- vagy jogtudoroknak, avagy szabadalmazottaknak kell lenniök; s nem csupán a világi papság soraiból, hanem a szerzetesek közül is kiszemelhetők és megválasztásuk után esküt tesznek le, hogy hivatalukban lelkiismeretesen s minden részrehajlás nélkül fognak eljárni. Ép ezért a vizsgálóknak, sem a vizsgálat előtt, sem azután nem szabad a vizsgálandóktól bárminemű ajándékot elfogadni; s a ki ennek daczára mégis elfogadna ajándékot, mind maga, mind pedig az ajándékadó simonia vétséget követ el; s az elfogadó a megyei zsinat által szigorúan megbüntettetik; az ajándékadó pedig, ha akár az ajándékozás előtt, akár pedig azután valamely javadalom birtokába jutott; azt minden időre elvesziti, s többé semminemű javadalmat sem nyerhet.

3. A vizsgálat érvényéhez okvetlenül megkivántatik, hogy a vizsgálaton az elnöklő püspök vagy helyettesén kivül legalább három vizsgáló legyen jelen; a háromnál kevesebb vizsgáló, vagy más, vizsgálatra nem jogositott egyének jelenlétében történt vizsgálat érvénytelennek tartatik.

4. A vizsgálat részint szóbeli, részint irásbeli; az előbbi a hittudományokra vonatkozó kérdésekre adott feleletekből, az utóbbi pedig valamely sz. beszéd kidolgozásából áll. Ezenkivül a vizsgálók kötelesek a vizsgálandók korára, törvényes születésükre és erkölcsiségükre vonatkozó adatokat is számba venni.

5. A vizsgálat végeztével a vizsgálók szavazás útján kinyilvánitják: vajjon a megvizsgáltak alkalmasak-e vagy sem a lelkipásztorkodásra? Az elnök a szavazásban csakis a szavazategyenlőség beálltával vehet részt.[1])

6. Ha valakit a vizsgálók alkalmatlannak nyilvánitanának, ennek jogában áll 10 nap alatt a püspökhöz felebbezést nyujtani.

7. Miután a vizsgálat az imént előirt módon megejtett: a püspök, ha szabad adományozási joggal bir: annak tartozik a megürült javadalmat adományozni, kit az alkalmasaknak itéltek közül legméltóbbnak tart. Az egyházi kegyúr szintén csak a legméltóbbat köteles a püspöknek bemutatni. — Ha azonban a megerősités nem

[1]) De az elnök csak a vizsgálat szinhelyén szavazhat.

a püspököt illeti: ez esetben a püspök jelöli ki a legméltóbbat, s az egyházi kegyúr csak ezt és nem mást mutathat be annak, kihez az institutio tartozik. — Ha az alkalmasaknak nyilvánitott egyének közül valaki sérelmet lát abban, hogy elmellőztetett: fensőbb egyházi hatósághoz felebbezheti ügyét.

8. A világi kegyuraság alá tartozó javadalmak megürülése alkalmával nem hirdet a püspök pályázatot, hanem a kegyúr által bemutatott egyén ép oly módon, mint a pályázatnál szokás, megvizsgáltatik s csak ha alkalmasnak találtatott, nyer megerősitést. Ha pedig a megürült javadalomra a kegyúrtársak (compatroni) egyszerre többet bemutatnának: mindannyian vizsgálat alá vétetnek s az alkalmasaknak találtak közül a legméltóbb nyeri el a javadalmat.

9. Vizsgálat alá veendők azon magasabb egyházi méltóságot elnyerni óhajtó egyének is, kiknek hivatala lelkipásztorkodással van egybekapcsolva.

10. A lelkészeti javadalmaknak, az előszámlált szabályoktól eltérő adományozása semmisnek tartatik. Azonban a szerzetesek birtokához tartozó lelkészi állomások betöltésénél lelkészeti vizsgálat nem igényeltetik. Sőt ha valamely lelkészi állásnak igen csekély jövedelme lenne, s a hirdetett pályázatra senki sem jelentkeznék: a püspöknek jogában áll a javadalmat a törvényes formától eltérőleg betölteni.

Ime tehát eme szabályok szerint kellene a lelkészi vizsgálatokat megtartaniok; azonban számos helyen a vizsgálatok mai napig sincsenek szokásban, — a hol pedig elfogadtattak, nem egészen a canonok értelmében tartatnak meg. Ugyanis miután bajos lenne főleg a nagyobb számú plébániákkal biró egyházmegyékben minden egyes megüresedés alkalmával külön vizsgálatot rendelni: azért legtöbb országban azon szokás uralkodik, hogy a lelkészeti vizsgálatok nem az üresedés idején, hanem bizonyos meghatározott időközönkint ejtetnek meg s ha üresedés keletkezik: a pályázat csak abban áll, hogy egyedül azok folyamodhatnak a javadalom elnyeréséért, kik a külön alkalommal tartott lelkészeti vizsgálatokon már alkalmasaknak nyilvánitattak; s a folyamodók közül a püspök a méltóbbat választja meg; a kegyurak pedig csak oly egyéneket mutathatnak be a püspöknek, kik a lelkészeti vizsgálatot már sikerrel kiállották.

Magyarországban is hasonló módon tartatnak a lelkészeti

vizsgálatok, melyekre vonatkozólag az 1850-ik esztergomi tartományi zsinat a következő szabályokat rendelte:

a) A püspök csak oly egyéneknek adományozhat szabadon lelkészi állomást, kik a lelkészi vizsgálatot jó sikerrel kiállották; s a kegyurak is csak ily egyéneket mutathatnak be a megürült javadalmakra.

b) Lelkészeti vizsgálatra csak azon papok bocsáthatók, kik az egyházmegyében már három év óta mint presbyterek működnek.

c) A sikerrel kiállott lelkészeti vizsgálatnak érvénye hat évig tart; s ezért ha valaki a hat év eltelte után javadalmat nem nyert, vagy ha nyert volna is, de egy más javadalomra óhajt áttétetni: újra köteles vizsgálatot tenni. De azok, kik az első vizsgálatnál kitünő sikert arattak, a vizsgálat ismétlésétől a püspökhöz intézendő külön kérelem folytán fölmentetnek.

d) A vizsgálat alól teljesen föl vannak mentve a hittudorok, s azon hittanárok, kik három éven keresztül dicsérettel vitték hivatalukat. A canon-jogtudorok és szabadalmazottak csak azon tantárgyakra nézve mentetnek föl a vizsgálattól, a melyekből szigorlatot tettek. Továbbá, rendszerint fel szoktak mentetni a vizsgálattételtől azon egyházi férfiak is, kik mint irók, tudományos képzettségükről tanuságot tettek; vagy pedig valamely kitünőbb hivatalban p. o. mint udvari papok, hat éven át jelesen működtek.

e) A lelkészeti vizsgálatok évenkint kétszer (május és szeptember hónapokban), a püspök által kitüzött napon tartatnak; s a kik vizsgálatot akarnak tenni, legalább két héttel a vizsgálat előtt kötelesek szándékukról a megye főpásztorát értesitni.

f) A vizsgálat szóbeli és irásbeli. A szóbelinek tantárgyai az *alapzatos és ágazatos hittan* (theologia fundamentalis és dogmatica specialis), *a breviariumban előforduló evangeliumi pericopák és leczkék magyarázata*, az *erkölcs- és lelkipásztorkodástan*, s ez utóbbi tantárgyaknak főleg a szentségekről, s jelesen a poenitentiatartás szentségének kiszolgáltatásáról szóló része; s végre az *egyház-jogtan, — s a trienti zsinat határozatai.* — Az irásbeli vizsgálat tárgyát pedig valamely meghatározott sz. beszédnek, a megyében használatos nyelven való kidolgozása képezi. Eme sz. beszédet a vizsgálatot tevőnek legfeljebb 10 óra alatt s egy zsinati vizsgálónak folytonos felügyelete mellett kell elkészitenie, s a sz. irás és a trienti zsinat határozatain kivül, semmi más segédkönyvet nem szabad használnia.

g) Azon megvizsgáltak, kik egy tantárgyból másodrendü

tanjegyet kaptak: csupán ezen tantárgyból; de a kik több tantárgyból is rosz osztályzatot nyertek: valamennyi tantárgyból kötelesek a vizsgálatot ismételni.

156. §. A javadalmak szabad adományozása.

(Collatio libera.)

Minden megyés püspöknek jogában áll a megyéjéhez tartozó valamennyi üresedésbe jött javadalmakat, a mennyiben azoknak betöltése a pápának nincs fentartva, ha avagy kegyuraság alá nem tartoznak — az általa szabadon választandó egyénnek, az egyházi canonok megtartása mellett, de minden idegen befolyástól menten, vagyis szabadon adományozni. S ha valakinek a püspök adományoz javadalmat: külön istitutióra nincs szüksége; mert a püspöki adományozás jogában mind a személykijelölés, mind pedig az institutio canonica benfoglaltatik. [1]) Továbbá a püspök szabadon adományozhatja ama javadalmakat is, melyeknek adományozására átháramlás czimén jogot nyert, p. o. ha a kegyúr törvényes idő alatt a bemutatást megtenni elegendő ok nélkül elmulasztotta, vagy pedig méltatlant praesentált. De midőn a püspök átháramlás czimén gyakorolja a szabad adományozást: ő is köteles a javadalmat a törvényes idő alatt betölteni, mert különben az adományozás joga tőle is átháramlik a fensőbb egyházi joghatóságra.

A püspökökön kivül még a *praelatus nulliusok*, *a szerzetes főnökök*, sőt kiváltság czimén *más egyházi férfiak* is jogositva lehetnek a szabad adományozásra; de világi egyének ily jogot semmi czimen sem nyerhetnek.

157. §. A káptalanbeli hivatalok betöltése.

A szabad és szükségképeni adományozás közt mintegy középhelyen áll a káptalanbeli javadalmak betöltése.

Kezdetben, mig a káptalanok nem képeztek a püspöktől független testületet: a megye főpásztorai szabadon adományozták a káptalani állomásokat; de később mindinkább megszorittatott a püspököknek ide vonatkozó szabad adományozási joguk, mert a legtöbb helyen maguk a káptalanbeliek is, több vagy kevesebb befolyást gyakoroltak a megürült kanonoki állomások betöltésére. Ugyanis

[1]) V. ö. C. 17. de praebend. et dignit. in VI-to c. (III. 4.)

néhol a káptalani méltóságokat a püspök adományozta, — az egyszerű kanonoki állomásokra pedig a káptalanbeliek választottak.[1]) Másutt ismét a püspök minden káptalani javadalom betöltésénél csak egyszerű szavazattal birt,[2]) s csupán szavazat-egyenlőség esetén adatott neki döntő szavazat. Sőt voltak oly káptalanok is, melyeknél a megye főpásztora a javadalom betöltésénél, semminemű jogot nem gyakorolhatott.[3])

Németországban a császárok is némi befolyást nyertek a káptalanbeli hivatalok betöltésére; ugyanis szabadon adományozhatták azon kanonoki állomást, mely uralkodásuknak első évében jött üresedésbe. Ezen sajátságos jog *jus primarum precum* név alatt volt ismeretes.[4])

A XII. század óta pedig a pápai reservatiok számtalan káptalanbeli javadalmakra kiterjesztettek.

A legujabb időben a káptalani javadalmak betöltése majd minden országban az apostoli sz. székkel kötött külön concordatumok értelmében más és más módozat szerint történik; igy p. o. Bajorországban, Ausztriában és Poroszországban a nagyprépostokat a pápa; a többi méltóságokat és egyszerű kanonoki állomásokat pedig részint a fejedelem, részint pedig a megyés püspök tölti be. Magyarországban — Knauznak bőven indokolt vélekedése szerint [5]) a kereszténység meghonosodásától kezdve az Anjouk idejéig a székesegyházi kanonokságokat az illetékes megyés püspökök, — a társas egyházi stallumokat (vagy pedig mint Knauz nevezi a világi prépostságokkal összekötött kanonokságokat) az illetékes prépostok szabad adományozás utján töltötték be; s a magyar főpapok e jogának korlátozására régi királyaink nem is gondoltak. — A pápai reservatioknak nagy mérvű kiterjesztése, és Magyarországban való érvényesitése folytán azonban ugy szolván teljesen az apostoli sz. székre szállott át a kanonoki kinevezés joga. Miután a constanczi zsinat a magyar koronának ősrégi kegyuraságát vissza állitotta volna: kirá-

[1]) C. 5. de supl. reg. prael. (I. 10). — c. 15. de concess. praeb. (III. 8.) — c. 4. de his quae fiunt a praelato (III. 10.)

[2]) C. 15. de concess. praeb. (III. 8.)

[3]) C. 31. de elect. (I. 6.) — c. 3. de supl. negl. (I. 10.) — c. 2. de concess. praeb. (III. 8.)

[4]) *Ayrer*: De jure primarum precum. Götting. 1740. — *J. M. Müller*: De jure primarum precum ejusque exercitio. Lipsiae. 1789.

[5]) Lásd *Zumbur*: A pozsonyi prépostság története.

lyaink a kanonoki stallumok adományozására is jogot kezdtek formálni; a mi miatt azután nem csekély zavar támadt, mert e jogot a püspökök is követelték. Eleintén némileg engedtek is királyaink, a mennyiben a kinevezési jogot egyes esetekben a püspökökre ruházták, de végre is teljesen kezeikbe ment az át. A folyó század elején (1802) megállapitott törvény szerint az összes káptalani méltóságokat, tisztségeket és néhány kivételével az egyszerü kanonoki állomásokat,[1]) ugy szintén a czimzetes kanonoságokat és főesperességeket az apostoli király tölti be; de a valóságos kanonokságok megüresedése alkalmával az illető megyés püspök három méltónak látszó megyebeli papot terjeszt ő felsége elé, ki azután közülük egyet (rendszerint az első helyre jelöltet) kinevez. A megüresedett káptalani méltóságokra a káptalan tagjai közül, valamint a káptalan kebelében levő, vagy azon kivüli főesperességekre és czimzetes kanonokságokra szintén a megyés püspök jelöl ki s terjeszt a király elé egyet kinevezés végett. — Ő felsége azonban a kijelöléshez kötve nincs. — Kanonokságért egyenesen ő felségéhez folyamodni tilos.[2])

Hasonló kijelölési joggal birnak a magyarországi püspökök a királyi, kamarai, vallás- és tanulmányalap kegyurasága alá tartozó javadalmak adományozására nézve is; mert ha ezek üresedésbe jönnek, a püspök rendes pályázatot hirdet, s a pályázók közül hármat felterjeszt a kegyuraság elé, s a felterjesztettek közül, az illetékes ministerium által mindig az első helyen levő, ha csak ellene valami kifogás nincs, praesentáltatik.

A kegyúri jogok.*)

158. §. A kegyúri jogok eredete és történeti kifejlődése.[3])

A kegyúri jogok eredetét a kereszténység első századaira lehet felvinnünk. Ugyanis az egyház az egyes hitközségek jótevőit,

[1]) Kivételt nehány csanádi és erdélyi kanonoki állomás képeznek, melyeket az illető püspök szabadon adományoz.

[2]) Intimat. 13. Jun. 1793.

*) *Finkelthau*: Tract. de jure patron. eccl. Lipa. 1639. — *Franc de Roye*: Ad titulum de jure patr. lib. III. Decret. Andegav. 1661. — *Franc de Fargna*: Comment. in sing. can. de jure patr. Rom. 1717. — *Mayer*: Das Patronatrecht dargestellt nach dem allgemeinen Kirchenrechte und den österr. Verordnungen. Wien 1824. — *Schilling*: Das kirchliche Patronat nach canonischem. Rechte. Leipzig. 1854. — *Roshirt*: Über die Patronatsrechte (Moy Archiv. IV.) — *Mittelstädt*: De jure patr. quod reale dicitur. Vratisl. 1856. — *Schlayer*: Beitrag z. Lehre. v. d. Patronatsrechten. Giesen. 1865.

[3]) V. ö. Aichner p. 374. Philips. 316—327. Szeredy II. 712. lap.

főleg azokat, kik templomokat épitettek, vagy azok részére vagyont ajándékoztak: többrendbeli egyházi kitüntetésekben és megtiszteltetésekben részesitette, igy p. o. megengedte, hogy az illető jótevők a templom falaira bevéshessék neveiket; és a templomban szolgálatot tevő pap köteles volt a sz. misében a jótevőről névszerint megemlékezni stb. Az első négy században még nem találunk olyatén adatokat, melyek azt bizonyitanák, hogy az egyházi jótevők a javadalmak betöltésénél valamely jogot gyakoroltak volna. De az ötödik század közepén már némi nyomait látjuk eme jognak; ugyanis a 441-ik évben tartott első oraniai zsinat (concilium arausicanum) rendelete szerint [1]) ha valamely püspök más egyházmegyében alapitott templomot: jogositva lett ugyanezen egyház szolgálatára papot rendelni. A VI. században pedig Justinián két novellájában kimondatott, hogy azon világi egyének, kik templomot épitenek, s az annak szolgálatában levő papok ellátásáról gondoskodnak: ugy maguk, mint örököseik is azon templom részére alkalmas papokat rendelhetnek.[2]) Ugyanezen időtájban a templom alapitó világi egyének [3]) a nyugati tartományokban is bemutatási jogot nyertek, de eme jog csak saját személyükre szoritkozott.[4])

A kegyuri jogok teljes kifejlésére leginkább a germán jogviszonyok szolgáltatnak alkalmat. Ugyanis a germán népeknél minden földesur az uradalmában létező valamennyi személy és tárgy birtokosának tekintetett, s mint ilyen ezen személyek és tárgyakra nézve szabad rendelkezési joggal birt, de egyszersmind ő volt azoknak védelmezője is. Minthogy pedig a germán földesúri telkeken számos magán-imaházak épültek: s a földesurak ezekre s a mellettök szolgálattevő papok személyére nézve is hasonló rendelkezési és védnöki jogot gyakoroltak. Ennélfogva ők kezelték az imaházak vagyonát; szabadon és a megyés püspök közbejötte nélkül rendeltek az imaházak mellé papokat, kiktől nem csak egyházi, hanem egyéb polgári ténykedéseket is megkivántak (Lud. Pii cap. an. 817. c. 10.); s az imaházakat, az azok fölötti szabad rendelkezési joggal együtt gyakran másoknak elzálogositották vagy eladták. (Car. M. cap. a. 795. c. 54. Loth. III. a. 823.) Az ily terjedelmes jogokat gyakorló földbirtokosok *egyházi kegyuraknak* — *patroni* vagy *védnököknek* — *advocati* nevezték magukat. De megjegyzendő, hogy *a patronus* és

[1]) c. 1. C. 16. q. 5.
[2]) Nov. 57. c. 2. (a 537.) et nov. 123. c. 18. (a. 546.)
[3]) C. 31. c. 16, q. 2.
[4]) C. 32. c. 16. q. 7. (Conc. Tol. IX. a 655. c. 2.)

advocatus szavak nem egészen valának azonosok. Ugyanis azon templomok részére, melyek nem valamely földesúr telkén épültek, külön *védnökök* — *advocati* — választattak, kik csak egyszerüen védeni tartoztak a templomot, de egyéb tekintetben semmi rendelkezési joggal sem birtak.[1]) E szerint tehát bár *a patronus* egyszersmind *advocatus* is volt, de viszont az egyszerű *advocatus* nem tekintetett egyuttal *patronusnak* is.

Miután a magán-imaházak plébániákká alakittattak: a földesurak imént jelzett szabad rendelkezési jogának meg kellett volna szünnie; ámde ez nem történt igy, mert a földesurak továbbá is gyakorolták előbbi jogaikat. Ebből azután az egyházra nézve, főleg a XII. században sokszoros sérelmek; a lelkipásztorkodás terén pedig gyakori hátrányok keletkeztek; mert valamint a fejedelmek a nagyobb javadalmak adományozásánál az investiturai visszaélések által: ugy a hatalmaskodó földesurak a kisebb javadalmakra vonatkozó kegyúri jogaik gyakorlásában, számtalan jogtalanságot követtek el. Ugyanis nem ritkán maguk részére letartották a plébániák jövedelmét, vagy pedig alkalmatlan és méltatlan egyéneknek adományozták a javadalmakat. Sőt gyakran az egyházak jogainak védelmére hivatott egyházi védnökök (advocati) is kegyúri jogokat bitoroltak. Végre sokszoros versengéseket támasztott ama kérdés, minő módon és mérvben gyakorolhatják a kegyurasággal összekötött birtokoknak egynél több örökösei a kegyúri jogokat.[2])

Az egyház eme bajok orvoslására a III. és IV. laterani zsinaton s a későbbi időkben alkotott canonokban [3]) mindinkább kifejté és érvényre emelé a következő jogi elvek: a) Hogy a plébánia templomok és azoknak jövedelme nem képeznek kegyuri, hanem egyházi birtokot. b) Hogy a kegyuraság nem hübéri rendszerből származó polgári jog, hanem egyházi kiváltság, és lelki dologhoz kötött jog (jus rei spirituali adnexum); s mint ilyen, c) másoknak el nem idegenithető, s a kegyur örökösei közt szét nem osztható, hanem általuk *in solidum* gyakorlandó. Végre, d) hogy a kegyurak a javadalmak betöltésénél nem adományozási, hanem csak kijelölési vagyis bemutatási joggal birnak, s hogy a tulajdonképeni adományozás mindenkor a püspököt illeti meg.

---

[1]) Ausztriában ily védnökök jelenleg is léteznek.

[2]) V. ö. c. 35. c. 16. q. 7. — c. 3. de jur. patr. (III. 38.)

[3]) U. o. c. 16. — c. 3. de jud. (II. 1.)

159. §. A kegyuraságnak fogalma és fölosztása a jelenlegi jog szerinti.

Kegyuraságnak a jelenleg érvényes jog szerint *azon egyházi jogok, kiváltságok és ezekkel kapcsolatos kötelmek összege neveztetik, melyeket az egyház, a templomok vagy javadalmak alapitóinak és javadalmazóinak engedélyezni szokott.*

A kegyuri jogok élvezője *kegyurnak* — patronus — mondatik.

A kegyuraságot többfélekép szokás felosztani. Ugyanis

1. Van *egyházi* (patr. eccltícus), *világi* (laicus) és *vegyes* (mixtus) *kegyuraság. Egyházi kegyuraságnak az neveztetik,* mely valamely egyházi testületet vagy személyt, mint ilyet illet meg; és pedig vagy azért, mivel a javadalom alapitása egyházi vagyonból eszközöltetett; vagy pedig mert a világi vagyonból alapitott javadalomra vonatkozó kegyuraság valamely egyházi testületnek vagy méltóságnak adományoztatott. *Világi kegyuraságnak* pedig az mondatik, melyet valamely világi egyén, vagy pedig pap, de nem mint egyházi állású vagy egyházi hivatalt viselő egyén, — hanem mint valamely világi birtok tulajdonosa, vagy világi kegyur örököse gyakorol. E szerint tehát ha a pap, saját örökségéből alapit javadalmat — nem egyházi, hanem világi kegyuraságot nyer. *Vegyesnek* akkor neveztetik a kegyuraság, ha azt egyházi és világi egyén együttesen gyakorolják, és pedig vagy azon oknál fogva, mivel a javadalom részint egyházi, részint pedig világi vagyonból alapittatott; vagy pedig, mivel a világi kegyúr, kegyúri jogait valamely egyházi testülettel vagy hivatallal megosztotta. Ezek szerint tehát világos, hogy az egyházi kegyuraság világivá nem változtatható; — ellenben a világi kegyuraság egyházivá vagy vegyessé alakitható; s hogy a vegyes kegyuraság is, ha a világi kegyúrtárs kegyuri jogait az egyháznak átengedi — egyházi kegyurasággá változhatik. [1])

2. *Dologbeli* (patr. realis) *vagy személyhez kötött* kegyuraság. Előbbi esetben a kegyuraság valamely vagyonhoz vagy hivatalhoz van kötve, ugy, hogy bármely személy birja azt, őt illetik meg a kegyuri jogok. Az utóbbi esetben pedig csak bizonyos személyek élvezhetik a kegyuraságot; a mi ismét többfélekép történhetik. Ugyanis a) vagy csupán csak egy meghatározott physicai személyt, p. o. egyedül az alapitót — vagy pedig valamely jogi személyt az az bizonyos testületet illetik meg a patronatusi jogok, — s ekkor

[1]) Az egyházi és világi kegyuraságggal összekapcsolt jogok közti külömbséget, az alábbiakban, hol a kegyuri jogokat előszámláljuk, fogjuk kifejteni.

a kegyuraság *tisztán személyinek* neveztetik, (ius patr. personalissimum); vagy pedig b) csak az alapitó családjának tagjai tarthatnak igényt a kegyuraságra, s ekkor *családinak* (patr. familiaris); vagy pedig c) az alapitónak bármely örökösére átszálhatnak a kegyúri jogok, a midőn is a kegyuraság *örökösödésinek* (patr. hereditarius) mondatik. Az egyházi kegyuraságnak mindenkor dologbenek kell lenni. Ellenben a világi kegyuraság az alapitónak rendedelete szerint egyaránt lehet dologbeli vagy személyhez kötött; azonban kétség esetén személyhez kötöttnek vélelmeztetik.

3. *Magán és fejedelmi kegyuraság* (patr. privatus et regius) a mint t. i. vagy valamely magánszemély, vagy pedig az ország fejedelme gyakorolja azt. A fejedelmek rendszerint szintén oly módon nyerhetnek kegyúri jogokat, mint más magán személyek, csakhogy részükre még némely rendkivüli megszerzési czimek is engedélyezhetnek; továbbá a fejedelmek a székesegyházaknál is gyakorolhatnak kegyuri jogokat; s végre a bemutatásnál nem kötelesek a törvényes időt szigorúan megtartani. Azonban tévednek, kik azt hiszik, hogy a fejedelmi kegyuraság a felségi jogokhoz tartozik, mert a kegyúri jogokat a fejedelm, ép ugy mint bárki más pusztán személyes egyházi kiváltságkint élvezi.

160. §. A kegyuraság alanya.

Minthogy a kegyuraság lelki dologhoz kötött jognak, s egyházi kiváltságnak tekintetik: azért kegyúri jogok megnyerésére és gyakorlatára csak is a kath. egyház tagjai képesithetők. És pedig az egyházi közjog szerint kivétel nélkül minden katholikus egyén, legyen az akár pap akár világi, — felnőtt vagy kisded, férfi vagy nő,[1]) — kegyúr lehet. Továbbá nem csak egyes személyek, hanem egész testületek vagy községek is gyakorolhatnak kegyúri jogokat; s ezeknek gyakorlatától az ünnepélyes fogadalmakat tett szerzetesek és apáczák sincsenek kizárva, mert ha zárdába való lépésük előtt kegyuraságí joggal összekötött vagyonnal birtak: bár a szegénységi fogadalom folytán a birtokról le kellett mondaniok, de a kegyúri jogokat fentarthatják maguknak; sőt a fogadalom letétele után is örökségkép reájuk szállhat a kegyuraság.[2]) Végre még az egyház-

[1]) V. ö. c. ult. de conc. praeb. (III. 8.) — c. 7. de jur patr. (III. 38.) V. ö. c. 30—32. C. 16. q. 7.

[2]) S. C. C. in Tolet. 7 Maj. 1718.

ból kiközösitett katholikusok is megszerezhetik a kegyuri jogokat, csakhogy azokat mindaddig gyakorolniok nem szabad, mig a kiközösités alól fel nem mentetnek.[1])

Ellenben az eretnekek és szakadárok, s annálinkább a meg nem keresztelt emberek, — tehát a zsidók és pogányok kegyuraságot nem nyerhetnek. Mindazáltal napjainkban több helyütt s igy hazánkban is szokássá vált, hogy ha ne talán a patronatusi jogokkal összekötött birtok protestans vagy görög nem egyesült egyén kezeibe kerülne: az új birtokos is, noha nem katholikus vallású, gyakorolhatja az emlitett jogokat.[2]) A mi pedig a zsidókat illeti, ha ezek jutnának kegyuraságggal összekötött birtokhoz: a kegyuri ter-

[1]) *Fagnani* Coment. ad cap. 25. de jure patr. n. 12.

[2]) Azon kérdést illetőleg **vajjon a protestansok joggal tarthatnak-e igényt a kath. kegyuraságra** eltérők a canonisták nézetei. Philips, Walter s Pachman egyáltalában, s a dolog természetével meg nem egyeztethetőnek vélik, hogy akatholikus személyek patronusi jogokat gyakoroljanak; ellenben Schulte elfogadott szokás folytán ezt megengedhetőnek tartja. A mi egyéni véleményük szerint, ha szigorúan vesszük a dolgot: a kegyuraság, mint egyházi kiváltság: pusztán csak az egyház tagjait, és igy csak katholikusokat illethet meg — s e szerint szigorúan vett jogi szempontból az akatholikusok sem eredetileg, sem átszármazás utján kegyuraság szerzésére képesitve nem lehetnek. De ha méltányosság szempontjából tekintjük a dolgot: azt kell mondanunk, hogy az oly akatholikus egyén, ki a katholikusok részére templomot vagy javadalmat alapit, s késznek nyilatkozik a kegyúri terhek viselésére: eme jó indulatáért megérdemli, hogy az egyház iránta bizonyos elismerést és hálát mutasson, s ezért, ha teljes mérvben nem tétetik is a kegyúri jogok részesévé, legalább annyit megérdemel, hogy bemutatási jogot gyakorolhasson, a mely jog tulajdonkép nem tekinthető a *communicatio in sacris* egyik nemének, s a mely jog gyakorlatából az egyházra semmi kár sem háromolhatik, miután az akatholikus patronus is szintugy mint a katholikus, csak méltó egyént mutathat be, s az általa bemutatott egyénnek megerősitése vagyis a javadalomnak tulajdonképeni adományozása mindenkor a püspöktől függ. Ha pedig valamely kath. kegyuraságggal összekötött birtok kerül akatholikus kezébe: az új birtokosnak is meglehet adni a bemutatási jogot, mert noha ő semmiféle jótéteményt sem tanusitott még az egyház iránt, de mivel az általa megvett vagyon birtoklása czimén a patronusi terheket ő tartozik viselni: a méltányosság hozza magával, hogy az ki terhet visel, annak megfelelő jogokban is részesüljön: s ezért az utóbbi esetben is megadható a bemutatási jog. S ugy látszik, hogy az imént kifejlett méltányossági czimet maga a római curia is helyesli, mert noha napjainkban több országban gyakorolnak a protestansok bemutatási jogot; de ez ellen az egyház részéről tiltakozás nem történt, sőt midőn legközelebb (1858) a rotemburgi püspök a würtembergi kormánnyal szerződést kötött, melynek értelmében a protestans fejedelemnek 326 kath. javadalom fölötti kegyurasága elismertetett; továbbá midőn a badeni nagyherczegségben 304 kath. kath. kegyuraságra vonatkozólag hasonló egyezmény létesült: a **római udvar mindkét szerződést jóváhagyta.** (Konek 123. lap.)

hek viselésé ugyan köteleztetneek, de kegyuri jogokat, főleg pedig bemutatási jogot nem gyakorolhatnak.[1])

[1]) Legujabb időben egyes magyarországi zsidók, mint patronnsi terhek viselésére kötelezett egyének bemutatási jogot is követeltek maguknak. Névszerint ily jogot követelt a nyitrai egyházmegyében, *Podhragyi Popper Lipót* izraelita, s ezért a nevezett megyének főpásztora azon kérdéssel fordult a római udvarhoz: *vajjon megengedhető-e, hogy az oly javadalmaknál, melyeknél zsidó egyén viseli a patronatusi terheket: a bemutatás jogát ugyanaz, katholikus hivatalnoka által gyakorolhassa?* Mire a S. Cong. officii 1873. Majus 31-én kelt rescriptumában a dolog lényegére következőleg válaszolt: „Seposita quavis juris-patronatus agnitione seu concessione favore viri Hebraei, collatio seu provisio beneficiorum parochialium ab amplitudine tua proprio ac ordinario iure ad ss. canonum tramites fieri debet. *Id unum nihilominus tolerari poterit, ut stantibus pecularibus loci ac temporum adjunctis: in collatione, ut supra facienda beneficiorum, in fundis, quorum Hebraei in ista dioecesi possessores existunt ac domini, tute possis tractatus cum possessoribus licet Hebraeis, per interpositum sic dicti Fiscalis ordinarii personam, — eo tamen respectu, ut vir ecclesiasticus ceteroquin idoneus ac per te rite probandus, haud sit minus gratus memoratis fundi possessoribus.*“ Midőn pedig ez ügyben újabb nehézség merült föl, s arról folyt a vita: vajjon Popper ügyésze saját vagy pedig földdsura, illetőleg a zsidó patronus nevében végezheti-e a bemutatást? a nyitrai főpásztor ujra Rómához fordult, honnét ugyancsak a S. Congr. Officii 1873. Dec. 21. kelt rescriptum értelmében ekként döntetett el a vita: *„Tolerari posse, ut in singulis casibus, quibus onera patronalia nequaent aliter ferri, vir cath. amplitudini tuae haud ingratus et designatus a domino fundorum, quibus inhaerat patronatus, e concurrentibus ad patronalia beneficia nominat nomine proprio, quos antea ipsa Amplitudo tua adprobaverit.*“ Ugyanezen alkalommal meg lőn engedve, hogy a megyei névtárban a patronus e szavakkal jelöltessék meg: *„Patronus: Dominia D. Leopold de Podhragy“* (Roskovanyi „Mommenta cath. pro independentia potestatis eccliticae ab imperio civili“ XII. köt. 313. 2571 és 2572 db.) — Hasonló módon, bár a római udvar közbejötte nélkül döntetett el a zágrábi érseki megyében egy másik zsidó patronatusi ügy; t. i. a beliczai plébánia megüresedvén, annak földesura, a kegyúri terhet vlselő *Landau Horácz* héber lovag szintén bemutatási jogot praetendált magának, s mivel a zágrábi érsek e kívánságának eleget nem tett; Landau a cultusministeriumhoz fölebbezte ügyét, de eredménytelenül, mert az akkori cultusminister Pauler Tivadartól azon választ nyerte, hogy *„jelen honi törvényeink állásához, s ezekből kifolyó jogállapothoz képest kérelmének hely nem adatik.*“ De időközben a tapintatos érsek akként egyenlité ki a vitás dolgot, hogy kijelenté Landaunak, miszerint *„a kegyúri kötelmek teljesitése körül teljesitett készségének méltányolása szempontjából: a beliczai plébánia betöltésénél az érseki ordinariatus különös tekintettel leend a külömben kifogás alá nem eső eső egyén iránt, kit neki Landau lovag bizalmas úton ajánland.*“ (V. ö. Religio 1876. 38. sz.) Végre legujabban (1876) a római curia *Peitler Antal váczi püspökhöz* is egy ujabb rescriptumot intézett, mellyel *Tornyai Schoszberger Zsigmond* patronusi terhet viselő héber földesur részére Podhragyi Lipótéhoz hasonló kiváltságot engedélyezett.

161. §. A kegyuraság megszerzésének különféle módjai.

Kegyuraságot kétfélekép lehet szerezni, u. m. *eredetileg és átszármazás* utján.

I. *Az eredetileg* szerzett kegyuraság megnyerése ismét vagy *rendes* vagy *rendkivüli* módon történhetik.

A rendes módon vagyis a törvényben előirt szabályok értelmében szerzett eredeti kegyuraság *templom vagy javadalom alapitása* (fundatio) czimén nyerhető meg. — Az alapitáshoz három tény szükségeltetik, u. m. azon *telek* ajándékozása, a melyen a templom vagy plébánia, vagy mindkettő felépitendő lesz; továbbá a templomnak vagy plébániai laknak saját költségen való *fölépitése* (aedificatio); s végre annak kellő *jövedelemmel való ellátása* (dotatio).[1]) Ha ezen három tényt egy személy hajtja végre: egyedül ő nyeri meg a patronusi jogokat. Ha pedig három külön személy végzi a három cselekményt; és pedig oly formán, hogy az egyik telket ajándékoz, a másik templomot épit, a harmadik a templom részére jövedelmet biztosit: mind a hárman kegyúri jogot nyernek, melyet azonban *egyetemlegesen* (in solidum) gyakorolnak, vagyis *kegyúrtársakká* (compatroni) lesznek.[2]) Hogy ha pedig, az egyes cselekményekhez többen járulnak: mindannyian kegyúrtársak lesznek ugyan, de a bemutatási jogot nem egyenlő mérvben élvezik, mert azok, kik a telek ajándékozásában részt vettek, együttvéve csak egy; az épitkezésben résztvevők szintén egy; s a jövedelmi forrásról gondoskodók is csupán egy szavazattal birnak a megválasztásnál.[3]) Végre azok, kik csak csekélyebb mérvben s csupán némi segélyadománnyal járulnak az alapitáshoz, kegyuraságot nem nyerhetnek, hanem egyszerüen jótevőknek tekintetnek.[4])

---

[1]) Glossa ad c. 26. C. 16. q. 7. „Patronum faciunt dos, aedificatio, fundus.“

[2]) C. 1. de jur. patr. (III. 38.)

[3]) Azon kérdést illetőleg: vajjon a telekadományozás, épités és javadalmazás hármas cselekménye együttesen végezendő-e vagy sem, hogy kegyuraság megnyerésére jogczimül szolgálhasson? eltérők a canonisták nézetei. Némelyek mint *Van-Espen, Schilling, Fagnani* s *Walter* az együttes cselekményt szükségesnek tartják; ellenben mások, mint *Schulte, Philips, Aichner* az ellenkező nézetben vannak. Azonban, mint *Konek* (222 lap) helyesen megjegyzi, kinek véleményéhez *Szeredy* is (II. köt. 719) csatlakozik, a két nézet igen könnyen kiegyeztetkető oly módon, ha t. i. azt állitjuk, hogy az egyes cselekmény, tehát p. o. a telekadományozás is elégséges a kegyuraság megszerzésére, de azon hallgatag föltétel alatt, hogy egy harmadik találkozik, ki a másik két cselekményt végrehajtandja, — s e szerint az egyes cselekmény által csak *jus in eventum* vagyis *jus virtuale* szereztetik, mely a feltétel teljesültével lép érvénybe.

[4]) Ha valaki idegen telken a tulajdonos tudtán és akaratán kivül templo-

A ki templomot vagy javadalmat alapit, habár egyenesen nem kérné, vagy fönn nem tartaná magának a patronusi jogot: abban mégis részesül.[1]) Kivételt képeznek a székes- és társasegyházak és szerzetesei templomok alapitói, kik ugyan minden föntartás nélkül nyerhetnek kegyúri jogokat, — de bemutatási jog csak különös pápai kiváltság folytán illetheti meg őket[2]) — mindazáltal alapitás alkalmával kiköthetik maguknak, hogy a javadalom betöltésénél a praelatus megválasztásához ők, valamint örököseik is beleegyezésükkel járulhassanak (jus assensum praebendi).[3])

Az alapitók általán véve mindaddig nem gyakorolhatják a kegyúri jogokat, mig a püspök az alapitást jóvá nem hagyta, illetőleg az alapitás tényét kellő módon végrehajtottnak, s a netalán kikötött alapitási feltételeket s az egyházi törvények szellemével meg a kegyúri jogok fogalmával egyezőknek nem nyilvánitotta.[4])

Magyarországban a magán kegyuraság csak az apostoli királynak mint főkegyúrnak helyben hagyásával szerezhető meg; sőt hajdanta királyaink magánkegyuraságot még királyi privilegium gyanánt is ajándékoztak.[5])

Rendkivüli módon pedig az eredeti patronatus megszerezhető: a) *Ember emlékezetet meghaladó hosszas gyakorlat által*, a nél-

---

mot épit, s utólag a tulajdonos ebbe beleegyezik, mindketten patronusok lesznek; ha pedig a tulajdonos folyton ellenmond: jogában áll a templomot, de csak addig, mig fölszentelve nincs, lerontani (Szeredy II. k. 718. lap 8. számú jegyzet.)

[1]) V. ö. c. 41. de test. et attest. (II. 20.)

[2]) Const. Inoc. VIII. „*Cum ab aplica.*“ 1485. Had. VI. „*Accepto.*“ 1522. Ilyetén kiváltság azonban rendszerint csak a fejedelmeknek szokott adományoztatni.

[3]) c. 25. de jur. patr. (III. 38.) Ha azonban a székes- vagy társas-egyház plébániatemplommá változtatnék át: a kegyúr a bemutatási joggal élhet.

[4]) A püspök a telekadományozásnál tekintetbe tartozik venni: elég nagy-e a telek, nincs-e adósággal terhelve; a templomnak tulajdonát képezi-e? — Az épitésnél, az épitő tartozik viselni a költségeket, s a templom jövedelme a költségek utólagos visszatérítésével nem terhelhető. A ki az épitkezést megkezdte, tartozik azt befejezni, ha pedig időközben meghalna: örökösei folytatni kötelesek az épitkezést. Ha valaki az épitkezést elegendő ok nélkül abba hagyja, s helyette valaki más fejezi be: ez utóbbi nyer kegyuraságot; de ha elegendő oka volt az épitést kezdő egyénnek az épitkezés félbehagyására: ő is kegyurtárs marad. — Végre a mi illeti a javadalmazást, ez készpénzben vagy ingatlan javak adományozása által történhetik, de mindkét esetben szükséges, hogy a templom részére annyi jövedelem biztositassék, a mennyi a szolgálat tevő pap ellátására s az isteni tisztelethez szükségelt költségek fedezésére elegendő.

[5]) *Fejér:* Cod. dipl. IV. 2—140. lap.

kül, hogy bizonyos jogczimre kellene hivatkozni.[1]) De ha valamely világi testület, vagy főúr hivatkoznék az emberemlékezetet meghaladó gyakorlatra: hiteles okmányokkal köteles bebizonyitani, hogy a bemutatási jogot legalább 50 év óta háboritlanul és sikerrel gyakorolta.[2]) — A trienti zsinat előtt 40 évi elévülés és bizonyos meghatározott s igazságos jogczimen is lehetett kegyuraságot szerezni; de miután a nevezett zsinat a patronatusnak rendkivüli uton való megszerzésére nézve csak az emberi emlékezetet meghaladó elévülés czimét ismerte el: a legjelesebb canonisták véleménye szerint a 40 évi elévülés czimének érvénye elenyészett.[3])

b) *Pápai kiváltság* által, ha t. i. az egyház feje oly személynek, ki se alapitó nem volt, se pedig emberemlékezetet meghaladó elévülési czimre nem hivatkozhatik, különös kedvezménykép kegyúri jogokat adományoz.

II. A kegyuri jogok *átszármazás útján* megnyerhetők:

1. *Örökösödés által* (jure successsionis). Ugyanis ha a kegyuraság örökösödési volt: a kegyúri jog át száll az elhunytnak bármely örökösére, ha ez különben a patronatus viselésére képesitve van. A családi kegyuraság azonban csak az elhalálozott kegyúr családjából származó egyénekre származhatik át, s ezért az illető család kihaltával a patronatus elenyészik, s a javadalom visszaesik a püspök szabad adományozása alá. Sőt még a dologbeli patronatusnál is, ha ama vagyon, melyhez a kegyuraság tartozik, uratlanná válik, s mint ilyen a királyi kincstár birtokába jut, — a patronatusi jog megszünik. — Ha csupán egy egyén örökli a patronatust: egyedül ő lesz a kegyúr; ha pedig többen lennének az örökösök: mindannyian kegyúrtársakká lesznek; de a bemutatási jogot nem egyenlő mérvben gyakorolhatják, mert az alapitónak elsőizbeni rokonai fejenkinti; a távolabbiak törzsenkénti szavazás útján vesznek részt a bemutatandó személy megválasztásában.[4]) De a kegyúrtársak olya-

[1]) C. 1. de praescr. in VI-to. (II. 13.)

[2]) Conc. Trid. Sess. XXV. c. 9. de reform. Eme rendelet onnét származott, mivel egyes főurak vagy testületek igen gyakran usurpatio útján jutottak a kegyuri jogok gyakorlatához.

[3]) V. ö. Aichner p. 282.

[4]) Az alapitó ugyanis teljes mérvben élvezi a patronusi jogokat, s ha meghalálozván három fiut *A*, *B*, *C*-ét hagyna örökösül: a bemutatás eszközlésénél mindegyikök egy-egy szavazattal bir; a fiuk elhalálozása után az unokák közt atyjuknak egy-egy szavazata egyenlőkép oszlik meg p. o. ha az alapitó. *A* fiának két gyermeke lenne *D*, *E*: mindegyik $^1/_2$ szavazatot nyer; s ha *B* 4 gyermeket hagyott

tén egyezményre léphetnek, melyszerint a javadalom betöltésénél felváltva (per turnum) egy-egy kegyúrtárs teljesiti a többi nevében a bemutatást.[1])

2. *Ajándékozás* által (donatio). Az egyházi patronatust csak püspöki engedély mellett s az egyházi javak elidegenitésére vonatkozó szabályok megtartásával lehet másnak ajándékozni. A világi patronatus is csak a püspök beleegyeztével ajándékozhatja kegyuri jogait egy másik világi egyénnek; de püspöki engedélyre nincs szüksége, ha az ajándékozást valamely egyház, egyházi hivatal vagy testület,[2]) vagy végre kegyúrtársa javára teszi.[3]) Ha a világi patronus a püspöknek ajándékozza a kegyuraságot: az illető egyház vagy javadalom szabad adományozásúvá lesz.

3. *Adás-vevés* (emtio et venditio) alkalmával; a minek azonban csakis a dologbeli patronatusnál lehet helye. Ugyanis ha a patronatussal összekötött valamely vagyon örök áron eladatik: az új birtokos a megvett vagyonnal együtt a patronatusi jognak is birtokába jut.[4]) De megjegyzendő, hogy a patronatusi jog magában véve adás és vevés tárgya nem lehet, mert ez simoniaféle bün lenne;[5]) s ép ezért a patronatusi jog miatt valamely birtokra nagyobb árt szabni tilos. — Ha a birtok nem örök áron árusittatik el, hanem csak haszonbérbe adatik: a patronatusi jog csupán akkor ruházható át a bérlőre, ha a bérlet hosszabb időre p. o. 100 évre terjed, vagy ha a birtokos birtokát mint hübéri jószágot engedi át másnak; de a birtokos még ezen esetben is fentarthatja magának a kegyuraságot;[6]) sőt még akkor is, ha a kegyuri jogok gyakorlata a bérlőnek átengedtetik: a bérlő csupán a bérlet tartamáig gyakorolja a kegyúri jogokat. Ha a birtok kibérlése csak rövid időre történik, vagy ha a vagyon elzálogosittatik, avagy birói zár alá tétetik: a patronatus a birtokosnál marad.

---

maga után *F*, *G*, *H*, *I*-t ezek egyenkint $^1/_4$ szavattal birnak; s ha *C*-nek 6 fiúi örököse lenne: *K*, *L*, *M*, *N*, *O*, *P*, — közülük mindegyiket $^1/_6$ rész szavazat illeti meg. Az unokák gyermekeinek szavazati számarányát ugy tudjuk meg, ha az atyai szavazatot a gyermekek számával elosztjuk p. o. ha *D* unokának ismét két gyermeke lenne: ezek mindegyike az $^1/_4$ szavazat felét azaz $^1/_8$-ot nyer. (V. ö. Porubszky 551. lap 24 jegy.)

[1]) C. 2. de jur. patr. (III. 12.) in Clem.

[2]) c. 8. U. o.

[3]) V. ö. C. 14. U. o.

[4]) c. 13. U. o.

[5]) c. 16. U. o.

[6]) c. 7. U. o.

4. *Csere* által (permutatio), ha t. i. akár a személyhez kötött, akár pedig a dologbeli patronatus, egy másik patronatussal avagy valamely lelkiekhez tartozó dologgal (res spiritualis) p. o. tized joggal elcseréltetik.[1]) Valamely pusztán anyagi dologgal a patronatus föl nem cserélhető, mert az simonia volna.[2]) A csere mindenkor csak püspöki engedélylyel mehet végbe.[3])

5. *A javadalomnak megnagyobbitása, vagy a templomnak újból való felépitése* által. Ugyanis ha valamely kegyuraság alá tartozó templomnak vagy javadalomnak jövedelme teljesen elvesz, vagy fölötte megcsökken; vagy pedig maga a templom romba dől és azután valaki találkozik, ki új jövedelmet biztosit, vagy a megcsökkent jövedelmet kiegésziti s a templomot ujra fölépiti: az ily jótevőnek jogában áll az illető egyházi hatósághoz kegyurtársi jogért folyamodni, mit azonban csak két föltétel alatt nyerhet meg: a) ha a régi patronus a javadalmazás megujitására vagy megnagyobbitására vagy a templomnak ujból fölépitésére fölszólittatván: kötelességének eleget tenni vagy nem akar, vagy nem képes, — s a bajon, ha csak a jótevő ajánlata el nem fogadtatik, segitni nem lehet;[4]) b) ha a jótevő által létesitetett ujabb javadalmazás a régi jövedelemnek legalább is felével felér.[5])

6. *Elévülés czimén.* Ily czimen az egyházi kegyuraság ellenében 40 évi;[6]) a világi személyes patronus ellenében 30 évi[7]) jóhiszemü birtoklás által szerezhetni kegyuri jogokat. A dologbeli kegyuraság ellenében való elévülés, mely *elbirtoklásnak* is neveztetik akkor lép érvénybe, ha valaki a patronatussal összekapcsolt vagyont a polgári törvények szerint[8]) birtoklás utján szerezte meg.[9])

---

[1]) S. C. C. in Papilon 1723.

[2]) V. ö. c. 9. de rer. perm. (III. 19.)

[3]) Arg. c. 23. de jur. patr. (III. 38.)

[4]) V. ö. Concil. Trid. Sess. XXV. c. 9. de ref. in fine.

[5]) Inoc. VIII. const. „*Cum. ab apostolica*“ 1485. Handr. VI. „*Accepto.*“ 1522.

[6]) c. 8. de praescr. (II. 26.)

[7]) Némely canonisták az egyházi kegyuraság ellenében alkalmazásba vett elévülésnél külömbséget tesznek, vajjon van-e jogos czim, vagy pedig nincsen. Ha van: a jelenlevők közt 10, a távollevők közt 20 évet; ha pedig nincs kellő czim: 30 évet kivánnak.

[8]) A magyarországi törvényszékek szerint (Verbőczy 1. k. I. 78-a) a királyi birtokra nézve 100, az egyháziakra nézve 40, nemesiekre nézve 32 évi birlalás czimen lehet valamely vagyont elbirtokolni.

[9]) Több canonista, mint p. o. *Philips, Schulte, Schmalzgruber*, kikhez *Aichner* s a magyar szerzők közül *Konek* és *Szeredy* is csatlakoznak, — azon nézetben, hogy ha valamely világi patronusi joggal összekötött jószág törvényes úton

162. §. A kegyurasággal összekapcsolt jogok és kötelmek.

A kegyurak jogai és kötelmei e két versben foglaltatnak:

„Patrono debetur honos, onus, utilitasque,
Praesentet, praesit, defendat alatur egenus."

1. *A honos* és *praesit* vagyis tiszteleti jogok alatt azon különféle kitüntetések értetnek, melyekben a kegyúr mint az egyház jóltevője részesül. Ilyenek a) az u. n. *jus listrae*, melyszerint az alapitó kegyúr a templom falaira nevét vagy családi czimerét bevésheti; de megjegyzendő, hogy az egyházi kegyúr csak egyházi méltóságának jelvényeit függeszthetí föl a templomban; ellenben családi czimerét bevésetni nem szabad, nehogy idővel azon vélemény keletkezhessék, mintha a kegyuraság világi eredetü volna. b) *Jus processionis*,[1]) mely abban áll, hogy a templomba jövő kegyúrat a papság ünnepélyesen fogadja. A kitüntetéseknek e neme azonban csak a püspököt s a fejedelmet illeti meg. A többi kegyuraknak egyházi megtiszteltetése csak abban nyilvánul, hogy körmenetek alkalmával számukra kitünőbb hely (p. o. közvetlenül az Oltáriszentség után) jelöltetik.[2]) c) *Sedes in choro*, vagyis a templom szentélyében vagy a templom hajójában külön hely, — mely kitüntetésben jelenleg nem csak a kegyúr, hanem összes családja is részesül. d) *Jus precum*, melyszerint a pap a sz. misében a kegyurért külön imádságot (collecta) végez. Hazánkban eme megtiszteltetésben csak az apostoli király részesül. e) *Honor thuris*, vagyis midőn sz. mise alkalmával a

elkoboztatik (confiscatio): a kegyuraság a fejedelmi kincstárra száll át. Azonban egyéni nézetünk szerint jószág elkobozás czimén inkább csak *az egyház elnézése, avagy pedig külön pápai kiváltság* folytán szerezhetnek a fejedelmek kegyuraságot, mert maga az elkobzás ténye canonszerü szerzési módnak semmiképen sem tekinthető; miután a) a canonokban sehol sem találjuk annak nyomát, hogy confiscatio esetén a fejedelemre szállna át a patronatus; b) a confiscatio nem tekinthető sem örökösödésnek, sem a vagyon szerződésszerü megvételének, hanem egyszerüen az uratlanná vált birtok törvényes elfoglalásának. Ugyanis azon egyén, kinek vagyona elkoboztatik, az általa elkövetett büntény következtében méltatlanná válik a vagyon birtoklására, s mint ilyen elveszti a vagyoni jogot, s vagyona uratlanná válván átszáll a a fiscusra; már pedig, ha egyéb esetben, midőn a fiscus az uratlanná lett vagyont elfoglalja: a vele összekapcsolt kegyuraság nem száll át a fiscusra, hanem az illető javadalom szabad adományozásuvá válik: hasnnlókép a confiscatio alkalmával is rendszerint ugyanezen esetuek kell beállnia.

[1]) c. 25. de jur. patr. (III. 38.)

[2]) Pontif. Rom. de consc. eccl.

papság megtömjéneztetik: ugyane megtiszteltetésben a kegyúr is részesül.[1]) f) *Honor aspersionis*, azaz a szentelt vizzel való külön meghintetés. Azt azonban nem igényelheti a kegyúr, hogy a pap az aspersoriumot oda nyujtsa neki, mivel ezen kitüntetésben csak a püspök részesülhet. g) *Honor praecedetiae*, vagyis azon elsőbbség, mely a kegyurat a szentelt gyertya, barka szétosztásnál s a hamvazásnál megilleti. h) *Honor luctus*, melynélfogva a kegyúr avagy családja valamely tagjának halálakor meghal: a templomra gyászlobogó tüzetik, s az elhunytnak lelkeért sz. mise áldozatok mutattatnak be. i) *Jus sepulturae* vagyis a templomban való temetkezési jog, mely azonban csak akkor illeti meg a kegyurat és családját, ha azt az alapitó kiköté magának.

Hogy az imént előszámlált tiszteleti jogok közül melyekben részesülhetnek az egyes kegyurak: azt az egyes országok és helyeken uralkodó szokások határozzák meg. Az akatholikus kegyurak mindeme tiszteleti jogokra számot nem tarthatnak.

2. *Az onus* a patronatusi terheket vagyis kötelmeket jelenti, melyszerint t. i. a kegyúr tartozik az általa vagy elődei által épitett templomot[2]) s a hozzá kapcsolt épületeket, s a plébániai lakot jó karban tartani; ha az leégne vagy romba dőlne, — ujra felépiteni; ha a javadalmazás valami szerencsétlenség következtében elveszne: azt megujitani; nagyobb mérvü mégcsökkenés esetén pedig megjavitani.[3]) Hazánkban a patronusok az előszámlált terhek viselésére a törvényes uton is rászorithatók.[4])

---

[1]) A tömjénezést azonban nem a pontificalo pap, hanem valamely assistens végezi. SCR. in Calagur. 5. jul. 1714. — Némelyek a SCR. 1685. jan. 2-iki határozata nyomán azt hiszik, hogy a tömjénezés a világiakat a fejedelem kivételével — meg nem illeti.

[2]) Concil. Trid. Sess. XXI. c. 7. de ref.

[3]) „Qui sentit onus, sentire debet et commodum et e contra. (Reg. Jur. 55. in VI-tp.)

[4]) 1723: 71. t.-cz. 1799. Márc. 26. 1809. Nov. 29. s 1816. Okt. 1-ről keltekezett helytartó tanácsi rendeletek — A magy. kir. vallás és közokt. ministerium kezelése alá tartozó **vallás és tanulmány alapi birtokokon fenálló kegyuri terhek viselése tárgyában,** a nevezett ministerium 1872. év Jun. 6-án 31937 sz. a. következő szabályrendeletet adott ki: I. Kegyuri kötelezettségekből csak oly új épületek emeltetnek, a melyek az egyházi törvények értelmében a kegyurasággal szorosan kapcsolatosak; ilyenek: a templom s ezzel összeépült torony, a templom keritése és netáni melléképületei; továbbá a lelkészi és segédlelkészi lak és ezeknek tartozékai, a konyha, éléskamrara, pincze, árnyékszék — a lelkészi lak keritése, s ott a hol az egyház látogatásilag biztositva van: az istálló és kocsiszin. II. A gazdasági épületek, mint istállók, csürük, fészerek, hambárok, ólak stb. s.

3. Az *utilitas*, mely az *alatur egenus*-sal ugyanegyet jelent, a kegyúrnak ama jogát jelzi, melyszerint ha ő netalán nagy szegény-

kegyurat nem terhelik, s ezek akár újra építéséhez akár kiigazításához a közalapitványok, mint kegyurak csak azon esetben járulnak, ha ebbeli kötelezettségük és ennek mérve egyházi látogatás, vagy más jogérvényes okmány által igazoltatik Minden más esetben ezen épületek felállitása, és kiigazitásának kötelezettsége az illető hitközségek hiveinek terhére esik. III. Általán pedig ugy új épitkezések, mint a kiigazitásoknál, melyek a fentebbiek szerint a közalapitványokat, mint kegyurakat terhelik, szabályul szolgál, hogy a kegyúr csak annyiban tartozik ezek költségeit első sorban viselni, a mennyiben az illető egyháznak e czélra szerelt vagyona nincs és ez esetben is IV. a kegyúr akár az új épitkezések, akár a kiigazitásoknál csak a szükséges anyagokat és pénzbeli kiadásokat viseli, mig ellenben a hivek kötelesek az összes kézi, és szekeres napszámokat ingyen leróni. V. A kegyuraságot terheli akár új épitkezések, akár kiigazitások költségvetéseinek elkészitése, és általában az épitkezés vezetése a kegyurat illeti. VI. Azon gazdasági épületek tekintetében, melyek a II. pont szerint a kegyurat nem terhelik, az illető egyház vagy lelkész, és hiveik egymásközti hozzájárulási arányára nézve irásbeli kötések hiányában az eddigi gyakorlat szolgál zsinórmértékül. VII. A kegyuraságot terhelő épületekben is mindazon apróbb kijavitások, melyeket rendszerint minden lakó önmaga tartozik teljesiteni, — mint kályhák igazitása, zárok, ablak vasalások, ajtó sarkok, üvegzések stb. a mennyiben az egyes igazitási tételek 20 frtot meg nem haladnak, valamint az épületek egész belső tisztogatása is az illető javadalmas terhére esnek, s ha csekélyebb javitások elmulasztásából nagyobb károk következnénenek be, ezek a mulasztást elkövető javadalmason megveendők. VIII. Minden javadalmas tartozik legkésőbb minden év Máj. 1-ig a szükségessé vált nagyobb igazitások jegyzékét a kerületi főtisztnél bejelenteni, hogy ezek tekintetében a költségvetés a felsőbb hatóság által kellő időben elkészittethessék. Az elkésetten benyújtott jelentések a mennyiben az elhalasztás kárral vagy veszélylyel nem jár, csak a jövő évi költségvetésnél fognak tekintetbe vétetni; az elkésésből származó nagyobb költségeket az illető javadalmas tartozandik megtériteni. — Hasonló tárgyú rendeletet bocsátott ki **a kir. kincstár kegyuraságához** plébániákra nézve — 1881. Oct. 4-én a m. kir. pénzügyminiszterium az összes m. kir. jószágigazgatóságokhoz és a zágrábi kir. ország pénzügyigazgatósághoz. — A rendelet ekkép hangzik: I. Korábbi kegyes kir. rendelet szabályrendeletek és főleg az 1822. évi junius 11-én 16388. sz. alatt kibocsátott értelmében jövedelmeire való tekintet nélkül és megtérités terhe alatt kötelezvék a kegyuri hitközségek javadalmazott lelkészei arra, hogy az általunk lakott lelkészi lakon, nem kölömben gazdasági épületeken u. m. csürökön, magtárokon, szénatartókon, istállókon, kocsiszineken, disznóólakon stb. eféléken mindazon javitásokat sajátjukból fedezzék, a melyek költségét a bérben lakó felek szabály és szokás szerint maguk tartoznak viselni. II. Tartoznak a lakházaikban szükségesnek mutatkozó nagyobb javitásokat a kegyurnak vagy képviselőjének idejekorán a végett tudomására hozni, hogy a késedelemmel járó nagyobb kiadásnak eleje vétessék; az ezt elmulasztó vagy késedelmes lelkész mulasztása által szaporodott költségekeket megtériteni köteles. III. Az 1-ső pontban emlitett s e részben fel is sorolt gazdasági melléképületeken szükséges nagyobb javitások terhe a javadalmas lelkészre nehezül. IV. A 2. pont alatt emlitett ama nagyobb javitások kifejezése alatt értetik a fal vagy a háztető nagyobb felének megujitása vagy a padlatok javi-

ségre jutna: az általa alapitott templom vagy javadalom jövedelméből segélyadományt követelhet magának.[1]) De ilyetén segélyezésre csak akkor számithat a kegyúr, ha saját hibáján kivül lett szedénnyé,[2]) s rokonaitól sem várhat segélyt, s ha a templom vagy javadalom fölös jövedelemmel rendelkezik.[3]) Nyugdijt azonban csak akkor huzhat a patronus, ha ezt az alapitáskor egyenesen kikötötte magának.[4]) Végre megjegyzendő, hogy segélyben egyes kegyuri személyek részesülhetnek, ellenben az elszegényedett kegyúri testület ugyanerre igényt nem tarthat, mindazáltal a püspök a hozzá intézett kérelem folytán a kegyuri testület javára bizonyos terhet róhat a javadalomra.

4. *A praesentet* kifejezés a patronusi jogok legkitünőbbikét, a *bemutatási jogot* jelenti, melyszerint t. i. a kegyúr a megüresedett javadalomra alkalmas egyént jelölhet ki.

A bemutatási jogról a következőket kell tudnunk:

a) Rendszerint minden kegyúr élvezi a kérdéses jogot,[5]) melyet azonban

tása stb. efélék. V. A kisebbszerü tatarozásoknál, minők a kapu vagy fedélzetjavitása, a meszelés stb. efélék különbséget szül a lelkészek jövedelme. Az oly lelkészek ugyanis, kiknek jövedelme 500 frtnál többre rug, ezen javitások költségeit sajátjukból tartoznak fedezni, és netaláni mulasztásaikért kártéritési kötelezettséggel tartoznak s arra egyházmegyei uton szoritandók is; ellenben az 500 frtnál csekélyebb javadalmuak e nemü költségeik fedezését a kegyur kincstárától várhátják. VI. Arra ügyelni, vajjon az 5. pont alatt érintett tatarozás kit terhel a gazdasági kezelésnél megbizott tisztviselők szoros kötelessége, kijelentetvén, hogy azon hivatal vagy közeg, mely 500 frtnál nagyobb javadalmu lelkész lakásán kisebb javitásokat hoz javaslatba, avagy vitet véghez, a lelkész elleni viszkereset fentartásával a kincstárnak innen eredett kárait megtériteni tartozik. VII. A két utóbbi pontból kifolyólag kegyuri papi lakok jókarba helyezésére irányuló jelentéseknél a gazdasági hivatalok elmulaszthatlanul tartoznak az illető lelkész jövedelmeire mindenkor tüzetesen kiterjeszkedni. VIII. Az 1-ső pont kiegészitésekép megjegyeztetik, hogy az istállók és kocsiszinek szükséges melléképületeknek jeleztetnek oly községekben: hol a lovakat vagy teheneket kénytelen tartani; az ily szükséges melléképületek felemeléséhez a község területén rendelkezésére álló könnyebb nemű anyagoknak természetbeni kiszolgáltatásával a kegyur kincstár is hozzá járul. A lelkészi lakások és melléképületeinél felmerülő javitások tatarozások jövőre a fentebbiek szempontjából lesznek megbirálandók, s a költségvetések ezek értelmében szerkesztendők.

[1]) c. 30. C. 16. q. 7.

[2]) S ezt a püspök előttt be is kell bizonyitani. Rota in Neap. alim. 31. Maj. 1605. 11 jun. 1616.

[3]) Ezen segély az élelmezés, ápolás, s mindarra vonatkozik, mi az élet fentartására szükséges. (SCC. in Senog. 8. Jun. 1765.)

[4]) c. 23. de jur. patr. (III. 38.)

[5]) Hogy e tekintetben a székes- és társasegyházi patronusokra nézve kivétel tétetik, már fentebb (302 l.) emlitve volt.

b) csupán a javadalom megüresedése alkalmával gyakorolhat. Kivételt képez az alapitó, ki mindjárt az alapitáskor több személyt is kijelölhet, hogy ezek a mennyiben a későbbi körülmények megengedik egymásután birtokolhassák a javadadalmat.[1])

c) A bemutatott személyek alkalmasnak, azaz minden canoni kellékkel felruházottnak kell lennie. A világi kegyur az alkalmas személyek közül bármelyiket kijelölheti, de az egyházi patronus mindig a méltóbbat köteles kiválasztani.[2]) A kegyúr, ha egyházi személy volna, önmagát be nem mutathatja,[3]) de a világi patronus saját fiát is kijelölheti.[4]) Ha pedig a kegyúrtársak közül a többség egyik társnak bemutatását óhajtja, az illető saját kijelöltetésébe beleegyezhetik.[5])

d) A bemutatásnak a törvényben előirt határidő alatt kell megtörténnie; vagyis a praelaturákra három hó,[6]) a kisebb javadalmakra, ha egyházi kegyuraság alá tartoznak hat; ha világi alá, négy hó lefolyása alatt.[7]) A vegyes patronatusnál pedig, ha az egyházi és világi kegyur egyszerre praesental, hat hónap; ha pedig fölváltva, — azon esetben midőn az egyházi patronus él a kijelölés jogával: hat; ha pedig a világi: négy havi határidő tüzetik ki. A határidő az üresedésről vett értesülés napjától számittatik.[8]) Ha a bemutatás a törvényes idő alatt meg nem történnék: az átháramlás joga lép érvénybe; de azért a püspök megengedheti, hogy a kegyur a törvényes idő eltelte után is gyakorolhassa a bemutatási jogot, csak hogy ha a törvényes idő másodizben is letelt: a kegyurnak több halogatási idő nem adatik.[9]) Nálunk Magyarországban közönségesen nem

---

[1]) De ezen esetben is tulajdonkép csak egy kijelölés történik, mert üresedés alkalmával a többi kijelöltek sorrendben tartoznak kérni a püspököt, hogy őket kijelöltekül tekintse, s mint ilyeneket megerősitse.

[2]) Concil. Trid. Sess. XXIV. c. 18. de ref. — Ben. XIV. Const. *Reditae nobis.*

[3]) c. 26. h. t. (III. 38.)

[4]) Arg. c. 15. U. o.

[5]) c. 33. de elect. (I. 6.)

[6]) c. 41. U. o.

[7]) c. un. de jur. patr. (III. 19.) in VI-to.

[8]) c. 3. de suppl. negl. prael. (I. 10.)

[9]) arg. c. 57. de appel. (II. 28.) Ha a sorrendben (per turnum) történő praesentálásnál a soros vagy valamely alapos oknál fogva, vagy pedig hanyagságból nem viszi véghez kellő időben a praesentát: a püspök ujabb határidőt tüzhet ki a praesentálásra, melyet az első esetben az illető soros, utóbbiban azonban csak a többi conpatronusok teljesithetnek. (V. ö. Porubszky p. 555.)

élnek a püspökök az átháramlás jogával, hanem a késedelmes patronust egyszerüen felszólitják, eszközölje minél előbb a kijelölést.[1])

e) Maga a bemutatás vagy élőszóval, vagy pedig irásban történhet;[2]) de tanácsosabb az utóbbi mód, mely napjainkban közönségesen mindenütt szokásban van. A kegyúr a bemutatásról szóló iratot vagy a püspöknek, vagy pedig a kijelöltnek küldi meg; s ez utóbbi esetben a kijelölt az iratot a püspöknél bemutatni tartozik. — Ha többen vannak a kegyurtársak, mint már emlitettük, vagy egyetemlegesen teszik meg a kijelölést; vagy pedig felváltva egy-egy kegyurtárs praesentál a többi nevében. Ha egyetemlegesen történik a kijelölés, azon kegyurtársak, kik a bemutatásra nézve egy egész szavazattal birnak, külön s egyenkint is jelölhetnek ki s mutathatnak be valamely alkalmas egyént a püspöknek. Azok pedig kik nem birnak egy egész szavazattal, közös tanácskozást tartva, szótöbbség utján döntik el: kit mutassanak be. Ha pedig a kegyurak a szavazás módjára nézve nem tudnának megegyezni: az ügyet a püspök intézi el. Ha a kegyurtársak egyszerre több egyént mutatnak be a püspöknek: a javadalom annak adományoztatik, a kit legtöbb kegyurtárs mutatott be; ha egyenlők a szavazatok, a püspöknek szabadságában áll azt megerősitni, a kit ő méltóbbnak tart.[3])

f) A már megtörtént kijelölést megmásitani nem lehet; azonban a világi kegyur, a bemutatás után is, de a megerősités előtt, ismételheti a kijelölést (potest variare praesentam) nem ugyan az első bemutatás visszavonása által, hanem akként, hogy a már beterjesztett praesentához egy ujabbat csatol (variatio cumulativa); — a püspöknek azután szabadságában áll, az első izben és utólagosan praesentáltak közt választást tenni.[4]) Az ismételt bemutatásnak helye van a vegyes patronatusnál is ha az egyházi és világi kegyurtárs egyszerre praesentálnak, vagy ha sorrend utján (per turnum) a világi kegyur gyakorolja a kijelölés jogát; de ha a sorrend szerint az egyházi patronus praesentál: neki nincs megengedve a variatio.

g) Ha netalán a bemutatás idején a kegyuraság *per tárgyát kepezné*: azt kell különös figyelembe vennünk: *vajjon kik a perleke-*

---

[1]) Régi törvényeink mint 1498: 67; 1553: 9 és 1569: 36, a patronusok által kellő időben be nem töltött javadalmak adományozását a királyra bizták.

[2]) Arg. c. 6. de his, quae si unt a prael. (III. 10.)

[3]) V. ö. c. 24. de jure patr. (III. 38.) c. 2. eod. Clem. (III. 12.)

[4]) c. 24. de jur. patr. (III. 38.)

dők. Ha a püspök és egy más személy között foly a versengés, s a püspök a szabad adományozás jogát vitatja, a másik személy pedig kegyurasági jogot tulajdonit magának: ezen esetben a püspök a per eldöntéseig csak helyettest nevezhet ki, nehogy azon gyanúba essék, mintha csupán azért perlekedett volna, hogy szabadon tölthesse be a javadalmat.[1]) Ha pedig két magán személy vitatkozik a patronatusi jog felől, s hat hó lefolyása után sem végzik be a pörlekedést és senkit sem jelölnek ki a javadalomra: a püspök szabadon betöltheti a hivatalt; ha pedig mindketten jelölnek ki valakit: a püspök vagy annak adományozza a javadalmat, kit a kegyuraságnak tényleges és jóhiszemü birtokosa kijelölt,[2]) vagy pedig csak administratort nevez ki a hivatalra. Végre ha azon jószág birtoklására nézve, melyhez a patronatus kötve van, folyik a per és tényleg ki sem birja a patronatust: a törvényes idő elteltével, a püspök szabadon betöltheti a javadalmat.[3])

h) Ha a kegyúr alkalmas és méltó személyt jelöl ki: a püspök köteles azt a javadalomban legfeljebb két hónap alatt megerősiteni; mert külömben a patronus az érsekhez vagy pápához panaszt intézhet.[4]) Ha a püspök nem a kegyúr kijelöltjének adományozza a megürült javadalmat: az adományozás ugyan magában véve érvénytelennek nem mondható;[5]) de a kegyúr felebbezés utján annak megsemmisittetését kérvényezheti. Ha azonban a kegyúr méltatlan vagy alkalmatlan egyént mutat be: a püspök a bemutatást visszavetheti, de a visszavetés okát mindig részletesen meg kell jelölnie; — s ily esetben a világi patronusnak megengedtetik, hogy újabban kitüzött négy hónapi határidő alatt ujabb kijelölést tehessen;[6]) ellenben ha az egyházi kegyúr mutatna be méltatlant: ezen

[1]) c. 4. de off. jud. ord. (I. 31.)

[2]) Ha a püspök eme kijelöltet megerősitené: a megerősitett hivatalnok még azon esetben is megmarad hivatalában, ha a per nem azon személy javára dőlne el, a ki őt bemutatta. (c. 19. h. t.)

[3]) c. 22. 27. h. t.

[4]) Pius V. „*In conferendis*" 18. Mart. 1576. és S. C. C. in Herbipol. par. 28. Sept. 1697.

[5]) Tehát hibásan vélekedik Konek, (230. l.) kinek nézetét Csiky is (210. l.) elfogadja, midőn azt állitja, hogy a kegyúr akarata ellenére történt püspöki adományozás ipso jure semmis; mert a c. 29. de j. p. (III. 38.) szerint ily esetben a püspök csak arra köteleztetik, hogy a méltatlanul mellőzöttnek egy más hasonló értékü beneficiumot adjon.

[6]) c. 4. de off. jud. ord. (I. 31.) Ha az egyik compatronusnak a többi nevében történt praesentája nem fogadtatik el: uj praesentát ugyanazon compatronus nem tehet, hanem azt a többi társak eszközlik.

egy esetre a kijelölési jogától elesik s a püspök átháramlás utján szabadon tölti be a javadalmat.[1])

i) Ha a bemutatásnak sikere nem lenne, mert p. o. a kijelölt a hivatalt el nem fogadja, vagy megerősittetése előtt meghal: a kegyúr ujabb kijelölést tehet, melynek eszközlésére ismét hat, illetőleg négy havi időt nyer.[2]) Azon esetben pedig, ha a kegyúr a kijelölés után, de a megerősités megtörténte előtt elhal: az új kegyúr ujabb bemutatást tehet; kivételt csak az alapitónak kijelölése képez, mint a melyet a kegyúri utód is tiszteletben tartani köteles.

5. *A defendet* szó a patronusnak védnöki jogait jelzi. Hajdanta a védnöki tiszt abban állott, hogy a kegyúr az egyházat, annak jogait és javait az egyes hatalmaskodók jogtalan megtámadásai ellen minden lehető módon, s ezért ha a szükség ugy kivánta még fegyverrel is védelmezni tartozott. A mostani időkben pedig midőn az egyházak az állam védelme alatt állnak: a védnöki tiszt csupán arra szoritkozik, hogy a patronus nem ugyan hivatalosan, hanem inkább alkalmilag és magán úton felügyel arra: mikép teljesiti a javadalmas hivatalbeli kötelmeit, — hiven és czélszerüen kezeli-e az egyház vagyonát? S ha e tekintetben a kegyúr valamely hiányt tapasztalna, erről a püspöknek értesitést adhat.[3]) De túllépné védnöki tisztének korlátait s büntetést érdemelne, ha az egyház hivatalos ügyeibe, vagy az egyház javainak kezelésébe beavatkoznék, vagy pedig a javadalmas fölött joghatóságot akarna gyakorolni.[2]) — A védnöki tiszt erejénél fogva a kegyúr a templom számadásainak megvizsgálására is meghivandó. Végre a javadalom körüli olyatén változások eszközlésére, — melyek esetleg a kegyúraságnak hátrányára szolgálnak; — valamint a templom pénztárából való nagyobb összegek kiadására is mindig szükséges a patronus beleegyezését kikérni.

163. §. A kegyúri jogok megszünése vagy elvesztése.

A kegyuraság némely esetben a kegyúr vétsége nélkül, s mintegy önmagától teljesen elenyészik; néha pedig a kegyúr saját vétsége folytán kegyúri jogainak gyakorlatától megfosztatik,[4]) avagy csupán a bemutatási jog élvezetétől, egy időre felfüggesztethetik.

---

[1]) C. 25. de elect. (I. 6.) — c. 18. eodem in VI-to. (I. 6.)

[2]) Arg. c. 26. de elect in VI-to. (I. 6.)

[3]) c. 31. C. 16. q. 7.

[4]) Concil Trid Sess. XXIV. c. 3. et XXV. c. 9. de ref.

1. *A kegyuraság megszünik:*

a) *A kegyúr lemondása* által. A lemondás vagy nyiltan vagy hallgatagon történhet. Nyilt lemondásnak az neveztetik, ha a kegyúr világosan kinyilatkoztatja, hogy a kegyuri jogokkal nem akar élni; hallgatag lemondás pedig abban áll, ha a kegyúr beleegyezik a javadalomnak olyatén átváltoztatásába, a mi által a kegyuraság önmagától elenyészik, p. o. ha megengedi, hogy a javadalom fiókegyházzá, vagy a plébánia templom székesegyházzá alakittassék át. Nyilt lemondásnak csak akkor lehet helye, ha a kegyurasággal terhek nincsenek összekötve; ellenkező esetben pedig csak a püspök beleegyeztével, a mi azonban igen ritkán s csupán akkor adatik meg, ha ez az egyháznak kárával nem jár — történhetik a lemondás.

b) *Ha azon templom, vagy javadalom, melyhez a patronatus kapcsolva van, elenyészik*, p. o. ha a romba dől templomot a kegyúr nem akarja vagy nem képes ujra felépitni vagy az elveszitett javadalmazást megujitani.

c) *A kegyuraság alanyának megszüntével.* Ily módon a tisztán személyi kegyuraság elenyészik az illető személy vagy testület elhunytával; a családi patronatus megszünik az illető családnak kihaltával; a dologi kegyuraság, a birtok vagy hivatal elenyésztével. E szerint tehát ha valamely szerzetes rend vagy egyházi testület megszünik, vagy pedig az egyházi javak secularisaltatnak: a velök összekapcsolt patronatusi jogok nem szállnak át a fejedelemre, hanem az illető egyházak szabad adományozásává válnak.

Ama körülmény, hogy a kegyúr az őt megillető jogokkal, hosszú ideig nem él, — magában véve ugyan nem enyészteti el a patronatust; de ha időközben a püspök szabadon adományozza a javadalmat: világi patronatus ellenében 30, egyházi ellenében 40 évi szabad adományozás után, *elévülés* czimén megszüntnek tekintetik a kegyuraság.

II. *A kegyúri jogoktól megfosztható a patronus:*

a) Ha a javadalmast meggyilkolja, vagy súlyos testi bántalmazással illeti [1])

b) Ha az egyház ügyeibe jogtalanul beleavatkozik; az egyházi vagyont lefoglalja és bitorolja.[2])

c) Ha a kegyúri jogot pénzért eladja vagy canon-ellenes módon elidegeniteni akarja.[3])

---

[1]) c. 12. de poenis (V. 37.)

[2]) Conc. Trid. Sess. XXII. C. 11. de reform.

[3]) U. o. XXV. c. 9. de refor.

d) Ha eretnekké vagy szakadárrá lesz.[1])

Azonban megjegyzendő, hogy ha egyházi kegyúr, vagy valamely testületi kegyuraság jogainak tényleges gyakorlója követi el az előszámlált bűnöket: nem az illető egyházi hivatal vagy testület, hanem csak a bünös egyén veszti el a patronatust.

Vajjon a világi kegyúr által elkövetett vétség folytán, a kegyuraság jogutódai kizártaknak tekintendők-e vagy sem a patronatusi jogoktól? jogilag még nincs eldöntve. A méltányosság szabálya s az egyházi és testületi patronatusoktól vett analogia azonban, azt látszanak bizonyitani, hogy a világi patronatusnál is, a kérdéses esetben csupán a bünös s nem egyszersmind az ártatlan utódok vesztik el a kegyuri jogokat.

III. *A bemutatási jog gyakorlatától fölfüggesztetik a kegyúr:*

a) Ha az egyházból kiközösittetik, s ezen esetben mindaddig nem praesentálhat, mig a kiközösittetéstől felmentést nem nyer.[2])

b) Ha a kegyúr törvényes idő alatt nem eszközli a kijelölést — vagy ha az egyházi patronus méltatlant mutat be a püspöknek. — A felfüggesztés minden esetben csakis a kérdésben forgó javadalom betöltésére vonatkozik.

c) Ha a patronus elmebeteg, vagy pedig kiskoru, a midőn is a kegyúri jogokat az illető gyámnok gyakorolja.[3])

164. §. A kétes kegyúri jogok bebizonyitása, s a kegyuraságí ügyekbeni illetékes biróság.

I. Minthogy a kegyuraság, a megyés püspöknek szabad adományozási jogát többé-kevésbbé korlátozza: azért ha ne talán kétség támadna a kegyuraság jogosultsága felől: mindenkor feltételezhető, hogy az illető javadalom a püspök szabad adományozása alá tartozik. Ennél fogva tehát, ily esetekben az állitólagos patronus patronatusi jogainak kellő érvekkel való bevitatására utaltatik. A trienti zsinat szerint[4]) a kegyuraság bebizonyitására szolgálhatnak a) hiteles okmányok vagy tanuk vallomásai, melyekből kitünik, hogy alapitás vagy javadalmazás czimén szereztetett a patronatus; b) ember emlékezetet meghaladó idő óta s többszörösen gyakorolt be-

[1]) De jelenleg mint a 160. §-ban kifejtettük az eretnekek és szakadárok is gyakorolhatnak patronusi jogokat.

[2]) *Fagnani:* Comment. ad c. 25. de jur. patr.

[3]) Arg. c. 3. de jud. in VI-to. (II. 1.)

[4]) Sess. XXV. c. 9. de refor.

mutatási jog. Hogy a világi testületektől és magas rangú uraktól még más bizonyitékok is követeltetnek, — már fönnnebb emlitve volt.

II. Az egyházi kiváltságot képző kegyuri ügyekre nézve csakis egyházi előljárók gyakorolhatnak biráskodási jogot.[1]) Mindazonáltal az egyház különös kedvezménye, vagy pedig bevett szokás folytán a polgári hatóság is itélhet a kegyúri perekben. Hazánkban is a régibb törvények (1553: 9; 1569: 26. tcz.) értelmében a kegyúri peres ügyekben az apostoli király itél, ki minden egyes esetnél külön birákat rendel ki; s miután ujabb törvényeink a kegyuraságra vonatkozó törvényeket meg nem változtatták: azok most is érvényben levőknek tekintendők.

165. §. Az egyházi hivatalok betöltésének rendkivüli módjai.

Olykor-olykor az egyházi hivatalok betöltése a rendes szabályokról eltérőleg történik. Ilyen eset áll be:

1. *Ha átháramlás utján* (jure devolutionis) megy végbe a jadalmas kinevezése. Az átháramlásnak, mint már a fennebbiekből megértettük, akkor van helye, ha a választásra, kinevezésre vagy bemutatásra jogositott személy vagy testület törvényes idő alatt nem él jogával, vagy ha méltatlant jelöl ki, vagy pedig olyat kérelmezett, kit a pápa a hivatalba be nem bocsáthatott. Mindezen esetekben a püspök szabadon adományozhatja a javadalmat, — de ha az adományozásban ő is hanyag lenne, a hivatal betöltése az érsekre, ennek mulasztása esetében pedig a pápára háramlik át.

2. Ha a javadalom adományozása a *pápának van fentartva.* (Lásd 90. §.)

3. Ha *optio* utján töltetik be a javadalom. Az optionak a bibornoki és káptalani testületekben van helye, mely szerint t. i. az idősebb bibornokok és kanonokok jogositva vannak a testületükben megüresedett magasabb állomást vagy czimet bizonyos idő alatt, minden kinevezés nélkül elfoglalni. És pedig a Rómában székelő bibornok optio utján elfoglalhatja a közvetlen előtte álló megürült bibornoki állomást; különösen a legidősebb diacon-bibornok elfoglalhatja a megürült utolsó áldozár-bibornokságot; a legidősebb áldozár-bibornok a legutolsó püspök-bibornokságot. A kanonokoknál csak az egyszerü kanonoki állomások s a kanonoki lakásokra nézve áll az

[1]) c. 3. de judic. (II. 1.

optio, ellenben a kanonoki méltóságok csak rendes kinevezés utján nyerhetők el.

166. §. A kisebb javadalmasoknak megerősittetése és hivatalba való beigtatása.

I. A kisebb javadalmasok ép ugy, mint a nagyobbak csak a fensőbb egyházi hatóság részéről elnyert megerősittetés után foglalhatják el hivatalaikat. A megerősitést (institutio verbalis, collativa tituli) rendszerint a püspök vagy helyettese adja meg, kiváltságképen azonban alsóbb rendü egyházi hatóság is adhat institutiot. Ha a javadalom szabad adományozás utján töltetett be: institutio nem szükséges; de ha a szabadadományozást nem a püspök teljesiti: ez esetben a lelkipásztorkodással járó hivataloknál megkivántatik, hogy a javadalmas a püspöktől *lelkipásztorkodásra való feljogosittatást* (institutio authorisabilis) nyerjen, a melyért két hó lefolyása alatt folyamodni köteles.[1])

Ha valaki az institutio megnyerése előtt foglalná el a hivatalt és azt a fensőbb előljáróságtól származott intés daczára sem hagyná el: mind a hivataltól, mind pedig egyéb javadalomtól, melyet netalán jogosan bir, megfosztatik.[2]) Ha valamely kegyúr institutio nélkül helyezne be valakit a megürült javadalomba, kiközösitéssel bünhődik.[3])

Az institutionak azon eredménye van, hogy az illető javadalmas a hivatalt teljes joggal viselheti, s attól csak per utján, vagy elkövetett súlyos vétség miatt fosztható meg.

II. Az institution kivül még az ünnepélyes bemutatás, vagy beigtatás is (institutio realis, corporalis, installatio) szükséges. A kanonokok beigtatása (installatio) a székes-, illetőleg társas-egyházban megy végbe, s rendszerint az éneklő kanonok által s bizonyos szertartások szerint eszközöltetik. Ugyanis előbb felolvastatnak a kinevezési és megerősitési okmányok, azután az új kanonoknak átadatik a mozetta, a biretum, s bevezettetik kanonoki székébe s végre „Te Deum“ tartatik.

A plébánosok beigtatása az illető plébániai templomban történik meg. S minden plébános köteles, a püspöki megerősités megnyerte után 2 hó alatt beigtattatni magát. A beigtatást hajdanta az archidiaconus végezte, — napjainkban pedig a püspök nevében az

[1]) Constit. Pii V. „*In conferendis.*“ 1567.
[2]) C. 18. de praeb. in VI-to. (III. 4.)
[3]) C. 4. de jur. patr. (III. 38.)

alesperes, vagy más az uj plébános által fölkért papi személy hajtja végre.[1])

A beigtatás azon eredményt szüli, hogy a javadalmas az őt megillető czimet használhatja, s ha a javadalmat három évig békében birtokolta, habár csupán látszólagos jogczimen nyerte is el azt, csak rendes per utján fosztható meg a javadalomtól.[2])

C) Az egyházi hivatalok megüresedése.

167. §. 1. Jogi uton keletkezett hivatal megüresedése.

Az egyházi hivatalok többfélekép megüresedhetnek, u. m. jogi uton, a javadalmas lemondása, javadalom csere és áthelyeztetés által.

1. *Jogi uton* (ipso iure) megürül a javadalom:

a) A javadalmas halála által.[3]) Minthogy az egyház a javadalmak birtoklására nézve örökösödési jogot nem ismer, s mint már többször emlitve volt, az u. n. expectativák eltöröltettek: ezért ha valamely javadalmas meghalt, javadalma azonnal megürültnek tekintetik.[4]) Ha a hosszú idő óta távollevő javadalmas halála felől kétség támad, háromszori sikertelen megidézés és 10 évi távollét után az illető holtnak nyilvánittatik, s javadalma üresedésbe jő.[5])

b) Ha a javadalmas a hivatalához szükségelt egyházi rendet egy év alatt felvenni elmulasztja;[6]) vagy

c) ha egy másik, s az előbbivel összeférhetlen (incompatibilis) hivatalt nyer;[7])

d) ha érvényes vagy érvénytelen házasságra lép,[8]) avagy katonává lesz;[9])

---

[1]) Hazánkban a plébánosi beigtatás az 1648-iki nagyszombati zsinat által előirt módon történik. Ugyanis az alesperes bemutatja a hiveknek az új plébánost; felolvastatnak a megerősitési és bemutatási okmányok; azután az új plébános leteszi a hitvallást, s elmondja a honi zsinataink által meghatározott eskü formát. Erre az alesperes az új plébánost hivatalába beigtatottnak nyilvánitja, s a templom kulcsait, a szerkönyvet (rituale) és evangeliumos könyvet átadja neki; s végre a plébános sz. beszédet tart hiveihez s ünnepélyes misét mond.

[2]) Regula Cancel. 35 et 36.

[3]) c. 6. de rescrip. in VI-to. (I. 3.)

[4]) Egyedüli kivételt azon püspökségek képeznek, melyeknek püspökei mellé coadjutor cum spe succesionis rendeltetett. (Lásd fennebb 127. §.)

[5]) SCC. in Placent.

[6]) C. 14. de elect. (I. 6.) in VI-to.

[7]) c. 28. de praeb. (V. 5.)

[8]) C. 1. 3. 5. oe cler. conj. (III. 3.)

[9]) Glossa ad cap. ult. de cler. non resid. (III. 4).

e) ha szerzetesi fogadalmat tesz; [1]) továbbá

f) ha püspökké szenteltetik; [2]) vagy végre

g) ha oly vétséget követ el, mely a törvény értelmében hivatal vesztést von maga után. És pedig némely vétségek folytán *ipso facto* üresedésbe jő a javadalom, p. o. a javadalmasnak hithagyása (apostasia a fide), vagy sodomiai bűn elkövetése által; más vétkeknél pedig csak birói itélet kimondása után áll be az üresedés.

168. §. 2. A javadalmas lemondása által támadt hivatal megüresedés.

Lemondásnak (resignatio, renunciatio) [3]) *neveztetik a javadalmasnak ama ténye, melyszerint hivatalának további viselését, fontos okok következtében s az illető egyházi hatóság beleegyeztével önként abba hagyja.*

A lemondás kétféle lehet u. m. *feltétlen* (r. absoluta) és *feltételes* (r. conditionata) [4]) a szerint a mint a javadalmas feltétlenül vagy pedig bizonyos feltételek mellett köszön le. A feltételes lemondásnál leginkább a következő feltételek szoktak kiköttetni: hogy a lemondó egy más magasabb hivatalra mozdittassék elő; vagy hogy javadalmát egy másik javndalommal felcserélhesse; hogy az elhagyott hivatal jövedelméből bizonyos részt fentarthasson magának; hogy hivatalát egy általa kijelölt harmadik személy nyerhesse el.

Az egyház általán véve s elvileg mindig ellene van a lemondásnak; és pedig méltán, mert egy részt a papi hivatás s a hivek lelki üdve megkivánja, hogy a javadalmasok mindvégig megmaradjanak hivatalaikban; másrészt pedig a tapasztalás tanuságaként főleg a föltételes lemondásoknak többnyire helytelen, hogy ne mondjuk, vétkes indokai szoktak lenni. Ép ezért az egyház törvényei csak igen fontos okoknál fogva, s bizonyos szabályok megtartása mellett engedik meg s nyilvánitsák érvényesnek a lemondást. Ugyanis

1. *A lemondó személyt illetőelg* megkivántatik, hogy képesit-

---

[1]) C. 4. de regul. in VI-to. (III. 14.)

[2]) C 7. §. 2. de elect. (I. 6.)

[3]) A *resignatio* és *renunciatio* szavak közönségesen azonosakul vétetnek, de a római curia stylusa szerint a *resignatio* egy harmadik személy javára történt lemondást, a *renunciatio* pedig föltétlen leköszönést jelent.

[4]) A nyilt és hallgatag lemondás közti külömbség tételt fölöslegesnek találjuk, mivel a hallgatag lemondás tulajdonkép nem egyéb, mint jogi uton keletkezett megüresedés.

ve legyen a lemondásra. A közjog szerint minden javadalmas lemondhat, ha 14-ik évét elérte,[1]) és a lemondás megfontolására nem képtelen. A józan ésszel nem biró javadalmasok, p. o. az őrültek, egyáltalában nem,[2]) a 14 évnél kisebb koruak pedig csak gondnokuk beleegyeztével mondhatnak le.[3]) A szerzetes ujonczoknak, ha javadalommal birnának, arról csak a szerzetesi fogadalom letétele előtt 2 hónappal köszönhetnek le érvényesen.[4])

2. *A javadalom részéről megkivántatik*, hogy az olyan legyen, melyről a javadalmas a canonok értelmében lemondhat. Általánvéve ugyan minden javadalomról le lehet köszönni, de kivételt képeznek: a) a per alatt levő javadalmak, melyekről csak az ellenfél javára szabad lemóndani;[5]) b) azon javadalom, melynek czimére valaki fölszenteltetett; ha csak egyéb tisztességes jövedelmi forrással nem rendelkezik;[6]) c) azon javadalom, melytől a javadalmas *ipso facto* vagy pedig birói itélet folytán megfosztatott;[7]) de azon idő alatt, mig a hivatalfosztási per folyamatban van, vagyis birói itélet előtt, ugyszintén folyama felebbezés alatt megengedtetik a lemondás.

3. *A lemondás tényének canonszerüleg* kell történnie, ugyanis a) szükséges, hogy a lemondó *önkényt és szabadon*,[8]) azaz minden félelem, kényszer, erőszak és ármánytól menten köszönjön le hivataláról. De ha valamely botrányos életü javadalmas az illetékes egyházi hatóság felszólitása következtében mond le hivatláról — lemondása érvényesnek tekintetik. b) *A lemondásra fontos és igazságos ok kivántatik;* és pedig a püspöki hivatalról III. Incze pápa által[9]) meghatározottt s eme két versben foglalt okoknál fogva lehet lemondani:

„*Debilis, ignarus, maleconscius, irregularis,*
Quem mala plebs odit, dans scanda cedere possit.“

Vagyis beteges állapot, a hittudományokban való járatlanság, bűnös öntudat, szabálytalanság; a nép részéről tapasztalt engesztelhen gyülölet és botrányos élet szolgáltathatnak elegendő

[1]) C. 3. de jud. in VI-to (II. 1)
[2]) Glossa in c. 14. C. 7. q. 1.
[3]) c. 3. de judic. in VI-to. (II. 1.)
[4]) Concil Trid. sess. XXV. c. 16. de Reg.
[5]) c. Ut lite pendente in VI-to. (II. 8.)
[6]) S. C. C. Lancianem. 9. febr. 1726.
[7]) c. 1. de alien. jud. mut. Caus. (I. 42.)
[8]) c. 2. 4. de his quae vi. (I. 40.)
[9]) c. 10. de renunc. (I. 9.)

okot arra, hogy a püspök hivatálától megválhasson. A mi pedig a kisebb javadalmasokat illeti, ezek csekélyebb okból is leköszönhetnek minők p. o. az előrehaladt kor, betegeskedés, rosz viszony a hivekkel s a javadalmasra mért egyházi censur vagy büntetés.[1]) Rendszerint azonban a kisebb javadalmasoknak csak akkor szabad leköszönniök, ha hivatalukat már legalább három évig viselték.[2]) c) *A lemondó tartozik lemondási szándékát írásban, s nem élőszóval az illetékes egyházi hatóságnak tudomására hozni s ennek beleegyezését kikérni.* Egyedül az egyház feje a pápa köszönhet le szabadon; a püspökök és magasabb rangú praelatusok a pápától,[3]) a kisebb javadalmasok a püspöktől, s püspöki széküresedés idején a káptalani helynöktől kérnek a lemondásra. Hazánkban a püspökök lemondás esetén előbb ő felségétől a királytól kérnek engedélyt, s csak azután fordulnak ugyane czélból a pápához. Az apostoli király által kinevezett magyarhoni kanonokok szintén ő felségéhez szoktak lemondásért folyamodni. d) A *feltételes lemondásra* nézve meg kell jegyeznünk. *α*) Hogy a trienti zsinat az ismét visszaléphetés fentartásával (resignatio salvo regressu) történő lemondást végkép eltiltotta.[4]) *β*) A javadalomból nyerendő nyugdijt feltételező lemondás,[5]) ugyszintén *γ*) egy harmadik javára való leköszönés[6]) csak pápai engedély mellett történhetik meg; s ha a javadalom kegyuraság alá tartozik, vagy választás utján szokott betöltetni: a kegyúr vagy választó testület beleegyezése is kikérendő. De azoknak, kik előre látják, hogy rövid idő alatt magasabb hivatalra fognak előmozdittatni, egy harmadik javára lemondani, egy általában tilos.[7]) Az atya fia javára soha sem mondhat le javadalmáról.[8])

4. A lemondás eredményei a következők:

a) A püspök köteles egy hónap alatt a lemondást vagy elfogadni vagy visszavetni,[9]) s ha elfogadta, a javadalmas azt többé

---

[1]) Const. Pii V. *Quanta.* 1568.

[2]) Pirhing: synops p. 90. — Pecorelli: Inst. jur. can. tom. III. p. 159.

[3]) c. 11. C. 7. q. 1. — c. 15 de renunc. (I. 9.)

[4]) Sess. XXV. 7. de reform.

[5]) Ugyanis az ilyetén lemondás bizonyos tekintetben a beneficiumnak diminutioja lenne.

[6]) c. ult. pact (I. 35.) — c. 5. 7. C. 8. q. 1. — Concil. Trid. sess. XXV. c. 7. de ref.

[7]) Reg. Cancel. XXVI.

[8]) Concil. Trid sess. XXV. c. 15. de reform.

[9]) Const. Greg. XIII. *Humano vix jud.* 1583.

vissza nem vonhatja, mert javadalma megüresedettnek tekintetik, melyre nézve minden előbbi jogait elveszíti. Mindazonáltal újabb adományozás folytán javadalmát visszanyerheti.[1]) De ha valamely püspök saját vétsége miatt köszön le hivataláról és szerzetessé lesz: többé püspöké meg nem választathatik; ha pedig más okból mondott le: előbbi püspökségét ugyan vissza nem nyerheti, de más megyének kormányzatával ujolag megbizathatik.[2]) Ha valamely szerzetes püspöki rangra emeltetik és később a püspökségről lemondván ismét szerzetes lesz: mint ilyen többé sem praelaturát, sem egyéb hivatalt nem viselhet.[3])

b) A lemondás következtében megürült javadalmakat a püspök sem saját, sem a lemondó rokonainak nem adományozhatja, nehogy a nepotismus gyanujába essék[4])

c) A lemondás véglegesen csak akkor válik érvényessé, ha a lemondó 20 nappal túléli a lemondást; s ezért ha előbb halálozna meg, ámbár lemondása elfogadtatott, avagy javadalma már másnak adományoztatott is: mindazáltal ugy a lemondás, mint az újabbb adományozás semmisnek tartatik, s a javadalom halálozás következtében megüresedettnek tekintetik.[5])

169. §. 3. Javadalomcsere. 4. Áthelyezés által keletkező hivatalüresedés.

I. *A javadalomcsere* (permutatio, cambium), nem egyéb, mint a feltétes lemondásnak egyik neme, melyszerint t. i. *két javadalmas azon feltétel alatt köszön le javadalmáról, hogy egyik a másik javadalmát elnyerhesse.*

A javadalomcserénél tehát két tény fordul elő u. m. javadalomról való lemondás és ujabb javadalomadományozás; vagyis a csere ugy megy végbe, hogy előbb mind a két javadalmas canonszerüleg lemond hivataláról, s azután az illető egyházi hatóság az egyik javadalmát a másiknak adományozza. Ennélfogva tehát a javadalom cserénél mind a lemondásnak, mind pedig a javadalom betöltésnek szabályai szem előtt tartandók, s ezért:

---

[1]) c. 3. de renunc. (I. 9.)
[2]) c. 11. U. o.
[3]) Const. Paul. IV. „*In sacra*“ 1559.
[4]) Const. Pii V. „*Quanta*“ — Const. Ben. XIV. „*Ecclesiastica.*“
[5]) Reg. Cancel. XIX.

1. Csere csak is lemondásra képesitett javadalmasok közt létesülhet.[1])

2. A csere alapos okok folytán engedtetik meg p. o. ha azt az egyház szüksége vagy haszna kivánja.[2])

3. A csere csak azon egyházi hatóság engedélyével mehet végbe, a melytől a lemondás érvénye s az ujabb javadalomadományozás függ. Tehát a püspökök és praelatusok pápai engedély; a kisebb javadalmasok a püspök jóváhagyása mellett léphetnek cserére.[3]) S ha netalán az elcserélendő két javadalom két külön egyházmegyéhez tartoznék: mindkét megyének főpásztorától engedélyt kell kérni. Továbbá a csere érvényéhez azoknak beleegyezése is szükségeltetik, a kik a két javadalom betöltésére nézve befolyással birnak; s e szerint az illetékes választó testület, vagy kinevezésre jogositott fejedelem vagy pedig kegyuraság is értesitendő a cseréről.[4]) Ha a kegyúr ellenezné a cserét: az érvényesen létre nem jöhet,[5]) de az oknélkül megtagadott beleegyezést, főleg ha a patronus egyházi személy, — püspöki jóváhagyás is pótolhatja.[6]) Hazánkban csere esetén nem csak a püspökök és praelatusok, hanem a kanonokok is kiszokták kérni az apostoli király beleegyezését; csakhogy az előbbiek cseréjének érvényéhez pápai engedély is megkivántatik, mi az utóbbiaknál nem szükséges.

4. A cserélők, ha cserélési szándékuk az illető hatóság elé beterjesztetett: a csere jóváhagyatása előtt ugyan visszaléphetnek; de azután a visszalépésnek nincs többé helye, hacsak azt az egyházi hatóság, s ha a csere tárgyát képező javadalmak kegyuraság alá tartoznak: az illető kegyúr meg nem engedi. Ha a két cserélő javadalmáról lemondott: az egyházi hatóság a két javadalmat az illető két javadalmason kivül, senkinek sem adományozhatja; s a csere ép ugy mint lemondás, csak 20 nap után lesz véglegesen érvényessé;[7]) s a cserélők kötelesek hat hónap alatt ujonnan nyert javadalmaikat elfoglalni s behelyeztetésükről a hiveket értesiteni.

5. A cserélőknek fölötte óvakodniok kell, nehogy valami simoniaszerü vétséget kövessenek el, a mi könnyen megtörténnék, ha

---

[1]) V. ö. c. 6. except. (II. 25.)
[2]) c. 5. de rerum permut. (III. 19.)
[3]) c. 5. 7. U. o. — c. un. h. t. in VI-to. (III. 10.)
[4]) Rota in Gerundin. permut. 5. Jul. 1595.
[5]) U. o.
[6]) V. ö. Van-Espen J. E. P. II. T. 27. — p. 411.
[7]) Reg. Canc. XIX.

az egyik fél bizonyos évi díjat, vagy egyszer mindenkorra fizetendő összeget kötne ki magának.[1]) Azonban a cserélők bizonyos méltányos feltételeket már eleve kiköthetnek, de azoknak érvénye az illető egyházi hatóságtól függ.

Hazánkban azon szokás uralkodik, hogy a kanonokok és plébánosok kineveztetésük után esküt tesznek le, miszerint javadalmaikat püspöki engedély nélkül nem fogják elcserélni.

II. A javadalmak megüresedhetnek *áthelyezés* (translatio) által is, ha t. i. *valamely javadalmas elegendő okból, az illetékes egyházi hatóság által, egy másik javadalomra tétetik át.*

Az egyház általán véve nem barátja az áthelyezéseknek, mert minden egyházi hivatalnoknak, hogy hivatalát helyesen vihesse: előbb meg kell ismerkednie hiveivel és helyi körülményeikkel, s ezenkivül egy ideig tájékoznia kell magát a hivekkel szemben követendő eljárásra s netalán szükséges alkalmazkodásra nézve is. Tehát ha az áthelyezések gyakran ismétlődnek, az új lelkipásztoroknak egy idei tájékozatlansága, s váltakozó eljárása többé kevésbbé hátrányára szolgál a hiveknek. Azonban ha fontos okok ajánlják vagy épen sürgetik az áthelyezést, az egyház mind a nagyobb, mind a kisebb javadalomra nézve megszokta azt engedni.

A mi illeti a nagyobb javadalmasok áthelyezését: a püspökök, kik egyházmegyéjükhöz szoros lelki kapocscsal, mely lelki házasságnak is neveztetik, füzetnek, csak pápai engedély mellett helyeztethetnek át más püspökségre,[2]) s ezenkivül azoknak beleegyezése is szükséges, kik a püspök választását, vagy kinevezését eszközlik. Ha netalán valamely püspök önhatalmilag helyezné át magát egy más egyház-megyébe: mind két püspökségtől megfosztatik.[3]) Ugyanezen szabályok állanak a nullius dioeceseos praelatusokra nézve is.[4]) A csupán kinevezett, vagy megválasztott, de még meg nem erősitett püspökök áthelyezéséhez pápai engedély nem szükséges; ha azonban a választott püspök már megerősittetett, habár nem is lenne felszentelve: csak az apostoli szent szék engedelmével helyezhető át más püspökségre.

A kisebb javadalmasok áthelyezését a püspök, vagy püspöki széküresedés alatt a káptalani helynök engedheti meg.[5])

---

[1]) c. ult. de pact. (I. 35.) — c. 7. de transact. (I. 36.)
[2]) C. 2. De transl. (I. 7.)
[3]) c. 3. U. o.
[4]) c. 1. et 2. de translat. eppi. (I. 7.)
[5]) c. 37. C. 7. q. 1.

Az áthelyezésre mindig elegendő ok kivántatik, minőnek tekintetik az egyház haszna, vagy az áthelyezendő egyén egészségi állapota p. o. ha előbbi javadalmán a levegő vagy éghajlat egészségére káros hatást gyakorol.[1])

Hazánkban mind a püspökök, mind a kanonokok áthelyezése az apostoli király beleegyezésével történik; de a püspöki áthelyezésnél előbb az apostoli sz. széktől a lelki kapocs feloldása kéretik; a kanonoki áttételnél pedig a püspök utólagos jóváhagyása szükséges.

Az áthelyezésnek azon jogi eredménye van, hogy a javadalmas előbbi javadalmára nézve minden igényét elvesziti, s a másik javadalmat, melyre áthelyeztetett, teljes joggal élvezi.

Jegyzet. Azon kérdést illetőleg, vajjon az áthelyezés érvényéhez szükséges-e mindenkor az áthelyezendőnek beleegyezése? eltérők a canonisták nézetei. Azonban igen valószinü, hogy a pápa, ha az egyház üdve kivánja: a püspököt akarata ellenére is feloldhatja megyéje kötelékétől, de nem kényszeritheti arra, hogy egy más püspökségre való áthelyeztetésébe beleegyezzék;[2]) s noha némely canonisták az ellenkezőleg vélekednek, de a jelenlegi gyakorlat szerint, a püspök mindig csak saját beleegyezése mellett helyeztetik át más hivatalra.[3]) Azonban a kisebb javadalmasokat a püspök fontos okoknál fogva akaratuk ellenére is áthelyezheti más, de hasonló jövedelmet hozó javadalomra; sőt a botrányos életü plébánost büntetésképp egy más rosszabb plébániára is átteheti. (Lásd 306. §.)

D) **A javadalmasok kötelmei.**

170. §. A zsolozsmázás.

A javadalmasok nemcsak a felvett papi rend, (l. 85. §.) hanem a javadalomélvezet czimén is tartoznak sz. zsolozsmát végezni; s a zsolozsma elmondását elmulasztó javadalmas az elmulasztáshoz mérten jövedelmének visszatéritésére kötelezteték. Eme visszatéritésre vonatkozólag a már fentebb mondottakon kivül még a következőket kell megjegyeznünk: a) Csak a valóságos javadalmasok, azaz a püspökök, apátok, prépostok, kanonokok, plébánosok és egyszerü javadalmasok kötelezvék mulasztás esetén a visszatéritésre; de az ideiglenes lelkész helyettesek és segédlelkészekre ezen köte-

[1]) c. 5. de rer. perm. (III. 19.)

[2]) Kezdetben csak az illető püspök beleegyezésével és postulatio mellett engedtetett meg az áthelyezés, később eme két föltétel nélkül is történtek áthelyezések; is esetekre nézve azonban a baseli és constanczi zsinatok elrendelték, hogy az áthelyezésről szóló pápai bullát a bibornoki testület is aláirja.

[3]) Ben. XIV. de syn. dioec. XIII. 16. 13.

lezettség ki nem terjed.[1]) b) A kik lelkészeti javadalmat birnak, mivel nem csupán a zsolozsma végzéséért, hanem a viselt hivatalért is élvezik a jövedelmet: a zsolozsma elmulasztása esetén nem az egész napi jövedelmet, hanem csak egy ¼ részét — a legtöbb canonista szerint — egy harmadát kötelesek visszatériteni.[2]) c) A visszatéritendő összeg vagy az egyháznak valamely ajtatos avagy jótékony czélra adományoztatik.

A gör. kath. javadalmasok s átalán véve a gör. kath. papok szintén tartoznak a zsolozsmázás kötelességének eleget tenni. Csakhogy a gör. kath. papok nem a latin szertartásuak officiumát, hanem a régi hosszabb officiumot — melynek megrövidítéséből keletkezett a breviarium — végzik. A mi pedig azon kérdést illeti: vajjon mennyiben tartoznak a görög papok a zsolozsmázás kötelmének megfelelni, — nem lehet biztos feleletet adnunk. De mivel XIV. Benedek pápa „*Eo quamvis tempore*“ czimü constitutiojában a görög papokról azt mondja, hogy őket határzott törvény (*nulla lege expressa*) a zsolozsmázásra, nem kötelezi hanem csak dicséretes szokásnál fogva (*laudabilis invaluit consuetudo,*) végzik a zsolozsmázást: azt állithatjuk, hogy a zsolozsmázási kötelezettség a görögöknél nem oly szigoru, mint a latin szertartásu papoknál; s mivel az ő officiumok sokkal hosszabb a mienknél: ők csak annyiban kötelesek a zsolozsmázást elvégezni, a mennyiben hivataluk s állásuk s azokkal összekapcsolt teendők ezt megengedik. Egyedül a misézni akaró papoknak van bűn terhe alatt meghagyva, miszerint a mise előtt az officiumot elvégezzék. (Codex. orient. 66. 72. és 122.)

171. §. A helybenlakásra vonatkozó kötelezettség.

Hogy a javadalmasok hivatalos teendőiket kellőkép teljesithessék: az egyházi törvények értelmében állandóan hivataluk helyén kötelesek tartózkodni; tehát a püspök egyházmegyéjükben; a kanonokok a püspöki illetőleg társas-káptalani városban; a plébánosok pedig plébániájuk területén kell, hogy lakjanak. A helybenlakásra vonatkozó kötelezettség (residentia perpetua) teljesitésére azonban nem elégséges az egyszerü physicai jelenlét, hanem szükséges, hogy a javadalmas egyuttal személyesen, és ne helyettese által végezze hivatalbeli teendőit.[3])

A kérdéses kötelezettség, mely az első századokban igen

---

[1]) Pii V. Const. „*Ex proprio*“ 20 Sept. 1571. De azért a nem beneficiatus papok a zsolozsma végzésétől felmentve nincsenek.

[2]) V. ö. Aichner §. 83. p. 267.

[3]) Vajjon isteni vagy egyházi eredetü törvény-e a helybenlakásra vonatkozó kötelezettség? még mindig vitás kérdés, — de annyi bizonyos, hogy természetes törvénynek tünik fel, miszerint a hivatalnok ott tartózkodjék, hol hivatala van; másrészt az is áll, hogy a helybenlakásra vonatkozó törvényt az egyház külömböző időkben különfélekép szabályozza.

szigorú volt,[1]) a közép korban fölötte elhanyagoltatván,[2]) a trienti zsinat az e tekintetbeni régi fegyelmet részben helyreállitotta, részben pedig ujabb szabályok által módositotta.[3]) Eme szabályok[4]) értelmében:

1. *A püspököknek meg van engedve*, hogy évenkint 2 vagy legföljebb 3 hónapig távol lehessenek[5]) megyéiktől, ha erre alapos okuk van. De megjegyzendő, hogy a törvény kijátszására nem szabad az év három utolsó hónapját a következő év három hónapjával összekapcsolni. Továbbá a püspök az adventi, nagybőjti időt, a karácsony, husvét, pünkösd és urnapi ünnepeket székhelyén köteles eltölteni. Hosszabb időre csak csak pápai engedély mellett, s a következő négy oknál fogva távozhat megyéjéből a püspök: a) ha azt a *keresztény szeretet* (christiana charitas) p. o. az eretnekek megtéritése, vagy a fejedelmekkel való egyenetlenségek kiegyenitése kivánja; b) ha *sürgős szükség* (urgens necessitas) p. o. üldöztetés, vagy halálos veszély készteti őt a távozásra; de ha veszély a hiveket is fenyegeti: a püspök nem távozhatik, mert a jó pásztor életét is feláldozza juhaiért;[6]) c) *ha a kellő engedelmesség* (obedientia debita) folytán történik a távozás p. o. ha a fensőbb egyházi előljáróság valamely egyházi ügy elintézésére, mely csak a megyéből való eltávozás által eszközölhető, utasitja a püspököt; de a mennyire lehet, ilyetén küldöttségek kanonokokra bizandók; d) *ha az egyház vagy állam nyilvános haszna* (evidens ecclae aut reipublicae utilitas) igényli, hogy a püspök megyéjéből távozzék p. o. ha zsinatra vagy országgyülésre kell mennie. — Ha a püspök egyéb okból lenne távol megyéjétől: távolléte alatt a hivatalához kötött jövedelmet nem élvezheti;[7])

[1]) Hajdanta a püspököknek sem volt szabad a metropotita engedélye nélkül megyéjüket elhagyni, (c. 26. 27. 28. C. 23. q. 8.) habár tán a fejedelmi udvarba kellett is menniök, s a kisebb javadalmasok püspöki engedély és ajánló levél nélkül hivataluk helyéről ki nem mozdulhattak. (Can. apost. 13 (12) Concil. Nic. c. 16. Antioch. a. 341. c. 2.)

[2]) A helybenlakás szigora akkor kezdett meglazulni, midőn a nagyobb javadalmasok mint a fejdelmek hűbéressei a harczokban való részvételre köteleztetve, gyakorta táborban tartózkodtak; s a keresztes hadakban is számos pap részt vett.

[3]) Sess VI. C. 1. 2. XXIII. c. 1. de ref.

[4]) Az ide vonatkozó szabályokat XIV. Benedek több Constitutioi mint: „*Ubi primum*“ 1740. „*Grave*“ 1741. „*Ad unversae*“ 1746 és XII. Leo „*Ubi primum*“ 1824. cimü rendeletei is megerősitik.

[5]) Ben. XIV. Const. „*Ad universae.*„

[6]) János. X. 11.

[7]) Conc. Trid. Sess. VI. c. 1. de reform. Az elveszitett jövedelem vagy a templom javára, vagy a szegények segélyezésére fordittatik.

sőt ha a távollét egy évnél tovább tartana: a metropolita őt a templomba való lépéstől (ab ingressu ecclae) letilthatja; s 3 hó alatt feljelenteni köteles az ügyet a pápának, ki a püspököt hivatalától is megfoszthatja.

2) Az elegengendő ok nélkül távollevő *apátok* nem jövedelmeiktől fosztatnak meg, hanem az illető szerzetesrend szabályai szerint bünhődnek.

3) *A kanonokoknak* meg van engedve, hogy alapos okoknál foga évenkint három hónapig távol lehessenek a káptalan székhelyétől.[1]) Ha a mondott időn túl lennének távol: az első évben jövedelmük felét; a másodikban az egészet elveszitik; a harmadik évben pedig per utján javadalmuktól meg fosztathatnak. Ha azonban tartózkodási helyük ismeretlen volna: előbb megidéztetnek, s csak ha hat hónap alatt meg nem jelennének: indittatik ellenük javadalomfosztási per.[2]) Mindazonáltal lehetnek némely fontosabb okok, melyek miatt a kanonokok 3 hónapon túl is távol lehetnek, a nélkül, hogy büntetés érné őket. Ilyen ok p. o. a *jubilatio*, melyszerint azon kanonok, ki már negyven éven át hiven teljesité teenndőit: a residentia törvénye alól fölmentetik;[3]) ugyszintén ha a kanonokok tanulmányok érdekében, vagy mint egyetemi tanárok lennének távol: büntetés alá nem esnek.

4) *A lelkipásztorkodással foglalkozó javadalmasok* legszigorubb módon kötéleztetnek a helyben lakásra, s azért rendszerint csak 2—3 napra távozhatnak javadalmuk helyéről;[4]) ha pedig hosszabb időre akarják javadalmuk helyét elhagyni: püspöki engedélyre van szükségük, s a püspök fontos okoknál fogva legfeljebb két hónapra [5]) engedheti meg nekik a távollétet, mely idő alatt a plébános köteles helyettesről gondoskodni, s annak kellő tisztelet dijt adni. Ha a plébános főpásztora engedélye nélkül hosszasabb ideig távol lenne pléniájától: jövedelmének, a távollét idejére eső részét elvesziti, s ha visszatérésre felszólittatva, avagy ha holléte nem tudatván három-

[1]) Cocil. Trid. Sess. XXIV. c. 12. de ref.

[2]) V. ö. tot. titul. de cler. non. resid. (III. 4.) és c. un. h. t. in VI-tn. (III. 3.)

[3]) Ben. XIV. de syn. dioec. XIII. 9. 15.

[4]) Az egyházi köztörvényekben arról mit se olvasunk: vajjon a plébános püspöki engedély nélkül rövidebb időre elhagyhatja-e plebaniáját. Általános szokásnál fogva azonban a plebanosok 2—3 napi távollétet nem kötelesek a püspöknek bejelenteni. Az 1858. esztergomi zsinat rendelete szerint 3 napnál tovább terjedő, de egy hetet meg nem haladó távollétre az esperes adhat endélyt; hosszabb távolmaradásra azonban csak a püspök jogosithatja fel a plébánost.

[5]) Conc. Trid. Sess. XXIII. c. 1. de reform.

szori megidézés daczára sem jelenne meg: a püspöknek jogában áll őt censurákkal sujtani, avagy pedig javadalmától megfosztani.[1])

5. *Az egyszerü javadalmak birtokosaira nézve* a trienti zsinat nem irta elő a residentia törvényét, ezek tehát rendszerint nincsenek kötelezve a helyen való lakásra, s azért hivatalos teendőik végzésére állandó helyetteseket is rendelhetnek. Ha azonban a javadalom alapitója a residentia törvényét a javadalmasra nézve kikötötte; vagy ha e törvény megtartását a hivatal természete hozná magával, p. o. ha az egyszerü javadalmasnak kötelessége volna a káptalani choruson szolgálatokat tenni, vagy pedig valamely plébánosnak segédkezet nyujtani: ily esetekben az egyszerü javadalmas is köteleztetik a helybenlakásra, s ha az ellen vétene, a püspök belátása szerint megfenyitheti őt.

Hazánkban a javadalmasokat a helybenlakásra még a régibb polgári törvények is kötelezik.[2])

172. §. Az egyházi hivatalok összehalmozásának tilalma.[3])

A residentia törvényéből természetszerüleg egy másik rendszabály t. i. az összeférhetlenség törvénye, vagy mint az egyházjogtanban mondani szokás: *az egyházi javadalmak egy kézben való összehalmozásának tilalma* (prohibita cummulatio beneficiorum) származik. Ugyanis miután majd minden hivatal személyes helybenlakást igényel, s minden hivatalhoz számos és terhes kötelmek csatolvák, melyeknek csak lelkiismeretes szorgalom mellett lehet eleget tenni, s mivel ennélfogva egy személy közönségesen nem képes két vagy több hivatal kötelmeit kellőleg végezni: ép azért az egyház kezdettől fogva megtiltotta, nehogy valamely javadalmas egyszerre két vagy több hivatalt viseljen. E tilalomnak áthágása azonban a IX. és X-ik századtól kezdve — különféle tényezők befolyása alatt igen gyakorivá vált. Ugyanis részint a kegyenczeiket bőven megjutalmazni akaró fejedelmek, részint a birvágy, részint a javadalmasok ellátására rendelt vagyon elégtelensége okozták, hogy a mondott időponttól fogva igen sok pap egynél több javadalom birtokába jutott. Az egyház ugyan teljes erővel igyekvék eme visszaéléseket megszüntetni. Ámde sem a III. sem a IV. laterant zsinat canonjai,[4]) sem XXII.

[1]) U. o.

[2]) 1723. 71; 1741: 16; 1790. febr. 1. kir. rend.

[3]) V. ö. Aichner §. 84. p. 272.

[4]) A III. laterani zsinat (c. 3. de cler. non resid. III. 4.) e tárgyra vonat-

János pápának a javadalmak összehalmozását tiltó szigorú rendeletei [1]) kellő eredményre nem vezettek. Végre a trienti zsinat, mely sok régi bajt megorvosolt a javadalmak összehalmozása körül elkövetni szokott üzelmeket is végleg megszüntette. Ugyanis a nevezett zsinat atyái határozottan kimondták: *hogy senki két vagy több javadalmat egyszerre nem élvezhet, s csupán azon esetben, ha valakinek igen csekély jövedelmet hozó javadalma volna, engedhető meg, hogy egy másik egyszerü javadalmat is birhasson, de csakis azon föltétel alatt, ha ezen javadalmak közül egyik sem igényel a másikkal össze nem egyeztethető helybenlakást. Kettőnél több javadalomnak egy személy által való birtoklása azonban sohase legyen megengedve.*[2])

A trienti zsinatnak eme rendelete következtében különbség származott az *összeférhető* és *összeférhetlen* javadalmak közt (benef. compatibilia et incompatibilia).

Összeférhetők a javadalmak:

a) ha két javadalom közül nem igényel mindegyik külön residentiát p. o. ha az egyik javadalom a másiknak alárendeltje (anya és fiók egyház).

b) ha a két javadalomhoz kötött teendők nem egynemüek (difformia), akár legyenek azok egyébkint ugyanazon vagy különböző helyen végzendők (sub eodem vel diverso lecto) p. o. a főesperesség kanonoksággal, vagy lelkipásztorkodással egybekapcsolva; avagy ugyanazon személyre ruházott lelkészi hivatal és káplánság, sőt két káplánság is, ha mindkettőnek teendői nem ugyanazon napra esnek.

Összeférhetlenek a javadalmak:

a) ha két javadalom közül mind a kettő a residentia törvényének megtartását követeli p. o. két püspökség, két plebánosi hivatal;

b) ha két javadalomhoz csatolt teendők (akár ugyanazon, akár különböző helyen legyenek azok végzendők) egynemüekül tekinthetők p. o. két kanonokság ugyanazon vagy különböző káptalannál.

Továbbá az össze nem férhető javadalmak vagy *első rendbeliek* (in primo genere) vagy *másod rendbeliek* (in secundo genere.) Első rendbelieknek mondatnak azok, melyek egy másik javadalomnak elvállalása folytán ipso jure megüresednek, p. o. két püspökség, két apátság, két plébánia, két kanonoki méltóság vagy personatus; továbbá ugyanazon helyen végzendő s egynemü ténykedéseket igénylő két egyszerü javadalom p. o. két kanonokság ugyanazon káptalannál. — Másodrendüek pedig oly javadalmak, a melyeknél egy másik javadalom elfogadása és békés birtoklása által az előbbi nem ipso jure, hanem csak bírói ítélet folytán jő üresedésbe. Ilyenek: két kanonokság két különböző káptalannál; vagy két oly javadalom melyeknek mind-

kozólag elrendelte, hogy senkise birjon egyszerre két méltóságot vagy lelkészeti állomást, s ha kettőnek lenne birtokában; a canonellenes módon szerzett hivatalt, az adományozó pedig az adományozás jogát veszitse el. A IV. lat. zsinat határozata szerint pedig (c. 28. praebend III. 5.) azon javadalmasnak, ki egy más lelkészeti hivatalt nyer, előbbi javadalma ipso jure megüresedettnek tekintetik, ha pedig azt is meg akarná tartani: mindkét javadalomtól megfosztatik.

[1]) C. un. de praebend. Extrav. Joan. XXII. (tit. III.)

[2]) Sess. VII. c. 2. Sess. XXIV. c. 17. de reform.

egyike elegendő jövedelmet ad, vagy ismét két oly javadalom, melyek közül ugyan egyikhez sincs elegendő jövedelem csatolva, de mindkettő külön residentiát igényel.

Az egyházi hivatalok összehalmozásának tilalmáról még a következőket kell tudnunk: 1. Ha a javadalmas az összeférhetlenség elvénél fogva előbbi javadalmáról lemondani tartozik: a lemondás cselekményének végrehajtására csak akkor köteleztetik, ha az utóbbi javadalmat már békésen birtokolja; de rendszerint még azután is két hónapi idő engedtetik a javadalmasnak, s csak ha ezen idő elteltével sem mondana le előbbi hivataláról, indittatik meg ellene a hivatalvesztési per.[1]) 2. Az összeférhetlenség törvényének szigora daczára a római pápa fontos okoknál fogva mai nap is megengedheti, hogy egyes javadalmasok kivételesen, két különben összeférhetlen javadalmat is élvezhetnek. A püspök azonban az összeférhetlenségre vonatkozólag csak akkor adhat fölmentvényt, ha a javadalom összehalmozásának tilalma nem közjogi törvényen, hanem megyei zsinat határozatán alapul.

Hazánkban ugyan a polgári törvények is[2]) szigoruan tiltják az egyházi hivatalok összehalmozását; de azért némely esetekben megengedik a javadalmak egyesitését. Nevezetesen régibb időkben a törvényhozó testületet, ujabban pedig az apostoli király a szegényebben dotált püspököknek valamely apátság vagy kanonokság jövedelmét is oda adományozta[3]); de ily esetben az utóbbi javadalomra nézve a püspök csak administratori czimet visel.

---

[1]) V. ö. Riganti: Comm. ad. Reg. Canc. reg I. §. 8. n. 154. tom. I. p. 160.

[2]) Az 1548. 6. §. 7. meghagyja, hogy minden praelatus, vagy bármely egyházi személy csak egy javadalmat birjon; az 1519: 12-ik rendelete szerint azon javadalmasnak, ki egynél több javadalommal bir, egyik javadalomról le kell mondania. Hasonló rendeletek foglaltatnak az 1471: 13; 1507: 13; 1514: 59; 1723: 55; t.-czikkekben.

[3]) P. o. az 1500: 31. t.-czikk megengedte, hogy György veszprémi püspök a sz. Háromságról nevezett prépostságot is birhassa; 1507: 13. t.-czikk pedig Petrus cardinalisnak engedé meg, hogy a szegszárdi és pécsváradi apátságok jövedelmét is élvezhesse. Az újabb időkből is ismeretes, hogy Haynald mint erdélyi püspök néhány évig az egri káptalannál az olvasó kanonok jövedelmét húzta. S Ipolyi beszterczei püspök hasonlókép 3 évig élvezte az egyik egri kanonokságot; a kassai püspökség a „szt. Jobbi“ apátság jövedelmében részes.

V. FEJEZET.

Némely egyházi intézetekről.

A) A szerzetes rendek.[1])

173. §. A szerzetes rendek fogalma és felosztása.

I. Az evangeliumokból tudjuk, hogy Krisztus Urunk a magasabb erkölcsi tökéletesség után törekvő hivek részére három tanácsot u. m. *szüzességet* (castitas,)[2]) *szegénységet* (paupertas,)[3]) és *tökéletes engedelmességet* (obedientia perfecta)[4]) ajánlott. Az apostolok még mielőtt az Üdvözitő e földről eltávozott volna, — követni kezdték[5]) ezen evangeliumi tanácsokat (consilia evangelia). Az ő példaadásukat már az első században igen sok hivő utánozta. Eleintén az evangeliumi tanácsoknak követői magán lakásaikon tartózkodtak s *asketaknak* neveztettek; a deciusi üldözés korától kezdve pedig a pusztákon egymástól elkülönitve éltek, s azért *anachoretáknak, eremitáknak* (melyből a magyar *remete* szó származott) hivattak. Időjártával azonban a puszta lakok csoportosulni kezdtek, sőt a pusztákat elhagyva s közös hajlék alá vonulva testületekké alakultak, s a három evangeliumi tanácsnak élethossziglani követésére fogadalmak által kötelezzék magukat; s hogy fogadalmaikat nagyobb sikerrel megtarthassák: a kitünőbb előljárók által alkotott életszabályok hű megtartását is élet-feladatukká tették. Az ily testületek *coenobiumoknak, claustromoknak*, egyes tagjai pedig *coenobitáknak*, vagy a szabályszerü élet követése miatt *regulares*-eknek; a vallásos élet miatt *religiosus*-oknak, magyar nyelven pedig *szerzetesrendek*-nek neveztetnek.[6]) Az egyház kezdettől fogva pártolta s helyeselte az

---

[1]) *Miraeus*: Originum monasticarum l. IV. Colon. 1620. — *Helyot*: Histoire des ordres monastiques, religieux et militaires. Par. 1714. — *Fehr*: Algemeine Geschichte der Mönchsorden. Tüb. 1845. — *Verchoeven*: De regularium et secularium clericorum juribus et officiis. Lovan. 1845. — *Bouix*: Tractatus de regularibus. Paris 1857. — *Montalembert*: Les moines de l'Occident. Paris 1860. — *Schulte*: die neuen kath orden u. Congr. besonders in Deutschland. Berlin. 1872. — *Hinschius*: die Orden u. Congr. d. kath. Kirche. in Preussen. Berlin. 1874.

[2]) Máté XIX. 10—12.

[3]) U. o. v. 21—29.

[4]) U. o. XVI. 20.

[5]) Ecce nos reliquimus omnia et secuti sumus te. Mát. XIX. 27.

[6]) Az egyháztörténelemből tudjuk, hogy az első anachoréták, a III-ik század közepén élt remete *sz. Pál* és *sz. Antal* valának. Az utóbbinak tanitványa *Pachomius* († 348.) kezdé egybegyüjteni az egyptomi remetéket, kik a közös életmód (κοινος βιος) folytán coenobitáknak, főnökeik pedig apátoknak (abbas) neveztettek. A szerzetes élet, mely keleten főleg sz. Vazul († 378.) igyekvése folytán virágzott, később nyugotra is átszármazott, hol sz. Athanáz és sz. Ágoston kezdték a szerzetes életet megismertetni és terjeszteni. A nyugati egyházban legjelesebb szerzet alapitó sz. *Benedek* casinói apát († 543) volt, ki a szerzetesek közt az eddig ismeret-

ily vallásos testületeket, és szervezkedés tekintetében, teljes szabadságot engedett nekik. Később azonban számuk megszaporodtával s azon tapasztalatnál fogva, hogy némely szerzetesi testületek kevésbbé látszottakk czélszerüeknek: megszoritá az egyház a szervezkedési szabadságot. Ugyanis a IV. laterani [1]) és a II-ik lyoni zsinaton elrendelé, hogy új szerzetes rendek csak a pápa helybenhagyása mellett létesülhessenek.[2])

A mostani egyházfegyelem szerint tehát *szerzetes rendnek oly vallásos testület, vagy társulat neveztetik, melynek tagjai illetékes főnökeik előtt letett ünnepélyes fogadalom által örökös szüzesség, szegénység s tökéletes engedelmesség megtartására kötelezve magukat: az apostoli sz. széktől megerösitett szabályok szerinti közös életben, magasabb erkölcsi tökéletesség elérésére törekesznek.*

Ezen meghatározásból kitünik:

1. Hogy a szerzetes rend alapját és lényegét *az evangeliumi tanácsok hü követése* képezi. De szükséges

2. hogy a szerzetesek *ünnepélyes fogadalom* (votum solemne) által kötelezzék magukat a három evangeliumi tanácsnak megtartására. A fogadalmak ünnepélyessége azonban korántsem a fogadalom letétele alkalmával előforduló szertartások ragyogó pompájától, hanem ama különbségtől függ, mely az eredményre nézve a szerzetes rendben, avagy azon kivül letett egyszerü (votum simplex) fogadalmak közt létezik. (Lásd alább 175. §.)

3. A szerzetesek által letett ünnepélyes fogadalmat Isten helyett és nevében az illető szerzetesi elöljáróságnak kell elfogadnia, mert a szerzetesi fogadalom által a szerzetes mintegy teljesen Istennek áldozza föl magát, tehát szükséges, hogy valaki Isten helyett a fogadalmat elfogadja. De külömben is, mivel a szerzetesek mintegy szerződésszerüleg kötelezik magukat a tökéletes élet közös folytatására: a szerződés természete megkivánja, hogy a szerzetes életbe lépő egyént, valaki a szerzet nevében annak kebelébe fogadja.

4. A jelenlegi egyházfegyelem szerint csak oly vallásos tes-

---

len fogadalmakat is meghonositá, s őket folyton egy kolostorban való lakásra (stabilitas loci) szoritotta. Sz. Benedek rendszabályait a nyugati szerzetesek nagy része elfogadta. A szerzetesek, kik kezdetben laicusok voltak, később a papi rend tagjai közé számitattak, habár hosszú ideig az egyházi rendeket nem szokták volt fölvenni. — A női szerzetesek a férfiszerzetesekkel egy időben fejlődtek ki, mert már sz. Antal nővére közös életre kezdé birni a tökéletes életü szüzeket; hasonlókép sz. Benedek nővére is női zárdát alapitott; s általános szokássá vált, hogy ujonnan épitett férfikolostorok mellé, női zárdák is épültek.

[1]) c. 9. de relig. (III. 36.)

[2]) c. un. h. t. (III. 17.) in VI-to.

tület nevezhető szerzetes rendnek, melynek szabályai a római pápától megerősitést nyertek.

II. A szerzetes rendeket különféleképen szokás felosztani. És pedig:

1. A tagok *neme szerint* vannak a *férfi és női szerzetesek.*

2. A rendszabályok változatossága szerint négy nagyobb szerzetes családot lehet megkülömböztetnünk, u. m. *sz. Ágoston* szabályainak követőit (szabályzott kanonok, dömések); *sz. Benedek* fiait (benczések, ciszterciták); a *sz. Ferencz* rendüeket (ferenczieк, minoriták, kapucinusok) és *Basilitákat* vagyis *sz. Vazul* követőit (gör. kath. szerzetesek). Vannak azonban oly szerzetesek is, kik az előszámlált négy szerzetes család egyikéhez sem tartoznak, hanem egészen külön szervezettel birnak p. o. a jezsuiták vagy a karthauziak stb.[1])

3. *A szerzetesi életmódot és a rend czélját* tekintve: némely szerzetesek *elmélkedőknek* (contemplativi), mások pedig *tevékenyeknek* (activi) neveztetnek. Az előbbiek leginkább imádság, elmélkedés és ajtatoskodás közt töltik idejüket; az utóbbiak a ker. szeretet kiváló ténykedéseivel p. o. betegápolással, ifjak nevelésével, avagy pedig lelkipásztorkodással foglalkoznak. Vannak azonban oly szerzetesek is, kik az elmélkedő életmódot a tevékenységgel összekötik, p. o. a a jezsuiták.

4. A különböző szervezet szerint: némely szerzetesek *monachusoknak* mondatnak, a kik t. i. kezdetben pusztákon éltek; mások *szabálgozott papoknak* (clerici regulares) hivatnak, kik a világi papságból keletkeztek, vagy a világi papok teendőit végzik, minők p. o. a kegyesrendiek és jezsuiták; mások ismét *szabályozott kanonokoknak* (canonici regulares) neveztetnek, t. i. a kik a régi canonicus élet követésére, szerzetesi fogadalmak által köteleztetnek, ilyenek a praemontreiek, augusztinianusok; továbbá némelyek *kolduló szerzetes* (ordines mendicantes) nevet viselnek, kik még közösen sem birhatnak vagyonnal; s végre vannak *lovagrendek* (ordines equestres) vagyis oly szerzetesek is, kik a lovagi életet a szerzetesi élettel összekapcsolják.

---

[1]) Az egyházjogtanban különbség tétetik a szerzetesi *rendszabály* (regula) és *szervezet* (constitutio) között; az előbbi szó a rendalapitó által alkotott szabályokat jelenti, az utóbbi pedig a később keletkezett szerzetesi törvényeket.

174. §. Új szerzetes rendek alapitása és új klastromok keletkezése.

I. Új szerzetes rend alapitása, mint az előbbeni §-ban emlitettük, a jelenlegi közjog szerint [1]) csak pápai engedély mellett történhetik. Azonban az ujabb időkben pápai jóváhagyás nélkül is több, a szerzetesekéhez hasonló testületek létesültek, de ezek nem tekintetnek valóságos szerzetes rendeknek, hanem *congregatioknak* hivatnak. (Lásd alább 182. §.)

II. Ha a római pápától jóváhagyott valamely szerzetes rend ujabb zárdát vagy szerzetes házat akar alapitani: tulajdonkép csak az *illető megyés püspöktől kellene erre nézve engedélyt kérnie.* [2]) Azonban általánosan bevett szokásnál fogva minden egyes kolostor létesitése alkalmával, az egyház fejének jóváhagyása is kikéretik, főleg azért, hogy az új kolostor szerzetesei kiváltságokat nyerhessenek. Új zárdaalapitás rendszerint csak akkor engedtetik meg, ha a zárda legalább is 12 szerzetes tagot fog számlálni, kik kellő jövedelemmel rendelkeznek. [3]) Csekélyebb számu tagokból álló zárdák alapitása ugyan szintén megengedtetik, de az ily zárdák szerzetesi kiváltságban, — főleg a püspök joghatósága alóli mentességben nem részesülnek. A zárdai tagoknak az alapitáskor megállapitott számát később növelni nem szabad, hacsak erre a püspök és a szerzetesek ügyei rendezésére hivatott római Congregatio engedélyt nem adnak.

Ezen kivül a kolostorok alapitásánál, némely érdekelt felek hihallgatása is szükséges. Ugyanis: a) Az alapitandó klastromtól 4000 lépésnyi távolban létező zárdák főnökei megkérdeztetnek: vajjon nem válik-e hátrányukra a szándékba vett zárdaépités? [4]) b) A helybeli plébános is kihallgatandó, főleg akkor, ha netalán az új zárda létesitése által a plébánosi jogok csorbát szenvednének. Sőt c) a kolduló szerzetesek zárdáinak alapitásánál a nép véleménye is kikérendő. [5])

A polgári hatóság jóváhagyása a zárda alapitásához ugyan nem szükséges, de mindenkor tanácsos, hogy a klastrom alapitása felől az ország fejedelme már csak azért is értesittessék, hogy az uj szerzetesi telepitvény a szokásos polgári jogokat elnyerhesse.

---

[1]) c 9. de relig. (III. 36.) — c. un. h. tit. (III. 17.) in VI-to.

[2]) Conc. Trid. sess. XXV. c. 3. de regul. et monach.

[3]) Const. Greg. XV. 17. aug. 1622. „*Cum alias.*“

[4]) Arg. c. 44. C. 16. q. 1.

[5]) Clem. VIII. Const. „*Quoniam institutum.*“ Urbanus VIII. Const. „*Rom. Pfex.*“

Magyarországban az 1715: 102. t. cz. értelmében, csakis a király engedelmével lehet az országban új szerzetes rendet meghonositani, vagy új zárdát alapitani;[1]) sőt a mult században alkotott több rendbeli törvényeinkből[2]) kitünik az is, hogy az egyes szerzetes rendek honunkban való letelepedésének engedélyezése, vagy a meghonositottaknak beczikkelyeztetése, az országgyülés által eszközöltetett.

175. §. A szerzetes rendbe való fölvétel. Az ujonczi év A szerzetesi fogadalmak.

A szerzetes rendbe való szabályszerü és érvényes beigtatáshoz három föltétel szükséges, u. m. 1. a szerzetes ujonczok sorába való felvétel; 2. az ujoncz év kitöltése; 3. az ünnepélyes fogadalmak letétele.

I. Szerzetes ujoncz bár ki lehet, ha őt sem a közjogi törvények, sem az illető szerzetes rend szabályai, a rendbe való felvételtől le nem tiltják.

A közjogi törvények szerint a szerzetes rendbe való fölvételtől letiltatnak

a) Mindazok, *kik valamely physicai vagy erkölcsi akadálynál fogva, a szerzetes rendbe szabad akaratu elhatározással nem léphetnek.* Ilyenek: *α*) Az őrültek, és eszelősek;[3]) *β*) azok, kik külső erőszak vagy félelem következtében jönnek a zárdába;[4]) *γ*) a hivatalukban megerősitett (bár talán még fel sem szentelt) püspökök, ha csak a pápa által a megyéjökhöz való lelki kapocs alól fel nem mentetnek;[5]) *δ*) az érvényes módon kötött és testi közösülés által végrehajtott házasságban élő felek, ha az egyik házastárs a másik ellenzése daczára óhajt szerzetbe lépni; ha azonban a házastársak közt testi közösülés még elő nem fordult: az egyik fél a másik beleegyezése nélkül is szerzetes lehet; sőt a testi közösülés után is megengedtetik a szerzetbe való lépés, ha mindkét fél szerzetes óhajt lenni, vagy pedig a világban maradt fél tisztasági fogadalmat tesz.[6]) Végre ha a házastársak, az egyiknek házasságtörési bűne vagy hithagyása következtében egymástól bíróilag elválasztattak: az ártatlan fél a nélkül, hogy a bűnös házastársnak beleegyezését kikérni tartoznék, zárdába léphet.[7])

b) Azok, *kik valamely erkölcsi kötelezettségnél fogva törvényszerü szegénységi fogadalmat nem tehetnek* minők p. o. azon gyermekek, kik szüleik vagy test-

---

[1]) Ugyanazon törvényczikk elrendeli, hogy a szerzetes rendek alapitása csakis olyatén világi javakból történjék, melyekre nézve az alapitó szabad rendelkezési joggal bir s a jószágot mindig csak zálogkép birhassa a szerzet. E törvény azonban a holt kézről szóló törvények megszüntével, érvényen kivülivé lett.

[2]) 1687: 20; 1729: 50; 1741: 65; 1765: 42. és 43.

[3]) c. 15. de regul. et trans. ad rel. (III. 31.)

[4]) c. 1. de regul. (III. 31.)

[5]) c. 18. de regul. (III. 31.)

[6]) c. 2. 3. 7. 8. de conv. conjug. (III. 32.)

[7]) c. 15. 16. U. o.

véreik eltartására kötelezvék,[1]) s a szerzetes rendbe való lépés által övéiket végínségre vagy nyomorra juttatnák; vagy pedig a fölötte eladósodott és fizetésre képtelenek,[2]) valamint a számadásra kötelezett egyének.

c) *A nyilvános bűntények elkövetése következtében megbélyegzettek.*[3])

Ellenben a törvénytelen származás,[4]) a serdült koru gyermekek szüleinek ellenzése,[5]) vagy a papi állás, — még azon esetben is, ha az illető pap lelkészi hivatallal bir, s püspöke a megyéből való eltávozásra nem adja beleegyezését[6]) — nem képeznek a szerzetbe való lépésre akadályt.

Az alkalmas egyéneknek a szerzetbe való felvételét az illető rend nevében a praelatus (apát vagy prépost) vagy a tartományi főnök s a Capitulum által megválasztandó 5—8 examinator eszközli.[7])

Nem annyira közjog, mint bevett szokás erejével az apáczák fölvétele alkalmával, néhol a püspök beleegyezése is kikéretik. A fölvételnek mindenkor ingyen kell történnie; a ki a fölvételért ajándékot ad, vagy elfogad, simoniacus bünt követ el és szigoru büntetés alá esik.[8]) Azonben a szegényebb klastromok részére, főkép az ujoncz apáczák, ellátás és ruházat fejében bizonyos összeget adhatnak, anélkül, hogy ez simoinacus tény lenne.

A feltétel után a *beöltöztetés* (induitio, susceptio habitus) következik, mely noha meghatározott szertartások szerint megy végbe: a szerzetbe való lépés lényegéhez nem tartozik. A fölöltöztetés csak a 15-ik év betölte után engedhető meg.

II. A szerzetbe szabályszerü módon felvett egyén nem bocsáttatik azonnal az ünnepélyes fogadalmak letételére, hanem a trienti zsinat határozata szerint[9]) előbb egy évi *próbaidőt*, mely

[1]) Schmalzgruber: in tit. de regul. n. 40. 42. 43. V. ö. c. 1. D. 30.

[2]) Const. Six. V. „*Cum de omnibus*“ 26. nov. 1585.

[3])Clem. VIII. Const. „*In suprema*“ 2. jun. 1602.

[4]) Greg. XV. „*Circum scripta*“ 15. mart. 1590.

[5]) Schmalzgruber l c. n. 42.

[6]) Ben. XIV. in Brevi „*Ex quo*„ 14. jan. 1747. Azonban a megyebeli pap ha szerzetes akar lenni, mégis köteles szándokát püspökével tudatni.

[7]) A szerzetesek ügyeit rendező római Congregatio (C. super statuum regularium) legujabb (Decr „*Regulari disciplinae*“ 25. Januarii 1848) határozata szerint a fölvételre jogositott vizsgáló bizottság azon püspöktől, kinek megyéjében a fölvétetni kivánó egyén született, s ha születési helyéről elköltözött volna, azon püspöktől is, kinek megyéjében 15-ik évének betölte után legalább egy évig tartózkodett bizonyitványt tartozik kérni, a melyből a fölvételt kérőnek születésére, korára, erkölcsi magaviseletére és ismereteire vonatkozó adatok, valamint az is kitünik: nincs-e az illető valamely censura, szabálytalanság vagy más canoni akadály alatt; — nem terheli-e őt nagyobb mérvű adósság vagy számadási kötelezettség? Miután a bizottság a szükséges vizsgálatot megejtette: a rendfőnök (generalis ordinis) bizonyos számú segédvizsgálók társaságában ujabb felülvizsgálatot tart, — s végleg meghatározza, vajjon a fölvéttetni óhajtónak kérelme teljesithető-e vagy sem? Az apáczák fölvételére nézve a szerzetesi Congr. eme szabályai nincsenek kiterjesztve, habár azok több helyütt nálunk is alkalmazásba vétetnek.

[8]) C. 8. 25. 40 de simon. (V. 3.)

[9]) Sess. XXV. C. 15. de regul.

ujoncz-évnek (novitiatus) mondatik, kell a szerzetben töltenie, hogy alkalmat nyerjen a szerzet szabályaival és szellemével való megismerkedésre s viszont a szerzet előljárói őt közelebbről megismervén biztos itéletet hozhassanak a felől: vajjon valódi hivatással bir-e a szerzetesi életre? Az ujonczokra nézve következő szabályok léteznek:

1. A próbaidőnek egy egészen teljes polgári esztendeig kell tartania.[1]) Az ujoncz-év, az évnek azon napján és órájában veszi kezdetét, midőn az ujoncz a szerzetesi öltönyt felvette, s a következő év ugyanazon napján és órájában végződik. Továbbá ezen évet egy huzamban kell kitölteni, s azért ha valamely ujoncz a próba év letelte előtt elhagyja a szerzetet, habár később újra visszatérne is, a már eltöltött idő nem számittatik be neki, hanem a próba évet egészen újra kell kezdenie. Végre szükséges, hogy az ujoncz ezen próbaév alatt folyton szerzetesi öltönyt viseljen, s legalább az év egy részét ama klastromban töltse, a hol a szerzetesi fogadalmat le fogja tenni.

2. A szerzetes ujonczok ugyan még nem tekintetnek valódi szerzetesekül, de azért a szerzetes rend szabályait megtarják,[2]) a szerzetesek összes kiváltságaikban, jelesen a canoni és a birói illetékességre vonatkozó privilegiumban (pr. canonis et fori) részesülnek.[3])

3. Az ujonczok bármikor és szabadon visszatérhetnek a világba;[4]) s hogy szabadságuk semmiképse legyen korlátozva: α) a kilépő ujoncztól tartási költség fejében a szerzet semmiféle viszszatéritést nem követelhet[5]); β) ha az ujoncz a szerzetbe való lépése előtt javadalommal birt: erről a próbaév alatt lemondani nem köteles[6]) sőt ha lemondana is, javadalma a próbaév alatt másnak nem adományozható; γ) ha az ujoncz vagyonnal bir: erről a próbaév 10 első hónapja alatt lemondania, vagy arra nézve valamely szenvedőleges kötelezettséget elválalnia nem szabad; s ha ezen idő

---

[1]) A jezsuitáknál azonban a próbaidő 2 évig tart. — A *görög kath. szerzeteseknél* rendszerint 3 évi próbaidőt kötelesek az ujonczok kiállni; de rendkivüli esetben *fél évi* próbaidő is elégségesnek tartatik. (Nemo monastico habitu dignus habeatur, nisi qui triennio Probatus, dignus appareat, nisi gravis forsiten morbus tempus contraxerit. Ad hominem vero pium et monachorum more se gerentam semestre spatium sufficiet. Orient. in Can. 5. I.—II. Novell. Justin. 123. c. 9.)

[2]) Az ujonczok nem tulajdonképeni kötelezettség, manem illendőségből, s hogy a szerzetesi élethez hozzászokjanak, tartják meg a szerzet szabályait.

[3]) C. 21. de sent. excom. in VI-to. (V. 11.)

[4]) C. 23. de regul. (III. 31.)

[5]) V. ö. c. 2. de regular. et trans. (III. 14.) in VI-to.

[6]) De köteles helyettest rendelni. (C. 4. U. o.)

alatt vagyonára vonatkozólag bárminemü szerződést vagy egyességet kötne: az, habár esküvel erősittetnék is meg, érvénytelennek tartatik. Két hónappal az ünnepélyes fogadalom előtt ilyetén szerződések kötése már megengedtetik, de a szerződés még ezen esetben is csak a fogadalom letétele után lép érvényben;[1]) δ) ha az ujoncz a szerzetből kilép, a szerzet köteles neki visszaadni mindazt, mit magával a szerzetbe hozott.[2])

Magyarországban a polgári törvények értelme szerint, a szerzetes ujoncz, habár szapadon rendelkezhetik is vagyonáról: a szerzet részére királyi engedély nélkül mit se ajándékozhat; kivéve, ha valamely évi járadékot akar alapitani, de ennek kamatja 200 frtnál nagyobb nem lehet; s a tőke nem képezheti a szerzet tulajdonát, mert eme tőkét az illető ujoncz halála után a rokonok öröklik. Hazai törvényeink azt is meghagyják, hogy ha valamely ujoncz kilép: neki; ha pedig a fogadalom letétele előtt meghal: szülőinek vagy rokonainak visszaadassék mindaz, mit a szerzetbe magával hozott. vagy övéitől kapott.[3])

III. *A szerzetes rendbe való tulajdonképeni beigtatás csakis az ünnepélyes fogadalmak letétele* (professio religiosa) vagyis az által történik, hogy a szerzetes — jelölt a szüzeség, szegénység és tökéletes engedelmesség örökös megtartására fogadalom által kötelezi magát.

Az ünnepélyes fogadalom szabályszerüségéhez és érvényességéhez megkivántatik:

a) Hogy a fogadalomtevő egyén az ujonczévet már kiállotta legyen.[4]) A ki még ujoncz nem volt, vagy nem teljes évig ujonczkodott érvényes fogadalmat nem tehet.

b) Szükséges hogy a fogadalomtevő egyén midazon kellékekkel birjon, melyek a fentebbiek szerint a szerzetbe való szabályszerü belépéshez megkivántatnak. És pedig, ha a fogadalomtevő nem bir teljes szabad akaratú elhatározással, vagyis ha nincs józan esze;[5]) ha a fogadalomra erőszakos módon biratik,[6]) vagy ha a püspöki megyéhez való lelki kapocs,[7]) vagy érvényes és elhált házasság[8]) képezi a szerzetes rendbe való lépés akadályát: a fogadalom érvénytelen; egyéb felvételi akadályok mellett történt fogadalom pedig csak szabályszerütlen és törvénytelen, de azért érvényes.

[1]) Conc. Trid. sess. XXV. c. 16. de regul.
[2]) U. o.
[3]) Int. 14. Jul. 1774.
[4]) Concil. Trid. sess. XXV. C. 15, de regul.
[5]) c. 15. de regul (II. 31.)
[6]) c. 1. de his, quae vi et metu. (I. 40.) c. 4. C. 20. q. 3.
[7]) c. 18. de Regul (III. 31.)
[8]) c. 23. C. 27. q. 2.

c) A szerzetes rendnek, melyben a fogadalom töténik, az apostoli sz. szék által jóváhagyottnak kell lennie.[1])

d) A fogadalomnak az illető szerzetesi előljárók előtt, s a szerzetben elfogadott szertartás szerint kell történnie.[2])

e) Szükséges, hogy a fogadalom tevő törvényes koru legyen és szabály szerüleg tegye le a fogadalmakat. — Az ezen két pontra vonatkozó régibb köztörvények legujjabban némi modositást szenvedtek. — Ugyanis a trienti zsinat,[3]) a 16-ik év elértével megengedé a fogadalmak letételét, Továbbá a canonok értelmében a fogadalmi tény kétféle lehetett u. m. α) *nyilt* (professio expressa) azaz élőszóval vagy irásban, vagy mind két modon történő,[4]) β) *hallgatag* (p. tacita) ha t. i. az ujoncz a próbaév eltelte után is a kolostorban maradván halgatagon kijelenté, hogy ö szerzetes ohajt lenni.[5]) — De legujjabban a hallgatag modon történő professio érvénytelennek nyilvánittatott[6]); a törvényes korra és a fogadalmak mikénti letételére nézve pedig új szabály alkottatott. Ugyanis a congr. super. stat. reg. 1857. márczius 19-én kiadott decretumával elrendeli, hogy valamennyi férfi szerzetes rendben az ujonczok a próbaidő eltelte és a betöltött 16-ik év után csak egyszerü fogadalmakat (professio simplex) tehessenek; s csak három évvel később bocsáttassanak az ünnepélyes fogadalmak letételére. A szerzetes előljáróknak meg van engedve, hogy fontos okoknál fogva három éven tul el halaszthassák az ünnepélyes fogadalmat; de a betöltött 25 éven túl a halasztásnak már nem lehet helye. A congregationak eme rendelete általános érvénnyel bir, a mint ez IX. Piusnak 1862. febr. 7-én kelt brevéjéből[7]) kitünik, hol is nyiltan kimondatik, hogy a Congregatio rendeletével ellenkező módon történő fogadalmak, semmiseknek és érvényteleneknek tekintetnek. A nőszerzetesekre ugyan ez uj szabályzatot a Congregatio ki nem terjesztette, mindazáltal annak megtartására őket is rászorithatja a megyés püspök. — A Congregatio

---

[1]) Const. Clem VIII. *In supremis* 1602.

[2]) U. o.

[3]) Sess. XXV. c. 15. de regul.

[4]) c. 16. C. 20. q. 1.

[5]) c. 22. de regul (III. 31.) c. 2. h. t. (III. 9) in Clem.

[6]) *Philips és Pachman* vélekedésekint a hallgatag professio mai nap is érvényes. E szerzők tévedése onnét származhatik, mert nem ismerték a Congr. sup. statu reg. 1858. oct. 2-án kelt decretumát, melyben nyilt szavakkal ki mondatik, „ad vadila emmittenda vota solemnia post vota simplicia requiritur professio expressa, *et ideo professio tacita omnino abrogata est.*“

[7]) Moy. archiv. T. VIII. p. 144.

által előirt egyszerü fogadalomról meg kell jegyeznünk, hogy az a fogadalom tevőre nézve ugyan örökös érvényü, s ezért az illető szabad akaratából a szerzetet többé el nem hagyhatja; — de a pápa, sőt maga az illető szerzetes rend is fontos okokból feloldhatja őt eme fogadalomtól, s a világba való visszatérésre engedélyt adhat neki. Egyébkint pedig a szerzetesi egyszerü fogadalom joghatálya ugyanaz, a mi a szerzetes renden kivül letett egyszerü fogadalomé.

Ezenkivül az egyszerü fogadalomnak még következő eredményei vannak:

α) Megszünteti az atyai hatalmat.

β) A törvénytelen származásu egyéneket a szabálytalanság alól fölmenti; [1] de csak az egyházi rendek fölvételére, s nem egyszersmind az egyházi méltóságnak elnyerésére nézve is.

γ) A szerzetesi Capitulumokban cselekvő és szenvedőleges választási jogot ad.

δ) A karban való zsolozsmázásra kötelez.

Némely országokban az ünnepélyes fogadalom érvényéhez szükségelt törvényes korra nézve különleges szabályok létesültek, melyeknek azonban jelenleg a Congr. határozatával összhangzatban kell lenniök. Igy p. o. Ausztria-Magyarországban Mária Terézia ideje óta azon szokás uralkodik, hogy csak a 24-ik év betölte után lehet ünnepélyes fogadalmat tenni: [2] mely törvény azután I. Ferencz alatt [3] akként módosult, hogy a 21-ik év eltelte után is megengedtetett az ünnepélyes fogadalom az oly szerzeteseknek kik már 3 év óta az szerzetben voltak, és dicséretesen viselték magukat. Eme szokás, az apostoli sz. szék egyik resolutiójának tanuságaként [4] az 1857-iki uj szabályzat után is érvényben maradt. Tehát nálunk mig egyrészt a köztörvény értelmében a 16-ik év után szintén csak egyszerü fogadalom tétetik; másrészt az ünnepélyes fogadalom tétele a betöltött 24. illetőleg 21-ik év után engedtetik meg.[5])

---

[1]) V. ö. c. 1. de filiis presbyt. (I. 17.)

[2]) Intim. 1770. oct. 17.

[3]) Int. 1802. apr. 2.

[4]) Litt. circul. Joan. Scitovszky, Visitatoris ap. 1859. 1. aug. Inst. min. cult. ad eppos Austriae. 1861.

[5]) Hazánkban a szerzetesi fogadalomra nézve egy másik kir. rendelet is létezik. (1770. oct. 17.) melyszerint, ha valamely szerzetes ujoncz a törvényes idő előtt bocsáttatnék az ünnepélyes fogadalom letételére, fogadalma érvénytelennek nyilvánittatik, s a fogadalmat tevő a szerzetből elbocsáttatik, s oda mindaddig visszsza nem jöhet. mig a megkivántató kort el nem érte; s ha valamely szerzetben először történik ilyesmi, 300 frtnyi birság fizetendő, ha pedig másodizben adja magát elő ugyanazon eset, az illető szerzetes előljáró az országból számüzetik, s a zárda eltörültetik.

A törvényes módon és érvényesen végbe ment ünnepélyes fogadalomnak eredményei következők:

a) A fogadalom tevő köteles a három evangeliumi tanácsot élethossziglan megtartani és a világba többé sem szabad akaratból sem pedig a szerzet engedelmével vissza nem léphet; de másrészt jogot nyer arra, hogy a szerzet őt örökös ellátásban részesitse.[1])

b) Az ünnepélyes fogadalom által minden előbb letett egyszerü fogadalmak érvénye megszünik.[2])

c) A szerzetes által előbb birt javadalmak ipso jure üresedésbe jönnek.[3])

d) Az ünnepélyes és egyszerü fogadalmak eredményei a következő pontokban térnek el egymástól: α) Az egyszerü szüzességi fogadalom csupán tiltó házassági akadályt szül: ellenben az ünnepélyes szüzességi fogadalom bontó akadályt képez. β) Az egyszerü szegénységi fogadalom csak a vagyon élvezetét tiltja: az ünnepélyesen tett ugyanily fogadalom pedig a vagyon élvezetén kivül a vagyon birtoklását, s az a felől való rendelkezési jogot sem engedi meg. γ) Az egyszerű engedelmességi fogadalom ellenére tett igéret vagy eskü bár törvénytelen, de azért nem tartatik érvénytelennek; ellenben az ünnepélyes engedelmességi fogadalomnak azon eredménye van, hogy ha valamely szerzetes előljáróinak tudtán kivül, vagy akarata ellenére akár Istennek, akár embernek bárminő fogadalmat tenne: e fogadalom bár ipso jure semmisnek nem volna mondható de birói itélet utján megsemmisithető lenne.

176. §. A szerzetesrendből való kilépés.

Noha a szerzetes az ünnepélyes fogadalom letétele által föloldhatlan kötelékkel füzetik a szerzetes rendhez: mindazonáltal előfordulhatnak esetek, midőn az ünnepélyes fogadalom után is megengedtetik a szerzetből való kilépés. Ugyanis:

I. A szerzetes visszatérhet a világba, *ha az általa letett ünnepélyes fogadalom valamely lényeges kellék hiánya miatt érvénytelennek, semmisnek nyilvánittatik* (declaratio nullitatis professionis).

A fogadalom érvénytelenités csak rendes per útján s a trienti zsinat[4]) és XIV. Benedek pápa által „*Si datam*“ czimű constitutióban (1748. Marcz. 4.) előirt szabályok szerint vagyis a következő módon mehet végbe:

[1]) Concil. Trid. sess. XXV. C. 2. regul.
[2]) C. 5. de regular. (III. 14.) in VI-to.
[3]) C. 4. U. o.
[4]) Concil. Trid, sess. XXV. c. 19. de regul.

1. Az érvénytelenitési per megindithatására a szerzetes rend és az illető szerzetes egyaránt joggal birnak, de csakis a fogadalom letétele utáni öt év alatt. Ha már az öt év lejárt, csak rendkivüli uton inditható meg a kereset, t. i. ha az illető szerzetes kérvényt intéz a pápához, hogy az előbbi állapotba visszahelyeztessék (restitutio in integrum adversus lapsum quinquennii): vagyis hogy engedtessék meg neki az öt év eltelte után is a kereset. Ily kérelemnek akkor lehet helye, ha a kérelmező bebizonyitja, hogy fontos okok akadályozták őt a pernek öt év lefolyása előtti megindithatásában.

2. Mig a per el nem dőlt: az illető szerzetes szerzetesi öltönyét le nem vetheti, se pedig el nem hagyhatja a szerzetet; mert ha ezt tenné, keresete visszavettetik, s önmaga szigorú büntetés alá esik.

3. A megtámadott szerzetesi fogadalom érvénye fölött mint első folyamodású birák a megyés püspök s a helybeli szerzetesfőnök [1]) itélnek.

4. Okvetlen szükséges, hogy a per tárgyalásánál egy hivatalos *fogadalomvédő* (defensor profes. relig.) alkalmaztassék, ki minden lehető érveket felhoz a fogadalom érvénye mellett, s kinek a per lényegéhez tartozó minden egyes cselekményeknél jelen kell lennie, mert különben a cselekmények érvényteleneknek tartatnak.

5. Ha az elsőfolyamodású bíróság a fogadalmat érvényesnek nyilvánitotta s a megsemmisitést sürgető fél 20 nap alatt be nem adja a felebbezést: az itélet jogerőre emelkedik. Ha azonban az első bíróság semmisnek itéli a fogadalom-védő ezen itéletben meg nem nyugodhatik, hanem hivatalból felebbezni tartozik.

6. A másodfolyamodású bíróságot azon érseki szék képezi, melyhez a püspöki széktől egyéb ügyekben fölebbezések történnek. Az érsek szintén köteles a megyéje területén lakó szerzetesi előljáróságot birótársul felkérni. Ha azonban a fogadalomérvénytelenités ügye az apostoli sz. szék elé vitetik, itt már a szerzet előljárósága az itélet hozatalban részt nem vehet.

7. Ha a szerzetesi fogadalom a felsőbb bíróság előtt is érvénytelennek nyilvánittatik: az illető szerzetes teljesen megszabadul a fogadalommal járó kötelmek megtartása alól s szabadon elhagyhatja szerzetet s ellátási költségek fejében visszatériteni mit sem tartozik; ellenben mind azon kötelezettségei, melyek a fogadalom által megszüntek ujra fölélednek.

II. A szerzetből való kilépés *pápai fölmentés* (dispensatio) útján is történhetik; de a pápa csak igen ritkán, és fölötte fontos okokból, s leginkább csak a közjó érdekében szokott ilyes fölmentést adni, mely által az ünnepélyes fogadalom kötelező ereje teljesen megszünik, s az illető egyén szabadon visszaléphet a világba.

III. *Más szerzetbe való átlépés által is* (transitus ad aliam religionem) elhagyhatja a szerzetes ama szerzetes rendet, a melyben a fogadalmat letette. Rendszerint azonban csak valamely szigorúbb

[1]) A helybeli főnök alatt nem az egyszerű zárdafőnök, hanem azon apát, prépost vagy tartományfőnök értendő, kinek joghatósága alatt a zárda áll. Az apáczákra nézve pedig megjegyzendő, hogy ha a megyés püspök joghatósága alatt állnak, egyedül a püspök itél a fogadalom érvénytelenitési perben; ha pedig az apácza zárda valamely férfiszerzet főnöksége alatt áll, akkor eme főnök is birótársa lesz a püspöknek. S ha ezen birák itélete egymástól elüt, az ügy az apostoli sz. szék elé vitetik.

rendbe való átlépés engedtetik meg. [1]) Ezért a kolduló szerzetes — a karthausi rendet kivéve — valamely más nem kolduló szerzetbe át nem mehet. A szigorúbb szerzetbe lépő szerzetes nem tartozik ugyan előljárójától engedélyt kérni, de az engedelmesség fogadalmánál fogva illendő hogy szándékáról a rendfőnököt értesitse, s tőle elbocsátó levelet kérjen, s ha ezt a rendfőnök megtagadná: az illető szerzetesnek jogában áll ügyét fölebbezni. Továbbá magától értetik, hogy az átlépéshez azon szerzet rendfőnökének beleegyezése is megkivántatik, a melyben a szerzetes átmenni óhajt. Sőt mivel az ilyetén átlépések alkalmával gyakran vita támad a felől: vajjon szigorúbbnak tekintendő-e a szerzet, melybe az átlépés történik, hogy eme versengéseknek eleje vétessék, napjainkban közönségesen a szigorúbb rendbe való átlépésnél is kikéretik az apostoli sz. szék beleegyezése.

A kevésbé szigorú rendbe való átlépést a trienti zsinat egyáltalán megtiltotta; [2]) azonban a mult század közepén XIV. Benedek pápa [3]) kivételes esetekben erre is engedélyt adott. Ugyanis ha valamely szerzetesnek elégséges okai vannak az enyhébb rendbe való átlépésre, p. o. ha a szigorú fegyelem egészségére nézve ártalmas — a római Poenitentiariához folyamodást intézhet, s a Poenitentiria, miután kihallgatta mind azon szerzetes rend főnökének véleményét, melyből a szerzetes kilépni szándékozik, mind pedig azon szerzet előljáróságáét, a melybe az illető átlépni óhajt s az idokokat elegendőknek találta, a kérelemnek helyt adhat.

A más rendbe átlépő szerzetes tartozik újra kitölteni a próbaévet, s ujolag letenni a hármas fogadalmat [4]) A kolduló rendből egy más nem kolduló szerzetbe átlépő szerzetes, ez utóbbi szerzetben joghatóságot vagy lelkipásztorkodással egybekötött hivatalt nem viselhet; és sem cselekvő sem szenvedő választási joggal nem birhat. [5]) A lovagrendbe való átlépés soha, semmi szin alatt meg nem engedtetik. [6])

IV. A szerzetes nem ugyan a szerzetet, hanem a zárdai életet törvényes uton elhagyhatja az u. n. *saecularisaito* vagyis a vi-

[1]) Concil Trid. sets. XXV. c. 19. de regul. Szigorúbbnak nem azon rend tartatik, melynek szabályai hajdanta szigorúbbak valának, hanem a melyben jelenleg is szigorúbb fegyelem uralkodik.

[2]) Sess. XXIV. c. 19. de reg.

[3]) Const. „*Pastor bonus*“ 1747. novemb. 13.

[4]) Ha az átlépő szerzetes az ujonczi idő alatt kilép: köteles az előbbi szerzetbe visszamenni, mely őt habozás nélkül visszafogadni tartozik.

[5]) c. 1. de reg. Clem. (III. 9.)

[6]) Ben. XIII. Const. „*Licet sacra*“ idibus Febr. 1726.

lági papság sorába való beigtatás által. A saecularisatiora csak a római pápa adhat fontos okokból engedélyt. A saecularisált szerzetes nem szünik meg szerzetes lenni, hanem csak egyszerüen arra nyer engedélyt, hogy valamely püspöki megye papjai közé soroztassék, és szerzetesi ruhájának valamely jelvényét megtartva: a világi papok öltönyében járhasson. Tehát az ily szerzetes továbbá is köteles megtartani fogadalmait. És pedig a szüzességi fogadást ép ugy mint bármely szerzetes. A szegénységi fogadalmat pedig annyiban, hogy birtokszerzési képességgel, öröklési és végrendelkezési joggal azután sem bir; s ép azért, ha valamely egyházi javadalom kezelésével megbizatnék is, nem tekintetik tulajdonképeni javadalmasnak, hanem csak az apostoli sz. széktől megbizott administratornak; s a hivatallal összekapcsolt jövedelmet nem tulajdon birtok, hanem tisztességes eltartás czimén élvezi. Az engedelmességi fogadalmat illetőleg pedig a saecularisált pap megyés püspöke iránt ép oly engegelmességet köteles tanusitani, mint a minő engedelmességgel a szerzetesek elöljáróik iránt tartoznak.

Ha valamely szerzetes püspökké neveztetik ki, szintén elhagyhatja a zárdát; de mint püspök is köteles szerzetesi ruhát, vagy legalább oly püspöki öltönyt viselni, melynek szine hasonló az általa egykor viselt szerzetes öltöny szinéhez. Azonban a három szerzetesi fogadalom közül csak a szüzeség további megtartására kötelezteik, a másik két fogadalom alól pedig teljesen felmentetik.

V. A szerzetes néha saját akaratán kivül is kénytelen elhagyni a szerzetet, a mi megtörténik:

1. *A szerzetből való kizáratás* (expulsio, ejectio) által. Minden szerzetesrendnek jogában áll a nagyobb vétséget elkövető és ismételt megintések után is javithatlannak bizonyult szerzetest a zárdából kiüzni. Eme büntetés azonban csak akkor vétetik alkalmazásba ha a szerzetes által elkövetett nagyobb vétségek köztudomásra jöttek, s ha a vétkes már különféle módon büntetve volt, s legutóbb elkövetett büne után háromszori intés, s egy évi böjtölés daczára sem javult meg.[1]) A kizáratás büntetése mindenkor birói eljárás utján, melynél az illető rendfőnök és hat más tekintélyes rendtag biráskodnak, mondatik ki. A zárdából kiüzött szerzetes a pápának fentartott felfüggesztés alá esik, s minden szerzetesi jogait elveszíti;[2]) de azért köteles szerzetesi öltönyben, vagy valamely papi rubában

[1]) Regul. S. Bened. Cap. 28.

[2]) Pii IX. Const. „*Apostolicae sedis.*“

járni; fogadalmait körülményeihez képest megtartani, s azon megyés püspöknek, kinek megyéjében tartózkodik, engedelmeskedni. [1]) A szerzetből kizárt egyént a szerzetes rend bármikor visszaveheti.[2])

2. *A szerzetes rend megszüntetése által*[3]) (suppressio, extinctio ordinis). Ha a római pápa valamely szerzetes rendet eltörül: azon rendtagok, kik csupán egyszerü fogadalmat tettek, ez alól fölmentetnek, a világba szabadon visszatérhetnek Azok pedig, kik az ünnepélyes fogadalmat már letették szabadon átléphetnek bármely szerzetbe, vagy pedig mint saecularisált szerzetesek valamely püspöki megyében kérhetnek alkalmazást, vagy végre megmaradhatnak a világban; s ez utóbbi esetben kötelesek a szerzetesrendnek valamely jelvényét folyton viselni, a szüzességi fogadalmat folyton megtartani; a másik két fogadalmat illetőleg pedig csak annyiban marad fenn reájuk nézve a régi kötelezettség, amennyiben ezt a körülmények megengedig.[4])

VI. A szerzetes törvénytelen úton, azaz *szökés* vagy *hithagyás* (apostasia a religione) által is elhagyhatja a szerzetet. Szökésnek neveztetik a szerzetesnek azon ténye, midőn az elöljáróság tudta és engedelme nélkül hosszabb időre elhagyja a zárdát, a nélkül azonban, hogy végkép elakarná hagyni a szerzetet; s ezért szökevénynek tartatik azon szerzetes is, ki engedély nélkül s oly szándékkal távozik a zárdából, hogy felsőbb elöljáróságnál az alsóbb rendü főnök ellen panaszt emeljen. A hithagyás pedig abban áll, hogy a szerzetes ama gonosz szándékkal hagyja el a zárdát, hogy oda többé soha visza nem fog jönni. Miután mind a szökevény, mind pedig a hitha-

---

[1]) S. C. C. 21 Sept. 1624.

[2]) A jezsuita rendfőnök nem csak a méltatlan tagokat zárhatja ki a rendből, hanem bármely rendtagot az ünnepélyes fogadalom után is egyszerüen elbocsáthat s kijelölheti a rendet, melybe az illető belépni tartozik.

[3]) Midőn valamely szerzet megszüntettetik, annak minden kiváltságai, jogai és kötelezettségei elenyésznek. A szerzet vagyona ajtatos czélokra fordittatik s ama javadalmak. melyek a szerzet kegyurasága alá tartoztak vagy a püspök szabad adományozása alá esnek, vagy ha a szokás úgy hozza magával, a fejedelem gyakorolja a kegyuri jogokat.

[4]) Igy rendelkezett XIV. Kelemen „*Dominus et Redemptor*“ czimü constitutiojában, melylyel a jezsuita rendet eltörölte. Ha azonban a szerzetes rendet nem a pápa szünteti meg, hanem a polgári hatóság üzi szét annak tagjait: a szétüzötteknek minden előbbi jogai és kötelezettségei megmaradnak mert „quae contra jus fiunt debent utique pro infectis haberi.“ (R. J. 64. in VI-to.) Tehát az ily szerzetesek. a mennyire a körülmények megengedik, a szétüzetés után is választhatnak új elöljárókat, fel vehetnek új tagokat, s a szerzetnek mindezen jogai mindaddig fennállnak, mig egy rendtag él, mert „Jus collegii remanet in uno.“

gyó szerzetesek jogtalanul hagyják el a szerzetet: a szerzetesi kötelezettség alól semmi tekintetben sincsenek fölmentve. Az ily gonosz szerzetesek a canoni és forumi kiváltságot elveszitik, szabálytalanságba esnek, ha pedig a szerzetesi öltönyt levetnék, kiközösittetnek, s a püspök, kinek megyéjében tartózkodnak, ha módjában áll, tartozik őket elfogatni s elöljáróiknak kiszolgáltatni. Ha azonban a hithagyó vagy szökevény szerzetes önkény visszatér: a Poenitentiaria utján bünétől föloldoztatik, s büntetésnek egy része is elengedtetik, sőt ha úgy kivánná, egy más szerzetbe való átlépés is megengedtetik neki.

177. §. A szerzetes rendek belszerkezete.

A szerzetes rendek belszerkezete kezdetben igen egyszerü volt, t. i. minden egyes kolostor, élén egy-egy apát állott, ki a klastrom összes kormányzatát vitte; később az apátok segédelöljárókat vettek maguk mellé, kik *praepositus* vagy *prior*, *decanus*, *cellarius*, *oeconomus* stb. nevet viseltek. Az egyes klastromok ápátai élethossziglan választattak meg és egyenlő joghatósággal birtak, és ép azért minden egyes klastrom különálló, s a többiektől független szerzetes családot képezett; midőn azonban a X. században a sz. Benedek rendjének reformálása által, egymással összeköttetésben levő különféle Congregatiók támadtak: az anyaklastromok apátai az ujonnan támadt klastromok apátai fölött joghatóságot nyertek. — A későbbi időben alakult kolduló szerzetek belszerkezete szintén több tekintetben elütött az eddig létezett szerzetesekétől, mert a kolduló szerzetesek nem élethossziglani, hanem ideiglenes elöljárókat választottak maguknak, kik alázatosságból nem apátoknak, hanem *ministereknek* nevezték magokat; s végre minden egyes kolduló szerzet Rómában egy-egy vezérfőnököt választott magának.

A jelenlegi időben tehát a szerzetesek külömböző szervezettel birnak; de az imént mondották szerint, szervezet tekintetében mégis két osztályra oszthatók.

Az első osztályhoz tartozó szerzeteseknél egy vagy több klastrom élén egy élethossziglan megválasztott főnök, — ki *apát* vagy *prépost* czimet visel, — áll, s a joghatósága alá tartozó egy vagy több klastrom, különálló s egyéb apátságok vagy prépostságoktol független szerzetes családot képez. Ilyen p. o. hazánkban a zalavári benedekrendű, a zirci cistercita apátság, a jászói és csornai prémontreirendű prépostság. Néha azonban több kisebbrendű apátság egy főapát joghatósága alatt álló közös családot képez p. o. nálunk a benedekrendiek, kiknek ugyan több apátjuk van, de valamennyien a pannonhalmi főapát joghatósága alá tartoznak, s a különböző apátságokban levő klastromok tagjai egy külön szerzetes családot képeznek, s azért az egyes rendtagok egyik apátságból a másikba áttétethetnek.

A második osztályhoz tartozó szerzeteseknél pedig bizonyos meghatározott számu klastromok fölött egy tartományi főnök (Minister provinciae) áll, ki nem élethossziglan, hanem csak bizonyos időre (3—6 évre) választatik meg, s a főnökségéhez tartozó klastromok, más tartománybeli klastromoktól függetlenek, s együttvéve külön családot képeznek, s azért az egyik tartományhoz tartozó szerzetesek valamely másik tartományba át nem tétethetnek. Noha azonban az ily szerzetesi tartományok egymástól függetlenek: de valamennyi tartomány fölött egy, Rómában székelő és szintén csak bizonyos időre megválasztott vezérfőnök (Generalis ordinis) gyakorol jogha-

tóságot. Ilyetén szervezettel birnak a szabályozott papok (canonici regulares) és valamennyi kolduló szerzetesek. A jezsuiták szervezete azonban némileg elüt a többi szabályozott papokétól, mert náluk a vezérfőnök élethossziglan választatik, s noha a rend külön tartományokra van felosztva, de valamennyi tartomány egy rendcsaládnak tekintetik, s azért az egyes rendtagok az egyik tartományból a másikba áttétethetnek; ez utóbbi szabály a redemptoristáknál is érvényben van.

Az imént megnevezett főnökön kivül az egyes klastromokban még más, kisebbrendű, azaz házfőnökök is léteznek, kiknek a különféle szerzetekben különféle neveik vannak u. m. *igazgató* (rector), *perjel* (prior), *guardian* stb. Továbbá a vezér és tartományfőnököknek a rend kormányzatában segédkezet nyujtanak a *kormánysegédek*, kik némely szerzeteseknél *assistenseknek*, másutt *consultoroknak* vagy *definitoroknak* hivatnak.

Az apátok és prépostok megválasztása vagy fejedelmi kinevezés, vagy a *tartományi káptalan* által megejtendő canonszerű választás utján történik. A tartományi káptalant a tartományban létező valamennyi házfőnök, s az egyes klastromok által megválasztott választmányi tagok képezik. — A vezérfőnököket a rend *főkáptalana*, vagyis vlamennyi tartományi főnök által kijelölt több tagú bizottság szokta megválasztani. — A tartományi főnökök megválasztása szintén a tartományi káptalan által eszközöltetik. De a jezsuitáknál a vezérfőnök nevezi ki mind a tartományi, mind pedig a házfőnököket; ez utóbbiakat ismét más szerzeteknél vagy az apát, a prépost a tartományfőnök nevezi ki, vagy pedig a tartományi káptalan választja meg. A házfőkökök szintúgy mint a tartományi főnökök 3—6 évre választatnak; némely szerzetben azonban az apát vagy prépost által megválasztott házfőnökök működési ideje, az apát vagy a prépost akaratától függ. Az apátok és prépostok állandó tartózkodási helylyel birnak; a tartományi főnökök pedig némely szerzeteknél két különböző helyen laknak, a szerint a mint a választás a tartomány egyik vagy másik részén lakó rendtagokra esett; p. o. a Magyarországban és Ausztriában tartózkodó Capucinusok és Capistranus barátok egy tartományt képeznek, s ha a választás a magyar részre esik: a tartományfőnök Budán, ha az osztrák részre: Bécsben lakik. Hasonlókép a magyarországi Salvatorianus barátoknál, ha az alsómagyarországiak közül választatik provincialis: Gyöngyösön, ha pedig a felsővidékiek közül: Galgóczon szokott székelni

A görög kath. szerzetesek felett az *archimandriták* — kik az apátoknak, — s *hegumonek* — kik a prépostoknak felelnek meg, gyakorolnak joghatóságot.

178. §. A szerzetes elöljárók jogai és kötelmei

I. A szerzetes elöljárók különféle jogokkal birnak, melyek közül némelyek a *püspöki joghatósághoz hasonló hatalom gyakorlatában* (jurisdictio quasi eppalis) állnak; más jogok pedig a *szerzetesi fegyelem* fentartására (disciplina domestica) vonatkoznak. — Az előbbi jogok gyakorlatára csupán a kiváltságolt apátok, prépostok, vezér- és tartományi főnökök képesitvék; az utóbbi jogokat pedig a házfőnökök is gyakorolhatják.

1. A szerzetes elöljárók *joghatósági hatalma* a következőkben nyilvánul:

a) A nullius dioecesis praelatusok, s a vezérfőnökök pápai kiváltság folytán, az egyetemes zsinatra meghivatnak, s ott szavazási joggal birnak. (263. §.)

b) Az apátok és prépostok püspöki diszjelvényeket viselhetnek, rendtagjaik

részére a tonsurát és alsóbb rendeket feladhatják s templomaik számára ruhákat és edényeket szentelhetnek. (71. és 114. §.)

c) Káptalani gyüléseket hivhatnak össze s azokon a szerzet részére új fegyelmi szabályokat létesithetnek, vagy azoktól felmentvényeket adhatnak.

d) A rendtagok panaszos és bűnvádi ügyeikben birói hatalmat gyakorolnak: a vétkeseket censurákkal büntetésekkel sujthatják. [1])

e) Némely bűnesetektől való feloldozást maguknak fentarthatnak, s egyes rendtagok részére gyóntatási hatalmat engedélyeznek. [2])

2. *A szerzetesi fegyelem föntartására vonatkozó* jogok gyakorlata általánvéve abban áll, hogy mind a felsőbb, mind az alsóbb rendű szerzetesfőnökök kötelesek felügyelni, hogy az összes rendben; illetőleg az egyes tartományokban és klastromokban a szerzet szabályai hiven megtartassanak, s ugy az összes szerzetes rend, mint az egyes tagok, az engedelmességi fogadalomnak hiven megfeleljenek. Ennélfogva a felsőbb rendű főnököknek jogukban áll az egyes klastromokat meglátogatni; a tapasztalt hiányokat és hibákat orvosolni, a kisebb vétségek elkövetőit meginteni vagy pedig birói eljáráson kivül is megbüntetni. [3]) Továbbá a felsőbb előljárók az egyes rendtagoknak törvényellenes fogadalmait megsemmisithetik; az egyes szerzeteseket az egyik klastromból a másikba áthelyezhetik. A házfőnökök pedig a klastromi fegyelemre ügyelnek, s az egyes klastromi tagok kisebb kihágásait megfenyitik. — Végre a vagyonkezelés is az előljáróság fegyelmi jogköréhez tartozik; és pedig az összes tartományi vagyont a tartományi főnökök, az egyes klastromok jószágait pedig a házfőnökök kezelik. [4])

II. *A szerzetes előljárók kötelmei* a következők:

a) Tökéletes életmód és a szerzetesi fogadalmak és szabályok hű megtartása által alattvalóiknak jó példát adni tartoznak [5])

b) Hogy a szerzetesi fegyelem kellő megtartására felügyelhessenek: a zárdát, melyben laknak, hosszabb időre elhagyniok nem szabad [6])

c) A szerzet fontosabb ügyeinek elintézésében önkényü eljárást nem tanusithatnak, hanem a rend tagjainak tanácsát vagy ha a rendszabályok ugy kivánják, azoknak beleegyezését is ki kell kérniök.

---

[1]) c. 10. de maj. et obed. (I. 33.)

[2]) Const. Clem. VIII. „*In suprema.*“

[3]) c. 7. 8. de stat. monach. (III. 35). — Concil. Trid. sess. XXV. c. 20 de reg.

[4]) Bármily nagy legyen is a szerzetes főnököknek a fegyelmi ügyekre vonatkozó jogi és hatalmi köre, ez a szerzet szabályainak lényeges reformálására — vonatkozzanak bár a reformok szigorúbb vagy enyhébb szabályok létesitésére — ki nem terjedhet. — Ily jog csupán a pápát illetheti meg, s ha ilyetén reformálás előadja magát: a régi professionatusok közönségesen nem köteleztetnek a reformok elfogadására.

[5]) c. 15. C. 18. q. 2. — Consil. Trid. Sess. XXV. c. 1. de regul.

[6]) SCC. in una Barchin. Resid. 17. Jan. 1691.

d) A szerzet vagyonának kezelésében hiven kell sáfárkodniok, s a szerzet jövedelmét nem szabad sajátjuknak, hanem közös tulajdonnak tekinteni. Ezért az egyes tagok élelmezéséről, ruházatáról és mindennemü ellátásáról [1]) különösen pedig a beteg rendtagok ápolásáról és gyógykezeléséről lelkiismeretesen kell gondoskodniok még akkor is ha netán az utóbbiak hü gondozása nagyobb költségeket igényelne avagy pedig adóságba döntené a rendet. — Hogy pedig ilyesmi ne történjék s hogy általánvéve az egyes tagok anyagiaban szükséget ne szenvedjenek, csak annyi egyén veendő föl a rendbe, a mennyinek tiszteséges ellátására a szerzet jövedelme elégséges. [2])

c) Ha a megyés püspök fölszólitja a szerzetes főnököket, hogy a lelkipásztori teendők végzésére neki segédeket adjanak: eme fölhivásnak habozás nélkül engedelmeskedni tartoznak. [3])

171. §. Az egyes szerzetesek kötelmei.

Az egyes szerzetesek kötelmei részint a három fogadalom, részint pedig a szerzetesi szabályok lelkiismeretes megtartására vonatkoznak.

I. *A mi illeti a három szerzetesi fogadalom megtartását*:

a) *A szüzességi fogadalom* megkivánja, hogy a szerzetes mindazt szorgalmasan elkerülje, a mi a tisztátlanság bűnére alkalmat szolgáltatna, vagy őt e tekintetben gyanúba hozhatná. — Ezért a szerzetesnek tilos, női személyeknél látogatást tenni; zárdaszüzekkel, hacsak 1-ső vagy 2-od izigleni rokonok nem volnának, s erre püspöki engedélyt nem nyernek, társalogni; [4]) s viszont nem engedtetik meg, hogy nőszemélyek bár ajtatosságuk ismeretes, tartózkodjanak, vagy csak járjanak a klastromokba. [5])

b) *A szegénységi fogadalomnál fogva* az egyes szerzetesek semmiféle vagyont tulajdon joggal nem birhatnak. A szerzetes előljáróság ingatlan vagyont élethossziglan még használatra sem engedhet át egyes rendtagoknak, [6]) de ingó jószágok birálását megengedhető, ha az ily birlalás a fényüzés szinezetet nem viseli magát. [7]) Azonban

---

[1]) V. ö. Concil. Trid. sess. XXV. c. 2. de regul.
[2]) U. o.
[3]) Intim 8. Maj. 1798.
[4]) c. 20. c. 18. q. 2.
[5]) C. 20. 22. U. o.
[6]) Concil. Trid. sess. XXV. c. 3. de regul.
[7]) U. o.

még a szerény ingóságok avagy a szükséges ellátásra adott tárgyak sem képezik az egyes szerzetes tulajdonát,[1]) mert ha valamely rendtag az ellátásra nyert pénzösszegből takarékosság által valami fölösleghez jutna: ezt nem tarthatja meg magának, s felőle szabadon nem rendelkezhetik, hanem köteles a fölösleget szerzetnek átengedni. — Továbbá önmagától érthető, hogy az egyes szerzetesek semminemű kereskedelmi, vagy pénzbeli kötelezettségeket nem vállalhatnak, s ha adóságba kevernék magukat, a hitelezők az adós ellen a bíróságnál keresetet nem indithatnak.[2]) Végre miután a szerzetesek semminemű tulajdonnal nem birnak, ép azért végrendelkezniök sem szabad, s ezért mindazt, a mi a megholt szerzetesek után fönmarad, az illető szerzet örökli. Azon szerzetes, ki privát vagyont tart magánál, két évre a cselekvő és szenvedő választási jogtól megfosztatik,[3]) s a szerzet szabályai szerint egyéb módon is bünhődik.[4]) A szegénységi kötelezettség azonban csak egyes rendtagokra, s nem egyszersmind az összes szerzetre vonatkozik, mert a szigorúbb rendű ferenczek és capuczinusok kivételével, valamennyi szerzetes rend, mint ilyen, birhat vagyonnal.

Honi törvényeink a birtokos szerzeteseknek gyárak felállitását s adásvevési szerződések kötését is megengedik.[5])

---

[1]) Általán véve birtok jogot még a pápa sem engedélyezhet a szerzetesnek.

[2]) Azon kérdésre vonatkozólag, vajjon szabad-e az egyes szerzeteseknek magán használat végett maguknál pénzt tartani, évi fizetést vagy nyugdijt élvezni? — sz. Alphons (1. IV. c. 1. n. 15. imigyen válaszol: „Ratione consuetudinis, quae hodie fere in omnibus regionibus, saltem non reformatis introducta est. . . . . puto vigorem concilii (sc. Trid. Sess. XXV. c. 2. de regul.) hodie temperatum esse, et licere singulis religiosis ex consensu superioris peculium habere ut sibi provideant ad usus necessarios vel honestos, modo sint parati, bona a se abdicare, ad superioris nutum semper ac illis sufficienter subveniatur, nam alias non tenerentur peculium dimittere.“ De egyszersmind sz. Alphors megjegyzi, hogy a szerzetesek magán jövedelme és pénztára (peculium privatum igen könnyen számtalan visszaélések forrása lehet, s hogy ezért tanácsosabb a szerzeteseknek semminemü privát vagyonnal nem birni.

[3]) Concil. Trid. s XXV. c. 2. de regul.

[4]) A régibb canonok (c. 2. 4. de statu monach. III. 35. értelmében az oly szerzetes kinél, halála után vagyon (peculium) találtatik, büntetésül temetési szertartásokban nem részesittetik. — De eme büntetésről a trienti zsinat mit sem szól, s miután napjainkban csak nem valamennyi szerzetesek birhatnak magán pénztárral, azért a fönebbi rendeletnek érvénye jelenleg már elenyészettnek tekinthető.

[5]) 1840: 17; 1844: 6. — Minthogy az egyes szerzetesek semmi vagyont meg nem tarthatnak, sem ujabbat nem szerezhetnek, ama két érdekes kérdés merül föl: a) Kié lesz ama vagyon, melyet a szerzetes a szerzetbe való lépés és a sze-

c) *Az engedelmesség fogadalma* következtében az alattas szerzetesek elöljáróikkal szemben feltétlen engedelmességre köteleztet-

---

génységi fogadalom letétele előtt birt? b) Kié lesz ama birtok, melyet a szerzetes a szegénységi fogadalom után örökség útján vagy szerzeménykép megnyerne, ha ebben őt fogadalma nem akadályozná? Az első kérdésre vonatkozólag azt mondjuk, hogy ha a szerzetes a szerzetbe való lépése előtt vagyonáról bármikép intézkedett, intézkedései, sőt még végrendelete is érvényben maradnak (c. 9. c. 19. q. 3.) Ha pedig a szerzetes még nem intézkedett vagyonáról: Justiniánnak (Novel. v. c. 5. Novel. C. XXIII. c. 38.) az egyház által is elfogadott törvénye (c. 7. 9. C. 19. q. 3. — c. 8. de probat. II. 19. — c 2. de testam III. 26.) lép érvénybe, mely szerint t. i. ha a szerzetesnek nincsenek gyermekei, a vagyon a szerzeté lesz, föltéve, hogy a rend vagyonnal birhat. — Ha pedig gyermekei lennének a szerzetesnek, az összes vagyont fölosztva közöttük: egy gyermekrészt köteles magának föntartani, mely azután a kolostort illeti meg. Ha a szerzetes nem az egész vagyont osztotta föl gyermekei között, a megmaradt részt köteles a klastromnak átadni, de a klastrom ebből a gyermekekre eső részt kiadni tartozik. — Végre ha a szerzetes mielőtt gyermekei közt fölosztotta volna vagyonát, meghal: a klastrom a vagyonból kiadja a gyermekek osztályrészét, a többit pedig magának tartja meg. — Hogy mi történjék azon szerzetes vagyonával, a ki birtokszerzési joggal nem biró szerzetbe lép, a törvényben nincs intézkedés. Pachmann azomban úgy vélekedik (Lehrbuch des Kirchenrechtes I. p. 401.), hogy az illető szerzetes, ha talán adósságai lettek volna, hitelezőit kielégitvén: a többi vagyonnal akkép tartozik rendelkezni, amint azt a szerzetes elöljáróság meghagyja neki. — A második kérdést illetőleg a trienti zsinat határozottan kimondja, hogy nemini igitur regularium — liceat bona immobilia vel mobilia — quovis modo ab eis acquisita tamquam propria aut etiam nomine conventus possidere — sed statim ea superiori tradantur conventuique incorporentur.“ Ha tehát akár örökség, akár szerzeménykép valami megilletné a szerzetest tartozik azt a szerzetes rendnek átadni. Innét ama régi közmondás: „Religiosus quidquid acquirit monasterio acquirit.“ (Nem magának keres a barát). Ezek szerint tehát világos: a) hogy egyes szerzetesnek nem lehet valamit oly feltétellel ajándékozni, hogy az ajándék a megajándékozottnak tulajdonává. váljék. — Vajjon lehet-e puszta használatra valamivel megajándékozni a szerzetest? még el nem döntött vitás kérdés, de valószinü, hogy ez az elöljáróság engedelmével ilyes mit tenni nem tilos. b) Viszont nincs megengedve, hogy bárki valamely szerzetestől az elöljáróság tudta nélkül valami ajándékot elfogadjon, ha csak az ajándék valami csekély értékü étek, az ajtatosság emelésére szolgáló tárgy p. o. sz. képecske, olvasó stb. nem lenne, s maga az ajándékozás ténye valamely erény gyakorlatot nem képez. A ki értékesebb ajándékot fogad el a szerzetestől, az apostoli sz. széknek föntartott bűnbe esik, melytől azonbon az u. nevezett quinquennalis facultásnál fogva a püspök is föloldozhat, de csak akkor, ha a vétkes vagy alamizsnálkodás vagy teljes visszatérités által, a szerint t. i. a mint az elfogadott ajándék 10 scudonál több vagy kevesebb értékü, — bűnéért eleget tesz. — Ha honi törvényeinket elemzés alá veszszük, kitünik, hogy nálunk örökséget vagy hagyományt csak az nyerhet, ki mind általában, mind különösen a kirendelt javakra nézve elfogadhatási és vagyon-rendelkezési jogában megszoritva nincs. E szerint tehát nálunk, ha a szerzetes fogadalmat tett: örökösödési joggal nem birhat. — De ha valamely szerzetes saeculári-

nak,[1]) kivéve, ha az előljáróság olyasmit parancsolna, a mi Isten, s az egyház által helyeselt polgári törvényekkel vagy a szerzet szabályaival ellenkezik. A föltétlen engedelmesség megkivánja ugyan, hogy a szerzetes a rá nézve terhes és kellemetlen, sőt még igazságtalan parancsokat is teljesitse; de ily esetben az alattas saját ellentétes nézetének kellő szerénységgel bűn nélkül kifejezést adhat; sőt az igazságtalan parancsok ellenében föllebbeznie is szabad, de a föllebbezés sohasem függeszti föl a parancs érvényét, s nem menti föl a panaszost a parancs teljesitésétől.[2])

Végre az engedelmesség fogadalma azt is megkivánja, hogy az egyes szerzetesek a szerzetes renden kivül semmiféle hivatalt, megtiszteltetést, vagy egyházi méltóságot, előljáróik beleegyezése nélkül el ne fogadjanak.

II. *A szerzet szabályainak megtartására vonatkozálag* a következőket kell tudnunk:

1. A szerzetesi szabályok az alapitó akarata szerint és szellemében, az egyház által megengedett reformok és módositások nyomán tartandók meg.

2. Minden szerzetes köteles a szerzetesi öltönyt folyton viselni.[3])

3. *Az életközösség fentartása* czéljából ugy az alattvalók, mint az előljárók közös háztartást vinni, s közös asztalt tartani kötelesek. E tekintetben csak a betegek számára engedtetik meg némi kivétel. Némely szerzeteseknél azonban a rendszabályok megengedik, hogy az apát vagy prépost külön étkezzék.

4. A szerzetesek kötelesek a *zárlat* (clausura) törvényét is megtartani, a mi a férfi szerzeteseknél kettőt igényel u. m. a) hogy a rendtagok mint olyanok, kik a világról s annak örömeiről lemond-

---

sáltatnék, örökségi joga, melytől a szegénységi fogadalom miatt elesett, újra feléled. — A birtokképes szerzetesekre nézve, az 1715: 71. t.-czikk azt rendeli, hogy ezek a szerzeményből mit sem kaphatnak; — de az ősi vagyonból osztályrészük $^1/_{10}$-ét megnyerhetik; azonban azt is mindenkor pénzben és soha sem többet 5000 frtnál. (V. ö. Szeredy II. 1256 és 1287 — Porubszky p. 266.—96. számú jegyzet.)

[1]) Loyolai sz. Ignácz portugali rendtartásaihoz (1553. év 26. Márt.) irt levelében ezen engedelmességet *coeca obedientia*: *vak engedelmességnek* nevezi, mit azonban nem ugy kell értenünk, mintha a szerzetes köteles lenne vakon és minden gondolkozás nélkül megtenni, bármit parancsoljanak is neki, hanem hogy Isten iránti szeretetből saját akaratját előljárói akaratja alá vetvén, mindenkor tartozik a törvénytelenségnek nem mondható parancsokat készséggel teljesiteni.

[2]) c. 3. 26. de appel. (II. 25.)

[3]) c. 2. ne clerici vel monachi in VI-to (III. 24.)

tak: csak ritkán, s az előljáróság engedelmével, s legtöbbnyire másod magukkal járjanak ki a klastromból;[1]) b) hogy a klastrom küszöbét nők egyátalában át ne lépjék.[2]) — A nő szerzeteseknél a zárlat törvényei még szigorúbbak. (Lásd a 181. §-t.)

Hazánkban az 1723: 96. t.-czikk értelmében minden szerzetes rendnek meghagyatott, hogy az apostoli király s a haza boldogságáért évenkint 12 sz. misét végezzen. Az apáczák pedig kötelesek hasonló szándékból vagy mások által misét mondatni, vagy pedig a fölség és haza üdvéért gyakrabban imádkozni.

Végre több kir. rendelet megtiltja, nehogy az egyes szerzetesek oly végrendeletet szerkesszenek, avagy mint tanuk aláirjanak, a melyekben az összes szerzetes rend vagy pedig az egyes klastromok számára hagyományozások történnek.

180. §. Az összes szerzetes rendek jogai és kiváltságai.

I. Minthogy a szerzetes rendek a papsághoz számittatnak, és legtöbbnyire az egyházi rendeket is fölveszik: ezért a hármas egyházi hatalom gyakorlatára bizonyos tekintetben ők is jogosultsággal birnak; és pedig:

1. *A tanitói hivatalt* illetőleg a szerzetesek jogositva vannak az Isten igéjének hirdetésére; de szükséges, hogy erre előbb a püspököktől engedelmet kérjenek;[3]) s a püspöknek jogában áll a megadott engedélyt elegendő okokból, a nélkül, hogy azokat kinyilatkoztatni tartoznék, újra visszavonni. Továbbá mielőtt az egyes szerzetesek szónoki müködésöket megkezdenék, a püspök előtt személyesen megjelenni s tőle áldást kérni tartoznak.[4]) Végre a püspöknek hatalmában áll megtiltani, nehogy az alatt mig ő sz. beszédet tart, a szerzetesek templomában prédikáczió tartassék.

2. *A papi hivatalra nézve* meg van engedve a szerzeteseknek, hogy saját templomaikban a poenitentiatartást és Oltáriszentséget kiszolgáltathassák. De

a) *A poenitentiatartás szentségének kiszolgáltatásánál* következő szabályokat kötelesek megtartani:

α) A szerzetes társak és ujonczok gyónásának kihallgatására a szerzetes előljáróság ad engedélyt.

β) Világi egyének részére absolutiót csakis az illető megyés püspök engedélyével adhat. Ily engedélyre csak akkor számithatnak a szerzetesek, ha kellő vizsgálat után, melyet vagy maga a püspök,

---

[1]) Clem. VIII. Const. „Nullus omnino.“ 25. jun. 1599. Urb. VIII. „*Romanus*“ 28. aug. 1624.

[2]) Pii V. „Romanum.“ 16. jul. 1570.

[3]) Concil. Trid. Sess. XXIV. c. 4. de reform.

[4]) U. o. Sess. V. c. 2. de ref.

vagy más általa kijelölt examinator eszközöl, — a gyóntatásra alkalmasaknak találtattak.[1]) Ha egyszer a pöspök valamely szerzetesnek a gyóntatásra minden korlátozás nélkül hatalmat adott: azt ok nélkül vissza nem vonhatja;[2]) utódjának jogában áll azt tenni. A megyés püspök által valamely szerzetesnek engedélyezett gyóntatási jog, csakis az engedélyezőnek egyházmegyéjére terjed ki, tehát ha a szerzetes más megyében óhajt gyóntatni: az ottani püspöktől ujabb engedélyt kell kérnie.[3])

γ) A szerzetesek az apácza zárdákban csak püspöki felhatalmazás mellett lehetnek gyóntató atyák.

δ) A világi hivek a szerzeteseknek plébániai javadalommal össze nem kapcsolt templomaiban is elvégezhetik a húsvéti gyónást.

b) *Az Oltáriszentség kiszolgáltatása körül* a szerzetesek következő jogokkal és kötelmekkel birnak:

α) Az áldozár a szerzetesek nem csak nyilvános templomaikban, hanem privát oratoriomaikban is bármely napon misézhetnek, s más világi papoknak is megengedhetik a misézést;[4]) s ha a hivek ünnepnapokon itt hallgatnak sz. misét: az egyház erre vonatkozó parancsának eleget tesznek.

β) A püspök megtilthatja a szerzeteseknek, hogy templomaikban idegen világi papoknak, vagy más rendbeli szereteseknek a misézést mindaddig meg ne engedjék, mig a püspök vagy pedig helyettese előtt fölszentelésükről szóló bizonyitványaikat elő nem mutatták.[5])

γ) A szerzetesek a klastromaikban szolgálatot tevő világiaknak húsvétkor is kiszolgáltathatják az Oltáriszentséget, sőt ugyanazokat a haldoklók szentségével is elláthatják. Vajjon birnak-e hasonló joggal a szerzetesek azon ifjakra és lánykákra nézve is, kik a férfi- vagy nőszerzetesi növeldékben végzik tanulmányaikat? közjogilag nincs eldöntve; tehát e tekintetben az egyes országokban uralkodó szokás, s a megyés püspök rendelete lehet mérvadó.

δ) A szerzeteseknek püspöki engedély nélkül az Oltáriszentségeket imádás végett kitenni nem szabad.

A poenitentiatartás és Oltáriszentség kiszolgáltatásán kivül

[1]) U. o. Sess. XXIII. c. 15.

[2]) De az utód a felhatalmazást minden okadatolás nélkül is visszaveheti.

[3]) Const. Clem. X. „*Superna.*“ 1670.

[4]) VI. Pius pápa megengedte, hogy a benczések, carmeliták, augustinianusok, minoriták és capucinusok templomában misező világi papok ezen szerzetesek misekönyvét használhassák.

[5]) Ben. XIV. Const. „*Apostolicum Ministerium.*“ 29. Maj. 1753.

még délesti isteni tiszteletet is tarthatnak a szerzetesek; továbbá elhunyt szerzetes társaikat templomaikban maguk temethetik el; de egyéb papi ténykedést, főkép plébániai teendőket csak azon esetben végezhetnek, ha valamely plébániai javadalmat kezelnek.

3. *Az egyház kormányzatában* is résztvehetnek a szerzetesek a mennyiben t. i. kisebb s nagyobb hivatalok viselésére egyaránt képesitvék. — De megjegyzendő, hogy kisebb hivatalokat csak annyiban viselhetnek a mennyiben azok szerzetesi javadalmat képeznek: ellenben világi javadalmat az apostoli sz. szék engedélye nélkül nem élvezhetnek; kivéve a preamontreieket, kik különös kiváltságnál fogva egyaránt kezelhetnek szerzetesi vagy világi javadalmat.[1]) A nagyobb javadalmak elnyerésénél már nincsenek a szerzetesek korlátozva, mert egyaránt megválasztathatnak pápává, birnokokká, püspökké, világi apátokká vagy prépostokká.

II. *A szerzetesek régi időtől fogva több rendbeli kiváltságokkal birnak*, s némely szerzetesek ujonnan nyert kiváltságaikat más szerzetbeliekkel is közölhetik (communio privilegiorum) igy p. o. ha valamely kolduló szerzetes rend bioznyos kiváltságot nyer: annak valamennyi kolduló szerzet részesévé lesz. A jezsuiták szintén osztoznak a kolduló szerzetesek kiváltságaiban.

A szerzetesi kiváltságok legnevezetesebbike a *püspöki joghatóság alól mentesség* (exemtio), melyről már a 113. §-ban említést tettünk, de az ott mondottakon kivül még meg kell jegyeznünk:

1. A püspöki joghatóság alóli mentességben csak a valódi szerzetesek, s nem egyszersmind a Congregatiók részesülhetnek.

2. *Az 1625. év után épült klastromok közül csak azok* élvezhetik a mentesség kiváltságát, a melyek legalább is 12 tagot számlálnak.[2])

3. A szerzetesek, csak mint szerzetesek s a szerzetes klastromban elkövetett tényeikre vonatkozólag vannak kivéve a püspöki joghatóság alól; ha tehát valamely szerzetes lelkipásztorkint működik, eme hivatalt illetőleg teljesen a megyés püspök joghatósága alatt áll.[3]) Ha pedig valamely szerzetes a klastrom falain kivül valamely nyilvános vétséget követne el: a püspök egyenesen fölszólithatja a klastromi előljárót, a vétkes megfenyitésére;[4]) s az illető előljáró köteles a felszólitásnak engedni, mert különben hivatalát veszíti s a püspök maga büntetheti meg a vétkest. Ha pedig ily esetben a szerzetes elöljáró egy más klastromba, mely a püspök megyéjén kivül van, teszi át a megbüntetendő szerzetest: — a püspök megkövetelheti,

[1]) Ben. XIV. Con. „*Oneroso*“ 1. Sept. 1750. — V. Pius constitutiója szerint („*Ad exequendam*“) a javadalom administratorául kinevezett szerzetessel még *négy* más szerzetes társnak kell laknia. — XIII. Gergelynek enyhéb rendelete szerint azonban elégséges, ha csak *egy* más rendtárs segődik az administrator mellé.

[2]) S. C. C. 21. Jan. 1625.

[3]) Ben. XIV. cont. „*Cum major*“ 6. idus Nov. 1758.

[4]) Concil. Trid. Sess. VI. c. 3. de reform. XXV. c. 14. de Regul.

hogy az általa kitüzendő határidő alatt ama szerzetes visszahivassék; s ha az előljáró a püspöki parancsnak nem engedelmeskednék: örökre elveszíti cselekvő s szenvedőleges jogát; a püspök pedig ama másik püspököt kinek megyéjében a szerzetes áthelyeztetett: a büntetés végrehajtására fölszólithatja.[1])

4. A kiváltságos szerzetesek kötelesek eleget tenni mind azon megyei törvényeknek, melyeket botrány nélkül mellőzniök nem lehet; minők p. o. a megye ünnepek megtartása; nyilvános körmeneteken való megjelenés.[2])

5. Ha valamely szerzetes a vallás vagy erkölcs ügyeire vonatkozó munkát akar kiadni: müvének jóváhagyását nem csak a szerzeti előljáróságtól, hanem az illető megyés püspöktől is ki kell kérnie.[3])

181. §. A nő-szerzetesek.

A nő-szerzetesekre nézve következő részleges szabályok léteznek:

1. Nőzárdákat rendszerint csak városokban vagy nagyobb mezővárosokban vagyis oly helyeken szabad alapitani,[4]) a hol elegendő számu gyóntató atyák vannak s hol a zárda szüzek a netán erőszakos megtámadtatás veszélyének nincsenek annyira kitéve. Továbbá a női zárdákat tilos valamely férfi klastrom közelében fölállitani.[5])

2. Szigorú egyházi büntetés vagyis az egyházból való kiközösités alá esnek mindazok, kik valamely szüzet a zárdába való lépésre kényszeritenek; avagy ellenkezőleg zárdába lépni óhajtó nőt szándéka kivitelében megakadályoznak.[6])

3. A trienti zsinat rendelete szerint[7]) a nők már 12 éves korukban is ölthetnének magukra zárda szüzi ruhát; de ugyanazon zsinat rendeleteit magyarázó Congregatio[8]) határozata és általánosan bevett szokás folytán, a nők szintugy mint férfiak: csak 15 éves korukban vehetik fel a szerzetesi öltönyt.

4. A zárdába való fölvételt ugyan a zárdai előljárónők szabadon gyakorolják; de ugy a beöltözés, valamint az ünnepélyes fogadalom letétele előtt, a püspök vagy annak megbizottja tart a felővizsgálatot: vajjon a nő szabad akaratából lépett-e a zárdába?[9])

[1]) Clem VIII. const. „*Suscepti muneris*“ 7. Mart. 1595.
[2]) Concil. Trid. Sess. XXV. c. 12. 13. de Regul.
[3]) Reg. X. indicis.
[4]) Concil. Trid. Sess. XXV. c. 5. de Regul.
[5]) c. 23. C. 18. q. 2.
[6]) Concil. Trid. Sess. XXV. c. 18. de regul.
[7]) U. o. c. 17.
[8]) 12. Jun. 1773.
[9]) Concil. Trid. sess. XXV. c. 17. de regul.

5. A próbaévet és az ünnepélyes fogadalmat illetőleg a nőszerzeteseknél is ugyanazon szabályok tartandók meg, melyek a férfi szerzeteseknél érvényben vannak. Azonban a Congr. sup. stat. Reg. 1857. Martius 19-iki rendelete (lásd 175. §.) az apáczákra ki nem terjed. — A zárda szüzek az ünnepélyes fogadalmat mindig az illető megyés püspök, avagy helyettesének jelenlétében és kezeibe teszik le; s ezért a zárda főnöknő köteles egy hónappal a fogadalom letétele előtt a megyés püspököt értesiteni, — s ha ezt elmulasztaná: hivatalától fölfüggesztetik.[1]) — Vannak azonban oly kiváltságolt főnöknők, kik maguk is elfogadhatják alattvalóik fogadalmát.

6. Hogy a zárda hölgyek a szüzesség fogadalmát annál könynyebben megtarthassák: minden hónapban egyszer gyónni és áldozni kötelesek.[2]) — Az apáczák gyóntatását csak a püspök által 3 évre kinevezett gyóntató atyák teljesithetik,[3]) kiknek a három év leteltével a további működésre csak a Congregatio Ep. adhat engedélyt. Évenkint azonban 2—3-szor rendkivüli gyóntató atya is jöhet a zárdába.[4])

7. A nő-szerzeteseknél a *zárlat törvénye* igen szigorú. Ugyanis a zárdába semmiféle idegen, legyen az akár férfi, akár nő, püspöki engedély nélkül,[5]) (mely soha sem lehet általános, hanem csak egyes esetekre vonatkozó,) — nem léphet, — s a ki engedelem nélkül jön a zárdába: ipso facto kiközösités alá esik. Viszont a zárda szüzek soha el nem hagyhatják zárdájukat, ha csak erre elégséges okuk nincs. V. Pius szerint [6]) csak három ilyen ok lehet u. m. *nagy tüzvész, ragályos betegség* és *bélpoklossági járvány*. A zárdát törvénytelen módon elhagyó zárdaszüz kiközösités alá esik, s ha hivatalt viselt: attól megfosztatik.[7]) — A zárlat szigoránál fogva a zárdaszüzek egyik zárdából a másikba, vagy pedig egészségi szempontból fürdőbe pápai engedély nélkül nem mehetnek.[8])

8. Minden nőzárda élén egy főnöknő áll, a *ki fejedelem asszony, apátnő, perjelnő* vagy egyszerüen *főnöknő* (abbatissa, priorissa, praefecta) nevet visel, s vagy élethossziglan, vagy pedig 3—6 évre

---

[1]) U. o.
[2]) U. o. c. 10.
[3]) S. C. C. 27. Mart. 1647.
[4]) Conc. Trid. Sess. XXV. c. 10. de reg.
[5]) Const. Ben. XIV. „*Gravissimo.*“ 31. Oct. 1749.
[6]) Const. „*Decori.*“ kal. Febr. 1570.
[7]) U. o.
[8]) Ben. XIV. de syn. dioec. 9. 158. — 13. 12. 29.

választatik meg. A választást az illető klastromhoz tartozó apáczák a püspök, vagy annak helyettese jelenlétében és titkos szavazás útján eszközlik; s főnöknő csak az lehet, ki a szavazatok $^2/_3$-át nyeri. Ha az első szavazásnál ki sem nyerné meg a többséget: az *accessus*-féle szavazás is megengedtetik.[1]) Továbbá megkivántatik, hogy törvényes ágyból származott nő, s ugyanazon klastrombeli tag, ki már legalább is 40 éves, s a letett fogadalom után 8 év óta dicséretes magaviseletet tanusitott, — választassék meg főnöknővé. Ha ily korú alkalmas zárdahölgy nem volna a klastromban: a püspök engedelmével, vagy egy más klastrombeli alkalmas apácza; vagy pedig ugyanazon klastromból oly zárdaszűz választandó főnöknővé, a ki már 30 éves, és a letett fogadalom után 5 évig kifogástalan életet élt.[2]) — A zárda főnöknők hatalma nem csak a zárdai fegyelem fentartására, hanem a zárdai háztartás gondjaira s a vagyonkezelésre is kiterjed; habár tanácsosabb, ha a püspöktől kijelölt gondnok vezeti a gazdasági ügyeket. — Bármily hatalommal legyenek az apácza főnöknők felruházva: minden fontosabb ügyben a püspök tanácsával kell élniök: s a megyés püspök a joghatósága alá tartozó nőzárdákat rendes jognál fogva; a kiváltságolt zárdákat pedig mint az apostoli sz. szék megbizottja, időközönkint meglátogathatja, s az észlelt hiányokat megorvosolhatja.

182. §. A szerzetes rendekhez hasonló Congregatiók.[3]) A tertiáriusok és confraterek.

I. Már a föntebbiekben emlitve volt, hogy szerzetes rendnek csak oly vallásos társulat nevezhető, mely a római pápa engedelmével létesült, s melynek tagjai ünnepélyes fogadalmat tesznek. — A III. laterani[4]) és II. lyoni[5]) zsinat rendeletei szerint nem is lenne szabad pápai engedély nélkül a szerzetesekéhez hasonló vallásos társulatot alakitani; de újabb időben e szabályok régi szigora elenyé-

[1]) c. 43. §. 1. de elect. in VI-to (1. 6.) Szavazás alkalmával a püspök nem lép a zárdába, hanem a zárlat ajtócskájánál szedi össze a szavazatokat, (Concil. Trid. Sess. XXV. c. 7 de regul.)

[2]) U. o.

[3]) Külön §-ban szóltunk a congregatiókról, már csak azért is, hogy élénkebben előtüntethessük a különbséget, mely a valódi szerzetesek és egyszerü congregatiók között létezik, mely különbség a legtöbb külföldi és honi szerzők egyházjogtani kézikönyveiben csak homályosan jeleztetik.

[4]) C. 9. de relig. domus (III. 6.)

[5]) C. h. t. un. in. VI-to. (III. 17.)

szett, mert az apostoli sz. szék jóváhagyása nélkül is létesültek ilyes testületek, melyeket a pápák részint elnéztek, részint hallgatagon avagy nyiltan is helyeseltek. E szerint tehát ezen uj társulatok, bár valóságos szerzetes rendekül nem tekinthetők, mindazáltal törvényes és valóságos egyházi testületekül tartandók. — Közönségésen *Congregatióknak* (cong. religiosa) nevezett ezen ujabbkori intézményekről a következőket kell tudnunk:

1. A congregatiók kétfélék u. m. férfi és női társulatok s az utóbbiak száma sokkal nagyobb.[1])

2. A congregatiók megalakulhatnak püspöki engedélylyel is; néha azonban szabályaikat, megerősités végett, a pápához küldik, de azért ha esetleg ő szentsége teljesitené is kérelmüket: valódi szerzetes rendekké nem válnak.

3. A congregatiók tagjai nem kötelesek a próba évet kiállani; s ha szabályaik azt mégis megkivánnák: ujonczaik a szerzetes ujonczokra nézve előirt szigoru szabályok megtartására nem kötelezvék.

4. A congregatiók tagjai a szerzetesi fogadalmak letételére sem köteleztetnek s ha tesznek is fogadalmakat, azok csak egyszerüeknek tekintetnek; s némely congregatiókban nem is örökösek, hanem bizonyos meghatározott időre terjednek a fogadalmak. — Ennél fogva tehát ha a congregatiókhoz tartozó egyének semmiféle fogadalmat sem tettek volna: bármikor; ha pedig bizonyos időre terjedő fogadást tettek: a meghatározott idő leteltével; avagy pedig püspöki engedély mellett előbb is szabadon visszaléphetnek a világba; végre ha örökös fogadást tettek: attól a pápa, vagy maga az illető congregatió fölmentheti őket. Azonban bárminő legyen a fogadalom: annak törvényes letételéhez püspöki engedély kivántatik.

5. A nő-congregatiók nem tartják meg a nő-szerzetesek részére előirt szigorú clausura törvényt s ezért kijárhatnak a klastromból, s viszont az idegenek püspöki engedély nélkül is beléphetnek zárdáikba.

6. Az egyes congregatiók ép úgy mint a szerzetes rendek főnökökkel birnak, kik a fegyelemre felügyelnek; de e mellett a megyés püspökök is gyakorolják a congregatiók felett mindama jogha-

[1]) A férfi congregatiók közül nevezetesebbek az oratoriánusok és lazaristák; a női congregatiók közül az angol szűzek, iskola-nővérek, saecular canonissák, beguinák, bernárdinák, jó pásztor nénék, gondviselés nénék, Jézus leányai, szürke nénék stb.

tóságot, mely őket a nem kiváltságolt férfi s nő-szerzetesekre nézve az egyház törvényei szerint megilleti.

II. A congregatióktól meg kell különböztetnünk a *tertiariusokat és tertiariakat* vagyis a minkét nembeli *harmadrendű szerzeteseket* [1]) kik valamely szerzetes rend (leginkább a koldus szerzetesek szabályaiból készült, s az apostoli sz. szék által jóváhagyott kisebbszerű szabályok és életrend megtartására egyszerű fogadalmat tesznek, s vagy az illető szerzetes rend öltönyében, vagy csupán annak valamely jelvényét hordva a megyés püspök és helybeli plébános felügyelete alatt a világban élnek. — Nálunk leginkább a szerzetes öltönyt viselő és szüzességi fogadalmat tett tertiariak vannak elterjedve, kikről a következőket kell megjegyeznünk:

1. Csakis oly tertiariaknak engedhető meg a szerzetesi öltöny viselése, kik már legalább is 40 évesek, jó erkölcsiségük ismeretes, s tisztességes megélhetésre elegendő vagyonnal birnak.

2. Annak megitélése vajjon a szükséges kellékek föltalálhatók-e a tertiariában: a megyés püspökhöz tartozik.

3. Csakis azon szerzetes rendek adhatnak engedélyt a tertiariaknak a szerzetes öltöny viselésére, a melyek erre nézve az apostóli sz. széktől különös kiváltságot nyertek.

4. A szerzetes öltöny viselésére jogositott tertiariak csakis oly személyekkel lakhatnak együtt, kik velök 1-ső vagy 2-od izigleni vérrokonságban avagy sógorságban vannak.

III. Végre megemlitjük még a ferenczrendiek *Confraterjait*, vagyis azon egyéneket, kik mint jótevők, a nevezett szerzet tiszteletbeli tagjaivá választatva, a szerzet lelki javainak (közös imák, búcsúk) részeseivé lesznek.

183. §. A testvérületek (Confraternitates).

Testvérületeknek oly egyletek neveztetnek, melyeknek tagjai a nélkül, hogy közös életet élnének, vagy fogadalmat tennének: valamely ajtatossági vagy felebaráti szeretet sugalta tények gyakorlására társulattá alakulnak.

Ily testvérületek Németországban már a VIII. és IX. században léteztek, s valószinüleg pogány eredetű *gild* társulatok kereszténvesitése folytán támadtak; [2]) a XI. században pedig más országokban is elterjedtek. Az egyház kezdetttől fogva helyeslé az ily testületeket, s azok számára különféle kiváltságokat engedélye-

[1]) A harmadrendű szerzetesek ugy támadtak, hogy assisi sz. Ferencz azon világi hivek számára, kik az általa alapitott rendnek szabályait követni akartak, külön szabályokat alkotott; s eme szabályok harmadrendűeknek neveztettek, hogy megkülömböztessenek az *elsőrendű* vagyis a férfiszerzetesek; a *másodrendű* vagyis a nő-szerzetesek szabályaitól.

[2]) Már N. Károly császár törvényeiben is említés tétetik a testvérületekről.

zett [1]) s a püspököket felszólitá [2]), hogy eme testvérületeket megyéikben terjeszteni igyekezzenek. Hogy azonban a testvérületek czéljuknak megfelelhessenek, s az ajtatosság czége alatt viszszaélésekre alkalmat ne szolgáltassanak: VIII. Kelemen pápa, [3]) a testvérületek alapitására és igazgatására vonatkozólag részletes szabályokat alkotott, s ezek szerint:

1. Új testvérületek csakis a megyés püspök engedélyével alakithatók, ki csak akkor adhatja meg az alakulási engedélyt, ha a testvérület alapszabályait megvizsgálva azokat czélszerüeknek találta. Ha azonban az alapitandó testvérület több egyházmegyére kiterjed: megerősitésért az apostoli sz. székhez kell folyamodni.

2. A netalán előforduló viszálykodás meggátolására: egy városban, csak egy, ugyanazon nevü és czélú testvérület alakitható. Kivételt e tekintetben csak az Oltáriszentség imádására alakult testvérület képez, melynek minden plébániai területen külön egyletei lehetnek.

3. A nő-szerzetesek templomaiban, nehogy a zárdaszüzek zárlati törvénye megháborittassék: testvérületek nem alakithatók.

4. A társulat tagjainak az egyleti szabályok megtartására esküt tenni nem szabad; s olyas kiváltságokban nem részesithetők, a melyek által a püspöki joghatóság, vagy pedig a plébániai jogok csorbát szenvednének.

5. Ha a polgári törvények ugy kivánnák: az alakitandó új testvérület alapszabályai a polgári hatóságnál is bemutatandók [4])

6. A testvérületeknek elnökei rendszerint a helybeli plébánosok szoktak lenni, de lehetnek mások is; s különösen a szerzetesek templomaiban levő egyleteket maguk a szerzetesek igazgatják;

Napjainkban fölötte számos ajtatos és jótékony czélú testvérület létezik. Az ajtatossági czélból alakult testvérületek közül megemlitendők: az Oltáriszentség egylete, Jézus és Mária sz. szivének társulata, az olvasó társulatok stb, A jótékony egyletek közül nevezetesebbek: az oltáregylet, a missiokat segélyző, a chinai kisdedek megmentésére (Jézus gyermekségének társulata), a szeszes italok mérték nélküli ivásának meggátolására, a bukott nők megmentésére, leányok kiházasitására stb. alakult egyletek.

[1]) Eme kiváltságok leginkább búcsuk engedélyezésében állnak.

[2]) P. o. XI. Ince (Epla ad omnes eppos. 22. Jun. 1696).

[3]) Const. „*Quicunque*“ Dec. 7. 1694.

[4]) **Ausztriában meg van tiltva a testvérületeknek valamely külföldi fejedelemtől pénzbeli segélyt kérni** (1849. 24. ápr. 1853. 26. nov. nyilt parancs.)

ugyanazon zárdához tartozó szerzetesek azonban több társulatot nem vezethetnek.

7. A társulatok pénztárát az elnök, vagy más társulati hivatalnok kezeli, ki a pöspöknek évenkint számot adni tartozik.

8. A megyés püspöknek jogában áll bármely társulatot, még azokat sem véve ki, a melyek valamely kiváltságolt szerzet templomában léteznek — évenkint meglátogatni.

9. Ha a társulat tagjai körmenetek alkalmával testületileg megjelennek, a papság után foglalnak helyet, s ha egyszerre több társulat jelennék meg, a régiebbek megelőzik a később alakultakat; de ha az Oltáriszentség körülhordásával történik a körmenet: az Oltáriszentség egylete minden más társulatot megelőz.

B) Az egyház befolyása a jótékony és tanintézetek alapitására és igazgatására.

184. §. A jótékony intézetek.

A találékony ker. szeretetet az emberiség mindennemü testi és lelki szükségletein segitni óhajtván számos olyatén jótékony intézeteknek adott létet, melyek a pogányoknál még névről sem voltak ismeretesek. A ker. szeretet létesitette a szegény ápoldákat, kórodákat, lelencz és árvaházakat, siketnémák s vakok intézeteit, tébolydákat és zálogházakat. S minthogy mindezen intézeteket kezdetben maga az egyház alapitotta s azok vezetésére igen gyakran a szerzetesek vállalkoztak; vagy ha magán egyének által alapitattak volna is az ily intézetek: mindig vallásos szinezettel birtak: azért az egyház az előszámlált intézeteket kezdettől fogva *egyházi jellegüeknek* tekintette, s azoknak alapitására és igazgatására minden időben befolyást gyakorolt; s noha a modern állam eme jogos befolyást sok tekintetben megszoritotta: az egyháznak régi és természetes joga elévültnek vagy megszüntnek nem mondható.

Az egyháznak a jótékony intézetekre való jogos befolyását tüzetesebben kifejtendők: részletesen szólunk a szegények segélyezéséről, és a különféle bajban sinlődők ápolásáról.

1. *A mi illeti a szegények segélyezését*: a sz. irásból [1]) tudjuk, hogy az agostolok eleinte maguk gondoskodtak a szegények és özvegyek gyámolitásáról, később eme teendőt a diaconusokra biztak.

[1]) Apost. csel. VI. I. 6.

A kereszténység nagy mérvű elterjedése s egyházmegyék alakulása után, az összes egyházmegyei vagyon évi jövedelmének negyedét a püspökök mindig a szegények istápolására forditották. — A javadalmi rendszernek behozatával pedig: a szegények számára eső régi részletből külön alapitványok létesittettek, melyeknek kezelése a székesegyházaknál valamelyik kanonokra, a plébániák területén pedig a plébános avagy valamely más alkalmas világi személyre bizatott. — Hogy azonban főleg a végső nyomorba és tehetetlen állapotba jutott szegényeken nagyobb sikerrel lehessen segiteni: már az első századokban [2]) létesittettek olyatén házak, a melyekben a szegények fölfogadtatván, mindennemű ellátásban részesültek. Ily szegény ápoldák napjaikban is léteznek; de ezek nagyobb részt a polgári hatóságok felügyelete alatt állanak, s a szegények folytonos segélyezéséről is legtöbb helyen az állam szokott gondoskodni.

2. *A szenvedő emberiség különféle testi bajainak* orvoslására fölállitott különféle intézetekben az egyház mindig ama szabályt tartá szem előtt, hogy midőn a testi bajokat enyhitni igyekszik: a lelki szükségletekről sem feledkezik meg; s azért a kórodákban nem csak a betegek gyógykezelésére, hanem ugyanazok lelki állapotára s lelki üdvére is felügyel. A lelencz és árvaházakban nem csupán egyszerű ellátásban; a siketnémák s vakok intézetében nem csupán oktatásban, hanem egyszersmind vallásos nevelésben is részesiti a gyermekeket.

A jótékony intézetek legújabb időkig nem csak a lelkiekben, hanem az anyagiakra nézve is a megyés püspökök felügyelete alatt állottak; kivéve a lovagrendek és szerzetesek igazgatása alatt levő kiváltságolt intézeteket, melyekre nézve a fejedelmek gyakoroltak felügyeleti jogot. Minthogy pedig a jótékony intézetek vagyona egyházi birtoknak tekintetett: gyakran megtörtént, hogy az ily vagyon javadalomkép egyes papi egyéneknek, káptalanoknak vagy szerzeteseknek adományoztatot, s az ily javadalmasok kötelesek voltak jövedelmük fölöslegét a kirendelt jótékony czélra forditani. — De miután az ily javadalmak kezelői nem ritkán lelkiismeretleneknek bizonyultak: a viennei zsinat 1311-ben elrendelte, hogy a jótékony intézetek vagyona jövendőre javadalomkép ne adományoztassék, hanem azoknak összes jövedelme pusztán a kitüzött czélra fordittassék. —

[1]) A VI-ik században már több helyütt léteztek szegény ápoldák, p. o. *Rómában* (Hieronym. ep. 66. ad Pachom.); *Konstantinápolyban* (Eusebius de vita Constantini V. 27.); *Cappadociában* (Gregor. Naz. oratio. 20.)

Ugyanazon zsinat egyéb visszaélések meggátolására különösen szivükre köté a püspököknek a jótékony intézetek feletti felügyeletet; a trienti zsinat[1]) pedig meghagyá, hogy bár ki alapitotta legyen a jótékony intézeteket: a püspöknek jogában álljon azokat meglátogatni (a fejedelem felügyelete alatt levőket azonban, csak azok beleegyeztével;) — az intézetek előljárói pedig évenkint kötelesek legyenek a püspöknek számadásaikat benyújtani; ha csak az intézet alapitója a számadások megvizsgálására másokat nem rendelt; a püspök azonban még ekkor is felveendő a számadásokat vizsgáló bizottság tagjai közé; de mint ilyen számadó fölmentésében vagy elmarasztalásában csak egy szavazattal bir.

A legujabb állami törvények a püspöknek imént kifejtett jogait el nem ismerik, s a jótékony intézetek csak nem mindenütt kizárólag állami felügyelet alatt állanak.

Magyarországban a hasonnemü intézetek anyagi ügyeire az az apostoli király ügyel föl, ki azonban jelenleg nem személyesen, hanem a vallás és közoktatási ministerium s a szolgabirák által gyakorolja eme jogát. — Püspökeinknek csak a lelki ügyek vezetésére van joguk, de ha netalán azt tapasztalnák, hogy megyéjükben létező alapitványok hűtlenül, vagy az alapitó szándéka ellen kezeltetnek: erről a kormánynak jelentést tenni tartoznak. Ha azonban valamely esperesi kerületben az egyház felügyelete alatt levő kóroda vagy valamely jótékonyczélú alapitvány létezik: a kerületi esperes köteles ezen intézet vagy alapitvány számadásait a plébános, kegyúr vagy ennek helyettese jelenlétében évenkint átvizsgálni, s a püspöknek beterjeszteni. Végre honunkban ama pénzbirságok, melyeket a polgári törvények némely bünvádi esetekben, p. o. hamis esküvés, vesztegetési kisérlet miatt a vétkesre szabnak: rendszerint a helybeli szegények alapjára, vagy más jótékony czélra fordittatnak.

185. A tanintézetek.*)

A valódi müveltség és tudomány soha sem állott s nem is fog állani ellentétben a ker. vallással s ép ezért az egyház minden-

[1]) Sess. XXII. c. 8. 9. de reform.

*) Az egyháznak a tanügyre vonatkozó befolyása napjainkban a lényegesebb korkérdések közé tartozik s azért e tárgyra vonatkozólag a többi jogtani szerzőktől kissé elütőbb bodorban értekeztünk; s az egyháztörténelemhez tartozó bővebb történeti részletezés helyett, élénken, világosan és részletesen előtüntetni ohajtottuk azon jogi szempontokat, melyek szerint az egyházat a tanügyre való befolyás történeti és természeti joggal megilleti.

kor hő pártolója volt a tanügynek; de mivel a gyarló emberi ész saját ismeretiben és tudományában elbizakodva könnyen letérhet az igazság ösvényéről s ellentétbe jöhet a vallási igazságokkal: azért az egyház, mint a kinyilatkoztatott igazságoknak őre, kezdettől fogva kötelességének ismeri oda hatni, hogy a tanintézeteket látogató ifjuság ker. szellemü oktatást nyerjen. Tehát az egyház a legrégibb időktől fogva, mind az alsóbb, mind a felsőbb intézetek alapitására, szervezésére és vezetésére lényeges befolyást gyakorolt. A hajdani plébánia, klastromi és káptalani iskolák s a később keletkezett egyetemek mind az egyház által alapittattak; [1]) s az egyház felügyelete alatt állottak, s az azokban működő tanárok nagyrészt egyházi férfiak voltak. — S egész a reformátio kezdetéig valamennyi ker. államban az összes tanügy az egyház vezetése és igazgatása alatt állott, s a mondott ideig az állam az egyháznak a tanügyre való befolyását nem csak üdvösnek, hanem jogosnak is tartá, s a középkorban élt nagy fejedelmek: mint N.-Károly római császár, Alfréd angol, Nagy Lajos és Corvin Mátyás magyar királyok, kik a történelem tanuságaként buzgó pártolói valának a müveltség és tudományoknak — vallásos szellemben, az egyházzal karöltve mozditották elő a tudományokat.

A XV-ik század vége felé s a XVI-ik elején a reformatio

[1]) *A plébániai iskolák* ugy keletkeztek, hogy az egyház meghagyta, hogy minden plébános vegyen maga mellé egy clericust, ki a plébániai gyermekeket a hit elemeire, irás, olvasás mesterségére oktassa (V. ö. c. 3. de vita et honest. cler. III. 3. — c. 12. D. 37, — c. 1. C. 12. q. 1.) Később azután alkalmas világi egyénekre is bizatott a plébániai iskolák vezetése, melyekből idő folytával a mostani népiskolák keletkeztek. A kolostori iskolák pedig mint nevök is mutatja a szerzetesek klastromaiban léteztek, hol nem csupán a szerzetes növendékek, hanem más világi egyének is bővebb oktatást nyertek a tudományok különféle ágaiban; hasonló iskolák létesültek a székesegyházak mellett is, melyek *káptalani iskoláknak* neveztettek A kolostori és káptalani iskolákból származtak a mai gymnasiumok. Azonban a gymnasiumok keletkezése előtt némely nevezetesebb káptalani és kolostori iskola *egyetemmé* (universitas) alakult. Egyetemeknek neveztetnek oly felsőbb iskolák, melyekben a theologián kivül a jogtudomány, bölcsészet, s orvosi tudományok is előadatnak. A legrégibb egyetemek valának a *bolognai* (alapittatott 1158) hol különösen a római jog; a párisi (1200) hol, a theologia és dialectica; *salernoi*; hol az orvosi tudomány tanittatott. A XIV-ik századtól kezdve csak pápai engedély mellett lehetett új egyetemet alapitani; s az egyetemi ifjuság számos kiváltságokban részesült. Napjainban azonban az egyetemek felállitása nem a pápa, hanem az illető ország fejedelmének beleegyezésével történik, s a jelenlegi egyetemek szervezete a régiektől különbözik, mert a mostani egyetemek 4 facultásra, u. m. *theologiai, jogi, orvosi.* és *bölcsészeti*-re osztatnak fel. Legújabb időben pedig a *müegyetem* (technica) is az egyetemek kiegészitő részeül tekintetik.

apostolai az általuk hirdetett új tanokat nagyobb sikerrel ohajtván terjeszteni: az egyetemeknél az egyház befolyását mindinkább szükebb térre kezdék szoritani, ugy hogy lassankint csak a theologiai facultas maradt az egyház felügyelete alatt, ellenben a többi facultasok az állam igazgatása alá kerültek. — Ujabb időkben pedig az ál-liberalismus a közép és alsó rendű iskolákból is kiküszöbölni igyekszik az egyházi befolyást és világszerte azon elvet hirdeti, hogy *az egyháznak semmi köze sincs az iskolákhoz és tanügyhöz, s hogy minden rendű tanintézetek az egyház befolyásától, s bárminő vallási szinezettől menten, kizárólag az állam felügyelete és igazgatása alá tartoznak.*

Ezen elvet az egyház soha el nem fogadhatja, mert noha a profán tudományok ápolása és terjesztése lényegileg nem egyházi, hanem polgári ügynek tekinthető; s noha az egyház készséggel elismeri, hogy a tanügy rendezése és szervezése körül az államot számos jogok megilletik; s noha ezen oknál fogva az egyház napjainkban az állammal szemben (mely kétségtelenül már sok érdemet szerzett magának a tanügy felvirágoztatása körül) oly mérvű betolyást és jogokat az iskolákra nézve nem követel magának, mint a minőt hajdanta, midőn úgyszólván, kizárólag az egyház müvelte a tudományokat, — gyakorolt: mindazáltal mai napig is teljes joggal megkivánhatja az egyház:

1. *Hoyy az egyházi vagyonból alapitott tanintézetek továbbra is egyházi felügyelet és vezérlet allatt maradjanak.*

Az egyháznak eme jogát csak a legnagyobb elfogultsággal eltelt kebel vonhatja kétségbe. Ugyanis igen természetes:

a) Hogy az egyház által alapitott tanintézetek, ugyanannak tulajdonát képezik, s ezen tulajdonjognál fogva eme tanintézetekben a felügyelet és igazgatás joga nem az államot, hanem az egyházat illetheti meg.

b) Mivel az egyház az általa létesitett tanintézetekben, valamint hajdanta, ugy napjainkban is hiven tanitja az ismereteket és tudományokat, s készséggel elfogadja s megtartja az állam által előirt tanügyi törvényeket: azért az állam semmiféle czimen sem lehet arra jogositva, hogy az egyháztól ezen tanintézeteket elvonja, s azok vezetését magához ragadja.

2) De azt is joggal megkövetelheti az egyház, *hogy bárminő állami vagy magán tanintézetekben is felügyelhessenek az egyház előljárói az ifjuság vallásos nevelésére, s hogy a hittanitást a mondott tan-*

intézetekben is mindenkor ha egyház szolgái, a papok kezeljék; a többi tantárgyak pedig ker. szellemben adassanak elő.

Az egyháznak eme joga szintén kétségbe vonhatlan, mert

a) az egyház Krisztus Urunktól hatalmat nyert a ker. igazságok hirdetésére és épségben tartására; s ezért az ifjuság vallásos nevelésére való felügyelet: a hittannak az iskolákban való előadása s a tudományoknak a tévelyektől való megóvása, szintén az egyház elvitázhatlan jogát képezi. De máskülönben

b) az államnak is érdekében áll, hogy hivő és vallásos polgárok kerüljenek ki a tanintézetekből, mert csak ilyenektől remélhetni a haza érdekeinek előmozditását. Ily polgárokká pedig csak ugy lesznek kiképezhetők az ifjak, ha a tanintézetekben az egyház befolyása által a ker. szellem és vallásos érzület fentartatik.

A mondottak szerint tehát a napjainkban létező háromféle tanitézetekben az u. n. *elemi, közép* és *felsőbb* tanodákban, habár azokat az állam állitotta volna is fel: bizonyos mérvü befolyás teljes joggal megilleti az egyházat. És pedig a mi illeti az *elemi tanodákat*, ezekben legnagyobb mérvü befolyást követelhet magának az egyház, mert ezen iskolák növendékei a kisded gyermekek nem csak az ismeretek és tudományok elemeit szerzik meg maguknak, hanem ugyanitt oktattatnak a hit elemeire is; s ugyanitt nyerik az *alapnevelést* is, mely a tapasztalás tanuságakint csak úgy lehet sikeres, ha a hit és erkölcstan elvei szerint eszközöltetik. De továbbá a *középtanodákra* is befolyást kell az egyháznak gyakorolnia, mert az elemi tanodákban megkezdett nevelés és hittanitás itt is folytattatik, másrészt pedig a tudomány különböző ágainak elsajátitása alkalmával a serdülő ifjak positiv hite többféle veszélyeknek lehet kitéve; ugyanis nincs a tudományoknak oly ága, mely hitetlen és vallástalan tanár által előadatva, az ifjak hitét ingadozóvá nem tehetné;[1]) s ezért az egyháznak joga és kötelessége felügyelni, nehogy az ifjak hitükben fogyatkozást szenvedjenek. Végre az *egyetemeknél* is érvényesitheti az egyház befolyását, s hogy a theológiai facultás egészen az egyház felügyelete alá tartozik, fölösle-

[1]) P. o. a természettudományok tanára saját bölcsességében elbizakodva, könnyen megtámadhatja a világteremtésére vonatkozó kinyilatkoztatást; hirdetheti a darvinismust. A történet tanára számtalanszor megtámadhatja az egyházat. Sőt a vallással legkisebb összeköttetésben sem lévő tantárgyak p. o. szám- és mértan vagy nyelvtan tanára is tehet tárgyától eltérőleg olyas megjegyzéseket, melyek a vallásos meggyőződésnek ártanak.

ges bizonyitgatnunk, mert ezt még az álliberalismus hivei sem merik kétségbe vonni. De a többi facultásoknál is teljes joggal befolyást igényelhet magának az egyház; mert noha a felsőbb tanintézeteknek nem nevelés és hittanitás a czéljuk: mindazáltal a magasabb jogi-, bölcsészeti- s orvosi tudományok előadásánál is történhetnek a tanárok részéről a vallás és erkölcsiség rovására visszaélések;[1]) tehát ezek meggátlására joggal megkivánhatja az egyház, hogy hitetlen és szabadoncz egyének egyetemi tanszéket ne nyerhessenek. S más különben pedig mivel az egyetemi ifjuság is fegyelmi szabályok alatt áll: az egyház megkövetelheti, hogy eme szabályokat vallásos és az erkölcsiséggel összhangzatos szellem lengje át.[2])

A mondottakból tehát önkényt következik, hogy az egyház semmikép sem helyeselheti az ujabb időben felállitott *közös iskolákat* vagy is az állam avagy pedig a községek által létesitett olyatén tanintézeteket, a melyek semmiféle vallási szinezettel nem birnak, s a melyekben a tanitást bárminő vallású egyének eszközölhetik. Az ily tanintézeteket még akkor sem pártolhatja az egyház, ha megengedtetik, hogy azokban a papság kezelje a hittanitást; mert mindig megvan a lehetőség, hogy ama kisebb mérvű befolyás is — mit a hitelemzők és hittanárok az ifjuság nevelésére gyakorolnak — a többi tanitók előadásai által, kik az egyháztól semmi tekintetben sem függnek, — nagy részben vagy pedig teljesen paralysáltatik. A közös iskolák legtöbb esetben a vallási közöny és skepticismus

[1]) Az egyetemi tanároknak is ha vallásos hittel nem birnak, alkalmat lelhetnek a positiv vallás ostromlására; mert p. o. a jogtanár a jog; a bölcsészettanár a bölcsészet terén is hirdethet a kinyilatkoztatott igazságokkal ellenkező jogi vagy bölcsészeti elveket. S hogy még az orvosi karnál is lehet a hitetlenség számára proselytákat szerezni, onnét gyanitható, mert napjainkban a vallástalanság és hitetlenség az orvosok közt fölötte el van terjedve.

[2]) Fölötte ohajtandó volna, hogy az egyetemi ifjuság szigorúbb és a ker. érzületnek megfelelő szabályok alatt álljon, mert valóban megdöbbentő dolog, hogy napjainkban a meglazult fegyelem folytán az egyetemi hallgatóság közt mindinkább terjed a túlságos szabadelvüség, erkölcsi romlottság és rakonczátlanság; sőt a mi más tanintézetekben nagyon ritkán vagy soha sem fordul elő, t. i. a tanárok elleni tüntetés: az egyetemeken vajmi gyakori esemény. Azt ugyan készséggel megengedjük, hogy az egyetemi tanulók, kik már többé nem gyermekek, — kissé férfiasabb fegyelmi szabályokat igényelnek; de azt még sem lehet helyeselnünk, hogy a még nem érett korú ifjak a gymnasiumi szigorúbb fegyelem korlátai közül kiszabadulva, az egyetem laza fegyelmi szabályai által mintegy szabad porázra bocsáttatnak.

vagy éppen a hitetlenség propagandáivá lesznek, s ép ezért az egyház az ily iskolákat már több izben kárhoztatta. [1])

Jegyzet. Az egyetemeknél létező theologiai facultásoknak régi s jelenleg is érvényes kiváltságaihoz tartozik a *hittudori* (ss. Theologiae doctor) *diploma engedélyezés.* A hittudori rang kezdetben csak egyszerű felhatalmazás vagy képesittés volt arra, hogy valaki a kolostori iskolákban vagy az egyetemi tanszékeken tanitói tisztet viselhessen. Ily felhatalmazás engedélyezésére eleinte a scholasticus kanonok vagy azon praelatus, kinek főfelügyelete alatt az intézet állott, volt jogositva: később pedig, miután a tanitásra szabadalmat nyert egyének testületekké alakultak, a tanitási szabadalom megadása ugyanazon testületekre szállott át; mindazonáltal minden egyes esetnél az illetékes egyetemi kancellárnak vagy praelatusnak beleegyezése is szükségkép kikérendő volt. A tanitásra szabadalmazott, s *magistereknek* vagy *doctoroknak* nevezett egyének, kezdetben csak egy bizonyos tanintézetnél élhettek a nyert szabadalommal; később azonban a szabadalom általános érvényűvé vált: s ezóta a doctori rang nem annyira tanitási szabadalomnak, mint inkább *academiai rangfokozatnak* tekintetik. A jelenlegi egyházi fegyelem szerint, valamely theologiai facultas, csak pápai engedély mellett élhet a hittudori okmány adományozásának jogával. Valamint hajdanta ugy jelenleg is hittudori diplomát az nyerhet, ki az előirt szigorlatokat sikerrel kiállotta, s nyilvános hittani vitatkozást tartott. Az osztrák-magyar birodalomban érvényes szabályok szerint 4 szigorlat van előirva u. m. a) a bibliai tanulmányokból; b) a dogmaticából; c) az erkölcs- és lelkipásztorkodástanból és d) az egyháztörténelem- és egyházjogból. Minden egyes szigorlat két óra hosszáig tartó vizsgálatból áll, s a vizsgálatnál csak a vizsgáló egyetemi tanárok s a facultas decánja lehetnek jelen. A hittani vitatkozás azonban nyilvánosan történik. A theologiai tanárok a nyilvános disputálástól fölmenthetők, de a vitatkozás helyett valamely hittani értekezést kell szerkeszteniök. A hittudorok következő kiváltsággal birnak: a) többféle egyházi hivatal vagy méltóság elnyerésére képesitvék; b) az egyetemes zsinatokra meghivathatnak s tanácskozási szavazattal birnak; c) némely tudori jelvények p. o. karikagyűrű, tudori kalap, cimádának nevezett taláris viselésére jogositvák.

186. §. A magyarországi tanügy.

Magyarországban ép ugy mint egyéb országokban, a legtöbb tanintézet az egyháznak köszöni létét, s azért tanintézeteink igaz-

[1]) Nota. Nuncii ap. Paris. 15. Maji 1850. A missioi ügyek Congregatiója az irlandi papságnak a közös iskolák mellett való működést megtiltá. (Ápr. 18. 1850). A közös iskolák védelmére azt szokták felhozni, hogy azok gazdaságosabbak, mert több hitfelekezet együttesen könnyebben föntarthatja és rendezheti iskoláit, mint ha minden egyes felekezet saját erejéből viseli a tan-költségeket. Erre azonban azt feleljük, hogy habár a közös iskolák gazdaságos voltát tagadnunk nem lehet, de azért oly gazdálkodást és takarékoskodást, mely a hit- és erkölcsi elvek rovására történik, pártolnunk még sem szabad; s ha egyes jellemes emberek elveik érdekében készséggel hoznak áldozatokat: az államnaknak sem szabad a társadalom alapléte: a hit és erkölcsiség érdekében hozandó nagyobb áldozatoktól visszariadnia.

gatásában a magyar egyház az őt megillető befolyást legrégibb időktől fogva szabadon gyakorolta; de legujabban alkotott törvényeink az egyháznak régi jogait sok tekintetben megszoritották. És pedig:

I. *A népiskolákra* vonatkozólag az 1868: 38 és 1876: 28 tczikkek egészen uj szabályokat irtak elő, melyek közül a következők érdemelnek különös emlitést:

a) A törvény megengedi ugyan, hogy az országban létező különféle hitfelekezetek eddig létezett iskoláikat továbbra is megtarthassák; de az ily iskolákat — bárminémü állami segély reménye nélkül — az illetékes hitfelekezetek tartoznak fentartani;[1]) továbbá az egyházi előljárók kötelesek felügyelni, hogy a felekezeti iskolák a népoktatási törvény igényeinek minden tekintetben megfeleljenek. — A cultusminister és a megyei tanfelügyelő (lásd az alábbi j) pontot) a felekezeti iskolákra nézve is joghatóságot gyakorolnak s ép ezért, ha valamely felekezeti iskola a megyei tanfelügyelő háromszori megintése után sem helyeztetik a törvényeknek megfelelő helyzetbe: elvesziti felekezeti jellegét, és közös iskolának nyilvánittatik.[2])

b) Közös vagy községi iskoláknak pedig azon néptanodák tekintetnek, melyek semmiféle vallási szinezettel sem birván: azoknak igazgatására semmiféle egyházi hatóság befolyást nem gyakorolhat, s a mely tanodákban ugyan az illető felekezet papsága végzi a hit-

[1]) Hogy mily kevéssé felel meg az osztó igazság elvének a törvény eme rendelete kitünik onnét, mert honi iskoláink nagy része felekezeti jelleggel bir s a nép általán véve idegenkedik a közös iskoláktól. De továbbá, a közös iskolák részére adni szokott állami segély reménye számos visszaélések forrásává lehet; mert sok helyütt a féltudós jegyzők vagy más izgága emberek könnyen reá veszik a községi lakosokat, hogy saját jobb meggyőződésük ellenére elközösitsék iskoláikat. Nagyon óhajtandó volna tehát, hogy a szegényebb hitfelekezeti iskolák is nyerhetnének állami segélyt. (V. ö. Dr. Kovách Pál „A kath. papság némely legégetőbb kérdéseiről" 35. 36. lap). — A hitfelekezeti iskolák előljáróinak segélyezés végett idegen uralkodóhoz fólyamodni tilos. (Vall. és közokt. min. 1873. jan. 2. 718. sz. a. rendelete.)

[2]) A törvénynek eme rendeletét sem tartjuk igazságosnak; mert ha valamely hitközség, — iskoláinak rendbehozatalára nézve jóakaratot s igyekezetet tanusit: méltányosabb volna szándéka kivitelére hoszabb időt engedni, annál is inkább, mert mint tapasztalásból tudjuk a közös iskolák közt is sok találtatik, mely nem felel meg a törvény kellékeinek. De különben is *„in natura sallus non datur"* a közel multban elhanyagolt tanügyünket nem egyszerre, hanem csak lassacskán lehet virágzóvá tennünk.

tanitást, de a tanitók bárminő vallásuak lehetnek. A közös iskolák — ha a szükség ugy kivánja — állami segélyben részesülnek.

c) Az iskolák jellegét (hitfelekezeti vagy közös voltát) mindenütt a községi hatóság határozza meg ; s ezért a felekezeti iskolák közösekké, s a közösek felekezetiekké válhatnak [1])

d) Mind a hitfelekezeti, mind a községi iskolák fentartására a helybeli adózó polgárok egyenes adójuk után 5%-ot fizetni kötelesek. Ott a hol hitfelekezeti és községi iskola létezik : azon polgárok, kik a felekezeti iskola fentartásához járulnak, csak annyiban tartoznak a községi iskola javára adózni, a mennyiben a hitfelekezeti iskolára fizetett adójuk a törvényes 5%-ot ki nem meriti.

e) Az iskola épületek száraz és egészséges helyen, s a tanonczok számához képest elég tágasan, azaz egy teremre 60 gyermeket, s minden gyermekre 8–12 □ lábnyi tért számitva, épitendők. Azon régi iskolaépületek, melyek a törvény eme kellékének meg nem felelnek, rövid idő alatt kellőleg átalakitandók.

f) A fiu-gyermekek a leány-gyermekektől elkülönitve, s a mennyire lehet, külön teremben tanitandók, s egy tanitó rendszerint 80 gyermeknél többet nem tanithat.

g) A néptanodák háromfélék u. m.

α) *Elemi népiskolák* vagyis alsóbb rendű tanodák. Ily tanoda minden községben felállitandó, hol legalább is 30 tanköteles gyermek találtatik. Az elemi népiskolákban kétféle tanfolyam létezik. Az első hat évig tart, s a tanonez részéről naponkinti iskolai látogatást igényel. A másik tanfolyam három évre terjed s ezen tanfolyam tanonczai részére téli időben hetenkint 5, nyáron pedig 2 órai előadás tartatik. Ugyane tanfolyam *ismétlő-iskolának* is hivatik.

β) *Felsőbb népiskolák*, melyek csak nagyobb községekben vagy-

[1]) Oly községben, — hol a felállitott hitfelekezeti iskolába más hitfelekezetbeli hivek nem akarják gyermekeiket járatni, ha iskolaköteles gyermekeik száma legalább 30-at tesz, — a község köteles közös iskolát felállitani, s azt ily iskola felállitási és fentartási költségei mindenek előtt a község azon közös jövedelmeiből fedeztetnek, a melyek iskolai czélokra rendelvék, és pedig oly arányban, a mely arányban áll a közös iskolába járó gyermekek száma a felekezeti iskola tanonczaihoz. Oly helyeken pedig, hol a más hitfelekezethez tartozó iskolakötelesek száma 30-at nem tesz : ezen gyermekek is, ha a szülők azoknak tanitásáról máskép nem gondoskodnának, tartoznak a hitfelekezeti iskolába járni s a szülők ezen iskola fentartási költségeihez ép oly arányban járulnak, mint azon hitfelekezet tagjai, a kik az iskolát létesitették avagy fentartják.

is a hol a lakosok száma 5000-re tehető, létesitendők. A 6 elemi osztályt elvégzett növendékek által látogatható ilynemű népiskolákban a fiú-tanonczok tanfolyama 3, a leányoké 2 évre terjed.

γ) *Polgári iskolák.* A nagyobb városokban felállitandó ez iskolákban a fi-tanonczok tanfolyama 6, a leányoké 4 évig tart.

h) A szülőknek és gyámoknak szigorú kötelességük az iskolaköteles gyermekeket iskolába járatni. Iskolakötelesnek tekintetik minden fiú- és leány-gyermek a 6 évtől a 15 év betöltéig. És pedig 6 éves kortól 12-ig a rendes, 12-től 15-ig pedig az ismétlő iskola látogatása kivántatik. Ha az iskolaköteles gyermek az iskolát hanyagul látogatja: szülői vagy gyámjai az iskola-alap javára pénzbirságot tartoznak fizetni; és pedig első izben 50 krnyi, másod izben 1 frtnyi, harmad izben 3, negyed izben 4 frtnyi birságot. Ha pedig a negyedszeri birságolás után sem járatná a szülő vagy gyám a gyermeket iskolába: az iskolaszéknek jogában áll az iskolától visszatartott gyermek részére különös gyámot rendelni, ki annak iskoláztatásáról gondoskodik.

i) Tanitó csak az lehet, ki a tanitó képezdét jó sikerrel elvégezte és tanitói oklevelet nyert. A hitfelekezeti tanitók kántori teendőket is végezhetnek, de csak ugy, ha ez által tanitói kötelmeik pontos teljesitésében gátolva nincsenek. A közös iskolai tanitók azonban egyúttal kántorok nem lehetnek. Jegyzői hivatalt pedig sem a hitfelekezeti, sem a közös iskoláknál alkalmazott tanitók nem viselhetnek.

j) A népiskolák fölötti legfőbb felügyelet a vallás és közoktatási ministert illeti meg, kinek a *megyei tanfelügyelők nyujtanak segélyt.*[1]) Minden vármegyének egy tanfelügyelője van, de a ter-

[1]) Legujabban a magyar püspöki kar közmegegyezés utján elhatározta, hogy az egyes egyházmegyékben létező kath. népiskolai ügy rendszeres vezetésére és a kath népiskolai tanintézetek felett való felügyelet biztosabb gyakorlására minden egyházmegyében *egyházmegyei tanfelügyelői hivatal* állittassék fel, mely hivatal egy, a püspök által kinevezendő tanfelügyelőből, és a megye terjedelméhez képest egy- vagy két tanfelügyelői segédből áll. — A tanfelügyelő a káptalan tagjai közül választatik, ki a főpásztor által nyert megbizatás és utasitás nyomán: a) Az egyházmegyei hivatalhoz érkezett iskolai előterjesztéseket, rendeleteket és beadványokat tanulmányozza, feldolgozza, és a nyert hatáskörhöz képest vagy elintézi, vagy pedig véleményes jelentésével az egyházmegyei hatóságnak bemutatja. b) Időközönkint a megyei kath. iskolákat személyesen meglátogatja s látogatásairól évi jelentést tesz. c) Felügyel, hogy az esperesek, mint kerületi tanfelügyelők az iskolákat minden évben meglátogassák. d) Az iskolaszéki számadásokat felülvizsgálja, és az iskolai vagyon pontos kezelését ellenőrzi. e) Felügyel, hogy a megyében létező kath. tanintézetek a

jedelmesebb vármegyékben altanfelügyelők is léteznek. Budapest városa pedig külön tanfelügyelővel bir. A tanfelügyelőknek kötelességük a vármegyében lévő valamennyi népiskolát évenkint vagy személyesen, vagy segédeik, avagy más szakértő megbizottak által meglátogatni; az észlelt hiányok orvoslásáról gondoskodni és a tanügyre vonatkozó statisticai adatokat a cultusministeriumnak beküldeni. Továbbá a tanfelügyelők mindenkor tagjai és tanügyi előadói a közigazgatási bizottságoknak, s elnökei a képezdei igazgató tanácsnak.

A tanfelügyelőn kivül még a *közigazgatási és népnevelési bizottságok* s *az iskolaszékek* is befolyást gyakorolnak a tanügyre.

A) A *közigazgatási bizottságok* főbb teendői a következők:

α) A cultusminister, vagy a tanfelügyelő által kibocsátott tanügyi rendeletek végrehajtása.

β) A tanköteles gyermekek évenkinti összeirásának elrendelése.

γ) A törvény kivánalmainak meg nem felelő felekezeti iskolák megintése.

δ) A népiskolai törvények ellen vétő községi előljárók elleni vizsgálat megejtése.

---

törvény kivánalmainak minden tekintetben megfeleljenek. f) Kiváló gondot fordit a megye területén létező tanitó- és nőtanitó képezdékre. A tanitóképesitő vizsgálatokon jelen van és a tanitó képesitő okleveleket aláirja. g) Az egyházkerületi vagy megyei tanitó egyleteket figyelemmel kiséri; gyüléseiken lehetőleg részt vesz. h) A tanitóknak a nevelés és tanitás köréből kidolgozás végett évenkint alkalmas tételeket tüz ki; a tanitók egyházkerületi tanácskozmányaiban, a mennyire lehet részt vesz és elnököl. i) A kath. népiskolai tankönyvek kiadását előkészitő bizottságnak tagja. j) Hivatalos utazási költségeit, valamint az irodai kiadásokat felszámitja, s azok az egyházmegyei pénztárból megtérittetnek; vagy pedig e czélra évi átalányban részesül. A tanfelügyelői segéd állandó évi fizetéssel láttatik el. k) Az egyházmegyei tanfelügyelő kinevezése az állami tanfelügyelőnek az egyes hitközségek iskolaszékeinek, és az egyházkerületi tanfelügyelőknek az egyházmegyei hatóság által hivatalosan tudtul adatik. — *A szentszékekhez* az illető megye főpásztora által a következő iskolai ügyek tétetnek át elintézés végett: a) Az uj iskolai épületek felállitása, a mennyiben az, az egyházmegyei alapitványok terhére, vagy azok segélyének igénybe vételével történik. b) Az iskolaszékek által megválasztott tanitók megerősitése. c) A tanitók elleni fegyelmi eljárás. d) A kántortanitói nyugdijintézeti ügyek. e) A hitközségi iskolaszékek által a rendszabályok 7., 12., 14., 18., 21., 22., 24., 32., 34., 35., 47., 48., 49. és 52. §§. értelmében az egyházmegyei hivatalhoz intézett ügyek. — Ha valamely iskolai ügy a sz. szék előtt tárgyaltatik: az egyházmegyei tanfelügyelőnek mindig jelen kell lennie, — s az ő tudomása és közreműködése nélkül a sz. szék az iskolai ügyekben mit sem határoz, vagy rendel, kivéve a halaszthatlan eseteket; de az ily intézkedések is, utólagosan a tanfelügyelő tudomására hozatnak. Ha az iskolai ügyek elintézésénél véleménykülönbség támad a tanfelügyelő és a sz. szék többi tagjai közt: az ügyet a püspök, vagy annak helynöke dönti el. (V. ö. *A magyarországi lat. és gör. szert. róm. kath. egyházmegyei tanfelügyelői hivatal szervezete, és a tanfelügyelő hatásköre,* — valamint a számára adott *utasitás.*)

ε) A tanitók elleni panaszok megvizsgálása és eldöntése.[1])

ζ) Az iskoszéki számadások felül vizsgálata.[2])

B) Az egyes törvényhatósági képviselet által a törvény értelmében megválasztott *nevelési bizottságok* [3]) véleményezési és inditványozási joggal birnak az illető törvényhatóság összes népiskolai ügyeire nézve, s ennélfogva tanügyi javaslatokat terjeszthetnek a közigazgatási bizottság elé, s véleményt adnak ugyanazon bizottság által hozzájuk utasitott ügyekben.

C) *Iskolaszékek* minden polgári vagy hitközségnél felállitandók, s legalább is 5 tagból állanak.[4]) A felekezeti iskolaszékek teendőit az illető egyházi elöljáróság határozza meg, de az iskolamulasztókkal szemben a felekezeti iskolaszékek is akkép tartoznak eljárni, mint a községi iskolaszékek.

A községi iskolaszékek teendői a következők:

α) A tanitók megválasztása.

β) A fölötti őrködés, hogy a gyermekek rendesen látogassák az iskolát, s ha e tekintetben hagyagok lennének, a szülők megbüntése.

γ) Az iskolák gyakrabbi látogatása. Jelesül pedig minden héten egy iskolaszéki tag köteles az iskolát meglátogatni, s megfigyelni, miként teljesiti a tanitó kötelességét.

δ) Az évi vizgálatokon az összes iskolaszéki tagok kötelesek megjelenni.

ε) Az iskolai alap kezelése és az iskolai épületek rendben tartására szintén az iskolaszék által eszközöltetik. Ezen teendőket azoban az iskolaszék nevében az általa megválasztandó egy vagy két gondnok gyakorolja, ki egyúttal a tanitók fizetését kiszolgáltatja és sáfárkodásáról évenkint számot ad az iskolaszéknek.

Az állami iskolákhoz a cultusminister iskolaszékek helyett gondnokságokat állit, s azok teendőjét és ügyrendjét rendeletileg állapitja meg.

---

[1]) A tanitó ellen a fegyelmi vizsgálatot kis és nagy községekben a szolgabiró; rendezett tanácsú városban a polgármester teljesiti A vizsgálatnál az iskolaszék vagy a gondnok mindig meghallgatandó. A vizsgálat befejeztével a fegyelmi biráskodást a közigazgatási bizottság fegyelmi választmánya gyakorolja. A tanitók ellen alkalmazható kisebb vagy nagyobb fegyelmi büntetések a következők: a) intés vagy dorgálás; b) pénzbirság, mely a tanitó fizetésének 10%-ig terjedhet; c) a szerzett nyugdij igénynek elvesztése; d) állomásról való elmozditás. Az itélet 8 nap alatt a cultusministerhez felebbezhető.

[2]) A közigazgatási bizottság átalán véve az 1868: 38. t.-czikk által elrendelt de az 1876: 28. t.-czikk által eltörült tankerületi tanács teendőit végzi.

[3]) Ezen bizottság tagjaivá az iskolalátogatásokkal ideiglenesen megbizottakon kivül a törvényhatóság területén levő vallásfelekezetek egy-egy választottja, s ugyanazon területeken levő állami és községi tanitók, valamint mindegyik vallásfelekezet tanitói közül a törvényhatósági közgyülés által kijelölt egy-egy tanitó is — beválasztandók.

[4]) Az iskolaszéki tagokat a kebelbeli lakosok közül, — lehetőleg az oktatásügyhöz értő, de mindenesetre irni, olvasni tudó — egyénekből a község képviselő testülete választja. A felekezeti iskolaszéknek az illetékes lelkész mindenesetre tagja. A polgári községi iskolaszékeknél a választott tagokon kivül minden hitfelekezetnek rendes lelkésze és a községi népiskola tanitó, vagy a hol több tanitó van: ott a tanitók maguk közül két, a hol pedig legalább 30 tanitó van három képviselőt választanak. Több egymáshoz közel fekvő község közös iskolaszéket is alakithat.

Az 1868. 38. t.-cz. az iskolaszékeknek szükségképeni felállitását csakis a közös iskoláknál kivánta, ellenben ugyanezen intézménynek létesitését a felekezeti község tetszésére bizta; de már az 1876. 28. t.-cz. a felekezeti községeket is az iskolaszékek felállitására kötelezte. Tehát a püspöki kar közös tanácskozmány alapján a kath. iskolaszékek szervezetére és életbeléptetésére nézve külön szabályzatot alkotott. E szabályzat értelmében a kath. iskolaszék szervezete főleg a következő pontokban tér el a közös iskoláknál létező hason intézménytől: *α*) A kath. iskolaszékeknek elnöke a plébános, illetőleg helyettes plébános, ki mellé az iskola szék saját kebeléből egy világi elnököt választ; ez utóbbi az egyházi elnök akadályoztatása esetén, annak felhivására minden elnöki tisztet teljesit. *β*) A rendes tanitók hivataluknál fogva tagjai az iskola széknek, de a hol több rendes tanitó van: a tanitók képviselet utján vesznek részt az iskolaszékben. E czélból kebelükből titkos szavazással 5 rendes tag után egy, 12 után két tagot, ezenfelül minden 10 tanitó után még egy képviselőt választanak. *γ*) Az iskola vagyont ugyan az iskolaszék kezeli, de az egyházmegyei hatóság felügyelete alatt és rendeletei szerint, s ép ezért a nagyobb mérvű kiadásokat mindenkor ugyanazon hatóság engedélyével eszközölheti. *δ*) Az iskolai fegyelmi ügyekben hozott iskolaszéki itélettől az egyházmegyei hatósághoz felebbezések intézhetők.

k) A tantervet és tanitási módszert minden népiskolára nézve a cultusministerium határozza meg,[1]) mely a községi iskolák számára még a tankönyveket is előirja; de a hitfelekezeti iskolákban az illető egyházi előljáróság által előirt tankönyvek használtatnak.[2])

[1]) A népiskolai tantárgyak a következők: hit- és erkölcstan, olvasás és irás, fejbeli és jegyekkel való számolás, a hazai mértékek megismertetése, nyelvtan, természettan és természetrajz elemei figyelemmel az életmódra és vidékre, melyhez a gyermekek nagyobb részének szülői tartoznak; hazai földleirás és történet, gyakorlati útmutatások a mezei gazdaság s különösen a kertészet köréből, polgári jogok és kötelességek rövid ismertetése, ének, a leány osztályokban a női munkák, s végre testgyakorlat különös tekintettel a katonai gyakorlatokra. A polgári iskola tárgyai: a hit- és erkölcstan, anyanyelv, irálytan és irodalom; a hol a tanitási nyelv nem magyar, ott a magyarnyelv; hol a tanitási nyelv magyar, ott a harmadik évfolyamon kezdve a németnyelv; számvetés, kiterjesztve a poilitikai számvetésig; mértan földrajz, történelem, (hazai és egyetemes), természetrajz, természettan, vegytan (tekintettel az iparra, kereskedelemre és gazdaságra) mezei gazdaság vagy ipartan tekintettel a község és vidék szükségére, statistica, köz-. magán- és váltó-jog alapvonalai; könyvvitel, rajz a mértannal összhangzatba véve, szépirás, ének, test- és fegyvergyakorlat. Rendkivüli tantárgyak a mint a község ereje engedi: latin, franczia nyelvek stb. és zene. Az egyes iskolák fölszerelendők: földgömbbel, térképpel, természetrajzi ábrákkal s átalán véve a legszükségesebb taneszközökkel. — Minthogy a szegényebb gyermekeket főleg téli időben a szükséges ruházat hiánya az iskola látogatásban; tankönyvek és tanszerek hiánya pddig az előmenetelbenn folyton meggátolja: bár a törvény azt nem kivánja, de nagyon ohajtandó, hogy az iskolai vagyonból vagy pedig egyesek jótékonyságából a szegényebb tanonczok részére téli ruházat, tankönyvek és tanszerek (papir, toll, tinta, palatábla) szereztessenek.

[2]) Az 1876: 28. t.-cz. 5. §. 3. pontja szerint azonban a felekezeti iskolák előljárói kötelesek az általuk meghatározott tanterveket és tankönyveket a tanfel-

l.) A tanodalátogatási vagy, mint a törvény nevezi, szorgalmi idő falu helyen éven át legalább 8, városban pedig legalább 9 hónapig tart.

II. A népoktatási törvény a *tanitó-képezdékre* vonatkozólag is alkotott törvényeket, s ezek szerint:

a) Az egyes hitfelekezetek is felállithatnak tanitóképezdéket, avagy régibb képezdéiket továbbra is fentarthatják, csakhogy ezen képezdéknek gyakorló iskolákkal kell összeköttetésben lenniök. Az állam pedig vallás-szinezet nélküli képezdéket állit fel. [1])

b) A képezdék kétfélék lehetnek u. m. fi- és nőképezdék.

c) A képezdei tanfolyam három évig tart.

d) A képezdék ügyeit az illető képezdei igazgató s a cultusministerium által kinevezett képezdei igazgató-tanács vezeti.

III. A magyarországi középtanodák kétfélék u. m. *gymnasiumok* és *reáltanodák.*

A gymnasiumok vallássi szinezetüket tekintve ismét kétfélék u. m. *hitfelekezetiek* és *államiak*, a szerint a mint vagy az egyes hitfelekezetek vagy pedig az állam által áilittattak föl és tartatnak fönn. A kath. gymnasiumoknál nagy részben szerzetes tanárok u. m. kegyesrendiek, benczések, premontreriek, cisterciták, jezsuiták, ferenczrendűek és minoriták müködnek; a nem katholikus hitfelekezeti és állami gymnasiumokban pedig világi egyének tanárkodnak. Továbbá a gymnasiumok felosztatnak *fő, nagy-* és *algymnasiumokra* a mint t. i. 8, 6, vagy csak 4 osztályból állanak.[2])

A gymnasiumok fölötti legfőbb felügyelet a cultusministeriumot illeti meg. A felekezeti gymnasiumokra az illető egyházi hatóság is befolyást gyakorol. Az állami gymnasiumokban a hit- és er-

---

ügyelővel közölni; hasonlókép kötelesek a felekezeti tanitók a tanfelügyelőnek, illetőleg segédének vagy megbizottjának, az általuk használt tanterveket, tankönyveket és taneszközöket az iskolalátogatás alkalmával előmutatni.

[1]) A vallásfelekezetek megnyugtatása végett a vallás és közokt. minist. 1877-ik év marczius 31-én 2062. sz. a. kelt határozatával elrendelte, hogy az állami tanitóképezdékben tartandó tanitó-képesitési vizsgálatok ezután a vallás-erkölcstanra is kiterjesztessenek, azaz a növendékek az illető vallástanitók által a valláserkölcstanból nyilvánosan kikérdeztessenek, megvizsgáltassanak és hogy minden ily vizsgálatra az illető egyházi főhatóságok (püspökök, superintendensek) egy-egy biztost küldhessenek, kik a saját vallásukhoz tartozó növendékek vallás-erkölcsi képesitő vizsgáján jelen lehessenek, s a rendes vallástanitó mellett a vizsgálandó növendékekhez kérdéseket is tehessenek, s netaláni észrevételeiket illetékes egyházi főhatóságaik útján a cultusministerhez felterjeszthessék.

[2]) A kath. ifjaknak meg van ugyan engedve, hogy protestans gymnasiu-

kölcstan szintén kötelező tantárgy, melyet a megyés püspök által felhatalmazott hittanár ad elő. Az ország összes gymnasiumai 5 kerületre osztatnak föl, s minden kerület élén egy főigazgató áll, ki az egyes gymnasiumokat meglátogatja, s az érettségi vizsgálatokon elnököl. Az egyes gymnasiumoknál pedig igazgatók léteznek. — A gymnasiumi tanügynek ujabb rendezése még mindig a tervezés stadiumában van.

A reáltanodák, melyek egészen az állam felügyelete alatt állanak kétfélék u. m. kisebb és nagyobb reáltanodák, a szerint a mint 6 vagy kevesebb számú osztályból állanak. A reáltanodákban a hit- és erkölcstan szintén kötelező tárgy.

IV. A magyar birodalom ez időszerinti főtanintézetei a következők: *a budapesti, kolosvári és zágrábi egyetemek, a jogacademiák, a püspöki* és *kolostori theologiai tanintézetek.*

1) *A budapesti egyetem* 1635-ben Pázmány Péter esztergomi érsek által alapittatott Nagy-szombatban, s kezdetben csak theologiai karból állott. [1]) A jogi facultást Losy Imre és Lippay György szintén esztergomi érsek, létesitették. Az orvosi kart pedig Mária Terézia alapitotta, s azt a földvári és pécsváradi apátságokkal dotálta. Az egyetem 1777-ben Budára, onnét pedig II. József idejében 1784-ben Pestre helyeztetett át. E szerint tehát a budapesti egyetem, mint kath. egyházi vagyonból alakittatott intézet, kath. jellegünek tekinthető. [2]) Azonban ujabb időben a magyar kormány államintézetnek nyilvánitotta azt, s mig azelőtt csak kath. vallású egyének

---

mokban végezhessék tanulmányaikat; de az ily ifjak részére a püspök által kinevezett hitelemzők tartanak hittani előadásokat; s ugyanazon hitelemző előtt tesznek vizsgálatot, s a tőle nyert osztályzat a bizonyitványba beiratik. Azon ifjú, kinek bizonyitványában hitelemzőjétől nyert osztályzat elő nem fordul a felsőbb osztályokra nem bocsáttatik. (Vallás és közokt. min. 1870. jun. 15-én 21131. sz. a rendelete az ágostai és helv. vallásu superintendensekhez.)

[1]) Hazánkban már előbb is léteztek egyetemhez hasonló főiskolák p. o. Veszprémben, melyről Kun-Lászlónak 1276-ban kelt egyik oklevelében tétetik említés; továbbá Nagy Lajos Pécsett alapitott egyetemet, melyet V. Orbán 1367-ben erősitett meg. Zsigmond király pedig Budán létesitett egy főiskolát, mely 1388-ban IX. Bonifácztól nyert megerősitést Végre Corvin Mátyás Pozsonyban alkotott ugyan ily intézetet, mely 1465-ben III. Pál által lőn megerősitve.

[2]) A budapesti egyetemnek kath. jellegét megczáfolhatlan érvekkel bebizonyitá Hamar Pál, ily czimű dolgozatában „H. P. közalapitványi kir. ügyigazgató, mint a sz. korona egyik ügyészének véleménye, melyet a budapesti egyetemi alap jogi természete kérdésében a magyar országgyülés képviselőháza kiküldött bizottságának 1875-ik évi apr. 20-ról és máj. 7-ről kelt felhivásai nyomán előterjeszt.“ Budapest. 1876.

nyerhettek egyetemi tanszéket: jelenleg erre bármily vallásuak igényt tarthatnak. — A budapesti egyetem a többi között azon privilegiummal is bir, hogy *canonjogból tudori diplomát* engedélyezhet.

2. *A kolosvári egyetem*, legujabban (1872) a magyar kormány által állittatott föl. Ezen egyetem pusztán államintézet és theologiai facultással nem bir.[1])

3. *A zágrábi* Ferencz-József féle egyetem az $187^4/_5$-ik tanévben nyittatott meg.

4. *A jogakadémiák* kétfélék u. m. hitfelekezetiek és államiak. Előbbiekhez tartoznak az egri és pécsi kath. joglyceumok; az eperjesi (ágost. h.), a debreczeni, kecskeméthi, m. szigeti, pápai és sáros pataki (helv. v.) protestans academiák. Utóbbiakhoz számittatnak a pozsonyi, kassai, györi, n. váradi, n. szebeni jogacademiák.

5. *A püspöki theologiai tanintézetek*, az egyes püspöki papnöveldékben; a *klastromi theologiai intézetek* pedig a szerzetesek zárdáiban léteznek. Az előbbiek az illető megyei püspök, az utóbbiak pedig a szerzet előljáróságának felügyelete és igazgatása alatt állnak.

A már Budapesten és Kolozsváron létező *bába-képezdén* kivül legujabban két más hasonló intézet állittatott fel Pozsonyban és Nagy-Váradon. Az előbbi bábaképezdében a tanitási nyelv magyar, német és szláv, az utóbbiban pedig magyar és román. Minthogy pedig e két uj bábaképezdét csekély számú növendékek látogatták: a vallás és közoktatási miniszter 1872-ik évben a polgári valamint az egyházmegyei hatóságkat felhivta, miszerint törekedjenek minden rendelkezésükre álló eszközökkel — a lelkészeket, orvosokat és néptanitókat is közreműködésre szólitván fel — felvilágositani a népet oly kellően kiképzett bábák hasznos voltáról, kik az intézetben nem csak a szülő nők körüli segélyezésre betanittattak, hanem az újszülöttek és csecsemők, valamint a betegek ápolásában is gyakorlati oktatást nyertek. Továbbá arra is felkérte a minister az emlitett hatóságokat, hogy buzditsák a községi elöljárókat, a jótékony egyleteket és minden emberbarátot, hogy a szülésznő pályára vállalkozó értelmes és jó erkölcsü nőket anyagilag segitsék s általánvéve addig is, mig a törvényhozás községi bábák alkalmazása iránt intézkedni fog, azon meggyőződést kelteni s terjeszteni törekedjenek: miszerint a községek erkölcsi és önfentartási kötelessége, alaposan kiképzett bábákról gondoskodni, s az u. n. parasztbábákat is kiképzésök tökéletesbitése végett az intézetekbe küldeni. — De külömben a szegényebb sorsú bábanövendékeket, főleg ha oly községből valók, melyben okleveles bába nincs: az állam is segélyben részesiti — A bábaképezdébe felvétetni ohajtó nőknél megkivántatik: a) Hogy korra nézve ne legyenek 20 éven alóliak, se pedig 40 éven felüliek. b) A felvétetni ohajtó növendéknek a községi elöljáróságtól vagy lelkésztől erkölcsi, — a községi vagy tiszti orvostól pedig egészségi bizonyitványt kell előmutatni. d) Ragályos betegségben szenvedő, ugyszintén a terhesség második felében levő nők a bábaképezdékbe föl nem vétetnek. A bábaképez-

[1]) Azonban a protestánsok arra törekszenek, hogy ezen egyetemnél részükre theologiai facultas alakittassék.

dékben minden tanév két öthónapos folyamra osztatik u. m. téli tanfolyamra, mely okt. 1-től február végeig; s nyári folyamra, mely marczius 1-től jul végeig tart. A beiratás a téli tanfolyamra okt. 1-től 5-ig; a nyárira marczius 1-től történik. Az emlitett hónapok 15-én túl már senki sem vétetik föl.

187. §. A papnöveldék.

Alkalmas és érdemes papok kiképezéséről ős régi időktől fogva szorgoskodott az egyház. Már az apostolok is kiváló gonddal és különleges tanitás mellett készitettek elő egyeseket a püspöki hivatalra.[1]) Ugyanezt tették az apostolok tanitványai is.[2]) — Minthogy azonban a három első század, vagyis a véres üldözések tartama alatt rendes papnevelő intézetek felállitására gondolni sem lehetett: igen sokszor megtörtént, hogy csupán a jeles erkölcsiség és kitünőbb természeti tehetségek is utat nyithattak a papi pályára. Ámde miután már az egyház békés napokat kezdett élvezni: a papnevelés régi akadályai is elenyésztek. — Az egyes püspökök székvárosaikban tanodákat alapitottak, melyekben vagy ők maguk, vagy az általuk kiszemelt alkalmas egyházi férfiak oktatták és nevelték a papi pályára készülő ifjakat.[3]) Ezen kivül némely helyeken a plébánosok is, mint papnevelők müködtek.[4]) — A kolostori és káptalani iskolák létrejöttével még nagyobb lendületet nyert a papnevelés fontos ügye, mert a nevezett intézetekben a profán tudományok mellett a theologiára is nagy gond fordittatott. — Végre az egyetemek megalakulása és gyors szaporodása a hittani tudományok és a papi szellem elsajátitására egyaránt bőséges eszközöket

[1]) Igy p. o. sz. Pál apostol különös oktatásban részesité Titusz és Timotheust; sz. Péter hasonlóképen több általa oktatott tanitványt küldött az europai nemzetekhez; sz. János pedig Irén tanuságakint (apud Euseb. hist. eccl. V. 20.) Ephezusban nevelt számos papjelöltet.

[2]) V. ö. II. Timoth. II. 2. — Euseb. h. e. IV. 14.

[3]) Ily püspöki tanintézetekről már Socrates emlitést tesz „Alexander Alexandriae episcopus, — pueros in ecclesia educari jubet studiisque doctrinae erudiri et maxime omnium Athanasium, quem quidem quum adolevisset diaconum ordinavit.“ (Hist. I. I. c. 11.)

[4]) Conc. Vasion. II. a. 529. „Placuit ut omnes presbyteri, qui sunt in parochiis, secundum consvetudinem, quam per totam Italiam satubriter teneri cognovimus, juniores lectores, quomodo boni patres spiritualiter nutrientes, psalmos parare, divinis lectionibus insistere et in lege Domini erudire contendant, ut sibi dignos succesores provideant.“ Azonban a plébánosok által nevelt clericusok a presbyteratus fölvételére a pöspöki iskolában nyertek kiképeztetést, mint ezt a III. toursi zsinat bizonyitja (a 813. C. 12.) „sed priusquam ad consecrationem presbyteratus accedat, maneat in episcopio, discendi gratia officium suum, tamdiu donec possint et mores, et actus ejus animadverti, et tunc si dignus fuerit ad sacerdotium promoveatur.“

nyujtottak, s igy történt, hogy a papjelöltek a hanyatlásnak indult kolostori és káptalani iskolákat elhagyva: egyházi kiképeztetés végett az egyetemeknél alkalmazott kitünő theologiai tanárok előadásait kezdték látogatni. — Fájdalom! a XVI-ik századbeli ál-reformatio sok helyütt megmételyezé az egyetemek régi correct szellemét és ép ezért az egyház jónak látta a papjelöltek nevelését az egyetemektől elkülönitett nevelő- és tanintézetekken eszközölni. Loyolai sz. Ignácz volt az első, ki 1552-ben Rómában a németországi papjelöltek részére papnöveldét alapitott. Eme sz. férfiú példájára a trienti zsinat meghagyta,[1]) hogy minden püspöki megyében állittassanak föl papnevelő collegiumok vagyis *papi seminariumok*, s egyuttal a seminariumok alapitására és fentartására szolgáló pénzforrásokat is tüzetesen megjelölte. Ugyanis elrendelte:

1. hogy ha valamely püspöki megyében a papjelöltek nevelésére szánt alapitvány léteznék: az a papnöveldék létrehozatalára fordittassék.

2. A zsinat feljogositá a püspököket, hogy a felállitandó, avagy már felálitott seminarium javára, évenkint bizonyos adóval (taxa seminarii) terhelhessék a püspöki, káptalani, s bármely más, tehát még a szerzetesi javadalmakat is (kivéve a kolduló szerzeteseket.) S ha ne talán valamely javadalmas a rá rótt adót megfizetni vonakodnék: a püspöknek hatalmában álljon egyházi censurák alkalmazása által az engedetlent kötelmének teljesitésére szoritani.

3. Ha az emlitett két segéd forrás sem lenne a seminarium alapitására elégséges: akkor a püspök nehány egyszerü javadalmat a megalakitandó intézetbe kebelezhet.

4. Végre ha még az utóbbi módon sem lehetne a püspöki megyében seminariumot létesiteni: az illető tartományi érsek tartozik lehetővé tenni, hogy két vagy több püspök alapitson egy közös seminariumot.

A papnöveldék igazgatása s azokra való felügyelet a trienti zsinat szerint az illető megyés püspökhöz tartozik, ki szabadon veszi be a seminariumba a növendékeket s szabadon bocsátja el az intézetből a méltatlanokat; meghatározza a fegyelmi szabályokat, előirja a theologiai tankönyveket, kinevezi a theologiai tanárokat. Azonban szintén a trienti zsinat rendelete folytán a püspököt a seminariumi ügyek igazgatásában kettős bizottsága támogatja tanácsadásaival. Az első bizottság 4 tagból áll, kik közül kettő káptalani tag s egyiket a püspök nevezi ki, a másikat a káptalan választja meg;

[1]) Sess. XXIII. 18. de reform.

a másik két tag pedig a megyei papság soraiból szemeltetik ki, s egyiküket szintén a püspök, a másikat pedig megyei zsinat alkalmával a megyei papság választja meg. Eme bizottság a következő ügyekben szolgál tanácscsal a püspöknek:

a) Annak meghatározásánál: mily nagy összeget tartoznak a javadalmasak a seminarium javára fizetni? s mely javadalmakat lehet a seminarium részére bekeblezni?

b) A seminariumi vagyon kezelésében s a seminarium anyagi ügyeit érdeklő mindennemü dologban; s e szerint eme bizottság vizsgálja át a papnövelde számadásait — de midőn ez utóbbi ügygyel foglalkozik: a püspök még két más kanonokkal szaporitja a bizottság tagjainak számát.

A második bizottság két tapasztaltabb kanonokból áll, kiket a püspök szemel ki. E két kanonoknak tanácsával él a püspök a növendékeknek az intézetbe való felvételénél, s a méltatlanok kiküldése alkalmával s végre a seminariumi előljárók és theologiai tanárok megválasztásánál.

Magyarországban a kettős bizottság nem létezik, mert nálunk a püspökök a seminariumi lényegesebb ügyek elintézésénél a káptalan, vagy a püspöki consistorium tanácsát szokták kikérni.

A trienti zsinatnak a papnöveldék létesitésére vonatkozó rendeletét legelőször is a római pápák (IV. Pius és XII. Gergely) hajtották végre, kik az első seminariumnak Rómában vetették meg alapját; példájukat követték az olasz püspökök, kik közt boromaei sz. Károly milanói püspök érdemel különös megemlitést; — s lassankint majd minden rendszeresitett püspöki megyében létesültek seminariumok.[1])

Magyarországban a legelső seminariumot Lippay György esztergomi érsek Nagy-Szombatban 1648. évben állitotta fel, mely 1776-ban az egyetemmel együtt Budára, 1783-ban pedig II. József parancsára Pozsonyba tétetett át. Jelenleg a lugosi, és kőrösi gör. kath. püspöki megyék kivételével valamennyi érseki és püspöki megye bir papnöveldével. Ezenkivül pedig Budapesten létezik egy központi papnövelde, melyet 1804-ben I. Ferencz alapitott[2]) s melybe

[1]) A trienti zsinat értelmében a püspök a seminariumi növendéket tetszése szerint több osztályra oszthatta fel. Jelenleg kétféle seminariumok léteznek u. m. *kisebb vagy gyermek seminariumok*, melyeknek növendékei gymnasiumi tantárgyakat tanulnak; és *nagyobb seminariumok*, melyekben a már gymnasium végzett ifjak theologiai (néhol egyuttal bölcsészeti) tantárgyakkal foglalkoznak.

[2]) Ezen seminarium királyi alapitójától a következő birtokokat nyerte: a) az ó-budai sz. Péter és Pálról nevezett prépostság vagyonát (mely hajdan a veszprémi

a magyar korona alá tartozó valamennyi püspöki megyéből küldetnek növendékek, kik a hittudományokat az egyetemen hallgatják. Az intézet az esztergomi érsek felügyelete alatt áll, azonban igazgatója és előljárói bármely megyéből választhatók. Továbbá külföldön is létezik két magyar jellegü papnövelde, u. m. a) A Pázmány Péter által 1629-ben alapitott bécsi *Pázmány-intézet*, mely eleintén az esztergomi megye papnöveldéje volt, de később (1633) központi seminariummá vált, melybe napjainkban minden magyar egyház-megye küld bizonyos számú (2—3) növendéket; az esztergomi növendékek száma azonban most is legnagyobb (20); s a seminariumi előljáróság szintén az esztergomi megye papságából választatik. Ezen seminariumban nincs külön theologiai tanintézet, hanem a növendékek az egyetemen végzik a theologiai tanfolyamot. b) *A római német-magyar papnövelde* (Collegium Germanico-Hungaricum.) Ezen intézetnek alapitója Loyolai sz. Ignácz volt, ki mint már fönnebb emlitettük a német papjelöltek részére 1552-ben Rómában egy seminariumot felállitott, melyet III. Gyula pápa még ugyanazon évben meg is erősitett. Az intézetnek restauratora XIII. Gergely volt, ki kellő jövedelmet is biztositott az intézet számára s 1579-ben elrendelte, hogy ezentul 12 magyarországi növendék is vétessék föl az intézetbe, kiknek neveltetési költségeire a papnövelde jövedelmét a sz. Péter basilica melletti sz. István király templomának s a hozzá mellékelt magyar zarándokok zárdájának birtokával gazdagitotta.[1]) Az intézet kezdettől fogva mai napig a jezsuiták vezetése alatt áll. — Végre megemlitést érdemel a *bécsi sz. Ágostonról czimzett fensőbb papi tanintézet* is (Institutum sublimioris educationis presbyterorum ad S. Augustinum), mely 1816-ban I. Ferencz császár által alapittatott,[2]) s melybe az osztrák-magyar birodalom valamennyi egyházmegyéjéből (a magyarországi megyékből mindössze 10-en) oly papi egyének vétetnek föl, kik a theologiai tanfolyamot már elvégezték s ezen intézetben a hittudori szigorlatok letételére készülnek.

papnövelde jövedelmének nagyobbitására szolgált); b) Losy Imre néhai esztergomi érsek hagyatéki tömegéből 35 ezer frtnyi tőkét; c) Nagyfalvy György egykori váczi püspöknek 8500 frtnyi alapitványát; d) Telegdy János volt nyitrai főpásztor által hagyományozott 15 ezer frtnyi tőkét.

[1]) A Coll. germ.-hung.-ban 7 évi tanfolyam van (3 év a bölcsészet, és 4 a theologiára fordittatik); s a ki ezen intézetben végezi el tanulmányait, bölcsészeti és hittudori oklevelet (doctor romanus) nyer.

[2]) Sz. Ágoston czimét azért viseli az intézet, mivel helyisége az Ágoston-rendű szerzeteseknek egykori kolostorában létezik. — *Frintaneum*-nak neveztetik az intézet, mert *Frint* nevü cs. k. udvari plébános sürgetésére létesült.

A magyarországi papnöveldék részint saját vagyonnal birnak, részint pedig a vallás-alapból nyerik jövedelmüket.

Nálunk a seminariumban következő előljárók vannak: 1. *Igazgató* (rector), ki rendszerint a mester-kanonok szokott lenni, s a növendékeknek mind a lelki mind a fegyelmi ügyekben fő előljárója. 2. *Aligazgató* (vice-rector), ki a gazdasági ügyeket vezeti. 3. *A lelki-igazgató* (director-spiritualis), ki a lelkiekben vezérli a növendékeket és számukra naponkint sz. elmélkedéseket, ünnepnapokon sz. beszédeket tart; s rendszerint ő a növendékeknek gyóntató atyja is;[1]) ő nézi át a növendékek által készitett próba sz. beszédeket, s a felszentelendőket is ő tanitja a sz. mise és a szentségek kiszolgáltatásának szertartásaira. 4. *Tanulmányi felügyelő* (studiorum praefectus), ki a seminariumi fegyelem pontos megtartása fölött őrködik.[2])

A szerzetes rendek honunkban külön papnöveldékkel nem birnak, s ezért növendékeik a szerzet zárdáiban neveltetnek s a hittani tanfolyamot vagy ugyanott,[3]) vagy valamely püspöki papnöveldében, avagy pedig az egyetemen hallgatják.[4])

---

[1]) De ha a növendékek kivánnák, más gyóntató-atya is járhat a seminariumba.

[2]) Néhol a tanulmányi felügyelő u. n. circulusokat is tart, azaz a növendék papokat az iskolai előadások előtt a tantárgyakból kikérdezi. A budapesti központi papnöveldében pedig a praefectusok egyszersmind egyetemi segéd-tanárok, kik a rendes tanárok betegsége, vagy megakadályoztatása alkalmával előadásokat tartanak.

[3]) A szerzetes növendékek tanárai *lector*-oknak hivatnak.

[4]) A budapesti központi papnöveldébe a benczések, cisterciták, a ferencz-rendűek; a bécsi pazmaneumba pedig a cisterciták szintén küldenek növendékeket, kik mig ezen intézetben vannak, a többi növendékekéhez hasonló öltönyt hordanak.